

ТОҶИКМАТЛУБОТ

ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

ДОНИШГОҶИ ДАВЛАТИИ ТИҶОРАТИ ТОҶИКИСТОН

ДОНИШКАДАИ ИҚТИСОД ВА САВДОИ ДОНИШГОҶИ ДАВЛАТИИ

ТИҶОРАТИ ТОҶИКИСТОН ДАР ШАҲРИ ХУҶАНД

ИДОРАКУНИИ ЗАХИРАҶОИ

ИНСОНӢ ДАР ШАРОИТИ

ИҚТИСОДИЁТИ РАҚАМӢ

МАҶМУАИ МАҚОЛАҶОИ КОНФЕРЕНСИАИ БАЙНАЛМИЛАЛИИ
ИЛМӢ-АМАЛӢ

Хуҷанд, 2025

ТОЧИКМАТЛУБОТ
ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ ТИҶОРАТИ ТОҶИКИСТОН

**ДОНИШКАДАИ ИҚТИСОД ВА САВДОИ ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ
ТИҶОРАТИ ТОҶИКИСТОН ДАР ШАҲРИ ХУЧАНД**

ФАКУЛТЕТИ ТИҶОРАТ, ФАЪОЛИЯТИ ГУМРУКӢ ВА ҲУҚУҚ

Кафедраи менеҷмент ва маркетинг

*Ба ифтихори 50-солагии фаъолияти
илмӣ-эҷодии д.и.и., профессор
Ғозибекӯв Садрӣддин Арслонбекович*

**ИДОРАКУНИИ ЗАХИРАҲОИ ИНСОНӢ ДАР
ШАРОИТИ ИҚТИСОДИӢТИ РАҚАМӢ**

**МАҶМУАИ МАҚОЛАҲОИ КОНФЕРЕНСИЯИ БАЙНАЛМИЛАЛИИ
ИЛМӢ-АМАЛӢ**

11-ноябри соли 2025

Хучанд, 2025

**Бо қарори Шурои татбиқ ва нашри корҳои илмӣ- тадқиқотии МДТ ДИС
ДДТТ ба ҷоп тавсия гаштааст. Протоколи №2/1 аз 23.10.2025**

**ТДУ-336.5
ТКБ-65.9(2)
М 33**

Мухаррирони илмӣ:	Назарзода Х.Х. Ҷалилзода А.А. Зокирхонзода М.З. Ғозибеков С.А. Мӯминова Н.Р.
Мухаррири матн:	Рачабзод Н. Холшехова С.А.
Мухаррири техникӣ:	Бузрукова С.Ф. Қаҳоров Ф.Қ.

Идоракунии захираҳои инсонӣ дар шароити иқтисодии рақамӣ.// Маҷмуаи
мақолаҳои илмӣи иштирокчиёни конференсияи байналмилалӣи илмӣ-амалӣ
(11-ноябри соли 2025).- Хуҷанд, Матбаии Парки технологияи ДИС ДДТТ, 2025.-
393с.

Конференсияи байналмилалӣи илмӣю амалӣ дар мавзӯи “Идоракунии захираҳои
инсонӣ дар шароити иқтисодии рақамӣ” ба рушди соҳаи идоракунии дар
шароити рақамикунонӣ бахшида шудааст. Рақамикунонӣ равандҳои
идоракуниро самаранок мекунад, дастрасиро осон мегардонад ва сифати кору
хизматрасониро баланд мебардорад. Конфронси байналмилалӣ, таҷриба ва
навовариҳои соҳаи идоракуниро баррасӣ намуда, ҳукумати электронӣ,
технологияҳои онлайн ва барномаҳои мобилӣ, таҳлилҳои иттилоотӣ ва раванди
рақамиро меомӯзад. Иштирокчиён, аз ҷумла олимон, роҳбарон ва соҳибкорон,
дар бораи имкониятҳои рақамӣ ва таҷрибаҳои беҳтарини байналмилалӣ
маълумот хоҳанд гирифт. Ҳадаф афзоиши фарогирӣ, самаранокӣ ва ҳамкорӣ дар
байни бахшҳо бо истифода аз технологияҳои муосир мебошад.

**ТАДЖИКМАТЛУБОТ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ
ТАДЖИКИСТАН**

ТАДЖИКСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ КОММЕРЦИИ

**ИНСТИТУТ ЭКОНОМИКИ И ТОРГОВЛИ ТАДЖИКСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА КОММЕРЦИИ В ГОРОДЕ
ХУДЖАНДЕ**

ФАКУЛЬТЕТ КОММЕРЦИИ, ТАМОЖЕННОГО ДЕЛО И ПРАВО

Кафедра менеджмент и маркетинг

*В честь 50-летия научно-творческой
деятельности доктора исторических
наук, профессора
Гозибекова Садриддина Арслонбековича*

**УПРАВЛЕНИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМИ РЕСУРСАМИ В
УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ**

**СБОРНИК СТАТЕЙ МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ
КОНФЕРЕНЦИИ**

11-ноября 2025г.

Худжанд, 2025

Рекомендовано к публикации решением Совета по внедрению и публикации научно-исследовательских работ ГОУ ИЭТ ТГУК. Протокол №2/1 от 23.10.2025

УДК - 336.5

**ББК-65.9 (2)
М 33**

Научные редакторы:	Назарзода Х.Х. Джалилзода А.А. Зокирхонзода М.З. Газибеков С.А. Муминова Н.Р.
Редактор:	Раджабзод Н. Холшехова С.А.
Технический редактор:	Бузрукова С.Ф. Кахоров Ф.К.

Управление человеческими ресурсами в условиях цифровизации экономики. // Сборник научных статей участников международной научно-практической конференции (11ноября 2025 года). - Худжанд, типография технопарка, ИЭТ ТГУК 2025. - 393 с.

Международная научно-практическая конференция на тему «Управление человеческими ресурсами в условиях цифровой экономики» посвящена развитию сферы управления в условиях цифровизации. Цифровизация делает процессы управления эффективными, облегчает доступ и повышает качество работ и услуг. На международной конференции обсуждается опыт и инновации в сфере менеджмента, электронного правительства, онлайн-технологий и мобильных приложений, анализа информации и цифровых процессов. Участники, в том числе ученые, руководители и предприниматели, узнают о цифровых возможностях и передовом международном опыте. Целью является увеличение охвата, эффективности и сотрудничества между секторами с использованием современных технологий.

TAJIKMATLUB
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC
OF TAJIKISTAN

TAJIK STATE UNIVERSITY OF COMMERCE

INSTITUTE OF ECONOMICS AND TRADE OF THE TAJIK STATE
UNIVERSITY OF COMMERCE IN KHUJAND

DEVELOPMENT OF THE SERVICE SECTOR IN THE CONTEXT OF
DIGITALIZATION

FACULTY OF COMMERCE, CUSTOMS AND LAW

Department of management and marketing

*In honor of the 50th anniversary of the
scientific and creative activity of Doctor of
Historical Sciences, Professor
Gozibekov Sadriddin Arslonbekovich*

HUMAN RESOURCE MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF
THE DIGITALIZATION OF THE ECONOMY

November 11, 2025

Khujand, 2025

By the decision of the council for the implementation and publication of scientific research works of the IET TSUC, the protocol No. №2/1 of 23.10.2025

**UDC-336.5
LBC-65.9(2)
E 33**

Scientific Editors:	Nazarzoda Kh. Kh. Jalilzoda A.A. Zokirkhonzoda M.Z. Gazibekov S.A. Muminova N.R.
Editor:	Rajabzod N. Kholshekhova S.A.
Technical Editor:	Buzrukova S.F. Qahorov F.Q.

Human resource management in the context of the digitalization of the economy.
// Collection of scientific articles by participants of the international scientific and practical conference (November 11, 2025). - Khujand, printing house of the Technopark, IET TGUK 2025.- 393p.

The international scientific and practical conference on "Human Resource Management in the digital economy" is dedicated to the development of management in the context of digitalization. Digitalization makes management processes efficient, facilitates access, and improves the quality of work and services. The international conference discusses experience and innovations in the field of management, e-government, online technologies and mobile applications, information analysis and digital processes. Participants, including scientists, executives, and entrepreneurs, will learn about digital opportunities and international best practices. The aim is to increase coverage, efficiency and collaboration between sectors using modern technology.

САРСУХАН

...Яъне асре, ки мо дар он қору зиндагӣ карда истодаем, асри илму дониш, каифиёту ихтироот, техникаву технологияҳои навтарин – замони пешрафту тараққиёти миллату халқҳои босаводу донишманд ва наовару ихтироъкор мебошад”.

Эмомалӣ Раҳмон

Конфронс ба таҳлили моҳият ва мундариҷаи ташаккул ва рушди иқтисоди рақамӣ, идоракунии захираҳои инсонӣ ва саводнокии рақамии захираҳои меҳнатӣ, муаммоҳои муосири он дар давраи инқилоби қорӯми саноатӣ бахшида шудааст. Дурнамои рушди иқтисоди рақамӣ бо истифодаи имкониятҳои нави технологияҳои иттилоотӣю коммуникатсионӣ дар шароити табодули рақамӣ, бо назардошти таҷрибаи ҷаҳонӣ ва хусусиятҳои миллӣ, инчунин амалияи истифодабарии он дида баромада шудааст.

Иқтисоди рақамӣ маҳсули тағйироти технологӣ, бахусус технологияҳои иттилоотӣю коммуникатсионӣ ва рушди интернет дар даҳаи охири асри ХХ ва ду даҳсолаи асри ХХІ мебошад. Ташаккул ва рушди иқтисоди рақамӣ бештар аз таҳаввулоти технологияҳо вобаста аст: микроэлектроника, компютерҳо, пайдоиши Интернет ва дар охири солҳои 20-ум дар ибтидои асри ХХІ - зехни сунъӣ, Интернетӣ ашӯҳо, робототехника, додаҳои (маълумотҳои) калон ва ғайра. Дар зери таъсири наовариҳои технологӣ бахшҳои нави иқтисодиёт ба вучуд омаданд: тичорати электронӣ, технологияҳои абрӣ, блокчейн, технологияҳои молиявӣ (fintech), автомобилҳо ва ҳавопаймоҳои бесарнишин, нанотехнология, хонаҳо ва шаҳрҳои зехнӣ ва ғайра.

Конфронси байналмилалӣ таҷриба ва наовариҳои захираҳои инсонӣ дар соҳаҳои истеҳсолот ва хизматрасониро баррасӣ намуда, таҳлилҳои иттилоотӣ ва раванди рақамикунонро баррасӣ менамояд. Иштирокчиёни конфронс аз зумраи олимони ва роҳбарони корхонаву ташкилотҳои имкониятҳои идоракунии захираҳои инсониро дар шароити рақамикунонӣ ва таҷрибаи ҷаҳонӣ тавсиф менамоянд.

н.и.и., дотсент Ҷалилзода А.А

ВВЕДЕНИЕ

...То есть век, в котором мы живем, - это век науки и знаний, открытий и изобретений, новейшей техники и технологий - время прогресса и развития грамотных, знающих, новаторских и изобретательных наций и народов.

Эмомали Рахмон

Конференция посвящена анализу сущности и содержания становления и развития цифровой экономики, управления человеческими ресурсами и цифровой грамотности трудовых ресурсов, ее современным проблемам в эпоху четвертой промышленной революции. Рассматриваются перспективы развития цифровой экономики с использованием новых возможностей информационно-коммуникационных технологий в условиях цифрового обмена с учетом мирового опыта и национальных особенностей, а также практики ее использования.

Цифровая экономика является продуктом технологических изменений, в частности информационно-коммуникационных технологий и развития Интернета в последнее десятилетие XX века и первые два десятилетия XXI века. Формирование и развитие цифровой экономики во многом зависит от развития технологий, особенно: микроэлектроника, компьютеры, появление интернета, а в конце 20-х и начале XXI века - искусственный интеллект, интернет вещей, робототехника, большие данные и т. д. Под влиянием технологических инноваций возникли новые сектора экономики: электронная коммерция, облачные технологии, блокчейн, финансовые технологии (финтех), дроны и автомобили, нанотехнологии, умные дома и города и многое другое. На международной конференции будут обсуждаться кадровые практики и инновации в производственной сфере и сфере услуг, а также аналитика данных и процесс цифровизации. Участники конференции, среди которых ученые и руководители предприятий и организаций, расскажут о возможностях управления человеческими ресурсами в контексте цифровизации и мирового опыта.

к.э.н., доцент Джалилзода А.А.

INTRODUCTION

...In other words, the age in which we live is the age of science and knowledge, discoveries and inventions, the latest technology and technologies - a time of progress and development of literate, knowledgeable, innovative and inventive nations and peoples.

Emomali Rahmon

The conference is devoted to the analysis of the essence and content of the formation and development of the digital economy, human resource management and digital literacy of the workforce, its modern problems in the era of the fourth industrial revolution. The prospects for the development of the digital economy using new opportunities of information and communication technologies in the context of digital exchange are considered, taking into account world experience and national peculiarities, as well as the practice of its use.

The digital economy is a product of technological changes, in particular information and communication technologies and the development of the Internet in the last decade of the 20 th century and the first two decades of the 21st century. The formation and development of the digital economy largely depends on the development of technology, especially: microelectronics, computers, the advent of the Internet, and in the late 20s and early 21st century — artificial intelligence, the Internet of Things, robotics, big data, etc. New sectors of the economy have emerged under the influence of technological innovations: e-commerce, cloud technologies, blockchain, financial technologies (fintech), drones and cars, nanotechnology, smart homes and cities, and much more.

The international conference will discuss HR practices and innovations in the manufacturing and service sectors, as well as data analytics and the digitalization process. The conference participants, including scientists and heads of enterprises and organizations, will talk about the possibilities of human resource management in the context of digitalization and global experience.

c.e.s. docent Jalilzoda A.A.

МАСЪАЛАҲОИ РАҚАМИКУНОНИИ ЗАХИРАҲОИ ИНСОНӢ: ҲОЛАТ ВА ДУРНАМОИ РУШД

Газибеков Садриддинбек Арслонбекович

*Доктори илмҳои иқтисодӣ, профессори кафедраи
менеджмент ва маркетинг*

*Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон
дар шаҳри Хучанд*

Шарҳи мухтасар: Мақола ба масъалаҳои муосири иқтисодиёти рақамӣ ва технологияҳои иттилоотӣ дар давраи рақамикунонӣ бахшида шудааст. Дар мақола рушди иқтисодии технологияҳои нави иттилоотӣ, идоракунии самаранокии корхонаҳо, ташиқотиҳо ва комплексҳо дар шароити таъбири рақамикунонӣ, назарияи иқтисодиёти рақамӣ ва таъбири амалии он баррасӣ шудааст.

Калидвожаҳо: рақамисозӣ, ҷаҳонишавӣ, иқтисоди рақамӣ, трансмиллӣ.

ЦИФРОВИЗАЦИЯ ЭКОНОМИКИ: СУЩНОСТЬ И СОДЕРЖАНИЕ

Газибеков Садриддинбек Арслонбекович

*Доктор экономических наук, профессор кафедры
менеджмента и маркетинга*

*Института экономики и торговли Таджикского государственного
университета коммерции в городе Худжанде*

Мир охватила «цифровая лихорадка». Компании запускают цифровую трансформацию, перестраивают бизнес-процессы, проектируют новые бизнес-модели. Массовое проникновение «сквозных» цифровых технологий все чаще заставляют нас задуматься о месте и роли человека в цифровом обществе. Мир готовится к переходу к четвертой промышленной революции.

Л.В. Липидус [2,с.333]

Аннотация: Статья посвящена современным проблемам цифровой экономики и информационным технологиям в эпоху цифровизации. Рассматриваются вопросы развития новых возможностей информационных технологий, эффективное управление предприятиями, организациями и комплексами в условиях цифровой трансформации, теория цифровой экономики и ее практическая реализация.

Ключевые слова: цифровизация, глобализация, цифровая экономики, транснационализация.

DIGITALIZATION OF THE ECONOMY: ESSENCE AND CONTENT

Gazibekov Sadriddinbek Arslonbekovich

*Doctor of Economy science, Professors Department of
Management and Marketing*

*Institute of Economy and Trade of the Tajik State University of
Commerce in Khujand*

Annotation. *The article is devoted to modern problems of the digital economy and information technology in the era of digitalization. The article examines the development of new information technology capabilities, the effective management of enterprises, organizations, and complexes in the context of digital transformation, the theory of the digital economy, and its practical implementation.*

Key words: *digitalization, globalization, digital economy, transnationalization.*

Тематика цифровой экономики (ЦЭ) в настоящий момент исследуется как отечественными, так и зарубежными учёными. Единство мнений заключается в том, что цифровизация всех аспектов жизнедеятельности общества, включая деятельность в экономической системе, является одним из основных трендов глобальной экономики.

Современный мир требует мобильности в решении вопросов, стоящих перед мировым сообществом, и процессы цифровизации являются ключевыми и своевременными в условиях геоэкономической нестабильности во всем мире.

Актуальности процесса цифровизации для субъектов экономических отношений обусловлена следующими особенностями развития современной экономики:

- глобализацией системы экономических связей, создавшей возможность использовать эффект масштаба при внедрении ИТ-технологий в процессы производства и распределения продукта;
- ростом возможностей цифровых технологий в сфере экономии временных и денежных затрат организаций в ходе развития этих технологий;
- стандартизацией процессов отдельных производителей и систематизацией, стоящих перед ними задач, что обеспечивает приемлемую емкость для ИТ-решений отдельных производственных задач;
- ужесточение конкуренции на всех уровнях системы экономических отношений, вынуждающие организации искать способы повышения экономической эффективности их деятельности.

В условиях нестабильности, с позиции глобальных геоэкономических и геополитических процессов, экономика представляет собой динамично

развивающуюся и усложняющуюся систему, которая обуславливает отношения между партнерами как внутри стран, так и на мировом уровне. Благодаря влиянию глобализации, все более активно применяется сетевая структура, присутствующая практически во всех сферах жизни и бизнеса. Активно развиваются сетевая торговля и сетевые рынки.

В результате, на данном этапе развития следует подчеркнуть, что экономика основывается на повсеместном распространении цифровых технологий и их использовании. Такое явление получил термин «цифровая экономика».

Зарубежные ученые, исследующие этот феномен, отталкивались от следующего определения «цифровая экономика» - по системе экономических отношений высокой эффективности, обеспечиваемой за счет автоматизации всех процессов и технологий обработки данных (ОМОЭИ).

Инструментами цифровой экономики являются такие, как интернет вещей, большие данные, искусственный интеллект, машинное обучение, киберфизические системы, системы мониторинга, блокчейн, нейронные сети, робототехника, 3D-моделирование, виртуальная реальность, облачные вычисления и многие другие, которые способствуют цифровизации и интеграции всех потоков данных для создания информационного общества.

Опыт большинства ведущих мировых экономик подтверждают положительные эффекты – цифровые технологии выступают драйверами роста. Положительный опыт, необходимо перенять и нашей стороне.

То что происходит на современном этапе является результатом развития глобальных процессов, в том числе экономических. В экономическом пространстве цифровизация как новая парадигма развития мировой и национальных экономик, одновременно выступает как синергия последствий глобализации и как локомотив изменения ее вектора.

Если исследовать понятие «глобализация», то оно вошло в научный оборот в конце прошлого века. Сам процесс, его появления связан с масштабным развитием международного разделения труда, следствием которого стал рост экономической взаимозависимости в мировом хозяйстве как микроуровне, между хозяйствующими субъектами, осуществляющими внешнеэкономическую деятельность, та и на макроуровне – между национальными экономиками.

В литературе можно встретить множество подходов к трактовке понятия глобализации. Имеются различные интерпретации и оценки данного феномена, вплоть до взаимоисключающих характеристик [1. с. 107]. При этом имеется понимание неопределенности понятия глобализации. Представители исторической науки считают процесс глобализации одним из этапов развития капитализма.

Ученые экономисты считают, что процесс глобализации следует изучать, начиная с транснационализации финансовых рынков. Это объясняется тем, что интересующий нас термин является сравнительно молодым и неустоявшимся характером процесса глобализации в реальности.

В 1985 году была предпринята попытка подробной трактовки того понятия. Это было сделано Р. Робертсоном, который, считал глобализацию процессом всевозрастающего воздействия разнообразных факторов, имеющих международное значение (например, формирование тесных экономических и политических связей, осуществление культурного и информационного обмена) на социальную действительность в отдельных странах [3].

Список использованной литературы:

1. Жданова А.М. Подходы к определению понятия «глобализация» // проблемы современной экономики – 2012 – № 3(43). – с. 106-109

2. Липидус Л.В. Цифровая экономика: управление электронным бизнесом и электронной коммерцией. 2018. – 479 с. Издатель М.: ИНФРА – М.

3. Robertson R., Lechner F. Modernization, Globalization and the Problem of Culture in the World-Systems Theory // Theory, Culture & Society – 1985 - №3.

САМТҲОИ АФЗАЛИЯТНОКИ ТАДБИҚИ БАҲИСОБГИРИИ РАҚАМӢ ДАР ТАШКИЛОТҲОИ БУҶАВӢ

Хушвахтзода Қ.Х.

Академик, Президенти академияи миллии илмҳои Тоҷикистон

kobil_barfieiev@mail.ru

Зокирхонзода М.З.

доктори илмҳои иқтисод, дотсент

муовини директор оид ба илм ва робитаҳои байналмилалӣ ДИС ДДТТ

mukaddam81@gmail.com

Дар мақолаи мазкур масъалаҳои баҳисобгирии муҳосибӣ дар ташиклотҳои буҷавӣ дида баромада шудаанд. Инчунин муаммоҳои мавҷудаи раванди баҳисобгирии муҳосибӣ ҳангоми гузариши ба иқтисодиёти рақамӣ муайян Ҳафтаанд. Баҳри ҳалли мушкилотҳои ошкоршуда самтҳои пешниҳодҳо ҷиҳати бартараф намудани онҳо пешбинӣ Ҳафтаанд. Ҷанбаҳои таҳқиқоти илмӣ ба амалигардонии барномаҳо ва стратегияҳои давлатӣ, алаҳусус, “Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи

то соли 2030”, “Стратегияи рушди ҳифзи иҷтимоии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2040”, “Консепсияи иқтисодиёти рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”, “Барномаи давлатии комплексӣ оид ба омодакунии кадрҳои низоми ҳифзи иҷтимоии аҳоли барои давраи то соли 2030”, “Барномаи кӯтоҳмуддати рушди иқтисодиёти рақамии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025”, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Оид ба баҳисобгирии муҳосибӣ ва ҳисоботи молиявӣ” ва дигарҳо равона карда шудаанд.

Калидвожаҳо: баҳисобгирии рақамӣ, баҳисобгирии муҳосибии ташилотҳои буҷавӣ, стандартҳои байналхалқии ҳисоботи молиявӣ, стандартҳои байналмилалӣ аудит.

ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ВНЕДРЕНИЯ ЦИФРОВОГО УЧЕТА В БЮДЖЕТНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ

Хушвахтзода К.Х.

Академик, Президент национальной академии наук Таджикистана

kobil_barfieiev@mail.ru

Зокирхонзода М.З.

доктор экономических наук, доцент

заместитель директора по науке и международным отношениям

ИЭТ ТГУК

mukaddam81@gmail.com

В данной статье рассматриваются вопросы бухгалтерского учета в бюджетных организациях. Также выявлены существующие проблемы процесса бухгалтерского учета при переходе к цифровой экономике. Для решения выявленных проблем предусмотрены перспективные предложения по их устранению. Аспекты научных исследований направлены на реализацию государственных программ и стратегий, в частности, “Национальная стратегия развития Республики Таджикистан на период до 2030 года”, “Стратегия развития социальной защиты населения Республики Таджикистан на период до 2040 года”, “Концепция цифровой экономики в Республике Таджикистан”, “Комплексная государственная программа подготовки кадров системы социальной защиты населения на период до 2030 года”, “Краткосрочная программа развития цифровой экономики Республики Таджикистан на 2021-2025 годы”, Закон Республики Таджикистан “О бухгалтерском учете и финансовой отчетности” и другие.

Ключевые слова: цифровой учет, бухгалтерский учет бюджетных организаций, международные стандарты финансовой отчетности, международные стандарты аудита.

PRIORITY AREAS FOR THE IMPLEMENTATION OF DIGITAL ACCOUNTING IN BUDGET ORGANIZATIONS

Khushvakhtzoda Q.Kh.

Academic, President of the National Academy of Sciences of Tajikistan

kobil_barfiey@mail.ru

Zokirkhonzoda M.Z.

Doctor of Economics, Associate Professor

Deputy Director for Science and International Relations of IET TSUC

mukaddam81@gmail.com

This article discusses accounting issues in budget organizations. The existing problems of the accounting process during the transition to the digital economy have also been identified. Promising proposals for their elimination are provided to solve the identified problems. Aspects of scientific research are aimed at the implementation of state programs and strategies, in particular, the “National Development Strategy of the Republic of Tajikistan for the period up to 2030”, the “Strategy for the Development of Social Protection of the Population of the Republic of Tajikistan for the period up to 2040”, the “Concept of the Digital Economy in the Republic of Tajikistan”, and the “Comprehensive State Training Program for the Social Protection System population for the period up to 2030”, “Short-term program for the development of the digital economy of the Republic of Tajikistan for 2021-2025”.., the Law of the Republic of Tajikistan “On Accounting and Financial Reporting” and others.

Keywords: *digital accounting, accounting of budget organizations, international financial reporting standards, international auditing standards.*

Тағйироти иҷтимоию иқтисодии асри чорӣ, дар баробари ғайришудани падидаҳои гуногун, аз қабилҳои паҳншавии сироятҳои вирусӣ, бемориҳои саратон, бемориҳои кӯдакон, напшамандӣ, машруботӣ ва ғайра, боиси афзоиши шумораи аҳолии ниёзманди ҳифзи иҷтимоӣ гардид. Ин табақаи аҳолии осебпазир аст, ки бештар ба кӯмаки мутобиқи иҷтимоӣ тавассути тақомули расмиёти баҳисобгирӣ-таҳлилӣ ва назоратии суғуртаи иҷтимоии Тоҷикистон эҳтиёҷ дорад. Расмиёти баҳисобгирӣ-назоратӣ оид ба ташкилотҳои буҷавии Тоҷикистон тибқи принсипҳои стандартҳои байналмилалӣ ҳисоботи молиявӣ (СБҲМ) ва стандартҳои байналмилалӣ аудит (СБА) гузаронида мешавад, аммо низоми гузараҳои баҳисобгирӣ бо назардошти талаботи стандартҳои байналмилалӣ ва иқтисодиёти рақамӣ тақдирро талаб мекунад. Ҳамчунин дар ҷанбаи робитаи онлайнии байни минтақаҳо ва шаҳрҳо оид ба расмиёти баҳисобгирӣ-таҳлилӣ ва назоратии ташкилотҳои буҷавии Тоҷикистон баъзе мушкилот вучуд доранд.

Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ин роҳнамо оид ба ҷорикунӣ

технологияҳои рақамӣ дар ҳамаи соҳаҳои фаъолият мебошад, алалхусус “такмили ҷаври заминаҳои ҳуқуқӣ ва қабули санадҳои дахлдор дар самти гузариш ба иқтисоди рақамӣ” [2]. Вобаста ба ин, татбиқи амалии талаботҳои иқтисодии рақамӣ ба ҳалли ин мушкилот, аз ҷумла тавассути барномаҳои муосири баҳисобгирӣ ва таҳияҳои навтариини технологӣ мусоидат мекунад. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ ба Маҷлиси олии қайд намуданд, ки "... барои гузаштан ба стандартҳои байналмилалӣ ҳисоботи молиявӣ, татбиқи пурраи барномаҳои муосири баҳисобгирӣ амалиёти молиявӣ ва татбиқи васеи рақамикунонии соҳа бояд чораҳои муассир андешида шаванд”, [1] ки такмили назария ва методологияи таъмини баҳисобгирӣ-таҳлилӣ ва назоратии фаъолияти ташкилотҳои бучавии Тоҷикистонро муайян мекунад.

Ташкили ситоди ҷумҳуриявӣ оид ба масъалаҳои рақамикунонии хизматрасониҳои давлатӣ ва ҳисоббаробаркунииҳои ғайринақдӣ аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон қадами намунавӣ оид ба гузариш ба шакли рақамикунонии ҳамаи соҳаҳо мебошад. Тадбирҳои андешидашуда оид ба рақамикунонии хизматрасониҳои давлатӣ тамоми соҳаҳоро барои таҳияи рӯйхати чорабиниҳо оид ба гузариш ба иқтисоди рақамӣ равона мекунанд, дар ин самт мо масъалаҳои расмие баҳисобгирӣ тавассути татбиқи технологияҳои рақамӣ дар соҳаи баҳисобгирӣ ва назорати дохилӣ таҳқиқ кардем. Дар ҳамроҳгирӣ раванди рақамикунонии баҳисобгирӣ ва назорати дохилии сохторҳои ташкилотҳои бучавӣ баъзе мушкилот мавҷуданд. Пеш аз интиҳоби роҳҳои гузариш ба формати рақамӣ, зарурати омӯзиш ва таҳқиқи ҷанбаҳои мусбат ва манфии барномаҳо ва фишангҳои дахлдори баҳисобгирӣ ба миён меояд. Интиҳоби оптималии технологияҳои рақамӣ оид ба равандҳои баҳисобгирӣ сохторҳои ташкилотҳои бучавӣ татбиқи он барнома ё механизми баҳисобгирӣ мебошад, ки қобилияти пешбурди баҳисобгирӣ, инчунин таҳлил ва аудити дохилро таъмин карда метавонад. Варианти алтернативии ин усул интиҳоби барномаи дахлдори баҳисобгирӣ мебошад, ки аз он маълумоти баҳисобгирӣ ба барномаи аудит гузаронида мешавад. Ғайр аз масъалаҳои номбаршуда, инчунин баъзе мушкилот дар бораи дастрасии молиявии барномаҳо барои муассисаҳои бучетӣ мавҷуданд, дар ҷунин ҳолатҳо баррасии роҳҳои дастрасти гузариш ба иқтисоди рақамӣ мақсаднок аст. Бисёр барномаҳои пешниҳодшуда оид ба рақамикунонии баҳисобгирӣ ва назорати дохилӣ мавҷуданд, аммо бояд ба назар гирифта шавад, ки барномаи баҳисобгирӣ ҳангоми истифода дастрас, қулай ва осон бошад, инчунин имкониятҳои равандҳои баҳисобгирӣ ташкилотҳои бучавиро фаро гирад. Тадқиқоти ба ҳалли масъалаҳои расмие баҳисобгирӣ ташкилотҳои бучавӣ бо назардошти иқтисоди рақамӣ нигаронидашуда, зарурати замони муосир мебошад. Дар айнаи замон, яке аз қадамҳои аввалини гузариш ба формати рақамии расмие баҳисобгирӣ сохторҳои ташкилотҳои бучавӣ

ташкили танзими меъерӣ-ҳуқуқӣ дар ин самт мебошад. Ҳамаи далелҳои дар боло овардашуда аз аҳамияти тадқиқоти расмиёти баҳисобгирӣ дар сохторҳои ташкилотҳои сатҳи давлатӣ шаҳодат медиҳанд.

Дар айни замон дар ҷанбаи расмиёти баҳисобгирӣ-таҳлилӣ ва назоратии сохторҳои давлатӣ баъзе масъалаҳои мушоҳида мешаванд, ки ҳалли худро талаб мекунанд ва мавзӯи мақоларо мубрам тавсиф мекунанд:

- набудани танзими меъерию ҳуқуқӣ оид ба истифодаи технологияҳои рақамӣ дар раванди баҳисобгирӣ-назоратии муассисаҳои буҷетӣ;

- мавҷудияти мушкилот ҳангоми гузариш ба формати рақамии расмиёти баҳисобгирӣ-таҳлилӣ ва назоратии сохторҳои давлатӣ;

- зарурати баланд бардоштани шаффофияти маълумоти фаъолияти баҳисобгирӣ-таҳлилӣ ва назоратии сохторҳои давлатӣ барои истифодабарандагони дохила ва беруна;

- мавҷуд набудани робита байни расмиёти баҳисобгирӣ-таҳлилӣ, назоратӣ бо дастовардҳои илмӣ самти ташкили баҳисобгирӣ-таҳлилӣ ва назоратии сатҳи давлатӣ ва ғайра.

Ҳамаи ин зарурати тадқиқоти доимии илмӣ-методологии фаъолияти баҳисобгирӣ-таҳлилӣ ва назоратии сохторҳои давлатиро муайян мекунад. Зарурати таҳияи асосҳои назариявии расмиёти баҳисобгирӣ-таҳлилӣ ва назоратӣ, инчунин талабот ба амалигардонии асосҳои назариявии расмиёти баҳисобгирӣ-таҳлилӣ ва назоратии ташкилотҳои буҷавӣ оид ба ташаккули иттилооте, ки барои қабули қарорҳо муфид аст.

Бояд қайд кард, ки дар асарҳои ҳам муаллифони ватанӣ ва ҳам хориҷӣ масъалаҳои баҳисобгирӣ ва таҳлилии соҳаҳои фаъолият, инчунин таҳқиқот оид ба хусусиятҳои баҳисобгирӣ ва назорати муассисаҳои буҷетӣ мавҷуданд, ки дар онҳо хусусиятҳои фаъолият тибқи стандартҳои байналмилалӣ баҳисобгирӣ ва аудит муайян карда шудаанд. Аммо ба асосҳои назариявии низомии баҳисобгирӣ-таҳлилӣ ва назоратӣ, инчунин пуррагии эзоҳоти нишондиҳандаҳои ҳисоботи молиявӣ аз ҷониби муассисаҳои давлатӣ дар шароити иқтисодиёти рақамӣ аз нуқтаи назари талаботи истифодабарандагон диққати кофӣ дода нашудааст.

Фарзияи таҳқиқот дар он асос ёфтааст, ки рушди методологияи баҳисобгирӣ-таҳлилӣ ва назоратии фаъолияти суғуртаи иҷтимоӣ ва нафақа ба ташкили баҳисобгирии оқилона ва ҳисоботдихӣ бо мақсади таъмини шаффофият ва дастрасии иттилооти баҳисобгирӣ-таҳлилӣ бо роҳи ташаккули алоқаи шабакавии матритсавӣ тавассути механизми "блок-чейн" байни расмиёти баҳисобгирӣ-назоратии сохторҳои суғуртаи иҷтимоӣ ва нафақа мусоидат мекунад, ки боиси гузариш ба баҳисобгирии рақамӣ мегардад (расми 1).

Мақсади таҳқиқот аз рушди муқаррароти назариявӣ-методологӣ, инчунин таҳияи тавсияҳои илмӣ-амалӣ оид ба расмиёти баҳисобгирӣ-таҳлилӣ ва назоратии ташкилотҳои буҷавӣ дар шароити иқтисодиёти рақамӣ иборат аст.

Расми 1. - Рақамикунонии матрисавии блок-чейни равандҳои баҳисобгирии ташкилотҳои бучавӣ чун омили ҷаҳонишавӣ

Сарчашма: таҳияи муаллифон

Тадқиқоти илмӣ ба концепсияҳои назариявии бунёдӣ, муқарраротҳо, асарҳои илмӣ муаллифони ватанӣ ва хориҷӣ дар ҷанбаи баҳисобгирӣ, таҳлил ва аудити сохторҳои ташкилотҳои бучавӣ, инчунин дар санадҳои меъёрӣ - ҳуқуқии ташаккул ва танзим дар соҳаи ташкилотҳои бучавӣ асос ёфтааст.

Баҳри ҳалли мушкилотҳои мавҷуда андешидани чораҳои мушаххаси зеринро муфид мешуморем, алаҳусус, ба низом даровардани концепсияҳои баҳисобгирӣ, таҳлил ва назорат дар соҳаи ташкилотҳои бучавӣ, ки дар асоси онҳо тафсири муаллиф пешниҳод карда мешавад, ки моҳияти он дар он аст, ки “Таъминоти баҳисобгирӣ-таҳлилий ва назоратӣ ин маҷмӯи воситаҳои иттилоотӣ-рақамӣ оид ба инъикоси амалиёт дар баҳисобгирӣ, коркарди таҳлилии онҳо бо мақсади назорати доимии фаъолияти молиявӣ хоҷагидорӣ мебошад”. Инчунин методологияи нави инноватсионии баҳисобгирии "ACCARTINT", ки моҳият ва хосиятҳои баҳисобгирии пешбинишударо бо мақсади татбиқи амалии талаботи иқтисодӣ рақамӣ дар ҷанбаи баҳисобгирӣ ва ҳисобот инъикос мекунад, тавсифкунандаи дурнамои баҳисобгирии инноватсионӣ ҳамчун зехни сунъии баҳисобгирӣ ба ҳисоб меравад, ки метавонад на танҳо ба осон гардонидани фаъолияти муҳосибон, балки ба муҳосиб-таҳлилгар ва сармуҳосиб низ мусоидат кунад.

Ба назар гирифтани салоҳиятҳои муҳосибии "soft skills" ва "hard skills" дар шароити рақамикунонии баҳисобгирӣ ва ҳисоботдиҳӣ дар сохторҳои ташкилотҳои бучавӣ бояд дар шароити рақамикунонӣ хеле муфид ва саривақтӣ

ба ҳисоб меравад. Ҷорикунони механизми шабакавии "Матритсаи блок-чейн" барои расмиёти баҳисобгирӣ-таҳлилӣ ва назоратии ташкилотҳои бучавӣ таҳия шудааст, ки барои муайян намудани самтҳои интиқоли маълумоти муҳосибии ташкилотҳои давлатӣ ва робитаи онҳоро бо дигар иштирокчиёни муносибатҳои сохторҳои ташкилотҳои бучавӣ мусоидат мекунад. Дар амалияи ташкилотҳои бучавӣ зарурияти ташкили шӯъбаи "Таҳлили илмӣ" дар сохторҳои ташкилотҳои бучавӣ бо мақсади ба роҳ мондани робитаи тадқиқотҳои илмӣ-амалии олимони ватанӣ бо фаъолияти амалии онҳоро зарур мешуморем, зеро маҳз ҳамин сохторҳои давлатӣ ҳамагӯза бо мушкilotҳои гуногуни воқеӣ рӯ ба рӯ мешаванд, ки метавонанд роҳҳои оптималии ҳалли онҳоро пешниҳод кунанд.

Хуллас, боиси қайд аст, ки аҳаммияти назариявӣ-амалии таҳқиқот бо зарурати асосҳои концептуалии муаллиф дар чанбаи баҳисобгирӣ, таҳлил, автоматикунони баҳисобгирӣ, рақамикунони баҳисобгирӣ, таъсири ҷаҳонишавӣ ба раванди баҳисобгирӣ барои ғанӣ гардонидани асосҳои илмӣ-назариявии ташкилотҳои бучавӣ мусоидат хоҳад кард.

Рӯйхати адабиёти истифодашуда:

1. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон "Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ". 28.12.2023;

2. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон "Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ". 28.12.2024;

3. Абдурахмонова М.З. Особенности учёта и аудита системы социального страхования в условиях цифровизации экономики Таджикистана // Монография: Издательство "Ношир" - 2022г.-140с. ISBN: 978-99985-35-14.5.

МАСОИЛИ РУШДИ РАҚАМИИ САРМОЯИ ИНСОНӢ

Мирзоалиев А.А.

*д.и.и., и.в. профессори кафедраи менеҷмент, маркетинг ва
иқтисодиёти меҳнати ДДТТ*

Машокиров Ҷ.Н.

*н.и.и., дотсент муовни ректор оид ба илм ва робитаҳои байналмилалӣ
ДДТТ*

Аннотатсия: Дар мақолаи мазкур перомунӣ нақш, мақом ва саҳми сармояи инсонӣ ва масоили рушди он дар муҳити рақамикунонӣ сухан меравад. Ҳамчунин андешаҳои олимону мутафаккирони олами иқтисод доир ба сармояи инсонӣ мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст. Мо дар муҳити зудтағйирёбанда, мураккаб ва идоранашаванда қарор дорем ва танҳо иқтидору салоҳиятнокии инсонӣ дорои тафаккури рақамӣю зеҳнияти қавӣ зарур аст, то устувории фаъолиятро таъмин намояд. Бинобар ин, бо дарки масоили арзёбии рушди сармояи инсонӣ метавон иқтидори кадрӣ корхонаро пурзӯр ва рақобатпазир кард.

Вожаҳои калидӣ: сармояи инсонӣ, кадрҳо, рақамикунонӣ, иқтисодиёт, захираҳои инсонӣ, сармоягузорӣ, иқтидори кадрӣ, музди меҳнат, арзёбӣ, корхона.

ПРОБЛЕМЫ ЦИФРОВОГО РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА

Мирзоалиев А.А.

*д.э.н., и.о. профессор кафедры менеджмента, маркетинга и экономики
труда ТГТУ*

Машокиров Дж.Н.

*к.э.н., доцент заместитель ректора по науке и международным связям
ТГТУ*

Аннотация: В данной статье рассказывается о роли, статусе и вкладе человеческого капитала и проблемах его развития в среде цифровизации. Кроме того, ученые и мыслители мира экономики исследовали идеи человеческого капитала. Мы находимся в быстро меняющейся, сложной и неуправляемой среде, и для обеспечения устойчивости деятельности необходимы только способности и компетентность человека с сильным цифровым мышлением и интеллектом. Поэтому, понимая проблемы и оценивая развитие человеческого капитала, можно усилить кадровый потенциал предприятия и сделать его конкурентоспособным.

Ключевые слова: человеческий капитал, персонал, цифровизация, экономика, человеческие ресурсы, инвестиции, кадровый потенциал, заработная плата, оценка, предприятие.

PROBLEMS OF DIGITAL DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL

Mirzoaliev A.A.,

*D.I.I., I.V. Professor of the Department of
Management, Marketing, and Industrial Economics at DDTU*

Mashokirov J.N.

*N.I.I., Associate Professor of the Department of
Science and Industrial Employees at DDTU*

Abstract: This article describes the role, status, and contribution of human capital and the challenges of its development in the digital environment. In addition, scientists and thinkers from the world of economics have explored the ideas of human capital. We are in a rapidly changing, complex and unmanageable environment, and only the abilities and competence of a person with strong digital thinking and intelligence are needed to ensure the sustainability of our activities. Therefore, by understanding the problems and evaluating the development of human capital, it is possible to strengthen the human resource potential of the enterprise and make it competitive.

Keywords: human capital, personnel, digitalization, economy, human resources, investments, human resources, salary, assessment, enterprise.

Дар шароити ҷаҳонишавӣ ва эҳсосӣ рушди босуръати инноватсионии фаъолияти инсон нақши созандагии ҳар як фард баръало муайян мегардад. Ҳоло иқтисодиёти “рақамӣ”, иқтисодиёти “инноватсионӣ”, иқтисодиёти “маҷозӣ”, иқтисодиёти “сабз” ва монанди онҳо инсониятро дар гирдоби ҳаёлот ва дарки масъулият дучанд салоҳиятнок гардонидааст. Муҳит зери таъсири технологияи рақамӣю олами маҷозӣ ва зеҳни сунъӣ раванди идоракуниро фарогир аст. Дар ин ҳолат арзёбии фаъолияти инсон хеле мушкил аст.

Нақш ва мавқеи сармояи инсонӣ ё иқтисодии кадрӣ чӣ гуна метавонад арзишманд бошад аз фаъолияти роҳбарони дурандеш ва дурбин пайвастагии зиёд дорад.

Э. Фламголтс назарияи арзиши сармояи инсониро низ ба сатҳи корхона гузаронида, онро дар концепсияи таҳлили захираҳои инсонӣ – БЗИ (баҳисобгирии захираҳои инсон) баён кардааст, ки ба фарзияи арзиш асос ёфтааст. Тибқи равиши ҳарочот дар назарияи ченкунии сармояи инсонӣ арзиши он тавассути коэффисиенти бехатарии он муайян карда мешавад, зеро

проблемаи интиҳоб, нигоҳдорӣ ва зиёд кардани сармояи инсонӣ дар корхонаҳо вучуд дошт[6]:.

Вай исбот кард, ки бо рафтани кадрҳо, аз як тараф, хароҷот барои дарёфт, ҷалб ва омӯзиши кадрҳои нав меафзояд ва аз тарафи дигар, сармоягузори барвақт ба сармояи инсонӣ натиҷа намедихад. Маблағи умумии хароҷоте, ки чӣ нав ба амал омадааст ва чӣ баргардонида нашудааст, арзиши сармояи инсониро инъикос мекунад. Аммо, ба фикри мо, ин техника, дараҷаи касбӣ ва савияи маълумотро ба назар намегирад.

Г.Беккер аз рӯи назария чунин равишҳоро ба арзиши сармояи инсонӣ, чун элитарӣ, бо назардошти фарқияти қобилиятҳои табиӣи инсонӣ ва баробарӣ, аз байн бурдани фарқияти талабот дар зери таъсири сифатҳои модарзодӣ ошкор кардааст. Ба ақидаи ӯ миқдори даромад ва сармоягузориҳо нобаробар тақсим шуда, аз ҷандирии талабот ва таносуби онҳо вобаста аст. Пешниҳоди сармоягузор, ки афзоиши хароҷоти ӯро инъикос мекунад ва нишебии мусбат дорад, аз бозори сармояи инсонӣ вобаста аст, ки корфарморо маҷбур мекунад, ки барои сармоягузорӣ захираҳои гаронбаҳоро ҷустуҷӯ кунад.

Барои чен кардани даромади сармояи инсонӣ Г.Беккер на меъёри дисконт, балки ғоидаи дохилии инвеститсияро истифода бурд, ки баробарии даромади коҳишёфта ва хароҷоти ҷорӣ барои таҳсилро инъикос мекунад. Г.Беккер ҳар як кормандро «арзише ҳисоб мекард, ки бо роҳи зарб задани воҳиди меҳнати оддӣ зинда ба ҳаҷми сармояи инсонии дар он таҷассумёфта муайян карда мешавад[1]:

$$SI_i = \sum_m^n Y_{ij} + X_i + K_i \quad (1)$$

дар инҷо:

SI – сармояи инсонӣ;

Y_i – омил;

X_{ij} – зеромилҳо;

K_i – музди меҳнат;

Б.Чизвик қайд кардааст, ки барои соҳиби сармояи инсонӣ маоши умумии корманд пас аз ба итмом расонидани сармоягузори соҳибаш ба сармояи инсонӣ ба маблағи даромади сармоягузорӣ ва даромад ва сармояи ибтидоии инсонӣ баробар аст.

Ҳамин тариқ, Т.Шултс, Г.Беккер ва Б.Чизвик «ба арзиши сармояи инсонӣ аз нуқтаи назари хароҷоти рушди ҷомеа бархӯрд кардаанд, ки бо ин муносибат ба сармояи инсонӣ дар асоси худ истеҳсолкунандаи арзиши он баҳо дода мешавад»[1].

Методологияи андозагирии олимони Донишгоҳи Мичиган дар асоси равиши даромад таваҷҷӯҳи хоса дорад. Арзиши корманд бо назардошти эҳтимолият аз рӯи арзиши корманд, фурӯши пешбинишаванда (S_r), шартии пешбинишаванда (S_y) ва эҳтимолияти ғаёлияти минбаъда дар корхона муайян карда мешавад. Дар муодилаҳои зерини математикӣ ифода карда мешаванд:

$$S_r = S_y * D_0 \quad (2)$$

$$K_y = 1 - D_0 \quad (3)$$

Моделҳои эҳтимолии стохастикӣ барои арзёбии арзишҳои шартӣ ва амалӣ дар воҳиди ченаки пули истифода шудааст, ки аз он иборат аст:

Қадами 1: Арзёбии мавқеъҳои мутақобилан истисноӣ, ки ба онҳо корманд таъин карда мешавад. Дар ин марҳила карераи корманд бо назардошти ишғоли пай дар пайи вазифаҳо ташаққул меёбад.

Қадами 2: Арзиши ҳар як мавқеъро бояд ҳисоб кард. Даромади ояндае, ки корманд дар ин вазифа ба даст меорад, бо истифода аз усули нарх-вазн ҳисоб карда мешавад, ки ба мо имкон медиҳад ҳиссаи даромади умумиро ба воҳиди кори иҷрошуда муайян карда, шумораи ин корхоро дар оянда ҳисоб намуда тавонем.

Қадами 3: Арзёбии давраи эҳтимолии кор дар корхона. Мӯҳлати умумии хизмати корманд дар корхона бо назардошти эҳтимолияти бисёрфакторӣ муайян карда мешавад.

Қадами 4: Арзёбии эҳтимолияти корманд дар давраҳои ҳозира ва ояндаи мавқеъро ишғол мекунад. Аз мавқеъи тахминҳои эҳтимолиӣ, зинаҳои интизории касб пеш аз озодшавӣ тавсиф карда мешавад, дар ҳоле ки соли аз кор озод шудан 100% аст.

Қадами 5: Ҳисоб кардани арзиши ҳозира тавассути тахфиф кардани даромади ояндаи пешбинишуда. Ба фикри мо, ин усули муайян кардан арзиши сармояи инсонӣ дар шакли хусусияти эҳтимолии ҳамаи микдорҳои истифодашуда тахминӣ мебошад.

И. Фишер ҳангоми чен кардани арзиши сармояи инсонӣ чунин равишро пешниҳод кардааст, ки дар он даромади оянда дар шакли даромад ё фоида аз рӯи арзиши ҷорӣ тавассути омилҳои дисконт ҳисоб карда мешавад. [6]:

Ба андешаи мо, ин техника, ки имрӯз васеъ истифода мешавад, маҳдудиятҳо дорад, зеро он танҳо як нишондиҳанда - даромади ояндаро инъикос мекунад. Бо назардошти шароити тағйирёбанда, ки номуайяни номида мешавад, пешгӯии дақиқ душвор аст.

Таҷриба нишон медиҳад, ки дар шароити рақамикунонӣ сармояи инсониро метавон тақвият бахшид, агар унсурҳои муҳими ин чараён тавваҷҷӯҳи хоса зоҳир намуда бошем (расми 1) [3]. Ин унсурҳо дар ташаққули

сармояи инсонӣ нақши назаррасро касб намуда метавонанд. Бинобар ин, ба инобат гирифтани онҳо ба такмилёбиву ташаккули сармояи инсонӣ заминаи мусоид фароҳам хоҳад овард.

Сармояи инсонӣ маҷмӯи дониш, малака ва маҳоратест, ки барои қонё гардонидани талаботи гуногуни инсон ва умуман ҷомеа истифода мешавад. Ин истилоҳро бори аввал иқтисодшиноси амрикоӣ Љейкоб Минсер дар соли 1958 истифода бурдааст, баъдан Теодор Шултс дар соли 1961 ва Гари Беккер ин ғояро аз соли 1964 инҷониб таҳия намуда, самаранокии сармоягузорӣ ба сармояи инсониро асоснок намуда, муносибати иқтисодиро ба рафтори инсонро таҳия кардаанд.

Расми 1. *Унсурҳои ба вуҷудоварандаи сармояи инсонӣ дар шароити рақамикунонӣ (таҳияи муаллифи мақола)*

Мушкилоти асосии рушди сармояи инсонӣ дар тамаддуни рақамӣ суръати табдили инфрасохтори иҷтимоӣ-технологӣ мебошад.

Љон Стюарт Милл навиштааст: «Худи одамро... ман ҳамчун сарват намеҳисобам. Аммо, ихтироъҳои бадастовадаи ӯ, ки бо василаи меҳнат тавлид мешаванд, бояд ба ин категория дохил намоям. Ва минбаъд: «Маҳорат, қувва ва матонати меҳнаткашони мамлакат, олоту дастгоҳҳои онҳо сарвати он доништа мешавад»[9].

Бояд тазаққур дод, ки да қатори олимони хориҷӣ ва рус иқтисодшиносони мо низ дар шарҳу тавзеҳи нақш ва мақоми сармояи инсонӣ

андешаҳои ҷолибро пешниҳод намудаанд, ки то андозае арзишмандии сармояи инсонӣ ё иқтидори кадрӣ корхонаҳо арзёбӣ менамоянд. Аз ҷумла, олими иқтисодшинос Комилов С.Ҷ. чунин андешаро ҷонибдораст «Сармояи инсонӣ дар натиҷаи сармоягузорӣ ва захираҳои ҷамъкардаи шахс барои таъмини саломатӣ, дониш, малака, қобилият, ҳавасмандии ӯ, мусоидат ба рушди ӯ, ба даст овардани таҳассуси зарурӣ, афзоиши ҳосилнокии меҳнат, таъмин намудани афзоиши музди кор дар соҳаи муайяни фаъолият ташаккул меёбад».

Олими иқтисодшинос Ҳодиев Д. зимни анҷом додани таҳқиқоти илмиаш тавзеҳоти зеринро пешниҳод намудааст: «Сармояи инсонӣ маҷмӯи донишҳо ва қобилиятҳои эҷодӣ, инчунин малакаҳо, саломатӣ, сифатҳо ва ангеҳои шахсӣ мебошад, ки тавассути сармоягузорӣ дар соҳаи маориф, касбмӯзӣ, ҳифзи саломатӣ, муҳочират, инчунин дар тарбияи кӯдакон ҷамъоварӣ карда шуда, барои ба даст овардани даромади оянда истифода мешавад»[5].

Ба андешаи Султонова М.М. бошад, «Сармояи инсонӣ муҳимтарин захираи ҷомеаи муосир маҳсуб мешавад, ки имкон медиҳад, ки дигаргуниҳои саривактии иқтисодӣ, истифодаи оқилонаи иқтидори иҷтимоӣ иқтисодии бозорҳои гуногун, таъмини рақобатпазирии ҳар як корманд дар ташкил ва идоракунии раванди истеҳсолот барои эҷоди сарвати миллий гардад»[4].

Андешаҳои олимону мутафакирони зикршударо комилан ҷонибдорӣ намуда, мо ҳам бо дарназардошти таҳқиқи мавзӯи нуктаҳои зеринро пешниҳод дорем: «Сармояи инсонӣ яке аз муҳимтарин омилиест, ки дар он тафаккури эҷодӣ, арзишҳои зеҳнӣ, маҳорату истеъдод, салоҳияту касбият ва иқтидори шахсият дар бозори меҳнат арзёбӣ мегардад.

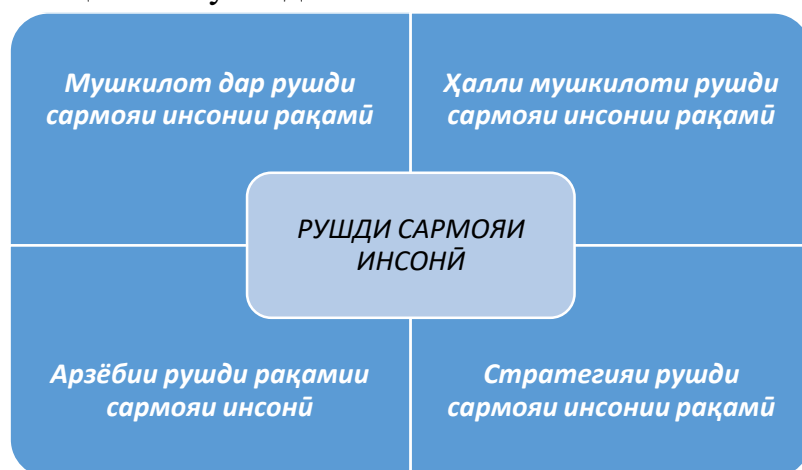
Сармояи инсонӣ нерӯи созанда, потенциали меҳнатӣ, захираи арзишманд ва таъминкунандаи омилӣ муваффақияти ташкилот дар фазои рақобат бо тақия ба рақамикунонии фаъолият ба ҳисоб меравад. Сармояи инсонӣ аз саломатӣ, дониш, таҷриба ва малакаҳои сарчашма мегирад, ки одамон барои таъмин ояндаи ҳаёти худ онро пайваستا ҳифз ва такмил хоҳанд дод. Сармояи инсонӣ нерӯ ё қувваест, ки баҳри рушди иқтисодӣ милли ва татбиқи стратегия нақши калидӣ дорад.

Сармояи инсонӣ захираи асосии истеҳсолии дар ихтиёри корхона буда, барои афзун намудани дороиҳо ва таъмини фаъолияти самарабахш хизмат менамояд. Сармояи инсонӣ маҷмӯи донишу салоҳиятҳо, сифатҳои арзишҳо, истеъдоду қобилиятҳои, ки дорои сарватмандии инсонро метавонад дучанд намояд, агар онҳоро баҳри мафиятбахшии ҷомеа ва тафаккури шахсӣ сафарбар намуда тавонӣ»[3].

Ҳангоми таҳқиқи масоили рушди сармояи инсонӣ дар муҳити рақамӣ мо ба хулосае омадем, ки ба чор самти рушди сармояи инсонӣ тавачҷӯи хоса

зоҳир намоем: мушкилот, ҳалли мушкилот, арзёбӣ, ва стратегияи рушди сармояи инсонӣ.

Тавре маълум аст, ҳама гуна тағйироту ивазшавиҳо ва таҳаввулот монеаву мушкилоҳои худро дорад. Ба назари мо, мушкилот дар рушди сармояи инсонии рақамӣ пеш аз ҳама афзоиши бекорӣ аз сабаби автоматикунонии муҳити корӣ, афзоиши нобаробарӣ, ниёз ба бозомӯзӣ ва такмили ихтисос ва хатарҳои марбут ба амнияти иттилоот ва муқовимат ба тағйиротро дар бар мегирад. Ин мушкилот мутобиксозии системаҳои маориф ва дастгирии иҷтимоиро барои таъмини рушди устувори инсонӣ дар асри рақамӣ тақозо мекунад.

Расми 2. Рушди сармояи инсонӣ дар муҳити рақамӣ

Мушкилоти иҷтимоӣ ва иқтисодӣ

✓ **Афзоиши бекорӣ:** Автоматикунонӣ ва рақамикунонӣ ҷойҳои кори анъанавӣ, аз қабili фурушандагон, операторони марказҳо, муҳосибон ва ғайраро мушкил месозад ва ҷойгузини қувваҳои корӣ мешавад, ки боиси афзоиши бекорӣ мегардад.

✓ **Васеъшавии нобаробарӣ:** Фосилаи байни онҳое, ки ба технологияҳои рақамӣ ва малакаҳои зарурӣ дастрасӣ доранд ва онҳое, ки дастрасӣ надоранд, васеъ шуда истодааст ва боиси нобаробарии иҷтимоию иқтисодӣ мегардад.

✓ **Ниёз ба бозомӯзӣ:** Қисми зиёди аҳоли барои мутобик шудан ба талаботи нави бозори меҳнат фавран ба бозомӯзӣ ва такмили ихтисос ниёз доранд.

Мушкилоти технологӣ ва ташкилӣ

✓ **Амнияти иттилоотӣ:** Хатарҳои марбут ба таҳдидҳои киберӣ, қаллобӣ ва вайронкунии маълумот афзоиш ёфта, ҳифзи муносиби ҳуқуқӣ, техникӣ ва ҷисмониро талаб мекунад.

✓ **Муқовимат ба тағйирот:** Кормандон ва ташкилотҳо аксар вақт ба қабули технологияҳо ва равандҳои нав муқовимат мекунад, ки табдили рақамиро суст мекунад.

✓ **Интиҳоби технология ва идоракунии маълумот:** Интиҳоби

номуассири технология ва идоракунии нодурусти маълумот метавонад ба рушди рақамӣ ҳалал расонад.

Роҳи ҳалли масъалаҳо

✓ Сармоягузорӣ дар маориф: Фаъолияти системаи маориф бояд барои қонунӣ кардани талаботи иқтисоди рақамӣ таҷдиди назар ва такмил дода шавад.

✓ Дастгирии иҷтимоӣ: Барои онҳое, ки аз сабаби автоматикунонӣ ҷойҳои кори худро аз даст додаанд, барномаҳои дастгирии иҷтимоиро эҷод карда ва дастрасӣ ба таҳсилоти якумро таъмин намудан зарур аст.

✓ Беҳтар кардани муошират: Тақвияти муошират дар ҳама сатҳҳои ташкилот ва дар ҳома барои бартараф кардани муқовимат ба тағйирот.

✓ Рушди системаҳои амниятӣ: Тақвияти ҷораҳои амнияти иттилоотӣ.

Албатта барои бартараф сохтани мушкилотҳо ҷораҳои саривақтӣ бояд андешид, зеро суръатбахшии равандҳои рақамикунонӣ метавонад монеаҳои нав ба навро эҷод кунад. Ба андешаи мо, ҳалли мушкилоти рушди сармояи инсонии рақамӣ инҳоро дар бар мегирад: беҳтар кардани салоҳиятҳои рақамӣ (тафаккури интиқодӣ, эҷодкорӣ, муошират), такмили низоми маориф барои мутобиқ шудан ба технологияҳои нав, эҷоди инфрасохтор ва таъмини амнияти иттилоотӣ. Инчунин, инкишоф додани малакаҳо барои худтакмилдиҳӣ ва мутобиқшавӣ ба тағйирот муҳим аст, зеро технологияҳо доимо тағйир меёбанд.

1. Рушди маориф ва салоҳиятҳо

❖ Татбиқи салоҳиятҳои рақамӣ: Ҳамгироии омӯзиши малакаҳои рақамӣ дар ҳама сатҳҳои маориф зарур аст. Салоҳиятҳои асосӣ муошират ва ҳамкорӣ дар муҳити рақамӣ, худтакмилдиҳӣ, тафаккури эҷодӣ, идоракунии иттилоот ва тафаккури интиқодиро дар бар мегиранд.

❖ Модернизатсияи барномаҳои таълимӣ: Барномаҳои таълимӣ бояд навсозӣ шаванд, то технологияҳои нав, аз қабili зеҳни сунӣ, маълумоти калон ва Интернетӣ ашро инъикос кунанд, то хатмкунандагон барои бозори меҳнат омода бошанд.

❖ Беҳтар кардани саводнокии рақамӣ: Гузаронидани барномаҳои саводнокии рақамӣ барои ҳама гурӯҳҳои синну солӣ барои коҳиш додани тафовути рақамӣ.

2. Инфрасохтор ва дастрасӣ

❖ Рушди инфрасохтори рақамӣ: Таъмини шабакаҳои васеи алоқаи рақамӣ ва дастрасӣ ба технология зарур аст, то одамон дар иқтисоди рақамӣ иштирок кунанд.

❖ Фароҳам овардани муҳити дастрас: Муҳим аст, ки шароит барои дастрасии баробар ба захираҳо ва технологияҳои рақамӣ барои ҳамаи қишрҳои аҳоли фароҳам оварда шавад.

3. Амният ва ахлоқ

❖ Таъмини амнияти иттилоотӣ: Барои коҳиш додани хатарҳои марбут ба иқтисоди рақамӣ, ба монанди қаллобӣ, татбиқи чораҳои ҳуқуқӣ, техникӣ ва криптографияи ҳифзи маълумот зарур аст.

❖ Таҳияи стандартҳои ахлоқӣ: Таъсис ва татбиқи принципҳои ахлоқӣ барои истифодаи технология ва коркарди маълумот.

4. Мутобиқшавӣ ба тағйирот

❖ Чандирӣ ва худрушд: Муҳим аст, ки қобилияти одамон барои пайваста омӯхтан ва мутобиқ шудан ба шароити зудтағйирёбанда инкишоф ёбад, зеро технологияҳои рақамӣ доимо таҳаввул меёбанд.

❖ Ҳавасмандгардонии шаклҳои нави шуғл: Ҳавасмандгардонии таъсиси ҷойҳои нави корӣ ва бозомӯзӣ дар шароити автоматикунонӣ ва пайдоиши касбҳои нав.

5. Дастгирии давлативу корпоративӣ

❖ Таҳияи стратегия: Барномаҳо ва стратегияҳои давлатӣ бояд ба табдили рақамӣ ва рушди сармояи инсонӣ нигаронида шаванд.

❖ Сармоягузорӣ ба сармояи инсонӣ: Сармоягузорӣ ба маориф, илм ва тандурустӣ асоси бунёди сармояи инсонӣ, махсусан дар иқтисоди рақамӣ мебошанд.

Баҳодихӣ ба фаъолияти инсон чандон осон нест ва малакаву маҳорат ва зеҳнияти инсонро низ арзёбӣ намудани коре сахл нест. Бо вучуди он, ба фикри мо арзёбии рушди рақамии сармояи инсонӣ таҳлили малакаҳо, дониш ва салоҳиятҳои рақамии кормандон, инчунин арзёбии камолоти рақамии ташкилот ва қобилияти мутобиқшавӣ ба табдили рақамиро дар бар мегирад. Барои ин усулҳои гуногун истифода мешаванд, аз ҷумла ҳисоб кардани нишондиҳандаҳои камолоти рақамӣ (масалан, тавассути малакаҳои рақамӣ ва ҷузъҳои омӯзиши онлайн) ва арзёбии омодагии ташкилот барои рақамикунонӣ тавассути таҳлили равандҳои HR.

Ҷанбаҳои асосии арзёбӣ

➤ Малакаҳо ва донишҳои рақамӣ: Маҳорати кормандонро бо абзорҳои рақамӣ, қобилияти онҳо барои худомӯзӣ дар муҳити рақамӣ ва омодагии онҳо барои технологияҳои нав арзёбӣ мекунад.

➤ Камолоти рақамии ташкилотӣ: Омодагии ширкатро барои табдили рақамӣ дар ҳама сатҳҳо, аз ҷумла стратегия, технология, амалиёт ва фарҳанг (масалан, бо истифода аз модели Deloitte) арзёбӣ мекунад.

➤ Мутобиқшавӣ ва тақмили ихтисос: Суръат ва сифати тақмили ихтисоси кормандонро арзёбӣ мекунад, ки омили калидии рақобатпазирӣ дар иқтисоди рақамӣ мебошад.

Усулҳои арзёбӣ

➤ Ҳисоб кардани нишондиҳандаҳо: Истифодаи формулаҳои, ки

чанбаҳои гуногуни рақамикунониро ба назар мегиранд; масалан, нишондиҳандаи "камолоти рақамӣ" арзёбии малакаҳои рақамӣ ва омӯзиши онлайнро дар бар мегирад.

➤ Моделҳои арзёбӣ: Истифодаи моделҳо ба монанди "Модели камолоти рақамӣ"-и Deloitte, ки қобилиятҳои рақамиро дар панҷ андозаи асосӣ арзёбӣ мекунад: муштариён, стратегия, технология, амалиёт, сохтор ва фарҳанг.

➤ Таҳлили равандҳо: Арзёбии самаранокии идоракунии захираҳои инсонӣ (HR) ва қобилияти он барои татбиқи абзорҳои рақамӣ барои ноил шудан ба ҳадафҳои стратегияи ширкат.

Аҳамияти арзёбӣ

➤ Беҳтар кардани рақобатпазирӣ: Арзёбӣ ба муайян кардани қувват ва заъфҳо дар рушди рақамии кормандон ва таҳияи чораҳо барои такмили онҳо мусоидат мекунад.

➤ Идоракунии самаранок: Идоракунии равандҳои HR-ро дар заминаи рақамикунонӣ ва истифодаи оқилонаи технология имкон медиҳад.

➤ Омодагӣ ба оянда: Омода кардани кормандон барои талаботи иқтисоди рақамӣ ва фароҳам овардани шароит барои рушди пайвастаи онҳо.

Ояндабиниву ояндасозӣ ва дурнамои фаъолияти инсон дар муҳити мураккаби иттилотиву рақамӣ бояд ҳадафи асосии маъмурият бошад. Зеро татбиқи стратегия ин таъмини рақобаттавонии инсон дар муҳиту фазои рақамӣ мебошад. Бинобар ин, стратегияи рушди сармояи инсонии рақамӣ нақшаи ҳамаҷонибаест, ки барои баланд бардоштани тахассуси кормандон бо истифода аз технологияҳои рақамӣ барои мутобиқ шудан ба талаботи муосири бозори меҳнат ва ноил шудан ба ҳадафҳои тиҷоратӣ равона шудааст. Он таҳлили вазъияти кунунӣ, муайян кардани ҳадафҳо ва татбиқи абзорҳо ва платформаҳои рақамӣ барои омӯзиш ва идоракунии захираҳои инсониро дар бар мегирад. Ҳадафи асосӣ табдил додани сармояи инсонӣ ба омили калидии рақобат тавассути рушди дониш, малака ва саводнокии рақамии кормандон мебошад.

Самтҳои асосии стратегия

▪ Омӯзиш ва рушд: Татбиқи платформаҳои рақамӣ барои омӯзиши пайваста, бозомӯзӣ ва такмили ихтисоси кормандон. Ин имкон медиҳад, ки малакаҳои онҳо ба технологияҳои нав, ба монанди зехни сунъӣ, маълумоти калон ва ҳисоббарории абрӣ зудтар мутобиқ карда шаванд.

▪ Табдили ҷои кори рақамӣ: Истифодаи абзорҳои рақамӣ барои беҳсозии чараёнҳои корӣ, афзоиши ҳосилнокӣ ва автоматикунонии вазифаҳои муқаррарӣ, то кормандон ба вазифаҳои мураккабтар ва эҷодӣ тамоюл кунанд.

▪ Идоракунии ва таҳлил: Истифодаи технологияҳои рақамӣ барои ҷамъоварӣ ва таҳлили маълумоти кормандон, ки имкон медиҳад фаҳмиши

беҳтари ниёзҳои онҳо, арзёбии самаранокии омӯзиш ва қабули қарорҳои огоҳонаи захираҳои инсонӣ имконпазир гардад.

- Эҷоди фарҳанги рақамӣ: Эҷоди муҳите, ки дар он кормандон аз технологияҳои рақамӣ фаъолона истифода мебаранд ва барои тағйироти доимӣ омодаанд, ки инноватсия ва мутобиқшавӣ ба мушкилоти бозорро тақвият медиҳад.

- Амнияти иттилоотӣ: Таъмини ҳифзи маълумот ва инфрасохтори рақамии ширкат қисми ҷудонашавандаи стратегия мебошад, зеро рушди рақамӣ бо хатари ихроҷи иттилоот алоқаманд аст.

Ҳадафҳои стратегия

- Баланд бардоштани ҳосилнокӣ: Тавассути рақамикунонии равандҳои корӣ ва рушди малакаҳои нави кормандон.

- Мутобиқшавӣ ва чандирӣ: Қобилияти ширкат барои воқуниши зуд ба тағйироти бозор, ҳалалдоршавии технологӣ ва интизориҳои муштариён.

- Рақобатпазирӣ: Тақвияти сармояи инсонӣ ҳамчун дороии асосии ғайримоддӣ, ки бартариҳои дарозмуддатро таъмин мекунад.

- Навоварӣ: Ҳавасмандгардонии эҷоди маҳсулот ва хидматҳои нав тавассути афзоиши дониш ва саводнокии рақамӣ дар байни кормандон

Ва дар охир метавон хулоса кард, ки таҳқиқот ва ба низом даровардани донишҳо оид ба назарияи арзиши сармояи инсонӣ нишон медиҳад, ки дар таркиби ҳамаи намудҳои хароҷот дар сармояи инсонӣ ҳангоми чен кардани он арзишҳои таълимӣ аз ҳама муҳим мебошанд. Аз ин лиҳоз, мо зарур мешуморем, ки арзёбии самаранокии таълим ҳамчун омилҳои муҳими сармояи инсонӣ омӯхта ва ба низом дароварда шавад.

Адабиёт:

1. Беккер, Г. С. Человеческое поведение: экономический подход / Г. С. Беккер. – М.: ГУ ВШЭ, 2003. – 672 с.

2. Комилов, С.Дж. Формирование человеческого капитала и развитие интеллектуальной собственности в условиях перехода к инновационной экономике [Текст] / С. Дж. Комилов //Таджикистан и современный мир. 2015. - № 4. С. 19.

3. Мирзоалиев А.А. Арзёбии омилҳои ба рушди иқтисодии кадрӣ савдои чакана таъсирасон / А.А. Мирзоалиев// Паёми Донишгоҳи давлатии тибқи Тоҷикистон. Душанбе, 2023 №1(45)-С.27-35

4. Мирзоалиев А.А. Масоили ҳалталаби рушди менеҷменти рақамӣ Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ дар мавзӯи “Рақамикунонӣ ва инноватсия: мушкилот ва дурнамои рушди он” (24-25 октябри соли 2025), саҳ.19-27

5. Султонова М.М. Моделирование оценки реализации человеческого капитала в ГСБ Республики Таджикистан «Амонатбанк» [Текст] /М.М.Султонова// Вестник Таджикского государственного университета коммерции (научный журнал) - Душанбе: Тоҷир,2019.-№3(28).-С.175-181.

6. Ходиев Дадахон Абдуллоевич. Особенности развития человеческого капитала в условиях переходного периода : на примере Республики Таджикистан : диссертация кандидата экономических наук : 08.00.05 / Ходиев Дадахон Абдуллоевич; [Место защиты: Тадж. гос. ун-т коммерции]. - Душанбе, 2010. - 159 с.

7. Flamholtz, E. G. A Model for Human Resource Valuation: A Stochastic Process with Service Rewards // Accounting Review, 1971.

8. Flamholtz, E. G. Human Resource Accounting. – N.-Y.: Jossey-Bass Publ., 1985. – 389 p.

9. Chiswick, B. R. Human Capital and the Distribution of Personal Income. Ph. D. dissertation. – Clumbia University, 1967. – 49 p.

10. Schultz, Tyeodore W. Investing in People: The Economics of Population Quality. University of Califormia Press, 1983. – 183 p.

11. Цифровая экономика: глобальные тренды и практика российского бизнеса [Электронный ресурс] / Исследования ВШЭ. – Режим доступа: <https://docviewer.yandex.ru/>.

БАҲШИ РАҚАМИИ ИҚТИСОДИЁТИ МИНТАҚА: МАРҲИЛАИ ТАШШАКУЛЁБИ ВА САМТҲОИ ИДРАКУНИ

Бойматов Алиҷон Азизович

доктори илмҳои иқтисодӣ, профессори кафедраи иқтисодиёти корхона ва минтақаи Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон

***Аннотатсия.** Мақолаи маскур оид ба замони муосири инкишофи иқтисодиёти бозорӣ дуруст муайян намудани асосҳои назариявӣю методии мафҳуми «иқтисодиёти рақамӣ» ва «баҳши рақамии иқтисодиёт» аҳамияти басо калон дорад оварда шудааст. Пеш аз ҳама таҳлили асосҳои назариявӣю методолгии коркарди ин масъалаи муҳимро бояд гузаронид. Чунин рафтор барои сарфаҳм рафтан ба мафҳумҳои назариявии иқтисодиёти рақамӣ ва марҳилаҳои ташишакулиёбии он кумак мерасонад.*

***Калидвожаҳо:** иқтисодиёти рақамӣ, иқтисодиёти нақшавӣ, иқтисодиёти бозорӣ, иқтисодиёти инноватсионӣ.*

ЦИФРОВОЙ СЕКТОР ЭКОНОМИКИ РЕГИОНА: ЭТАП ФОРМИРОВАНИЯ И НАПРАВЛЕНИЯ УПРАВЛЕНИЯ

Бойматов Алиджон Азизович

*доктор экономических наук, профессор кафедры экономики предприятия и
региона Таджикского государственного Университета
права бизнеса и политики*

Аннотация. *Статья о современном развитии рыночной экономики правильное определение теоретико-методических основ понятий "Цифровая экономика и цифровой сектор экономики», которая имеет большое значение. Прежде всего, необходимо проанализировать теоретические и методологические основы разработки этого важного вопроса. Такое поведение помогает понять теоретические концепции цифровой экономики и этапы ее формирования.*

Ключевые слова: *Цифровая экономика, плановая экономика, рыночная экономика, инновационная экономика.*

DIGITAL SECTOR OF THE REGIONAL ECONOMY: STAGE OF FORMATION AND MANAGEMENT DIRECTIONS

Boymatov Alijon Azizovich

*Doctor of Economics, Professor of the Department of Enterprise and Regional
Economics, Tajik State University of Law, Business and Politics*

Abstract. *Article on the modern development of the market economy, the correct definition of the theoretical and methodological foundations of the concepts of "Digital economy" and "digital sector of the economy" is of great importance. First of all, it is necessary to analyze the theoretical and methodological foundations of the development of this important issue. This behavior helps to understand the theoretical concepts of the digital economy and the stages of its formation.*

Keywords: *Digital economy, planned economy, market economy, innovative economy.*

Чор як аср пеш нахуст мафҳуми иқтисодиёти рақамӣ пешниҳод шуда буд ва ҳозир дар истифодаи аксарияти сиёсатмадорон, соҳибкорон, рӯзманигорон мебошад (2, 15).

Бояд қайд кард, ки то ҳоло ин мафҳум таърифи худро наёфтааст. Барои аниқ намудани мазмуни мафҳум, мо бояд иқтисодиёт гуфта одатан чиро дар назар дорем? Дар аввал иқтисодиёт - ин фаъолияти хоҷагидорӣ чамбъият ё ин ки маҷмуи муносибатҳои байни одамон дар раванди истехсол, тақсимот, мубодила ва истеъмолот пайдо шуда мебошад. Истифодаи компютер, телефони мобилӣ, интернет бошад аллакай «истеъмол»-ро ифода менамояд.

Дар замони муосири инкишофи иқтисодиёти бозорӣ дуруст муайян намудани асосҳои назариявӣю методи мафҳуми «иқтисодиёти рақамӣ» ва «бахши рақамии иқтисодиёт» аҳамияти басо калон дорад. Пеш аз ҳама

таҳлили асосҳои назаривию методологии коркарди ин масъалаи муҳимро бояд гузаронид. Чунин рафтор барои сарфаҳм рафтан ба мафҳумҳои назариявии иқтисодии рақамӣ ва марҳилаҳои таҳшакулиёбии он кумак мерасонад. Аз ин лиҳоз, барои барпо намудани иқтисодии рақамӣ, бояд ба намудҳои иқтисодии, ки дар мамлакатҳои ҷаҳон амал менамояд таърифи саҳеҳ додан лозим.

1. Иқтисодии ашъеи хом мебошад, яъне иқтисодии, ки ба истеҳсол ва коркарди ашъеи хом бо мақсади содироти онҳо ва воридоти маҳсулоти тайёр, асос ёфта аст. Чунин намуди иқтисодӣ дар аксарияти мамлакатҳои рӯ ба таррақӣ ва аз он ҷумла дар Ҷумҳурии Тоҷикистон васеъ паҳн шудааст. Ҷиҳати фарқкунандаи иқтисодӣ – ин ҳаҷми калони истеҳсоли маҳсулоти хоҷагии қишлоқ аз тарафи аҳоли деҳот буда барои таъмини бехатарии озуқа ва ашъеи хом барои коркарди корхонаҳои саноатӣ заминаи мустаҳкам мегузорад.

2. Иқтисодии нақшавӣ. Ҷумҳурии Тоҷикистон ва иқтисодии он - қисми таркибии иқтисодӣ ва комплекси ягонаи хоҷагии халқ. Иттиҳоди Шӯравӣ шуда буд. Бояд зикр кард, ки мамлакат ба истеҳсоли маҳсулоти хоҷагии қишлоқ махсус гардонида шуда буд ва аз рӯи нақша амал менамуд. Яъне намуди иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар он давра иқтисодии нақшавӣ буд. Ҷиҳатҳои хоси иқтисодии нақшавӣ ин аз рӯи нақша амал намудани ва танзими раванди истеҳсол ва фурӯши мол бо воситаи механизми давлатии марказонидашуда гузаронида мешавад. Бояд қайд кард, ки механизми давлатии марказонидашуда бартариҳои зиёде дошт ва инчунин нуқсонҳои бартараф нашаванда ҳам ба он хос буд.

3. Иқтисодии бозорӣ. Пас аз ба даст овардани истиқлолияти давлати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи барномаҳои дигаргунсозии иқтисодӣ ва гузаронидани ислоҳот мамлакат ба тавлиди низоми бозорӣ, ки дар аксарияти давлатҳои ҷаҳон бартариҳои худро исбот карда буданд, шурӯъ намуд.

Иқтисодии бозорӣ - ин иқтисодии, ки ба истеҳсол ва фурӯши мол дар бозор асос ёфта аст, ва дар он унсури марказии муносибатҳои иқтисодии одамон бозор ҳисоб мешавад.

Марҳилаи муҳимтарини ташаккул ва рушди иқтисоди бозоргонии кишвар бо таҳияи Барномаи таҳаввулоти иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 1995-2000 вобаста буда, бо ташаббуси Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон тартиб дода шуд, ки онро Парлумони миллии ҷумҳурӣ тасдиқ намуд. Бояд гуфт, ки набудани барнома чараҳои маблағгузориҳои хориҷӣ, қўмаки молиявии байналмилалӣ асбоб ва бонкҳои рушди иқтисоди минтақавию ҷаҳониро душвор мегардонид (1,с.5). Дар доираи барнома мебоист хусусигардониҳои моликияти давлатӣ, озод кардани нарху ғаёлияти иқтисодии берунмарзӣ, боздоштани беқурбшавии пул, ташкили низоми мўтадили пулию қарзӣ ва дар самти ташаккули асосҳои иқтисодии бозоргонӣ, тақмили истеҳсоли маҳсулот ва хизматрасонӣ, бехтаргардониҳои шароити моддиву иҷтимоии аҳоли барин тадбирҳо ба амал татбиқ карда мешуданд. Бисёр вазифаҳои принципиалӣ Барнома бомуваффақият иҷро шуданд. Дар мавриди таҳрезии барномаҳои ислоҳоти иқтисодӣ ва

механизмҳои амалигардонии он, раванди ислохот барои мардум бояд дарднок набошаду шиддатнокии иҷтимоиро боис нагардонад.

Дар самти роҳандозии низоми иқтисоди бозорӣ тазодҳо, хилофатҳои ақидавию амалӣ мушоҳида мешуд. Дар ин асно масъалаи дигаре ба миён омад, ки он бо муайян намудани самти назариявию амали оид ба гузаронидани ислоҳоти иқтисодӣ бо мақсади ташкил намудани низоми муносибатҳои бозорӣ дар кишвар буд, вобаста буд. Зарурати дигаргунаسازیҳои куллан нава хеле суръатноки таркиби иқтисодиву иҷтимоии ҷомеа таъкид мешуд, ки асосҳои назариявии онро либерализми бунёдӣ ташкил меод, асоснок карда шавад. Ин роҳ демонтаж ё шикастани ғавраи сохти маъмурию амриқиро пешбини менамуд. Зеро, ки ин низом дар сохтори иқтисодиёти сотсиализми давлатӣ амал мекард ба бӯҳрони фарогир хидоят намуд, ки асосаш рад кардани ташаббусу ҳавасманди, ҳамчун муҳарики рушди иқтисодӣ буд. Дар асоси таҳлили чуқури таҷрибаи ҷаҳони сарвари давлат роҳи тадриҷан, давра ба давра дигаргунсозии иқтисодиёт ва ба сохти бозор мутобиқ гардонидани он, алоқаи мустақими истеҳсолгару истеъмолгар, озодии ғайрияти иқтисодии субъектҳо дар қабули қарорҳои иқтисодӣ, аслҳои идоракунии иқтисодӣ ва ғ. таъмин менамояд, тарафдорӣ намуданд.

Акнун бо гузаштани солҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон унсурҳои асосии низоми бозорӣ барпо гардид ва барои бо суръати тез инкишоф додани саноат дар асоси навгониҳо замина пайдо гардид. Аз ин лиҳоз, ба қарорди роҳҳои рушди иқтисодиёти инноватсионӣ зарурат пайдо шуд.

4. Иқтисодиёти инноватсионӣ - ин иқтисодиёте, ки ба илму дониш ва навгони асос ёфта технологияи наву наватарин дар раванди истеҳсоли молҳои инноватсионӣ, истифода мебарад.

5. Иқтисодиёти рақамӣ ё иқтисодиёти электронӣ - ин иқтисодиёте, ки дар асоси амалиёти субъектҳои иқтисоди технологияҳои рақамӣ ҷой гирифтаанд. (ин таъриф аз луғати Википедии гирифта шудааст).

Бо ибораи дигар ғуям - ғайрияти субъектҳои иқтисодӣ дар асоси технологияҳои рақамӣ гузаронида мешавад ва натиҷаи он – истеҳсоли молу хизматҳои электронӣ мебошад, иқтисодиёти рақамӣ меноманд.

Аз ин лиҳоз ба молу хизматҳои электронӣ тавсиф додан лозим аст.

Ба қатори молу хизматҳои электронӣ дохил мешаванд:

Ҳамаи он молу хизматҳое, ки тавассути Интернет харида ва фурӯхта мешаванд, яъне китобҳои электронӣ, филмҳо, бозиҳо ва ғайра.

Таъминоти барномавӣ, почта ва ӣр-телефония, инчунин хизмати веб-усто оиди ороиш ва тартиб додани «сайт».

Хизмати мушовирон – консултантҳо ба монанди ҳуқуқшинос, ҳисобчӣ, асабшинос ва ғ., омӯзиши фосилавӣ тавассути Интернет:

- Интернет-мағоза, ки бо молу хизматҳои воқеӣ савдо мекунад дар байни бахшҳои рақамӣ ва ҳақиқӣ ҷой гирифтаанд. Вале хизмат оиди интиҳоби мол дар Интернет-мағоза, имконияти пардохти он бо воситаи пулҳои электронӣ ё қардҳои бонкӣ, бурда расонидани молҳо ба макони истеъмолгар ба бахши рақамии иқтисодиёт дохил мешавад.

Дар назар дошта бошем, ки бахши рақамии иқтисодиёт худ бар худ бидуни бахшҳои воқеӣ ва ашъӣ хоми иқтисодиёт чой дошта наметавонад. Масалан, истеҳсоли молҳои, ки тавассути Интернет-мағоза мефурӯшанд ва нақлиёт, ки молҳоро бурда мерасонанд бахши воқеӣро ташкил менамоянд. Иқтисодиёти рақамӣ яке аз бахшҳои иқтисодиёт буда молу хизматҳо бо истифодаи воситаҳои электронӣ мубодила мешаванд. Аз ин лиҳоз, сухан набояд дар бораи ташшакули иқтисодиёти рақамӣ, балки аниқтар оиди ташшакули бахши рақамии иқтисодиёт равад.

Аз рӯи таҳлили таркиби иқтисодиёти миллий, ки аз ҷониби тадқиқотчиёни ватанӣ ва хориҷӣ гузарониданд, дар Тоҷикистон иқтисодиёти ашъӣ хом чой дошт ва ҳозир дар натиҷаи гузаронидани ислоҳоти иқтисодӣ ба низоми бозор гузашта истодаем. Дар ин ҳолат масъала ба миён меояд: аз иқтисодиёти ашъӣ хом яку якбора ба иқтисодиёти рақамӣ, яъне аз зинаҳои инкишофи саноатӣ, ки асоси таррақии бо суръати иқтисодиёт мебошад, ҷаҳидан имкон пазир аст?

Иқтисодиёти рақамӣ қисми муносибатҳои байни одамон, ки тавассути интернет ё алоқаи мобилӣ ташкил мекунад. Нисфи зиёди аҳолии ҷаҳон телефони мобилӣ доранд ва истифода барандаи потенсиалии интернет мебошанд. Истеҳсолоте, ки бо технологияҳои рақамӣ баста шудааст иқтисодиёти рақамӣ меноманд.

Бояд қайд кардан лозим аст, ки дар адабиёти махсуси солҳои охир иқтисодиёти рақамиро ҳамчун «муҳити виртуалӣ», ки ҳаёти иқтисодии воқеии ҷамъиятро пурра месозад, маънидод карда мешавад. Аз ин лиҳоз, иқтисодиёти рақамиро баъзан иқтисодиёти виртуалӣ ҳам меноманд.

Дар замони муосир инструменти асосии инкишофи иқтисодиёт ва рушди беамалони тақдористеҳсоли ҷамъиятӣ пул ҳисоб мешавад, ки бунёди виртуалӣ воқеӣ мебошад. Натиҷаи муҳити виртуалӣ воқеӣ будани пулро К. Маркс исбот карда аст ва пул ҳамчун ченаки арзиш муайян намудааст. Вале мафҳуми «арзиши мол» ин мафҳуми назарияи буда то ҳол дар амал аниқ ҳисоб нашудааст. Пайдо шудани пулҳои электронӣ раванди гузаронидани хариду фурӯшро хело содда намуда беҳатарии амалиётҳои пулро таъмин намуд. Ғайр аз ин пулҳои электронӣ дар иқтисодиёти рақамӣ имконият медиҳад, ки бо осонӣ ва бо суръати тез дар мубодилаи молу хизматҳо иштирок намояд. Бартарӣ дар он аст, ки хароҷоти гузаронидани муомилот кам аст ва аз ин лиҳоз таннари маҳсулот ва нарихи онҳо барои истеъмолкунандаи ниҳой хеле паст мебошад. Масалан, китобро дар шакли электронии назар ба шакли ҷопиаш 25% арзон харидан мумкин аст.

Инак, иҷрои вазифаи саноатикунони босуръати мамлакат зинаи аввал дар раванди барпо намудани иқтисодиёти рақамӣ, ки аз ҷанд марҳилаҳо иборат мебошад дар дурнамои стратегияи рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2030 бояд диққати асосиро ба бунёди бахши иқтисодиёти рақамӣ дод.

Пайнавишт:

1. Бойматов А.А. Иқтисодиёти Тоҷикистон дар шохроҳи муносибатҳои бозорӣ. Хучанд 2015, «Ношир» 352с.

2. Николас Негропонтэ Цифровая экономика // Учёные записки Массачусетского Университета. – 1995. 32 с.

3. Кодирзода А,Л. Баромад дар конфронси байналхалкӣ. ДДХ ба номи Б.Щафуров Хужанд // 26.09.2025.

ИДОРАКУНИИ ЗАХИРАҲОИ ИНСОНӢ ВА САМАРАНОК ГАРДОНИДАНИ МЕҲНАТИ ОНҲО ДАР ТАШКИЛОТ

Усмонов Ирмат

*номзади илмҳои иқтисодӣ, профессори кафедраи менеҷмент ва маркетинги
Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии тиҷорати
Тоҷикистон дар ш. Хуҷанд*

Ҳочиев Абдурашид Саидович

*муаллими калони кафедраи менеҷмент ва маркетинги
Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии тиҷорати
Тоҷикистон дар ш. Хуҷанд
abdurashid83@mail.ru*

Шарҳи мухтасар: Дар мақолаи мазкур таҷрибаи муосир ва рушди ҷараёнҳои идоракунии захираҳои инсонӣ ва самаранокгардонии онҳо дар ташикилот мавриди омӯзиши қарор гирифтааст. Қорӣ намудани усулҳои ташикили меҳнат дар сохтори идоракунии ташикилот, ҷараёни инноватсионии меҳнати кормандон дар ягонагии технологӣ, ташикилӣ ва навовариҳои иҷтимоӣ дида баромада шудааст.

Калидвожаҳо: идоракунии захираҳои инсонӣ; самаранокии меҳнат; идоракунии кормандон; усулҳои ташикили меҳнат; ҷараёни инноватсионии меҳнати кормандон.

УПРАВЛЕНИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМИ РЕСУРСАМИ И ЭФФЕКТИВНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИХ ТРУДА В ОРГАНИЗАЦИИ

Усмонов Ирмат

*кандидат экономических наук, профессор кафедры менеджмента и
маркетинга Института экономики и торговли Таджикского
государственного университета коммерции в г. Худжанде*

Ходжиев Абдурашид Саидович

*старший преподаватель кафедры менеджмента и маркетинга
Института экономики и торговли Таджикского государственного
университета коммерции в г. Худжанде
abdurashid83@mail.ru*

Аннотация: В статье исследуется современная практика и развитие процессов управления человеческими ресурсами и их эффективность в организациях. Рассматривается внедрение методов организации труда в структуру управления организацией, инновационный процесс труда работников в единстве технологических, организационных и социальных инноваций.

Ключевые слова: управление человеческими ресурсами; производительность труда; управление персоналом; методы организации труда; инновационный трудовой процесс работников.

HUMAN RESOURCES MANAGEMENT AND EFFECTIVE USE OF THEIR LABOR IN THE ORGANIZATION

Usmonov Irmat

Candidate of economic sciences, professor of the Department of management and marketing Institute of economics and trade Tajik state university of commerce, Khujand

Hojiev Abdushrashid Saidovich

*Senior Lecturer of the Department of management and marketing Institute of economics and trade Tajik state university of commerce, Khujand
abdurashid83@mail.ru*

Annotation: This article examines current practices and the development of e-government processes. The primary goal of developing e-government in the Republic of Tajikistan is identified, and based on this, the authors propose areas for improving e-government in the Republic of Tajikistan.

Key words: e-government, digitalization, information technology, Internet, unified system

Амалиёти хоҷагидорӣи ташкилот мухтасар бо се калима ифода мешавад: одам, маҳсулот, ғоида . Одам дар ҷои аввал меистад ва асоси рушди ташкилот мебошад. Бинобар ин, ҳалли муаммоҳои рушди одам ва самаранокгардонидани меҳнати захираҳои инсонӣ дар асри XXI мавқеи аввалиндараҷа дорад, чунки фақат роҳбари варзида метавонад дараҷаи ҳосилнокии меҳнати кормандон ва самаранокии ғайриро ташкилотро баланд бардорад ва ба натиҷанокии мақсаднок ноил гардад.

Дар шароити имрӯза ҷараёни инноватсионӣи меҳнати кормандон дар ҷонагии технологӣ, ташкилӣ ва навоариҳои иҷтимоӣ амалӣ мегардад, ки дар рафти он тамсилаҳои (моделҳои) нави рушд ва истифодаи захираҳои инсонии босалоҳият ташаккул меёбад ва бисёрсоҳа мегардад.

Қараёни инноватсионии ташкилот бояд ба зеринҳо майл дошта бошад: якҷоя намудани кормандони салоҳиятноки босавод дар сохтори ташкилот; мунтазамӣ ва бефосилагии омӯзиш дар самти ғанигардонии дониш ва баланд бардоштани таҳассуснокӣ; таъмини печонии қувваи кор ва ташкили меҳнат; ваколатдихӣ оид ба бурдани ҷавобгарӣ аз боло то поён; ҷорӣ намудани муносибати шарикӣ дар байни иштироккунандагони истеҳсолот. Дар идоракунии захираҳои инсонии ташкилот усулҳои нави ташкили меҳнат аз зеринҳо иборат мебошад:

- даст кашидан аз махсусгардонии маҳдуд;
- баланд бардоштани дараҷаи истифодабарии кормандони печон (ҷаҳон) аз ҳисоби иваз намудани кормандони таҳассуси пастдошта;
- бунёди гурӯҳҳои кори мухтор;
- ташкили “маҳфилҳои сифат”.

Ҷорӣ намудани усулҳои ташкили меҳнат дар сохтори идоракунии “захираҳои инсонӣ” дар мувофиқа бо тағйироти муҳити берунӣ ва дохилии ташкилот.

Тағйироти омилҳои техникӣ ва технологӣ дар сохтори идоракунии захираҳои инсонӣ дар зеринҳо ифода меёбад, дар: ташаккул додани соҳаҳои нави технологияҳои замонавӣ; тағйир додани таркиб ва шакли шуғл; тафриқаи (фарқ кардани) кормандон ва ташаккул додани бозори меҳнати дохилӣ; автоматикунонии истеҳсолот; истифодабарии технологияҳои печон ва шаклҳои печони ташкили истеҳсолот; гузаштан аз истеҳсолоти такроршавандаи оммавӣ ба истеҳсолоти инфиродии майдасилсила; аз нав дида баромадани ташкили меҳнат бо мақсади якҷоя намудани амалиёт ва кори гурӯҳона; якҷоя кардани илм бо истеҳсолот; ташаккул додани маҷмааи илмӣ-истеҳсолӣ ва ғуруши молҳо; мунтазам баланд бардоштани таҳассуснокӣ ва гашта тайёр намудани кормандон; автоматикунонии меҳнати дастгоҳ ва идоракунӣ; ташаккул додани маҷмааи иттилоот; бунёди сохторҳои маҷмаагии идоракунии сифати кор.

Тағйирот дар омилҳои шахсии сохтори идоракунии захираҳои инсонӣ дар зеринҳо ифода меёбад, дар: афзоиши аҳоли ва тағйирот дар соҳаи шуғли аҳоли; дида баромадани қоидаҳои шуғл; коркарди ҳелҳои алтернативии ташкилкунӣ; шароит; тартиботи меҳнат бо майл доштан ба ҷорӣ намудани корҳои инфиродии печон; баланд бардоштани нақши кадрҳои таҳассуснок ва таъмин намудани баландшавии дараҷаи сифати таҳсилоти умумӣ; баланд бардоштани арзиши кормандон ва сифати “захираҳои инсонӣ” дар равандҳои муҳими рушди илм ва техника; бунёди сохтори маорифи кадрҳои дар соҳаи савдо; ташкил намудани шакли омӯзиш дар дохили сохтор; баланд бардоштани малакаи кормандон ва мутахассисони ташкилот; мураккабшавии фаъолияти меҳнатӣ ва равона намудани арзиши кормандон худамалкунӣ;

рушдѣбӣ ва эҷодиѣт; муносибати якҷоя ба бозори дохилӣ оид ба меҳнат ва маблағгузорӣ ба захираҳои инсонӣ; баланд бардоштани нақши захираҳои зеҳнӣ, ахлоқӣ дар сохтори ташкилот; майл доштани сохтори ҳавасмандкунии ташкилот ба соҳибкорӣ; иштирок дар қабули қарорҳои хоҷагӣ; тағйирёбии тарзи роҳбарӣ.

Тағйир ёфтани шароити иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва сиёсии сохтори идоракунии захираҳои инсонӣ дар зеринҳо ифода меёбад: дар васеъ намудани гуногунии шаклҳои соҳибкорӣ ва шароити хоҷагидорӣ оид ба муносибати бозор; гашта тақсим намудани амалиѣт ва ваколатҳо дар сохтори идоракунӣ оид ба захираҳои инсонӣ дар ташкилот; мутобиқ намудани стратегияи сохтори ташкилот ба талаботи рушди илм ва техника, сифати маҳсулот; ҳамкорӣ бо истеъмолкунандагон; бунёди механизмҳои идоракунии кадрҳо дар ташкилот дар доираи илмӣ-истеҳсолӣ; байналмиллалӣ гардонидани бизнес дар сохтори ташкилот омӯхтан ва истифода бурдани таҷрибаи пешқадами байналхалқии идоракунии кадрҳо дар ташкилот; муҳофизати давлат оид ба интиҳоб ва мақсаднокии соҳаи меҳнат дар сохтори ташкилот; бунёди шаклҳои нави ҳамкориҳои кормандон бо иттифоқи касаба ва маъмурияти ташкилот; рушди шаклҳои нави ҳамкориҳои соҳибкдорон ва иттифоқи касаба дар ташкилот; пурзӯр намудани ҳамкориҳои хидмати кадрӣ дар байни ташкилот ва узвҳои давлатӣ.

Тағйирот дар рушди пояи назариявии сохтори идоракунии захираҳои инсонӣ дар зеринҳо ифода меёбад: дар эътироф намудани баландшавии нақши омилҳои захираҳои инсонӣ дар сохтори ташкилот; ташаккул додани воҳиди бутуни идоракунии захираҳои инсонӣ, дарки нақши ингуна идоракунӣ дар таъмини кори самараноки ташкилот; ивази тамсилаи идоракунӣ – ҷорӣ намудани муносибати сарфакорӣ, таҳлили сохтори илмӣ-тадқиқотӣ; баланд бардоштани дараҷаи асоснок намудани таҳлили қарорҳо оид ба истифодаи кадрҳо дар ташкилот; ҷамъбасти таҷрибаи хоҷагидорӣ дар асоси муносибати сохтори илмӣ-тадқиқотӣ.

Захираҳои инсонӣ (одам) — узв ва кормандони ташкилот мебошад. Бинобарин мунтазирӣ ва тасаввуроти одам оид ба ихотаи ташкилот ва ҷои он дар ташкилот, кори иҷрошаванда ва ҷоизаи матлаб аст.

Мунтазирии ташкилот оид ба муносибати одам ва нақши ӯ дар зеринҳо ифода мегардад, дар: ҷараёни истеҳсолот; тавсифи таҳассусӣ ва шахсии одам барои иҷрои нақш; натиҷаи кори одам мувофиқ ба талабот сазовор будани одам ба ҷоизаи имкондор.

Дар менеҷменти ташкилот оид ба ҷорӣ намудани ҳамкорӣ ба одам, ду муносибат мавҷуд аст:

1. Одам барои иҷрои кор ё, ки амалиѣти муқаррарӣ ба кор қабул карда мешавад. Аз ин лиҳоз бояд роҳбар ба ӯ оид ба тасвири кор, талаботи

тахассусӣ, қоидаҳои интиҳоби номзадҳо дар асоси талаботи таҳассусӣ, таъин намудани одам ба кори муқаррарӣ маълумот диҳад.

2. Кор ё, ки амалиёт барои одам интиҳоб карда мешавад, аз ин лиҳоз роҳбар бояд: имконият ва саъю кӯшиши одамро омӯзад, ба одам дар ташкилот ҷои муқаррарӣ вобаста намояд, ки ба интиҳоб ва имконияти одам, ҷои кори ӯ хеле мувофиқ бошад.

Одам корро дар ихтоси одамон иҷро мекунад, дар ташкилот иҷрокунандаи яке аз нақшҳо мебошад ва одам ҳамчун узви ташкилот дар ҷаҳорҷӯбаи талаботи он ҳаракат мекунад.

Ташкилот аз гурӯҳҳо иборат аст, ҳар як гурӯҳ метавонад ҳамчун қисмати таркибии сохтор бошад. Дар ташкилоти кооперативӣ – мағоза, ҳамчун ҷои кори алоҳида ҳисобида мешавад. Гурӯҳи ғайрирасмӣ – аз тарафи аъзоёни ташкилот дар мувофиқа ба таваҷҷӯҳи ҳамкорӣ, манфиатҳои умумӣ, шавқу завқ, одатҳо ва ғайра ба миён меоянд.

Гурӯҳ – муттаҳидшавии нисбии махсуси шумораи на он қадар калони кормандон ҳамчун аъзои ташкилот дар ғӯшаҳо (одатан то даҳ нафар) дар ҳамкориҳои кифоягии устувор дар муддати фосилаи кифоягии тӯлонӣ, ғайриқарорӣ соҳавӣ мебарад.

Ҳамкориҳои аъзоёни гурӯҳ дар манфиати умумии онҳо равона намудани кӯшиши онҳо барои ноил гаштан ба мақсади ягонаи умумӣ ифода меёбад. Дар ин ҳолат гурӯҳ ба иқтидори муқаррарии меъёрӣ соҳиб мешавад, ки ба он барои ҳамкорӣ намудан бо муҳити беруна ва мутобиқ шудан ба тағйироти имконпазир ёрӣ мерасонад.

Омилҳои зерин ба амалиёти гурӯҳ таъсир мерасонад: тавсифи шахсӣ, қобилият, маълумот, таҷрибаи ҳаёти одам.

Тавсифи таркиби сохтори гурӯҳ зерҳоро ифода менамояд: мақом ва нақши гурӯҳ, таваҷҷӯҳ ва нафрати байни шахсии аъзоёни гурӯҳ, ба якдигар таъсир расонидани аъзоёни гурӯҳ.

Тавсифи вазъият ва андоза – вазифа ва сохтори ҷоизадиҳии гурӯҳро ифода менамояд.

Дар оқибат самарнокии натиҷаи ғайриқарорӣ хоҷагии ташкилот аз Ҳосилнокии меҳнати кормандон вобаста мебошад, аз ин лиҳоз аз тарафи Роберт Нолан дар амалиёти менеҷмент чунин дараҷабандии нишондиҳандаҳои ҳосилнокии меҳнат тавсия карда шудааст: дараҷабандии омилҳои ҳосилнокии меҳнати 50%, 70%, 85%, 100%, 120%, 135%.

Дараҷабандии омилҳои ҳосилнокии меҳнати 50%, дараҷаи аз ҳама паст мебошад, ки дар ташкилот барои баланд бардоштани ҳосилнокии меҳнат чораи қатъӣ пешбинӣ нашудааст, аз ин сабаб иҷрокунанда ҳама вақт фақат нисфи кори муқаррариро иҷро менамояд.

Дараҷабандии омили ҳосилнокии меҳнати 70% низ дараҷаи паст мебошад, ки дар ташкилот иҷрокунанда аз рӯи сушт будани назорат ё, ки бе аҳмиятии роҳбар фақат дараҷаи ками кори муқаррариро иҷро менамояд. Дараҷабандии омили ҳосилнокии меҳнати 85% дараҷаи пасти ҳосилнокии меҳнат мебошад, ки иҷрокунандаи он дорои собиқаи кори муқаррарӣ мебошад, агар роҳбар назорати мунтазамона кунад, ӯ аз ӯҳдаи иҷрои кори хеле зиёд баромада метавонад.

Дараҷабандии омили ҳосилнокии меҳнати 100%, дараҷаи ҳосилнокии миёна ба ҳисоб меравад, ки аз уҳдаи иҷрои он коргари дорои таҳассуси мувофиқ бе назорати роҳбар ва сарфи қувваи аз ҳад зиёд баромада метавонад.

Дараҷабандии омили ҳосилнокии меҳнати 120%, дараҷаи ҳосилнокии баланд ба ҳисоб меравад, ки аз уҳдаи иҷрои он одатан кормандони ташкилоти сохтори ҳавасмандкунии моддӣ дошта баромада метавонад. Дар ин дараҷаи ҳосилнокии меҳнат кормандони “миёна” ин корро метавонад, бо харчи кӯшишҳои хеле зиёд ва қувваи корталаб аз рӯи ҳавасмандии моддии худ, бояд иҷро кунад.

Дараҷабандии омили ҳосилнокии меҳнати 135% дараҷаи ҳосилнокии меҳнати баланд мебошад, ки онро фақат метавонад, устои хеле боистеъдод бо сарфи аз ҳама баланди қувваи кор таъмин намояд.

Вазифаи менеҷменти ташкилот аз баланд бардоштани дараҷаи ҳосилнокии меҳнат аз ташаккул додани ҳамин гуна сохтори ҳавасмандкунӣ иборат аст, ки он бояд бештар ба имкониятҳои физиологӣ ва равонии одам таъҷил намояд ва барои дар сатҳи коршоямӣ нигоҳ доштани саломатии кормандон ҳавасманд ва ҷавобгар бошад.

Дар менеҷменти самараноки ташкилот бо мақсади баланд бардоштани ҳосилнокии меҳнат тарзи ба кормандон ҷоизадиҳии зерин дар амал истифода бурда мешавад: пул (пардохти музди меҳнат); маъкул доништан; мувофиқи қонун амал кардан; ҷоизадиҳӣ; ҳамдигарфаҳмӣ; инкишофи шахсӣ; болоравии мансабӣ; пешниҳоди мустақилият; пешниҳоди кори дӯстдошта, таъриф намудан; инъомдиҳӣ; изҳори шавқмандӣ нисбат ба фаъолияти кормандон ва ғайра.

Рӯйхати адабиёти истифодашуда:

1. Ғаниев Таваралӣ Бобоевич. Ташкили менеҷменти захираҳои башарӣ. Душанбе, ДМТ, 2011 - 81 с.
2. Нурсейтова Г. Б. Оценка деятельности персонала методом построения гистограмм // Вестн. КазНУ. — 2015. — № 4. — С. 56–60.
3. Розенберг И. Н., Цветков В. Я. Информационные транзакционные затраты // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. 2010. № 12. С. 160–161.

4. Цветков В. Я., Оболяева Н. М. Использование коррелятивного подхода для управления персоналом учебного заведения // Дистанционное и виртуальное обучение. 2011. № 8 (50). С. 4–9.

5. Цветков В. Я. Комплементарность информационных ресурсов // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. 2016. № 2 (часть 2). С. 182–185.

6. About SHRM. – Society for Human Resource Management, retrieved 22 December 2011.

7. Collings D. G., Wood G. Human resource management: A critical approach // Human resource management: A critical approach / D. G. Collings, G. Wood (Eds.). – London: Routledge, 2009. P. 1–16.

8. Johnason P. HRM in changing organizational contexts // Human resource management: A critical approach / D. G. Collings, G. Wood (Eds.). – London: Routledge, 2009. P. 19–37.

9. Paauwe J., Boon C. Strategic HRM: A critical review // Human resource management: A critical approach / D. G. Collings, G. Wood (Eds.). – London: Routledge, 2009. P. 38–54.

10. Ulrich D. Human Resource Champions. The next agenda for adding value and delivering results. – Boston, Mass.: Harvard Business School Press, 1996.

СИСТЕМАИ РАҚОБАТИ МАРКЕТИНГ ДАР ФАЪОЛИЯТИ КОРХОНАҲО ДАР ИҚТИСОДИЁТИ МУОСИРИ РАҚАМӢ

Шарипов Зокир Усмонович

*Номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсенти кафедраи менеҷмент ва маркетинг,
декани факултети тиҷорат, ғумрук ва ҳуқуқи Донишқадаи иқтисод ва
савдои Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон, ш.Хучанд
zokirjon_sharipov77@mail.ru*

Аннотатсия: Дар ин мақола вазифаҳои маркетингӣ, ки асоси фаъолияти корхонаро дар шароити муосир таъкил медиҳанд, баррасӣ карда мешавад; усулҳои таҳияи стратегияҳои маркетинг; хусусиятҳои консепсияи идоракунии маркетингро ошкор мекунад; ва модели рафтори маркетингии дарозмуддатро, ки ниязҳои доимии дарозмуддати муштариёро ба назар мегирад, баррасӣ мекунад.

Ключевые слова: экономика, маркетинг, стратегический маркетинг, маркетинговое управление, рыночные инновации, рыночный спрос, маркетинговые мероприятия.

КОНКУРЕНТНАЯ МАРКЕТИНГОВАЯ СИСТЕМА В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ПРИ СОВРЕМЕННОЙ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ

Шарипов Зокир Усмонович

Кандидат экономических наук, доцент кафедры менеджмента и маркетинга, декан факультета коммерции, таможенного дела и права Института экономики и торговли Таджикского государственного университета коммерции Республики Таджикистан, в г.Худжанде
zokirjon_sharipov77@mail.ru

Аннотация. В статье рассмотрены маркетинговые функции, являющиеся основой деятельности предприятий в современных условиях; способы разработки маркетинговых стратегий; раскрыты особенности концепции управления маркетингом; рассмотрена модель долгосрочного маркетингового поведения, которая учитывает долгосрочные постоянные потребности клиентов. Также показан детальный процесс принятий решений о покупке.

Ключевые слова: экономика, маркетинг, стратегический маркетинг, маркетинговое управление, рыночные инновации, рыночный спрос, маркетинговые мероприятия.

COMPETITIVE MARKETING SYSTEM IN THE ACTIVITIES OF ENTERPRISES IN THE MODERN DIGITAL ECONOMY

Sharipov Zokir Usmonovich

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Department of Management and Marketing, Dean of the Faculty of Commerce, Customs and Law, Institute of Economy and Trade, Tajik State University of Commerce, Republic of Tajikistan, Khujand
zokirjon_sharipov77@mail.ru

Annotation. The article discusses the marketing functions that are the basis for the activities of enterprises in modern conditions; ways to develop marketing strategies; the features of the concept of marketing management are revealed; the model of long-term marketing behavior is considered, which takes into account the long-term constant needs of customers. A detailed purchase decision-making process is also shown.

Key words: economics, marketing, strategic marketing, marketing management, market innovation, market demand, marketing activities.

В контексте стабильного и продолжающегося роста экономики, маркетинговые функции стали основой деятельности предприятий. Благодаря маркетингу можно создать и поддерживать связь с внешней средой, знать как определять рынок и сегментировать его. Предприятие должно уделять оценке нуждам и потребностям клиентов особое внимание в целях создания товара с необходимыми потребительскими свойствами.

Современные условия экономики представили маркетинг как основную функцию деятельности каждого предприятия на рынке. Так, как маркетинг позволяет устанавливать связь с внешней средой предприятия, без которого невозможно осуществлять эффективное функционирование. Это требует определенных и конкретных знаний, необходимо выделить сегменты рынка и потенциальных потребителей, удовлетворение потребностей которых является основной целью маркетинга. Необходимо правильно выбрать продукты для рынка, сгруппировать и протестировать его свойства. Задуматься над тем, как при помощи стоимости товара, донести до потребителей идею ценности, как правильно подобрать посредников, чтобы товар был общедоступным и грамотно представленным. Как позиционировать и реализовывать продукцию так, чтобы потребители узнавали и проявили желание его приобрести. Соответственно маркетолог должен обладать широким кругозором и мастерством.

Каждая компания должна составлять планы по созданию продуктов и доведения их до потребителей, разрабатывать конкретные маркетинговые стратегии микс, в том числе планы действий, которые помогут рационализировать соотношение «затраты – прибыль» в рассматриваемых периодах времени. Вместе с тем, присутствует необходимость создания оптимальную систему контроля, благодаря которой предприятие получит возможность оценивать результаты и учиться на собственном опыте, постоянно развиваясь и выдвигать свои методы привлечения потребителей на рынке.

Маркетинг выступает неотъемлемой частью управления, в свою очередь действует как открытая система, на которую оказывают влияние большинство внешних и внутренних факторов. Одновременно, маркетинг как часть целого, в современных условиях деятельности компании сильно влияет на процесс принятия решений. Уровень влияния напрямую зависит от активности элементов, взаимоотношений, складывающихся к организации.

Динамика внешней среды предприятия в настоящее время приводит также к динамичному развитию предприятия в целом. Соответственно в таких быстроменяющихся условиях, также и изменяются подходы к стратегическому планированию и подходы к удовлетворению нужд потребителей. При этом, в условиях быстро развивающейся экономики

маркетинг меняет и восприятие привлечения потребителей. С середины XX века концепция управления маркетингом рассматривалась с такими особенностями, как:

- Философия управления в отделе маркетинга, но не с точки зрения субъекта управления
- Функциональная инфраструктура, направленная не на потребности целевого рынка, а на прибыль
- Концепция управления системой инструментов, которые влияют на потребителей, тем самым повысить покупательскую активность.

С переходом маркетинга на систему стратегического маркетинга, приобретает силу диверсификация и интенсификация предприятий, что даст возможность решать все задачи бизнеса, вместе с возможностью комбинации товаров и услуг для управления маркетингом.

Маркетинговое управление деятельностью субъекта основывается на:

- на принципах стратегического планирования;
- на принципах управления инвестиционным портфелем, в котором каждая составляющая деятельности субъекта;
- на принципах самого маркетинга, позволяющего оценить реакцию на решения, принятые на основе первых двух принципов.

1980-е годы характеризуются выходом в свет теории конкуренции Майкла Портера, котором рассматривалась конкуренция в зависимости от типа использования конкурентного преимущества: ценовое лидерство, дифференциация и концентрация. Была создана конкурентная маркетинговая система, выступающая устойчивым конкурентным преимуществом, основанная на модели М.Портера.

Поэтому бизнес, ориентирующийся на постоянное развитие, на концентрацию ресурсов, имеет преимущества перед конкурентами в узкой рыночной нише, что предложил основатель маркетинга Ф.Котлер.

С обострением конкуренции в пределах системы удовлетворенности потребностей клиентов осуществляется переход к маркетингу индивидуальному, что позволяет установить маркетинговые отношения с клиентами, чтобы обеспечить их благожелательность и постоянство. Быстрый рост информационных технологий, Интернета вместе с инфраструктурными составляющими и другими компонентами бизнеса, направленного на установление личных отношений, способствуют созданию конкурентного преимущества, что на сегодня обретает силу главного нематериального актива предприятия.

В то же время, основываясь на экономике коммуникаций и сетей, свободе мысли и инноваций, распределении функций, крайне важно образование базы клиентов. Сегодня продавец совместно с покупателем

создают ценности, что актуально для сетевого бизнеса. Таким образом, благодаря венчурным предпринимателям и инноваторам на переднем плане оказываются новые инновационные бизнес-модели, которые обеспечивают наилучшее сочетание производственного и потребительского потребления, путем их интеграции в единую систему. В большинстве компаниях главная ответственность торговых агентов заключается в том, чтобы связываться с клиентами и соответственно получать доход. В настоящее время использование внутренних сетей с программным обеспечением автоматизации деятельности поставщиков может предоставить им доступ ко всякой необходимой информации.

В современной экономике роль маркетинга состоит в создании таких систем, которые позволяют потребителям легко понять их с точки зрения любой социально значимой ценности или концепции и ведут к их благополучию и росту всего общества.

Со времен своего основания маркетинг занимается созданием систем, которые отвечают потребностям рынка и конкурентным преимуществам. В то же время, только путем создания бизнес-моделей на основе уникального удовлетворения потребностей можно достичь конкурентного преимущества в росте, что должно определить формирование социально-экономической стратегии компании, и тогда возможно начать формировать структуру предприятия, выбирая и концентрируя соответствующие управленческие ресурсы.

Внедрение концепции рыночных инноваций означает такой метод ведения бизнеса, при котором потребности клиента удовлетворяются, чтобы получить конкурентное преимущество, используя системы, которые могут создавать ценность, соответствующую их потребностям и желаниям, предоставляя им то, что они хотят. В то же время инновационная система на входе будет иметь клиентскую базу, которая сможет удовлетворить потребности клиентов, а также укрепить контакты с клиентами для достижения их повторного обращения и обеспечить успешную реализацию цели на выходе.

В то же время для оценки эффективности бизнеса используется модель долгосрочного маркетингового поведения, которая учитывает долгосрочные постоянные потребности клиентов. Способность удовлетворять потребности клиентов характеризуется степенью взаимосвязи с клиентами, а производительность предприятия означает прибыльность, структуру затрат и уровень прибыли.

Поэтому в современных условиях развития рынка необходимо срочно принять полное, научное и обоснованное маркетинговое решение, основанное на маркетинговой модели как инструменте анализа и оценки рыночной

активности, в условиях кризиса и экономического роста. У потребителей появляется больше возможностей в том случае, когда информация становится более доступной, которую можно получить через Интернет [1, 2, 3]. Соответствуя этим изменениям, также преобразился и современный маркетинг, который предлагает услуги клиентам по их индивидуальным потребностям. Значит, динамика внешней среды требует от маркетологов постоянного мониторинга издержек и сбыта продукции.

Таким образом, суть маркетинга: традиционно – это создание системы, обеспечивающей существование и развитие некоего объекта в условиях рынка, существенно не меняется. Меняются только уровень и масштабы принятия системных решений. При этом эффективность ведения бизнеса оценивается в умении удовлетворять запросы клиентов, в силе взаимосвязи с ними, а продуктивность бизнеса означает уровень производительности средств производства: рентабельность, состав затрат, прибыль.

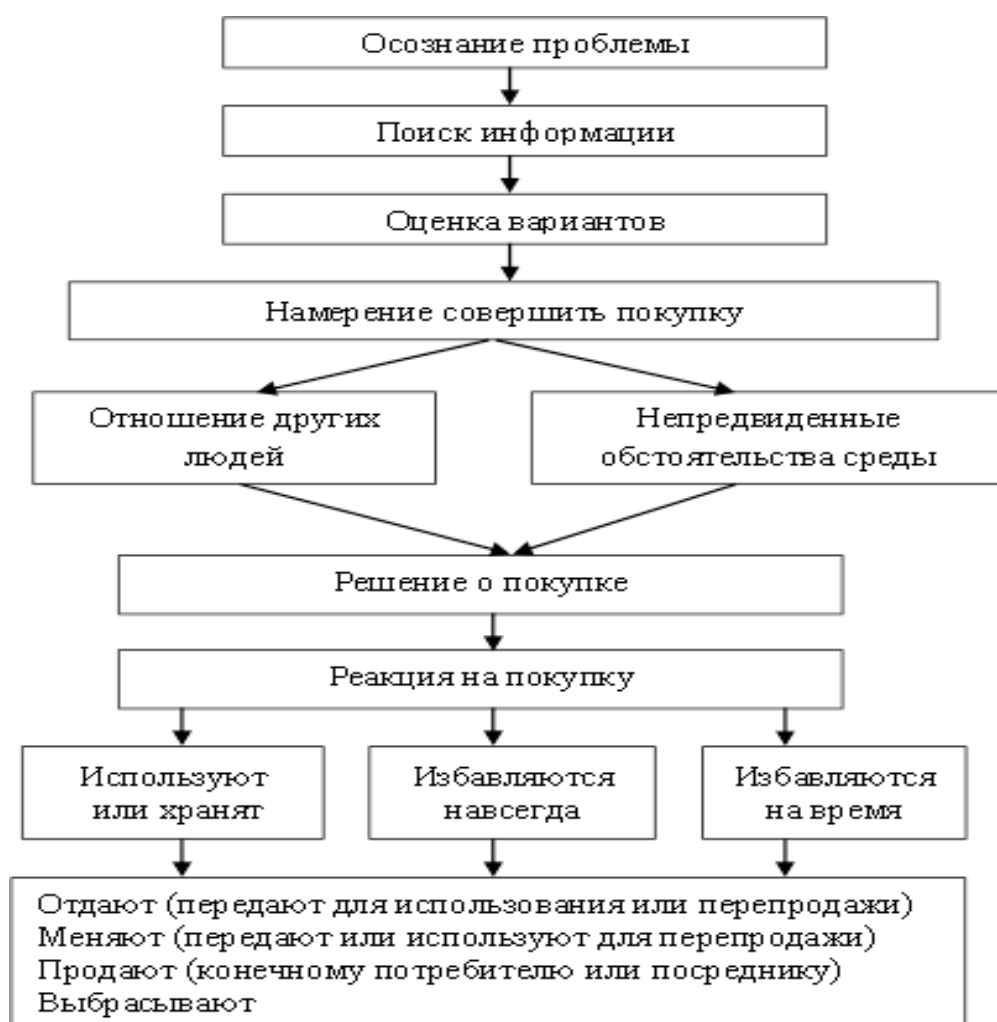

Рисунок 1. Процесс принятия решений о покупке

Выявление рыночного спроса важно для маркетологов на потребительском рынке. В этих целях чаще применяется следующая формула:

$$G = n \times g \times p,$$

Где G –совокупный рыночный спрос;

n –число покупателей на рынке;

g –количество покупок, произведенных средним покупателем за год;

p –средняя цена единицы товара.

Вместе с тем, в большинстве случаев предприятия становятся на пути проблемы выбора наилучшего метода сбыта товаров, территорий и рационального распределения бюджета маркетинга. Первый шаг в этом направлении принятия решений необходимо оценить потенциал рынка. В этом случае для предприятий, выпускающих товары производственного назначения, применяется метод моделирования рынка, а для предприятий, производящих потребительские товары применяется метод исчисления факторов сбыта [4].

Для прогнозирования сбыта используются следующие методы: исследование намерений покупателей, обобщение мнений торговых работников, экспертные оценки, пробный маркетинг, анализ временных рядов, статистический анализ сбыта.

Многие предприятия строят свои прогнозы исходя из уровня сбыта в прошлом. В этом случае используется статистический анализ. Установив связи между прошлым уровнем сбыта и вызвавшими его причинами, маркетологи могут использовать эти же причинные связи для предсказания будущего уровня сбыта.

В последние годы наблюдается переход от оценки эффективности деятельности, основанной на финансовых показателях, к использованию нефинансовых показателей, которым присваивается равный или более высокий статус (например, удовлетворенность покупателей, качество товара, услуги, доля рынка, затраты на маркетинговую деятельность).

Рост сбыта не начинается одновременно с началом проведения маркетинговых мероприятий и не прекращается одновременно с его завершением. В рамках динамических моделей реакции рынка пытаются учесть с помощью так называемых моделей отражения отклика на маркетинг и лаг –переменных Л.М. Койка, который постулировал геометрически убывающее развитие реакции рынка. Его лаг-модель представляет на сегодня наиболее часто используемый подход подобного рода. В конечном счете, достаточно простое уравнение получило широкое распространение в эконометрических исследованиях, прежде всего потому, что все прошлые, но сохраняющие влияние мероприятия маркетинга объединены.

Без достоверных знаний о рынке стратегические маркетинговые решения будут ошибочными. Для принятия решений в маркетинге необходимы следующие знания о рынке:

- результаты маркетинговой деятельности в показателях объема
- продаж и эффективности;
- маркетинговые базы данных;
- система организации контактов с клиентами.

База данных послужит связующим звеном в сборе информации о деятельности конкурентов, а именно: ключевые конкуренты по каждому сегменту рынка и отдельным покупателям, их доля на рынке и динамика ее изменения, цены и, по возможности, издержки конкурентов, затраты по продвижению, лояльность к ним покупателей. В этом случае необходимо применение оперативных моделей и моделей планирования значимых критериев успеха.

В целом в результате применения предложенных моделей для анализа и оценки маркетинга на предприятиях применяются следующие показатели:

- общие затраты на маркетинг по сегментам и группам покупателей,
- сопоставление этих затрат с финансовой отдачей от проведенной компании,
- сопоставление расходов и доходов для различных маркетинговых мероприятий, сравнительная эффективность различных интегрированных маркетинговых коммуникаций.

Базы данных должны давать возможность оценивать параметры спроса: сегменты рынка, размеры этих сегментов, товары, пользующиеся наибольшим спросом, частоту покупок и их объем, ассортимент товаров, пользующихся спросом, сегменты наиболее перспективные с точки зрения возможности роста, ключевые потребители каждого сегмента рынка, объемы продаж в целом и по сегментам, издержки, связанные с обслуживанием каждого сегмента, прибыльность каждого сегмента.

Таким образом в современных условиях глобализации рынков и мирового экономического кризиса, предприятия обязаны вводить регулярные перемены во всех сферах их деятельности, в том числе и в маркетинге. Эти изменения органически включают применение мер, связанных с выходом из кризиса, таких как увеличение сбыта за счет снижения цен на внутреннем рынке за счет экономии на масштабах производства, снижении издержек в системе распределения и продвижения.

В этих условиях необходимо учесть опыт, накопленный по совершенствованию новых форм и методов управления маркетингом других стран и адаптировать их к отечественным условиям. И главное место отводится моделям маркетинга как инструментам управления процессом принятия решений о покупке.

Список использованных источников:

1. Герпотт Т.Й. Эмпирические исследования лояльности клиентов.// Проблемы теории и практики управления. 2001. № 4.
2. Гитомер Дж. Удовлетворение покупателя - ничто, покупательская лояльность - все: Пер. с англ. - СПб.: Питер, 2004.
3. Голубков Е.П. Маркетинг: стратегия, планы, структуры. — М.: Дело, 1995.
4. Основы маркетинга: учебник // В.А.Титова, М.Е. Цой, О.Л. Лямзин. — Новосибирск: Изд-во НГТУ, 2008. —380с.
5. Фатхутдинов Р. Инновационный менеджмент как система повышения конкурентоспособности // Управление персоналом. -2000.-№ 1.

НАҚШИ СОҲАИ ХИЗМАТРАСОНӢ ДАР УСТУВОРИИ КОМПЛЕКСИ ОЗУҚАВОРИИ МИНТАҚА ДАР ШАРОИТИ ИҚТИСОДИЁТИ РАҚАМӢ

Ҳакимзода Маъруф Маҳмудӣ

*Номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсенти кафедраи баҳисобгирии бухгалтерӣ таҳлил ва аудит, декани факултети иқтисодиёт ва технологияҳои инноватсионии Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон, ш.Хучанд
hakimzoda79@gmail.com.*

Рушди устувори соҳаи кишоварзӣ бо истифодаи оқилонаи омилҳои истеҳсолот ва самтгирии он ба истеҳсоли маҳсулоти софи экологӣ, ҳамчунин бо тадбиқи сиёсати ҳифзи ҳолати табиии омилҳои асосии соҳа, яъне замин равона карда мешавад.

Дар ин аснод, рушди бозори озуқаворӣ, соҳаи хизматрасонӣ дар шароити рақамикунонӣ бо худ самтгирии иқтисоди сабз ва мутобиқшавӣ ба шароити муносири иқлиму табиат, махсусан, вақте ки тағйирёбии иқлим дар минтақаҳо эҳсос мешавад, дар бар мегирад. Имрӯзҳо соҳаи кишоварзӣ ва комплекси озуқаворӣ бо баробари дигар соҳаҳо, аз ҷумла соҳаи хизматрасонӣ, дар раванди тағйирёбии технологӣ зери таъсири прогресси илмӣ-техникии муосир қарор дорад, ки ин ба ҳаҷм ва сохтори истеҳсолот, ба сатҳи интенсификации он таъсири ҷиддӣ мерасонад.

***Калидвожаҳо:** иқтисодиёти рақамӣ, устувориҳои комплекси озуқаворӣ, устувориҳои иқтисодӣ, рушди устувор, рақамикунонӣ, дастрасии озуқаворӣ.*

РОЛЬ СФЕРЫ УСЛУГ В ОБЕСПЕЧЕНИИ УСТОЙЧИВОСТИ РЕГИОНАЛЬНОГО ПРОДОВОЛЬСТВЕННОГО КОМПЛЕКСА В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

Хакимзода Маруф Махмуди

*Кандидат экономических наук, доцент кафедры бухгалтерского учета, анализа и аудита, декан факультета экономики и инновационных технологий Института экономики и торговли Таджикского государственного университета коммерции Республики Таджикистан, в г.Худжанде
hakimzoda79@gmail.com.*

Устойчивое развитие аграрного сектора направлено на рациональное использование факторов производства и его ориентацию на производство экологически чистой продукции, а также на реализацию политики защиты естественного состояния основного фактора отрасли – земли. В указанных документах развитие продовольственного рынка, сферы услуг в условиях цифровизации предполагает ориентацию на «зеленую» экономику и адаптацию к современным климатическим и экологическим условиям, особенно в условиях ощутимого изменения климата в регионах. Сегодня аграрный сектор и продовольственный комплекс, наряду с другими секторами, включая сферу услуг, находятся в процессе технологических изменений под влиянием современного научно-технического прогресса, что оказывает существенное влияние на объем и структуру производства, на уровень его интенсивности.

Ключевые слова: цифровая экономика, устойчивость продовольственного комплекса, экономическая устойчивость, устойчивое развитие, цифровизация, доступ к продовольствию.

THE ROLE OF THE SERVICE SECTOR IN THE SUSTAINABILITY OF THE REGIONAL FOOD COMPLEX IN THE CONDITIONS OF THE DIGITAL ECONOMY

Hakimzoda Maruf Mahmudi

*andidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Accounting, Analysis and Audit, Dean of the Faculty of Economics and Innovative Technologies at the Institute of Economics and Trade of the Tajik State University of Commerce in Khujand
hakimzoda79@gmail.com.*

Sustainable development of the agricultural sector is aimed at rational use of production factors and its orientation towards the production of ecologically pure products, as well as the implementation of a policy of protecting the natural state of the main factor of the sector, namely land. In these documents, the development of the food market, the service sector in the conditions of digitalization involves the orientation of the green economy and adaptation to modern climatic and environmental conditions, especially when climate change is felt in the regions. Today, the agricultural sector and the food complex, along with other sectors, including the service sector, are in the process of technological change under the influence of modern scientific and technical progress, which has a significant impact on the volume and structure of production, on the level of its intensity.

Keywords: digital economy, sustainability of the food complex, economic sustainability, sustainable development, digitalization, food access.

Таркиби асосии сиёсати таъмини амнияти озуқаворӣ ва рушди устувори истеҳсолоти кишоварзӣ, яъне таъмини аҳолӣ бо озуқаворӣ ва маҳсулоти меёбад. Дар ин ҷо таъмини амнияти озуқаворӣ бо рушди устувори соҳаи кишоварзӣ ду асоси концептуалӣ дорад. Якум, давлат бояд дар соҳаи кишоварзии минтақаҳои гуногун сиёсати иқтисодии мутобиқ ба афзалиятҳои ҳар як минтақа тарҳрезӣ ва татбиқ намояд. Яъне, ҷойгиронии истеҳсолоти кишоварзии ба истеҳсоли маҳсулоти озуқаворӣ равонашуда, мувофиқи иқлим, мавҷудияти қувваҳои истеҳсолӣ, ҳамчунин вобаста ба афзалияти мутлақи минтақа ба роҳ монда мешавад, ки самаранокии иқтисодӣ (яъне, ҳавасмандии истеҳсолкунандаи маҳсулоти кишоварзӣ) таъмин шуда бошад. Дуюм, таъмини амнияти озуқаворӣ на танҳо бо мавҷудияти самтҳои истеҳсолот, балки ба сифат ва таркиби он вобастагии калон дорад. Рушди устувори соҳаи кишоварзӣ бо истифодаи оқилонаи омилҳои истеҳсолот ва самтгирии он ба истеҳсоли маҳсулоти софӣ экологӣ, ҳамчунин бо татбиқи сиёсати ҳифзи ҳолати табиӣ омилҳои асосии соҳа, яъне замин равона карда мешавад.

Дар ин аснод, рушди бозори озуқаворӣ, соҳаи хизматрасонӣ дар шароити рақамикунонӣ бо худ самтгирии иқтисодӣ сабз ва мутобиқшавӣ ба шароити муносири иқлиму табиат, махсусан, вақте ки тағйирёбии иқлим дар минтақаҳо эҳсос мешавад, дар бар мегирад. Имрӯзҳо соҳаи кишоварзӣ ва комплекси озуқаворӣ бо баробари дигар соҳаҳо, аз ҷумла соҳаи хизматрасонӣ, дар раванди тағйирёбии технологӣ зерин таъсири прогресси илмӣ-техникии муосир қарор дорад, ки ин ба ҳаҷм ва сохтори истеҳсолот, ба сатҳи интенсивнокии он таъсири ҷиддӣ мерасонад.

Қайд кардан ҷоиз аст, ки рушди устувори комплекси озуқаворӣ минтақаҳо яке аз муаммоҳои муҳими илмӣ иқтисодӣ муосир ба шумор рафта,

ба худ маҷмуи масъалаҳо оид ба истеҳсоли маҳсулоти озуқаворӣ ва ташаккули низоми устувори бозори озуқаворӣ аз ҷумла соҳаи хизматрасониро дар бар мегирад. Комплекси озуқаворӣ минтақа дар низоми иҷтимоию иқтисодии он яке аз унсурҳои мебошад, ки аз як тараф, рушди иқтисодиро таъмин менамояд ва аз тарафи дигар, барои таъмини амнияти озуқаворӣ дар минтақа ва ҷумҳурӣ пояи асосӣ ба шумор меравад.

Мушкилоти таъмини рақобатпазирии субъектони хоҷагидорӣ комплекси озуқаворӣ минтақа бо шиддатҳои номуътадили иҷтимоӣ-иқтисодӣ алоқаманд мебошад, ки аз сабаби хатарҳои глобалӣ ба миён омадаанд. Ба чунин унсурҳо муборизаҳои савдоӣ, афзоишҳои протекционизм, аз ҷумла дар шакли маҳдудкуниҳои яктарафа ба коҳишҳои рушди иқтисодӣ ва савдои ҷаҳонӣ дохил мешаванд. Дар чунин шароитҳо соҳаҳои комплекси озуқаворӣ тағйирҳои мусбати динамикаи натиҷаҳои истеҳсолӣ ва молиявиро талаб менамояд.

Расми 1. – Боҳамвобастагии субъектони комплекси озуқаворӣ дар раванди истеҳсоли маҳсулоти охири истеъмолӣ

Дар байни соҳаҳои комплекси озуқаворӣ комплекси агросаноатӣ бахши нисбатан афзалиятнок ва босуръат рушдбандаи ба содирот нигаронидашуда мебошад, зеро татбиқи стратегияи дарозмуддат оид ба баланд намудани рақобатпазирии маҳсулот дар сатҳи ҷаҳонӣ муваффақона амалӣ шуда истодааст.

Модели назариявии бо ҳам вобастагӣ ва бо ҳам таъсирии соҳаҳои комплекси озуқавориро дар паст намудани хароҷоти истеҳсолӣ ва ин бевосита ба нархи маҳсулот вобастааст, мебошад. Сохтори механизми фаъолияти комплекси озуқавориро аз расми 1 мушоҳида намудан мумкин аст.

Сарчашма: ҳисоби муаллиф

Инкишофи муттасили соҳаҳои комплекси агросаноат ӣ ба таъминоти бозорҳои дохил ӣ оварда мерасонад. Дар шароити шиддатёбии таъсири номуътадили хатарҳои глобал ӣ ва ҳаҷми маҳсулоти озуқавор ӣ дар содирот мавқеи минтақаҳо басо калон арзёб ӣ карда мешавад, зеро онҳо дорои афзалиятҳои рақобати таби ӣ мебошанд. Афзалиятҳои рақобат ӣ, ки дар равандҳои инноватсион ӣ асос ёфтаанд, ниҳоят дар сатҳи паст истифода мешаванд. Рушди устувори минтақаҳо, соҳаҳо ва комплексҳои истеҳсол ӣ бо ҳудудҳои муқаррарии ҳаҷми бозорҳои анъанав ӣ, инчунин коҳишёбии пардохтпазирии истеъмолкунандагон маҳдуд мебошанд. Самтҳои дурнамои сиёсати агроозуқавории милл ӣ ҳамчун таъсисдиҳандаи фаъолияти берунииктисод ӣ баромад намуда, модели нави мазкур барои баланд бардоштани рақобатпазир ӣ ва ташаккули афзалиятҳои рақобати стратег ӣ равона карда шудаанд. Бинобар ин, Гранберг А.Г. ва Ускова Т.В. пешниҳод менамоянд, ки “...барои густариш додани фаъолияти комплекси агроозуқавор ӣ ба алоқаҳои хоҷагии ҷаҳон ӣ ва баланд намудани рақобатпазирии он дар бозори ҷаҳонии озуқавор ӣ фаъолгардонии иштироки минтақаҳо ба фаъолияти берунииктисод ӣ нақши муассир доранд”

Камбудии мавҷуда дар низоми устувори гардиши мол дар бозорҳои кишоварзӣ ва озуқаворӣ, ки асосан аз набудани механизми самараноки танзим ва ҳамоҳангсозии равандҳои тақсимоӣ сар мезананд, боиси афзоиши назарраси хароҷот мегарданд. Ин ҳолат, пеш аз ҳама, аз фаъол гардидани шумораи зиёди ширкатҳои хурди миёнарав бармеояд, ки фаъолияти онҳо аз лиҳози технологӣ ғайрисамаранок буда, ҳамзамон дорои таҷҳизоти куҳна ва захираҳои маҳдуди логистикӣ мебошанд. Дар натиҷа, ин омилҳо на танҳо хароҷоти муомилотро зиёд мекунанд, балки ба болоравии беасоси нархҳо дар бозори маҳсулоти озуқаворӣ низ мусоидат менамоянд. Дар ин ҷо рушди соҳаи хизматрасонии бозори озуқаворӣ минтақа аз як чанд шартҳо вобаста мебошад, ки онро аз расми 2. мушоҳида намудан мумкин аст.

Аз расми 2. бар меояд, ки рушди соҳаи хизматрасонии бозори озуқаворӣ аз як қатор омилҳои сохторӣ, ҳуқуқӣ, молиявӣ ва инфрасохторӣ вобаста мебошад. Таъмини муътадили нархҳо, дастрасӣ ба маҳсулоти озуқаворӣ муҳим ва ташкили муносибатҳои устувори истеҳсолу савдо бе ислоҳи монеаҳои зикршуда номумкин аст. Номукаммалии қонунгузории танзимкунанда, норасоии инфрасохтори логистикӣ, заъфи низоми суғуртакунӣ ва камбудии кадрҳои тахассусӣ ба таври ҷиддӣ механизмҳои

рушди соҳаи хизматрасонии бозорро коҳиш медиҳанд ва ба афзоиши хатарҳои иҷтимоӣ ва иқтисодӣ дар бозори дохилӣ мусоидат менамоянд.

Дар давраи муосир нархҳои харид барои маҳсулоти кишоварзӣ дар сатҳи паст қарор дошта, суръати баландшавии онҳо аз суръати афзоиши нархҳо ба маҳсулоти саноатӣ ва хизматҳо сусттар мебошад. Ин ҳолат яке аз омилҳои боздорандаи таъсисёбии истеҳсолкунандагони нав ва инкишофи истеҳсолкунандагони мавҷудбуда мебошад. Як қатор олимон, ба монанди Воронин Б. А., Шарапова В. М. ва Воронина Я. В. бар он ақидаанд, ки омилҳои маҳдудкунандаи инкишофи рақобат дар бозори озуқаворӣ чунин унсурҳои иқтисодӣ маҳсуб меёбанд: сатҳи баланди таъминоти бозор ва қобилияти харидории аҳоли; хароҷоти ибтидоӣ барои таъсисёбӣ ва инкишофи муваффақи истеҳсолоти нав, ки ҷалби захираҳои моливии зиёдро талаб менамоянд.

Расми 2. Омилҳои таъсиррасон ба рушди соҳаи хизматрасонии бозори озуқаворӣ минтақа

Ба ташаккул ва рушди комплекси озуқаворӣ минтақа вазъи бозори маҳсулоти озуқаворӣ таъсири хеле калон мерасонад, зеро байни бозор қувваи ҳаракатдиҳанда дар ин сектори истеҳсолот мебошад. Дар шароити рақамикунонӣ бозори маҳсулотҳои озуқаворӣ минтақа аз ҷиҳати ташкили каме оқибмонда ба ҳисоб меравад. Мавҷудияти якҷанд омилҳо, ки ба механизми фаъолияти бозори озуқаворӣ минтақа таъсир мерасонад, дар

расми 3. раванди бахшҳои алоҳидаи бозорро дар вилояти Суғд мушоҳида намудан мумкин аст.

Сарчашма: Таҳияи муаллиф.

Қабул назар аз тағйирёбии сохтори соҳавӣ вазифаи асосии соҳаи хизматрасонии бозори маҳсулоти озуқаворӣ минтақа бетағйир боқӣ мемонад. Ин вазифа дар он ифода меёбад, ки раванди муомилоти маҳсулоти озуқаворӣ тавассути тамоми унсурҳои комплекси озуқаворӣ ба таври муассир ба роҳ монда шавад ва дар натиҷа аҳоли бо маҳсулоти зарурии ғизоӣ таъмин гардад.

Ҳамчунин ин бозор такрористеҳсолоти васеъро дар корхонаҳои коркарди маҳсулоти кишоварзӣ таъмин менамояд, ки ин бевосита ба рушди иқтисодии содироти минтақа низ таъсири мусбӣ мерасонад. Аммо, тавре ки аз вазъи муосири бозор дар ин минтақа нишон медиҳад, дар он механизми иқтисодии бозоргонӣ ба пуррагӣ таҷассум наёфтааст. Яъне, то ҳол қонуниятҳои секундагии иқтисодии бозорӣ: бозор – мотиватсия – рақобат то ҳол амал накарда, самаранокии истеҳсолот ва муътадили нархҳо дар бештари ҳолатҳо таъмин карда мешавад.

Расми 3. Хусусиятҳои бозори маҳсулоти озуқаворӣ вилояти Суғд

Сарчашма: Таҳияи муаллиф.

Бояд қайд намоем, ки инкишофи инфрасохтори истеҳсолии аграрӣ барои коҳишёбии хароҷоти трансаксионӣ мусоидат намуда, самаранокии фаъолияти комплекси озуқаворӣ минтақаро таъмин менамояд. Дар ин замина, рушди соҳаҳои калидӣ ба монанди низоми молиявӣ қарзӣ,

инфрасохтори коммуникатсионӣ ва таъминоти иттилоотии соҳаи кишоварзӣ ҳамчун шартҳои муҳими ташаккули муҳити муассири институтсионалӣ арзёбӣ мегардад. Тақвияти ин соҳаҳо заминаи мусоид барои истифодаи самараноки иқтисодии истеҳсолии комплекси агросаноатӣ ва татбиқи босуръати стратегияҳои рушди он фароҳам меорад. Тавре, ки Дар доираи рушди самараноки комплекси озуқаворӣ ва тақвияти имкониятҳои таъминоти аҳоли бо маҳсулоти ғизоӣ, нақши муҳими муҳити институтсионалӣ ба назар мерасад. Тавре ки олими рус Чупина И. П. зикр менамояд, “ташкили муҳити институтсионалии мутобиқ ба принципҳои бозори муосир ҳамчун омилҳои калидӣ барои амалӣ гардидани пурраи афзалиятҳои мавҷудаи рақобатпазир дар бахши аграрӣ шароит фароҳам меорад.” Ин гуфтаҳо баёнгарии онанд, ки бе такмил ва мутобиқсозии заминаҳои институтсионалӣ ноил шудан ба рақобатпазирӣ устувор ва рушди устувори соҳаи аграрӣ ғайриимкон мебошад. Аз ин бар меояд, ки муҳити институтсионалӣ, махсусан институтҳои соҳаи кишоварзӣ, саноати коркарди маҳсулоти озуқаворӣ, соҳаи хизматрасонӣ дар рушди комплекси озуқаворӣ минтақа аҳамияти калон доранд. Тавассути институтҳо сифати рушди иқтисодӣ ва давомнокии он таъмин карда мешавад. Институтҳои рақобат дар ин замина яке аз унсурҳои муҳими стратегияи рушди комплекси озуқаворӣ минтақавӣ ба ҳисоб рафта, нақши калидӣ дар ташаккули муҳити самараноки соҳаи хизматрасонӣ ва тақвияти иқтисодии содиротии он мебошад.

Рӯйхати адабиёти истифодашуда:

1. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ». 28.12.2023, шаҳри Душанбе.
2. Барномаи амнияти озуқаворӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2020-2024 аз 25 июни соли 2020, таҳти №386
3. Барномаи давлатии рушди содирот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи солҳои 2021-2025 аз 30 апрели соли 2021, таҳти №169.
4. Барномаи рушди низоми агроозуқаворӣ ва кишоварзӣ устувор барои давраи то соли 2030. Душанбе, 2023. – 171с.
5. Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030. Душанбе – 2016, 110 с.

ТАҒЙИРЁБИИ ХАРАКТЕРИ МЕҲНАТ ДАР БОЗОРИ ТАҒЙИРПАЗИРИ ШАРОИТИ РАҚАМИКУНОНӢ

Бобочонова Муаттар Муротҷоновна

*номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсенти кафедраи математикаи олӣ ва
технологияҳои инноватсионии Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи
давлатии тиҷорати Тоҷикистон*

muattar0183@mail.ru

Дар мақола гузариш ба иқтисоди рақамӣ тағйироти назаррасро дар муносибатҳои меҳнатӣ, пайдоиши “муносибатҳои фосилавӣ” байни коргарон ва корфармоёнро пешбинӣ мекунад. Ташаққули раванди бозори тағйирпазирӣ меҳнат идома дошта, модели классикии шугли пурра ва меҳнати якумра ба як корфармо кӯҳна шуда истодааст. Бозори меҳнат тавассути афзоиши ҳиссаи шаклҳои ғайритиҷоратии шугл, таъсиси ҷойҳои нави сермахсулро ҳавасманд мекунад, ки торафт беиштар оммавӣ мегардад.

***Калидвожаҳо:** технологияҳои иттилоотӣ ва иртиботӣ, иқтисодиёти рақамӣ, сохтори институтсионалӣ, муносибатҳои фосилавӣ, рушди иқтисодӣ.*

ИЗМЕНЕНИЕ ХАРАКТЕРА ТРУДА НА МЕНЯЮЩЕМСЯ РЫНКЕ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ

Бабаджанова Муаттар Муротҷоновна

*кандидат экономических наук, доцент кафедры математики и
инновационных технологий Института экономики и торговли
Таджикского государственного университета коммерции*

muattar0183@mail.ru

В данной статье рассматривается переход к цифровой экономике, который влечёт за собой существенные изменения в трудовых отношениях, также возникновение «дистанционных отношений» между работниками и работодателями. Процесс создания гибкого рынка труда продолжается, и классическая модель полной занятости и пожизненной работы у одного работодателя устаревает. Рынок труда стимулирует создание новых высокопроизводительных рабочих мест за счёт увеличения доли некоммерческих форм занятости, которые становятся все более доступным.

***Ключевые слова:** информационно - коммуникационные технологии, цифровая экономика, институциональная структура, дистанционные отношения, экономическое развитие.*

THE CHANGING NATURE OF WORK IN A CHANGING MARKET IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION

Bobojonova Muattar Murotjonovna

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Mathematics and Information Technology at the Institute of Economics and Trade of the Tajik State University of Commerce

This article discusses how the transition to a digital economy will entail significant changes in labor relations, the emergence of “remote relations” between employees and employers. The process of creating a flexible labor market continues, and the classic model of full-time employment and lifelong commitment to one employer is becoming obsolete. The labor market is stimulating the creation of new, highly productive jobs by increasing the share of non-commercial forms of employment, which are becoming increasingly accessible.

Key words: *information and communication technologies, digital economy, institutional structure, distance relations, economic development.*

Иқтисоди рақамӣ дар соҳаи муносибатҳои меҳнатӣ дигаргуниҳои бузурги иҷтимоию иқтисодиро бо тағйир додани намуди фаъолияти касбӣ ва характери худи меҳнат ба вучуд меорад. Хусусияти нави меҳнат бо такмили ихтисоси он, тайёрии доимӣ ва инкишоф додани қобилияти эҷодӣ алоқаманд аст.

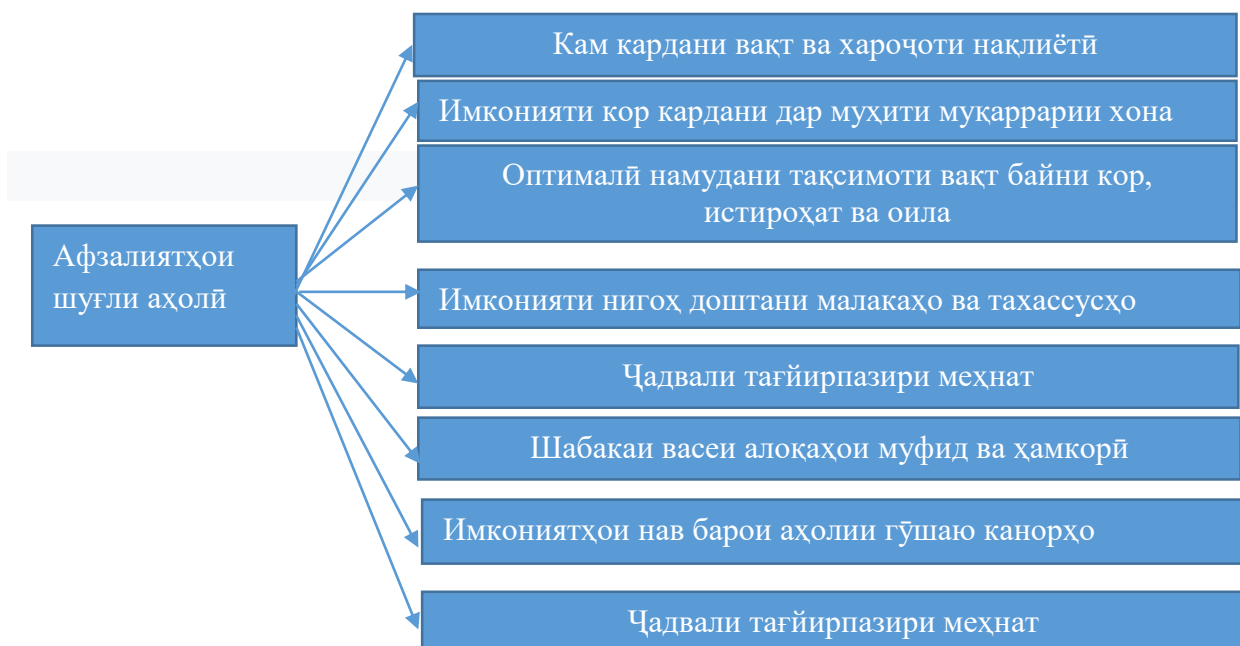
Гузариш ба иқтисоди рақамӣ тағйироти назаррасро дар муносибатҳои меҳнатӣ, пайдоиши “муносибатҳои фосилавӣ” байни коргарон ва корфармоёнро пешбинӣ мекунад. Ташаккулёбии раванди бозори тағйирпазири меҳнат идома дорад. Модели классикии шӯғли пурра ва меҳнати якумра ба як корфармо кӯҳна шудааст. Бозори меҳнат тавассути афзоиши ҳиссаи шаклҳои ғайритичоратии шӯғл, таъсиси ҷойҳои нави сермаҳсулро ҳавасманд мекунад, ки торафт бештар оммавӣ мегардад.

Рушди бозори меҳнат дар асоси технологияҳои рақамӣ боиси навсозии муносибатҳои меҳнатӣ бо гирифтани шаклҳои шабакавӣ мегардад. Бо тамоси фосилавӣ, корфармоён ва иҷрокунандагон ТИК-ро фаъолона истифода мебаранд: масалан, тарҷумоне, ки фармоиши ноширро иҷро кардааст, матни тайёрро ба воситаи почтаи электронӣ фиристода метавонад.

Агар дар иқтисодиёти анъанавӣ муносибатҳои амудии иқтисодӣ «идоракунӣ - тобеият» байни корманд ва корфармо вучуд дошта бошанд, пас дар баҳши рақамӣ, роҳбар шахсест, ки аз фаъолияти коргарро аз масофа ҳамоҳанг менамояд. Мувофиқи он, пайвандҳои амудӣ бо пайвандҳои уфуқӣ иваз карда мешаванд. Яке аз натиҷаи ин ғайримарказии фаъолияти меҳнатӣ мебошад, ки боиси вобастагии коргар ба роҳбарияти корхона суфт мегардад.

Дар иқтисодиёти рақамӣ, доштани компютер ва дастрасӣ ба интернет кофӣ аст, то ки мутахассиси баландихтисос нисбатан мустақил шавад ва ҳатто имкони ташаккули портфели фармоишҳо, мувофиқа кардани ҳаҷм ва муҳлати кор, инчунин маблағи худро дошта бошад.

Рушди муносибатҳои меҳнатӣ дар иқтисодиёти рақамӣ ба иваз кардани кормандони доимӣ бо иҷрокунандагони муваққатӣ мусоидат менамояд. Танҳо дар ИМА, дар соли 2020 - 56,7 миллион нафар дар речаи фриланс (имконияти речаи озоди кор) кор мекарданд, ки 36% аҳолии қобили кори кишварро ташкил медиҳад.

Расми 1. Афзалиятҳои шуғли аҳоли

Яке аз намудҳои маъмултарини шуғл дар иқтисодиёти рақамӣ ин кор дар хона мебошад, ки хусусияти асосии он дар рузҳои корӣ ба ҷои ба идора кӯчидан дар хона иҷрои кор мебошад. Илова бар ин, кор дар вақти таътил (дар қатора, дар ҳавопаймо), кори корфармои хориҷӣ бидуни рафтан ба хориҷа (масалан, кор дар хона барои барномасозони оффшорӣ) ва ғайра маъмул аст.

Ширкатҳои бузурги ИМА, аз ҷумла Amazon, IBM, Apple, Wells Fargo ва дигарон, пайваста кори фосолавиро бо шуғли пурра ва нопурра пешниҳод мекунанд. Маълумоти охири ИМА нишон медиҳанд, ки бахши молиявӣ чандирии бештари корро таъмин мекунанд ва 57% коргарони ин соҳа метавонанд дар хона кор кунанд. Маълумоти охири ИМА нишон медиҳад, ки ҳадди аксари чандирии ҷойҳои корӣ аз ҷониби бахши молиявӣ таъмин карда мешавад: 57% коргарони ин соҳа метавонанд дар хона кор кунанд. Қариб нисфи одамон, ки дар хидматҳои касбӣ, тиҷоратӣ ва иттилоотӣ кор мекунанд, метавонанд ба таври фосолавӣ кор кунанд.

Иқтисоди рақамӣ малакаҳо ва салоҳиятҳои навро талаб мекунанд. Барои корфармоён, байни мутахассисони ҷавон истилоҳи нав ба монанди малакаҳои

наrm (soft skills) афзалият доранд: сифатҳои шахсӣ ва малакаҳои иҷтимоӣ, ба монанди қобилияти кор кардан дар гуруҳ, кунҷқобӣ, ташаббускорӣ, тафаккури интиқодӣ, қобилияти ҳалли мушкилоти мураккаб, муошират бо одамони гуногун ва дуруст муайян кардани афзалиятҳо.

Шароити нави кор маҳорати нави рақамиро талаб мекунад.

Маҳорати рақамӣ - маҷмӯи маҳорату малакаҳо дар истифодаи дастгоҳҳои рақамӣ, замимаҳои иртиботӣ ва шабакаҳо барои ҷустуҷӯ ва идоракунии иттилоот, эҷод ва паҳн кардани мафҳуми рақамӣ, ҳамкорӣ ва ҳалли мушкилот - дар заминаи самаранок ва худшиносии эҷодӣ, таълим, меҳнат ва умуман, фаъолияти ҷамъиятиро ифода мекунад.

Истифодаи технологияҳои муосири рақамӣ, талаботи шароити нави рақобат ширкатҳоро водор мекунад, ки ба интиҳоб, омодаасозӣ, бозомӯзӣ ва нигоҳдории кадрҳо муносибати дигарро ҷорӣ намоянд. Мутахассисони соҳибхтисоси рақамӣ ба як манбаи калидӣ дар стратегияи рақобатпазирии ширкат табдил меёбанд.

Тибқи таҳқиқоте, ки бо фармоиши ҳукумати Бритониё гузаронида шудааст, то соли 2027 тақрибан 42% ҷойҳои нави корӣ дар иқтисоди ҷаҳонӣ ба шарофати ҷойҳои нави рақамӣ таъсис дода мешаванд. Дар ояндаи наздик диққати асосӣ ба ҷалби кадрҳои дорои малакаҳои зарурии рақамӣ равона карда мешавад. Гузашта аз ин, 73% ширкатҳое, ки ба наздикӣ пурсиш шуда буданд, барои дарёфти ҷунин мутахассисони соҳибхтисос аллакай мушкилоти ҷиддӣ доранд. Ин хатарро дарк намуда, бисёр ширкатҳо дар якҷоягӣ бо донишгоҳҳо ва колечҳои пешрафта барномаҳои махсуси таълимиро фаъолон таъия мекунанд. Бо гузаронидани курсҳо ва барномаҳои таълимии онлайн ба баланд бардоштани салоҳиятҳои рақамии кормандони худ аҳамияти хоса медиҳанд.

Дар ҳама марҳилаҳои рушди иҷтимоӣ иқтисодии кишвар бозори меҳнат ҳассостарин индикатори ҳаракатдихандаи тағйирёбии вазъи бозор ба ҳисоб меравад.

Ҳанӯз дар соли 2016, иқтисоддонҳо ва ҷомеашиносон дар бораи хатари аз даст додани ҷойҳои корӣ аз сабаби фаъолияти роботҳо, вақте ки истеҳсолкунандаи электроникаи чинии Foxconn 40,000 роботро киро карда, 60,000 нафарро аз кор ронда буд, ҷиддӣ фикр мекарданд.

Бисёре аз коршиносон боварӣ доранд, ки тарс аз автоматикунории умумӣ хеле муболиға шудааст. Онҳо тасаввур мекунанд, ки роботҳо кори каммузд ва амалиёти муқаррариро ба ӯҳда мегиранд.

Ин равандҳои истеҳсолотро самарабахштар мегардонад, имконияти хатоҳои одамонро бартараф ва ба одамон ёрӣ мерасонад, ки вақтро барои кори эҷодӣ бештар ҷудо кунанд.

Коршиносони Moody's (корпоратсияи амрикоӣ, ки ба ширкатҳо рейтингҳои кредитӣ медиҳад) итминон доранд, ки ҷорӣ намудани робототехника ба ҳалли мушкилоти демографӣ дар бозори меҳнати Иттиҳоди Аврупо ва Ҷопон (афзоиши ҳиссаи аҳоли дар синни нафақа дар баробари коҳиши қувваи корӣ) мусоидат мекунад.

Бо вучуди ин, суръати роботикунонии ҷаҳонӣ равшан нишон медиҳад, ки мо тадриҷан ба сӯи саноаткунонии беинсон ҳаракат карда истодаем. Баъзе баррасиҳо мегӯянд, ки зиёда аз нисфи ҳамаи ҷойҳои кории ҷорӣ ё тағйир меёбанд ё тамоман нест мешаванд.

Ҷадвали 1. Баҳодиҳии пешакии рушди бозори меҳнат дар иқтисодиёти рақамӣ

Ташкилот	Баҳодиҳии пешакӣ
Созмони ҳамкориҳои иқтисодӣ ва рушд	Бо ҳисоби миёнаи СҲИР: 9% корхое, ки дар панҷ соли оянда хавфи баланди автоматонӣ доранд. Хавфи ками автоматонии пурра, аммо қисми зиёди (50% то 70%) вазифаҳои автоматикунонидашуда дар хатар.
Бонки умумичаҳонӣ	Аз се ду ҳиссаи ҷойҳои корӣ дар давлатҳои мутаракқӣ ба системаи автоматонӣ нигаронида мешавад.
Форуми умумичаҳонии иқтисодӣ.	То соли 2030 аз даст додани ҷойҳои корӣ дар ҷаҳон аз 2 миллион то қариб 2 миллиард нафарро ташкил медиҳад.
Ташкилоти байнал-ҳалқии меҳнат	56% ҷойҳои корӣ хатари автоматонӣ дар наздикии 20 сол
Донишгоҳи Оксфорд	47% коргарони ИМА хавфи баланди иваз кардани ҷойҳои корро бо автоматонӣ доранд.
Price water houseCoopers	38% ҷойҳои корӣ дар ИМА, 30 % ҷойҳои корӣ дар Британияи Кабир, 21 % дар Ҷопон ва 35 % дар Германия хатари автоматонӣ доранд.
McKinsey	60%-и ҳама гуна касбият, тақрибан 30% намуди фаъолияти техникаи автоматонӣ доранд.
Роланд Бергер	Аврупои Ғарбӣ: то соли 2035 8,3 миллион ҷойҳои кории саноатӣ аз даст хоҳанд рафт, дар муқоиса бо 10 миллион ҷойҳои нави корӣ дар соҳаи хизматрасонӣ.

Мошинҳо ва алгоритмҳо саҳми худро дар иҷрои вазифаҳои мушаххас ба ҳисоби миёна то андоза 57% зиёд мекунанд. Масалан, то соли 2027 – 82% супоришҳои ташкили ҷустуҷӯ, коркард ва интиқоли иттилоот бо мошинҳо иҷро карда мешавад, дар ҳоле ки имрӯз 56%-ро ташкил медиҳад.

Азбаски автоматикунонии фаъолияти иҷроӣ амалҳои ҷисмонии такроршаванда осонтар аст, пеш аз ҳама, ин раванд ба корхое таъсир мерасонад, ки тахассуси миёнаро талаб мекунанд. Ба ҷои онҳо музди паст (вақте ки автоматонӣ аз ҷиҳати иқтисодӣ номувофиқ) ва музди баланд

(ҳангоме, ки малакаҳо барои эҷод ва истифодаи воситаҳои рақамӣ заруранд) кор мекунанд.

Оқибатҳои эҳтимолӣ: табақабандии аҳоли аз рӯйи сатҳи даромад, афзоиши бекорӣ, инчунин паст шудани сатҳи даромад ва зиндагии мардум дар маҳалҳои аҳолинишини дорои имкониятҳои шуғли маҳдуд.

Тибқи гузориши The Future of Jobs 2018 (Форуми умумичаҳони иқтисодӣ), то соли 2028, дар натиҷаи тақсими ояндаи меҳнат байни одамон ва мошинҳо 75 миллион ҷойҳои корӣ аз байн хоҳанд рафт, аммо боз 133 миллион ҷойҳои нави корӣ низ таъсис дода мешаванд. Бо вуҷуди тағйиротҳои назаррас, дурнамои шуғл умуман мусбат аст ва корхое, ки дорои малакаҳои баланди инсонӣ мебошанд, минбаъд низ талаб карда мешаванд.

Ҷадвали 2 Касбҳои нав ва аз байн рафтаистода

<i>Касбҳои нави пайдошудаистода</i>	<i>Касбҳои аз байн рафтаистода</i>
Таҳлилгарони маълумот	Операторҳои воридкунии маълумот
Мутахассисон дар соҳаи зехни сунъӣ ва омӯзиши мошинҳо, маълумоти калон, трансформатсияи рақамӣ	Котиби масъул
Мутахассисони маркетинг ва фурӯш	Муҳосибон ва аудиторҳо
Мутахассисони рушди ташкилӣ	Нозирони андоз
Таҳиягарон ва таҳлилгарони таъминоти барномавӣ ва замимаҳо	Коркунони почта
Мутахассисони раванди автоматонӣ	Кормандони бонк
Мутахассисони инноватсия	Таҳлилгарони молиявӣ
Таҳлилгарони амнияти иттилоотӣ	Агентҳои фурӯш ва миёнаравҳои савдо.
Мутахассисони тичорати электронӣ ва васоити ахбори иҷтимоӣ	Брокерҳо
Мутахассисон ва муҳандисони робототехника	Хазинадорон
Мутахассисони маркетинги рақамӣ	Кормандони хатҳои васлкунӣ
	Ронандагони автомашинаҳо ва фургонҳо
	Монтажчиён ва таъмиргарони таҷҳизоти электронӣ ва иртиботӣ
	Фурӯшандагони мағозаҳо
	Мутахассисони омор, молия ва суғурта

Аз байн рафтани касбҳо дар давраи трансформатсияи рақамӣ аз давлат зарурати таҳияи як барномаи навро ба миён меорад, ки ҳамчун пайванд байни талаботи таъминоти бозори меҳнат ва саводнокии рақамии ҷомеа амал мекунад.

Ҳарчанд ба таври муфассал пешгӯии тағйироти эҳтимолӣ, ки метавонанд ба бозори меҳнат дар солҳои оянда таъсир расонанд, душвор аст, муҳим аст, ки сиёсатмадорон онро устувортар ва мутобиқгардонӣ намоянд.

Аз соли 2018, бо ташаббуси СҲИР (Созмони ҳамкории иқтисодӣ ва рушд), форуми G7 Future of Work ба таври доимӣ фаъолият мекунад, ки дар он таъсири тағйироти демографӣ, ҷаҳонишавӣ ва рақамикунонӣ ба миқдор ва

сифати корҳо ва ин ба бозори меҳнат, малакаҳо ва сиёсати иҷтимоӣ чӣ хел муносибат доранд, таҳлил карда мешавад. Дар ин форум стратегияҳо усулҳои пешрафта ва таҷрибаи мамлакатҳои G7 дар ҳалли масъалаҳои нави бозори меҳнат нашр мешаванд. Форум стратегияҳо, таҷрибаҳои беҳтарин ва таҷрибаи кишварҳои G7 дар мубориза бо ҷолишҳои нав дар бозори меҳнатро нашр мекунад.

Хулоса, мушкилоти шуғл дар иқтисодиёти рақамӣ маънои нав пайдо мекунад: сармояи инсонӣ ва иҷтимоӣ ҳамчун калиди асосии сарват ҳисобида мешаванд, ки тағйироти шуури одамонро аз мавқеи ҳадди аксари ғоида ба мавқеи ҳадди аксари ғоидаовар мерасонад. Давраи ворид шудан ба иқтисодиёти рақамӣ воқуниши ғаврӣ ба тағйирот дар бозори меҳнат, сармоягузорӣ ба сармояи инсонӣ ва ҷорабиниҳо оид ба беҳтар намудани сифати он, мутобиқшавӣ ба шароити нав ва тадбирҳои барномавии давлатро тақозо мекунад.

Адабиётҳои истифодашуда

1. Ковалев, М. М. Цифровая экономика – шанс для Беларуси / М. М. Ковалев, Г. Г. Головенчик. – Минск : Изд. центр БГУ, 2018. – 328 с.
2. Головенчик, Г. Г. Цифровизация белорусской экономики в современных условиях глобализации / Г. Г. Головенчик. – Минск : Изд. центр БГУ, 2019. – 257 с.
3. Головенчик, Г. Г. Цифровая экономика / Г. Г. Головенчик, М. М. Ковалев. – Минск : Изд. центр БГУ, 2019. – 395 с.
4. Основы цифровой экономики : учеб. пособие / под ред. М. И. Столбова, Е. А. Бренделевой. – М. : Науч. б-ка, 2018. – 238 с.
5. Балдин, К. В. Информационные системы в экономике : учебник / К. В. Балдин, В. Б. Уткин. – 7-е изд. – М. : Дашков и К, 2017. – 395 с.
6. Введение в «Цифровую» экономику. На пороге «цифрового будущего»./А. В. Кешелава [и др.]; под общ. ред. А. В. Кешелава; гл. «цифр.» конс. И. А. Зимненко. – ВНИИ Геосистем, 2017. – 28 с.
7. Доклад о мировом развитии 2016 «Цифровые дивиденды». Обзор. – Вашингтон : Всемир. банк, 2016. – Кн. первая. – 58 с.

ТАЪМИНИ РАҚОБАТНОКИИ МИНТАҚА: САМТҲОИ АФЗАЛИЯТНОК ВА ТАНЗИМИ ДАВЛАТӢ

Бобозода Меъроч

*доктори фалсафа (PhD) – доктор аз руи ихтисоси иқтисодиёт, мудири
шуъбаи таҳсилоти фосилавии Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи
давлатии тижорати Тоҷикистон
mehrojbo@mail.ru*

Касимова Мавчуда Ҳалимовна

*н.и.и., дотсенти кафедраи баҳисобгирии бухгалтерӣ таҳлил ва аудити
Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон
sabrina11.80@mail.ru*

Аннотатсия: дар мақола масъалаҳои назариявӣ ва амалии таъмини рақобатпазирии минтақа ва самтҳои афзалиятноки он мавриди баррасӣ қарор дода шудааст.

Мавқеи Тоҷикистон аз руи нишондиҳандаҳои рақобатпазирии иқтисодии миллӣ оварда шуда, роҳҳои баланд кардани мавқеи он нишон дода шудааст. Омилҳое, ки ба баланд бардоштани рақобатпазирии иқтисодии минтақа мустақиман ва ё ғайри мустақим таъсир мерасонанд, муайян карда шудаанд. Дар ин замина, механизми идоракунии рақобатпазирии минтақа пешниҳод гардидааст, ки он таркибан аз се блоки асосии идоракунии иборатанд.

Усулҳои танзими давлатии баланд бардоштани рақобатпазирии минтақа аз руи самтҳои функционалиашон ғуруҳбандӣ карда шудааст.

Ақидаи пешниҳод гардидааст, ки дар баланд бардоштани рақобатпазирӣ сиёсати кластерӣ низ метавонад нақши муҳим дошта бошад, ки бо ёрии ҳисоби зарифҳои тахассусгардонӣ, маҳалликунонӣ ва истеҳсолоти сарикасӣ таъмин гардад. Аз руи натиҷаи таҳлилҳои гузаронидашуда бахшҳои рушдифтаи саноати вилояти Суғд муайян карда шудаанд.

Алгоритми танзими давлатӣ дар доираи баланд бардоштани рақобатпазирии минтақа пешниҳод гардидааст, ки татбиқи он аз тарафи мақомоти ҳокимияти минтақавӣ барои баланд бардоштани сатҳи рақобатпазирии минтақа имконият медиҳад ва дар маҷмӯъ, барои рушди устувори иҷтимоӣ иқтисодии минтақа ва таъмини сатҳи баланди зиндагонии аҳоли замина фароҳам меорад.

Калидвожаҳо: рақобат, рақобатнокӣ, минтақа, самтҳои афзалиятнок, ниҳодҳои инноватсионӣ, механизми танзими давлатӣ, сиёсати кластерӣ, рушди устувори минтақа, рушди инноватсионӣ, индикаторҳо

ОБЕСПЕЧЕНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ РЕГИОНА: ПРИОРИТЕТНЫЕ ПУТИ И ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ

Бобозода Меъродж

*доктор философии (PhD) – доктор по специальности “Экономика”,
начальник отдела дистанционного обучения Института экономики и
торговли Таджикского государственного университета коммерции*

Касимова Мавджуда Халимовна

кандидат экономических наук, доцент кафедры бухгалтерского учета, анализа и аудита Института экономики и торговли Таджикского государственного университета коммерции

ENSURING THE COMPETITIVENESS OF THE REGION: PRIORITY WAYS AND GOVERNMENT REGULATION

Bobozoda Meroj

doctor of philosophy (PhD) - doctor of economics, head of the distance learning department of the Tajik state university of commerce

Kasimova Mavjuda Halimovna

candidate of economy, Associate professor of the department accounting analysis and audit, of the Tajik state university of commerce

Дар шароити иқтисоди бозорӣ нақши рақобат басо афзудааст, зеро он яке аз механизмҳои асосии танзими чараёни хоҷагидорӣ мебошад. Чи тавре ки маълум аст, рақобат бо худ муборизаи байни истеҳсолкунандагон ва ё таҳвилгарон, корхонаю ширкатҳоро барои шароитҳои қулайи истеҳсолот ва фурӯш бо мақсади ноилшавӣ ба натиҷаҳои беҳтарини фаъолияти худ ифода менамояд.

Дар шароити имрӯза дар мамлакат ва минтақаҳои он шиддат гирифтани рақобат дар бозор, тағйирёбии талаботу таклифоти молҳои гуногун ва пайваста ба он муаммоҳо аён ба назар мерасанд. Олими ватанӣ Шарифзода М.М. бар тасдиқи ин гуфтаҳо меҳисобад, ки бо таъсиси низоми бозорӣ рақобатпазирӣ мазмуни аслиро мегирад ва ҳалли муаммоҳое, ки бо таъсиси муҳити рақобат алоқаманданд, боз ҳам аҳамиятнок мегардад. [7, с. 3]

Маҳз ҳамин омил водор месозад, ки ниҳодҳои танзимкунанда фаъол гарданд. Дар баланд бардоштани рақобатпазирӣ минтақа ниҳодҳои фаъолкунандаи фаъолияти инноватсионӣ ба сифати муҳаррики асосӣ баромад мекунанд. [3, с. 45]

Таҳқиқот дар доираи рушди инноватсионӣ чун анъана зарурияти омӯзиши фаъолияти ниҳодҳои (институтҳои) инноватсиониро ҳамчун ниҳодҳои низомсоз пеш мегузорад. Ба ниҳодҳои инноватсионӣ ҳифзи моликияти зеҳнӣ, институти маблағгузорию венчурӣ ва ғайра дохил мешаванд. Олимони рус Зубаревич Н.В., Калюжнов Н.Я. ва дигарон нақши ҳалкунандаи ин ниҳодҳоро дар иқтисодиёт ва рушди инноватсионӣ асоснок намудаанд.

Ба ақидаи профессор Н.Я. Калюжнов барои рушди инноватсионӣ, махсусан таъсис додани ниҳодҳои таъминкунандаи мубодилоти иттилоотӣ муҳим мебошад. Ӯ қайд менамояд: «Барои он ки ба ташаккули донишҳои нав замина гузошта шавад, бояд институтҳои таъминкунандаи шароит барои мубодила байни иштирокчиёни гуногуни ҳамҷояамалкунандаи иқтисодӣ ва инчунин мубодилае, ки дар раванди истеҳсоли молҳо, хизматҳо азхудкунии дониш, ҷустуҷӯи донишҳои нав ва шаклҳои нави ҳамкорӣ зарур аст, ташаккул дода шаванд». [1, с. 67]

Дар муқаррароти Анҷумани умумиҷаҳонии иқтисодӣ «Оид ба рақобатпазирии курравӣ барои солҳои 2018-2019», рақобатпазирии мамлакат ҳамчун маҷмуи институтҳо, сиёсат ва омилҳои, ки сатҳи ҳосилнокии (самаранокии) мамлакатро таъмин менамояд, муайян карда шудааст.[1]

Дар “Анҷумани умумиҷаҳонии иқтисодӣ оид ба рақобатпазирии курравӣ барои солҳои 2018-2019” унсурҳои асосии зерини баланд бардоштани рақобатпазирӣ ҳам дар сатҳи миллий ва ҳам дар сатҳи минтақавӣ муайян карда шудаанд:

- институтҳо ва дараҷаи инкишофи онҳо;
- инфрасохторҳо;
- муътадили иқтисодӣ;
- тандурустӣ ва маориф;
- маълумоти олий ва омодагии касбӣ;
- самаранокии бозорҳои молӣ;
- самаранокии бозори меҳнат;
- дараҷаи рушди бозори молиявӣ;
- омодагии технологӣ;
- ғунҷоиши бозор;
- тижорати бисёршоха;
- инноватсия.

Ба таври муфассал рақобатпазирии иқтисодиёти миллиро дар асоси таҳлили иқтисодӣ аз рӯи 12 индикатор ва инчунин ба таври ҷузъӣ, метавон дар асоси маълумотҳои ҷадвали зер мушоҳида намуд (ҷадвали 1).

Ҷадвали 1. Раёдабандии бархе аз мамлакатҳои ИДМ доир ба иқтисодиёти рақобатпазирии миллий барои дар 2019

Индикаторҳо	Озарбой- ҷон	Гур- ҷистон	Арманис- тон	Қазоқис- тон	Тоҷикис- тон
Ниҳодҳо (институтҳо)	60	48	72	57	78
Инфрасохтор	70	59	78	62	64
Устувории макроиқтисодӣ	9	48	77	27	103

Тандурустӣ ва маълумоти ибтидоӣ	94	63	89	43	73
Маълумоти олий ва тайёрии касбӣ	70	92	75	62	76
Самаранокии бозори молӣ ва хизмат	72	60	64	54	78
Самаранокии бозори меҳнат	33	22	31	15	34
Инкишофи бозори молиявӣ	70	66	77	78	76
Сатҳи технологӣ	56	67	71	61	114
Ҳаҷми бозор	72	83	52	38	118
Рақобатпазирии ширкатҳо	80	93	38	99	113
Потенсиали инноватсионӣ	59	73	70	71	97
Рейтинги умумӣ	58	74	69	55	104

***Сарчашма:** The Global Competitiveness Report 2018-2019// World Economic Forum: insight report – 2019. – Pisip. 282-283.*

Чуноне ки аз маълумоти ҷадвал дида мешавад, Ҷумҳурии Тоҷикистон қариб аз рӯи ҳамаи индикаторҳои рақобатпазирӣ аз дигар мамлакатҳои ИДМ мавқеи қафомониро дорад. Лекин агар ин нишондиҳандаҳоро дар фарқият бо натиҷаҳои солҳои қаблӣ дида бароем, он шаҳодат медиҳад, ки Тоҷикистон сол аз сол нишондиҳандаҳои рушди иқтисодии худро дар рейтингҳои ҷаҳонии баҳодихии рақобатпазирии миллий беҳтар гардонидани истодааст.

Бояд қайд намуд, ки ҳамаи 12 индикаторҳои рақобатпазирӣ, новобаста аз он ки дар алоҳидагӣ таҳлил гузаронида шудаанд, аз ҳамдигар алоқаманд мебошанд. Яъне индикаторҳо якдигарро пурзӯр менамоянд. Сустии яке аз ин индикаторҳо рушди дигар нишондиҳандаҳоро ҳалалдор менамояд. Мисол, Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2019 аз рӯи рақобатпазирӣ мамлакатҳои ИДМ оид ба сатҳи рақобатпазирӣ, аз ҷумла рушди фаъолнокии инноватсионӣ дар иқтисодиёт дар мавқеи 97-ум, аз рӯи сатҳи маълумотнокӣ (маориф) дар мавқеи 76-ум қарор дорад. Аз рӯи қувваи кории солим ва тандурустӣ мавқеи 73, аз рӯи маблағгузорӣ ба КИТКТ (корҳои илмӣ таҳқиқотӣ ва конструктории таҷрибавӣ) мавқеи 114, аз рӯи иқтидори инноватсионӣ мавқеи 97-ро ишғол менамояд. Ба ғайр аз ин, ҳамаи индикаторҳои таҳлилшудаи рақобатпазирӣ дараҷаи гуногуни таъсиррасонӣ ба иқтисодиёти мамлакатҳои алоҳидаро доранд. Мисол, тақомули механизми ниҳодҳои бозорӣ ба дараҷаҳои гуногун ба иқтисодиёти ИМА ва Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсир мерасонад.

Инчунин, ҳангоми идораи рақобатпазирии иқтисодиёти минтақа бояд диққати махсус ба муаммои дастрасӣ ё роҳбрии соҳибкорон ба бозорҳои

имконпазир дода шавад. Муаммои мазкур дар натиҷаи таъсири чунин омилҳо ба миён меояд:

- мавҷуд набудани иттилоот оид ба бозор ва захираҳо;
- мавҷуд набудани боварӣ байни истеҳсолгарон ва истеъмолгарон;
- набудани муътадилии истеъмоли;
- мавҷуд набудан ва ё сатҳи сусти ҳамкорӣ байни истеҳсолгарон ва маҳсулотӣ кишоварзӣ;
- надоштани маълумот оид ба маҳсулоти қонеъкунандаи талабот дар бозор.

Пурзӯршавии рақобати байниминтақавӣ, ба миён омадани тағйиротҳо ҳам дар муҳити беруна ва ҳам дар дохилаи минтақа зарурияти коркарди механизми идоракунии рақобатпазирии минтақаро ба миён овардааст. Иҷрои маҷмуавии вазифаҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ, баланд бардоштани самаранокии истифодабарии захираҳо, шаклҳои нави алоқамандии илм ва соҳибкорӣ, ҷаҳонишавии рақобат, талаботҳои байналхалқии стандартикунонӣ ва ғайра, коркард ва истифодабарии механизмҳои муосири идоракунии рақобатпазирии минтақаро тақозо менамояд ва инчунин зарурияти баҳисобгирии омилҳои берунӣ ва дохилии рушди минтақавиро ба миён меорад.

Дар таркиби механизми идоракунии рақобатпазирии минтақа метавон се блоки асосии идоракуниро ҷудо намуд.

Блоки аввал – шаклҳои амалисозии раванди баланд бардоштани рақобатпазирӣ – ташаккули доираи институтсионалии ба рақобатпазирии минтақа мусоидаткунанда талаб карда мешавад. Асоси ин блокро стратегияи рушди минтақа, стратегияи соҳавӣ, барнома ва лоиҳаҳои минтақавию маҳаллӣ ташкил медиҳанд.

Блоки дуюм - механизми таркибӣ ва идоракунии рақобатпазирӣ – дар блоки мазкур имконоти моддӣ, таҷрибаи танзимои минтақа ва дигар омилҳо дар бар мегиранд. Ҳамин тавр, аз рӯи хислати танзимкунӣ ва таъсиррасонӣ мақомотҳои идоракуниро ҳамчун субъектони пешбари сиёсат, усулҳои гуногуни ҳуқуқӣ ва танзими маъмуриро истифода менамоянд. Усулҳоро аз рӯи аломати функционалӣ-васоитӣ, барномавӣ-мақсаднок ва дараҷаи таъсиррасонӣ гуруҳбандӣ намудан мумкин аст. Бояд қайд кард, ки амалкарди механизми мазкур ба фароҳам овардани шароити мусоидат ба фаъолноксозии раванди ташаккули рақобатпазирии минтақа нигаронида шудааст.

Ҳамин тариқ, аз рӯи хислати таъсиррасонӣ усулҳоро, ки бо ёрии онҳо механизми баланд бардоштани рақобатпазирӣ ба амал бароварда мешавад, метавон ба мустақим ва ғайримустақим ҷудо намуд. Аз рӯи самти функционалӣ онҳо метавонанд ба намудҳои зерин ҷудо шаванд:

иктисодӣ, ташкилӣ—идоракунӣ, иттилоотӣ, қонунгузорӣ ва нақшавӣ.

Таркиби усулҳои раванди танзими рақобатпазирии минтақа истифодашаванда дар ҷадвали 2 оварда шудааст. Гуногуншаклии васоити танзимоти мавҷудбуда, ба ақидаи мо, имкон медиҳад, ки ба таври мухталиф барои интихоби онҳо вобаста аз хусусиятҳои дигаргуншавии бозор муносибат намуд.

Қайд намудан ҷои аст, ки дар давраи гузариш ҳангоми мавҷудияти зухуротҳои тасодуфӣ ва номуътадили иқтисодӣ истифодаи як қатор усулҳоро наметавон бо таври қатъӣ барои муҳлати тӯлонӣ талаб намуд. Зеро, онҳо метавонанд вобаста ба имконоти рушди иқтисодиёти минтақа ва муҳити бозорӣ тағйир ёбанд (мақсаднокии истифодаи онҳо аз нав дида баромада мешаванд). Дар навбати худ ин ҳолат дар маҷмӯъ низоми чандирӣ ва зудамалии идоракунии рақобатпазирии минтақаро талаб менамояд.

Ҷадвали 2. - Усулҳои танзими давлатии баланд бардоштани рақобатпазирии минтақа

Самти функционалии усулҳо	Усулҳои таъсиррасонии мустақим	Усулҳои таъсиррасонии ғайримустақим
Иқтисодӣ	➤ Қарздиҳии имтиёзнok; ➤ Маблағгузори бучавӣ; ➤ Дотатсия ва субсидияҳо; ➤ Қарзҳои бефоиз; ➤ Барориши вомҳо; ➤ Ҷубронҳои нархӣ; ➤ Таъминоти фармоишҳои давлатӣ.	❖ Имтиёзҳои андозбандӣ; ❖ Истеҳлоки босуръат; ❖ Ҳавасмандкунии фаъолияти бонкӣ ва дигар ниҳодҳои молиявӣ барои сармоягузорӣ ба секторҳои воқеӣ; ❖ Азнавбаҳодиҳии қарзҳо ва пардохтҳои корхона; ❖ Пешниҳоди грантҳо аз ҳисоби воситаҳои буча; ❖ Дастгирии амволии сармоягузoron; ❖ Танзими нарх ва тарофаҳо; ❖ Таъминоти молиявии тайёркунӣ ва азнавттайёркунии кадрҳо; ❖ Хавфи суғуртавӣ.
Ташкилӣ	➤ Таъсиси зерсохтори махсус доир ба масоили сиёсати баланд бардоштани рақобатпазирӣ дар низоми мақомотҳои минтақавии идоракунӣ; ➤ Дар ҳудудҳои минтақа таъсисдиҳии сохторҳои ташкилии ёрирасон ба	❖ Гузаронидани чорабиниҳои барои ташаккул ва мустақкамсозии нуфузи ҷолибияти ҳудудҳо равонашуда; ❖ Ташкили намоишҳо — намоиши лоиҳаҳо; ❖ Гузаронидани намоишҳо — ярмаркаҳои барои таблиғи истеҳсолоти маҳалли равонашуда; ❖ Гузаронидани конфронсҳо, семинарҳо доир ба масоили баланд бардоштани рақобатпазирии ҳудудҳо

	баланд бардоштани рақобатпазирӣ бо иштироки мақомотҳои идоракунии минтақа (мисол, оҷонсии ёрирасон барои инкишофи рақобатпазирӣ)	
Иттилоотӣ	➤ Коркарди шиносномаи минтақа ва маълумотҳои маҳаллии он; ➤ Арзёбии системавии ҳолати муҳити иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва пешгӯии рушди он; ➤ Ташаккули базаи маълумоти лоиҳаҳо доир ба тақмили рақобатпазирӣ.	❖ Расонидани кумакҳо ҳангоми тайёри маълумотномаҳои ҷузъии ташкилотҳо; ❖ Ташкили низомҳои расонидани хизматҳои консалтингӣ
Қонунгузорӣ	➤ Қабули санадҳои меъёрии ҳукукии танзимкунандаи сиёсати инкишофи рақобатпазирӣ	❖ Ташаккул ва тақомули минбаъдаи бастаи ҳуҷҷатҳои меъёрӣ-ҳукуқӣ барои амалисозии сиёсати тақмили рақобатпазирӣ. Ин сиёсат равона карда мешавад барои: ✓ бамеъёргии фаъолият оид ба баланд бардоштани сатҳи рақобатпазирӣ тибқи асосҳои инноватсионӣ; ✓ фаъолгардонии фаъолияти сармоягузори маҳаллӣ ва берунӣ; ✓ рушди инфрасохторҳои барои баланд бардоштани сатҳи рақобатпазирӣ мусоидаткунанда; ✓ ташаккулдиҳии рақобатпазирӣ нуфузи ҳудудӣ.
Нақшавӣ	➤ Коркарди алгоритми амалисозии лоиҳаҳо; ➤ Ташҳиси амалисозии лоиҳаҳо; ➤ Мониторинги лоиҳаҳо.	❖ Коркарди стратегияи рушди ҳудудҳо; ❖ Коркарди барномаҳои мақсадноки рушди соҳаҳо; ❖ Ташаккули ташаббусҳои кластерӣ.

Сарчашма: таҳияи муаллиф

Блоки сеюм ба худ як ғуруҳ васоитҳоро, ки шумора, таъинот ва дараҷаи истифодабарияшон вобаста аз вазифаҳои мушаххас ва ҳалли онҳо метавонад аҳамияти ғуногунро касб намояд, дар бар мегирад. Аз ин сабаб, муайян намудани таъсири омилҳои ғуногун ба маҷмуи унсурҳои ташаккули механизмҳо муҳим мебошад. Инчунин бояд тазаккур дод, ки номгӯи васоитҳои мушаххаси таъсиррасонӣ дар робита бо тағйироти омилҳои берунӣ ва дохилӣ, пайдоиши васоитҳои нави

такомул унсурҳои низом идоракунии минтақаро (мақомотҳои идоракунии, сохтор, захираҳо технология ва ғ.) ба миён меорад.

Мавриди зикр аст, ки муҳимияти баамалбарории чунин васоити баланд бардоштани рақобатпазирӣ ҳамчун сиёсати кластерӣ дар вилояти Суғд бо таври назаррас меафзояд. Ин ҳолат, бо баҳои иқтисодии кластерикунони минтақа ва бо ёрии ҳисоби зарифҳои тахассусгардонӣ, маҳалликунонӣ ва истеҳсолоти сарикасӣ асоснок карда мешавад.

Ҷадвали 3 - Зарифҳои тахассусгардонӣ аз рӯи намудҳои фаъолияти иқтисодӣ дар вилояти Суғд

Намуди фаъолияти иқтисодӣ	2000	2005	2010	2012	2014	2016	2018	Инкишоф/ пастишавӣ дар асоси ҳисобкунӣ бо формулаи – К
Истеҳсолоти металлургия ва истеҳсоли маснуоти тайёри металлӣ (ш. Бӯстон, Истиқлол ва н. Айнӣ)	3,50	7,53	9,31	10,49	10,72	8,75	8,10	Kt
Коркард ва истеҳсоли маснуоти чубӣ дар МОИ Суғд	4,68	5,26	6,47	5,75	7,64	6,16	6,17	Kj
Истеҳсолоти кимиёвӣ дар ш. Исфара, Б. Ғафуров (Консой ва Истиқлол) ва н. Ашт	2,95	3,11	4,19	6,48	6,28	4,79	4,76	Ki
Истеҳсоли мошин ва дастгоҳҳо (ш. Хучанд, Конибодом)	1,46	1,54	2,25	2,11	2,47	2,08	1,66	Kan
Истеҳсоли маҳсулоти ғайриметаллӣ, маъданӣ (н.Исфара, Айнӣ)	0,97	0,98	1,2	1,19	1,58	1,42	1,21	Kл
Истеҳсоли маҳсулоти хӯрокворӣ (Панҷакент, Истаравшан, Хучанд, Б. Ғафуров)	0,86	0,94	1,1	1,15	1,45	1,17	1,11	Kan
Истеҳсолоти абрешимӣ ва нассочӣ (ш. Хучанд, н. Мастчоҳ, Зафаробод)	0,65	0,61	0,55	0,57	0,76	0,63	0,52	Kj
Истеҳсолоти селлюлозӣ-коғазӣ; фаъолияти нашриётию полиграфӣ (Хучанд, Истаравшан)	0,36	0,39	0,46	0,51	0,67	0,56	0,55	Kт
Истеҳсолоти дастгоҳи барқӣ, электронӣ ва оптикӣ (ш. Хучанд)	0,22	0,26	0,34	0,22	0,22	0,16	0,13	Kj
Истеҳсоли воситаҳои	0,07	0,08	0,13	0,18	0,20	0,12	0,09	Kт

нақлиётӣ ва дастгоҳҳо (ш.Бўстон, Конибодом, Б. Ғафуров)								
Истеҳсоли маснуоти резину пластмаси (МОИ Суғд, ш. Хучанд, Исфара, Б.Ғафуров)	0,22	0,14	0,11	0,10	0,23	0,12	0,19	Kj

***Сарчашма:** ҳисоби муаллифон дар асоси маълумотҳо: Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: 2019. – С.355. Омори солонаи вилояти Суғд. – Хучанд: 2019. – С.354.*

Ҳисоби зариби таҳассусгардонӣ муайян намуд, ки дар минтақа ба соҳаи таҳассусгардонидашуда инҳо дохил мешаванд: соҳаҳои металлургия, кимиё, коркарди чӯб, хӯрокворӣ, истеҳсоли мошин ва дастгоҳҳо ва инчунин маҳсулотҳои ғайриметаллӣ.

Бузургии зариби таҳассусгардонӣ дар соҳаҳои номбурда аз воҳид зиёд мебошанд (ҷадвали 3).

Дараҷаи якҷоякунии соҳаҳо дар минтақа тавассути бузургии зариби локализатсия (Кл) муайян карда мешавад.

Зариби локализатсияи истеҳсолот дар минтақа ба худ таносуби вазни қиёсии бахши иқтисодии мазкур дар сохторҳои истеҳсолии минтақа ва вазни қиёсии ҳамон бахши иқтисодиро дар сохтори истеҳсолоти мамлакат ифода менамояд. Ҳисоби он дар асоси чунин нишондодҳои маҷмуи истеҳсолоти молӣ, фондҳои асосии саноатӣ, шумораи кормандони истеҳсолӣ гузаронида мешавад.

Тибқи натиҷаи таҳлилҳои гузаронидашуда маълум гардид, ки аз ҳама бахшҳои рушдёфтаи саноати минтақа, саноати металлургия, кимё коркарди чӯбу тахта маҳсуб меёбанд.

Ҳисоби зариби истеҳсолоти сарикасӣ дар вилояти Суғд муайян намуд, ки дар баъзе аз фаъолияти истеҳсолии вилояти Суғд бузургии он аз 1,0 калон ва ё наздик ба 1,0 мебошад. Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки бахшҳои мазкури иқтисодӣ иқтидори таъмин намудани талаботи дохилӣ ва талаботи дигар минтақаҳои мамлакатро доранд.

Ҳамин тавр, бо назардошти ҳисоби бузургии зарибҳо, метавон чор самти таҳассусгардонии иқтисодии вилояти Суғдро пешниҳод намуд, ки барои кластерикунонӣ нисбатан иқтидори назаррас дорад: саноати металлургӣ, кимёвӣ, коркарди чӯб ва истеҳсоли маснуоти резинаву пластмасӣ.

Ҷадвали 4. - Зарибҳои (локализатсияи) намудҳои фаъолияти иқтисодии вилояти Суғд

Намуди фаъолияти иқтисодӣ	2000	2005	2010	2012	2014	2016	2018	Инкишоф/ пастшавӣ дар асоси ҳисобкунӣ

								бо формулаи – К
Истеҳсолоти металлургӣ ва истеҳсоли маснуоти металлӣ (ш. Бӯстон, Истиклол ва н. Айнӣ)	3,35	3,29	3,29	3,37	3,58	4,87	5,07	Kt
Коркард ва истеҳсоли маснуоти чубӣ дар МОИ Суғд	2,13	2,27	2,27	1,85	2,55	3,43	3,86	Kj
Истеҳсолоти кимиёвӣ дар ш. Исфара, Б. Ғафуров (Консой ва Истиклол) ва н. Ашт	1,22	1,36	1,47	2,08	2,10	2,67	2,98	Ki
Истеҳсоли мошин ва дастгоҳҳо (ш. Хучанд, Конибодом)	0,65	0,68	0,84	0,68	0,82	1,16	1,04	Kan
Истеҳсоли маҳсулоти ғайриметаллӣ, маъданӣ (ш. Исфара, н. Айнӣ)	0,44	0,43	0,43	0,38	0,53	0,79	1,26	Kл
Истеҳсоли маҳсулоти хӯрокворӣ (ш. Панча-кент, Истаравшан, Хучанд, н. Б. Ғафуров)	0,38	0,41	0,39	0,37	0,49	0,65	0,70	Kan
Истеҳсолоти абрешимӣ ва насочӣ (ш. Хучанд, н. Зафаробод, н. Мастҷох)	0,27	0,25	0,22	0,18	0,25	0,35	0,33	Kj
Истеҳсолоти селлюлозӣ-коғазӣ; фаъолияти нашриётию полиграфӣ (Хучанд, Истаравшан)	0,17	0,17	0,17	0,16	0,22	0,31	0,34	Kт
Истеҳсолоти дастгоҳи барқӣ, электронӣ ва оптикӣ (ш. Хучанд)	0,09	0,11	0,12	0,07	0,08	0,09	0,08	
Истеҳсоли воситаҳои нақлиётӣ ва дастгоҳҳо (ш. Бӯстон, Конибодом, н. Б. Ғафуров)	0,03	0,03	0,04	0,06	0,07	0,07	0,06	Kт
Истеҳсоли маснуоти резину пластмаси (МОИ Суғд, ш. Хучанд, Исфара, н. Б. Ғафуров)	0,09	0,04	0,01	0,03	0,08	0,06	0,12	Kj

Сарчашма: ҳисоби муаллифон дар асоси маълумотҳо: Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: 2019; Омори солонаи вилояти Суғд. – Хучанд: 2019.

Бояд қайд намуд, ки имрӯзҳо Ҳукумати вилояти Суғд рушди маҷмааи агросаноатиро ҳамчун самти афзалиятнок муайян намудааст.

Зеро соҳаи мазкур дар иқтисодиёти вилоят яке аз мавқеъҳои пешсафро ишғол намуда, дар худ корхонаҳои лоиҳакашӣ, коркард, азнавкоркарди целлюлозӣ – коғазӣ, саноати кимё, корхонаҳои мебелбарорӣ, ташкил ва истеҳсоли дастгоҳҳо барои соҳаҳои кишварзиро муттаҳид мегардонад.

Бинобар он, дар ҳудуди минтақа сикли пурраи истеҳсоли – аз истихроҷи ашё то барориши маҳсулоти ниҳой мавҷуд мебошад. Дар саноати коркард корхонаҳои зиёд фаъолият менамоянд, ки онҳо асосан дар гузаргоҳҳои роҳҳои автомобилгард ва роҳи оҳан ҷойгир шудаанд. Омили мусбӣ барои ташаккули кластерҳо дар в.Суғд ин мавқеи ҷуғрофии вилоят ба ҳисоб меравад, махсусан наздик будани вилоят ба бозори фуруш ва шохроҳи нақлиёти мамлакат.

Тағйирёбии муҳити дохилӣ ва берунӣ минтақа, маҳдудияти он дар раванди баланд бардоштани рақобатпазирии давлат ва субъектҳои хоҷагидорӣ, истифода бурдани усулҳои гуногун, воситаҳои шаклҳои мувофиқи ҳавасмандӣ ва маҳдудсозии фаъолияти субъектҳои хоҷагидорро талаб менамояд. [2, с. 32]

Ҳамаи унсурҳои механизми дар боло зикршуда барои баланд бардоштани рақобатпазирии иқтисодиёти минтақа равона шудаанд ва метавонанд мунтазам барои расидан ба ҳадафҳои гузошташуда амал намоянд. Рақобатпазирӣ дар аксар ҳолат тавассути зинаҳои иерархӣ муайян карда мешавад. Дар сатҳи минтақавӣ бо раванди баланд бардоштани рақобатпазирии ҳудуди махсуси субъектҳои минтақа, ки ба манфиатҳои иштирокчиёни зиёди он муҳолифат намекунад, алоқаманд мебошад.

Алгоритми амалҳо, дар самти баланд бардоштани рақобатпазирии иқтисодиёти минтақа, аз нигоҳи мо, бояд шаш марҳилаи асосиро дар бар гирад. Дар ин раванд, субъектҳои идоракунии минтақавӣ нақши муҳим дошта, дар маркази иҷроии амалҳои зарурии ташкилӣ-идоракунӣ қарор мегиранд (расми 1).

Истифодаи алгоритми пешниҳодшуда ба мақомотҳои минтақавии ҳокимияти давлатӣ ва идоракунӣ имконият медиҳад, ки онҳо иттилооти пурра ва бозғаймӣ барои ҳалли вазифаҳои ҷорӣ ва дарозмӯҳлати рушди иҷтимоӣ-иқтисодии минтақа аз ҳисоби истифодаи шаклҳо ва усулҳои муосир ва пешқадам ба даст оранд. Иттилооти мазкур дар раванди идораи рақобатпазирии минтақа васеъ истифода шуда, сатҳи баланди онро таъмин менамоянд.

Аз расм дида мешавад, ки дар доираи марҳилаи аввал барои зина ба зина баланд бардоштани рақобатпазирии минтақа таҳлили рушди иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва хусусиятҳои хоси он, инчунин афзалиятҳои рақобатии мавҷудбуда бо мақсади тақомули минбаъдаи он гузаронида

мешавад.

Марҳилаи дуум муайянкунии омилҳои рақобатпазиро пешбинӣ менамояд. Дар ин марҳила муайян намудани омилҳои баланд бардоштани рақобатпазирӣ ҳар як минтақа зарур мебошад.

Расми 1. - Алгоритми мақомотҳои ҳокимияти минтақавӣ дар доираи баланд бардоштани рақобатпазирӣ минтақа

Ба рақобатпазирӣ минтақа омилҳои гуногун таъсир мерасонанд. Ҳар як омил аз ҷониби баҳодихандагон ҳангоми баррасии масъалаҳои ҷобачогузории аҳоли дар минтақа, ҷобачогузории истеҳсолот, боркашонӣ ва ҳузури сайёҳон дар мавзёҳои муайяни минтақа арзёбӣ мегардад. Аҳамият ва талабот ба онҳо бо мурури замон ва рағбати истеъмолгарон тағйир меёбад. Бинобар ин, дар расми 1 ба инобат гирифтани омилҳо дар чараёни идоракунии рақобатпазирӣ минтақа ҳамчун марҳилаи дууми фаъолият оид ба баланд бардоштани рақобатпазирӣ иқтисодиёти минтақа асоснок карда мешавад.

Дар марҳилаи сеюм рақобатпазирии минтақа арзёбӣ мегардад. Дар марҳилаи мазкур вазъи рақобатпазирии минтақа бо минтақаҳои рақиб муқоиса карда шуда, афзалиятҳои рақобатӣ, имкониятҳои рушди рақобатпазирӣ ва камбудииҳои дар ин самт ҷойдошта арзёбӣ мегардад.

Натиҷаи се марҳилаи аввал барои таҳлил ва арзёбии фаъолияти мақомоти ҳокимияти давлатии минтақа дар самти истифодаи шакл ва усулҳои баланд бардоштани рақобатпазирии минтақа имконият медиҳад, ки ин марҳилаи чаҳорум мебошад.

Дар марҳилаи панҷум масъалаҳои ташаккул ва татбиқи васоити мувофиқи баланд бардоштани рақобатпазирии минтақа баррасӣ мешавад. Натиҷаҳои интизорӣ аз истифодаи васоити мазкур ин баланд бардоштани сатҳи рақобатпазирии минтақа, ташаккули захираи иловагӣ барои рушди устувори иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва дар ин замина баланд бардоштани сатҳи зиндагонии аҳоли мебошад.

Ҳамин тавр, ташаккул ва истифодаи механизми пешниҳодшуда барои ноил гардидан ба баланд бардоштани сатҳи рақобатпазирии минтақа имконият дода, дар навбати худ барои рушди устувори иҷтимоӣ-иқтисодии минтақа ва ҳамчунин барои таъмини сатҳи баланди зиндагонии аҳоли замина фароҳам меорад.

Адабиёт:

1. Калюжнова Н.Я. Конкурентоспособность российских регионов в условиях глобализации. Монография. – Москва: Теис, 2004. - 524 с.
 2. Коротченков А.М., Шаповалов В.Ф., Коваль Г.А. Конкуренция и конкурентоспособность. Монография. – М.: Проспект, 2022. – 72 с.
 3. Тарануха Ю.В. Конкуренция и конкурентоспособность. Монография. – Москва: Русайн, 2020. – 334 с.
 4. The Global Competitiveness Report 2018-2019// World Economic Forum: insight report – 2019. – Pisip. 282-283.
 5. Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе, 2019. – 419с.
 6. Омори солонаи вилояти Суғд. – Хуҷанд, 2019. – 481с.
- Шарипов М.М. Экономическое обеспечение конкурентоспособности потребительской кооперации на рынке продовольственных товаров: теория, методология, практика. – Автореферат на соис. уч. степени д.э.

БАХШИ 1
РАҚАМИКУНОНИИ ИҚТИСОДИЁТ:
МОҲИЯТ ВА МЎҲТАВО

СОҶАҲОИ ЭҶОДӢ ҲАМЧУН ОМИЛИ ИННОВАТСИОНӢ ВА РАҚАМИИ ИҚТИСОДИЕТИ КИШВАРҲОИ ҶАҲОН

Комарова Г. Б.,

*н.и.и., профессори Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии
тиҷорати Тоҷикистон дар шаҳри Хуҷанд*

Пулотов Т. И.

Менеджери контенти рақамӣ дар ЕК-8 Эмират гуруҳ, Шарджа, АМА.

*Аннотация: дар ин мақола масъалаҳои моҳият ва нақши соҳаҳои эҷодӣ
дар рушди инноватсионӣ-рақамии кишварҳои ҷаҳон ва хусусан Дар Ҷумҳурии
Тоҷикистон тадқиқ карда шудааст. Таҳлили рейтингҳои кишварҳо дар соҳаи
инноватсия ва рақамисозӣ аз рӯи минтақаҳои ҷаҳон анҷом дода шудааст.
Масъалаи тамоюли глобалии рушди соҳаҳои эҷодӣ ва робитаи он бо
инноватсия ва молҳои инноватсионӣ тадқиқ карда шуд.*

*Калимаҳои асосӣ: соҳаҳои эҷодӣ, ҷомеаи пас аз саноатӣ, синфи эҷодӣ,
инноватсия, индекси глобалии рушди инноватсионӣ, маҳсулотҳои эҷодӣ.*

КРЕАТИВНЫЕ ИНДУСТРИИ КАК ФАКТОР ИННОВАЦИОННОГО И ЦИФРОВОГО РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИК СТРАН МИРА

Комарова Г.Б.

*к.э.н., профессор, Институт Экономики и Торговли Таджикского
Государственного Университета Коммерции г. Худжанде*

Пулотов Т.И.

*Управляющий диджитл контентом класса ЕК-8, Emirates group,
Sharjah, UAE.
t.pulotov@gmail.com*

*Аннотация: В настоящей статье исследованы вопросы сущности и
роли креативных индустрий в инновационно-цифровом развитии стран мира
и, в частности в Республике Таджикистан. Выполнен анализ рейтинга стран
в области инноваций и цифровизации по регионам мира. Исследован вопрос о
глобальной тенденции развития креативных индустрий и её связи с
инновациями и инновационными товарами.*

*Ключевые слова: креативные индустрии, постиндустриальное
общество, креативный класс, инновации, глобальный индекс инновационного
развития, креативный товар.*

CREATIVE INDUSTRIES AS A FACTOR OF INNOVATIVE AND DIGITAL DEVELOPMENT OF ECONOMIES OF THE WORLD COUNTRIES

Komarova G.B.

*Doctor of Economic sciences, Professor. Khujand, Tajikistan
Institute of Economy and Trade of the Tajik State University of Commerce*

Pulotov T.I.

Digital content Manager of the EK-8 Emirates group, Sharjah, UAE.

t.pulotov@gmail.com

Annotation: *This article examines the essence and role of creative industries in the innovative and digital development of countries around the world and, in particular, in the Republic of Tajikistan. An analysis of the ranking of countries in the field of innovation by region of the world was carried out. The question of the global trend in the development of creative industries and its connection with innovation and innovative products has been studied.*

Key words: *creative industries, post-industrial society, creative class, innovation, global index of innovative development, creative product.*

В условиях стремительно меняющегося сознания постиндустриального общества, когда очевидно преобладание индустрии новых знаний, особо важным фактором конкурентоспособности индивида являются его созидательные, то есть креативные характеристики, способность мыслить и принимать решения нестандартно. С другой стороны, это является требованием индустрии новых знаний, инновационных секторов экономики постиндустриального общества, общества, где преобладают качественно новые стремления перевоплотить духовное в материальное.

Обращаясь к концепции становления постиндустриального общества и формирования в нём креативной прослойки, необходимо отметить, что термин «постиндустриализм» [1, с. 101] был введён в научный оборот в начале XX века учёным А.К.Кумарасвами, а термин «постиндустриальное общество» был разработан и введён в оборот американским социологом Дениелом Беллом. Д. Беллом в систематичном порядке рассматриваются изменения и пролеживается прогностическая направленность к изменениям культуры, структуры, политической системы общества [2]. При этом Д.Белл к динамично меняющейся социальной культуре, несколько своеобразно и специфично относит экономику, технологию и систему занятости.

В свою концепцию Д.Белл закладывает пять ключевых компонентов призванных менять мышление в постиндустриальном обществе в сторону

новых креативных индустрий, принятия решений на основе новых созидательных, инновационных идей. (см. таблица 1).

Таблица 1

***Основные компоненты постиндустриального развития по теории
Д. Белла****

Компонент	Составляющая компонента
Сектор экономики	Переход от производства благ к расширению сферы услуг в том числе в сфере креативных индустрий.
Структура занятости	Преобладание профессионального технического классов, формирование новой «меритократии»
Принцип осевой общества	Главенствующая роль академических знаний
Будущая ориентация	Особая роль новых технологий и креативных технологических оценок.
Принятие решений	Использование новой креативной «интеллектуальной технологии»

***Источник:** Составлено автором на основании ресурса [2].

На ряду с Д.Беллом аналогичные исследования по изучению постиндустриального общества и доминированию в нём качественно нового типа индивида, проводил Э.Тофлер в своей книге «Метаморфозы власти» (1990), он впервые указывает на образование креатив нового интеллектуального класса и вводя термин «когнитариат», говорит: «...чисто физический труд находится в нижней части спектра и постепенно исчезает. С малым количеством занятых физическим трудом в экономике «пролетариат» сейчас находится в меньшинстве и больше заменяется «когнитариатом». По мере становления суперсимволической экономики, пролетарий становится когнитаристом» [3]. В понятие когнитарист очевидно Э.Тоффлер вкладывает образующийся новый креативной класс работников, которые занимаются преимущественно интеллектуальном трудом.

Аналогично Д.Беллу и Э.Тофлеру другой ученный экономист П.Друкер характеризует постиндустриальное общество, как общество высокопрофессиональных креативных рабочих, в свою очередь формирующих «класс интеллектуалов». П. Друкер отмечает: «... «работники знания» не станут большинством в «обществе знания», но... они уже стали его лидирующим классом» [4]. В Соединённых Штатах Америки, к примеру, в «экономике знаний» занято около 70% всей рабочей силы, о чем констатирует в своей книге ведущий российский специалист по постиндустриальному обществу В. Л. Иноземцев «Расколота цивилизация. Наличествующие предпосылки и возможные последствия пост экономической революции» [5].

Проблемы и задачи формирования креативного класса, как движущего фактора креативной экономики и креативных индустрий современном мире

рассматриваются Р.Флоридой в его книге «Креативный класс. Люди, которые создают будущее». В своей книге он отмечает: «На креативный класс, охватывающий представителей науки и технологий, искусства, СМИ и культуры, а также включающий в себя интеллектуальных работников и представителей самых разных профессий, приходится почти треть трудовых ресурсов территории США, а во многих городах страны этот показатель ещё выше. Именно появление этого нового класса и креативности, как экономического фактора было тем глубинным процессом, который положил начало многим, на первый взгляд второстепенным побочным тенденциям, свидетелями которых мы стали, - от возникновения новых отраслей экономик и направлении бизнеса, до изменения того, как мы живём, работаем и потребляем материальные блага.[6] По мнению Р. Флориды креативный класс стал глобальным и на долю этого класса приходится от трети до половины ресурсов в развитых странах Северной Америки, Европы, Азии и других странах мира. Так же он отмечает, что в прошлом термин креативность определялся по отношению к художникам и писателям. Сейчас он означает стабильность работы. Он справедливо замечает, что креативность не ограничивается технологическими инновациями или новыми бизнес – моделями, а носит многогранный характер [Там же.]

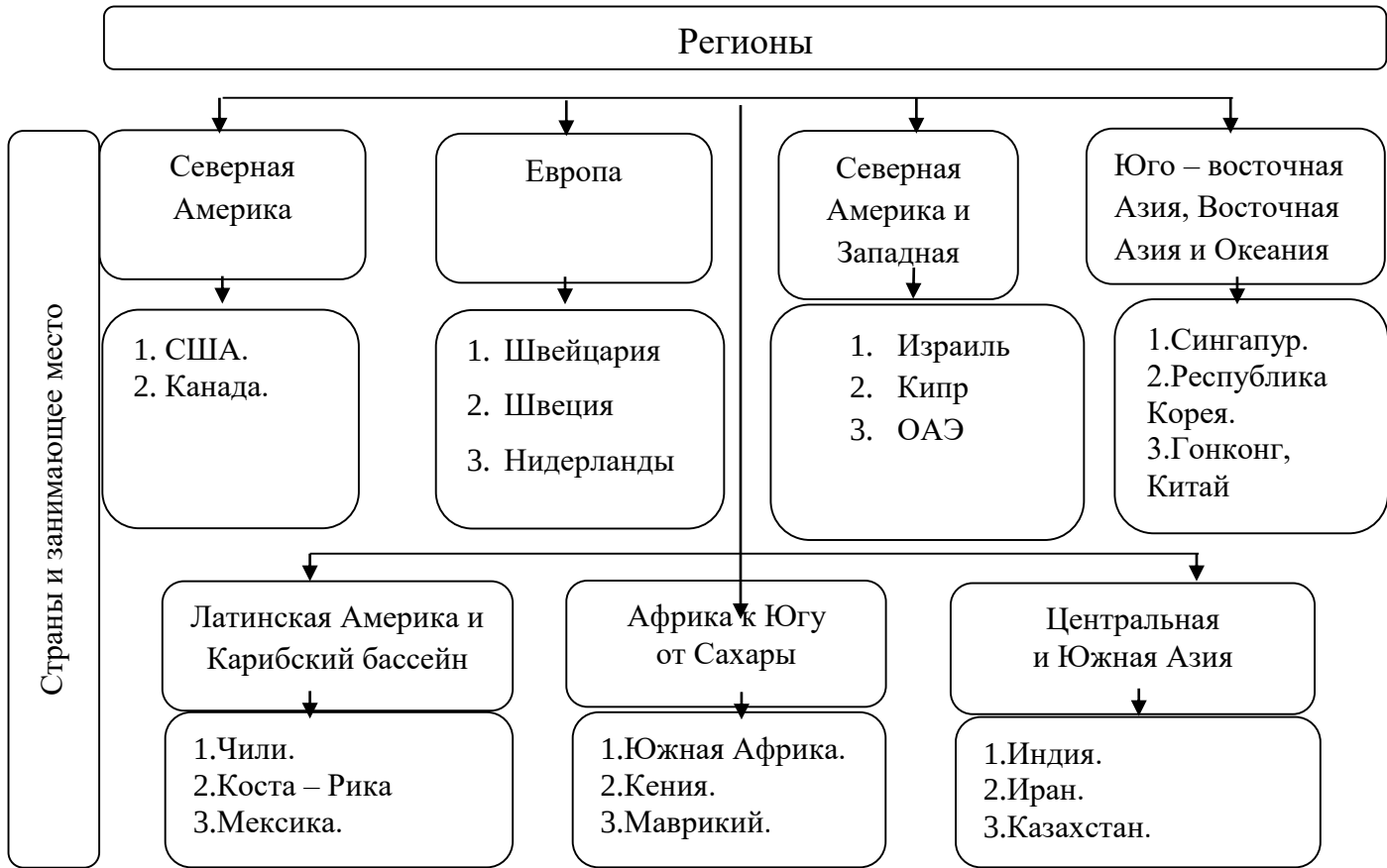
Анализируя глобальный характер креативной экономики и зарождения нового креативного класса, занятого в креативных индустриях, представляется возможным говорить о формировании стратегий и моделей развития креативных индустрий во всём мире, а также их тесная связь с культурой. Стратегии развития креативных и культурных индустрий несомненно несут характер странового, а также регионального различия и культура стран в этом плане, как особенность, может быть достаточно сильным движущим фактором экономики этих стран. Доктор экономических наук, профессор Васильева Е.В. в своём исследовании справедливо отмечает, что в контексте современных тенденций, к культуре начинают относиться как самому мощному ресурсу экономики, сильному и почти реальному субъекту, инициирующему новые жизненные практики, новые формы поведения, включая потребительская поведение [7].

Говоря о разных стратегиях, моделях и политике креативных индустрий, как составляющих креативной экономики разных стран заметим, что последняя имеет тенденцию развития отличную друг от друга. В некоторых странах динамика развития более интенсивная, в других более сдержанная. К примеру в США торговля креативными товарами и услугами составила 244 миллиарда долларов, что выводит страну на первое место и говорит об интенсивном развитии креативных индустрий. Согласно

исследованию второе место по торговле креативными товарами занимает Ирландия и замыкают топ пять стран Англия, Германия и Китай[8].

Схема 1.

Топ - трёх стран, лидирующих в области инноваций по регионам мира, 2024г.

Источник: Составлено автором на базе данных Global Innovation Index, INSEAD и ВОИС, 2024. Электронный ресурс, Word Intellectual Property Organization, URL: <https://www.wipo.int/gii-ranking/en/rank>

Креативная инновационно-цифровая деятельность в экономиках стран мира может оцениваться через так называемый глобальный инновационный индекс (ГИИ, или английская версия GII). Ежегодно проводимые исследования по ГИИ, создают тенденцию общемирового рейтинга стран лидирующих или отстающих в области инноваций. Приведём рейтинг топа-трёх стран, лидирующих в этой области, который составил Global Innovation Index, ВОИС (Всемирная Организация Интеллектуальной собственности) и покажем на схеме ниже. (схема 1).

Если проводить анализ эффективности превращения инновационно-цифровых ресурсов в результаты инновационной деятельности по странам мира, то можно констатировать, что некоторым странам мира удаётся получить более высокий эффект. Приведём данные по эффективности превращения инновационных ресурсов в результаты инновационной деятельности по странам мира (см. таблица 2).

Таблица 2.

**Результаты инновационной и цифровой деятельности при
различных уровнях дохода, 2024 г. (по 5 странам в группе).**

Результаты вышей ожидаемых для данного уровня развития	Страны высоким уровнем дохода	Верхний сегмент стран со средним доходом	Нижний сегмент стран со средним уровнем дохода	Страны с низким уровнем дохода
	Дания Финляндия Нидерланды Сингапур Швеция	Армения Китай Коста – Рика Черногория Северная	Индия Грузия Кения Монголия Филиппины	Бурунди Малави Мозамбик Руанда
Ожидаемые результаты для данного уровня развития	Канада Люксембург Норвегия Исландия Австрия	Малайзия Болгария Румыния Мексика Сербия	Тунис Марокко Индонезия Шри – Ланка Киргизстан	Сенегал Танзания Таджикистан Уганда Непал
Результаты ниже ожидаемых для данного уровня развития	ОА Эмираты Литва Кувейт Катар Саудовская Аравия	Российская Федерация Турция Казахстан Мавритания Доминика на	Пакистан Гана Сальвадор Боливия Никарагуа	Банен Гвинея Того Йемен

Источник: Выполнено автором на основании источника [9, с. 27]

Как видно из таблицы 2, Россия находится в числе стран верхнего сегмента со средним уровнем дохода. Но результаты инновационной деятельности при данном уровне дохода являются ниже ожидаемых. Это говорит об огромном незадействованном потенциале инновационной деятельности страны, которую необходимо осуществлять.

В свою очередь Таджикистан является страной с низким уровнем дохода и, к сожалению, значительно отстаёт от стран проводящих интенсивную политику внедрения инноваций. Но в стране приняты ряд государственных программ, направленных на курс развития креативных инновационных индустрий, способствующих эффективному и устойчивому развитию экономики и созданию большего количества рабочих мест с учётом трудоизбыточности экономики. Положительная динамика 2023 г. позволила России подняться на 9-е место в рейтинге стран по абсолютным масштабам затрат на науку (61,8 млрд долл. США в расчете по паритету покупательной способности национальных валют). В пятерке лидеров — США (923,2 млрд долл.), Китай (811,9), Япония (200,8), Германия (174,9) и Республика Корея

(139 млрд долл.); Россию также опережают Великобритания (102,6), Франция (85,2) и Тайвань (64 млрд долл. США) [10].

В отличие от Российской Федерации, Таджикистан занимает в общем рейтинге по ГП 94 место, в то время, когда в 2019 году в рейтинге ГП Таджикистан занимал 101 место [Там же]. На исследовательские работы и разработки в 2024 году было расходовано 6,889млн \$ США [11], по отношению к ВВП сумма вложений составляет 1% [12].

На основании выше проделанного анализа можно сделать вывод о том, что несмотря на всеобщий спад в экономиках стран мира инновационные исследования проводятся интенсивно всеми странами.

Отдельно анализа требует разрыв между странами в области инноваций и развитием креативных индустрий. Здесь, несомненно, большую роль играют возможность и способность государств управлять политикой инноваций, развития, поддержки креативных индустрий. Кроме того, надо принимать во внимание культурные особенности каждой страны и особенности существования и наличия видов креативных индустрий в культурно – экономическом кластере разных страны. Нами было выше отмечено, что креативные индустрии являются мощным драйвером экономики. Создавая рабочие места, снижая уровень безработицы креативные индустрии влияют на формирование макроэкономической составляющей экономики стран.

Используемая литература:

1. Кумарасвами А.К. Время и вечность. Изд-во «Русский мир». 2017. С. 101
2. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. Энциклопедия экономиста. Электронная библиотека. Режим доступа :[www.Grandars.ru/college sociologia, html](http://www.Grandars.ru/college_sociologia.html).
3. Тофлер Э. Метафоры власти: знание, богатство и сила на пороге XX века 1990. Перевод на русский. В. В. Белокозов, К. Ю. Бурмистров – М., 2004.// Электронная публикация: Центр гуманитарных технологий. [Url:https://gmarket.ru/laboratory/basis/4857](https://gmarket.ru/laboratory/basis/4857).
4. Друкер П. Ф. Эра социальной трансформации. Глава 2. «Возникновение общества знаний». Электронная библиотека «Журнал» The Atlantic Monthly- 1994г. Перевод Т.Лапухиной // Электронная публикация: Центр гуманитарных технологий. - 8.12.2006, [URL:https://gtmarket.ru/laboratory/expertize/2006/2506](https://gtmarket.ru/laboratory/expertize/2006/2506).
5. Иноземцев В. Л. «Расколотая цивилизация. Наличествующие предпосылки и возможные последствия пост экономической революции.- Москва: Изд-во «Academia». 1999.- С.724 Электронный ресурс: Электронная

библиотека Литмир [URL:https://www.litmir.me/br/ib](https://www.litmir.me/br/ib), дата обращения 15 августа 2024г).

6. Флорида Р. «Креативный класс. Люди, которые создают будущее. Электронная он-лайн библиотека, [URL:https://madbook.net/read/22960](https://madbook.net/read/22960). Дата обращения 15.01.2023»).

ТАШКИЛИ ИДОРАКУНИИ ЗАХИРАҶОИ ИНСОНӢ ДАР ШАРОИТИ РАҚАМИКУНОНИИ ИҚТИСОДИЁТ

Мӯминова Нигина Равшановна

*номзади ишлмҳои иқтисодӣ, дотсенти кафедраи менеҷмент ва маркетинги
Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии тиҷорати
Тоҷикистон дар ш. Хуҷанд
nigina.tuminova.81@mail.ru*

Каримҷонзода Миҷгона

*магистранти курси I-уми ихтисоси менеҷменти Донишқадаи иқтисод ва
савдои Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон дар ш. Хуҷанд*

Шарҳи мухтасар: Дар мақолаи мазкур таҷрибаи муосир ва рушди
ҷараёнҳои идоракунии захираҳои инсонӣ мавриди омӯзиши қарор гирифтааст.
Ҳадафи асосӣ ин омӯхтани мафҳуми асосии захираҳои инсонӣ, сохтор ва
хусусиятҳои он мебошад. Инчунин, нақши потенциали меҳнатии кормандон
таҳқиқ карда мешавад. Муносибати асосии муносири идоракунии кадрҳо дар
асоси андешаҳои муаллифони гуногун муайян карда шудааст.

Калидвожаҳо: идоракунии; идоракунии кадрҳо; идоракунии захираҳои
инсонӣ; рақобатпазирии кормандон; сармояи инсонӣ.

ОРГАНИЗАЦИЯ УПРАВЛЕНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМИ РЕСУРСАМИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ

Муминова Нигина Равшановна

*Кандидат экономических наук, доцент кафедры менеджмента и
маркетинга Института экономики и торговли
Таджикского государственного университета коммерции
в г. Худжанде
nigina.tuminova.81@mail.ru*

Каримджонзода Миҷгона

*магистрант I-го курса специальности “Менеджмент”
Института экономики и торговли Таджикского государственного
университета коммерции в г. Худжанде*

Аннотация: В данной статье рассматривается современная практика и развитие современных процессов управления человеческими ресурсами. Целью статьи является изучение базового понятия «человеческие ресурсы», их структуры и характеристик. Также, исследуется роль трудового потенциала работников. Определены основные современные подходы к управлению персоналом, основанные на идеях различных авторов.

Ключевые слова: управление; управление персоналом; управление человеческими ресурсами; конкурентоспособность сотрудников; человеческий капитал.

ORGANIZATION OF HUMAN RESOURCE MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION OF ECONOMY

Muminova Nigina Ravshanovna

Candidate of economic sciences, Associate professor of the Department of management and marketing Institute of economics and trade Tajik state university of commerce, Khujand nigina.muminova.81@mail.ru

Karimjonzoda Mijgona.

graduate student of the 1-st course, Institute of economics and trade Tajik state university of commerce, Khujand

Annotation: This article examines current practices and the development of modern human resource management processes. The article aims to explore the basic concept of "human resources," their structure, and characteristics. The role of employees' labor potential is also explored. Key modern approaches to personnel management, based on the ideas of various authors, are identified.

Key words: management; personnel management; human resource management; employee competitiveness; human capital.

Муҳимияти тадқиқоти мазкур дар он аст, ки шумораи бештари одамон дар саросари ҷаҳон ба идоракуни машғуланд. Менеҷмент ҳамчун раванди банақшагирӣ, ташкил, ҳавасмандкунӣ ва назорат муайян карда мешавад, ки барои таҳия ва ноил шудан ба ҳадафҳои мушаххас заруранд.

Кори идоракуни ба ҳисобгирию оморӣ, илмию техникӣ, пешгӯию таҳлилӣ, оперативӣ ва дигар намудҳои иттилоотӣ иқтисодиро дар бар мегирад. Кори идоракуни бо идоракунии кадрҳо бевосита алоқаманд аст [2, с 58].

Идоракунии захираҳои инсонӣ (Human Resources manager (кӯтоҳкардашуда HRM), ё танҳо HR manager (кӯтоҳкардашуда HR)) як сиёсати ташкилӣ ё вазифаи дохилӣ ва ҳамгирошуда мебошад, ки ба ҷалб,

идора ва дастгирии фаъолияти одамоне, ки дар ташкилот фаъолият мебаранд, тамаркуз мекунад.

Ҳама равандҳо ва барномаҳое, ки ба фаъолияти инсон таъсир мерасонанд, ҷузъи идоракунии захираҳои инсонӣ мебошанд.

Идоракунии захираҳои инсонӣ ҳамчун вазифаи ҷудонашаванда барои ба ҳадди аксар расонидани фаъолияти кормандон дар хидматрасонии ҳадафҳои стратегии корфармо пешбинӣ шудааст [8, с 23]. Идоракунии захираҳои инсонӣ пеш аз ҳама ба идоракунии одамон дар ташкилотҳо тамаркуз карда, ба сиёсатҳои идоракунии захираҳои инсонӣ ва низомҳои идоракунии захираҳои инсонӣ ҳамчун бартаридошта таъкид мекунад [7, с 8].

Дар ташкилотҳо, одатан дар дохили шӯъбаҳо, идоракунии захираҳои инсонӣ ба менечерони хаттӣ воғузор карда мешавад. Идоракунии захираҳои инсонӣ HRM як қатор фаъолиятҳоро дар бар мегирад, аз ҷумла: пардохтҳо ба кормандон барои иштирок дар лоиҳаҳо, омӯзиш ва рушд, сертификатсия ва мукофотҳои ташкилотҳо [9, с 42]. Идоракунии захираҳои инсонӣ инчунин, тағйироти ташкилӣ ва муносибатҳои истеҳсолиро дар бар мегирад, яъне мувозинати идоракунии ташкилӣ бо талаботе, ки аз созишномаҳои коллективӣ ва шартномаҳои ҳукумат бармеоянд.

Технологияи идоракунии захираҳои инсониро бо идоракунии кадрҳо баробар кардан мумкин нест, зеро он ба дороиҳои ғайримоддӣ ва сармояи зеҳнӣ, ки таҳти назорати кадрҳо ва баҳисобгирии муҳосибӣ қарор надоранд, диққати ҷиддӣ медиҳад. Идоракунии захираҳои инсонӣ воситаҳои махсуси математикӣ ва ташкилиро истифода мебарад [4, с 5].

Идоракунии захираҳои инсонӣ натиҷаи таҳқиқоти муносибатҳои инсонӣ аз ибтидои асри XX аст, вақте ки таҳлилгарон ба ҳуҷҷатгузориҳои роҳҳои эҷоди арзиши тичорат тавассути идоракунии стратегии қувваи корӣ шуруъ карданд. Дар ибтидо тадқиқот ба хароҷоти муомилот, ба монанди музди меҳнат ва манфиатҳои идоракунӣ нигаронида шудааст [3, с 160].

Бо дарназардошти омилҳо, аз қабилӣ ҷаҳонишавӣ, ҳамгироии корпоративӣ ва пешрафтҳои технологӣ, тадқиқоти идоракунии захираҳои инсонӣ ба ташаббусҳои стратегӣ, аз қабилӣ якҷояшавӣ ва харид, идоракунии истеъдодҳо, банақшагирии мерос, муносибатҳои истеҳсолӣ ва меҳнатӣ ва ғайра тамаркуз кардааст.

Идоракунии захираҳои инсонӣ ба як соҳаи тичорат табдил ёфтааст, ки ба ҳадди аксар расонидани маҳсулнокии кормандон нигаронида шудааст.

Мутахассис оид ба кадрҳо ва захираҳои инсонӣ, инчунин мутахассисони идоракунии сармояи инсонӣ дар татбиқи сиёсатҳо ва равандҳои идоракунии захираҳои инсонӣ ҷалб шудаанд.

Идоракунии захираҳои инсонӣ инчунин, таҳияи низоми ҷубронпулӣ, барномаҳои рухсатии оилавӣ, таҳфифҳо ва дигар имтиёзҳоро дар бар мегирад, ки кормандон метавонанд барои иҷрои онҳо гиранд.

Дар охири асри XX рушди соҳаи нақлиёт ва коммуникатсия ҳаракати меҳнат ва ҳамкоро ба таври назаррас осон карданд.

“Идоракунии захираҳои инсонӣ” истилоҳи бартаридошта шуд. Соли 1998 Ҷамъияти идоракунии захираҳои инсонӣ (SHRM) таъсис дода шуд [6].

Ғояи асосии афзоиши захираҳои инсонӣ аз он иборат аст, ки ба таври механикӣ гуруҳбандии мутахассисони дорои сатҳи баланди сармояи зеҳнӣ дар як гуруҳ таъсири синергетикӣ ба вучуд намеорад. Таъсири синергетикӣ танҳо дар сурати пуррагӣ байни хусусиятҳои инфиродии мутахассисон ба даст меояд [5, с 183]. Афзоиш ва пайдоиши захираҳои инсонӣ вобастагии зичи байни ҳадафҳои рушди инфиродии афрод дар гуруҳ ва таъсири мутақобилаи онҳо, рақобати одилона ва ихтиёран интиқол додани донишро тақозо мекунад.

Оё потенциали инсонии ҳар як кормандро барои инкишоф додани захираҳои умумии инсонии ташкилотро истифода бурдан мумкин аст?

Вазифаҳои асосии стратегияи идоракунии захираҳои инсонӣ зеринро метавон муайян кард:

- мувозинати HRM ва стратегияи тиҷоратии ширкат;
- реинженеринги равандҳои ташкилӣ;
- ҳамкории иттилоотӣ бо кормандони ташкилот;
- идоракунии тағйирот [10].

Дар сатҳи макро, идоракунии захираҳои инсонӣ барои мониторинги роҳбарии созмон ва фарҳанги идоракунии масъул аст. Идоракунии захираҳои инсонӣ риояи қонунҳои шуғл ва меҳнатро, ки метавонанд аз ҷиҳати ҷуғрофӣ фарқ кунанд, кафолат медиҳад.

Идоракунии захираҳои инсонӣ ҷаҳор вазифаи тактикӣ дорад: таъмин намудани кадрҳо, омӯзиш ва рушд, идоракунии ҳавасмандкунӣ ва нигоҳдорӣ. Кадрҳо ҷалб ва интихоби кормандони эҳтимолиро тавассути мусоҳиба, дархостҳо, шабакаҳо ва ғайра дар бар мегирад.

Омӯзиш ва рушд қадами навбатии раванди муттасили таълим ва рушди кормандони салоҳиятдор ва мутобиқшаванда мебошад. Ҳавасмандкунӣ калиди нигоҳ доштани коргарони баландихтисос мебошад. Ин вазифа метавонад имтиёзҳои кормандон, баррасиҳо ва мукофотҳоро дар бар гирад.

Хулоса. Технологияи идоракунии захираҳои инсонӣ ба мутахассисони идоракунандаи кадрҳо имкон медиҳад, ки кормандони навро самаранок омӯзанд. Идоракунии захираҳои инсонӣ ҳоло як соҳаи илмӣ аст ва талаб мекунад, ки тавсифи онтологӣ истифода гардад. Захираҳои инсонӣ танҳо мутахассисони соҳибихтисос мебошанд, ки дар созмон кор мекунанд. Идоракунии захираҳои инсонӣ аслан идоракунии кадрҳо тавачҷӯҳи хоса ба он

кормандоне зоҳир менамоянд, ки захираи зеҳнии ширкат мебошанд. Аз лиҳоз ин гуна кормандонро баъзан сармояи инсонӣ меноманд. Дар идоракунии захираҳои инсонӣ, инчунин технологияҳои маъруфро истифода мебарад. Масалан, истифодаи варақаҳои инфиродии мутавозиншуда, ки ба як ҷадвали мутавозиншудаи ташкилӣ (OBSC) муттаҳид шудаанд, имкон медиҳад, ки захираҳои инсонии ташкилот инкишоф дода шаванд.

Ҷараёни иҷтимоию иқтисодие, ки имрӯзҳо дар тамоми ҷаҳон, аз он ҷумла дар Тоҷикистон гузашта истодааст, зарурати онро ба миён овардааст, ки усулҳои анъанавии методологии муносибатҳо ба низоми идоракунии меҳнат тағйир дода шаванд. Бо мақсади истифодаи пурраи кадрӣ ва қобилияти корэҷодкунии кормандон консепсияи нави менеҷменти кормандон зарур мебошад [1, с 81].

Ҳамзамон, рақобатпазирии кормандон дар раванди идоракунии вазъият тавассути табдил додани ин потенциал ба сармояи инсонии кормандони ташкилот таҳти таъсири қувваҳои рақобатпазири беруна ба таври даврӣ зоҳир мешавад.

Таҳлилҳо нишон медиҳад, ки механизмҳои ташаккули нерӯи умумӣ ва хоси инсонӣ нокифоя таҳия карда шудаанд. Рақобатпазирии созмон бо афзоиши сармояи инсонӣ ва захираҳои инсонии он меафзояд, ки ин дар татбиқи технологияҳои иттилоотӣ дар идоракунии баръало аён аст.

Рӯйхати адабиёти истифодашуда:

11. Ғаниев Таваралӣ Бобоевич. Ташкили менеҷменти захираҳои башарӣ. Душанбе, ДМТ, 2011 - 81 с.
12. Нурсейтова Г. Б. Оценка деятельности персонала методом построения гистограмм // Вестн. КазНУ. — 2015. — № 4. — С. 56–60.
13. Розенберг И. Н., Цветков В. Я. Информационные транзакционные затраты // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. 2010. № 12. С. 160–161.
14. Цветков В. Я., Оболяева Н. М. Использование коррелятивного подхода для управления персоналом учебного заведения // Дистанционное и виртуальное обучение. 2011. № 8 (50). С. 4–9.
15. Цветков В. Я. Комплементарность информационных ресурсов // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. 2016. № 2 (часть 2). С. 182–185.
16. About SHRM. – Society for Human Resource Management, retrieved 22 December 2011.
17. Collings D. G., Wood G. Human resource management: A critical approach // Human resource management: A critical approach / D. G. Collings, G. Wood (Eds.). – London: Routledge, 2009. P. 1–16.

18. Johnason P. HRM in changing organizational contexts // Human resource management: A critical approach / D. G. Collings, G. Wood (Eds.). – London: Routledge, 2009. P. 19–37.

РАҚАМИКУНОНИИ ЗАХИРАҲОИ ИНСОНӢ ДАР САМТИ РУШДИ МИНТАҚАВӢ

Шокирзода Шӯхрат Усмон

*номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсенти кафедраи «Менеҷмент ва маркетинг»
Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон
дар шаҳри Хуҷанд
shuhrat-2015@mail.ru*

Қулбобоев Чавоҳир Аҳмадҷонович

*ассистенти кафедраи «Иқтисодиёти ҷаҳонӣ» Донишқадаи иқтисод ва
савдои Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон дар шаҳри Хуҷанд
kulboboevjavohir@gmail.com*

Шарҳи мухтасар: Мақола масъалаҳои рақамикунонии захираҳои инсонӣ ва татбиқи технологияҳои рақамиро ҳамчун омилҳои муҳими рушди минтақавӣ дар вилояти Суғд таҳлил менамояд. Дар замони муосир, ки ҷаҳонишавӣ ва рақобати иқтисодӣ босуръат пеш меравад, истифодаи самараноки технологияҳои рақамӣ яке аз шароити муҳими рушди устувори иҷтимоию иқтисодӣ ба ҳисоб меравад. Дар ин замина, муаллиф ба масъалаи рақамикунонии сохторҳои муҳими иҷтимоӣ-иқтисодӣ дар вилояти Суғд таваҷҷуҳи хоса зоҳир намуда, аҳамияти ҷорӣ намудани системаҳои муосири иттилоотиро дар рушди захираҳои инсонӣ ва идоракунии самараноки минтақавӣ таъкид менамояд.

Муаллиф нишон медиҳад, ки ҷорӣ намудани платформаҳои рақамӣ дар бахшҳои калидӣ, аз ҷумла идоракунии давлатӣ, маориф, тандурустӣ, саноат ва хизматрасонӣ ба беҳтар гардидани сатҳи зиндагии аҳоли ва имкониятҳои рушди инноватсионӣ дар минтақа мусоидат мекунад. Аз ҷумла, таъдиди низомҳои маориф ва тандурустӣ ба форматҳои рақамӣ имконият фароҳам меорад, ки хизматрасониҳо барои аҳоли дастрас, зуд ва фарогир бошанд.

Дар мақола бо истифода аз маълумотҳои расмӣ, ҷадвалҳо, диаграммаҳо ва таҳлилҳои муқоисавӣ, вазъи кунунии рақамикунонӣ дар вилояти Суғд мавриди омӯзиш қарор гирифтааст. Муаллиф равандҳои ҷорӣ, камбудии имкониятҳо ва таҳдидҳои эҳтимолиро нишон дода, роҳҳои афзалиятноки пешбурди рақамикунонӣ дар минтақаро пешниҳод мекунад.

Калидвожаҳо: рақамикунонии захираҳои инсонӣ, рушди минтақавӣ, технологияҳои рақамӣ, иқтисодиёти рақамӣ, идоракунии давлатӣ, саводи

рақамӣ, ҳукумати электронӣ, платформаҳои рақамӣ, сармоягузори рақамӣ, инфрасохтори рақамӣ, таълими рақамӣ, татбиқи стратегияи рақамисозӣ, ҷомеаи иттилоотӣ, иқтисоди рақобатпазир, низоми иттилоотии кадрҳо.

ЦИФРОВИЗАЦИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИХ РЕСУРСОВ В КОНТЕКСТЕ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

Шокирзода Шухрат Усмон

*кандидат экономических наук, доцент кафедры менеджмента и
маркетинга Института экономики и торговли Таджикского
государственного университета коммерции в городе Худжанде
shuhrat-2015@mail.ru*

Кулбобоев Джавохир Ахмаджонович

*ассистент кафедры «Мировая экономика» Института экономики и
торговли Таджикского государственного университета коммерции в городе
Худжанд
kulboboevjavohir@gmail.com*

Аннотация. В статье анализируются вопросы цифровизации человеческих ресурсов и внедрения цифровых технологий как важного фактора регионального развития в Согдийской области. В современную эпоху, когда глобализация и экономическая конкуренция стремительно нарастают, эффективное использование цифровых технологий становится одним из ключевых условий устойчивого социально-экономического развития. В этом контексте автор уделяет особое внимание цифровизации важных социально-экономических структур в Согдийской области и подчеркивает значимость внедрения современных информационных систем для развития человеческих ресурсов и эффективного регионального управления.

Автор показывает, что внедрение цифровых платформ в ключевых секторах, таких как государственное управление, образование, здравоохранение, промышленность и сфера услуг способствует повышению уровня жизни населения и созданию возможностей для инновационного развития региона. В частности, переход систем образования и здравоохранения в цифровой формат обеспечивает доступность, оперативность и охват предоставляемых услуг для населения.

В статье, с использованием официальных данных, таблиц, диаграмм и сравнительного анализа, рассматривается текущее состояние цифровизации в Согдийской области. Автор выявляет существующие процессы, проблемы, возможности и потенциальные угрозы, а также предлагает приоритетные пути продвижения цифровизации в регионе.

Ключевые слова: цифровизация человеческих ресурсов, региональное развитие, цифровые технологии, цифровая экономика, государственное управление, цифровая грамотность, электронное правительство, цифровые платформы, цифровые инвестиции, цифровая инфраструктура, цифровое образование, реализация стратегии цифровизации, информационное общество, конкурентоспособный потенциал, информационная система управления персоналом.

DIGITIZATION OF HUMAN RESOURCES IN THE CONTEXT OF REGIONAL DEVELOPMENT

Shokirzoda Shuhrat Usmon

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Management and Marketing Institute of Economics and Trade Tajik State University of Commerce, Khujand
shuhrat-2015@mail.ru

Kulboboev Javohir Ahmadjonovich

Assistant at the Department of "World Economy" Institute of Economics and Trade of the Tajik State University of Commerce, Khujand
kulboboevjavohir@gmail.com

Abstract. *The article analyzes the issues of digitizing human resources and implementing digital technologies as a key factor in regional development in the Sugd region. In today's world, where globalization and economic competition are rapidly intensifying, the effective use of digital technologies is considered one of the essential conditions for sustainable socio-economic development. In this context, the author pays special attention to the digitization of important socio-economic structures in the Sugd region and emphasizes the importance of introducing modern information systems for the development of human resources and efficient regional management.*

The author demonstrates that the implementation of digital platforms in key sectors — including governance, education, healthcare, industry, and services — contributes to improving the population's quality of life and opens opportunities for innovative regional development. In particular, the transition of education and healthcare systems to digital formats allows services to become more accessible, faster, and more inclusive for the population.

Using official data, tables, diagrams, and comparative analyses, the article examines the current state of digitization in the Sughd region. The author identifies ongoing processes, shortcomings, opportunities, and potential threats, and proposes priority measures for advancing digitization in the region.

Keywords: *digitization of human resources, regional development, digital technologies, digital economy, public administration, digital literacy, e-government, digital platforms, digital investment, digital infrastructure, digital education, implementation of digitalization strategy, information society, competitive capacity, human resource information system.*

Дар шароити ҷаҳонишавии муосир ва таҳкими равандҳои иқтисодӣ рақамӣ, рақамикунонии захираҳои инсонӣ ба унвони яке аз омилҳои калидӣ дар таъмини устувории рушди иқтисодӣ ва иҷтимоии миллӣ баромад менамояд. Ин раванд ба самаранокии бозори меҳнат таъсир расонида, механизмҳои идоракунӣ, таҳлили маълумот ва қабули қарорҳо ро дигаргун месозад. Бо истифода аз технологияҳои рақамӣ, имкони ба таври муассир идора намудани захираҳои инсонӣ, тақмили қобилиятҳои касбӣ ва мутобиқшавии кормандон ба талаботи тағйирёбандаи бозори меҳнат фароҳам мегардад.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, бо дарки муҳимияти ин раванд, дар доираи Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030, инчунин тибқи Барномаи миёнамуҳлати рушди иқтисоди рақамӣ барои солҳои 2021–2025, гузариш ба иқтисодиёти рақамиро ҳамчун яке аз самтҳои афзалиятноки стратегӣ муайян намудааст. Ин ҳуҷҷатҳои барномавӣ ифодаи иродаи сиёсӣ ва рушди фазои рақамии мамлакат буда, татбиқи пурраи онҳо ба таъсиси низоми муосири рақамисозӣ дар соҳаҳои меҳнат, маориф, тандурустӣ ва идоракунӣ давлатӣ мусоидат мекунад [6, с.11].

Дар ин замина, рақамикунонии захираҳои инсонӣ, ки фарогири як қатор ҷанбаҳои калидӣ, аз ҷумла тақмил ва рақамисозии низоми таҳсилоти касбӣ, омодагии мутахассисони соҳаи рақамӣ, тақмили ихтисоси кадрҳо мутобиқ ба талаботи иқтисодиёти рақамӣ, таъмини дастрасии баробар ба захираҳои иттилоотӣ ва таҳкими фарҳангу саводи рақамӣ мебошад, ба яке аз самтҳои стратегияи сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон мубаддал гаштааст.

Рақамикунонии самараноки захираҳои инсонӣ на танҳо ба баланд бардоштани қобилияти рақобатпазирии бозори меҳнат, балки ба ташаккули ҷомеаи иттилоотӣ ва бунёди инфрасохтори устувори рақамӣ замина мегузорад. Ин раванд боиси тағйироти кулӣ дар модели анъанавии таҳсилот, муносибатҳои меҳнатӣ ва идоракунӣ захираҳои инсонӣ мегардад, ки дар шароити ҷаҳони рақамишаванда аҳамияти афзоянда пайдо мекунад. Аз ин рӯ, таҳкими иқтисодии инсонӣ дар муҳити рақамӣ ҷузъи ҷудонашавандаи стратегияи умумии рушди иқтисоди миллии рақамишаванда ба шумор меравад.

Вилояти Суғд, бо назардошти мавқеи ҷуғрофии мувофиқ, инфрасохтори нисбатан рушдёфта, шабакаи густурдаи муассисаҳои илмӣ, муассисаҳои

таҳсилоти олии касбӣ, ҳамчунин имкониятҳои васеи саноатӣ ва соҳибкорӣ, метавонад ҳамчун пойгоҳи намунавии рақамикунонии минтақавӣ хидмат кунад.

Дар вилояти Суғд шароити мусоид барои татбиқи лоиҳаҳои пилотӣ дар баҳши технологияҳои иттилоотӣ, платформаҳои рақамии таълимӣ, низомҳои идоракунии электронии давлатӣ ва татбиқи лоиҳаҳои «шаҳри оқил» (smart city) вучуд дорад.

Илова бар ин, таҷрибаи амалии мақомоти маҳаллӣ ва сохторҳои марбута дар самти татбиқи технологияҳои рақамӣ, ба монанди таҳияи системаи ягонаи идоракунии маълумот, хидматрасониҳои электронии аҳоли ва коркарди маълумоти оморӣ, метавонад ба дигар минтақаҳои кишвар ҳамчун намуна пешниҳод гардад.

Ҳамзамон, рушди рақамӣ дар минтақа на танҳо ба баланд бардоштани самаранокии идоракунии давлатӣ мусоидат менамояд, балки барои ҷалби сармоягузориҳои дохиливу хориҷӣ, ташкили ҷойҳои нави корӣ, рушди баҳши хусусӣ ва коҳиши нобаробарии иҷтимоӣ низ имкониятҳои нав фароҳам меорад.

Бо ин роҳ, Вилояти Суғд метавонад нақши пешоҳангиро дар татбиқи иқтисодидиёти рақамии миллӣ иҷро намуда, ба татбиқи ҳадафҳои стратегӣ ва рушди устувори кишвар саҳми арзанда гузорад.

Солҳои охир рақамикунонии захираҳои инсонӣ дар вилояти Суғд суръат гирифтааст. Дар муассисаҳои соҳаи маориф ва идораҳои давлатӣ системаи иттилоотии кадрҳо ҷорӣ шудааст, ки ба бақайдгирӣ, таҳлил ва мониторинги кормандон имкон медиҳад [3,с.5]. Мушкилоти асосӣ паст будани саводи рақамӣ ва норасоии мутахассисони ИТ мебошад. Барои ҳалли ин мушкилот омӯзиши доимии кормандон ва ҷалби ҷавонон ба барномаҳои рақамӣ муҳим аст.

Истифодаи технологияҳои рақамӣ дар истеҳсолоту хизматрасонӣ ба беҳтар кардани сифати маҳсулот ва самаранокии хизматрасонӣ мусоидат мекунад. Дар вилояти Суғд ҷорӣ намудани системаҳои идоракунии рақамӣ дар саноат, логистика ва тиҷорат натиҷаҳои назаррас нишон дод [5, с.2]. Масалан, дар корхонаҳои саноатӣ истифодаи платформаҳои автоматӣ хароҷотро кам ва истеҳсолотро зиёд намуд.

Ҳукумати электронӣ дар вилояти Суғд самаранокии идоракуниро баланд мебардорад ва шаффофияти қарорҳоро таъмин мекунад [4, с.15]. Мушкилотҳои асосӣ дастрасии маҳдуди интернет дар ноҳияҳои дурдаст, паст будани саводнокии рақамӣ ва норасоии кадрҳои тахассусӣ мебошад. Барномаи рушди ҳукумати электронӣ барои солҳои наздик ин мушкилотро коҳиш дода, ҳамоҳангсозии байни бахшҳои давлатӣ ва хусусиро афзун мекунад.

Дар иқтисодиёти рақамӣ, идоракунии классикӣ кофӣ нест. Системаи мониторинг, платформаҳои интерактивӣ ва арзёбии самаранокии рақамӣ имконият медиҳанд, ки кадрҳо мувофиқи талаботи рақамӣ омӯзонида шаванд ва муҳити корӣ мутобиқ ба стандартҳои рақамӣ созмон дода шавад [2, с.45]. Истифодаи системаи баҳодихии рақамӣ ва платформаҳои маҷозӣ барои татбиқи стратегияи рушди кадрҳо муҳим мебошад.

Такмили заминаи қонунгузорӣ барои татбиқи босамари рақамикунонии захираҳои инсонӣ ва рушди минтақавӣ аҳамияти махсус дорад [1, с.7]. Қонунҳо ва санадҳои меъёрӣ бояд ҳамоҳанг бо ҳадафҳои стратегияи рушди минтақа ва рушди иқтисоди рақамӣ таҳия шаванд. Ин омилҳо имкон медиҳанд, ки вилояти Суғд ҳамчун намунаи рушди рақамӣ ва таҷрибаи идоракунии захираҳои инсонӣ пешрафт кунад.

Дар ҷадвали 1 сатҳи рақамикунонии соҳаҳо ва кадрҳо ҳамчун яке аз омилҳои калидии баланд бардоштани самаранокии иқтисодӣ, такмили равандҳои идоракунии ва беҳтарсозии сатҳу сифати зиндагии аҳоли таҳлил гардидааст. Ин нишондиҳандаҳо имкон медиҳанд, ки сатҳи омодагии бахшҳои гуногун ба раванди рақамисозӣ ва қобилияти онҳо дар мутобиқшавӣ ба тағйироти технологӣ ба таври муфасссал арзёбӣ карда шавад.

Рақамикунонии самтҳои асосии хоҷагии халқ, аз қабili маориф, тандурустӣ, идоракунии давлатӣ, саноат ва хизматрасониҳо заминаи техникӣ ва иттилоотии рушди устувори иқтисодиро фароҳам сохта, ба сифати афзори муассир ҷиҳати ҳалли масъалаҳои иҷтимоӣ низ хидмат мекунад. Татбиқи васеи технологияҳои рақамӣ дар раванди истехсол ва хизматрасонӣ имконият медиҳад, ки амалҳо бо дақиқии баланд, суръати бештар ва сарфи камтар аз захираҳои молиявӣ инсонӣ иҷро шаванд.

Коҳиши хароҷоти вақт ва маблағ, баландшавии шаффофият дар раванди қабули қарорҳо ва таҳкими механизмҳои назорату ҳисоботдиҳӣ дар сохторҳои давлатӣ ва бахши хусусӣ, аз ҷумлаи натиҷаҳои мустақими рақамикунонии самаранок ба шумор мераванд. Дар баробари ин, рақамикунонӣ ба таҳкими муҳити рақобатпазир, рушди соҳибқори инноватсионӣ ва таъмини дастрасии васеи аҳоли ба хизматрасониҳои босифат ва фарогир мусоидат менамояд.

Бо дарназардошти равандҳои афзояндаи рақобати иқтисодӣ дар сатҳи байналмилалӣ, рақамикунонии соҳаҳои калидӣ ва рушди неруи инсонӣ дар муҳити рақамӣ, ба унвони як афзалияти стратегӣ бояд дар маркази диққати сиёсати давлатӣ қарор гирад.

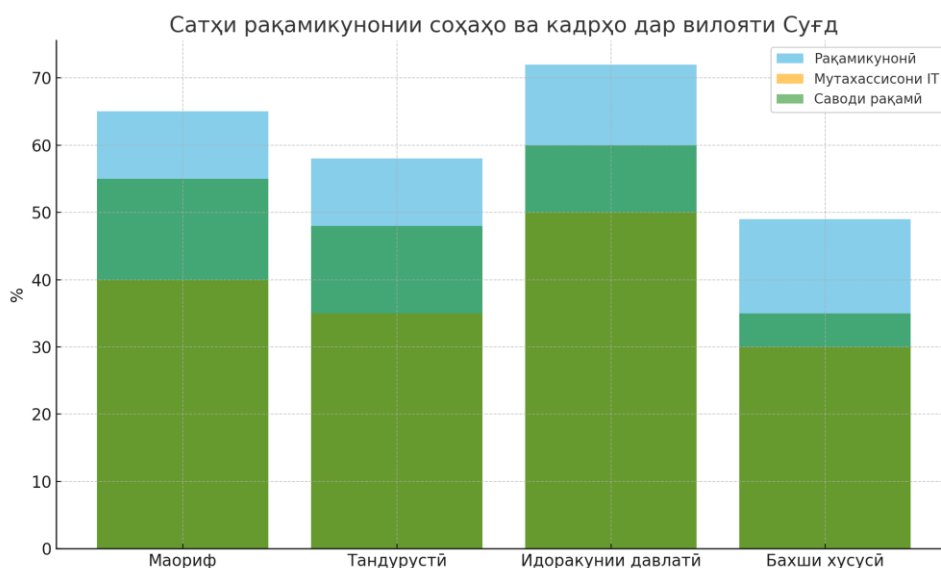
Ҷадвали 1 – Сатҳи рақамикунонии соҳаҳо ва кадрҳо дар вилояти Суғд

№	Соҳа / Самт	Мизони рақамикунонӣ (баҳо аз 1 то 5)	Инфрасохтор и дастрас	Мавҷудияти кадрҳои тахассусӣ	Шарҳ / Эзоҳ
1	Маориф ва илм	4	Миёна–баланд	Миёна	Платформаҳои таълимии рақамӣ фаъоланд, вале омӯзгорон ба омӯзиши ИТ ниёз доранд
2	Тандурустӣ	3	Миёна	Кам	Барномаҳои сабти электронии беморон татбиқ шудаанд, аммо на дар ҳама муассисаҳо
3	Идоракунии давлатӣ	4	Баланд	Миёна	Бисёр хидматҳои давлатӣ ба таври электронӣ пешниҳод мешаванд
4	Саноат	3	Миёна	Кам–миёна	Истехсолкунандагон ба рақамикунонӣ шурӯъ кардаанд, вале зарурати таҷҳизоти нав вучуд дорад
5	Соҳибкорӣ ва тиҷорат	3	Миёна	Миёна	Бештари соҳибкорон пардохтҳои рақамӣ ва фурӯши маҷозиро истифода мебаранд
6	Бонкӣ-молиявӣ	5	Баланд	Баланд	Платформаҳои мобилӣ ва маҷозӣ фаъоланд; истифодаи васеи технологияҳо ба роҳ монда шудааст
7	Нақлиёт ва логистика	2	Кам	Кам	Ниёз ба автоматикунонии равандҳо ва рақамикунонии низоми идоракунии вучуд дорад
8	Хизматрасоии иҷтимоӣ	3	Миёна	Миёна	Истифодаи маълумоти рақамӣ афзоиш ёфтааст, вале ҳамоҳангсозӣ заиф аст
9	Хизматрасоии коммуналӣ	2	Кам–миёна	Кам	Ҳисобкунакҳои интеллектуалӣ ва идоракунии онлайн кам ҳастанд
10	Ҳадамоти фаврӣ (кӯмак, оташнишонӣ ва ғ.)	3	Миёна	Кам–миёна	Системаи огоҳкунии рақамӣ қисман татбиқ шудааст

Эзоҳ: -Баҳо аз 1 то 5 дода шудааст, ки 1 — сатҳи хеле паст, 5 — сатҳи баланд мебошад

Таҳлили додаҳои чадвали 1 нишон медиҳанд, ки вилояти Суғд дар марҳилаи фаёли гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ қарор дошта, равандҳои рақамикунонӣ дар сатҳи институтсионалӣ ва инфрасохторӣ шурӯъ шудаанд. Бо вучуди ин, мушоҳида мегардад, ки сатҳи рушду татбиқи технологияҳои

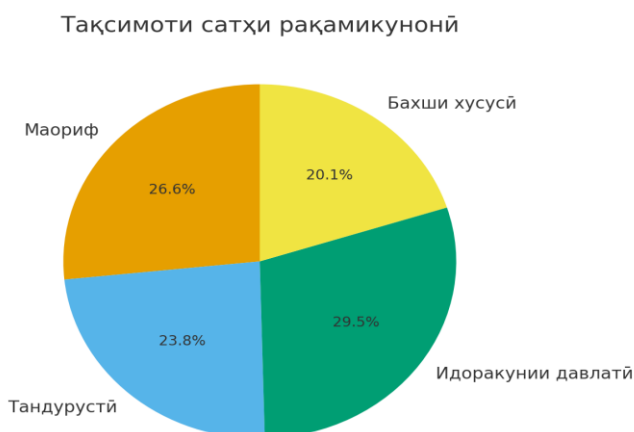
рақамӣ дар байни бахшҳои гуногуни иқтисодӣ ва иҷтимоӣ яқсон нест ва нишондиҳандаҳои нобаробарро инъикос мекунад.

Диаграммаи 1- Сатҳи рақамикунонии соҳаҳо ва кадрҳо дар вилояти Суғд

Сарчашма: дар асоси маълумотҳои ҷадвали 1 аз ҷониби муаллиф таҳия карда шудааст

Маълумотҳои пешниҳодшудаи диаграммаи 1 тасвири ҷамъбасти сатҳи рақамикунонии чор самти калидии иҷтимоӣ-иқтисодӣ — маориф, тандурустӣ, идоракунии давлатӣ ва бахши хусусиро дар вилояти Суғд дар бар мегирад. Ин бахшҳо ҳамчун пояҳои асосии фаъолияти иҷтимоӣ ва иқтисодии минтақа, дорои нақши муассир дар ташаккул ва татбиқи иқтисодиёти рақамӣ мебошанд.

Диаграммаи 2. Ҳиссаи сатҳи рақамикунонӣ дар соҳаҳо

Раванди рақамикунонӣ дар ин самтҳо на танҳо шартӣ зарурӣ барои баланд бардоштани самаранокии идоракунӣ ва хизматрасонӣ ба шумор меравад, балки ҳамчун муҳаррики асосии инноватсия, шаффофият, фарогирии иҷтимоӣ ва рушди захираҳои инсонӣ низ хизмат мекунад.

Маълумотҳои овардашудаи диаграммаи 2 ҳиссаи соҳаҳои калидиро дар сатҳи умумии рақамикунонӣ дар вилояти Суғд нишон медиҳад. Тибқи маълумотҳои диаграммаи 2 бахши идоракунӣ давлатӣ (29,5%) аз татбиқи хизматрасониҳои электронии давлатӣ, системаи ягонаи бақайдгирӣ, истифодаи платформаҳои рақамӣ дар идоракунӣ саҳми бештар дар рақамикунонии умумӣ дорад, ки инъикоси муваффақи сиёсати давлатӣ оид ба рақамикунонии идоракунӣ қамъиятӣ мебошад. Соҳаи маориф (26,6%) саҳми назаррас нишон медиҳад, ки рафтори муассисаҳои таълимӣ дар истифодаи платформаҳои таълими рақамӣ ғаёлона аст. Мавҷудияти шабакаҳои омӯзиши фосилавӣ, синфхонаҳои интерактивӣ ва афзоиши саводи рақамӣ миёни омӯзгорон таъсиргузор аст. Бо вучуди пешравӣ, ба тақмили малакаи кадрҳо ва тавсеаи инфрасохтор ниёз боқӣ мемонад. Соҳаи тандурустӣ (23,8%) миёнарав дар сатҳи рақамикунонӣ буда, барномаҳои сабти электронии беморон ва системаи иттилоотии тиббӣ қисман ҷорӣ шудаанд, вале умумият надоранд. Норасоии кадрҳои IT ва инфрасохтори ноқис монеаи рушди босуръат мебошад. Бахши хусусӣ (20,1%) саҳми пасттарин дар миёни соҳаҳои таҳлилшуда дорад. Корхонаҳои хурду миёна, бахусус дар минтақаҳои деҳот, дастрасии маҳдуд ба технологияи рақамӣ ва кадрҳои тахассусманд доранд. Истифодаи пардохтҳои рақамӣ ва тиҷорати электронӣ афзоиш ёфтааст, аммо омодагии умумии бахш ҳанӯз паст боқӣ мемонад.

Ҳамин тавр, тақсимои рақамикунонӣ дар вилоят нобаробар аст, ки аз сатҳи омодагӣ, инфрасохтор ва сиёсати дохилии ҳар як бахш вобаста мебошад. Идоракунӣ давлатӣ ва маориф пешсафанд ва метавонанд ҳамчун нақши намунавӣ барои бахшҳои дигар хизмат кунанд. Тандурустӣ ва бахши хусусӣ бояд тавассути сармоягузорӣ, тақмили ихтисоси кадрҳо ва рушди инфрасохтор дастгирӣ карда шаванд, то имкониятҳои рақамии онҳо пурра амалӣ гарданд.

Хулоса таҳлили рақамикунонии захираҳои инсонӣ ва татбиқи технологияҳои рақамӣ собит менамояд, ки вилояти Суғд метавонад намунаи муваффақи татбиқи инноватсия ва рушди рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бошад. Ҳамоҳангсозии сиёсати кадрӣ, тақмили қонунгузорӣ, рушди инфрасохтори рақамӣ ва баланд бардоштани саводи рақамии аҳоли шартӣ асосии татбиқи стратегияи рушди минтақавӣ мебошад.

Бо татбиқи муназзами ин самтҳо, вилояти Суғд метавонад дар ояндаи наздик ба модели пешқадами рушди минтақавӣ дар заминаи иқтисодиёти рақамӣ табдил ёбад, ки таҷрибаи он барои дигар минтақаҳои кишвар ҳамчун намунаи амалии сиёсати рақамисозӣ ва навшироии иқтисодӣ хизмат карда метавонад.

Рӯйхати адабиёти истифодашуда:

1. Ахмедов С.А. Стратегияи рушди минтақавӣ ва рақамикунонии соҳаҳо. Душанбе, 2024., 178с.
2. Каримов Б.И. Идоракунии кадрҳо дар шароити рақамӣ. Хучанд, 2023, 264с.
3. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Барномаи миёнамуҳлатии рушди иқтисоди рақамӣ барои солҳои 2021–2025», аз 26 октябри соли 2021, №460.
4. Назаров А.А. Рақамикунонии идоракунии ва таҳлили иҷтимоӣ. Душанбе, 2022, 211с.
5. Рӯзномаи “Ҳақиқати Суғд”, нашрияи мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилояти Суғд, №3, 2025.
6. Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030, қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 декабри соли 2016, №636.

АСОСҲОИ ФАЛСАФӢ ВА МЕТОДОЛОГИИ ИДОРАКУНИИ ЗАХИРАҲОИ ИНСОНӢ ДАР ДАВРАИ БИСЁРҚУТБӢИ РАҚАМӢ

Ҷонназарова Дилшода Худойназаровна

*номзоди илмҳои фалсафа, дотсенти кафедраи «Ҷомеашиносӣ»
Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии тибқорати
Тоҷикистон дар шаҳри Хучанд
dilshoda_1970@mail.ru*

Аннотатсия: Дар мақола асосҳои фалсафӣ ва методологии идоракунии захираҳои инсонӣ (ИЗИ) дар заминаи ташаккули бисёрқутбӣ рақамӣ — марҳилаи нави рушди ҷаҳонӣ, ки бо децентрализатсияи марказҳои қувва ва татбиқи босуръати технологияҳои рақамӣ тавсиф меёбад, баррасӣ шудаанд. Нишон дода мешавад, ки идоракунии захираҳои инсонӣ дигар танҳо як фанни иқтисодӣ нест, балки ҷузъи фалсафаи меҳнат, этика ва антропологияи иҷтимоӣ мегардад. Дар мақола равишҳои асосии методологӣ — системавӣ, синергетикӣ ва гуманитарӣ-рақамӣ, инчунин концепсияҳои гуманизми рақамӣ ва этикаи иттилоотӣ мавриди таҳлил қарор гирифтаанд.

Калидвожаҳо: бисёрқутбии рақамӣ, захираҳои инсонӣ, фалсафаи меҳнат, гуманизми рақамӣ, синергетика, этикаи иттилоотӣ, зеҳни сунӣ.

ФИЛОСОФСКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ УПРАВЛЕНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМИ РЕСУРСАМИ В ЭПОХУ ЦИФРОВОЙ МНОГОПОЛЯРНОСТИ

Джонназарова Дильшода Худойназаровна

*кандидат философских наук, доцент кафедры общественных наук
Института экономики и торговли Таджикского государственного
университета коммерции в городе Худжанде
dilshoda_1970@mail.ru*

Аннотация: В статье раскрываются философские и методологические основания управления человеческими ресурсами (УЧР) в контексте формирования цифровой многополярности — новой фазы глобального развития, характеризующейся децентрализацией центров силы и стремительным внедрением цифровых технологий. Показано, что управление человеческими ресурсами перестаёт быть исключительно экономической дисциплиной и становится частью философии труда, этики и социальной антропологии. Рассматриваются ключевые методологические подходы — системный, синергетический и гуманитарно-цифровой, а также концепции цифрового гуманизма и информационной этики.

Ключевые слова: цифровая многополярность, человеческие ресурсы, философия труда, цифровой гуманизм, синергетика, информационная этика, искусственный интеллект.

PHILOSOPHICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF HUMAN RESOURCE MANAGEMENT IN THE ERA OF DIGITAL MULTIPOLARITY

Jonnazarova Dilshoda Khudoynazarovna

*candidate of philosophical sciences, Associate Professor,
Department of Social Sciences, Institute of Economics and Trade, Tajik State
University of Commerce, Khujand, Tajikistan
dilshoda_1970@mail.ru*

Abstract: The article reveals the philosophical and methodological foundations of human resource management (HRM) in the context of the formation of digital multipolarity — a new phase of global development characterized by the decentralization of power centers and the rapid introduction of digital technologies.

It is shown that human resource management is no longer merely an economic discipline but becomes part of the philosophy of labor, ethics, and social anthropology. The study examines key methodological approaches — systemic, synergetic, and humanistic-digital — as well as the concepts of digital humanism and information ethics.

Keywords: *digital multipolarity, human resources, philosophy of labor, digital humanism, synergetics, information ethics, artificial intelligence.*

Современное общество вступило в эпоху, где цифровые технологии и многополярная структура мира радикально трансформируют систему социально-экономических отношений, формы взаимодействия между государством, бизнесом и человеком. Цифровизация, как ключевой тренд XXI века, перестала быть исключительно технологическим процессом — она превратилась в новую цивилизационную парадигму, которая определяет логику развития всех сфер человеческой деятельности: экономики, образования, культуры, управления и социальной коммуникации.

Процессы глобализации и диджитализации формируют новые механизмы распределения власти, знаний и ресурсов, где решающую роль начинают играть не материальные активы, а информация, интеллектуальные способности и инновационные компетенции. В результате происходит переход от индустриальной модели производства к экономике знаний, где человеческий капитал становится главным источником конкурентоспособности и стратегическим ресурсом общества.

Цифровая многополярность, в свою очередь, отражает глобальную перестройку миропорядка, при которой формируются несколько центров технологического и культурного влияния. Это приводит к возникновению множественности цифровых миров — различных по структуре, ценностям и технологическим стандартам. В таком контексте управление человеческими ресурсами приобретает новое философское измерение: оно должно учитывать не только экономические, но и цивилизационные, этические и культурные различия между странами и сообществами.

Традиционные модели управления персоналом, основанные на иерархии, формализме и бюрократической дисциплине, утрачивают свою эффективность. Они были адекватны эпохе индустриального производства, когда главными факторами успеха считались контроль, стабильность и воспроизводимость процессов. В условиях же цифровой многополярности общество становится динамичным, сетевым и взаимозависимым. Управление теперь должно основываться на принципах гибкости, доверия, самоорганизации и цифровой адаптивности.

Человек превращается не просто в участника производственного процесса, а в носителя уникального интеллектуального, культурного и духовного капитала, в главную движущую силу инновационного развития. Его ценность определяется не временем, проведённым на рабочем месте, а способностью к творчеству, аналитическому мышлению, коммуникации и созданию нового знания.

Таким образом, управление человеческими ресурсами в эпоху цифровой многополярности требует философского переосмысления своей природы, целей и методов. Оно должно опираться не только на инструменты менеджмента, но и на гуманистические и этические принципы, ставящие человека в центр управленческой системы. Это предполагает переход от концепции «человека как ресурса» к концепции «человека как ценности и субъекта развития», где технологии служат расширению человеческих возможностей, а не их ограничению.

Философия Нового времени (Р. Декарт, И. Кант, Дж. Локк) утвердила принцип антропоцентризма, согласно которому человек рассматривался как мыслящее, рациональное существо, способное познавать, преобразовывать и подчинять себе природу. В центре мироздания находился субъект, обладающий разумом и свободой воли, а технологии воспринимались лишь как инструмент реализации человеческих целей.

Однако развитие информационно-коммуникационных технологий, искусственного интеллекта и глобальных цифровых сетей привело к радикальному смещению онтологических и эпистемологических акцентов. В цифровую эпоху человек перестаёт быть единственным источником познания и принятия решений — теперь эту функцию он разделяет с машинами, алгоритмами и интеллектуальными системами. Техника перестаёт быть простым орудием труда и превращается в активного участника социального взаимодействия, формируя с человеком новую гибридную систему «человек–технология–информация».

Современные философские направления — постгуманизм и трансгуманизм (Н. Бостром, Д. Харрауэй, Ф. Фукуяма) — переосмысливают само понятие человеческой сущности. Человек больше не мыслится как автономный субъект, изолированный от технологической среды. Он становится «человеком-цифровым существом» (*Homo digitalis*), чья идентичность, память, коммуникации и даже эмоции частично переносятся в виртуальное пространство. Цифровая реальность формирует новый тип антропологической зависимости, в котором границы между природным и искусственным, телесным и виртуальным, личным и сетевым становятся всё более условными.

В этом контексте философия управления человеческими ресурсами должна учитывать не только биологическую и социальную, но и цифровую идентичность личности. Современный работник — это не просто носитель профессиональных компетенций, но и субъект цифрового взаимодействия, существующий в информационном пространстве, где данные, алгоритмы и цифровые платформы формируют новые формы труда, коммуникации и самореализации.

Следовательно, управление человеческими ресурсами в XXI веке требует перехода от традиционных экономико-организационных подходов к антропо-технологической модели, основанной на синтезе гуманитарного знания и цифровых инноваций. В её основе лежит признание того, что технологии не отменяют человеческое начало, а наоборот, требуют более глубокого философского понимания человека как существа, способного к духовному развитию, творчеству и ответственности в условиях цифровой взаимосвязанности мира.

Теория человеческого капитала (Г. Беккер, Т. Шульц), сформировавшаяся во второй половине XX века, изначально базировалась на идее экономической ценности знаний, навыков и опыта как основного источника роста производительности труда и конкурентоспособности организации. Человек рассматривался как инвестиция, способная приносить долгосрочную социально-экономическую отдачу. Однако в XXI веке эта концепция претерпевает существенную трансформацию.

Сегодня её содержание значительно расширяется: в центре внимания оказывается цифровой человеческий потенциал, который включает не только знания и профессиональные умения, но и способность к непрерывному обучению, критическому мышлению, цифровой грамотности, эмоциональному интеллекту и межкультурной коммуникации. Ценность личности определяется её готовностью к адаптации, творческому решению задач, работе в распределённых цифровых командах и способности взаимодействовать с искусственным интеллектом.

Таким образом, человек становится не просто объектом управления, а субъектом инновационного процесса, способным создавать новые знания и технологии. Цифровизация усиливает роль креативности и интеллектуальной автономии, что требует переосмысления философских основ управления человеческими ресурсами.

Современная философия труда (Э. Фромм, Х. Арендт, Ж.-П. Сартр) подчёркивает необходимость возвращения гуманистических принципов в сферу труда и управления. Труд — это не только средство выживания, но и форма самореализации, путь к свободе и смыслу. В эпоху цифровизации возникает риск отчуждения человека от результатов своей деятельности —

теперь не из-за физического труда, как у Маркса, а из-за алгоритмической рационализации, когда решения принимаются системами искусственного интеллекта. Поэтому управление человеческими ресурсами должно быть не технократическим, а гуманистически ориентированным, направленным на раскрытие личного потенциала каждого работника.

Управление человеческими ресурсами в цифровом обществе невозможно без системного и синергетического видения. Согласно синергетической методологии (И. Пригожин, Г. Хакен), развитие организаций и коллективов происходит не по линейным законам, а через самоорганизацию, хаос и переход к новым состояниям устойчивости. Это означает, что современные управленческие системы должны быть открытыми, динамичными и адаптивными, способными к постоянному обновлению.

В рамках такой парадигмы человек рассматривается не как подчинённый элемент структуры, а как активный участник процессов самоорганизации, носитель новых идей и импульсов развития. Поэтому управление должно не подавлять инициативу, а стимулировать креативность, доверие и сотрудничество.

Роль лидера в этой системе также претерпевает изменения. Он перестаёт быть контролёром или надзирателем и превращается в фасилитатора изменений — вдохновителя, модератора и координатора коллективного интеллекта. Его главная функция заключается не в управлении через власть, а в управлении через ценности, коммуникацию и смысл.

Таким образом, современная философско-методологическая основа управления человеческими ресурсами строится на сочетании экономической рациональности, синергетической открытости и гуманистического мировоззрения. Только в этом единстве возможно формирование устойчивого цифрового общества, в котором технологии служат человеку, а не подменяют его сущность.

Одним из ключевых методологических направлений XXI века становится гуманитарно-цифровая интеграция, объединяющая социально-философские и технологические подходы.

Цифровая трансформация организаций сопровождается этическими вызовами, связанными с обработкой данных, приватностью и автоматизацией решений. Здесь необходим философский контроль технологий, чтобы не допустить редукции человека до «цифрового инструмента».

Принципы цифрового гуманизма (по Л. Флориди, В. Вернадскому) предполагают гармонию между рациональностью технологий и духовностью человека.

Многополярность в философско-политическом смысле выражает отказ от единого центра силы и переход к плюралистической системе ценностей и культур. В цифровом контексте это означает наличие различных центров технологического влияния (США, Китай, ЕС, Индия и др.), каждая из которых предлагает собственные модели цифрового управления.

Такое разнообразие требует от менеджеров человеческих ресурсов межкультурной компетентности, способности адаптировать стратегии мотивации и коммуникации к культурным контекстам.

В цифровом обществе формируются новые типы лидерства:

- Этическое лидерство — акцент на доверии и ценностях;
- Сетевое лидерство — управление через горизонтальные связи;
- Инновационное лидерство — стимулирование творчества и саморазвития.

Мотивация также меняется: ценность приобретает не только материальное вознаграждение, но и смысл труда, участие в инновациях, возможность самоактуализации в цифровой среде.

Цифровой гуманизм — это концепция, утверждающая приоритет человека над технологией. Она противостоит технократическому утилитаризму и ставит задачу гармонизации человека, общества и цифровой среды.

Основные принципы цифрового гуманизма:

1. Человек — цель, а не средство развития технологий.
2. Алгоритмы должны усиливать человеческий разум, а не заменять его.
3. Цифровая среда должна строиться на принципах справедливости, достоинства и свободы.

Таким образом, философия цифрового гуманизма становится новой этико-методологической базой управления человеческими ресурсами, где эффективность сочетается с моральной ответственностью.

Современные проблемы УЧР в цифровом мире включают:

- использование ИИ в отборе персонала и оценке эффективности;
- угрозы цифрового неравенства;
- психологическое выгорание в условиях постоянной онлайн-доступности;
- трату границ между личным и рабочим временем.

Решение этих проблем возможно через развитие цифровой философской культуры управления, основанной на справедливости, эмпатии и устойчивом развитии личности.

Философско-методологическое осмысление управления человеческими ресурсами в эпоху цифровой многополярности позволяет увидеть в нём не просто инструмент управления, а механизм гуманизации цифрового мира.

Человеческий ресурс становится главным фактором устойчивого развития, а философия — его духовным ориентиром. Только опираясь на принципы цифрового гуманизма, можно обеспечить гармонию между инновациями, этикой и человеческим достоинством.

Список литературы

- 1.Беккер Г. С. Человеческое поведение: экономический подход. - М.: Изд-во ГУ ВШЭ, 2003.
- 2.Вернадский В. И. Научная мысль как планетное явление.- М.: Наука, 1991.
- 3.Флориди Л. Информационная этика. - М.: Академический проект, 2020.
- 4.Хайдеггер М. Вопрос о технике // Время и бытие. - М.: Республика, 1993.
- 5.Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса: новый диалог человека с природой. - М.: Прогресс, 1986.
- 6.Хакен Г. Синергетика: иерархия неустойчивостей в самоорганизующихся системах. - М.: Мир, 1985.
- 7.Фромм Э. Иметь или быть? - М.: АСТ, 2009.

ИСТИФОДАИ РАҚАМИСОЗӢ ДАР БАЛАНД БАРДОШТАНИ САМАРАНОКИИ ЗАХИРАҲОИ МЕҲНАТӢ

Назруллозода Майсара Назрулло

*н.и.и., и.в. дотсенти кафедраи иқтисоди ҷаҳонӣ ва муносибатҳои
байналмилалӣ Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон*
maysara.karmysheva@bk.ru

Амонатзода Махбуба Ато

*н.и.и., и.в. дотсенти кафедраи иқтисоди ҷаҳонӣ ва муносибатҳои
байналмилалӣ Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон*
amonat_84@mail.ru

Ин мақола истифодаи рақамисозиро дар баланд бардоштани самаранокии захираҳои меҳнатӣ ва таъсири технологияҳои рақамӣ ба ин нишондиҳандаҳо ва зарурати мутобиқ кардани кормандон ба шароити нави корӣ баррасӣ мекунад. Инчунин тавсеаи истифодаи технологияҳои иттилоотӣ дар соҳаи меҳнат ва мусоидат ба шугли аҳолӣ таҳлил карда мешавад. Рақамикунонӣ ҳосилнокии меҳнат ва шиддатро дар соҳаҳои гуногуни иқтисодиёт ба таври назаррас баланд мебардорад. Иқтисодиёти

муосир омӯзиши на танҳо тасаввурот дар бораи моҳият ва аҳамияти ҳосилнокии меҳнат, балки марҳилаҳои рушди онро низ талаб мекунад. Дар тадқиқотҳои гузаронидашуда дар назария ва амалияи иқтисодӣ нишондиҳандаи маъмули арзебии самаранокии истифодаи рақамикунонӣ дар баланд бардоштани самаранокии захираҳои меҳнатӣ ҳосилнокии (маҳсулнокии) меҳнат мебошад.

Калимаҳои калидӣ: равандҳои корӣ, рақамисозӣ, ҳосилнокии меҳнат, шиддатнокии кор, технологияҳои рақамӣ, захираҳои меҳнатӣ, хоҷагии халқ, муносибатҳои захиравӣ.

ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВИЗАЦИИ В ПОВЫШЕНИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ТРУДОВЫХ РЕСУРСОВ

Назруллозода Майсара Назрулло

к.э.н., и.о., доцент кафедры мировой экономики и международных отношений Таджикского государственного университета коммерции
maysara.karmysheva@bk.ru

Амонатзода Махбуба Ато

к.г.н., и.о., доцент кафедры мировой экономики и международных отношений Таджикского государственного университета коммерции
amonat_84@mail.ru

Аннотация: В данной статье рассматривается использования цифровизации в повышении эффективности трудовых ресурсов и влияние цифровых технологий на эти показатели и необходимость адаптации персонала к новым рабочим условиям. Также анализируется расширения применения информационных технологий в сфере труда и содействия занятости населения. Цифровизация существенно повышает производительность труда и интенсивность в различных отраслях экономики. Современная экономика требует изучения не только представлений о сущности и значении производительности труда, но и этапов ее развития. В проведенных исследованиях в экономических теории и практике распространенным показателем оценки эффективности использования цифровизации в повышении эффективности трудовых ресурсов является производительность (продуктивность) труда.

Ключевые слова: рабочие процессы, цифровизация, производительность труда, интенсивность работы, цифровые технологии, трудовые ресурсы, народное хозяйство, ресурсные отношения.

USING DIGITALIZATION TO IMPROVE LABOR EFFICIENCY

Nazrullozoda Maisara Nazrullo

Candidate of Economic Sciences, Acting Associate Professor of the Department of World Economy and International Relations at the Tajik State University of Commerce

maysara.karmysheva@bk.ru

Amonatzoda Mahbuba Ato

Candidate of Geography, Acting Associate Professor of the Department of World Economy and International Relations at the Tajik State University of Commerce

amonat_84@mail.ru

This article examines the use of digitalization in improving the efficiency of labor resources and the impact of digital technologies on these indicators and the need for personnel to adapt to new working conditions. The expansion of the use of information technology in the sphere of labor and promotion of employment of the population is also analyzed. Digitalization significantly increases labor productivity and intensity in various sectors of the economy. Modern economics requires the study of not only ideas about the essence and significance of labor productivity, but also the stages of its development. In the studies conducted in economic theory and practice, a common indicator for assessing the effectiveness of using digitalization in increasing the efficiency of labor resources is labor productivity.

Key words: *work processes, digitalization, labor productivity, work intensity, digital technologies, labor resources, national economy, resource relations.*

Несмотря на то, что термин «цифровая экономика» впервые был использован в научных исследованиях еще в 1995 г., в настоящее время исследование процессов влияния цифровизации на рынок труда приобретает особую актуальность. Это связано с тем, что масштабы и темпы развития технологий при переходе к четвертой промышленной революции, имеют фундаментальные отличия от тех, которые были характерны для трех предыдущих [7].

Цифровизация – один из ярких современных трендов, оказывающих прямое влияние на характер трудовых отношений, их большую гибкость, схожесть с гражданско-правовыми отношениями и на состояние занятости в государствах и регионах. Постепенный переход от индустриальной к постиндустриальной эпохе развития общества, от Экономики 3.0 к Экономике 4.0, именуемой в современной экономической науке и в законодательстве «цифровой экономикой», не может не отразиться на рынке труда и трудовых

отношениях. Проблема влияния цифровизации на трудовые отношения только в последние пять лет стала предметом научных исследований на стыке экономики и юриспруденции, в том числе таких ученых, как Р. Бергер, Ж. Валендук, П. Вендрамин, В.Б. Гоулд, М. Грэхэм, Г. Джонсон, И. Досен, К. Лэнд-Казлаускас, Н.Л. Лютов, и др. Особое внимание ученые стали уделять появлению новых нетипичных форм занятости, связанных с использованием компьютеров и мобильных устройств [2].

Для достижения лидерства в своей отрасли и даже просто для сохранения завоеванных ранее позиций работодатели вынуждены все шире использовать нейротехнологии, искусственный интеллект, системы распределенного реестра (блокчейн), квантовые технологии, промышленный интернет, робототехнику и сенсорику, технологии беспроводной связи, виртуальной и дополненной реальности, а также многие другие цифровые технологии, лежащие в основе происходящей цифровой трансформации.

По мнению экспертов Международной организации труда (МОТ) стремительное развитие цифровой экономики и цифровых трудовых платформ требует разработки новых законодательных мер. На сегодняшний день эта сфера почти никак не регулируется, что создает множество проблем как для работников, так и для работодателей.

За последние несколько лет цифровые платформы заменили для многих заводы и офисы. Организация труда все чаще происходит в онлайн-пространстве. Миллионы людей по всему миру находят работу на виртуальных платформах.

В МОТ выделяют два основных вида таких платформ – те, которые предполагают работу непосредственно в интернете (например, турагентства, полностью оперирующие в интернете, такие как tripadvisor.com или booking.com), и те, которые регулируют рабочий процесс «на местах» (по такой схеме трудятся, например, таксисты Uber или курьеры онлайн-сервисов доставки еды).

По словам в МОТ, цифровые трудовые платформы открывают новые возможности перед миллионами людей по всему миру. Часто работу через них получают те, кому трудно найти ее традиционным путем, – люди с ограниченными возможностями, молодежь, представители национальных, религиозных или других меньшинств.

Вместе с тем, эксперты подчеркивают, что поскольку данная сфера пока не регулируется, ее работники сталкиваются с целым рядом проблем.

Размываются границы между теми, кто работает по найму, и частными предпринимателями, работающими «на себя». Нет четко определенных часов работы, трудиться приходится в том числе и по ночам, при этом компенсации за переработку не предполагается.

У многих работников этой сферы нет никакой социальной защиты. Нет также отстаивающих их права профсоюзов. По данным МОТ, примерно половина людей, занятых на цифровых платформах, получает менее 2 долларов в час.

С трудностями в этой сфере сталкиваются и предприниматели – например, с такими, как недобросовестная конкуренция, отсутствие прозрачности в отношении цен и других данных, а также высокие комиссионные сборы.

Переход от индустриальной экономики к цифровой неизбежно меняет не только количественный, но и качественный характер трудовых отношений. Из основных векторов трансформации, которые в наибольшей степени влияют на труд и занятость, и каждый из которых связан с распространением цифровых технологий, выделим следующие:

- автоматизация как замена человеческого труда машинным;
- цифровизация как преобразование физических объектов и документов в цифровые и наоборот;
- использование цифровых платформ в качестве посредников для алгоритмической организации экономических транзакций.

Недавний опыт преодоления пандемии коронавируса показал, что распространение трудовых цифровых платформ становится общемировым трендом. Вместе с тем очевидно, что запаздывание в правовом регулировании новых форм труда чревато ухудшением условий труда для таких работников со стороны работодателей.

Расширение использования цифровых технологий в современном производстве оказывает влияние и на увеличение общего числа рабочих мест [3]. Во-первых, создаются рабочие места в самой сфере информационно-коммуникационных технологий. Во-вторых, под влиянием цифровых технологий создаются новые рабочие места в целом ряде отраслей экономики, прежде всего, в сфере услуг.

В большинстве стран увеличение спроса на рабочую силу наблюдается в сфере культуры, отдыха, строительстве, здравоохранении, энергетике и сельском хозяйстве, в меньшей степени – в государственном секторе. Сокращение спроса на рабочую силу произошло в обрабатывающей промышленности, деловых услугах, торговле и транспорте. В то же время, растет число лиц, занятых в сфере размещения, транспорта, других услуг через онлайн-платформы при заметном росте гибкой, временной и неполной занятости на этих работах.

Тенденции на стирание границ между разными видами деятельности и большую гибкость производимых операций, глобальность и прозрачность взаимодействия с контрагентами впредь будут только усиливаться.

Сотрудники всегда будут иметь важное значение для организаций, которые, в свою очередь, будут выходить за рамки традиционного режима организации труда и полного рабочего дня [4].

Цифровые технологии порождают новые возможности и для увеличения самостоятельной занятости. Онлайн-площадки (платформы) позволяют работать по гибкому графику без постоянного закрепления за работником рабочего места, из дома, кафе, расширяются границы вовлечения в производство людей с ограниченными возможностями, женщин, а также жителей отдаленных районов.

Многие люди, работающие с использованием платформ, заняты неполный рабочий день или в рамках совместительства. Исследования показывают, что независимые подрядчики пользуются платформами с целью пополнить доходы от постоянной работы (25%), создать собственный бизнес (25%), обеспечить сезонную занятость (например, в строительстве) (20%) и т.д. Установлено также, что примерно 80% работ совершается по требованию (форма работы, при которой заказчики связываются с клиентами для выполнения определенных задач по мере необходимости) [1]. Работа становится все более виртуальной и выполняется в любом месте и в любое время, при помощи мобильных устройств в реальном времени, благодаря глобальной связи. Появление такого гибкого глобального предприятия требует от компаний управления динамичной экосистемой талантов и поддержания цифровых бизнес-процессов, которые будут эффективными даже при нахождении работников в различных частях света и часовых поясах.

Стремительный рост использования роботов, автономных транспортных средств, товарных датчиков, искусственного интеллекта, интернета вещей также стремительно меняет рабочий ландшафт в сторону большей гибкости с преобладающим использованием временной рабочей силы в целях быстрой адаптации к изменяющимся бизнес-процессам.

Основной тенденцией на глобальном рынке труда, особенно отчетливо проявившейся в пандемийные годы (2020–2021 гг.), стал увеличивающийся разрыв между масштабной потерей мест в общественном питании, искусстве, культуре, розничной торговле, строительстве и ростом занятости в секторах высококвалифицированных услуг: информации, связи, финансовой и страховой деятельности, сфере доставки [1].

Ожидается что к 2025 г., вследствие автоматизации всех сфер жизнедеятельности человека, более половины всех рабочих задач будет выполняться машинами. При этом, уже в ближайшее десятилетие до 50% рабочих операций в мире могут быть автоматизированы, при этом, многие профессии перестанут существовать, но взамен появятся вакансии с

принципиально иными квалификациями, что потребует повышения квалификации и переобучения персонала [5].

Процесс цифровизации экономики предполагает изменение не только количественных параметров рынка труда, но и трансформацию формата взаимодействия работников и работодателей [6]. Во-первых, это появление и расширение дистанционных отношений, что приводит к процессам децентрализации трудовой деятельности во времени и пространстве. В результате формируется гибкий, виртуальный рынок труда и классическая модель занятости изживает себя. Во-вторых, возникают трудности в долгосрочном планировании профессионального пути для самого работника, поскольку конкретная специальность не означает долгосрочную занятость, гарантией которой является только его востребованность на рынке труда.

Оценки различных представителей научного сообщества в отношении влияния цифровизации экономики на уровень безработицы расходятся. По мнению автора, процессы цифровизации могут привести к структурной безработице только в краткосрочной перспективе, поскольку в долгосрочном и среднесрочном периоде адаптация системы подготовки кадров по новым специальностям неизбежна.

Существенно изменяется формат взаимоотношений работников и работодателей (увеличивается доля гибких и удаленных форм занятости). Увеличивается роль интеллектуального труда по сравнению с традиционным физическим трудом.

Стремительно расширяющаяся цифровизация экономики приводит к смене одних экономических ресурсов другими, появлению новых инструментов управления ими, увеличению многообразия взаимодействий участников организаций. Одновременно идет изменение бизнес-модели деятельности компаний – от жесткого отраслевого разделения к интегрированному сервисно-ориентированному бизнесу. В результате развитие сферы труда в рамках технологического прогресса качественно трансформируется, что находит отражение в изменении субъектов, содержания, характера, состава и объема трудовой деятельности человека, а также в новых нормах формах правового регулирования изменяющихся и возникающих отношений.

Список литературы

1. Вуколов В.Л. Цифровая экономика и рынок труда, цифровые технологии и трудовые отношения: Взаимовлияние, особенности и тенденции развития//Рынок труда и занятость. -Москва, 2023. -С.17-24.
2. Кознов А. Б. Влияние цифровизации на рынок труда. *International Journal of Humanities and Natural Sciences*, vol.4-2. 2019.-С. 177-179.

3. Колосова Р. П., Разумова Т. О., Артамонова М. В. Человек и труд в цифровой экономике (100-летию Международной организации труда посвящается) // Вестник Московского университета. Серия 6. Экономика (3).- Москва, 2019.-С.174–190.

4. Склад М. А., Кудрявцева К. В. Мировой рынок труда под влиянием цифровизации // Известия Санкт-Петербургского государственного экономического университета №6. -Санкт-Петербург, 2018. -С.26-30.

5. Томашевский К. Л. «Цифровизация и ее влияние на рынок труда и трудовые отношения (теоретический и сравнительно-правовой аспекты)». Вестник Санкт-Петербургского университета. Право 2: -Санкт-Петербург, 2020. -С.398–413.

6. Филипова И. А. Влияние цифровых технологий на труд: ориентиры для трудового права: монография. Нижний Новгород: Нижегородский госуниверситет им. Н.И. Лобачевского,-Нижний Новгород, 2021. – С.106.

7. Хойна М. Н. Рынок труда в условиях цифровой трансформации экономики / М.Н. Хойна. — Текст: электронный // Онтологические и социокультурные основания альтернативного проекта глобализации: сборник материалов международной научной онлайн-конференции, Екатеринбург, 24-25 сентября 2020 г. Екатеринбург: Издательство УМЦ УПИ, 2021.-С.347-351.

ТАШАККУЛ ВА РУШДИ САРМОЯИ ИНСОНӢ ДАР ШАРОИТИ ИҚТИСОДИЁТИ РАҚАМӢ

Рустамзода Фитрат Музафар

*н.и.и., дотсент мудири кафедраи иқтисодиёти ҷаҳон ва муносибатҳои
байналмилалӣ Донишгоҳи давлатии тибқорати Тоҷикистон*

Fitrat_f@mail.ru

Шарҳи мухтасар: Дар шароити рақамикунони иқтисодиёт ба сифати дониши инсонӣ талаботҳои куллан нав гузошта мешаванд. Ба ҳамагон маълум аст, ки дониш дар замони муосир назар ба он ки шахс имконияти тақмилдиҳии онро доро мебошад, тезтар кӯҳна мегардад. Ин ҷараён зарурати инкишоф додани низоми маориф ва навсозии донишҳои замонавиро ба миён меорад. Мақолаи мазкур ба масъалаи марҳилаҳои рушди донишу малакаҳои инсонӣ, ки дар маҷмӯъ сармояи инсониро таъкил медиҳанд, бахшида шудааст. Мақсади мақолаи мазкур муайян намудани давраҳои рушди сармояи инсонӣ дар шароити иқтисоди рақамӣ бо нишон додани нуктаҳои хос барои ҳар як марҳилаи муҳим арзёбӣ мегардад. Барои ба даст овардани мақсадҳои гузошта шуда, муаллиф миқдори зиёди сарчашмаҳои дохилию хориҷиро таҳқиқ намудааст. Таъбиқи бомуваффақияти ҳадафи тадқиқот ба рушди таҳқиқоти назариявӣ ва амалӣ

дар соҳаи рушди сармояи инсонӣ ва беҳтар шудани хусусиятҳои сифатии он мусоидат намояд.

Вожаҳои калид: сармояи инсонӣ, марҳилаҳо, иқтисоди рақамӣ, таърихи иқтисодӣ, рушди низоми маориф, омилҳои рушди сармояи инсонӣ, нишондиҳандаҳои асосии он.

ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

Рустамзода Фитрат Музафар

к.э.н., доцент кафедры мировой экономики и международных отношений

Таджикского государственного университета коммерции

Fitrat_f@mail.ru

В условиях цифровизации экономики к качеству человеческих знаний предъявляются принципиально новые требования. Всем известно, что знания в наше время устаревают быстрее, чем у человека появляется возможность их совершенствовать. Этот процесс порождает необходимость развития системы образования и обновления современных знаний. Данная статья посвящена вопросу об этапах развития человеческих знаний и умений, составляющих человеческий капитал в целом. Цель данной статьи – определить этапы развития человеческого капитала, показав конкретные моменты каждого этапа. Для достижения поставленных целей автор исследовал большое количество отечественных и зарубежных источников. Успешная реализация цели исследования будет способствовать развитию теоретических и практических исследований в области развития человеческого капитала и улучшения его качественных характеристик.

Ключевые слова: *человеческий капитал, этапы развития, цифровая экономика, экономическая история, развитие системы образования, факторы развития человеческого капитала, его основные показатели.*

FORMATION AND DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL IN THE CONTEXT OF THE DIGITAL ECONOMY

RUSTAMZODA FITRAT MUZAFAR

N.I.I., Associate Professor of the Department of World Economy and

International Relations Tajik State Business University

Fitrat_f@mail.ru

In the context of the digitalization of the economy, fundamentally new demands are being placed on the quality of human knowledge. It is well known that knowledge in modern times becomes obsolete faster than a person has the

opportunity to improve it. This process creates the need to develop the education system and update modern knowledge. This article is devoted to the issue of the stages of development of human knowledge and skills, which collectively constitute human capital. The purpose of this article is to identify the stages of development of human capital by indicating the specific points considered important for each stage. To achieve the set goals, the author has studied a large number of domestic and foreign sources.

The successful implementation of the research objective will contribute to the development of theoretical and practical research in the field of human capital development and the improvement of its qualitative characteristics.

Keywords: *human capital, stages of human capital development, digital economy, economic history, development of the education system, factors of human capital development, its main indicators.*

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми навбатии хеш ба Маҷлиси миллии маҷлиси олӣ ва Маҷлиси намояндагонии маҷлиси олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ки санаи 28 декабри соли 2023 ироа гардида буд, қайд намуданд, ки «Рушди муосири иқтисодиёт ва баланд бардоштани рақобатнокии он бидуни рушди сармояи инсонӣ ғайриимкон мебошад.

Вобаста ба ин, сатҳи рушд ва самаранокии истифодаи сармояи инсонӣ барои давлату Ҳукумат аҳамияти аввалиндараҷа доро мебошад.

Рушди сармояи инсонӣ омили калидии баланд бардоштани сатҳи сифат ва самаранокии соҳаҳои иҷтимоӣ мебошад.

Дар навбати худ, рушди илму маориф калиди пешрафти ҳамаи соҳаҳо ва омили муҳимтарини таъмин намудани ояндаи босуботи давлат ва фардои босаодати ҷомеа ба ҳисоб меравад» [1].

Қайд намудан, зарур аст, ки агар Ҷумҳурии Тоҷикистон бештар ба пешравии илмӣ ва рушди сармояи инсонӣ аҳамият аввалиндараҷа надихад ва дар ин замина маблағҳои лозимаро барои рушди сармояи инсонӣ ҷалб накунад, аз кишварҳои тарақикардаи ҷаҳон ба таври зарурӣ ақиб мемонад.

Ҳукумати мамлакат вазифадор кардааст, ки барои ташаккули механизми рушди сармояи инсонӣ ва омода намудани кадрҳои баландихтисос МТОК чораҳои зарурӣ андешанд. Яке аз омилҳои асосии баланд бардоштани дараҷаи зиндагии аҳоли, навсозии низоми иқтисодӣ, инфраструктура ба ҳисоб меравад.

Дар робита ба ин, омӯзиш ва таҳқиқи механизми рушди сармояи инсонӣ, муайян намудани хусусиятҳои асосии идоракунии он муҳим аст. Дар шароити муосир иқтисодии инсонӣ доираи васеи хусусиятҳо ва қобилиятҳои аҳолии қобили меҳнатро ифода менамояд:

- 1) саломатӣ;
- 2) иқтидори ҷисмонӣ;
- 3) шуури умумии ҷамъият;
- 4) маҳорати касбӣ,
- 5) малака
- 6) талабот ва қобилияти меҳнатӣ;
- 7) ҳавасмандии ягона ба шумор меравад.

Инчунин сармояи инсониро метавон дар ду намуд ҷудо кард - «истеъмолкунанда» (иқтидори истеъмолии шахси меҳнатӣ) ва «воқеӣ» (дар фаъолияти нерӯи ҷисмонӣ, маънавӣ ва касбии шахс). Ҳар як шахс, инчунин маҷмӯи одамон, дорои хусусияти миқдорӣ, сифатии сармояи инсонӣ мебошанд. Сармояи инсонӣ, дар маҷмӯъ омили ноил шудан ба мақсадҳои инноватсионии иҷтимоию иқтисодӣ дар соҳаҳои истеҳсол, мубодила, тақсим ва истеъмол фаҳмида мешавад.

Қобилиятҳои иқтидорӣи шахси қобили меҳнат тавассути муносибатҳои ҷамъиятӣ, истифодаи фаъолноки меҳнат бо мақсади ноил гардидан ба навоариҳои иҷтимоию иқтисодӣ, ҳангоми ҳалли масъалаҳои иқтисодию эҷодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ё неъматҳои ҷамъияти, табдил меёбанд. Ҳамчунин, инсон барандаи сармояи инсонӣ на танҳо барандаи қобилият дар ҳама гуна фаъолияти меҳнатӣ, балки иштирокчи равандҳои иҷтимоию иқтисодие мебошад, ки бо ташаккули қобилиятҳои инсонӣ, талаботи эҷодии ӯ ва имкониятҳо, ҷорӣ намудани таҷрибаи навоари истифодаи иқтисодӣ, ба даст овардани фоидаи иҷтимоию иқтисодӣ, аз ҷумла дар шакли даромад, афзоиши касб, қонё гардондани талаботи эҷодӣ фаҳмида мешавад.

Нишондиҳандаҳои сифати рушди сармояи инсонӣ аз самаранокии механизми он вобаста мебошад.

«Механизм» ҳамчун низом, дар сатҳи байнисоҳавӣ дастгоҳе баррасӣ мегардад, ки тартиби татбиқи раванд ё амали муайяно ифода мекунад.

«Механизм як навъи махсуси низоми мураккаби иҷтимоию иқтисодӣ ба шумор рафта, танзим, таъмин, ё дигар раванди рушдро таъмин мекунад». Ба маънои васеъ «механизм» субъектҳои мушаххаси иҷтимоию иқтисодие, ки намуди муайяни фаъолиятро амалӣ мекунанд ва институтҳои муайяни иҷтимоию иқтисодиро дар бар мегиранд, ки шароити мушаххаси иҷтимоию иқтисодии ин фаъолият, натиҷаҳои онро, ҳамчун эҳтиёҷоти иҷтимоӣ, ки қонё гардондани кори механизм ба он нигаронида шудааст, дар бар мегирад.

Метавон қайд намуд, ки ба самти ташкилӣ идоракунии захираҳои инсонӣ, ташаккул додани низоми роҳбарӣ ва идоракунӣ, татбиқи низоми баҳодихӣ ва баланд бардоштани самаранокии кор, ташаккул додани фарҳанги корпоративӣ, ки ба омӯзиш ва рушд мусоидат мекунад, татбиқи технологияҳои инноватсионӣ ва дастгирии тафаккури эҷодӣ ва навоарона

дохил мегарданд, ки барои ноил гардидан ба ҳадафҳои гузошта шуда истифода мешаванд.

Расми 1. Намудҳои механизми сармояи инсонӣ

Сарчашма: Аз ҷониби муаллиф таҳия карда шудааст.

Инчунин, сармояи инсонӣ дар соҳаи иқтисодӣ яке аз омилҳои калидии истеҳсолот ба ҳисоб меравад, ки ба рушди иқтисодӣ, маҳсулнокии меҳнат ва рақобатпазирӣ таъсири амиқ мерасонад.

Ҷанбаҳои иқтисодии механизми сармояи инсонӣ:

- а) Сармоягузорӣ ба соҳаи маориф ва илм;
- б) Рушди низоми тандурустӣ;
- в) Ташаккули ҳавасмандгардонии сармояи инсонӣ;
- г) Рушди бозори меҳнат.

Аз ин рӯ, навоарӣ ҷузъи асосии механизм башумор меравад.

Дар ин замина инноватсия ва иқтисодӣ рақамӣ ҳамчун раванди ташаккул ва табдил додани донишҳо, ғояҳо ва ихтирооти нав фаҳмида мешавад.

Навовари як раванди иҷтимоӣ, техникӣ ва ҳамзамон иқтисодӣ мебошад, ки дар натиҷаи он донишҳо, ғояҳо, ҷараёни иттилоот ва ихтирооти нав ба

вучуд меоянд ва ё дар амал истифода мешаванд. Барои ба вучуд овардани беҳтарин «маҳсулот ва технологияҳо ки аз ҷиҳати хусуиятҳои худ беҳтаринанд ва агар навоарӣ ба самти самаранокии иқтисодиёт нигаронида шуда бошад, дар бозор пайдо шудани даромади иловагӣ оварда метавонад».

Равиш ба моҳияти инноватсия ва иқтисоди рақамӣ ҳамчун тағирёбии низоми сармояи инсонӣ асоснок гардида, ҳар як навоарӣ тағйироти кулиро дар низоме, ки дар он ҷо татбиқ мешавад, пешбинӣ менамояд. Аз ин рӯ, навоариҳо, ки рушди сармояи инсониро муайян мекунанд, метавонад бо натиҷаҳои истифодаи касбии зеҳнӣ ва таълимии қувваи кормандон, дар раванди бозеҳсоии васеи сармояи инсонӣ муайян карда шаванд.

Навоариҳо, ки сармояи инсониро рушд медиҳад, инноватсия ва иқтисоди рақамӣ мебошанд, ки шаклҳои гуногуни сармояи инсониро муайян мекунанд.

Дар баробари ин, қайд намудан зарур аст, ки рушди сармояи инсониро метавон ба маънои кутоҳ ҳамчун натиҷаи фаъолияти инноватсионӣ дар доираи низоми илму маориф ва меҳнат баррасӣ намуд.

Барои рушди сармояи инсонӣ амалисозии хусусиятҳои муайян зарур аст:

Якум, ҳангоми баррасӣ намудани навҳои гуногуни маҳсулоти инноватсионӣ ҳуди интеллект вазифаи воситаҳои «ғайримоддӣ»-и меҳнати фикриро иҷро менамояд. Дар шароити муосир, вақте ки донишҳои нав ташаккул ва рушд менамоянд, ҷузъҳои ҳуди зеҳн воқеан ба амал меоянд, дар ин ҷо танҳо иттилооте буда метавонад, ки қисми раванди омӯхташаванда буда, иттилооти навро дар бар мегирад.

Вобаста ба вазифаҳои супурдашуда маълумот ба ин ё он қисми тафаккури инсон дохил шуда, ба фаъолияти интеллектуалии истеҳсоли дохил шуда метавонад. Ҳамаи натиҷаҳои минбаъда аз сатҳи ҷамъшудаи зеҳнии шахс вобастаанд.

Дуюм, яке аз омили муҳимтарини ба вучуд овардани маҳсулоти нав, меҳнати фикри инсон дар шароити муосир мебошад. Барои бавучуд овардани маҳсулотҳои нав ва баланд бардоштани сармояи инсонӣ ҷамъро зарур аст, ба корманд тамоми шароитҳои зуруро фароҳам оварад, то ки корманд танҳо барои рушди сармояи инсонӣ ва истеҳсоли маҳсулотҳои нав қувваи фикрии хешро сарф намояд. Барои ноил гардидан ба мақсадҳои гузошта шуда, ҷиҳатҳои ахлоқи кормандонро низ ба назар гирифтани лозим аст, муҳити солим, технологияҳои нав, шароити корӣ, некроҳӣ, эҳтироми ҳамдигар ва ҷалби мутахассисони навоар.

Сеюм, ҳамчун натиҷаи аввалиндараҷа барои бавучуд овардани маҳсулотҳои инноватсионӣ дониш ва иттилооти навро доништан зарур аст. Натиҷаи дуюмдараҷа ин рушд додани малакаву маҳорати интеллектуали ҳар як

коркун пеш аз ҳама баргузор намудани такмили ихтисоси коргарон ва аз худ намудани донишҳои замонавӣ, муҳаё намудани шароити мусоиди корӣ ва истифодаи васеъ аз технологияҳои нави замонави дар байни коркунон бевосита алоқаманд аст.

Қайд намудан зарур аст, ки фаъолияти, ки барои ба даст овардани навовариҳои гуногун ва татбиқи минбаъдаи онҳо дар низоми истеҳсолот, тақсимот, мубодила, истеъмол истифода мешаванд, ҳамчун чараҳои инкишофи инноватсионии сармояи инсонӣ муайян карда мешавад.

Ҳамин тариқ, аз гуфтаҳои боло ба хулосае омадан мумкин аст, ки новобаста аз он ки муайян кардани таъсири сармояи инсонӣ ба рушди иқтисодӣ чӣ қадар душвор бошад ҳам, дар байни онҳо робитаи мустақим вучуд дорад, ки таҷриба исбот гардидааст.

Аз ин рӯ, мамлакатҳое, ки мехоҳанд рушди иқтисодии кишварро таъмин намоянд, бояд аз чунин равишҳои иқтисодӣ дуруст истифода намоянд ва барои рушди сармояи инсонӣ пайваста сармоягузорию ба роҳ монанд, то дар оянда ба натиҷаҳои дилхоҳ ноил гарданд.

Ҳамин тариқ, сармояи инсонӣ як захираи арзишманд барои рушди иқтисодиёт мебошад. Ташаккул ва инкишофи сармояи инсонӣ, аз давлат ва шахсони алоҳида маблағгузорию ва талошҳои доимиро тақозо менамояд.

Рӯйхати адабиёти истифодашуда:

1. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси миллии маҷлиси олӣ ва Маҷлиси намояндагон. Душанбе 28.12.2023.

2. Рустамзода Ф.М. Паёми Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. “Муносибатҳои байналмилалӣ ва амният” №2 (14) 2025. Душанбе 2025. Саҳ. 219-229

3. Рустамов Ф.М. Марҳалаҳо ва хусусиятҳои рушди сармояи инсонӣ дар иқтисодиёти муосир. Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. 2024. №8. Душанбе 2024. Саҳ 145-155.

4. Рустамов Ф.М., Султонов З.С. Аҳамияти сармояи инсонӣ дар рушди иқтисодиёти кишвар. Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон. №1 (56) 2025 Душанбе 2025. Саҳ 368-373

5. Рустамзода Ф.М. Марҳилаҳои рушди сармояи инсонӣ. Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон. №2/4 (44) 2022 Душанбе 2025. Саҳ 146-152

МУАММОҲОИ РУШДИ САРМОЯИ ИНСОНӢ ДАР БОЗОРИ КИШОВАРЗӢИ ИИАО ДАР ШАРОИТИ РАҚАМИКУНОӢ

Ёкубова Нигина Ёкубовна

*номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсенти кафедраи молия ва қарзи Донишқадаи
иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон дар ш.*

Хуҷанд

yakubova0880@gmail.com

Аннотатсия: Дар мақола мафҳуми сармояи инсонӣ, марҳилаҳои рушди сармояи инсонӣ дар баҳши кишоварзӣ ва шароитҳое, ки рушди касбӣ ва дастрасии устуворро ба имтиёзҳои иҷтимоии босифат таъмин мекунанд, баррасӣ шудаанд. Таҷрибаи байналмилалӣ дар рушди сармояи инсонӣ низ омухта шудааст.

Калимаҳои калидӣ: сармояи инсонӣ, баҳши кишоварзӣ, рушди касбӣ, дастрасии устувор, рақамикуноӣ.

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА АГРАРНОГО РЫНКА ЕАЭС В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ

Якубова Нигина Якубовна

*кандидат экономических наук, дотсент кафедры финансов и кредита
Института экономики и торговли Таджикского государственного
университета коммерции в г.Худжанде*

yakubova0880@gmail.com

Аннотация: В статье рассматриваются понятие человеческий капитал, этапы развития человеческого капитала в аграрном секторе, условия обеспечивающие профессиональный рост и стабильный доступ к качественным социальным благам. Изучено зарубежный опыт развития человеческого капитала.

Ключевые слова: человеческий капитал, аграрный сектор, профессиональный рост, стабильный доступ, цифровизация.

CHALLENGES OF HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT IN THE EAEU AGRICULTURAL MARKET IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION

Nigina Yakubovna Yakubova

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Department of Finance and
Credit Institute of Economy and trade, Tajik State University of commerce in
Khujand*

yakubova0880@gmail.com

Abstract: *This article examines the concept of human capital, the stages of human capital development in the agricultural sector, and the conditions that ensure professional growth and stable access to high-quality social benefits. International experience in human capital development is also examined.*

Keywords: *human capital, agricultural sector, professional development, sustainable access, digitalization.*

Прогресс и новаторство в аграрном секторе Евразийского экономического союза неразрывно связаны с уровнем развития человеческого потенциала. В основе современной региональной стратегии лежит задача всестороннего развития этого потенциала. Под человеческим потенциалом подразумевается комплекс индивидуальных качеств, оказывающих непосредственное влияние на социально-экономическую активность человека, в частности:

- Образовательный уровень и полученная квалификация;
- Развитость культурного кругозора и нестандартность мышления;
- Предприимчивость и готовность к принятию рисков в бизнесе;
- Накопленный профессиональный опыт и приобретенные умения;
- Семейные обстоятельства как стимул для самосовершенствования и гражданской ответственности;
- Состояние здоровья индивида;
- Степень патриотизма и приверженности к своей стране.

Траекторию становления человеческого потенциала в сельском хозяйстве хорошо иллюстрирует опыт Российской Федерации. Развитие человеческого капитала в России и других государствах Евразийского экономического союза тесно зависит от глобальной экономической обстановки и условно делится на три периода [1, с.76].

Начальный период, охватывающий десятилетие девяностых годов, ознаменовался созданием принципиально иных экономических и управленческих структур, однако сопровождался ухудшением уровня жизни граждан и значительным оттоком трудоспособного населения за рубеж.

Следующий этап стартует в начале двухтысячных, когда благоприятная ситуация во внешней торговле способствовала стремительному подъему экономики и позволила государству сосредоточиться на усилении и совершенствовании системы социальных услуг.

Заключительный период, начиная с 2010 года, ознаменован переходом к новому типу экономического развития – от ориентации на природные ресурсы к инновационному подходу, основанному на продуктивном сотрудничестве между органами власти и предпринимательским сектором, а также наращиванием человеческого потенциала в рамках ЕАЭС.

Следует подчеркнуть, что в развитых государствах взаимосвязь социальной политики и прогрессивного человеческого капитала была осознана ещё в восьмидесятые годы XX века, когда эти страны начали активно направлять средства на формирование человеческого капитала как ключевого фактора создания современной экономики. В России и ЕАЭС же финансирование социальных программ по-прежнему воспринимается преимущественно как государственные издержки, а не как вклад в повышение экономической эффективности страны [2, с.81].

Человеческий капитал сегодня - тонкая экономико-психологическая категория, развитие которой требует и материальных, и духовных условий. В условиях глобализации и открытых границ, облегчающих перемещение рабочей силы, люди стремятся к тем условиям, которые обеспечат им профессиональный рост и стабильный доступ к качественным социальным благам. В связи с этим в конкурентной борьбе за инновационные трудовые ресурсы важным показателем становится уровень заработных плат, пересчитанных в долларах с учётом паритета покупательной способности: здесь лидируют Дания, Финляндия и Исландия, тогда как Россия по этим данным находится на 67-м месте, уступая таким странам как ЮАР, Беларусь, Украина, Доминиканская Республика и Таиланд; Китай с учётом размеров населения занимает 83-ю строчку. Существенную роль в наращивании человеческого капитала играют региональные органы власти государств ЕАЭС, поскольку именно они отвечают за социальную поддержку наиболее уязвимых категорий сельского населения. Пробелы в развитии сельской социальной инфраструктуры представляют серьёзную угрозу не только для экономики регионов, но и для продовольственной безопасности страны в целом.

Аграрный рынок, подобно прочим секторам экономики, переживает глубокую трансформацию: в него активно входят IT-решения и инновационные продукты, которые должны проектировать и внедрять новые поколения сельских работников. Эксперты прогнозируют, что к 2020 году более 30% требуемых для успешной профессиональной деятельности знаний и навыков будут формироваться заново. Поэтому обновление всех уровней сельского образования необходимо начинать уже сейчас, чтобы подготовить инновационный человеческий капитал, способный эффективно работать в новых условиях. По оценке Всемирного банка, каждый доллар, инвестированный в дошкольное образование, приносит обществу выгоду, превышающую первоначальные затраты в 6–17 раз, в виде более здоровых и производительных кадров [3, с.29].

Россия, как и все страны ЕАЭС, прошла долгий путь урбанизации, в результате которой за столетний период развития городское население России

увеличилось с 17,5 % в 1914 году до 74% настоящее время. Стоит особо отметить, что в период после распада Советского Союза доля городского населения России остается практически неизменной. Больше чем в России, уровень урбанизации выше только в Бразилии, Японии и США. На этом фоне, анализируя итоги Всероссийской сельскохозяйственной переписи 2006 и 2016 годов, важно отметить, что число сельскохозяйственных организаций снизилось с 59,2 тысячи до 36,1 тысячи, а крестьянских (фермерских) хозяйств с 253,1 до 136,7.

Численность постоянных работников, занятых в сельскохозяйственных организациях снизилось с 2447,2 тысяч человек до 1137,2 тысяч человек, а в крестьянских фермерских хозяйствах с 377 тысяч до 243,6 тысяч человек. Изменился и возрастной состав постоянных работников в сельскохозяйственных организациях. Если в 2006 году мужчины в возрасте от 18 до 29 лет составляли 17,1% то в 2016 году их доля составила 15,1%, а у женщин количество молодежи сократилось с 17,1% до 13,4%. Это объясняется процессами старения населения сельской местности и миграции молодежи в города. Иллюстрация этих тенденций, в том, что мужчины в возрасте старше 60 лет с 2006 году составляли 3,2% постоянных работников сельхоз организации, а в 2016 году 7,8%, соответственно у женщин 6,1 % и 13,5%, таким образом, старение работников АПК более чем в 2 раза. Эта статистика демонстрирует неэффективность государственной политики по закреплению молодежи для работы в сельской местности. Однако, в национальном докладе «О ходе и результатов реализации в 2016 году Государственной программы развития сельского хозяйства и регулирования рынков сельскохозяйственной продукции сырья и продовольствия на 2013-2020 годы» отмечается перевыполнение плана по всем индикативным показателям, основными, из которых является улучшение жилищных условий граждан проживающих в сельской местности (43% общего объема финансирования, строительство автомобильных дорог 25% финансирования и развитие водоснабжения 8% финансирования, развитие газификации 8%). Не преуменьшая значение этих показателей для жизни людей, крайне опасным является низкий уровень финансирования социальных объектов на селе. Так, например, на развитие сети общеобразовательных организаций в 2016 году выделено 1,73 млрд. рублей, что составляет всего 5% от общего финансирования программы, на развитие здравоохранения выделено 0,65 млрд. рублей (2%), сети учреждений культурно досугового типа 0,57 млрд. рублей (2%), развитие спортивных сооружений 0,24 млрд. рублей (1%). Остается низким уровень газификации жилых домов сетевым газом в сельской местности. В 2016 году этот показатель составил 58,7 % от жилого

фонда, а уровень обеспеченности сельского населения питьевой водой составляет 64,1%.

В сельской местности до конца 2020 года прогнозируется тенденция сокращения трудоспособного населения. По ожиданиям экспертов, с 2015 по 2027 год население России уменьшится на 6,5 млн. человек и каждый третий житель страны станет пенсионером. Этот негативный демографический сценарий диктует необходимость качественного улучшения жизни в сельской местности привлекательной для миграции туда населения из малых городов и ближнего зарубежья, а также внедрение инновационных технологий в сельхоз производстве повышающей производительность труда. В докладе 2016 года ООН «О человеческом развитии» предлагается новые концептуальные подходы к формированию человеческого капитала, которые возможно станут трендами его развития на ближайшие десятилетия. Главным ключом человеческого развития является принцип всеобщности, когда прогресс возможен для всех и каждого. Разработчики указывают, что реализация такого подхода невозможно без реформы глобального управления этими процессами на всех уровнях. При этом основной упор в структурной схеме формирования человеческого капитала делается не на развитии богатства экономики, а на богатстве человеческих жизней. Это богатство базируется на возможности самоопределения, достоинстве, отсутствие дискриминации, хорошим здоровье, достойным уровне жизни, доступности к знаниям, безопасности, правам человека. При этом неравенство доходов влияет на все без исключения составляющие благополучия и наоборот все компоненты благополучия влияют на неравенство дохода. Неслучайно понятие социального прогресса стало важнейшей областью исследования ведущих ученых мира и включает в себя кооперацию: социологии, психологии, экономики и государственного управления. Важно отметить, что понятие социального прогресса в условиях выдвижения на передний план развития цивилизации 21 века человеческого капитала заместила ранее главенствующее показатели экономического развития, ибо они сегодня являются необходимым, но недостаточным условием социального прогресса. Вот почему индекс социального прогресса (The Social Progress Index) не включает показатели развития экономики стран, а нацелен на формирование объективной оценки общественного благополучия в той или иной стране. Это позволяет более пристально изучить закономерности и взаимозависимость между экономическим и социальным развитием. В 2013 году под руководством Майкла Портера был разработан комбинированный показатель-индекс социального прогресса, который учитывает свыше 50 индикаторов, базирующихся на комбинации данных полученных в результате опроса общественного мнения (12%), оценок авторитетных экспертов (25%)

и статистической информации ведущих международных организаций (61%). Все показатели объединены в три основные группы:

1) Основные потребности человека – доступность питания, медицины, чистой воды, электричества, санитарным услугам, обеспеченность жильем, безопасность.

2) Основы благополучия человека – доступность к знаниям, информации, средствам коммуникации и уровень грамотности населения, уровень здравоохранения, экологическая безопасность.

3) Возможности развития человека – обеспечение прав и возможностей принимать решение и реализовывать свой потенциал, личные и гражданские свободы.

Первое место в мире в этом рейтинге занимает Дания, второе Финляндия, третье Исландия. Россия занимает 67 место, отставая от Южной Африки, Беларуси, Украины, Доминиканы, Тайланда. Китай занимает 83 место. За последние десятилетия Россия активно использовала опыт зарубежных стран по государственному регулированию аграрного рынка с целью повышения доходности сельхоз товаропроизводителей и улучшение условий жизни в сельской местности [3, с.66].

Зарубежный опыт развития человеческого капитала базируется на поддержании цен на базовые сельскохозяйственные товары, обеспечивающие стабильные экономические и социальные условия проживания в сельской местности, межотраслевую кооперацию, конкурентоспособность продукции и культурно рекреационную инфраструктуру. Весь арсенал субсидий, дотаций, льгот, товарных и закупочных интервенций опирается на высокотехнологичный мониторинг доходности сельхозпроизводства, соблюдения паритета цен на промышленную и сельскохозяйственную продукцию, а также на контроле за объективностью формирования издержек по группам специализированных на той или иной продукции сельхоз хозяйств или по видам производства. Эта глобальная информационно-статистическая система обеспечивает необходимое выверенное по размерам и времени воздействие на рыночные цены, непосредственно влияющие на уровень доходов жителей сельской местности, возможности инвестиций в производство [4, с.101].

Хотя контроль над стоимостью товаров демонстрирует свою результативность, давление со стороны международной борьбы за рынки обязывает государства ЕАЭС активно развивать новые технологии. Это обуславливает сдвиг в управлении сельским хозяйством – полномочия передаются из центра к регионам. В приоритетном порядке необходимо создать для сельского населения стран ЕАЭС принципиально новую систему

обучения, которая сможет соответствовать запросам современного мира и давать необходимые компетенции для жизни в XXI веке (таблица 1).

Следующий важный аспект - создание насыщенной культурной атмосферы, отвечающей требованиям молодого поколения в странах ЕАЭС, и обеспечивающей успешную интеграцию в жизнь за пределами городов. Для этого нужно привлекать работников сферы культуры в села, вовлекать городских жителей в уникальную деревенскую культуру посредством народных праздников, познавательных и экологических туров, сельского туризма, организации сельских музеев и поддержки народных промыслов. Эти инициативы стоит объединить в общерегиональные стратегии развития культуры на селе, применяя как проверенные временем методы, так и инновационные подходы к организации отдыха и культурного обогащения.

Таблица 1

Потребности в знаниях и навыках в XXI веке*

Методы мышления	Креативность Критическое мышление Решение проблем Принятие решений Обучение
Инструменты труда	Информационно – коммуникационные технологии (ИКТ) Информационная грамотность
Методы работы	Коммуникативность Коллаборативность
Навыки, необходимые для жизни	Гражданская позиция Жизнь и профессиональная деятельность Личная и социальная ответственность

****Источник.*** Составлено автором на основе изучения научной литературы

Третье направление представляет собой комплекс мер по инновационной интеграции городов региона и сельских поселений в странах ЕАЭС. Самый эффективной формой такой интеграции может стать развитие региональных инновационных кластеров производства здорового питания, спрос на которое растет не только в странах ЕАЭС, но и во всем мире. Участники кластеров – производители сельхоз продукции (дикороса), региональные предприятия пищевой индустрии, федеральные, региональные розничные сети, учебные научные заведения, научные группы. При поддержке администрации регионов, объединившись в некоммерческое партнерство с целью создания инновационных продуктов, региональные инновационные кластеры станут драйверами стимулирования развития человеческого капитала на территории регионов. Инновационные кластеры

по своей экономической природе не только синтезируют высокодоходное производство, но и создают высокооплачиваемые рабочие места, что для сельской местности станет качественным рывком в обеспечении современной социальной политике, базирующийся на росте доходов населения и улучшения качества жизни. Совместная работа в кластерном альянсе промышленных и аграрных предпринимательских структур создает благоприятное, психологическое пространство общности целей, что способствует сближению уровня жизни и повышения престижности работы на сельских территориях.

Несмотря на ограниченное финансирование преобразований в сельской местности, правительства регионов государств - участников Евразийского экономического союза могут реализовывать ключевые инициативы, опирающиеся преимущественно на административные инструменты и выгоды, возникающие благодаря кооперации разных хозяйствующих агентов в рамках интегрированной системы, ориентированной на улучшение социально-экономической обстановки.

Список используемой литературы:

1. Импортзамещение в системе мер обеспечения продовольственной безопасности ЕАЭС: направления и перспективы. Импортзамещение в АПК России: проблемы и перспективы. А.Г. Папцов, Т.Г. Бондаренко, В.И. Тарасов – М.: ФГБНУ «Всероссийский НИИ экономики сельского хозяйства» (ФГБНУ ВНИИЭСХ), 2015-447 с. Москва-2015, стр. 422-432

2. Кадочников П.А. Диссертация на соискание доктора экономических наук «Эволюция и перспективы участия России в международных торгово-экономических связях». Москва 2022г.

3. Кадочников П.А. О перспективах развития Евразийского экономического союза / П. А. Кадочников // Экономическое развитие России. – 2020. – № 3. – С. 13-21.

4. Продовольственная политика и устойчивое развитие: проблемы соответствия и реализации / В.И. Добросоцкий, М.Ю. Мاستушкин // Дискурс, политика, управление: материалы IX Конвента РАМИ. – Москва, 2016. С. 312-317

5. Агропромышленная политика Евразийского экономического союза. [Электронный ресурс]. Режим доступа: URL: http://www.Eurasiancommission.org/ru/Documents/APK-rus_n.pdf

6. Годовой доклад за 2023. ЕЭК. Об итогах и перспективах социально-экономического развития государств-членов Евразийского экономического союза и мерах, предпринятых государствами-членами в области макроэкономической политики. Москва 2024.

ТАЪСИРИ РАҚАМИКУНОӢ БА РУШДИ САРМОЯИ ИНСОНӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Абдулло-заде Наима Рустамовна

*номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсенти кафедраи назарияи иқтисоди ДИС
ДДТТ дар шаҳри Хуҷанд. e-mail: Nely.7777@mail.ru*

Аннотатсия: Муаммои рушди сармояи инсонӣ дар иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон нақши муҳим дорад. Аз тарафи муаллиф муаммоҳои таъсири рақамикуноӣ ба сармояи инсонӣ ва рушди он тадқиқот гузаронида шудааст. Муайян шудааст, ки рақамикуноӣ ба сармояи инсонӣ таъсири мусбӣ мерасонад, аммо маҳдудиятҳо ва хатарҳои вуҷуд доранд, ки ба рушди он ҳалал мерасонанд.

Калидвожаҳо: рақамисозӣ, сармояи инсонӣ, рушд, тахассуснокӣ

ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ НА РАЗВИТИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА В РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

Абдулло-заде Наима Рустамовна

*кандидат экономических наук, доцент кафедры экономической теории ИЭТ
ТГУК в городе Худжанде. Тел.: (+992) 918 77 18 18; e-mail:
Nely.7777@mail.ru*

Аннотация: Проблема развития человеческого капитала играет важную роль в экономике РТ. Проведено авторское исследование проблемы влияния цифровизации на человеческий капитал и его развитие. Установлено, что цифровизация положительно влияет на человеческий капитал, однако существуют ограничения и риски, препятствующие его развитию.

Ключевые слова: цифровизация, человеческий капитал, развитие, квалификация.

THE IMPACT OF DIGITALIZATION ON THE DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL IN THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

Abdullo-zade Naima Rustamovna

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of
Economic Theory of the IET TSUC in the city of Khujand. Phone: (+992) 918 77
18 18; e-mail: Nely.7777@mail.ru*

Abstract: The problem of human capital development plays an important role in the economy of RT. The author's research was carried out on the problem of the impact of digitalization on human capital and its development. It has been

established that digitalization has a positive effect on human capital, but there are limitations and risks that impede its development.

Key words: *digitalization, human capital, development, qualifications.*

В новых быстроменяющихся условиях региональное и государственное экономическое развитие зависит от уровня развития и качества человеческого капитала. Известно, что человеческий капитал является совокупностью знаний, профессиональных умений и навыков, интеллектуальных способностей, моральных и этических принципов, мотиваций, возникающих во время образования и практической деятельности. Термин «капитал» используется в связи с тем, что его накопление тесно связано с инвестициями, прибылью, которая будет реализована на всем этапе трудовой деятельности субъекта, а также связана с повышением его доходов. Человеческий капитал неразрывно связан с экономическим развитием стран и их регионов. В настоящее время цифровые технологии развиваются стремительно и внедряются все больше в хозяйственную деятельность субъектов. Цифровизация оказывает значительное влияние на экономическую деятельность личности, предприятий, регионов, стран, а также их взаимодействия на международном уровне. Стоит отметить, что развитые страны переходят к шестому технологическому укладу, который основан на цифровизации, где основное внимание уделяется не финансовому и физическому капиталам, а человеческому капиталу. В условиях новой цифровой экономики интеллектуальный труд является основным драйвером развития, что позволит развить экономику знаний на новом уровне [1, 89].

Влияние цифровизации на человеческий капитал и его развитие на уровне регионов изучено недостаточно. Необходимо установить, как влияет цифровизация на человеческий капитал, а также на его развитие на уровне регионов в Республики Таджикистан. В процессе исследования проблемы влияния цифровизации на развитие человеческого капитала использовались методы логического, статистического анализа.

Черненко И. М., Кельчевская Н. Р., Пелымская И. С., Алмусаеди Х. К. А. в статье «Возможности и угрозы цифровизации для развития человеческого капитала на индивидуальном и региональном уровнях» [2] отметили, что цифровизация за короткий период приводит к вытеснению низкопроизводительного труда высокопроизводительным, и увеличению отдачи от человеческого капитала для тех профессий, где требуется высокий уровень навыков и умений, компетенций в цифровой среде. Авторы также отметили, что цифровая поляризация является серьезной угрозой, обусловленная повышением вероятности компьютеризации профессий, что в последующем приводит к снижению зарплат. Также отмечено, что в период цифровой

трансформации автоматизация значительной части рабочих мест в ближайшие 10–15 лет приведет к потере индивидуального заработка рабочих и интеллигенции, что в дальнейшем, вероятно, усилит социальную напряженность.

Положихина М. А. в своем исследовании «Влияние цифровизации на формирование и использование человеческого капитала» [3, с.8] подчеркивает сильное влияние цифровизации на человеческий капитал, а также на его формирование, развитие и использование. Автор также отмечает, темп внедрения цифровых технологий во многом определяется человеческим фактором. Было установлено, что цифровизация и цифровая экономика проникают в институты, которые развивают, формируют и в конечном счете используют человеческий капитал. Положихина М. А. также отметила, что при наличии соответствующих аналоговых дополнений, как например, правовые, финансовые, и др. достигается наибольший позитивный эффект от внедрения цифровых технологий. Также автор подчеркнул, что только при решении институциональных и теоретик методологических вопросов возможно использование новых технологических возможностей.

В своей работе «Влияние цифровой экономики на трансформацию человеческого капитала» [4] Володин В. М., Питайкина И. А., Влазнева С. А. отмечают трансформацию человеческого капитала через информационные технологии. К составляющим человеческого капитала предъявляются новые требования, в частности к капиталу образования. В связи с этим авторы подчеркивают важность реформирования системы подготовки, переподготовки и повышения квалификации трудовых кадров для формирования и развития профессиональных компетенций в условиях цифровизации. Это необходимо, поскольку процессы цифровизации вызывают структурную безработицу. Янченко Е. В. в своем исследовании «Влияние цифровой экономики на инновационное развитие человеческого потенциала российского общества: возможности и ограничения» [5, с.849] рассматривает цифровую экономику как драйвер экономического роста. Автор отмечает, что основными ограничениями, препятствующими развитию человеческого потенциала, являются недостаточная численность специалистов в сфере информационных технологий, слабые профессиональные навыки в сфере цифровых технологий, недостаточные инвестиции в человеческий капитал, а также в компетенции в цифровой среде.

В статье «Человеческий капитал в контексте цифровизации: особенности развития» [6, с.203] Ишмуратова Д. Ф. подчеркнула усиление значимости цифровых навыков и знаний в структуре человеческого капитала, которое является одной из особенностей влияния цифровизации на развитие и функционирование человеческого капитала. В исследовании также

подчеркнуто, что помимо возникающих возможностей для развития человеческого капитала, на основе расширения доступа к информационным и образовательным ресурсам существуют и риски, такие как социальная дифференциация, неготовность доли работников к усиливающейся конкуренции на рынке труда. Однако через преодоление негативных тенденций развитие цифровой экономики необходимо.

В ходе проведенного анализа работ исследователей можно отметить, что влияние цифровизации на человеческий капитал и его развитие неоднозначно. С одной стороны, положительное влияние цифровизации на развитие человеческого капитала, выражается в повышении трудового капитала через создание новых рабочих мест и специальностей, связанных с цифровыми технологиями, повышении капитала образования через подготовку, переподготовку и повышение квалификаций трудовых кадров для формирования и развития профессиональных компетенций в условиях цифровизации, повышению роста доходов и как следствие росту благосостояния трудовых ресурсов, занятых в сфере цифровых технологий. С другой стороны, в настоящее время существуют ограничения, препятствующие развитию человеческого капитала, такие как недостаточная численность специалистов в сфере информационных технологий, неудовлетворительные навыки по работе трудовых кадров в сфере цифровых технологий, недостаточные инвестиции в человеческий капитал и компетенции работников в цифровой среде, неоднородная степень проникновения информационных технологий в различные институты, формирующие человеческий капитал.

На наш взгляд, при своевременном и адекватном рассмотрении и решении проблем и ограничений, препятствующих развитию человеческого капитала, а также разработке мер и поддержке со стороны государства, возможно их преодоление. В современных условиях применение человеческого капитала немыслимо без цифровизации и экономики знаний. Особенно это актуально для индустриально развивающихся и развитых регионов России, на базе индустриальной экономики целесообразно развивать и применять экономику знаний, основанную на развитии и выпуске наукоемкой высокотехнологичной продукции, также необходимо развивать и цифровую экономику, являющейся основой для развития и повышения конкурентоспособности цифровой индустрии.

Теоретическая значимость исследования заключается в оценке влияния цифровизации на человеческий капитал и его развитие. В дальнейшем исследования в этом направлении позволят выявить взаимосвязи и отношения между влиянием цифровизации на человеческий капитал, уровнем экономического роста в регионе, а также изучить условия и потенциал для

перехода индустриальных территорий к экономике знаний, цифровой экономике, устойчивому социально-экономическому развитию.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Тухтарова Е.Х., Власов М.В. Влияние человеческого капитала на инновационное развитие // Вестник НГУЭУ. 2021. № 1. С. 89–111.
2. Черненко И.М., Кельчевская Н.Р., Пелымская И.С., Алмусаеди Х.К.А. Возможности и угрозы цифровизации для развития человеческого капитала на индивидуальном и региональном уровнях // Экономика региона. 2021. Т. 17, №. 4. С. 1239–1255. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://doi.org/10.17059/ekon.reg.2021-4-14>. (Дата обращения: 20.08.2025)
3. Положихина М.А. Влияние цифровизации на формирование и использование человеческого капитала // Социальные новации и социальные науки. 2021. № 1. С.8–34.
4. Володин В.М., Питайкина И.А., Влазнева С.А. Влияние цифровой экономики на трансформацию человеческого капитала // Экономические науки. 2018. № 163. С. 44–48. URL: [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://ecsn.ru/wp-content/uploads/201806_44.pdf (Дата обращения: 15.08.2023).
5. Янченко Е.В. Влияние цифровой экономики на инновационное развитие человеческого потенциала российского общества: возможности и ограничения // Вопросы инновационной экономики. 2020. Том 10. № 2. С. 849–866.
6. Ишмуратова Д.Ф. Человеческий капитал в контексте цифровизации: особенности развития // Экономика и управление: научно-практический журнал. 2021. № 6 (162). С. 203–207.

БАХШИ 2
ТАЪСИРИ РАҚАМИКУНОӢ БА РУШДИ
САРМОЯИ ИНСОНӢ ДАР ҶУМҲУРИИ
ТОҶИКИСТОН

ТАҲАВУЛОТИ НАЗАРИЯИ САРМОЯИ ИНСОНӢ ВА АҲАММИЯТИ ИҚТИСОДИИ ОН

Рустамзода Фитрат Музафар

*н.и.и., дотсент мудири кафедраи иқтисодиёти ҷаҳон ва муносибатҳои
байналмилалӣ Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон*

Fitrat_f@mail.ru

Шарҳи мухтасар: Дар мақолаи мазкур таҳаввулоти сармояи инсонӣ ва аҳаммияти идоракунии сармояи инсониро дар шароити муосир мавриди баррасӣ ва таҳлил қарор дода шудааст. Хусусиятҳои мушаххас ва омилҳои асосӣ ба сармояи инсонӣ муайян гардидааст: объект, предмет, субъект, ҳадафи сармоягузорӣ ва аҳаммияти идоракунии он. Инчунин, таърифҳои муаллиф ва олимони хориҷиву ватанӣ ба истилоҳҳои «сармояи инсонӣ» ва «сармоягузорӣ ба сармояи инсонӣ» пешниҳод шудаанд. Вобаста ба муайян намудани нақш ва аҳаммияти идоракунии сармояи инсонӣ ва моҳияти он дар асоси гуногунрангии падидаи иҷтимоӣ иқтисодӣ ҳамчун захираҳои инсонӣ, қувваи умумии меҳнати муосир бо маълумот, дониш, таҷриба, қобилият, эҷодкорӣ, маҳорат, интуитсия, интеллект, ки ба баланд гардидани ҳосилнокии меҳнат мусоидат намуда, манбаи даромади оянда мегардад, муайян карда мешавад. Қайд намудан зарур аст, ки дар мақолаи мазкур бештар диққати аввалиндараҷа ба мафҳум, моҳият, омилҳои идоракунӣ ва принципҳои асосии сармояи инсонӣ равона гардидааст, ки бештари олимони хориҷию ватанӣ чунин мафҳумро қобили қабул донистаанд - сармояи инсонӣ неруи созанда, потенциали меҳнатӣ, захираи арзишманд ва таъминкунандаи омилҳои муваффақияти ташкилот дар фазои рақобат бо тақия ба рақамикунонии фаъолият ба шумо меравад. Сармояи инсонӣ сарчашма мегирад, аз саломатӣ, дониш, таҷриба ва малакаҳое, ки одамон барои таъмин ояндаи ҳаёти худ онро пайваستا ҳифз ва рушд медиҳанд. Сармояи инсонӣ неру ё қувваест, ки баҳри рушди иқтисодиёти миллӣ ва татбиқи стратегия нақши калидӣ дорад.

Калидвожаҳо: сармояи инсонӣ, сармоягузорӣ, сармоягузорӣ ба сармояи инсонӣ, ғоида, иқтисодӣ, инноватсия, иқтисодиёти дониш, хусусиятҳои мушаххас.

РАЗВИТИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА И ЗНАЧЕНИЕ ЕЁ ДЛЯ ЭКОНОМИКИ

Рустамзода Фитрат Музафар

*к.э.н., доцент кафедры мировой экономики и международных отношений
Таджикского государственного университета коммерции*

Fitrat_f@mail.ru

В данной статье рассматривается и анализируется эволюция человеческого капитала и важность управления человеческим капиталом в современных условиях. Определены специфические характеристики и основные факторы человеческого капитала: объект, предмет, цель инвестирования и важность его управления. Также представлены определения автора, зарубежных и отечественных ученых терминов «человеческий капитал» и «инвестиции в человеческий капитал». Также в статье определены роль и значение управления человеческим капиталом и его сущность на основе разнообразия социально-экономических явлений, таких как человеческие ресурсы, общая современная рабочая сила, обладающая информацией, знаниями, опытом, способностями, творческими способностями, навыками, интуицией, интеллектом, который повысит производительность труда и станет источником будущих доходов. Необходимо отметить, что в данной статье основное внимание сосредоточено на понятии сущности, факторах управления и основных принципах человеческого капитала, которые большинство зарубежных и отечественных ученых считают приемлемыми в качестве такого понятия - человеческий капитал - творческая сила, трудовой потенциал, ценный и обеспечивающий ресурс зависящего от цифровизации деятельности. Человеческий капитал формируется из здоровья, знаний, опыта и навыков, которые люди постоянно защищают и развивают для обеспечения своей будущей жизни. Человеческий капитал – это сила или мощь, которая играет ключевую роль в развитии национальной экономики и реализации стратегии.

Ключевые слова: *человеческий капитал, инвестиции, инвестиции в человеческий капитал, прибыль, инновационная экономика, экономика знаний, индивидуальные характеристики.*

THE DEVELOPMENT OF HUMAN CAPITAL AND ITS SIGNIFICANCE FOR THE ECONOMY

Rustamzoda Fitrat Muzafar

*N.I.I., Associate Professor of the Department of World Economy and
International Relations Tajik State Business University*

Fitrat_f@mail.ru

This article examines and analyzes the evolution of human capital and the importance of human capital management in the modern context. The specific characteristics and main factors of human capital are determined: object, subject, subject, purpose of investment and importance of its management. Definitions of the author and domestic and foreign scientists for the terms "human capital" and "investment in human capital" are also presented. Also related to determining the

role and importance of human capital management and its essence based on the diversity of socio-economic phenomena as human resources, the general modern labor force with information, knowledge, experience, ability, creativity, skill, intuition, intelligence, which increases the productivity labor will help and become a source of future income. It is necessary to note that in this article, the primary attention is focused on the concept, essence, management factors and basic principles of human capital, which most foreign and domestic scientists consider acceptable as such a concept - human capital is a creative force, labor potential, a valuable resource and supplier. The factor of success of the organization in the competitive environment depends on the digitalization of the activity. Human capital originates from the health, knowledge, experience and skills that people continuously protect and develop to secure their future. Human capital is a force or power that plays a key role in the development of the national economy and the implementation of the strategy.

Keywords: *human capital, investment, investment in human capital, profit, economy of innovation, economy of knowledge, specific characteristics.*

Дар пешрафту тараққиёти дилхоҳ иқтисоди миллӣ рушди сармояи инсонӣ ҳамеша нақши калидӣ дорад. Дар натиҷаи пешрафти илму техника дар марҳилаи нави рушди иқтисодӣ, яъне дар марҳалаи пас саноатии рушд ҷорисозии босуръати инноватсияҳо ва технологияҳои рақамию рамзӣ ва мутобиқан иқтисоди донишҳо ва ҷомеаи иттилоотӣ ба вуқӯъ омада истодааст, ки дар он сармояи инсонӣ, бунёди иқтисодӣ, донишҳо ва тавонмандии ҳунарий, қобилияту истеъдоди созандагии инсон омили асосӣ ба ҳисоб меравад.

Аз рӯйи нуқтаи назари илмию методологӣ мафҳуми «сармояи инсонӣ» бо категорияҳои «нерӯи корӣ», «захираҳои меҳнатӣ», «иқтидори меҳнатӣ», робитаи наздик дошта, дар асарҳо, монографияву мақолаҳои илмии бисёр олимони ватанию хориҷӣ ба таври гуногун баррасӣ гаштаанд. Аз ҷумла, сармояи инсонӣ ҳамчун маҷмӯи донишҳо, маҳорату таҷрибаҳои ҳамаҷониба, ки барои таъмини талаботи гуногуншакли инсон ва ҷомеаро дар маҷмӯъ истифода мегардад.

Дар иқтисодиёти муосир сармояи инсонӣ омили муҳими ноилшавӣ ба ҳадафҳои стратегияи рушд, ҷорисозии инноватсияҳо ба истеҳсолот, коркарди ҳарчи бештари ашёи хом ва тавлиди арзиши изофашуда мусоидат менамояд. Дар ин ҷода, истифодаи ҳамаҷонибаи захираҳои инсонӣ дар заминаи азбарсозии донишҳо имкон медиҳад, ки рақобатпазирии иқтисоди миллӣ комилан таъмин карда шавад.

Тавре ки Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми хеш ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 22-юми декабри соли 2017 оид ба сармояи инсонӣ барҳақ қайд намудаанд:

«Сармояи инсонӣ ҳамчун муҳаррики пуриктидор ба пешрафти инноватсия ва технологияҳои нав мусоидат мекунад ва бинобар ин, илми муосири ватанӣ бояд ҷавобгиро бештар ба илмомӯзӣ, татбиқи лоиҳаҳои инноватсионӣ ва таҳқиқи масъалаҳои иқтисодӣ рақамӣ сафарбар намояд»[1].

Таҳлилҳо собит менамоянд, ки мафҳуми сармояи инсонӣ аввалин маротиба аз ҷониби иқтисодчии амрикоӣ Ч.Минсер[3] дар соли 1958 ва баъдан Т.Шултс дар соли 1961 истифода гардидааст ва Г.Беккер ғояи мазкурро рушд дода, самаранокии сармоягузорӣ ба сармояи инсониро асоснок намудааст[6].

Мафҳуми «сармояи инсонӣ» дар муҳити бозор ба вуҷуд омада, он на танҳо роҳи нави таҳлили нақши одамон дар ҷараёни истеҳсолоти ҷамъиятӣ, балки афзоиши аҳамияти ғайриқимматӣ, эътироф намудани зарурат ва самаранокии баланди сармоягузорӣ ба инсонро ифода менамояд.

Асосгузори илми иқтисод А.Смит, инчунин В.Петти, А.Маршал ва дигар олимони равияҳои классикии институтсионалӣ ба бисёр масъалаҳои марбут ба сармояи инсонӣ таҳқиқотҳои илмӣ гузаронидаанд.

Таърифи ғайримустақими сармояи инсониро аввалин шуда, А.Смит додааст.

Ӯ ба ғайр аз олот ва биноҳо, инчунин ба «сармояи асосӣ арзиши капиталии қобилиятҳои ғайриқимматӣ ҳамаи аъзоёни ҷамъият мебошанд, дохил намудааст»[4].

Мафҳуми «сармояи инсониро иқтисодшиноси амрикоӣ Т.Шултс дар аввали солҳои 60-ум пешниҳод намуда, онро ҳамчун манбаи даромади оянда муайян намудааст»[6].

Дар илми иқтисодӣ сармояи инсонӣ ҳамеша мавқеи аввалро ишғол менамояд. Яъне, бо ҳислатҳои эҷодӣ, қобилият ва қувватҳо, ки бо ёрии он худ ва атрофиёро тақвину мекунад.

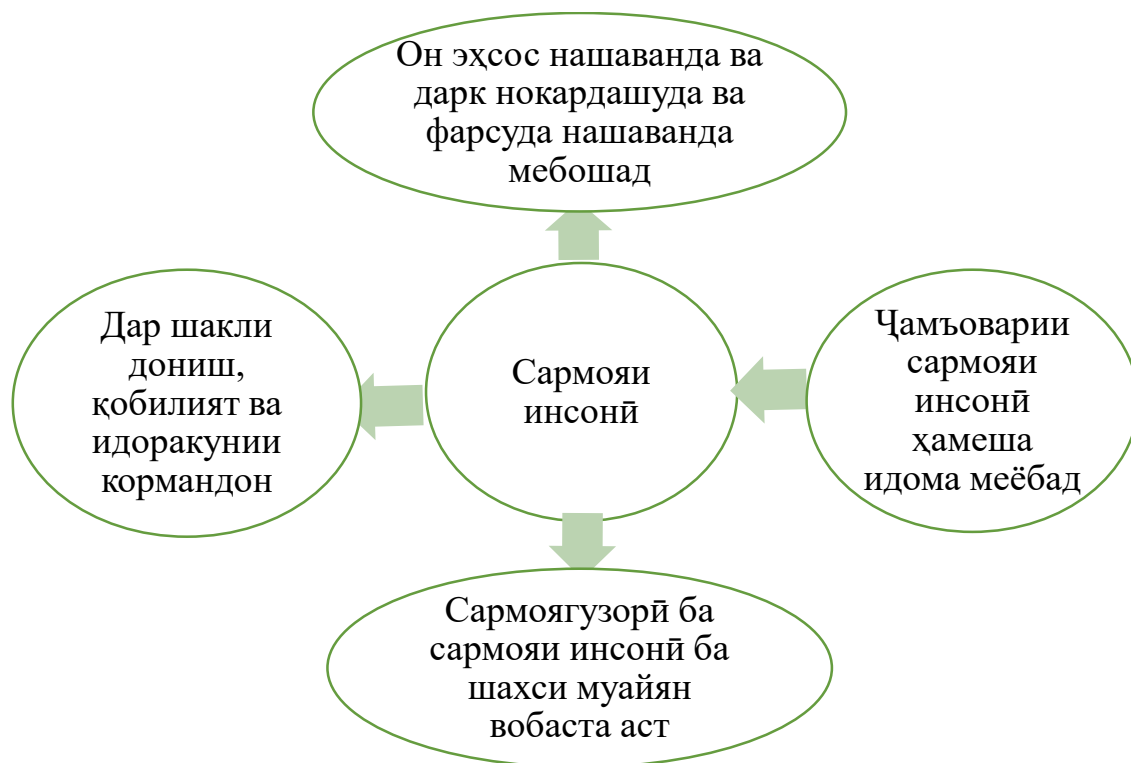
Дар мафҳуми васеъ сармояи инсонӣ тавассути сармоягузорӣ (дарозмуҳлати сармоягузорӣ) барои ҳар як шахси муайян дар намуди хароҷот барои таҳсили дар боғчаи мактаби миёна, мактаби олии, варзишу тандурустӣ, бозомӯзӣ ва омода намудани корманд дар корхона, инчунин тарбияи ватандӯстиву касбият ба даст оварда мешавад (расми 1).

Дар таркиби маҷмӯи сармоя, сармояи инсониро метавон ҳамчун унсурҳои он муаррифӣ намуд, яъне сохти дохилии ҳешро доро мебошад.

Зеро яке аз қисматҳои қиммати инсон таҳсилот ба шумор рафта, сармоягузорӣ ба он имкон медиҳад, ки дар замири инсон донишу маҳорат ва қобилият пайдо карда шавад ва он манбаи даромад ва қаноатмандиро дар оянда таъмин медиҳад.

Ба ақидаи мо дониш хусусияти меҳнати илмӣ ва фикрие мебошад, ки ба туфайли он шуур ва эҳтиёҷоти одам тағйир ёфта, ҳаёти ӯ рангин мегардад.

Дар асоси ин хулоса баровардан мумкин аст, ки ягонагӣ дар сармояи инсонӣ қобилияти кор ва истеъмоли шахсро нишон медиҳад.

Расми 1. Хусусиятҳои асосии сармояи инсонӣ

Сарчашма: аз ҷониби таҳияи муаллиф дар асоси таҳқиқоти илмӣ таҳия гардидааст.

Дар монографияи хеш В. Гойло дигаргуниҳои қувваи меҳнатиро таҳқиқ намуда, менависад, ки ««сармояи зеҳнӣ» моҳияти моддии сармояи зеҳнӣ сарвати ҳақиқии эҷодии шахс ва тамоми ҷамъият мебошад»[2].

Нуқтаи назари олимони оид ба таҳаввулоту таърихии сармояи инсонӣ ба инобат гирифта, мо ба хулосае омадем, ки аз ибтидои инсоният то ба имрӯз воқеан андешаҳо ва тавзеҳҳои зиёде ба назар мерасанд.

Ҳамин тавр, дар як давраи начандон тӯлонӣ омили инсонӣ дар таҳлилҳои иқтисодӣ то дараҷае рушд ёфта, мафҳумҳои захираи меҳнатӣ, қувваи корӣ, захираҳои инсонӣ, захираҳои башарӣ, нерӯи корӣ, нерӯи инсонӣ, сармояи зеҳнӣ, сармояи эҷодӣ, инсони ҳушманд, инсони рақамӣ, моликияти зеҳнӣ пайдо шудааст ва то ҳанӯз ин мафҳум дар ҳоли ташаккулу такмил қарор дошта, нуқтаи назари ягона муқаррар нагардидааст.

Аз ин лиҳоз, ба андешаи мо, сармояи инсонӣ бояд ҳамеша дар ҷомеа мавқею манзалати арзишмандро соҳиб бошад ва дар ташаккули инсон ва рушди касбияти он чӣ қадар сармоягузорӣ ва таваҷҷӯҳ зиёд бошад ҳам, он ҳоло кам аст.

Расми 2. Омили рақобаттавонии сармояи инсонӣ (аз ҷониби муаллиф тартиб дода шудааст).

Зеро асри ХХI бо дарназардошти рушди технологияи рақамӣ ва мутобиқан зарурати оморасозии мутахассисону барномасозон ба асри сармояи инсонӣ табдил ёфтааст.

Дар асоси таҳқиқ ва омӯзиши ақидаҳои болозикр метавон хулоса кард, ки таҳаввулотии сармояи инсонӣ инқилоби таърихӣ худро таҷассум менамояд ва то ҳанӯз дар ҳолати омӯзиш ва рушд қарор дорад. Зеро инсон мавҷудоти асрорангез мебошад ва паҳлӯҳои назариявӣю методӣ фаъолияти онро бо як кӯшиш ё ташаббус наметавон ифшо намуд.

Рӯйхати адабиёти истифодашуда:

1. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 22.12.2017, шаҳри Душанбе. <http://www.prezident.tj/node/16771>.
2. Гойло В.С. Интеллектуальный капитал. М.: Наука, 1978.
3. Mincer J. Investment in Human Capital and Personal income Distribution, 1958. – [https:// karollgomes. wordpress.com/uploads/2014/10/ minser1958](https://karollgomes.wordpress.com/uploads/2014/10/minser1958).
4. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. М.: Госполитиздат, 1962.
5. Becker G.S. Investment in Human Capital/ A Theoretical Analysis //Journal of Political Economy, Vol.70, №5, Part 2, 1962, pp 9-49.
6. Schultz T.W. Human Capital: Policy Issues and Research Opportunities // Human Resources. New York, 1975.

ИДОРАКУНИИ ЗАХИРАҲОИ ИНСОНӢ ДАР САМТИ ИДОРАКУНӢ, ИҚТИСОДИЁТ ВА СИЁСАТ

Ҳусайнова Муҳаббат Каримҷоновна

муаллими калони кафедраи менеҷмент ва маркетинги

Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон

Тел: (+992)92 881 07 11, E-mail:

mukhabbat.khusainova.74@mail.ru

Шарҳи мухтасар. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон соҳаи хизмати давлатӣ дар ҳоли рушд қарор дошта ба кадрҳои баландихтисос бениҳоят ниёз дорад. Дар ин замина дар соҳаи хизмати давлатӣ мақоми ваколатдори махсусгардонидашуда Агентии хизмати давлатии назди Президент таъсис дода шудааст.

Дар Тоҷикистон системаи идоракунии захираҳои инсонӣ омехта буда, дар он унсурҳои системаи муттамарказ ва ғайримуттамарказ якҷоя шудаанд.

Калидвожаҳо: идоракунӣ, захираҳои инсонӣ, давлатӣ, кормандон.

УПРАВЛЕНИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМИ РЕСУРСАМИ В АДМИНИСТРАЦИИ, ЭКОНОМИКЕ И ПОЛИТИКЕ

Хусаинова Мухаббат Каримджоновна

*старший преподаватель кафедры менеджмента и маркетинга
Института экономики и торговли Таджикского государственного
университета коммерции Тел.: (+992)92 881 07 11,
E-mail: mukhabbat.khusainova.74@mail.ru*

Аннотация. В Республике Таджикистан сфера государственной службы развивается и остро нуждается в высококвалифицированных кадрах. В связи с этим в сфере государственной службы создан специализированный уполномоченный орган – Агентство государственной службы при Президенте. В Таджикистане система управления человеческими ресурсами носит смешанный характер, сочетая в себе элементы централизованной и децентрализованной системы.

Ключевые слова: управление, человеческие ресурсы, государство, служащие.

HUMAN RESOURCES MANAGEMENT IN ADMINISTRATION, ECONOMICS AND POLITICS

Khusainova Mukhabbat Karimdzhonovna

*Senior Lecturer, Department of Management and Marketing, Institute of
Economics and Trade, Tajik State University of Commerce
Tel.: (+992)92 881 07 11, E-mail: mukhabbat.khusainova.74@mail.ru*

Abstract. In the Republic of Tajikistan, the civil service is developing and urgently needs highly qualified personnel. Therefore, a specialized authorized body has been established for the civil service: the Civil Service Agency under the President. Tajikistan's human resources management system is hybrid, combining elements of centralized and decentralized systems.

Keywords: management, human resources, government, employees.

Дар Тоҷикистон низоми идоракунии захираҳои инсонӣ омехта буда, дар он унсурҳои низоми муттамарказ ва ғайримуттамарказ якҷоя шудаанд. Таҳти низоми пайвандӣ, ки дар Тоҷикистон гузаронида мешавад, мақоми ваколатдори соҳаи хизмати давлатӣ - Агентии хизмати давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мавҷуд аст, ки функсияи воҳиди марказии

идоракунии хадамоти кадриро дар вазорату идораҳои давлатӣ ҳамчун анҷомдиҳандаи функцияҳои ғайримуттамарказ иҷро мекунад.

Идоракунии кормандони хизмати давлатӣ дар ду сатҳ анҷом дода мешавад: Агентии хизмати давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва хадамоти кадрӣ мақомоти давлатӣ дар сатҳи марказӣ ва минтақавӣ. Мутобиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи хизмати давлатӣ" функцияҳои Агентии хизмати давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи идоракунии захираҳои инсонӣ барои мусоидат ва татбиқи назорати баъзе расмиёти идоракунии захираҳои инсонӣ мисол, гузаронидани озмунҳо барои ишғол намудани мансабҳои холии хизмати маъмурии давлатӣ, аттестатсия, баҳодихи, мониторинги ҳолати кадрӣ хизмати давлатӣ (моддаи 8) таҳияи фармоиши давлатӣ оид ба азнавтайёркунии касбӣ, пешбурди Феҳристи хизматчиёни давлатӣ ва ғайра нигаронида шудааст. [1]

Фаъолияти хадамоти кадрӣ мақомоти давлатиро Низомнома дар бораи хадамоти кадрӣ муайян менамояд. Ин Низомнома пешбинӣ менамояд, ки роҳбарии хадамоти кадрӣ ба зиммаи роҳбари мақоми давлатӣ ё ба зимаи яке аз муовинони он гузошта мешавад ва бо назардошти вазифаҳои мақоми давлатӣ ташаккул меёбад.

Идоракунии захираҳои инсонӣ дар иқтисоди бозори имрӯза аҳамияти халқунанда дорад. Дар сурати мавҷуд будани идеяҳои боистеъдод, технологияи наватарин, шароити мусоиди берунӣ, вале бе кадрҳои хуб тайёр кардашуда ба ҳосилнокии баланди меҳнат ноил шудан мумкин нест. Сармоягузорӣ ба захираҳои инсонӣ ва кори кадрӣ омили дарозмуддати рақобатпазирӣ ва зинда мондани бозори меҳнат мегардад. Инсон муҳимтарин унсури раванди истехсолот дар ташкилот мебошад. Ҳамин тавр, кадрҳои ташкилот дар айни замон асоси муваффақиятҳои бозор мебошанд.

Коллектив барои ноил шудан ба мақсадҳои муайяни ташкилот кор мекунад. Самаранокии кори ӯ асосан аз он вобаста аст, ки чӣ гуна ҳадафҳои ҳар як корманд ба ҳадафҳои ташкилот мувофиқат меkunанд. Шиори «Ҳама чизро кадрҳо хал меkunанд» имрузҳо махсусан аҳамиятнок аст. Аз ин рӯ, ташкилотҳо ба ҷалби коргарони қобилиятнок хеле манфиатдор мебошанд. Дарҷаи инкишофи корманд аз ҷиҳати маҷмӯи дониши касбӣ, маҳорат, қобилият ва ба меҳнат ҳар қадар баланд бошад, омили моддии истехсолот ҳамон қадар тезтар беҳтар мешавад. Ширкатҳои пешқадам ба кормандон дар ивази устувории кор, музди меҳнат ва сохторҳои саҳти ташкилӣ, фароҳам овардани шароит барои тавсеаи дониш, тақмили ихтисос, тақмили пайваستاи худ ва тавонмандсозии кормандон дар қабули қарорҳо пешниҳод меkunанд. Ин маънои гардиши идоракуниро ба ташаккули арзишҳои нави ахлоқӣ дорад, ки аз ҷониби тамоми кормандони ташкилот пазируфта шудаанд. Маблағҳои

калон ба истифодаи фасеҳ ва мутобиқшудаи захираҳои меҳнатӣ, баланд бардоштани фаъолияти эҷодӣ ва ташкилотчигии кадрҳо, инкишоф додани қобилият ва маҳорати касбии кормандон, ташаккули маданияти инсондӯстии ташкилот равона карда мешаванд.[2]

Маҳз ба туфайли тамоилҳои боло дар шароити иқтисоди бозаргонӣ дар мамлакати мо масъалаҳои татбиқи амалии шаклҳои хозиразамони идоракунии кадрҳо, ки барои баланд бардоштани самаранокии иҷтимоию иқтисодии истеҳсолоти ҳар гуна шакл имконият медиҳанд, ба миён меоянд ва аҳамияти махсус дорад. Усулҳои муосири идоракунии ташкилот интихоби миқдори зиёди самтҳои функционалии фаъолияти идоракуниро дарбар мегиранд, ки бо идоракунии ҷузъи кадрӣ истеҳсолот аз ҷониби кормандони ташкилот алоқаманданд. Дар ҳар як ташкилот зарур аст, ки шумораи кадрҳо, системаи самарабахши хоста гирифтани, ба қор қабул кардан ва ҷо ба ҷо гузоштани кадрҳо, бо қор таъмин намудани кормандон бо назардошти манфиатҳои истеҳсолот ва ҳуди қоргар, дар системаи додани музди меҳнат аз рӯи натиҷаҳои он, пешбарӣ намудани кормандон, системаи ҳавасмандгардонии меҳнат, бо назардошти мушкилиҳои инфиродии кормандон, беҳтар намудани шароити зисту истироҳати онҳо ва ғайра. Тамоми фаъолияти ташкилот аз он вобаста аст, ки қори кормандон то чӣ андоза дуруст ташкил карда шудааст, зеро ин ба муносибати кормандон ба ташкилоте, ки онҳо дар он қор мекунанд ва мувофиқан ба қори онҳо таъсир мерасонад.

Категорияи маъмултарини иқтисоди меҳнат дар марҳилаи ҳозира категорияи «сармояи инсонӣ» мебошад. Тибқи таърифи Г.Беккер сармояи инсонӣ шакли сармояе мебошад, ки қисми таркибии шахс ва манбаи даромади ояндаи ӯ ва ё неъматҳои ғайримоддии ӯ мебошад. Он аз дониш, малака, ҳавасмандӣ ва нерӯи бадастомада иборат аст, ки инсон ба онҳо дода шудааст ва метавонад дар тӯли як муддати муайян барои истеҳсоли молу маҳсулот ва хидматҳо истифода шавад.

Сармояи инсонӣ иқтидори истеҳсолии шахс буда, ба ин маъно категорияи «сармояи инсонӣ» шакли ифодаи мафҳуми «меҳнат» мебошад. Қобилияти истеҳсолии шахс, яъне қобилияти меҳнатии ӯ, ки аз рӯи синну сол, саломатӣ ва маълумот муайян карда мешавад, хусусияти асосии категорияи «захираҳои меҳнатӣ» мебошад. Дар натиҷа, захираҳои инсонӣ (ё захираҳои меҳнатӣ) ва сармояи инсонӣ бо мазмуни умумии асосӣ муттаҳид мешаванд. Категорияи захираҳои инсонӣ муносибатҳои истеҳсолот, тақсимот, азнавтасимкунӣ ва истифодаи қобилияти қори ташаккулёфтаи як қисми аҳоли ва категорияи «сармояи инсонӣ» муносибати байни ҷомеа, оила, шахс ва ташкилотро дар бораи ташаккул, тақдористеҳсол, аз нав тақсим кардан ва истифода бурдани қобилияти эҷодии шахсро инъикос менамояд.[3] Аммо, агар категорияи «захираҳои инсонӣ» таҷассуми гурӯҳи иҷтимоии қобилияти

кории аҳоли бошад, пас сармояи инсонӣ қобилияти кории дар инсон таҷассумёфтара, сарфи назар аз тақсимои он ба гурӯҳҳои иҷтимоӣ тибқи меъёрҳои муқаррарнамудаи қонун инъикос мекунад. Сармояи инсонӣ аз барандаи худ - шахс ҷудонашаванда аст. Корфармо дар ҳақиқат ин захираи иқтисодиро ба иҷора мегирад, то онро ҳамчун омили истеҳсоли маҳсулот ва хизмат истифода барад. Аз ин рӯ, сармояи инсонӣ ҳамчун шакли дигари намоёндагии категорияи «қувваи корӣ» амал мекунад. Қувваи корӣ ҳамчун мол дорои арзиши истифодаест, ки аз рӯи ҳаҷми пешбинишудаи хидматҳое, ки аз коргар дар ташкилот интизор аст, муайян карда мешавад. Қобилияти сармояи инсонӣ барои эҷоди арзиши иловашуда арзиши онро барои корфармо ва сатҳи даромади корманд муайян мекунад. Барои коргар сармояи инсонии ӯ як мол аст, барои корфармо ин арзиши пешпардохти сармоя барои киро кардани коргар сарфшуда мебошад. Фарқи асосии байни категорияи «сармояи инсонӣ» ва «захираҳои инсонӣ» дар он аст, ки захираҳои инсонӣ дорои потенциали фаъолияти истеҳсолии сатҳи муайяни мураккабӣ ва шиддатнокӣ мебошанд ва сармояи инсонӣ кӯшишҳои меҳнатии потенциалӣ ва амалӣ дар якҷоягӣ бо арзиши иловашуда иборат аст. Ин маънои онро дорад, ки ин категория инчунин дар мазмуни худ ҷузъеро дар бар мегирад, ки самаранокӣ фаъолияти инсонро дар шароити ноустувори муҳити беруна инъикос мекунад. Вай имконият дорад, ки бо маблағҳои мувофиқ (пул, вақт, кушиши ҳуди коргар) арзиши истифодаи худро зиёд кунад ва ба ин васила қобилияти ба даст овардани даромадро тавассути намуд ва усулҳои нави фаъолият нигоҳ дорад.

Аз аввали солҳои 90-уми асри гузашта кишвари мо роҳи батадриҷи гузариш ба муносибатҳои бозориро пеш гирифт ва ҳоло нишонаҳои хоси он – гуногуншаклии моликият, мустақилияти иқтисодии корхонаву ташкилот, озодии нарху наво ва савдои дохилию хориҷӣ, ташаккули биржа қоғазҳои қиматнок ва ғ. зухур ёфтаанд. Мутаасифона ин қадамҳо ба тақозои замони ҷавобгӯ нестанд ва ҷумҳури дар ин самти инкишоф аз як қатор мамолики Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил ақиб монда ба ҳисоб меравад.

Дар қатори сабабҳои маълуми ин ақибмонии воқеӣ (вазъи ноустувори сиёсӣ ҷамъиятӣ дар аввали даҳсолаи номбурда, густавии равобити иқтисодӣ бо ҷумҳуриҳои дар ҳайати собиқ Иттифоқи Ҷумҳуриҳои Шӯравии Сотсиалистӣ буда, нарасидани воситаҳои гардони худӣ ва мутахассисон), ки боиси боздошти суръати ислоҳоти иқтисодӣ бо роҳи гузариш ба бозор гаштааст, ҳамчунин тайёр набудани роҳбарони корхонаву ташилотро дар самти идоракунии ба миёномада, зикр кардан бомаврид аст. Бархе аз онҳо дар ҷараёни идоракунии тарзу усулҳои роҳбарии истефода мебаранд, ки маҳз аз даврони шӯравӣ ба мерос мондаасд.

Аз ин рӯ, тайёр намудани менечерони баландихтисоси касбӣ дар ҷомеа масъалаи басо муҳим буда, ҳаллу ҷасли он дар низоми ташкили дурусти ҷараёни идоракунии захираҳои инсонӣ аҳамияти аввалиндараҷа дорад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон соҳаи хизмати давлатӣ дар ҳоли рушд қарор дошта ба кадрҳои баландихтисос бениҳоят ниёз дорад. Дар ин замина дар соҳаи хизмати давлатӣ мақоми ваколатдори махсусгардонидашуда Агентии хизмати давлатии назди Президент таъсис дода шудааст.

Дар Тоҷикистон системаи идоракунии захираҳои инсонӣ омехта буда, дар он унсурҳои системаи муттамарказ ва ғайримуттамарказ якҷоя шудаанд. Таҳти системаи пайванди, ки дар Тоҷикистон гузаронида мешавад, мақоми ваколатдори соҳаи хизмати давлатӣ - Агентии хизмати давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мавҷуд аст, ки функсияи воҳиди марказии идоракунии ҳадамоти кадриро дар вазорату идораҳои давлатӣ ҳамчун анҷомдиҳандаи функсияҳои ғайримуттамарказ иҷро мекунад.[4]

Мутахассисони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолияти худро дар шакли саридора, шӯъбаҳо, секторҳои ташкилотҳо, ҳамчун воҳидҳои зина ба зинаи муттақобил ё ин ки ба воситаи шахсияти кормандони масъул амалият мегардонанд, ки онҳо дар меъёрҳои салоҳиятнокиашон барои ҳалли масъалаҳои кадрӣ ҷавобгӯӣ мебошанд.

Самти асосии фаъолияти хизматчиёни давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷроиши вазифа ва ӯҳдадорихои марказҳои идоракунии кадрҳо буда, мақсади асоси ёрирасонӣ ба фаъолият ва идоракунии натиҷабаш дар таъмин намудани роҳбарияти кафолатнок ба меъёрҳои қонунӣ мувофиқ буда, пешрафти тахассусӣ, таъминоти ҳифзи ҳуқуқӣ ва иҷтимоии ҳар як корманди идораи давлатӣ мебошад.

Соҳаи хизмати давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳоло қадамҳои аввалини худро барои тартиб ва истеъдодҳои замонавии тахассусие, ки шаҳрвандонро дуруст идора карда метавонанд, такмил ёфта истодааст. Хизматчиёни давлатӣ бояд қобилиятнок, барои идораи усулҳои роҳбарикунанда омода бошанд ва барои ҷомеа фаъолиятшон манфиатнок бошад.

Тайёр намудани кадрҳои баландихтисоси замонавӣ фақат дар манбаи методҳои муосири технологияи кадрӣ имконпазир аст.

Инро аснодро Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дуруст дарк намуда, барои рушд ва раванг додани фаъолияти хизмати давлатӣ аз солҳои аввали истиқлолият барои таъсис додани донишқадаҳои замонавӣ барои такмили фаъолияти хизмати давлатӣ ба роҳ монда, вазифаи аввалини худро дар ин ҷабҳаҳо, такмили усулҳо, воситаҳо, методҳо ва тарзи дуруст идора намудани захираҳои инсонӣ мешуморад.

Дар маҷмӯъ технологияи кадрӣ дар соҳаи хизмати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бодарназардошти он фаъолияти гуногунсоҳа мувофиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, дурнамои рушди давлатӣ, принципҳои роҳбарии одилона, мақсад ва мароми директивҳои муайян амалӣ мегарданд. Ин гуна фаъолият тамоми узвҳои муҳимтарини маҷмӯи идора намудани кормандонро фаро гирифта, барои иҷроиши нақшаҳои қабулгардида қудрати қобилиятнокии кадрҳоро ҳаматарафа истифода карда онҳоро барои дуруст идора намудани ҷомеа сафарбар менамоянд.

Идоракунии захираҳои инсонӣ дар хизмати давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун муносибати хуби инсонӣ, мақсаднок идора намудани кормандон, ноил гаштан ба он қомеъбихосе, ки ба манфиати давлат равона шудаанд. [5]

Сиёсати кадрӣ хизматчиёни давлатӣ бо мурури замон фаъолияти ин соҳа рӯзмаъра аст, ҳамзамон дар назди ҷомеа бо мақсадҳои муайян аз рӯи таҳассус фаъолият намуда барои бо муваффақият амалӣ гардидани дурнамо мақсад ва вазифаҳои идораҳои давлатӣ раҳсипор бошад.

Айни замон барои ҳалли проблемаҳои мақомоти давлатӣ дар самти идоракунии захираҳои инсонӣ рушди бисёрҷанбаи стратегиро талаб менамояд. Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Раёсати хизмати давлатӣ доиман дар фикри онанд, ки идоракунии мақсадноки идоракунии захираҳои инсонӣ тақвиятбахши ояндаи давлат маҳсуб меёбад. Ҳаёлати мақомоти давлатӣ яъне шахсиятҳое, ки дар он фаъолият мекунанд, ба ҳадафҳои баланди рақобатноки мақомот мерасанд. Қайд кардан ба маврид аст, ки усули идоракунии ҳайатро такмил дода, онро бо роҳи равиши муосир ба роҳ мондан лозим аст. Дар ин замина бояд муносибати он дар фаъолияти қорӣ хизмати давлатӣ дигар гардида, диди ҳамдигарфаҳмӣ дар ҳаёт ба роҳ монда шавад. Муносибати роҳбарону мансабдорон бояд бо ҳаёлати қори ҳамчун ҳамкор ба роҳ монда шавад, ки балки ба онҳо ҳамчун як қоранди давлатие, ки бо маош қор мекунанду онро бояд бартараф ва ба қор гузошт. «Қордӯм – қарқашмаҳои арзиши қори қор» ин қор бояд барои қар як қарвар дастури намунавӣ бошад.

РҶЙХАТИ АДАБИЁТИ ИСТИФОДАШУДА

1. Қарёми Қориденти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Қарқлиси Қори Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 28 декабри соли 2024.
2. Қорон Респуқлики Таджикистан «О қосударственной службе от 11 марта 2010 года №603
3. Положение о порядке прохождения конкурса для занятия административных государственных должностей от 7 апреля 2007 года №232
4. Раҳмонов Э.Ш. Тоҷикистон дар остонаи асри 21. Душанбе -2002.

5. Саидов А. «Хизмати давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон». Душанбе-2006.

ТЕХНОЛОГИЯИ РАҚАМӢ ВА СТРАТЕГИЯИ ИДОРАКУНИИ ЗАХИРАҲОИ ИНСОНӢ ДАР ҶАҲОНИ ИҚТИСОДИ РАҚАМӢ

Анварӣ Ризвоншоҳи Ҳоким

*Ассистенти кафедраи молия ва қарз. Донишқадаи иқтисод ва савдои
Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон дар ш. Хуҷанд
ranvari@inbox.ru*

Шарҳи мухтасар. Мақола таъсири технологияҳои рақамиро ба идоракунии захираҳои инсонӣ дар иқтисоди рақамӣ меомӯзад. Технологияҳои асосӣ, аз қабилӣ зехни сунъӣ, таҳлили маълумот ва ҳалли абрӣ ва нақши онҳо дар оптимизатсияи равандҳои HR баррасӣ карда мешаванд. Ба мушкилоти татбиқ, аз ҷумла муқовимати кормандон ва масъалаҳои ҳифзи маълумот диққати махсус дода мешавад. Дар мақола тавсияҳо оид ба татбиқи самаранокӣ технология барои баланд бардоштани рақобатпазирӣ ва чандирии тиҷорат пешниҳод карда мешаванд.

Калимаҳои калидӣ: рақамисозӣ, идоракунии захираҳои инсонӣ, зехни сунъӣ, таҳлили маълумот, ҳалли абрӣ, автоматизатсия, равандҳои HR, иқтисоди рақамӣ, ҷалбкунӣ, ҳифзи маълумот, табдили рақамӣ, технология дар HR, инноватсия, фарҳанги корпоративӣ, баланд бардоштани самаранокӣ.

ЦИФРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И СТРАТЕГИЯ УПРАВЛЕНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМИ РЕСУРСАМИ В МИРЕ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

Анварӣ Ризвоншоҳ Ҳоким

*ассистент кафедры финансов и кредита
Институт экономики и торговли Таджикского государственного
университета коммерции в г. Худжанде
ranvari@inbox.ru*

Аннотация: Статья исследует влияние цифровых технологий на управление человеческими ресурсами в условиях цифровой экономики. Рассматриваются ключевые технологии, такие как искусственный интеллект, аналитика данных и облачные решения, и их роль в оптимизации HR-процессов. Особое внимание уделяется вызовам внедрения, включая сопротивление сотрудников и вопросы защиты данных. В статье

предложены рекомендации по эффективному внедрению технологий для повышения конкурентоспособности и гибкости бизнеса.

Ключевые слова: *цифровизация, управление человеческими ресурсами, искусственный интеллект, аналитика данных, облачные решения, автоматизация, HR-процессы, цифровая экономика, рекрутинг, защита данных, цифровая трансформация, технологии в HR, инновации, корпоративная культура, повышение эффективности.*

DIGITAL TECHNOLOGIES AND HUMAN RESOURCES MANAGEMENT STRATEGY IN THE DIGITAL ECONOMY WORLD

Anvari Rizvonshoh Hokim

*Assistant of the department of finance and credit Institute of Economy and Trade
of Tajik State University of Commerce in Khujand
ranvari@inbox.ru*

Annotation: *This article explores the impact of digital technologies on human resource management in the digital economy. It examines key technologies, such as artificial intelligence, data analytics, and cloud solutions, and their role in optimizing HR processes. Particular attention is paid to implementation challenges, including employee resistance and data protection issues. The article offers recommendations for the effective implementation of technologies to enhance competitiveness and business agility.*

Keywords: *digitalization, human resource management, artificial intelligence, data analytics, cloud solutions, automation, HR processes, digital economy, recruiting, data protection, digital transformation, HR technologies, innovation, corporate culture, efficiency improvement.*

Цифровизация стала неотъемлемой частью современного бизнеса, включая сферу управления человеческими ресурсами (HR). В условиях цифровой экономики, где технологии постоянно меняют подходы и методы работы, внедрение инновационных решений в области HR становится ключевым элементом успешной трансформации компаний [6, с.45]. Современные технологии, такие как искусственный интеллект, большие данные, облачные вычисления и автоматизация процессов, предоставляют уникальные возможности для улучшения управления персоналом, повышения его эффективности и адаптации к изменениям внешней среды [2, с.78]. В связи с этим, актуальность исследования цифровых технологий в HR и разработка стратегий их внедрения в организацию крайне важны для повышения конкурентоспособности и гибкости бизнеса.

Целью данной статьи является анализ влияния цифровых технологий на стратегию управления человеческими ресурсами и выявление их роли в развитии организаций в условиях цифровой экономики [9, с.215]. Основные задачи исследования включают рассмотрение ключевых технологий, влияющих на HR-процессы, анализ преимуществ и вызовов цифровизации, а также выработку рекомендаций по эффективному внедрению этих технологий.

Цифровизация управления человеческими ресурсами включает в себя внедрение таких технологий, как автоматизация процессов рекрутинга, использования аналитики данных для оценки эффективности сотрудников, использование искусственного интеллекта для прогнозирования потребностей бизнеса в кадрах и оптимизации процессов на всех уровнях [1, с.110]. История цифровизации в HR началась с внедрения первых автоматизированных систем для учета рабочего времени и оплаты труда, а затем развивалась с переходом к более сложным программным продуктам для управления персоналом [7, с.35]. Сегодня на рынке существует множество решений, таких как системы управления персоналом (HRMS), платформы для обучения и развития сотрудников, а также инструменты для управления талантами, которые активно применяются в крупных компаниях [8, с.122].

Одной из ключевых технологий, влияющих на HR, является использование искусственного интеллекта и машинного обучения для автоматизации и оптимизации процессов найма. Эти технологии помогают значительно сократить время на подбор персонала и улучшить точность отбора кандидатов, что повышает качество найма [2, с.78]. Кроме того, аналитика данных позволяет компаниям предсказывать потребности в кадрах и оперативно реагировать на изменения, что в свою очередь способствует более эффективному управлению человеческими ресурсами.

Облачные решения и мобильные приложения также играют важную роль в цифровизации HR. Они обеспечивают гибкость и доступность HR-сервисов для сотрудников компании в любое время и в любом месте, а также позволяют улучшить взаимодействие между сотрудниками и менеджерами [1, с.110]. Облачные решения способствуют централизованному хранению данных, упрощая доступ к информации и обеспечивая её безопасность.

Для успешной цифровизации HR-процессов необходимо разработать четкую стратегию, которая должна включать несколько ключевых этапов [9, с.215]. Во-первых, компаниям следует оценить текущий уровень цифровизации и выявить потребности в новых технологиях. Во-вторых, важно внедрить эти технологии постепенно, начиная с наиболее простых и востребованных решений, таких как автоматизация рекрутинга или внедрение облачных платформ для управления персоналом.

Однако внедрение новых технологий в HR сталкивается с рядом вызовов. Одним из них является сопротивление сотрудников к изменениям [3, с.53]. Многие работники могут опасаться утраты рабочих мест или трудностей с освоением новых систем. Поэтому важно обеспечить соответствующее обучение и поддержание открытого диалога с персоналом на всех этапах внедрения.

Одной из главных проблем, с которой сталкиваются компании при цифровизации HR, является дефицит специалистов в области информационных технологий [10,с.75]. Высокий спрос на квалифицированных специалистов по внедрению цифровых решений в управление персоналом часто приводит к нехватке кадров, что затрудняет процесс цифровой трансформации.

Кроме того, в процессе цифровизации возникает множество этических и юридических вопросов. Проблемы, связанные с защитой персональных данных сотрудников, соблюдением законодательства о конфиденциальности и предотвращением дискриминации, требуют внимательного подхода и соблюдения всех правовых норм. Важно также учитывать культурные барьеры, так как многие сотрудники могут не быть готовы к таким изменениям.

Множество крупных мировых компаний уже успешно внедрило цифровые технологии в HR-процессы. Например, компания IBM активно использует аналитику больших данных для оценки эффективности сотрудников и принятия решений о карьерном росте [5, с.143]. Google, в свою очередь, применяет искусственный интеллект для прогнозирования успеха кандидатов на вакантные должности, что позволяет компании значительно улучшить качество найма.

Также в странах СНГ можно выделить несколько успешных кейсов. В России, например, многие крупные компании используют облачные решения для управления персоналом, что позволяет оптимизировать процессы и снизить затраты. На пример, в Узбекистане также начинают внедряться электронные HR-системы, что способствует улучшению управления кадрами в различных отраслях.

Для успешного внедрения цифровых технологий в HR-управление компании должны следовать нескольким рекомендациям. Во-первых, необходимо проводить регулярное обучение персонала для повышения их квалификации в работе с новыми технологиями. Во-вторых, важно создать поддержку на всех уровнях организации, включая руководство, которое должно быть готово к изменениям и мотивировать сотрудников на их внедрение. В-третьих, нужно разрабатывать и внедрять политику защиты

данных, обеспечивая соблюдение всех норм конфиденциальности и безопасности.

Цифровизация управления человеческими ресурсами становится неотъемлемой частью стратегического развития организаций в условиях цифровой экономики. Внедрение современных технологий позволяет компаниям не только оптимизировать процессы найма и развития персонала, но и повысить эффективность всей организационной структуры. Несмотря на вызовы, такие как кадровый дефицит и этические проблемы, правильное внедрение технологий и подходящее управление изменениями помогут компаниям добиться успеха в цифровую эпоху.

Цифровизация в сфере HR также открывает новые возможности для персонализированного подхода к сотрудникам. Использование технологий искусственного интеллекта и анализа данных позволяет компаниям не только эффективно управлять кадровыми процессами, но и выявлять сильные стороны сотрудников, что в свою очередь способствует более точному и индивидуальному подходу в развитии карьерных траекторий. Системы, использующие машинное обучение, могут рекомендовать сотрудникам подходящие курсы для повышения квалификации, а также предсказывать их карьерный рост, исходя из их результатов и развития в компании. Такой подход помогает повысить мотивацию сотрудников и улучшить их вовлеченность, что, в свою очередь, ведет к улучшению общей продуктивности и снижению текучести кадров.

Однако несмотря на множество преимуществ, цифровизация HR также несет определенные риски. Одним из наиболее важных аспектов является обеспечение защиты персональных данных сотрудников. В условиях массового использования цифровых технологий увеличивается количество данных, которые собираются и обрабатываются различными системами. Это создает повышенные требования к обеспечению безопасности информации и соблюдению законодательства о защите данных. Компании должны быть готовы не только внедрять новые технологии, но и создавать надежную систему безопасности для защиты конфиденциальной информации. В противном случае последствия утечек данных могут стать серьезной угрозой как для репутации компании, так и для её финансовой стабильности.

Список использованной литературы:

1. Бородин, С. П. Облачные решения для бизнеса: применение в управлении персоналом. – Казань: Издательство «Казанский университет», 2018. – С. 110-123.
2. Горбунов, А. В. Технологии искусственного интеллекта в управлении персоналом. – СПб.: Издательство «Бизнес-Пресс», 2019. – С. 78-92.

3. Данилова, Т. И. Проблемы внедрения цифровых технологий в малом и среднем бизнесе. – М.: ИТ-Групп, 2020. – С. 53-67.

4. Иванова, И. А. Этические и правовые аспекты цифровизации управления персоналом. – М.: Юридическая литература, 2020. – С. 80-94.

5. Карпов, М. Г. Цифровая экономика и её влияние на структуру труда и занятость. – Екатеринбург: Уральский университет, 2021. – С. 143-158.

6. Козлов, В. И. Цифровизация и автоматизация процессов управления персоналом в условиях цифровой экономики. – М.: Издательство «Наука», 2020. – С. 45-62.

РАҚАМИСОЗИИ ИДОРАКУНИИ ЗАХИРАҲОИ ИНСОНӢ: ИМКОНИЯТҲО, МУШКИЛОТ ВА ОЯНДАИ РУШД

Зокирова Гузал Юсуфҷоновна

Ассистенти кафедраи муносибатҳои байналмилалӣ ва таърихи

«Донишқадаи байналмилалӣи Хуҷанд»-и ДБССТ

(шаҳри Хуҷанд, вилояти Сӯғд)

bekhzodzodabekhruz@gmail.com тел: 92-798-21-86

Аннотатсия: Мақола ба таҳлили рақамисозии идоракунии захираҳои инсонӣ дар заминаи иқтисодиёти рақамӣ бахшида шудааст. Дар он вазъи кунунии рақамисозӣ, мушкилоти асосӣ, аз қабili муқовимат ба тағйирот, масъалаҳои амнияти маълумот, норасоии малакаҳои рақамӣ ва дурнамои рушд бо истифода аз технологияҳои пеирафта, аз ҷумла зеҳни сунъӣ ва таҳлили маълумоти калон, баррасӣ мегарданд. Мақола барои мутахассисони соҳаи идоракунии кадрҳо, сиёсатгузорони иқтисодӣ ва муҳаққиқони соҳаи технологияҳои иттилоотӣ тавсия дода мешавад.

Калидвожаҳо: рақамисозӣ, захираҳои инсонӣ, мушкилот, имкониятҳо, технологияҳои рақамӣ, зеҳни сунъӣ, таҳлили маълумот.

ЦИФРОВИЗАЦИЯ УПРАВЛЕНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМИ РЕСУРСАМИ: ВОЗМОЖНОСТИ, ПРОБЛЕМЫ И БУДУЩЕЕ РАЗВИТИЯ

Зокирова Гузал Юсуфъевна

Ассистент кафедры международных отношений

и истории Худжандского международного института

в городе Худжанде

bekhzodzodabekhruz@gmail.com тел: 92-798-21-86

Аннотация: Статья посвящена анализу цифровизации управления человеческими ресурсами в условиях цифровой экономики. Рассматриваются

текущее состояние цифровизации, ключевые проблемы, такие как сопротивление изменениям, вопросы безопасности данных, недостаток цифровых навыков, а также перспективы развития с использованием передовых технологий, включая искусственный интеллект и анализ больших данных. Статья рекомендуется для специалистов в области управления персоналом, экономических политиков и исследователей в сфере информационных технологий.

Ключевые слова: цифровизация, человеческие ресурсы, проблемы, возможности, цифровые технологии, искусственный интеллект, анализ данных.

Abstract: The article is dedicated to analyzing the digitization of human resource management within the context of the digital economy. It examines the current state of digitization, key challenges such as resistance to change, data security issues, lack of digital skills, and development prospects through the adoption of advanced technologies, including artificial intelligence and big data analytics. The article is recommended for HR management professionals, economic policymakers, and researchers in the field of information technologies.

Keywords: digitization, human resources, challenges, opportunities, digital technologies, artificial intelligence, big data analytics.

Рақамисозии идоракунии захираҳои инсонӣ яке аз равандҳои муҳими замони муосир аст, ки ба оптимизатсияи равандҳои марбут ба интиҳоб, омӯзиш, арзёбӣ ва идоракунии кадрҳо нигаронида шудааст. Ин раванд ба ширкатҳо имкон медиҳад, ки самаранокии кории худро афзоиш диҳанд, хароҷотро кам кунанд ва ба тағйироти босуръати бозори меҳнат мутобиқ шаванд. Бо вучуди ин, рақамисозӣ мушкилоти нав, аз қабيلي муқовимат ба тағйирот, масъалаҳои амният ва норасоии малакаҳои рақамӣ, ба миён меорад. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки барномаи рушди иқтисоди рақамиро барои солҳои 2025–2030 қабул кардааст, рақамисозии захираҳои инсонӣ ҳамчун омили муҳими рушди устувор арзёбӣ мешавад [1]. Дар сатҳи ҷаҳонӣ, рақамисозӣ дар идоракунии захираҳои инсонӣ бо суръат пеш меравад. Тибқи таҳқиқоти охир, то соли 2025 зиёда аз 70% ширкатҳои ҷаҳонӣ технологияҳои рақамиро дар идоракунии кадрҳо, аз ҷумла системаҳои автоматикунонидашудаи интиҳоби кадрҳо, платформаҳои омӯзиши онлайн ва нармафзорҳои таҳлили иҷрои кор, истифода мебаранд. Масалан, системаҳои идоракунии захираҳои инсонӣ ба ширкатҳо имкон медиҳанд, ки маълумоти кормандонро самаранок идора кунанд ва равандҳои қабули қарорро тезонанд [2]. Дар Русия, барномаи миллии "Иқтисоди рақамӣ" ба рушди малакаҳои рақамӣ дар байни кормандон таъя мекунад, ки ба афзоиши самаранокии

идоракунии кадрҳо мусоидат кардааст [3]. Дар Тоҷикистон, Стратегияи миллии рушди маориф то соли 2030 рақамисозии омӯзишро ҳамчун яке аз самтҳои афзалиятнок муайян кардааст, ки ба омодагии кадрҳо барои иқтисоди рақамӣ нигаронида шудааст [4]. Аммо дар Тоҷикистон, рақамисозӣ дар соҳаи захираҳои инсонӣ ҳанӯз дар марҳилаи ибтидоӣ қарор дорад. Танҳо 35–40% ширкатҳои системаҳои иттилоотии идоракунии захираҳои инсонӣ истифода мебаранд, ки ин нишондиҳанда нисбат ба кишварҳои пешрафта хеле паст аст [5]. Бо вуҷуди ин, истифодаи технологияҳои рақамӣ дар ширкатҳои пешқадами Тоҷикистон нишон додааст, ки вақти интихоби кадрҳо то 50% кам шуда, сатҳи қаноатмандии кормандон ва самаранокии равандҳои корӣ афзоиш ёфтааст. Масалан, истифодаи платформаҳои онлайн барои омӯзиши кормандон дар баъзе ширкатҳои маҳаллӣ имкон додааст, ки хароҷоти марбут ба омӯзиши анъанавӣ то 30% коҳиш ёбад [6]. Рақамисозии захираҳои инсонӣ бо якчанд мушкилоти ҷиддӣ рӯбарӯ аст, ки метавонад пешрафти онро суст кунад. Яке аз мушкилоти асосӣ муқовимат ба тағйирот аст. Бисёре аз кормандон ва роҳбарон аз қабули технологияҳои нав худдорӣ мекунанд, зеро аз даст додани ҷойи кор метарсанд ё бо технологияҳои нав ошно нестанд. Тибқи таҳқиқот, 60% роҳбарони соҳаи омӯзиш ва рушд набудани малакаҳои рақамиро мушкилоти асосӣ мешуморанд [7]. Дар Тоҷикистон, ин мушкилот бо сатҳи пастии дастрасӣ ба интернет (танҳо 35% аҳоли ба интернет дастрасӣ доранд) ва норасоии мутахассисони дорои малакаҳои баланди рақамӣ боз ҳам печидатар мешавад [8]. Масъалаи дигари муҳим амнияти маълумот аст. Истифодаи маълумоти шахсии кормандон дар системаҳои рақамӣ хатари вайроншавии маълумотро зиёд мекунад. Гузоришҳо нишон медиҳанд, ки 60% ширкатҳои ҷаҳонӣ дар панҷ соли охир ҳамлаҳои киберӣ ба системаҳои HR-ро аз сар гузаронидаанд [9]. Дар Тоҷикистон, низоми қонунгузориҳои марбут ба ҳифзи маълумоти шахсӣ ҳанӯз пурра ташаккул наёфтааст, ки ин хатарро боз ҳам зиёд мекунад [10]. Рақамисозӣ инчунин метавонад нобаробарии иҷтимоиро афзоиш диҳад. Кормандони дорои малакаҳои паст таҳти хатари аз бозори меҳнат хориҷ шудан қарор доранд, чун 45% корҳои рутинӣ дар ҷаҳон тавассути автоматизатсия иваз карда мешаванд [11]. Дар Тоҷикистон, ин метавонад ба афзоиши бекорӣ дар байни ҷавонон, махсусан дар минтақаҳои дурдаст, оварда расонад [12]. Набудани инфрасохтори технологияи муосир низ монеаи ҷиддӣ аст. Дар Тоҷикистон, камтар аз 5% буҷаи ширкатҳо ба технологияҳои иттилоотӣ барои идоракунии захираҳои инсонӣ сарф мешавад, ки ин нишондиҳанда нисбат ба кишварҳои пешрафта хеле паст аст [13]. Инчунин, дастрасии маҳдуд ба интернет ва таҷҳизоти муосир дар минтақаҳои рустоии Тоҷикистон татбиқи технологияҳои рақамиро мушкил мегардонад. Бо вуҷуди мушкилот, дурнамои рақамисозии захираҳои инсонӣ мусбат арзёбӣ мешавад. Технологияҳои зеҳни сунӣ ва таҳлили маълумоти калон

имкониятҳои нав барои пешгӯии истеъдодҳо, фардӣ гардонидани омӯзиш ва оптимизатсияи равандҳои корро фароҳам меоранд. Тибқи таҳқиқот, ширкатҳое, ки зехни суниро дар идоракунии захираҳои инсонӣ истифода мебаранд, то 40% самаранокӣи баландтар нишон медиҳанд [14]. Масалан, истифодаи алгоритмҳои барои таҳлили маълумоти кормандон ба ширкатҳо имкон медиҳад, ки истеъдодҳои мувофиқро зудтар муайян кунанд ва равандҳои интихобро тезонанд. Дар Тоҷикистон, лоиҳаҳои ҳамкорӣ бо кишварҳои пешрафта, аз қабili Русия ва Чин, ба қорӣ кардани ин технологияҳо мусоидат мекунанд. Масалан, дар доираи барномаҳои муштарак бо Чин, якҷанд ширкатҳои маҳаллӣ ба истифодаи нармафзорҳои рақамӣ барои идоракунии кадрҳо оғоз кардаанд [15]. Барномаҳои давлатӣ низ дар рушди рақамисозӣ нақши муҳим доранд. Дар Русия, барномаи "Малакаҳои рақамӣ" то соли 2030 омӯзиши 10 миллион кормандро пешбинӣ мекунад, ки ба баланд бардоштани сатҳи саводнокии рақамӣ дар байни аҳоли нигаронида шудааст [16]. Дар Тоҷикистон, "Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ" ба омода кардани кадрҳои дорои малакаҳои рақамӣ барои иқтисоди рақамӣ мусоидат мекунад [17]. Ин барномаҳо ба афзоиши шумораи мутахассисони дорои малакаҳои муосир, аз қабili қор бо нармафзорҳои ва таҳлили маълумот, имкон медиҳанд. Рақамисозии захираҳои инсонӣ метавонад ба иқтисодиёт ва қомеа таъсири мусбат расонад. Тибқи пешгӯиҳо, он метавонад бекори қоҳиш дода, истеҳсолотро дар сатҳи минтақавӣ 20–30% афзоиш диҳад [18]. Ин раванд инчунин ба рушди иқтисодиёти инноватсионӣ ва устувор мусоидат мекунад, зеро ширкатҳо метавонанд захираҳои худро самараноктар истифода баранд ва ба тағйироти бозор зудтар мутобиқ шаванд [19]. Дар Тоҷикистон, рақамисозӣ метавонад ба афзоиши рақобатпазирии ширкатҳои маҳаллӣ дар бозори қаҳонӣ мусоидат кунад, махсусан дар соҳаҳои хизматрасонӣ ва саноат. Барои муваффақияти рақамисозӣ дар Тоҷикистон, қанд тавсия пешниҳод карда мешавад. Аввалан, зарур аст, ки сатҳи саводнокии рақамӣ дар байни аҳоли, махсусан дар минтақаҳои рустой, баланд бардошта шавад. Ин метавонад тавассути баргузори қурсҳои омӯзиши ройгон ва дастрас барои кормандон ва донишҷӯён амалӣ гардад. Дуюм, таҳкими инфрасохтори технологӣ, аз қумла васеъ кардани дастрасӣ ба интернет ва таъмини таҷҳизоти муосир, муҳим аст. Сеюм, қонунгузори марбут ба ҳифзи маълумоти шахсӣ бояд тақмил дода шавад, то эътимоди ширкатҳо ва кормандон ба системаҳои рақамӣ афзоиш ёбад [20]. Дар маҷмӯъ, рақамисозии идоракунии захираҳои инсонӣ як раванди мураккаб, вале қур аз имкониятҳост. Дар шароити қунунӣ, мушкилотҳои марбут ба муқовимат ба тағйирот, амният ва норасоии малакаҳо қонеа эҷод мекунанд, аммо бо татбиқи барномаҳои давлатӣ, омӯзиши кадрҳо ва сармоягузорӣ ба технологияҳои нав, Тоҷикистон метавонад ба дурнамои

мусбат ноил гардад. Таҳкими инфрасохтор, баланд бардоштани саводнокии рақамӣ ва танзими қонунгузорӣ оид ба ҳифзи маълумот барои муваффақияти ин раванд муҳиманд [21].

Адабиёт

1. Табдили рақамии HR: дастури роҳбарони HR. АИХР. 2024.
2. Дроздов, И.Н. Рақамисозии идоракунии захираҳои инсонӣ. Иқтисоди эҷодӣ. 2022.
3. Стратегияи миллии рушди маориф то соли 2030. Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2020
4. Тадқиқоти иқтисодии СЕСифо. Истифодаи технологияҳои рақамӣ барои идоракунии захираҳои инсонӣ дар Олмон. 2023
5. Абидӣ, А. Идоракунии захираҳои инсонӣ дар асри табдили рақамӣ. ResearchGate. 2023
6. Ватфикс. 14 мушкилоти асосии HR дар соли 2025.

БАХШИ 3
КОРКАРД ВА ТАДБИҚИ
ТЕХНОЛОГИЯҲОИ РАҚАМӢ ДАР
КОРХОНАҲОИ ШАКЛИ
МОЛИКИЯТАШОН ГУНОГУН

БАЪЗЕ ЧАНБАҲОИ ИННОВАЦИЯ ВА ИДОРАКУНӢ ДАР ИҚТИСОДИ РАҚАМИИ МУОСИР

Хочаев Парвиз Давронович

*Доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор, мудири шуъбаи таҳқиқоти
соҳибқориҳои Институти илмӣ таҳқиқотиҳои соҳибқорию сайёҳии Донишгоҳи
байналмилалӣ соҳибқорӣ ва сайёҳӣ, 734055, ш. Душанбе, х. Борбад, 48/5,
Ҷумҳурии Тоҷикистон;
тел.: (+992) 938607503 hojaev123p@mail.ru*

*Дар ин мақола баъзе ҷанбаҳои инноватсия ва идоракунии дар иқтисоди
муосири рақамӣ баррасӣ мешаванд. Ибтот шудааст, ки иқтисоди рақамӣ
имкониятҳои навро барои баланд бардоштани самаранокӣ ва
рақобатпазирии соҳибқориҳои хурд фароҳам меорад. Он барои рақобатпазир
мондан дар ҷаҳони зудтағйирёбанда пайваста ба мутобиқшавӣ ва рушд ниёз
дорад. Дар хулоса, таъкид кардан бамаврид аст, ки аҳамияти инноватсияҳо
ва технологияҳои муосир дар заминаи иқтисоди рақамӣ барои соҳибқориҳои
хурд ва таъсири эҳтимолии онҳо ба оянда басо муҳим аст. Тавсия дода
мешавад, ки ба соҳибқориҳои хурди муосир, то ҳадди имкон, истифодаи соҳаҳои
ба монанди платформакунонӣ, коркарди иттилоот ва технологияҳои абрӣ,
фарогирӣ, идоракунии HR рақамӣ ва Интернетии ашъ (IoT) ба ҳадди аксар
расонида шавад.*

*Калидвожаҳо: навоарӣ, идоракунии, иқтисоди рақамӣ,
платформакунонӣ, технологияҳои абрӣ, фарогирӣ, идоракунии рақамӣ,
корманд.*

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ИННОВАЦИИ И УПРАВЛЕНИЕ В СОВРЕМЕННОЙ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ

Ходжаев Парвиз Давронович

*доктор экономических наук, профессор, зав. отдела НИИ туризма и
предпринимательства МИТИПРТ, 734055, г. Душанбе, пр. Борбада, 48/5,
Республика Таджикистан;
тел.: (+992) 938607503 hojaev123p@mail.ru*

*В статье рассмотрены некоторые аспекты инновации и управление в
современной цифровой экономике. Доказано, что цифровая экономика
предлагает новые возможности для повышения эффективности и
конкурентоспособности малого бизнеса. В ней возникает постоянная
необходимость адаптации и развития чтобы оставаться
конкурентоспособными в быстро меняющемся мире. В заключении, стоит*

подчеркнуть значимость современных инноваций и технологий в контексте цифровой экономики для малого бизнеса и их потенциальное влияние на будущее и рекомендуется современным малым предприятиям, по возможности, максимально использовать такие направления как платформизация, обработка БОИ и облачные технологии, инклюзивность, цифровое управление персоналом и интернет вещей (IoT).

Ключевые слова: *инновации, управление, цифровая экономика, платформизация, облачные технологии, инклюзивность, цифровое управление, персонал, интернет вещи.*

SOME ASPECTS OF INNOVATION AND MANAGEMENT IN THE MODERN DIGITAL ECONOMY

Khojaev Parviz Davronovich

Doctor of Economics, Professor, Head of Department, Research Institute of Tourism and Entrepreneurship, 734055, Dushanbe, Borbada Ave., 48/5, Republic of Tajikistan; Tel.: (+992) 938607503 hojaev123p@mail.ru

The article discusses some aspects of innovation and management in the modern digital economy. It has been proven that the digital economy offers new opportunities to improve the efficiency and competitiveness of small businesses. It constantly requires adaptation and development in order to remain competitive in a rapidly changing world. In conclusion, it is worth emphasizing the importance of modern innovations and technologies in the context of the digital economy for small businesses and their potential impact on the future, and it is recommended that modern small businesses, if possible, make maximum use of such areas as platformization, processing and cloud technologies, inclusivity, digital personnel management and the Internet of Things (IoT).

Key words: *innovation, management, digital economy, platformization, cloud technologies, inclusivity, digital management, personnel, Internet of Things.*

Основной характеристикой инноваций в цифровой экономике является их способность к созданию новых возможностей для бизнеса, оптимизации процессов и преодолению ставших привычными ограничений. Инновации в цифровой экономике также способствуют повышению гибкости, адаптивности и конкурентоспособности компаний на рынке. Важно отметить, что инновации могут возникать как внутри компаний, так и внешне благодаря сотрудничеству с другими организациями, стартапами, университетами и исследовательскими центрами. Они играют ключевую роль в стимулировании экономического роста и развития новых отраслей.

Цифровая экономика – это экономическая деятельность, основанная на цифровых технологиях и инновационных решениях [1]. Она связана с электронным бизнесом и электронной коммерцией, а также с производством и продажей цифровых товаров и услуг [2]. В основе такой среды лежат использование новых цифровых валют, виртуальность хозяйственных связей, снижение потребностей в громоздкой транспортной инфраструктуре, сокращение издержек бизнеса и исчезновение традиционных рынков [2]. Сама цифровая экономика оказывает значительное влияние на все сферы современного мира, включая политическую, культурную, экономическую, финансовую и социальную сферы [1]. Она способствует перестройке системы хозяйствования и росту экономической эффективности.

В отличие от традиционной экономики, цифровая экономика характеризуется более высокой степенью глобализации, виртуализации и автоматизации. Она предполагает использование информационно-коммуникационных технологий для повышения эффективности и оптимизации экономической структуры [3]. В цифровой экономике ключевыми факторами производства являются цифровые знания и информация [3].

Инновации в цифровой экономике представляют собой технические новшества и инновационные решения, которые обеспечивают оптимальную работу структур электронного бизнеса в условиях современной экономики [4]. Цифровые инновации способны оказывать масштабное действие – в экономике они выполняют роль базисных, отраслеформирующих, и развивающих воздействий по мере нарастания темпов обновления продуктов и совершенствования бизнес-процессов [4].

Управление малым бизнесом представляет собой процесс координации и контроля всех аспектов деятельности малого предприятия. Основателем малого бизнеса зачастую становится один предприниматель, выполняющий функции руководителя по всем аспектам деятельности [5].

Для успешной работы предприятия по мере развития необходимо анализировать комплекс финансовых показателей, показывающих текущую ситуацию [5]. Руководителю предстоит заниматься насущными делами, прогнозировать перспективы предприятия для развития [5]. Основными характеристиками принадлежности предприятия к малому предпринимательству принято считать: среднее число работающих сотрудников; величина оборота, дохода; размер активов организации; уставной капитал [6]. В малом бизнесе управление персоналом более значима, чем в крупном предприятии, поскольку в небольших компаниях выше конкуренция и меньше стабильность [6].

Цифровая экономика играет важную роль для малого бизнеса, поскольку она предлагает новые возможности для повышения эффективности и конкурентоспособности [7]. В последние годы цифровизация бизнеса становится не просто модным трендом, но и необходимостью для малых и средних предприятий [7]. Совершенствование и постоянные инновации играют ключевую роль в развитии цифровой экономики. В современном быстро меняющемся мире, где технологии постоянно совершенствуются и рыночные условия изменяются, компании, оперирующие в цифровой среде, должны постоянно адаптироваться и развиваться [7].

Особый интерес представляет анализ инновации, используемых в цифровой экономике в 2024 году, их влияние на управление в малом бизнесе, а также возможные перспективы использования в будущем.

Рассмотрим некоторые инновационные подходы, применяемые в малом бизнесе с точки зрения управления и их перспективы:

а) Использование цифровых платформ. Использование цифровых платформ или платформизация [8] в контексте цифровой экономики относится к использованию цифровых платформ как основы для обмена информацией и взаимодействия между участниками [9]. Это включает в себя различные виды платформ, такие как поисковые системы, шеринговые платформы, социальные сети и другие [9].

Платформизация предоставляет малому бизнесу новые возможности для маркетинга и продвижения своих товаров и услуг, управления клиентским опытом, улучшения операционной эффективности, аналитики и принятия решений [8]. Это позволяет малым предприятиям быстро расширяться и адаптироваться к изменяющимся рыночным условиям.

В будущем ожидается дальнейшее развитие цифровых платформ. Это подразумевает и использование новых технологий, таких как Интернет вещей (IoT) и Индустрию 4.0, в том числе для создания более сложных и интегрированных платформ [7]. Кроме того, на основе использования этих платформ будут возникать новые бизнес-модели [9]. В результате цифровые платформы будут играть ключевую роль в цифровой экономике, оказывая значительное влияние на малый бизнес [10].

б) Обработка данных. Современные тенденции развития экономики все больше и больше требуют работать на опережение, а, следовательно, учитывать гигантское количество информации из разных сфер деятельности человека и общества. Это, в свою очередь, требует использования современных технологий для сбора, анализа и использования больших объемов информации (БОИ) или Big Data.

В настоящее время работа с БОИ является одной из центральных направлений при цифровизации российской экономики [11]. Она оказывает

значительное влияние на всю цифровую экономику, способствуя повышению производительности труда в компаниях и, как следствие, развитию конкуренции и росту отдельных предприятий. Анализ БОИ служит основой для новой волны роста производительности труда на одно рабочее место. В секторе розничной торговли полное использование БОИ способно увеличить операционную прибыль более чем на 60 %. Новые подходы и аналитика БОИ позволяют компаниям принимать решения в режиме реального времени, а также “на опережение”. БОИ служат трансформационным инструментом, кардинально меняющим методы оценки различных экономических процессов.

Big Data предоставляет малому бизнесу новые возможности для принятия оперативных решений, таких как: управления клиентским опытом, повышения операционной эффективности и аналитики. Такая гибкость позволяет малым предприятиям быстро расширяться и адаптироваться к меняющимся рыночным условиям.

В будущем ожидается дальнейший прогресс в области обработки БОИ. Эта траектория будет включать в себя внедрение новых технологий, таких как Интернет вещей (IoT) и Индустрия 4.0, для создания более сложных и интегрированных систем обработки данных. Кроме того, это повлечет за собой разработку новых бизнес-моделей, основанных на использовании данных.

в) Инклюзивность подразумевает создание условий, при которых все члены общества, независимо от их социального, экономического или культурного статуса, могут полноценно участвовать в цифровой экономике. Это включает в себя доступ к цифровым технологиям, образованию, услугам и возможностям. Например, как финансовую инклюзивность можно рассматривать систему, позволяющую всем слоям населения получать доступ к продуктам и участвовать своим капиталом в развитии бизнеса. Финансовая инклюзивность – важнейший компонент развития финансовой системы. Причем она может служить как инфраструктурой, так и инструментом политики на рынке финансовых услуг, а также значительным катализатором экономического роста [12]. В условиях пандемии COVID-19 инклюзивность, в цифровой экономике, проявлялась в использовании цифровых технологий для обеспечения доступа к образованию и экономическим возможностям [12]. Например, в Сьерра-Леоне был реализован проект по оцифровке и предоставлению доступа к материалам связанного с экономикой страны [13]. Что это как не инклюзивность и цифровизация в экономике?

Инклюзивность может помочь малому бизнесу расширить клиентскую базу, улучшить отношения с клиентами и сотрудниками и укрепить репутацию. Это, в свою очередь, может привести к росту продаж, повышению

уровня удовлетворенности клиентов и сотрудников, а, следовательно, к увеличению конкурентоспособности.

В перспективе ожидается дальнейшее развитие инклюзивности в цифровой экономике. Это будет связано с внедрением новых технологий и стратегий для обеспечения более широкого доступа к цифровым ресурсам и возможностям. Она также может включать в себя разработку новых бизнесмоделей и стратегий, учитывающих потребности и интересы всех слоев общества. Таким образом, инклюзивность в цифровой экономике играет важную роль в обеспечении равного доступа к цифровым ресурсам и возможностям, способствуя устойчивому экономическому развитию.

г) Искусственный интеллект (ИИ) – это технология, имитирующая процессы человеческого интеллекта с помощью компьютерных систем. ИИ открывает новые возможности для малого бизнеса, включая автоматизацию повторяющихся задач, повышение операционной эффективности, аналитику и принятие решений. Такая гибкость, в условиях современной экономики, позволяет малым предприятиям быстро расширяться и адаптироваться к меняющимся рыночным условиям. Например, ИИ может помочь в сборе и анализе данных, улучшить качество услуг и оптимизировать рекламные стратегии [14]. Кроме того, ИИ можно использовать для подбора сотрудников, оптимизируя процессы отбора кандидатов и сокращая время приема на работу.

С развитием цифрового общества ожидается дальнейшее развитие ИИ. Эта траектория будет включать в себя внедрение новых технологий, таких как машинное обучение, нейронные сети, Интернет вещей (IoT) и БОИ [11]. За два года стоимость обучения ИИ снизилась на 90%, и, по прогнозам ARKInvest, к 2030 году она снизится еще как минимум в 10 раз [14]. Такое снижение затрат будет способствовать повсеместному внедрению ИИ, где он может значительно повысить производительность труда. В результате ИИ продолжит играть ключевую роль в цифровой экономике, оказывая значительное влияние на малый бизнес.

д) Управление персоналом в условиях цифровой экономики немыслимо без организации удаленной работы. Современные технологии также используются сегодня для оптимизации процессов найма, обучения, мотивации и удержания сотрудников [15] [16]. Сюда входят использование цифровых инструментов для автоматизации HR-процессов и системы аналитики для принятия обоснованных решений [16], в том числе с применением искусственного интеллекта (AI).

Примечательно, что управление персоналом в малом бизнесе сопряжено с уникальными трудностями, такими как отсутствие четкого функционального разделения между административным и производственным

персоналом, а также необходимость взаимозаменяемости и профессиональной универсальности сотрудников, что накладывает определенные ограничения.

Тенденции развития экономики подсказывают ориентацию на малый и средний бизнес, а это значит и востребованность в дальнейшем развитии управления персоналом. Кроме того, предполагается [17], будут разработаны новые стратегии управления персоналом, учитывающие потребности и интересы всех сотрудников организации. Исследование 2019 года показало, что две трети респондентов считают, что функции HR уже изменились или меняются под влиянием цифровой трансформации [17].

е) Развитие интернета вещей (IoT). В контексте цифровой экономики IoT относится к использованию современных технологий для создания сети физических объектов, подключенных к интернету, которые могут собирать и обмениваться данными [18]. Это включает в себя использование датчиков, обработчиков и аналитических систем. IoT предоставляет малому бизнесу новые возможности для автоматизации процессов, улучшения операционной эффективности, аналитики и принятия решений. Например, IoT может помочь в сборе и анализе данных, улучшении сервиса, рекламы, а также может быть использован для найма сотрудников, что позволяет улучшить процесс отбора кандидатов и сократить время на его проведение.

В будущем ожидается дальнейшее развитие IoT. На него будет оказывать влияние новых технологий, таких как машинное обучение, нейросети, BigData. Согласно прогнозам MGI, к 2030 году суммарная выгода от применения интернета вещей может составить от 5,5 до 12,6 трлн долларов [19]. Самого мощного эффекта от интернета вещей стоит ждать на производстве (это 26% от совокупной выгоды). IoT-устройства позволят эффективнее выполнять каждодневные операции и повысят производительность рабочих [19]. Следующая по значимости ожидается категория – здоровье (14% от совокупного эффекта) [19].

Таким образом, цифровая экономика предлагает новые возможности для повышения эффективности и конкурентоспособности малого бизнеса. В ней возникает постоянная необходимость адаптации и развития чтобы оставаться конкурентоспособными в быстро меняющемся мире. В заключении, стоит подчеркнуть значимость современных инноваций и технологий в контексте цифровой экономики для малого бизнеса и их потенциальное влияние на будущее и рекомендуется современным малым предприятиям, по возможности, максимально использовать такие направления как платформизация, обработка БОИ и облачные технологии, инклюзивность, цифровое управление персоналом и интернет вещей (IoT).

Литература

1. Левченко Т.А., Левченко Д.М. Анализ уровня и перспектив развития цифровой экономики: российские и глобальные тенденции // Вестник Астраханского государственного технического университета. 2020. № 4. С. 25-36. DOI: 10.24143/2073-5537-2020-4-25-36.
2. Балабанова О.Н., Балабанов И.П. Направления и результаты цифровизации в России // Экономика и предпринимательство. 2019. № 3(104). С. 60-63.
3. Balabanova O.N., Balabanov I.P. The Use of Digital Technology in Personnel Management (HRM) // Proceedings of the International Scientific Conference “FarEastCon” (ISCFEC 2020): Серия: Advances in Economics, Business and Management Research, Vladivostok, 01–04 октября 2019 года. Vol. 128. Vladivostok: Atlantis Press, 2020. DOI: 10.2991/aebmr.k.200312.402.
4. Силкина Г.Ю., Шабан А.П. Цифровые инновации: сущностные характеристики и особенности // π-Economy. 2023. № 16 (5). С. 51–62. DOI: 10.18721/JE.16504.
5. Троянская А.И., Прасолов М.И. Роль человеческого фактора в системе управления персоналом в условиях цифровой трансформации // Вестник Удмуртского университета. 2022. Т. 32, № 1. С. 88-94. DOI: 10.35634/2412-9593-2022-32-1-88-94.
6. Балабанова О.Н., Жарина Н.А., Габидинова Г.С., Балабанов И.П. Концессии как форма привлечения инвестиций в экономику: сущность, преимущества и недостатки // Экономика и предпринимательство. 2020. № 1(114). С. 212-214.

МЕНЕЉМЕНТ ҲАМЧУН РОНАНДАҒОНИ СОҲИБКОРӢ ДАР ИҚТИСОДИЁТИ РАҚАМИИ МУОСИР

Ғозибеков Садриддинбек Арслонбекович

*доктори илмҳои иқтисодӣ, профессори кафедраи менеҲмент ва маркетинг
Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон
дар шаҳри Хуҷанд
gazibekov@mail.ru*

Абдусатторова Раъно Шокирҷоновна

*муаллими калони кафедраи менеҲмент ва маркетинг
Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон
дар шаҳри Хуҷанд
abdusattarova@rambler.ru*

Шарҳи мухтасар: Дар ин мақола нақши идоракунии соҳибкорӣ дар шароити муосир баррасӣ мешавад, зеро соҳибкорӣ ҷузъи ҷудонашаванда ва муҳими низоми иқтисодии давлат мебошад.

Калидвожаҳо: менеҷмент, соҳибкорӣ, соҳибкорон, менеҷмент, стратегияи ҳадаф, миссия, муваффақияти соҳибкорӣ, нақши менеҷмент.

МЕНЕДЖМЕНТ КАК ДВИГАТЕЛЬ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

Газибеков Садриддинбек Арслонбекович

*доктор экономических наук, профессор кафедры менеджмента и
маркетинга Института экономики и торговли Таджикского
государственного университета коммерции в городе Худжанде
gazibekov@mail.ru*

Абдусатторова Раъно Шокиржоновна

*старший преподаватель кафедры менеджмента и маркетинга
Института экономики и торговли Таджикского государственного
университета коммерции в городе Худжанде
abdusattarova@rambler.ru*

Аннотация: В статье рассмотрены вопросы роли менеджмента предпринимательства в современных условиях, поскольку предпринимательство является неотъемлемой и очень важной частью экономической системы государства.

Ключевые слова: менеджмент, предпринимательство, предприниматели, управление, стратегия цели, миссия, успешность предпринимательства, роль менеджмента.

MANAGEMENT AS A DRIVERS OF ENTREPRENEURSHIP IN THE MODERN DIGITAL ECONOMY

Gazibekov Sadriddinbek Arslonbekovich

*Doctor of economic sciens professor of the department management and
marketing Institute of economics and trade of the Tajik state university of
commerce in the city of Khujand
gazibekov@mail.ru*

Abdusattarova rano shakirjanovna

*Senior lecturer of the department management and marketing institute of
economics and trade of the tajik state university of commerce in the city of
khujand
Abdusattarova@rambler.ru*

Annotation: *This article examines the role of entrepreneurship management in modern conditions, as entrepreneurship is an integral and crucial part of the state's economic system.*

Key words: *management, entrepreneurship, entrepreneurs, management, goal strategy, mission, entrepreneurship success, role of management.*

Учитывая растущую потребность таджикских предпринимателей во внедрении соответствующего менеджмента в рыночных условиях, а также тот факт, что предпринимательство является неотъемлемой частью национальной экономической системы любой страны, темы, обсуждаемые в данной статье, имеют практическое значение.

Роль предпринимательства особенно малого бизнеса, в мировой экономике резко возросла с 1980-х и 1990-х годов. Согласно статистическим данным Организации Объединенных Наций, в целом на МСП в мире занято около 50% рабочей силы и производится 33-60% национального продукта. [2,с.15].

Развитие и изменения в современном мире, включая изменения в социальной и экономической сферах, постоянно претерпевают позитивные трансформации во всех аспектах. Это требует более активной роли менеджмента, что свидетельствует о том, что менеджмент является едва ли не ключевым показателем совершенного предпринимательства.

Хотя менеджмент появился как концепция (а точнее, в начале 1990-х годов), сегодняшняя управленческая карьера является одной из наиболее актуальных и востребованных профессий.

Менеджмент — это особый вид деятельности, специфика которого связана с функцией управления реализацией управленческих действий.

Принято считать, что одним из первых перечень управленческих функций предложил А. Файоль: «Управлять — это значит предвидеть, планировать, организовывать, распоряжаться, координировать и контролировать» [4,с.27]. Вспомним, что один из ведущих теоретиков в области управления и организации Питер Друкер определил управление как «особый вид деятельности, превращающий неорганизованную толпу в эффективную целенаправленную и производительную группу».

Перефразируя эти определения можно представить менеджмент, как целенаправленное систематическое влияние субъекта управления на объект управления. Необходимо подчеркнуть, что, в силу исключительных обстоятельств менеджмент в современной практике сопровождается комплексом чреватых проблем, которые препятствуют развитию отечественных предпринимателей, в том числе юридических и физических лиц.

Так, на пример, назовем самые насущные проблемы инновационного предпринимательства: – отсутствие правовой основы: поскольку нет четкого разграничения (определения) таких понятий, как «инновации» и «инновационная деятельность», размыты критерии оценки инновационной деятельности, недостаточно статистики, отсутствует мониторинг деятельности инновационных предпринимателей, не разработан механизм объективной оценки инновационного предпринимательства, отсутствует четкая методика определения какие предприятия следует относить к инновационным; – минимальная востребованность малого инновационного предпринимательства (вполне естественно, что предприниматели предпочитают заниматься сферами, гарантированно приносящими прибыль, в частности, торговлей); – кадровая проблема (именно сейчас происходит «смена поколений»).

Опытный персонал оставляет инновационную предпринимательскую систему, в то время как молодые люди не имеют опыта и навыков для реализации различных инновационных проектов. Исследователи имеют низкую мотивацию. Другими словами, малые предприятия никогда не были заинтересованы в реальных исследованиях, потому что они не могут обеспечить гарантированную прибыль. Если исследование действительно стоит того, то предприниматели часто не могут найти достаточно средств для достижения результатов исследования.

Недостаток финансовых ресурсов для реализации инновационной деятельности, который выступает одним из главных проблем любого инновационного предпринимательского духа.

Важно подчеркнуть тот факт, что менеджмент весьма важен для предпринимательства.

Основными целями менеджмента являются: объяснить характер управленческого труда, установить причинно-следственные связи в процессе управления и определить наиболее эффективные условия для совместной работы людей. Превосходство и важность систематических управленческих знаний зависит от их способности своевременно и эффективно управлять текущей деятельностью организации, предвидеть возможные сценарии и разрабатывать операционные стратегии, основанные на этом, чтобы правильно ставить цели и задачи.

Также особенность менеджмента связана с развитием рациональной системы управления организацией, построением организационной структуры, энтузиазмом сотрудников, мотивации, интереса к работе, стремления к достижению организационных целей, координации усилий всех сотрудников для достижения бизнес-целей. И при всем разнообразии подходов

менеджмента, выполняется функция контроля, как средств выявления и решения проблем, мешающих успеху организации.

Необходимо добавить, что предпринимательская деятельность - это независимая деятельность, которая осуществляется на собственный риск и риск и предназначена для использования имущества, продажи товаров, работ или услуг персоналом, зарегистрированным таким образом в соответствии с законом. Как и в случае любой деятельности, предпринимательской деятельностью также необходимо управлять. Поскольку на предпринимательскую деятельность часто влияют различные риски, планирование и управление становятся особенно важным аспектом[2,с.58].

Всякая деловая активность происходит в рамках определенных организационно-правовых форм деятельности предприятия. Предпочтение той или иной форме деятельности зависит отчасти от личных интересов и профессиональных навыков предпринимателя, но в основном зависит от объективных условий. Комбинация корпоративной собственности и менеджмента обеспечивает реальное преимущество с точки зрения конкурентоспособности.

Однако предприниматели не смогут достичь новых, более высоких уровней экономического развития, не преодолев определенные проблемы в области управления. Наиболее серьезными проблемами, с которыми наши предприниматели выступают низкий уровень стратегического планирования во многих компаниях Республики Таджикистан.

Суть стратегического планирования содержится в разработке компанией своей миссии, затем - целей, а также ожидаемых действий и механизмов реализации. В процессе функционирования компании выбор или формулирование стратегии является очень серьезным шагом, который оказывает значительное влияние на ее дальнейшее развитие. Эта стратегия помогает разрабатывать и реализовывать действия, которые повышают эффективность компании, повышают прибыльность и конкурентоспособность в сложной изменяющейся внешней среде.

Однако современные менеджеры не уделяют достаточного внимания разработке эффективных стратегий, позволяющих компаниям выживать в долгосрочной перспективе. Если компания определила, что она будет двигаться в том или ином направлении, то при выборе любого значения, на которое всегда будут ссылаться на каком-либо этапе при принятии какого-либо решения, и на содержание любого процесса, который будет происходить в нем, это направление является его миссией.

Здесь главную роль также играют цели компании, одной из которых является удовлетворить потребности своих клиентов с помощью своей продукции. Соответственно цели, которые превышают организационные

возможности из-за недостатка ресурсов или внешних факторов, могут иметь губительные последствия для компании. В дополнение к этому, цель «представляет собой важную мотивацию поведения людей в организации». Если цель не будет достигнута, стремление работника к успеху будет остановлено и его мотивация ослабнет.

Поскольку принято связывать оплату труда и повышение по службе с достижением целей в повседневной жизни, цели, которые не могут быть достигнуты, могут заставить используемые в организации средства мотивировать сотрудников быть менее эффективными. Необходимо подчеркнуть, что во многих таджикских компаниях «миссия» абсолютно не развивается, то есть не существует или выражается в неявной, расплывчатой форме. Поэтому у сотрудников нет стимула, чтобы доказать, почему компания, в которой они работают, должна существовать[2,с.36].

Именно это мешает прогрессу таджикского предпринимательства, притормаживает реакцию на динамичные изменения во внешней среде. Другими словами, управленческие аспекты выражены в качестве менеджмента, основанное на оценке личных достижений менеджеров, работающих в компании. Между тем в долгосрочной перспективе продуманные методы управления и разработки в этой области имеют решающее значение для роста и успеха компании.

Таким образом, компания, которая определяет свою миссию, цели, стратегию и передает ее своим сотрудникам, позволит компании процветать и достичь общего уровня предпринимательства.

Итак, мы хотим отметить, что недостатками и ошибками управленческой команды являются показатели собственного профессионального низкого уровня, в следствии чего, часто они несут огромные убытки в бизнесе и иногда даже компании ликвидируются.

Список использованных источников:

1. Кобзева, Т. Я. Взгляд на менеджмент как на двигатель предпринимательства в современных рыночных условиях / Т. Я. Кобзева. — Текст : непосредственный // Инновационная экономика : материалы III Междунар. науч. конф. (г. Казань, октябрь 2016 г.). — Казань : Бук, 2016. — С. 74-76. — URL:

2. М. Банчич, Основы предпринимательского дела [Текст] / М. Банчич. — М.: ФиС, 2013. В. Путин: Малый и средний бизнес должны играть заметную роль в формировании ВВП. [Электронный ресурс]//Вестник «Бизнес Березники» 15.11.2012.

3. Современная экономика: Многоуровн. учеб. пособие. — Ростов-на-Дону: Феникс, 2009.-543 с.

4. Т. Кобзева, Д. Махкамов Статья: «Столкновение миров: выбор между экономическими и социальными отношениями в менеджменте предпринимательской деятельности», IV Международная НПК студентов и молодых ученых «Теория и практика управления», Москва, Палеотип, 2013.

5. Частное предпринимательство: основные понятия, теория и практика: Учеб. пособие / Под. ред.: И. Г. Минервин, М. А. Павлова. — М.: Эксмо, 2010. -143с.

ИСТИФОДАИ ЧОРАҲОИ ДАСТГИРИИ МИЛЛӢ БАРОИ ТАЪМИНИ МУТАВОЗИН

Владимирова Ольга Николаевна

*доктор иқтисодӣ,. профессори кафедраи иқтисоди миллӣ ва минтақавӣ
Донишгоҳи иқтисодии русия ба номи м. Г. В. Плеханова, Москва
(Федератсияи Русия)*

Норматова Шаҳноза Маноновна

*номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсенти кафедраи менеҷменти донишгоҳи
давлатии ҳуқуқ, тижорат ва сиесати Тоҷикистон*

Аннотация: Таъмини рушди мутавозини тамоми минтақаҳои кишвар яке аз афзалиятҳои муҳимтарини фаъолияти мақомоти давлатӣ мебошад. Мақсади ин мақола ҷамъбасти таҷрибаи таҳия ва истифодаи воситаҳои мусоидат ба рушди мутавозини иҷтимоию иқтисодии минтақавӣ (дар мисоли нақшаҳои миллӣ) бо назардошти тамоюлҳо ва таҳдидҳои муосир мебошад. Омӯзиши таҷрибаи ташаққул ва татбиқи барномаҳои давлатии дастгирии минтақаҳои Федератсияи Россия, Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Қазоқистон имкон дод, ки равишҳои гуногун муайян карда шаванд.

Масалан, барои минтақаҳое, ки дорои иқтисодии баланд, сохтори муайяни соҳавии иқтисодӣ ва омилҳои геофазоӣ ва иқлимӣ мебошанд, барномаҳои давлатӣ пешниҳод карда мешаванд, ки барои татбиқи он шароит фароҳам меоранд. Барои минтақаҳои дорои иқтисодии заифтар ва нишондиҳандаҳои пасти иқтисодӣ нақшаҳои инфиродии рушди иҷтимоию иқтисодӣ амалӣ карда мешаванд. Таҳлили таъминоти меъерӣ-ҳуқуқӣ дар айни замон мавҷудияти ислоҳоти ҷиддиро ҳангоми таҳия ва қабули барномаҳои нави давлатӣ инъикос мекунад. Натиҷаҳои таҳқиқот нишон медиҳанд, ки мақомоти давлатӣ дар тақмили воситаҳо ва ворид намудани тағйироти саривақтӣ хеле самаранок мебошанд.

Калимаҳои калидӣ: давлат, рушди иҷтимоию иқтисодӣ, барномаи инфиродии минтақа, нишондиҳандаҳо, барномаи давлатӣ, минтақа, воситаҳо, дастгирӣ

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕР НАЦИОНАЛЬНОЙ ПОДДЕРЖКИ ДЛЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ СБАЛАНСИРОВАННОГО

Владимирова Ольга Николаевна

*д-р экон. наук, профессор кафедры национальной и региональной экономики
Российского экономического университета им. Г. В. Плеханова,
Москва (Российская Федерация)*

Норматова Шахноза Маноновна

*кандидат экономических наук, доцент кафедры менеджмента
Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики*

Аннотация. *Обеспечение сбалансированного развития всех регионов страны является одним из важнейших приоритетов деятельности государственных органов. Целью данной статьи является обобщение опыта разработки и применения инструментов содействия сбалансированному региональному социально-экономическому развитию (на примере национальных планов) с учетом современных тенденций и угроз. Изучение практики формирования и реализации государственных программ поддержки регионов Российской Федерации, Республики Таджикистан и Республики Казахстан позволило определить многообразие подходов. Например, для регионов, обладающих высоким потенциалом, определенным отраслевой структурой экономики или геопространственными и климатическими факторами, предлагаются государственные программы, создающие условия для его реализации. Для регионов с более слабым потенциалом и более низкими экономическими показателями будут реализованы индивидуальные планы социально-экономического развития. Анализ нормативно-правового обеспечения отражает в настоящее время наличие существенных корректировок при разработке и принятии новых госпрограмм. Результаты исследования показывают, что государственные органы весьма эффективны в совершенствовании инструментов и внесении своевременных изменений.*

Ключевые слова: *государство, социально-экономическое развитие, индивидуальная программа региона, показатели, государственная программа, регион, инструменты, поддержка*

USING NATIONAL SUPPORT MEASURES TO ENSURE BALANCED REGIONAL DEVELOPMENT

Olga Nikolaevna Vladimirova

Doctor of Economics, Professor of the Department of National and Regional Economics Plekhanov Russian University of Economics, Moscow (Russian Federation)

Normatova Shahnoza Manonovna

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor Department "Management" Tajik state University of law, business and politics

Annotation. *Ensuring balanced development across all regions of the country is one of the most important priorities for government agencies. This article aims to summarize the experience of developing and implementing tools to promote balanced regional socioeconomic development (using national plans as an example), taking into account current trends and threats. A study of the development and implementation of state support programs in the regions of the Russian Federation, the Republic of Tajikistan, and the Republic of Kazakhstan revealed a diversity of approaches. For example, for regions with high potential, defined by their sectoral economic structure or geospatial and climatic factors, state programs are proposed that create the conditions for its implementation. Individual socioeconomic development plans will be implemented for regions with weaker potential and lower economic indicators. An analysis of the regulatory framework currently reflects significant adjustments to the development and adoption of new state programs. The study's results demonstrate that government agencies are highly effective in improving their tools and making timely changes.*

Keywords: *state, socio-economic development, individual program of the region, indicators, state program, region, tools, support*

Каждая страна состоит из различных субъектов: в унитарном государстве такими субъектами являются регионы или административные округа; в федеральном государстве – самостоятельные субъекты федерации. Географическое положение, природно-климатические особенности, ресурсный потенциал и многие другие факторы определяют различия в уровнях их социально-экономического развития. В рамках комплексного развития страны решение проблемы сбалансированного регионального развития имеет решающее значение.

Изучение международных и отечественной практик показывает, что в современных условиях в качестве инструментария государственной поддержки достаточно широко применяются государственные программы. Так, в частности, государственные программы являются одним из основных

инструментов реализации долгосрочной государственной политики Российской Федерации и обеспечивают взаимосвязь стратегического и бюджетного планирования. Государственная программа представляет собой комплексный документ стратегического планирования, содержащий цели, показатели, структурные элементы и их финансовое обеспечение, а также иные параметры, которые обеспечивают достижение приоритетов и целей государственной политики по соответствующим направлениям социально-экономического развития и обеспечения национальной безопасности Российской Федерации. В 2021 году была проведена реформа инструментария государственных программ Российской Федерации, а также порядка организации деятельности федеральных органов исполнительной власти по разработке новых государственных программ [1].

В Республике Казахстан в документах системы государственного планирования госпрограммы представляют документы второго уровня, а программы регионального развития – третьего уровня.

В Республике Таджикистан решение указанных проблем осуществляется на основе положений Национальной стратегии развития Республики Таджикистан на период до 2030 года [2].

Поэтому обобщение существующих подходов применения государственных программ в качестве инструмента государственной поддержки видится в настоящее время актуальным и своевременным.

В настоящее время теории и практики исследуют, как определить эффективные механизмы региональной поддержки. Общеизвестно, что применение единого подхода к обеспечению одинакового уровня развития в регионах с разными характеристиками невозможно. Поэтому выявление и обоснование оптимальных механизмов — важнейшая задача, требующая постоянного внимания со стороны академических исследователей и государственных органов.

В международной практике господдержка в большинстве своем представлена финансовыми инструментами (субсидии, налоговые льготы, льготные кредиты и т.д.) и ориентирована на компании, малый и средний бизнес или кластерные структуры. В научной литературе рассматриваемый субъект в качестве обособленной единицы рассматривается с разных позиций. В работах Бопиевой Ж.К., Казаковой Т.П. исследуются вопросы оценки эффективности государственных программ [3], возможности их эффективной реализации на региональном уровне [4]. Акцент на развитие программного инструментария на основе цифровизации делают Сатпаева З.Т., Калымбекова Ж.К. [5]. Необходимость принятия во внимание процессов трансформации экономики показана в трудах Уандыкова М.К., Алдажаров К.С., Астаубаева

Г.Н. [6], а положение программ развития территорий в архитектуре системы госпланирования предлагают учитывать Исаков А.Е., Ткаченко И.Н. [7].

В российской научной литературе также можно выделить несколько направлений рассмотрения указанной проблематики. Это – управленческий аспект. В работах Коварды В.В. наиболее важным представляется систематизация по административным и экономическим методам государственного регулирования развития регионов, так как таким образом автор считает возможным проводить исследование через призму характера затрачиваемых ресурсов [8]. Определению места, роли и результативности программных инструментов отводится существенное место в исследованиях. Г.В. Литвиным и А.П. Соколовым по итогам анализа практики реализации национальных программ социально-экономического развития регионов определяется наличие организационных проблем [9].

Работы С.П. Могуш интерпретируют возможность реализации инструмента индивидуальных программ в различных аспектах: подхода к рейтингованию для включения в перечень субъектов РФ со слабым уровнем социально-экономического развития [10]; актуализации и пролонгации мероприятия индивидуальных программ в регионах Сибири (Республики Алтай, Тыва и Алтайский край [11]; качественной оценки влияния индивидуальных программ на развитие регионов [12]. Методологические составляющие Екатериновская М.А. раскрывает через наличие институциональной оторванности инструмента индивидуальных программ от системы стратегического государственного планирования Российской Федерации и субъекта Российской Федерации. В частности, указывается, что отсутствует подход и формирование сквозных целевых показателей (индикаторов) в рамках указанной системы, позволяющих учитывать результаты реализации индивидуальных программ в достижении национальных целей развития регионального уровня [13].

Многообразие подходов к изучению инструментария государственных программ определило цель статьи: обобщение опыта формирования и применения инструментов (на примере госпрограмм) выравнивания социально-экономического развития регионов с учетом современных тенденций и угроз.

Материалы статьи базируются на данных официальных сайтов органов власти Российской Федерации, Республики Таджикистан, Республики Казахстан, органов исполнительной власти субъектов Российской Федерации, данные Росстата, Счетной палаты РФ. Применение методов ретроспективного и сравнительного анализа позволили сформулировать ряд выводов.

Применение госпрограмм в российской управленческой практике характеризуется достаточно длительным периодом. Актуальный перечень,

который формируется Минэкономразвития России и Минфином России исходя из приоритетов и целей социально-экономического развития Российской Федерации, в том числе национальных целей развития, и обеспечения национальной безопасности Российской Федерации, отражен в автоматизированной информационной системе «Госпрограммы РФ» и включает 51 госпрограмму по 8 направлениям. В качестве обособленного выделено направление «Сбалансированное развитие регионов» [1].

Для поддержки субъектов, обладающих специфическими характеристиками и имеющих потенциал для дальнейшего развития, разработаны и реализуются 7 государственных программ Российской Федерации: "Социально-экономическое развитие Дальневосточного федерального округа", "Развитие Северо-Кавказского федерального округа", "Социально-экономическое развитие Арктической зоны Российской Федерации", "Социально-экономическое развитие Калининградской области", "Восстановление и социально-экономическое развитие Донецкой Народной Республики, Луганской Народной Республики, Запорожской области и Херсонской области" "Социально-экономическое развитие Республики Крым и г. Севастополя", «Комплексная программа ускоренного социально-экономического развития Забайкальского края до 2025 года и на перспективу до 2035 года».

При разработке этих инструментов были в полной мере учтены особенности и обстоятельства каждого субъекта, что позволило разработать целевые меры. Например, для субъектов Арктической зоны Российской Федерации была поставлена задача: создание конкурентоспособной по сравнению с соседними странами Азиатско-Тихоокеанского региона деловой среды для ускоренного развития экономики и социальной сферы. Среди поставленных задач: создание 153 500 рабочих мест к 2030 году; достижение совокупного объема инвестиций в размере 3 207,7 млрд рублей; достижение естественного прироста населения на уровне 3% к 2030 году с численностью постоянного населения 8 398 700 человек. [14].

Для регионов с низким уровнем социально-экономического развития, предложены и реализуются индивидуальные программы для регионов (ИПР), целью которых является создания условий для опережающего социально-экономического развития субъектов Российской Федерации. Основными критериями, которые с точки зрения инициаторов данного типа программ, являются ключевыми, обоснованы следующие показатели:

- уровень безработицы (по методологии МОТ);
- темп роста (индекс роста) физического объема инвестиций в основной капитал, за исключением инвестиций инфраструктурных монополий (федеральные проекты) и бюджетных ассигнований федерального бюджета;

- уровень бедности;
- темп роста (индекс роста) реального среднедушевого денежного дохода населения.

На основе анализа вышеуказанных показателей была выделена группа регионов со слабым потенциалом и низкими значениями показателей социально-экономического развития. В реализации рассматриваемых программ с 2019 года принимали участие 9 регионов: Республики Алтай, Карелия, Тыва, Чувашия, Марий Эл, Калмыкия, Адыгея, Псковская и Курганская области, Алтайский край.

Основные характеристики и требования реализации были определены в «Методических рекомендациях по организации работы по разработке индивидуальных программ социально-экономического развития субъектов Российской Федерации с низким уровнем социально-экономического развития», утвержденные Приказом Минэкономразвития России от 25 октября 2019 г. № 698 [15].

Сводные плановые целевые показатели в посубъектном составе приведены в таблице 1.

Таблица 1. - Целевые показатели к 2024 году (в % к 2020 г.)

Субъект РФ	Уровень безработицы, %	Темп роста физического объема инвестиций в основной капитал, %	Уровень бедности, %	Темп роста реального среднедушевого денежного дохода населения, %
Республика Тыва	11,4	112,8	25,2	116,4
Республика Алтай	10,7	116,7	17,7	115,7
Алтайский край	5,7	119,4	13,6	115,2
Курганская область	7,42	118,7	15	115,5
Республика Карелия	7,3	68,4 т.р Инвестиции в основной капитал (без бюджетных инвестиций) на душу населения	8,7	32305 р Среднедушевые денежные доходы населения, скорректированные на коэффициент соотношения стоимости фиксированного набора потребительских товаров, работ и услуг
Псковская область	5,3	119	13	115

Республика Калмыкия	8,9	116,7	16,8	116
Республика Адыгея	7,9	119,7	9,8	114,2
Чувашская Республика	4,5	120,3	13,3	115,3
Республика Марий-Эл	5	119,4	14,6	115,6

Источник: составлено авторами по [16-25]

Уровень социально-экономического развития указанных субъектов обуславливают наличие разрывов и в уровнях плановых значений.

Промежуточные результаты реализации ИПР проиллюстрированы в таблице 2.

Таблица 2. Примеры эффектов от реализации индивидуальных программ в субъектах РФ

Субъект РФ	Эффекты от внедрения и реализации индивидуальных программ
Республика Тыва	Строительство железной дороги в рамках концессионного соглашения Развитие инфраструктуры и социальной сферы
Республика Алтай	Развитие сельского хозяйства и АПК (реализация значительного количества проектов и инициатив) и АПК Реализация комплексных туристских проектов
Алтайский край	Развитие транспортной инфраструктуры Докапитализация институтов развития Строительство социальных объектов
Курганская область	Повышение бюджетной устойчивости за счет роста налоговых и неналоговых поступлений в бюджет
Республика Карелия	Развитие транспортной инфраструктуры, повышение транспортной доступности (строительство моста и модернизация дорог), развитие МСП Реализация проектов по созданию объектов магистральной и приграничной инфраструктуры
Псковская область	Создание территории опережающего социально-экономического развития
Республика Калмыкия	создание Фонда развития Республики Калмыкия. Развитие лизинга в части сельскохозяйственной техники, а также транспорта
Республика Адыгея	Развитие туризма Решение вопросов социального характера (запуск школ, детских садов, реабилитационного центра и)
Чувашская Республика	Создание особой экономической зоны промышленно-производственного типа Развитие финансовой инфраструктуры
Республика Марий Эл	Развитие производства сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия

Источник: по данным сайтов органов исполнительной власти субъектов РФ.

За четыре года большинство из 10 российских субъектов, где они реализуются, вышли на темпы выше средних по стране. Рассмотрение результатов реализации ИПР определили возможность их пролонгации с внесением ряда корректировок:

В первую очередь, изменения затронут перечень регионов: на смену улучшившим социально-экономические показатели Карелии и Адыгеи ИПР предоставят Республике Хакасии и Кировской области.

Во-вторых, вносятся поправки в методику определения перечня: наряду с базовыми 4 показателями (уровень безработицы, бедности, доходов и инвестиций) для принятия решения будут применяться два новых - налоговые и неналоговые доходы регионов и уровень расчетной бюджетной обеспеченности.

В-третьих, ресурсы на реализацию ИПР будут сконцентрированы в госпрограмме «Экономическое развитие и инновационная экономика» по 10 млрд рублей ежегодно в 2025-2026 годы в рамках федерального бюджета [26];

В-четвертых, будут сохранены приоритеты программ: 98% их финансирования пойдет на поддержку экономики (запланировано по итогам 300 млрд. руб. инвестиций, создание 18 тыс. рабочих мест);

В-пятых, предусмотрены снятие инфраструктурных ограничений для особых экономических зон, промышленных и индустриальных парков, докапитализация фондов развития промышленности, развитие сферы туризма и сельского хозяйства.

Таким образом, в Российской Федерации развитие инструментов государственных программ основано на учете не только потенциала субъектов, но и уровня их социально-экономического развития.

В Республике Таджикистан основные направления развития изложены в Национальной стратегии развития Республики Таджикистан на период до 2030 года, утвержденной постановлением Маджлиси намояндагон Маджлиси Оли Республики Таджикистан от 1 декабря 2016 года, №636. Высшей целью долгосрочного развития Таджикистана является повышение уровня жизни населения страны на основе обеспечения устойчивого экономического развития [2]. Механизмы и инструменты достижения заявленной цели последовательно раскрываются в ряде нормативно-правовых актов стратегического планирования. Так, в статье 1 Закона Республики Таджикистан «О стратегическом планировании и государственном прогнозировании» от 19 июля 2022 года №1894 «Основные понятия»

установлено, что «программа - комплекс мер, мероприятий и согласованных планов действий для достижения стратегических целей и общих задач в рамках национальных, отраслевых и местных приоритетов с учетом эффективного использования природных, материальных и финансовых ресурсов на среднесрочный период». В период 2015-2020 в Республике реализовывались 18 программ социально-экономического развития регионов (Программа социально-экономического развития Варзобского района на 2016-2020 годы, Программа социально-экономического развития города Истаравшан на 2016-2020 годы и др.)

В Национальной стратегии развития Республики Таджикистан на период до 2030 года, на основе выявленных ключевых проблем развития регионов (низкая эффективность государственного управления на уровне регионов, местного самоуправления, а также использования в регионах имеющихся для развития внутренних ресурсов и потенциала; низкое качество человеческого капитала на уровне регионов; необходимость существенных инвестиций в восстановление и развитие инфраструктуры в регионах (объектов ЖКХ, образования, здравоохранения, энергетики, транспорта, спорта, досуга) и решение экологических проблем, в особенности, проблем химических и урановых отходов и т.д.; слабая финансовая база местных бюджетов) определены приоритеты по развитию регионов. К ним отнесены:

(1) сбалансированность развития регионов с особым акцентом на территориальное выравнивание базовых показателей уровня жизни и повышение качества человеческого капитала в регионах;

(2) комплексное развитие сельских регионов;

(3) урбанизация и содействие процессам развития городов, в том числе малых городов;

(4) формирование территориально-промышленных кластеров (территорий новой индустриализации и интеграции, свободных экономических зон, бизнес-инкубаторов, технопарков, центров инноваций) и развитие экономических коридоров;

(5) пространственное расширение рынка труда [2].

Такой подход сформировал основу для обоснования мероприятий по совершенствованию применения программного инструментария. В частности, в области сбалансированного развития регионов с особым акцентом на территориальное выравнивание базовых показателей уровня жизни и повышение качества человеческого капитала в регионах: разработка комплексной государственной стратегии развития регионов Таджикистана на основе анализа потенциала и потребностей регионов, их инвестиционных и иных возможностей, а также сравнительных конкурентных преимуществ; -

координация и синхронизация отраслевых и региональных программ/стратегий развития [2].

В Республике Казахстан основным стратегическим документом, определяющим перспективы развития государства, является Стратегия «Казахстан-2050», представленная в Послании Президента Республики Казахстан - лидера нации Н. А. Назарбаева народу Казахстана [28].

В названном документе указано, что необходимо «...сосредоточиться на решении проблем социальных дисбалансов в развитии регионов. Сейчас слабое экономическое развитие ряда регионов ведет к тому, что не обеспечивается занятость. Происходит поляризация уровня доходов населения. Прежде всего необходимо усилить координацию работы госорганов в области регионального развития. Задача – синхронизировать выполнение всех государственных и отраслевых программ с решением приоритетных задач развития регионов»[29]

Достижение поставленных целей Стратегии осуществляется формированием и осуществлением мероприятий в рамках национальных проектов (перечень утвержден Указом Президента Республики Казахстан от 7 октября 2021 года № 670) по 10 приоритетных направлениям, таких как «Качественное и доступное здравоохранение для каждого гражданина «Здоровая нация», «Качественное образование «Образованная нация», «Ұлттық рухани жаңғыру», «Технологический рывок за счет цифровизации, науки и инноваций», национальный проект по развитию предпринимательства, «Сильные регионы – драйвер развития страны», «Устойчивый экономический рост, направленный на повышение благосостояния казахстанцев», «Зеленый Казахстан», национальный проект по развитию агропромышленного комплекса, «Безопасная страна».

Стратегический план развития Республики Казахстан до 2025 года, утвержденный Указом Президента Республики Казахстан от 15 февраля 2018 года № 636, является документом системы государственного планирования на среднесрочный период и разработан в реализацию долгосрочной Стратегии развития Казахстана до 2050 года. В нем, в частности, в рамках «Реформа 5. Сильные регионы и урбанизация» поставлены задачи достижения принципиальных изменений для Казахстана к 2025 году:

- от централизованного планирования и распределения ресурсов к экономической самостоятельности и ответственности регионов за рациональное использование бюджета;
- от поддержки регионов путем выделения трансфертов и субсидий из бюджета к конкурентной борьбе за частные, особенно иностранные инвестиции через создание привлекательных условий для бизнеса в регионе;
- от «формального» исполнения национальных планов к ориентации на

вклад в конечный общестрановой результат;

- от территориального планирования с учетом внутреннего развития к координации территориального развития как единого экономического рынка;
- от уравнительного подхода базового уровня жизни по всей стране к повышению качества жизни в регионах и мобильности для всех граждан» [31].

Для обеспечения сбалансированного развития регионов в Республике принята и реализуется Государственная программа развития регионов на 2020 - 2025 годы, утвержденная постановлением Правительства Республики Казахстан от 27 декабря 2019 года № 990. Ее целью является повышение экономической конкурентоспособности регионов и улучшение качества жизни населения через управляемую урбанизацию [32]. Целевые показатели приведены в таблице 3.

Таблица 3. – *Целевые индикаторы Государственной программы развития регионов на 2020-2025 гг.*

Целевые индикаторы	2020 год	2021 год	2022 год	2023 год	2024 год
1. Уровень урбанизации*, % (на конец года)					
По республике в среднем	59,5	60,1	60,7	61,3	62,0
Акмолинская область	48,6	49,0	49,3	49,6	50,0
Актюбинская область	70,7	71,2	71,7	72,2	72,7
Алматинская область	24,5	24,7	24,8	25,0	25,2
...					
г. Шымкент	100	100	100	100	100
2. Разрыв развития по ВРП на душу населения между регионами**, раз					
по республике	3,1	3,0	3,0	2,9	2,8
3. Темпы роста реальных денежных доходов населения***, %					
По республике в среднем	12,0	18,2	23,8	29,7	35,9
Акмолинская область	23,8	33,2	42,2	51,8	62,1
...					
г. Алматы	7,6	13,0	17,8	22,8	28,0
г. Шымкент	5,1	10,0	14,4	19,1	24,0

Источник:

<https://www.gov.kz/memleket/entities/economy/documents/details/21010?lang=k>
k

Заключение

Субъектная многочисленность государств, наличие геопространственных, климатических и других специфических характеристик регионов, входящих в их состав. определяют необходимость принятия во внимание перечисленных аспектов при реализации государственного управления региональным развитием. Целеполагающее «сбалансированное

развитие регионов» и практика его реализации свидетельствуют о динамике управленческой деятельности, ее совершенствовании. Рассмотрение результатов применения инструментария государственных программ для выравнивания уровней социально-экономического развития исследуемых структурных единиц, на примере российского и зарубежного опыта, позволяет констатировать следующее:

- достижение национальных целей развития в рамках проектно-программного подхода является широко распространенной практикой;
- формирование программного инструментария направлено на решение стратегических задач государства и обеспечивает возможность достижения сбалансированного развития его регионов;
- предлагаемые варианты госпрограмм отражают современные тенденции и учитывают новые вызовы, что позволяет положительно оценивать подходы к государственному управлению;
- расширение перечня и видового состава госпрограмм свидетельствует о динамичности и своевременности трансформационных процессов.

Литература

1. Официальный сайт Госпрограммы РФ. URL: <https://programs.economy.gov.ru/about>
2. Национальная стратегия развития Республики Таджикистан на период до 2030 года. https://khovar.tj/wp-content/uploads/2017/01/NSR-2030_russkij.pdf
3. Бопиева Ж.К., Казакова Т.П. Казахский опыт оценки эффективности государственных программ// Вестник института законодательства Республики Казахстан. – 2009. - №2 (14). - С. 20-27
4. Анварзода С.А. Реализация эффективной политики в регионах (на примере Республики Таджикистан)// Вестник Таджикского национального университета. – 2020. - №1. - С. 292-302
5. Сатпаева З.Т., Калымбекова Ж.К. Инновационные подходы по оптимизации работы государственной программы с учетом цифровых преобразований. *Economy: strategy and practice*. 2019;14(2):155-165.
6. Уандыкова М.К., Алдажаров К.С., Астаубаева Г.Н. Теория и методология формирования государственных программ развития в условиях трансформации экономики. *Central Asian Economic Review*. 2024;(1):6-22. <https://doi.org/10.52821/2789-4401-2024-1-6-22>

ПЕШРАФТИ ИҚТИСОДИ РАҚАМӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Сухроб Бобокалонов

*н.и.п., дотсенти кафедраи фанҳои табиӣ-риёзӣ Донишгоҳи байналмилалӣ
забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улугзода, ш. Душанбе, кӯчаи
Муҳаммадиев 17/1*

тел.: (+992) 005-05-02-60 E-mail: s.bobokalonov@list.ru

Ашурова Лайло Убайдов

*ассистенти кафедраи фанҳои табиӣ-риёзӣ Донишгоҳи байналмилалӣ
забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улугзода, ш. Душанбе, кӯчаи
Муҳаммадиев 17/1 тел.: (+992) 005-05-02-60 E-mail: a.Ashurova@list.ru*

Аннотатсия. Бо мақсади ноил гардидан ба ҳадафҳои олиии рушди дарозмуддати Тоҷикистон, баланд бардоштани сатҳи зиндагии аҳолии кишвар ва ҳамзамон ҳарчи зудтар ба сатҳи зиндагии кишварҳои дорони даромади миёна расонидани он чораҳои зарурӣ меандешад. Иқтисодиёти рақамӣ чун маҷрои нави рушди иқтисодӣ дар асоси мубодилоти далелҳо, иттилоот дар реҷаи вақти воқеӣ пайваста бо истифодаи технологияҳои рақамӣ, мувофиқан ниҳодҳо, заминаҳои меъёриву ҳуқуқӣ ва таҷрибаи соҳибкорӣ сурат гирифта, ба беҳтар шудани ҳосилнокии меҳнат, сатҳи зиндагӣ ва муҳити сармоягузорӣ мусоидат менамояд.

Калидвожаҳо: Ҳукумати электронӣ, иқтисоди рақамӣ, соҳаҳои иҷтимоӣ, технологияҳои рақамӣ, соҳибкорӣ, соҳаи техника, хизматрасонӣ.

**РАЗВИТИЕ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ
В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН**

Сухроб Бобокалонов

*н.и.п., доцент кафедры естественных наук
Таджикского международного университета иностранных языков
имени Сотима Улугзода, г. Душанбе, улица Мухаммадиева 17/1
тел.: (+992) 005-05-02-60 E-mail: s.bobokalonov@list.ru*

Ашурова Лайло Убайдов

*ассистент кафедры естественных наук Таджикского
международного университета иностранных языков
имени Сотима Улугзода, г. Душанбе, улица Мухаммадиева 17/1
тел.: (+992) 005-05-02-60 E-mail: Ashurova@list.ru*

Аннотация. Для достижения долгосрочных целей развития Таджикистана, повышения уровня жизни населения страны и одновременно скорейшего достижения уровня жизни стран со средним уровнем дохода принимаются необходимые меры. Цифровая экономика как новый поток

экономического развития, основанный на обмене фактами и информацией в режиме реального времени, формируется посредством использования цифровых технологий в соответствии с институтами, нормативно-правовой базой и деловой практикой, способствуя повышению производительности труда, уровня жизни и улучшению инвестиционного климата.

Ключевые слова: *электронное правительство, цифровая экономика, социальные секторы, цифровые технологии, предпринимательство, технический сектор, услуги.*

PROGRESS OF THE DIGITAL ECONOMY IN THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

Suhrob Babocalonov

*n.i.p. In this verse, Allah Almighty revealed that there are verses in the Quran that testify to the truth of monotheism and the truthfulness of the Prophet Muhammad (peace and blessings of Allah be upon him). Dushanbe, Mukhammadieva St.,
tel. 17/1:(+992) 005-05-02-60 E-mail:a.bobokalonov@list.ru*

Ashurova Laylo Ubaydov

*assistant lecturer at the Department of Natural Sciences, Sotim Ulugzod Tajik International University of Foreign Languages, 17/1 Mukhammadieva Street,
Dushanbe*

tel.: (+992) 005-05-02-60E-mail: [a. Ashurova @list.ru](mailto:a.Ashurova@list.ru)

Annotation. *In order to achieve Tajikistan's long-term development goals, to improve the living standards of the country's population and at the same time to quickly reach the living standards of middle-income countries, it is taking the necessary measures. The digital economy, as a new stream of economic development based on the exchange of facts and information in real time, is taking shape through the use of digital technologies, in accordance with the institutions, regulatory and legal frameworks, and business practices, contributing to the improvement of labor productivity, living standards, and the investment climate.*

Keywords: *e-government, digital economy, social sectors, digital technologies, entrepreneurship, technical sector, services.*

Пешрафти иқтисоди рақмӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар марҳилаи нави иқтисоди рақамӣ қарор дошта, тадбирҳои муассирро барои гузариш ба рақамикунонии иқтисодиёт дар соҳаҳои гуногуни кишвар бароҳ монда, солҳои охир ба як қатор дастовардҳо ноил гаштааст, ки рақамикунонии соҳаҳои иқтисодӣ, аз ҷумла меҳнат, муҳоҷират, шуғли аҳоли ва таҳсилоти

ибтидоии касбӣ барои беҳтар намудани хизматрасониҳои давлатӣ ба аҳоли ва соддагардонию шаффофияти фаъолияти сохторҳои давлатӣ мусоидат менамояд. Бо мақсади ноил гардидан ба ҳадафҳои олии рушди дарозмуддати Тоҷикистон, баланд бардоштани сатҳи зиндагии аҳолии кишвар ва ҳамзамон ҳарчи зудтар ба сатҳи зиндагии кишварҳои дорои даромади миёна расонидани он чораҳои зарурӣ меандешад.

Дар солҳои охир рушд бахшидани иқтисоди рақамӣ ба яке аз ҳадафҳои муҳимми Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон табдил ёфтааст. Таҷрибаи кишварҳои пешрафта баёнгари он аст, ки дар шароити рушди технологияи рақамӣ мо метавонем дар беҳбудбахшии соҳаҳои дигари ҳаёти ҷамъиятӣ аз имкониятҳои он истифода намоем. Хусусан, пайдоиши мафҳумҳои навро чун «Ҳукумати электронӣ» ва «иқтисоди рақамӣ» аз истифода шудани имкониятҳои технологияҳои муосир дар рушди соҳаҳои муҳталиф дарак медиҳад. [1-25.с]

Лозим ба ёдоварист, ки дар шароити имрӯзаи Тоҷикистон рушди иқтисоди рақамӣ аз бисёр ҷиҳат муҳим аст. Аз он ҷумла, истифодаи зарфиятҳои иқтисоди рақамӣ барои муқовимат бо зухуроти номатлуби коррупсионӣ дар кишвари мо муҳим мебошад.

Соҳаи иқтисодӣ самти асосии рушди давлат аст, ҷорӣ намудани иқтисоди рақамӣ ба рушди сохтори иқтисодӣ ва дигар соҳаҳои хоҷагии халқ мусоидат мекунад. Намунаи ин метавонад рушди фаъоли технология дар миқёси ҷаҳонӣ, дастрасии баландсуръати интернет, фарогирии васоити ахбори иҷтимоӣ, омӯзиши мошинсозӣ ва ғайра бошад. Дар ҷаҳони муосир технологияҳои рақамӣ қисми ҷудонашавандаи ҳаёти иқтисодӣ, сиёсӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии субъектҳои хоҷагидорӣ мебошанд.

Иқтисодиёти рақамӣ чун маҷрои нави рушди иқтисодӣ дар асоси мубодилои далелҳо, иттилоот дар речаи вақти воқеӣ пайваста бо истифодаи технологияҳои рақамӣ, мувофиқан ниҳодҳо, заминаҳои меъёриву ҳуқуқӣ ва таҷрибаи соҳибкорӣ сурат гирифта, ба беҳтар шудани ҳосилнокии меҳнат, сатҳи зиндагӣ ва муҳити сармоягузорӣ мусоидат менамояд. Афзалияти иқтисодити рақамӣ дар он аст, ки он муносибатҳои доир ба истехсоли маҳсулот, коркард, нигоҳдорӣ ва интиқоли он, саривақт ва самаранок истифодабарии иттилоот ва далелҳои афзояндаро дарбар мегирад.

Ҳукумати давлатҳои муҳталифи олам ва албатта, дар радифи онҳо Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳам, муҳимияти масъалаи субот ва устувории рақобатпазирро дар иқтисодиёти ҷаҳонӣ дарк намуда, стратегияҳои волотехнологии рушди иқтисодии кишвари худро таҳия месозанд, ки маркази ҷозибавии онҳоро индустрияи технологияҳои иттилоотӣ ташкил медиҳад.

Рақамикунонии иқтисодиёт ҳамеша дар меҳвари таваҷҷуҳи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор дошта, дар паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон қайд намуданд, ки "дар шароити иқтисоди бозорӣ ва рақамикунонии фаъолияти идоракунӣ ва истехсолӣ мақомоти давлатӣ бояд сиёсати ягонаи иқтисодиро танҳо бо истифода аз механизмҳо, усулҳо ва усулҳои муосири танзим амалӣ намоянд. Гузариш ба иқтисоди рақамӣ ҳамчун вазифаи асосии замони муосир дар назди мақомоти ҳокимияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон зиёда аз 20 сол гузошта шудааст. Дар ин муддат як қатор ҳуҷҷатҳои концептуалӣ ва барномавӣ қабул карда шуданд, ки бояд чунин қайд карда шаванд. Бо мақсади рушд ва рақамикунонии иқтисодиёти мамлакат Дар Тоҷикистон аз 16 апрели соли 2012 №822, Қонун дар бораи фаъолияти инноватсионӣ, пешбурди фаъоли навовариҳо дар соҳаи техника, хизматрасонӣ ё идоракунӣ, лоиҳаҳои инноватсионӣ ва рушди инфрасохтори инноватсионӣ. [2-54.с]

Концепсияи ташкили Ҳукумати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (2012-2020). (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2011, №643). Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 5 ноябри соли 2003, №1174 дар бораи стратегияи давлатии технологияи иттилоотӣ - коммуникатсионӣ барои рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон. Барномаи таъмини амнияти иттилоотии Ҷумҳурии Тоҷикистон. (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2004, №290). Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 7 ноябри соли 2003, №1175 дар бораи концепсияи амнияти иттилоотии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Тартиби талаботи ягона барои сайтҳо ва шабакаҳои маҳаллии ҳисоббарории мақомоти давлатии идоракунӣ (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 апрели соли 2011, №166). Барномаи давлатии рушд ва ҷорӣ намудани технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2014-2017 (Қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 июли соли 2014, №428).

Ҳукумати мамлакат бо раҳнамоии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон баҳри он мекӯшад, ки кулли соҳаҳои хоҷагии халқи давлати соҳибистиклоламон, аз ҷумла иқтисодиёти рӯ ба рушди бемайлони овардаи Ватани азизамон пайваста ҳамқадами ҳаёт бошад. Мусаллам аст, ки баҳусус даҳсолаи охир технологияи рақамӣ бо қадамҳои гушношунид рушду такомул ёфта, тадричан на фақат дар муҳимтарин шохаҳои иқтисодиёти давлатҳои пешрафтаи ҷаҳон, балки дар тамоми ҷабҳаҳои рӯзгори инсоният бо суръати қайҳонӣ роҳ меёбад ва аҳли башар шоҳид ҳастанд, ки инқилоби навбатии илмию техникӣ ба пешрафтҳои муъҷизаасои рӯзгори мардуми саросари олам мусоидати созанда ва бунёдгараи менамояд.

Имрӯз васоити техникӣ ва технологияҳои пешқадам имкон медиҳанд, ки ба истисноии маълумотиҳои комилан махфӣ иттилооти дигар аз як макон ба ҷаҳор ғӯшаи олам ба маъноии пурраи сухан “барқосо” расонида шаванд. Ин амали бузург ба шарофати дар арсаи хизматрасонӣ мақоми калидӣ касб намудани технология ва рақамӣ техникаҳои рақамӣ имонпазир шуда истодааст. [3- 66.с]

Мо шоҳид ва иштирокчиҳои бевоситаи гузариши модели анъанавии рушди иқтисодӣ ба модели мебошем. Иқтисодиёти рақамӣ тарзи комилан нави ҳаёт ва таҳкурсии рушди системаи идоракунии давлатӣ, иқтисодиёт, бизнес ва соҳаҳои иҷтимоиро ташаққул мебахшад. Гуруҳи коршиносон ба он ақида ҳастанд, ки раванди мушоҳидашавандаи “омезиш”-и технологияҳо ва “барҳамхӯрӣ”-и сарҳадҳои байни фазоҳои ҷисмонӣ, рақамӣ ва биологӣ ҷамъияти инсониро ба инқилоби ҷаҳоруми саноатӣ бурда мерасонад.

Иқтисодиёти рақамӣ ин натиҷаи самараи трансформатсионии технологияҳои нав дар соҳаи коммуникатсияи иттилоотӣ мебошад. Заминаи пайдоиши иқтисоди рақамиро ҷомеаи иттилоотӣ ташкил медиҳад, ки он дар рушди бахши хизматрасонӣ ва иттилоот нисбат ба сатҳи рушди истеҳсолоти моддӣ; тағйирёбии хусусияти фаъолияти инсон вобаста ба истифодабарии иттилоот ҳамчун омилҳои муҳими иқтисодӣ ба назар мерасад. Воқеан ҳам, дар замони муосир захираи иттилоотӣ захираи муҳими рушди иқтисодӣ гаштааст. Захираи иттилоотӣ имконият медиҳад, ки субъектҳои иқтисодӣ ҳадафҳои стратегӣ ва тактикаи ноилгардии онро муайян намоянд; механизмҳои идоракунии равандҳои такрористеҳсолиро ташкилу такмил диҳанд; хавфу хатар ва амнияти фаъолиятро тарҳрезӣ намоянд; ҳамроҳангсозии фаъолияти худро бо ҳамкору шарикон ба роҳ монанд ва хароҷоти транзаксионии худро паст намоянд.

Бояд қайд намуд, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун субъекти иқтисоди ҷаҳонӣ ба иттиҳоди иттилоотии ҷаҳонӣ ва тамоюлҳои муосири рушди ҷомеаи иттилоотӣ шомил шудааст. Ҷорӣ намудани технологияҳои муосири иттилоотӣ–коммуникатсионӣ дар тамоми соҳаҳои ҳаёти иҷтимоӣ иқтисодии мамлакат ва ҳарчи пурратар қонеъ гардонидани талаботи афзояндаи иттилоотии ҷомеа ва субъектҳои иқтисодӣ дар ҷумҳурӣ заминаи ҳуқуқии ташаққул ва рушди иқтисодиёти рақамӣ гузоштааст. [4-73.с]

Мавҷудияти технологияи рақамӣ ба манфиати иқтисодиёти миллӣ мебошад. Ҳукумати мамлакат дар самти ҷорисозии иқтисодиёти рақамӣ дар Тоҷикистон тадбирҳои зарурӣ меандешад. Имрӯзҳо дар шаҳрҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон низомии пардохти электронӣ дар хизматрасонии нақлиёти ҷамъиятӣ мавриди амал қарор дорад. Ин раванд дар доираи татбиқи иқтисодиёти рақамӣ сурат гирифта, роҳҳои нави хизматрасониро таъмин мекунад. Инчунин, амалишавии амалиётҳои пулӣ тавассути кортҳои

электронӣ аз ҷумлаи тадбирҳое ҳастанд, ки дар доираи татбиқи барномаи рушди иқтисоди рақамӣ ба роҳ монда шудаанд.

Иқтисоди рақамӣ дар соҳаи маориф низ мавриди амал қарор гирифтааст: ташкили марказҳои тестӣ, паркҳои технологӣ ва журналҳои электронӣ аз заминаҳои амалишавии иқтисоди рақамӣ мебошанд.

Рушди иқтисодиёти рақамӣ дар ҷумхурии имконият фароҳам меорад, то сатҳи зиндагии аҳоли бехтар гардида, маҳсулоти хушсифат дар бозори истеъмолӣ афзоиш ёбад. Мардум барои қонеъгардонии эҳтиёҷоту талаботи худ аз роҳу усулҳои муосири технологияи рақамӣ истифода намуда, ба ин васила вақт ва маблағи худро сарфа хоҳанд кард.

Имрӯз барои рушди иқтисодиёти рақамӣ зарурати таъсиси платформаи рақамӣ, ки майдони рушди онро таъмин менамояд, ба миён омадааст. Аз ин лиҳоз, зухури падидаҳои иқтисодиёти рақамӣ дар ҷодаи дарёфти механизмҳои идоракунии он, муайян намудани на танҳо оқибатҳои мусбат, балки манфии он низ ба ҳаёти ҳар як фард ва ҷомеа феълан тадқиқоти бунёдиро талаб менамояд.

Таҷрибаи ҷаҳон нишон медиҳад, ки имрӯз тамоми давлатҳои дунё барои гузаштан ба модели нави иқтисодӣ барномаҳоро таҳия ва татбиқ карда истодаанд ва Ҷумҳурии Тоҷикистон низ чун ҷузъи ҷудонашавандаи ҷомеаи ҷаҳонӣ барои гузариш ба модели нави иқтисодӣ қадамҳои устувор гузошта истодааст. Иқтисодиёти рақамӣ, ин пеш аз ҳама, чунин иқтисодиёте мебошад, ки дар асоси рушди технологияи иттилоотӣ, рушди тичорати электронӣ ва бизнеси рақамӣ рушд мекунад. Яъне, он чунин намуди иқтисодиёте мебошад, ки истеҳсоли мол, хизматрасонӣ ё дигар фаъолияти иқтисодӣ ба таври рақамӣ амалӣ карда мешавад. Имрӯз Ҷумҳурии Тоҷикистон дар марҳилаи рушд қарор дорад ва тавре ки мебинем, дар давлатҳои тараққикарда, маҳз ба сармояи инсонӣ такя мекунанд. Мувофиқи барномаҳои иқтисодӣ ва пеш аз ҳама мувофиқи Стратегияи миллии рушд то соли 2030 Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд ба модели нави иқтисодӣ қадам гузорад ва асоси ин модел рушди сармояи инсонӣ мебошад. Такя ба донишҳои нав ва аз худ кардани технологияи муосир, рушд додани хизматрасонии интернетӣ ва ҳамаи ин барои рушди минбаъдаи фаъолияти иқтисодии кишвар ва баланд бардоштани сифати аҳоли заминаи устувор мегузорад. [5-85.с]

Дар замони муосири рушди технологияи муосир тамоми амалиёти иқтисодӣ ба таври электронӣ гузаронида мешавад. Иқтисодиёти рақамӣ шакли моддӣ надорад, он молро дигар карда наметавонад. Лекин истеҳсоли мол, хизматрасонӣ, тичорат ва ҳатто фармоиш додан ба таври электронӣ сурат мегирад.

Адабиётҳо

1. Романова Л.М., Фролов А.Г. Компоненты профессиональной деятельности преподавателя вуза на должностных уровнях ассистента, и старшего преподавателя // Вестник Казан.гос. энергет. ун-та. 2009. №1. С 136-142.

2. Романова Л.М., Матушанский Г.У. Компетентностная модель преподавателя высшей школы // Инновационная образовательная среда как фактор развития учебного заведения. Казань: Изд-во МОИН РТ, 2010. С. 133-134.

3. Матушанский Г.У., Завада Г.В. Моделирование повышения квалификации преподавателя высшей школы на траектории ассистент -ст. преподаватель - доцент //Alma mater.2011.С.40-42.

4. Фролов Ю.В., Махотин Д.А. Компетентностная модель как основа качества подготовки специалистов // Высшее образование сегодня. 2010. № 12. С. 34-41.

5. Байденко В.И. Концептуальная модель государственных образовательных стандартов в компетентностном формате. Материалы к методологическому семинару. М., Исследовательский центр качества подготовки специалиста МИСИС, 2005.

6. Башарина А.В. Влияние процессов глобализации на образовательное пространство России [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.naukapro.ru/konf2008/bash.htm>.

ТАЪСИРИ ТАБАДДУЛОТИ РАҚАМИИ СОҶАИ БОНКӢ БА РУШДИ ИҚТИСОДИ ВА БАЛАНД БАРДОШТАНИ САМАРАНОКИИ ОН

Коситова Умеда Одилбоевна

Омзади илмҳои иқтисодӣ, дотсенти кафедраи молия ва қарзи Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии тичроати Тоҷикистон дар ш.

Хуҷанд,

zaza_76@inbox.ru

Аннотатсия. Дар мақола таъсири табдили рақамии соҳаи бонкдорӣ ба рушди иқтисодӣ ва баланд бардоштани самаранокии он баррасӣ мегардад. Самтҳои асосии татбиқи технологияҳои рақамӣ дар баҳиши молиявӣ, аз ҷумла рушди финтех, автоматикунони раванди тичорат ва рақамикунонии хизматрасониҳои бонкӣ таҳлил мешаванд. Нишон дода мешавад, ки табдили рақамӣ ба афзоиши шаффофият, коҳиши хароҷоти муомилотӣ, болоравии рақобатпазирӣ ва ташаккули модели нави ҳамкорӣ байни бонкҳо ва муштарӣён мусоидат мекунад. Гузариш ба форматҳои рақамии фаъолият

рушди устувори иқтисодро таъмин намуда, инноватсияҳоро ҳавасманд ва сифати хизматрасониҳои молиявиро беҳтар месозад.

Калидвожаҳо: табаддулоти рақамӣ, соҳаи банكدорӣ, технологияи молиявӣ, рушди иқтисодӣ, самаранокӣ, инноватсия.

ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ БАНКОВСКОЙ СФЕРЫ НА ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ И ПОВЫШЕНИЕ ЕЁ ЭФФЕКТИВНОСТИ

Коситова Умеда Одилбоевна

*Кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов и кредита
Института экономики и торговли Таджикского государственного
университета коммерции в г. Худжанде
zaza_76@inbox.ru*

Аннотация. В статье рассматривается влияние цифровой трансформации банковской сферы на экономический рост и повышение эффективности экономики. Анализируются ключевые направления внедрения цифровых технологий в финансовый сектор, включая развитие финтеха, автоматизацию бизнес-процессов и цифровизацию банковских услуг. Показано, что цифровая трансформация способствует повышению прозрачности, снижению транзакционных издержек, росту конкурентоспособности и формированию новой модели взаимодействия между банками и клиентами. Отмечается, что переход к цифровым форматам деятельности обеспечивает устойчивое развитие экономики, стимулирует инновации и способствует повышению качества финансовых услуг.

Ключевые слова: цифровая трансформация, банковская сфера, финансовая технология, экономический рост, эффективность, инновации.

THE IMPACT OF DIGITAL TRANSFORMATION OF THE BANKING SECTOR ON ECONOMIC GROWTH AND IMPROVING ITS EFFECTIVENESS

Kositova Umeda Odilboevna

*Candidate of economic sciences, Associate professor of the Department of
Finance and Credit Institute of economics and trade Tajik state university of
commerce, Khujand, zaza_76@inbox.ru*

Annotation. The article examines the impact of digital transformation in the banking sector on economic growth and the improvement of overall efficiency. It analyzes key directions of digital technology implementation in the financial

industry, including the development of fintech, business process automation, and the digitalization of banking services. The study demonstrates that digital transformation enhances transparency, reduces transaction costs, increases competitiveness, and fosters new models of interaction between banks and clients. The transition to digital operations supports sustainable economic development, stimulates innovation, and improves the quality of financial services.

Keywords: *digital transformation, banking sector, financial technology, economic growth, efficiency, innovation.*

Развитие информационно - компьютерных технологий привело к трансформации бизнес-процессов и решений, заложивших основу для создания особой цифровой экономической среды. В настоящее время происходит активное формирование основ цифровой экономики в национальном хозяйственном пространстве, оказывающее влияние на все сферы жизнедеятельности общества.

Финансовый сектор, будучи ключевой категорией, задействованной в распределительных отношениях во всех сферах общественного развития, не может оставаться в стороне от трансформационных процессов. Эти процессы ведут от простого внедрения отдельных технологических новшеств к созданию целостной цифровой экосистемы.

Множество исследователей отмечают, что понятие «финансовый сектор» не имеет чётко очерченных границ и охватывает такие направления, как движение денежных средств, предоставление финансовых услуг и управление финансовыми операциями [2,193]. Организация экономического сотрудничества и развития (ОЭСР) трактует финансовый сектор как совокупность институтов, инструментов и нормативных актов, обеспечивающих осуществление сделок посредством принятия и погашения долгов, то есть через предоставление кредитов [4]. В свою очередь, доктор экономических наук Ю.М. Коваленко характеризует финансовый сектор как совокупность финансовых посредников, вспомогательных и прочих финансовых корпораций, деятельность которых строится в соответствии с действующим законодательством.

Сегодня кредитные организации, страховые компании и другие институциональные инвесторы, которые вместе формируют финансовый сектор, активно внедряют цифровые технологии, значительно меняя и улучшая свою деятельность.

Цифровизация финансовой отрасли стала неотъемлемой составляющей развития современной мировой экономики. Для успешного функционирования на финансовом рынке и сохранения конкурентоспособности участникам необходимо идти в ногу с глобальными

трендами внедрения инновационных технологий и становиться «цифровыми». Решение этой задачи требует переосмысления и трансформации традиционных бизнес-моделей в соответствии с вызовами современности.

Цифровая трансформация финансовой сферы охватывает глубокие структурные изменения всей системы: от пользователей, которые меняют свои предпочтения в способах получения финансовых услуг, до регуляторов, анализирующих последствия внедрения новых форматов взаимодействия с клиентами и методов извлечения прибыли организациями, а также принимающих решения о необходимости введения дополнительных регуляторных мер.

Под цифровой трансформацией понимают комплекс культурных, организационных и операционных изменений в компании, отрасли или экосистеме, реализуемых через продуманное и поэтапное внедрение цифровых технологий, процессов и компетенций на всех уровнях управления. В таблице 1 представлены различные определения термина «цифровая трансформация», предложенные различными авторами.

Таблица 1

***Определения термина «цифровая трансформация»
в различных источниках****

Источник	Определение
World Bank Group, 2018a	Качественные, революционные изменения, которые проявляются не только в отдельных цифровых преобразованиях, но и в коренном изменении структуры экономики, смещении фокуса создания добавленной стоимости в сферу цифровых ресурсов и сквозных цифровых процессов.
OECD, 2019b	Использование цифровых технологий и данных для создания новых либо модификации существующих видов деятельности; цифровая трансформация рассматривается как совокупность экономических и социальных эффектов, возникающих вследствие цифровизации.
ITU, 2018	Внедрение инновационных решений, основанных на информационно-телекоммуникационных технологиях, для эффективного решения разнообразных задач.
UNCTAD, 2019	Направления радикального влияния цифровых продуктов и сервисов на традиционные экономические секторы.
ITU, 2019a	Непрерывный процесс интеграции цифровых технологий, кардинально меняющий процессы создания, планирования, проектирования, развертывания и эксплуатации услуг в государственном и частном секторах, делая их более персонализированными, безбумажными, безналичными и устраняя необходимость физического присутствия
European Commission, 2019a	Существенные изменения во всех сферах экономики и общества, вызванные внедрением цифровых технологий во все аспекты человеческой деятельности.

Источник	Определение
Грибанов Ю.И.	Трансформация стратегии развития, системы управления, организационной структуры и корпоративной культуры, а также появление новых видов деятельности и способов их осуществления, с одновременным переосмыслением существующих бизнес-процессов.

**Источник: составлено автором на основе анализа литературы.*

Анализ представленных в таблице определений показывает, что понятие «цифровая трансформация» является чрезвычайно многогранным и может восприниматься весьма широко. Оно объединяет множество разнообразных явлений, а его конкретное значение во многом определяется контекстом использования. Например, цифровая трансформация предприятия затрагивает производственные, вспомогательные и управленческие процессы; в экономическом контексте — формирует новые модели взаимодействия между участниками рынка; в социальной сфере — создает инновационные форматы коммуникации для решения различных задач. Более того, даже внутри этих областей понимание цифровой трансформации может значительно различаться, особенно с учётом отраслевой специфики.

Тем не менее, развитие цифровых технологий происходит настолько быстро и зачастую непредсказуемо, что становится крайне сложно, а порой и вовсе невозможно, даже приблизительно предсказать все последствия их внедрения и распространения.

Рассматривая цифровизацию финансовой сферы как важный этап эволюции современного общества, стоит выделить ключевые этапы её формирования. При этом важно отметить, что фундаментом данного процесса является активное внедрение достижений финансовых технологий в сферу финансовых отношений.

Финансовые технологии представляют собой быстроразвивающийся сегмент на стыке финансовых услуг и технологической индустрии, где технологические стартапы и новые игроки рынка предлагают инновационные решения и подходы к продуктам и услугам, которые традиционно предоставлялись классическим финансовым сектором. Цифровизация развивается стремительными темпами, меняя устоявшиеся модели и нарушая привычную цепочку создания стоимости [3, 31-34]. Финансовые технологии компании, опирающиеся на современные технологии, переосмысливают направления деятельности, трансформируя конкурентную среду и стирая традиционные границы между участниками рынка финансовых услуг.

Экосистема финансовой технологии включает различные компоненты, такие как стартапы, технологические компании, финансовые институты и инфраструктурные участники [5, 50-53]. В развитии финансовой технологии можно выделить несколько ключевых этапов (см. табл. 2).

Процесс цифровизации финансовой сферы характеризуется высокой интенсивностью и динамичностью, что приводит к формированию новых требований к экономической системе, её институтам и обществу в целом.

Сегодня финансовые секторы большинства стран переживают трансформационные изменения, вызванные рядом взаимосвязанных факторов. Среди них — широкое внедрение цифровых технологий и усиление их значения как для потребителей, так и для финансовых посредников и регуляторов; растущая конкуренция со стороны финтех- и бигтех-компаний; а также пандемия коронавируса, которая значительно ускорила эти процессы. Цифровизация способствует ускорению перехода экономики к пятому и шестому технологическим укладам, что, в свою очередь, увеличивает потенциал экономического роста и улучшает уровень жизни населения.

Цифровая экономика представляет собой часть экономики, в которой ключевую роль играют знания субъектов и нематериальное производство — важный показатель, отражающий специфику современного информационного общества [1, 5-9] (см. таблицу 2).

Таблица 2

Эволюция цифровизации финансовой сферы*

Период	Этап	Характеристика
1950е гг.	Внедрение и широкое распространение банковских карт	Разработка и продвижение банковских продуктов, ориентированных на массового розничного клиента. Кредитные карты стали универсальным финансовым инструментом для широкой аудитории.
1960е гг.	Использование банкоматов	Для удобства клиентов и упрощения операций с наличными были созданы и начали активно применяться банкоматы (Automated Teller Machines, АТМ), позволяющие получать банковские услуги вне отделений.
1970е гг.	Появление электронных торговых площадок (первая — NASDAQ)	Автоматизация и систематизация операций на фондовом рынке значительно упростили проведение финансовых сделок
1980е гг.	Внедрение первых банковских ЭВМ и ИТ-решений	Разработка специализированных электронных систем обработки банковской информации на базе микро-ЭВМ позволила сократить издержки и оснащать сотрудников компьютерами.
1990е гг.	Формирование отрасли «финансовых технологий»	Создание экосистемы, объединяющей инновационные решения и технологии для финансовых продуктов и услуг.
2000е гг.	Роботизация, визуализация, интернет	Массовое распространение интернет-коммуникаций, интеграция традиционных

Период	Этап	Характеристика
	создание вещей, экосистем	операционных и ИТ-технологий, распространение «умных» устройств. Информация становится не только инструментом, но и самостоятельным товаром.
2010е гг.	Интенсивный рост цифровой экономики	Быстрый рост новых цифровых технологий, активное проникновение их в традиционный бизнес и трансформация бизнес-моделей.
2020е гг.	Системная цифровая трансформация	Осознанное и системное внедрение цифровых технологий с целью достижения качественных изменений и сдвигов в экономике и обществе.

**Источник: составлено автором на основе изученной литературы.*

Понятия «цифровая экономика», «экономика знаний», «информационное общество» и их аналоги, встречающиеся в современной научной литературе, отражают формирование новой социально-экономической системы, которая постепенно заменяет устоявшуюся индустриальную парадигму. В этом контексте развитые страны придают особое значение сбалансированному развитию ключевых элементов цифровой экономики, экономики знаний и информационного общества. Вместе с тем высокая стоимость инновационных технологий и риски, связанные с недостаточной готовностью многих экономических субъектов к масштабной цифровой трансформации, требуют комплексного и глубокого понимания процессов цифровизации при выработке управленческих решений, особенно в финансовом секторе.

Внедрение цифровых технологий предполагает радикальные изменения бизнес-стратегий во всех отраслях экономики. Эффективность применения инноваций стимулирует финансовый сектор к трансформации — как для укрепления своих позиций на рынке, так и для улучшения взаимодействия с клиентами и другими участниками. Кредитные организации стремятся превратиться в высокотехнологичные финансовые корпорации, отвечающие следующим требованиям:

- обеспечение клиентов комплексным спектром услуг внутри финансовой технологии -экосистемы;
- повышение прозрачности информационных потоков, что способствует сокращению роли посредников на финансовом рынке;
- непрерывное улучшение внедряемых цифровых технологий для работы в реальном времени с гарантией высокого уровня безопасности.

Таким образом, одним из ключевых направлений современного экономического развития является комплексное внедрение передовых цифровых технологий, которые трансформируют хозяйственную

деятельность, коммуникации и социальную сферу, создавая предпосылки для формирования новой — «цифровой» — экономики. Цифровая трансформация, включая финансовый сектор, носит всесторонний характер и затрагивает прежде всего такие области, как финансовое регулирование, производство, торговля и социальная сфера. Без этих изменений ни одно государство не сможет полноценно конкурировать на международной арене, как в экономическом, так и в политическом плане.

Внедрение цифровых технологий способствует повышению производительности труда и укреплению конкурентоспособности, что облегчает выход на мировые рынки, снижает материальные и административные издержки, создает новые рабочие места для высококвалифицированных специалистов, стимулирует рост благосостояния населения и помогает сократить социальное неравенство. В финансовом секторе цифровая трансформация позволяет значительно персонализировать услуги, расширить мобильность и предоставить клиентам бесплатный удалённый доступ к сложным сервисам, таким как финансовое планирование и управление кредитными продуктами.

Список использованной литературы:

1. Асаул В.В., Михайлова А.О. Обеспечение информационной безопасности в условиях формирования цифровой экономики // Теория и практика сервиса: экономика, социальная сфера, технологии. – 2018. – № 4 (38). – С. 5-9.
2. Богушов, И.А. Организация эффективного взаимодействия финансового и реального секторов экономики России в современных условиях: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.10 / И.А. Богушов; [Место защиты: Гос. ун-т упр.]. – М., 2013. – 193 с.
3. Корсунова Н.Н. Периодизация финтех и ее роль в банковском обслуживании корпоративных клиентов// The scientific heritage No 65 (2021), 31-34с.
4. OECD Glossary of Statistical Terms – Financial sector Definition [Electronic resource] // OECD. – Mode of access: <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=6815>. – Date of access: 05.10.2025.
5. Перцева С.Ю. Финтех: механизм функционирования / С.Ю. Перцева // Инновации в менеджменте. - 2017. - №12. — С. 50–53.

**МАСЪАЛАҲОИ ТАШКИЛИ ИДОРАКУНИИ КОРХОНАҲОИ
БАҲШИ ҶАМЪИЯТӢ ВА САҲМИ ОН ДАР ВУСЪАТДИҲИИ
ИҚТИСОДИЁТИ РАҚАМӢ ШАРҲИ МУХТАСАР**

Ашуров Умедҷон Зайнидинович

номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсенти кафедраи баҳисобгирии бухгалтерӣ, таҳлил ва аудити МД “Донишқадаи байналмилалӣи Хуҷанд”-и Донишгоҳи байналмилалӣи сайёҳӣ ва соҳибкориҳои Тоҷикистон,.Суроға 735716, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Хуҷанд, мкр-н. 27, хона 1. 1, E-mail: ashurov_9188@mail.ru.

T

e

Дар мақола тамоили муосири рушди баҳии ҷамъиятии иқтисодиёти минтақа ва самтҳои афзалиятноки таъкили идоракунии корхонаҳои баҳии ҷамъиятӣ дар вусъатдиҳии иқтисодиёти рақамӣ мавриди барраси қарор дода шудааст. Ҷанбаҳои механизми идоракунии баҳии ҷамъиятӣ дар сатҳи иқтисодиёт ва аҳамиятнокии он дар амали намудани мақсадҳои корхонаҳои баҳии ҷамъиятӣ мавриди барраси қарор дода шудааст.

Калидвожаҳо: идоракунии давлатӣ, устувориҳои иҷтимоӣ, амволи давлатӣ, идоракунии молият, механизмҳои ғайридавлатикунонӣ, низоми идоракунии.

92-905-91-88.

ВОПРОСЫ ОРГАНИЗАЦИИ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯМИ ГОСУДАРСТВЕННОГО СЕКТОРА И ЕГО ВКЛАД В РАЗВИТИЕ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

Ашуров Умеджон Зайнидинович

ГУ «Худжандский международный институт»

M

У

T

П

T

кандидат экономических наук доцент кафедры
Аннотация: В статье рассматриваются современные тенденции бухгалтерского учета, анализа и аудита развития общественного сектора экономики региона и приоритетные направления организации управления предприятиями общественного сектора в развитии цифровой экономики. Рассмотрены аспекты механизма управления общественным сектором на уровне экономики и его значимость в реализации целей предприятий общественного сектора.

Ключевые слова: государственное управление, социальная устойчивость, государственное имущество, управление собственностью, механизмы денационализации, система управления.

MANAGEMENT OF PUBLIC SECTOR ENTERPRISES AND ITS CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT OF THE DIGITAL ECONOMY

Ashurov Umedjon Zaynidinovich

*GI "Khujand International Institute", International University of Tourism and Entrepreneurship of Tajikistan, candidate of economic sciences, associate professor of the accounting, analysis and audit, Address: 735716, Republic of Tajikistan, town Khujand, region 27, house 1, E-mail: ashurov_9188@mail.ru
Телефон., (+99292) 92-905-91-88.*

Annotation: *The article examines current trends in the development of the public sector of the region's economy and the priority areas of management of public sector enterprises in the expansion of the digital economy. The aspects of the public sector management mechanism at the economic level and its importance in achieving the goals of public sector enterprises are considered.*

Keywords: *public administration, social sustainability, state property, property management, mechanisms of denationalization, management system.*

Андозаҳои иҷтимоии инкишоф дар тамоми давлат дар маҷмӯъ ва дар минтақаҳои алоҳидаи он дар айни замон индикаторҳои асосӣ мебошанд, ки ба он ҳангоми баҳогузори инкишофи минтақаи дилхоҳ аҳамияти ҷиддӣ медиҳанд. Дар заминаи ин қайд кардан зарур аст, ки дар айни замон имрӯз вазифаи муҳимтарин на танҳо идоракунии давлат, балки идоракунии инкишофи минтақаҳои алоҳида ва баланд кардани сатҳи таъмини устувори иҷтимоӣ ва баланд бардоштани сатҳи неқӯаҳволии аҳоли мебошад. Аҳамияти мазкур дар шароити муносибатҳои иқтисодӣ, ки дараҷаи пешгӯӣ нашудани муносибатҳои хоҷагидорӣ мунтазам меафзояд, махсусан зиёд мегардад. Аз ин мавқеъ мақомоти идоракунии давлатӣ дар тамоми сатҳҳо бояд таъмини ботавозун ва танзими инкишофи минтақавиро ба роҳ монад.

Оид ба масъалаи мазкур ақидаи олими рус бамаврид аст, ки гуфтааст: “Самтгузори иҷтимоии инкишофи иқтисодӣ на ба аз нав тақсим кардани боигарии мавҷудбуда ва муҳолифати иҷтимоӣ, балки ба баланд кардани рақобатпазирии миллӣ ва самаранокӣ таъя мекунад”. [5. С.15.]. Тахмин меравад, ки сиёсати иқтисодии ба таври оптималӣ таҳияшуда дар минтақаҳо метавонад заминаи инкишофи иҷтимоию иқтисодии мусоид гардад.

Фаъолияти корхонаҳои мазкур барои ҳастии ҷамъият дар маҷмӯъ аҳамияти калон дорад, зеро фаъолияти онҳо барои таъмини масалан, об, беҳдошти умумӣ, хизматрасонии интиқоли мусофирон, савдои чакана, хӯроки умум, фаъолияти меҳмонхонадорӣ, хизматрасонии ҳифзи тандурустӣ, маориф ва ғайра равона карда шудааст. Маҳз самаранокии баланди фаъолияти корхонаҳои бахши ҷамъиятӣ дар ҳар як минтақаи Ҷумҳурии Тоҷикистон метавонад барои беҳтаршавии неқӯаҳволии аҳолии минтақаҳо мусоидат

намојад ва якҷоя барои баланд шудани самаранокии натиҷаҳои фаъолияти хоҷагидорӣ ҳамаи субъектҳои иқтисодиёт имкон фароҳам орад.

Дар Тоҷикистон, ба монанди кишварҳои дигари собиқи шӯравӣ дар бахши ҷамъиятии иқтисодиёт қисми зиёди аҳолии қобили меҳнат машғул аст ва қисми ҷиддии маблағгузорӣ ба бахши мазкур равона карда мешавад. Якҷоя бо ин хусусияти қиёсии фаъолияти хоҷагидорӣ ва натиҷаҳои он дар корхонаҳои бахши хусусӣ ва бахши ҷамъиятӣ барои баровардани ҳулосаи зерин, ки самаранокии истифодаи амвол дар бахши хусусӣ аз бахши ҷамъиятӣ баландтар аст, имкон медиҳад. Ин вазифаи беҳтаргардонии идоракунии корхонаҳои бахши ҷамъиятӣ, таркиб ва сохтори дороиҳо, таъмини афзоиши хароҷотбарории амволи ба ихтиёри корхонаҳои бахши ҷамъиятӣ супоридашударо ба миён мегузорад.

Қайд кардан зарур аст, ки дар солҳои охир аз ҷониби мақомоти минтақавии ҳокимияти давлатӣ ба масъалаҳои идоракунии маҷмӯи корхонаҳои давлатӣ диққати ҷиддӣ дода мешавад. То имрӯз дар ҷанбаи идоракунии корхонаҳои бахши ҷамъиятӣ заминаи меъёрӣ, аз тартиби таъин намудани роҳбарон аз тарафи мақомоти давлатии ҳокимият, интиқоли маблағи ғоида ба буҷет, тасдиқи оинномаҳо, нақшаҳои истеҳсолию хоҷагидорӣ, инчунин танзими муносибатҳо нисбат ба истифода, ихтиёрдорӣ ва соҳибии амволи давлатӣ ва танзимои дигар ташаккул дода шудааст.

Дар доираи идоракунии моликияти давлатӣ дар қисми танзим дар миқёси мутлақ ё нисбии бахши ҷамъиятӣ дар солҳои истиқлолият механизмҳои ғайридавлатикунонӣ, хусусигардонӣ ва миллигардонӣ истифода мешаванд.

Бо мақсади мазкур ба низоми мавҷудбудаи идоракунии корхонаҳои бахши ҷамъиятӣ илова намудани воситаҳои нав, аз ҷумла барномаҳои минтақавии идоракунии амволи давлатии ва мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ тааллуқдошта, аз ҷумла корхонаҳои бахши ҷамъиятии дар минтақаҳо фаъолиятдошта зарурат дорад. Ин ҳолат дар расми 1 нисбатан равшан инъикос гардидааст.

Дар ин замина андешаи олими амрикоӣ Р.С. Искаус қобили таваҷҷуҳ аст: “бахши ҷамъиятӣ барои инкишофи иқтисодиёт, ташкил шудааст ва амал мекунад, он чун унсури ёрирасон барои сармояи хусусӣ муҳити мусоидро таъмин мекунад”. [1. С. 18].

Дар воқеъ, андешаи олимони аз он ҷиҳат муҳим аст, ки корхонаҳои бахши ҷамъиятӣ вазифаи таҳкурсино барои ташкили сиёсати мусоиди муносибатҳои иқтисодӣ мебозанд ва ба манфиати на як шахсият, балки барои ҷомеа дар маҷмӯъ амал мекунанд.

Аз ин мавқеъ тадқиқи ҷанбаҳои методии баҳогузориҳои самаранокии корхонаҳои бахши ҷамъиятӣ боиси таваҷҷуҳ аст, аммо оид ба ин масъала

байни олимони афкори ягона вучуд надорад. Аз ҷумла, як гурӯҳ олимони андешадоранд, ки ҳангоми баҳогузори самаранокии корхонаҳои бахши ҷамъиятӣ ҳадафҳои гузошташударо бо натиҷаҳои ба дастмада муқоиса кардан зарур аст. [2. С. 1-11]. Дуруст будани тарзи мазкур бо он маънидод карда мешавад, ки корхонаҳои бахши ҷамъиятӣ аз рӯи моҳият ғайритиҷоратӣ мебошанд, яъне ҳадафи асосии онҳо истихсоли бадаст овардани фоида нест, балки барориши неъматҳо ва хизматрасонӣ барои тамоми аҳоли зарурӣ мебошад.

Маҳз бо ҳамин ҳадаф дараҷаи татбиқи вазифаҳои аз ҷониби давлат ва мақомоти ҳокимияти давлатӣ гузошта метавонад талаботи баҳогузори бошад. Норасоии тарзи мазкур дар он аст, ки масъалаҳои хароҷот, расидан ба ҳадаф дар маҷрои дуҷумдараҷа гузошта шуданд, зеро дар баъзе мавридҳо барориши маҳсулоти муайян барои корхонаҳои бахши ҷамъиятӣ метавонад хеле гарон афтад ва ба фаъолияти минбаъдаи онҳо таъсир расонад. Дар заминаи мазкур афкори олимони оид ба он ки фаъолияти корхонаҳои бахши ҷамъиятӣ аз сифати идоракунии давлатӣ ё маҳаллӣ бармеояд, ба фаъолияти онҳо таъсири бевосита дорад, дуруст мебошад. [3. С. 39-52].

Олимони рус Кожевин О.В., Юрченко Е.В. ва Болунов Н.В. ақидадоранд, ки фаъолияти корхонаҳои бахши ҷамъиятӣ моҳияти дучониба дорад

ва ин дар сатҳи васеъ ва маҳдуд инъикос меёбад. Дар сатҳи васеъ - ин амалӣ кардани вазифаҳои конституционии давлатӣ ва қонун кардани талаботи ҳаётан муҳими ҷомеа тавассути зиёд кардани самаранокии иқтисодиёти миллӣ (на расидан ба даромаднокии объекти алоҳидаи хоҷагидорӣ) мебошад.

Гуфтаҳои боло исбот мекунанд, ки байни олимони иқтисодшинос нуктаи назари ягона оид ба баҳогузори фаъолияти корхонаҳои бахши ҷамъиятии иқтисод мавҷуд нест.

Дар маҷмӯъ баҳогузори ташкилоти бахши ҷамъиятӣ тарзҳои гуногун, талаботи мухталиф ва нишондиҳандаҳои сершуморро дар бар мегиранд. Вобаста ба ин, қайд кардан зарур аст, ки афкори он иқтисодшиносон оид ба он, ки низомҳои мураккаби иқтисодӣ наметавонанд бо як ё якчанд нишондиҳанда тавсиф дода шаванд ва тарзи маҷмӯавӣ ва муназзамро талаб мекунанд, дуруст аст. [4. с. 216].

Дар асоси ҷамъбаст кардани афкори ақидаҳои дар боло овардашуда талаботи зерини баҳогузори фаъолияти корхонаҳои бахши ҷамъиятӣ, ки дар қаламрави мақомоти ҳокимияти маҳаллӣ амал мекунанд, пешниҳод мешаванд:

- иқтисодӣ (ҳаҷми барориши маҳсулот, хизматрасонӣ, арзиши аслии як воҳиди маҳсулот, сатҳи музди меҳнат ва ғ.);
- молиявӣ (андозҳои пардохтшавандаи корхонаҳои бахши ҷамъиятӣ, идоракунии захираҳои қарзӣ ва ғ.);
- иҷтимоӣ (аҳамияти иҷро кардани вазифаҳои давлатӣ ва сифати барориши маҳсулот ё пешниҳоди хизматрасонӣ);
- инноватсионӣ (ҳиссаи хароҷот ба тадқиқотҳои илмӣ ва таҳияи маҳсулоти нав);
- ниҳодию сохторӣ (дараҷаи таъсир ба фаъолияти субъектҳои дигари иқтисод, инчунин ҳамкорӣ бо ниҳодҳои дигар).

Дар маҷмӯъ, байни олимони равишҳо, меъёрҳои гуногун ва нишондиҳандаҳои сершумори баҳодиҳии фаъолияти ташкилоти бахши ҷамъиятӣ вуҷуд доранд. Дар асоси ҷамъбасти ақидаҳои андешаҳои олимони мо меъёрҳои зерини баҳодиҳиро пешниҳод менамоем, ки онро дар шакли нақшаи зерин

Рӯйхати адабиёти истифодашуда:

1. Eskaus R.S. Basis Economycs. Boston. USA, 1972.P.18.
2. Pollitt C., Bouckaert G. Evaluation in Public management reforms: An international perspective. Evaluation in Public Sector Reform, Chetenham. Northampton: Edward Elgar, 2003. Pp. 1-11.
3. Кожевина О.В., Юрченко Е.В., Балунова Н.В. Развитие методологии оценки качества управления организациями государственного сектора

экономики: проблемы и противоречия. // Экономика региона. – 2015. - № 3. – С. 39-52.

4. Механизмы управления. Мультифункциональное учебное пособие / В.Н. Бурков [и др.]; под ред. чл. –к. РАН Д.А. Новикова. – М.: УРСС (Editorial URSS), 2011. – 216 с. – (Умное управление).

5. Плотников В.А. Последствия современных экономических трансформаций и пути преодоления финансового кризиса в России [Текст] / В. А. Плотников, Ю.В. Вертакова. Известия ИГЭА. 2010. № 6 (74). С. 15.

ФАЪОЛИЯТИ ИННОВАТСИОНИИ КОРХОНАҶО ДАР ШАРОИТИ РАҚАМИКУНОНИИ ИҚТИСОДИЕТ

Бузрукова Саидахон Фатуллоевна

Муаллими калон, кафедраи иқтисод ва соҳибкорӣ, Донишқадаи иқтисод ва савдо, Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон дар Хуҷанд
Buzurukova76@mail.ru

Шарҳи мухтасар: Фаъолияти инноватсионӣ дар шароити муосир дар самти таҳия ва ҷорӣ намудани технологияҳои рақамӣ, маҳсулот ва хидматҳо ба амалияи хоҷагидорӣ фаъолона рушд мекунад. Дар ҷараени тадқиқот вазифаҳои зерин ҳал карда шуданд: самтҳои асосии рушди фаъолияти инноватсионӣ дар робита ба рақамикунонии иқтисодиёт мушаххас карда шуданд; тағирот дар зери таъсири омилҳои рақамикунонии ҳаёати субъектии фаъолияти инноватсионӣ нишон дода шудааст; моҳияти экосистемаи инноватсионӣ ҳамчун натиҷаи рушди фаъолияти инноватсионӣ муайян карда шуд.

Калидвожаҳо: фаъолияти инноватсионӣ, стартап-лоиҳаҳо, технологияҳои рақамӣ, рақамисозӣ, табдили рақамӣ

ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ

Бузрукова Саидахон Фатуллоевна

*Старший преподаватель кафедры экономики и предпринимательства
Института экономики и торговли Таджикского государственного
университета коммерции в г. Худжанде*

Buzurukova76@mail.ru

Аннотация: Инновационная деятельность в современных условиях активно развивается в направлении создания и внедрения в хозяйственную практику цифровых технологий, продуктов и услуг. В процессе исследования были решены следующие задачи: уточнены основные направления развития инновационной деятельности в связи с цифровизацией экономики; показана

трансформация под действием фактора цифровизации субъектного состава инновационной деятельности; определена сущность инновационной экосистемы как результата развития инновационной деятельности.

Ключевые слова: *инновационная деятельность, стартап-проекты, цифровые технологии, цифровизация, цифровая трансформация*

INNOVATIVE ACTIVITIES OF ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION OF THE ECONOMY

Buzrukova Saidakhon Fatulloevna

*Senior Lecturer, Department of Economics and Entrepreneurship
Institute of Economics and Trade, Tajik State University of Commerce in Khujand
Buzurukova76@mail.ru*

Abstract: *Innovative activity in modern conditions is actively developing in the direction of creating and introducing digital technology, products and services into business practice. In the course of the research, the following tasks were solved. The main directions of the innovation activity development in connection with the digitalization of the economy were clarified. The transformation under the influence of the digitalization factor of the subject composition of innovation activity was shown. The essence of the innovation ecosystem as a result of the development of innovation activity was determined.*

Keywords: *innovative activity, startup projects, digital technology, digitalization, digital transformation*

Цифровизация означает проникновение цифровых технологий в большинство сфер хозяйственной деятельности – использование их не только при производстве благ, но и при организации экономических и социальных процессов, построении взаимодействий и связей. Инновационная деятельность, опосредуя создание, коммерциализацию новых цифровых продуктов и услуг, технологий и способов осуществления бизнес-процессов, управления и работы с персоналом, остается в условиях цифровизации тем видом деятельности, благодаря которому хозяйствующие субъекты формируют и укрепляют конкурентные преимущества, встраиваясь в цифровую экосистему.

Среди наиболее важных направлений развития инновационной деятельности в цифровой экономике можно выделить:

- разработку и внедрение новых информационных технологий, в том числе машинного обучения, искусственного интеллекта, Интернета вещей и блокчейна;
- развитие электронной коммерции, цифровых платформ и услуг;

- активное использование цифровых технологий в промышленности, транс- портной инфраструктуре и общественном секторе;
- формирование новых моделей бизнеса, построение взаимодействий на базе цифровых технологий.

Одним из главных преимуществ цифровой экономики является возможность быстрого и эффективного внедрения новых технологий, ускоренной адаптации к изменяющимся условиям рынка, что позволяет предприятиям оперативно реагировать на изменения в спросе и повышать эффективность производства. Цифровизация сопровождается выделением из семейства информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) цифровых технологий, позволяющих представлять, преобразовывать, хранить, передавать массивы информации в универсальной цифровой – электронной форме.

ИКТ в части цифровых технологий, по определению А.В. Кешелавы и И.Л. Хаета, «...включают широкий набор инструментов и разработок: от различных датчиков состояния до теорий, обосновывающих области оптимального применения той или иной архитектуры построения программного обеспечения. Определяющими для цифровой экономики являются такие инновационные технологии, как облака, распределенные вычисления, большие данные и интернет вещей» [8, с. 88]

Следующие по значимости и актуальности использования – технологии блокчейна, цифровых двойников, помогающие совершенствовать и повышать уровень безопасности процессов хранения и передачи данных. Уникальные инновационные продукты позволяют создавать дополненная реальность и аддитивное производство. С помощью робототехники производственные процессы максимально автоматизируются, способствуя росту производительности труда. Когнитивные технологии обеспечивают анализ и обработку большого объема информации, что также сокращают операционные издержки и снижают риски, связанные с человеческим фактором. При этом прогресс цифровой экономики не зависит от централизованных хранилищ и центров обработки данных. Широкое распространение получает организация взаимодействий на базе цифровых платформ, предоставляющих пользователям доступ к услугам и информации, обеспечивающих рыночные транзакции. Цифровые технологии и цифровая платформа выступают маркерами развития инновационной деятельности в условиях цифровизации. Масштабы применения ИКТ экспоненциально возрастают во всем мире, поскольку расширяются возможности мобильного подключения и использования интернет-сети. По последним данным ITU и GSMA Intelligence, количество пользователей интернета в мире по состоянию на начало 2024 год насчитывает 5,16 млрд (64,4% от общей численности населения земного шара в 8,01 млрд человек). За прошедший год количество пользователей сети возросло на 1,9%.

Мобильные телефоны используют 5,44 млрд человек (68% жителей Земли). Наибольший уровень использования интернета – в Ирландии (99% населения) [9] В нашей стране 88,2% домохозяйств имеют доступ к интернету [10, с. 30].

В условиях цифровизации меняются не только приоритеты инновационной деятельности предприятий, смещаясь в сторону активности в использовании цифровых технологий, но и состав субъектов. В трудах основоположника теории инноваций Й. Шумпетера субъекты инновационной деятельности делятся на два типа: новаторов и имитаторов [11]. Компании-новаторы представляют собой движущую силу экономического роста, они ориентированы на поиск и создание новых идей, активно внедряют инновации на практике. Однако и компании-имитаторы также важны для развития инновационной экономики, поскольку быстрее и эффективнее внедряют уже существующие идеи на рынке. Сотрудничество между новаторами и имитаторами позволяет реализовать потенциал инновационного процесса на максимально высоком уровне.

Инновационность не ограничивается только технологической сферой. Компании получают конкурентные преимущества на рынке благодаря новым продуктам, услугам, подходам к маркетингу и управлению. Их инновационная деятельность в современных условиях подразумевает разработку цифровых продуктов и услуг, а также создание и развитие стартапов. По темпам роста венчурных инвестиций в стартапы Европа в настоящее время становится крупнейшим и самым быстрорастущим регионом, опережая США, Китай и страны Азии. Проблемы развития, вызванные пандемией коронавируса и системными сбоями в цепях поставок [12]. Спровоцировали ускорение цифровой трансформации предприятий, а также сектора государственного управления. Многие стартапы стремятся использовать выигрыши в текущей конкуренции как компании-новаторы, чтобы добиться успеха, поэтому сосредоточились на автоматизации процессов, удаленной работе, онлайн-безопасности и электронном здравоохранении. Основная сфера создания стартап -проектов в странах Евросоюза – биотехнологии, производство медицинских приборов и устройств, медицинское обслуживание (24% от общего количества, рис. 1).

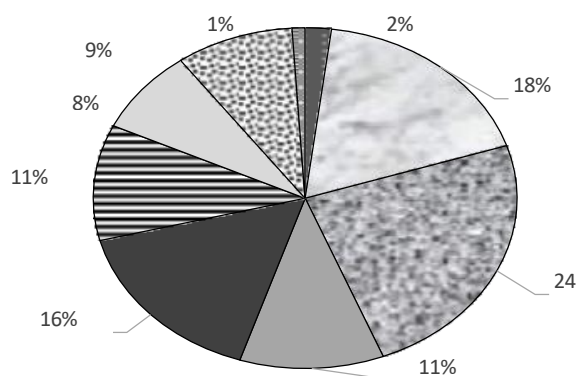

Рисунок 1. Основные сектора деятельности европейских стартап - фирм

- Коммерческие сектора (создание ИТ-инструментов для специалистов и инженеров отрасли)
- Стартапы модели B2B (предоставление программного обеспечения за ежемесячную плату - по подписке предприятиям, занимающихся обслуживанием клиентов)
- Сектор биотехнологий и медицинского обслуживания (разработка фармацевтических, диагностических или медицинские устройств / приборов)
- Сектор электронной торговли (прямые продажи, например, приложений для смартфонов)
- Fintech-компании, разрабатывающие цифровые продукты для банковской отрасли, электронных торговых площадок, криптовалютного / страхового сектора.
- Аппаратное обеспечение (проектирование и производство физических электронных устройств, включая приложения IoT)
- Сфера рыночной торговли составляют (создание мульти-платформ с интеграцией систем поиска / спроса предложений продуктов или услуг, включая системы оплаты и логистики)
- Медиа-отрасль и контент (создание и распространение аудио-видео контента, включая игровые и виртуальные технологии AR / VR3)
- Транспортные услуги (инновационные решения для каршеринга, поездок и других альтернативных видов транспорта)

Цифровая трансформация приводит к формированию инновационной экосреды. В ней помимо компаний-новаторов и имитаторов выделяются иные субъекты. В частности, научно-исследовательские, малые и средние бизнес- структуры, занимающиеся созданием и продвижением стартапов, инвесторы и фасилитаторы, формирующие условия для инновационной деятельности [14]. Наиболее перспективными направлениями для развития инновационной деятельности инвесторы считают вложения в индустриальные рынки, обладающие высоким потенциалом для внедрения

инновационных технологий и поддерживаемые со стороны государства. Особое внимание уделяется обратному проектированию, позволяющему ускорить оптимизацию и модернизацию технологических решений для импортозамещения и импортоопережения, что довольно актуально в условиях быстро меняющегося рынка и жесткой конкуренции. Высокая доходность ожидается от инвестирования в B2B-сервисы, в том числе финансовые и медицинские технологии, сервисы найма и инструменты для бизнеса. Интернет вещей, программный продукт как услуга (SaaS), облачные хранилища, аппаратное обеспечение и кибербезопасность также рассматриваются как новые направления инновационной деятельности, перспективные с точки зрения инвестирования [15]. Инновационная экосреда, по мнению Вертай С., Рами Т., представляет собой «элементы научно-исследовательской инфраструктуры и систему взаимодействий между ними, в рамках которых происходят коммуникации и совместная деятельность ее субъектов, разработчиков, представителей бизнеса» [16]. Инновационную экосреду отличают возможности по созданию критической массы знаний, благоприятного климата для инновационной активности. В условиях цифровизации современные ИКТ позволяют ускорить концентрацию знаний, полнее использовать потенциал открытых инноваций.

Цифровая инфраструктура, в частности широкополосный доступ к интернету, цифровые платформы и облачные системы, становятся наиболее актуальными элементами экосреды, обеспечивающими максимальную эффективность процессов инновационной деятельности.

На 2-м месте по актуальности применения цифровых технологий в нашей стране выступают технологии сбора, обработки и анализа больших данных (*рис. 3*), на 3-м – цифровые платформы. Динамика их использования падает в 2021 году по сравнению с 2020 годом, что определяется снятием запрета на передвижение, ослаблением кризиса пандемии коронавируса, сокращением необходимости сетевых взаимодействий и, вероятно, снижением предельного продукта – отдачи от использования технологий данного типа.

Взаимовлияние цифровизации и результатов инновационной деятельности

В современном обществе сформировалось устойчивое понимание положительной взаимосвязи между благосостоянием, результатами и затратами на инновационную деятельность, а также инвестициями в цифровую экономику.

Понимание важности цифровизации, находящейся в авангарде научно-технического прогресса на современном его этапе, мотивирует правительство большинства стран мира к широкомасштабной государственной поддержке

данного процесса. В нашей стране действует государственная программа «Цифровая экономика Республики Таджикистан на период до 2030 года». По последним данным, внутренние затраты на цифровизацию в 2021 году оказались на 19,3% выше, чем в предшествующем периоде, составив 4,8 трлн руб. [10, с. 18]. Для оценки взаимосвязи показателей использования ИКТ, результатов инновационной деятельности и валового внутреннего продукта на душу населения как характеристики благосостояния, воспользуемся методом стандартного корреляционного анализа Excel и данными статистики, имеющимися в открытом доступе.

Таким образом, инновационная деятельность в условиях цифровизации экономики обладает высоким потенциалом для экономического роста. Обоснована положительная взаимосвязь результатов инновационной деятельности (объема отгруженных инновационных благ), затрат на цифровые технологии и масштабов их реализации на отдельных территориях нашей страны. При этом отдача от инвестиций в ИКТ довольно сильно варьирует по региональному уровню. При комплексном подходе, например, в условиях формирования и успешного функционирования региональных инновационных систем, инновационная активность хозяйствующих субъектов способствует рыночной самонастройке на изменения спроса, повышению эффективности производства, продвигая новые цифровые продукты и услуги, образуя соответствующую инфраструктуру и поддерживая благоприятный экономический климат. Встраиванию предприятий в общий перспективный тренд развития цифровой экономики способствует эффективная инновационная деятельность, как и соответствующая инфраструктура и поддержка со стороны государства.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Алетдинова А.А., Амбарцумян А.Э., Бабкин А.В., Борисов А.А. и др. Методология развития экономики, промышленности и сферы услуг в условиях цифровизации. / Монография. – Санкт-Петербург: Федеральное государственное автономное образовательное учреждение высшего образования «Санкт-Петербургский политехнический университет Петра Великого», 2018. – 756 с.
2. Ахтямов М.К., Завьялова Н.И., Лихолетов В.В. Моделирование путей наращивания конкурентоспособности современных организаций в экономике знаний // Вопросы инновационной экономики. – 2022. – № 3. – с. 1367–1384.
3. Городнова Н.В. Цифровая трансформация: возможности применения сквозных технологий в проектах цифрового инжиниринга // Вопросы инновационной экономики. – 2023. – № 1. – с. 173–192.

4.Отставнова Л.А. Цифровая трансформация промышленности: современное состояние и перспективы развития // Цифровая трансформация промышленности: новые горизонты: Сборник научных трудов по материалам 3-й Всероссийской научно-практической конференции. Том 1. Москва, 2022. – с. 327–335.

5. Шкарупета Е.В. Практические аспекты оценки цифровой зрелости промышленных предприятий в условиях пилотирования инноваций в цифровых сервисах ГИСП // Информатизация в цифровой экономике. – 2023. – № 1. – с. 9 -22.

6.Балашова Р.И., Пархоменко О.В., Замиралова А.Г. Концептуальные положения форсайтинга развития инновационной экономики в условиях цифровизации в деятельности субъектов предпринимательства // Вестник Института экономических исследований. – 2021. – № 3(23). – с. 57- 66.

УСУЛҲОИ АРЗЁБИИ ҲОЛАТИ БОЗОРИ САНОАТИ БОФАНДАГӢ ДАР ШАРОИТИ ИҚТИСОДИЁТИ РАҚАМӢ

Саидкамолова Шахноза Эҳсонҷоновна

ассистенти кафедраи менеҷмент ва маркетинги

Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон

дар шаҳри Хуҷанд

shahnoza.saidkamolova@mail.ru

Бурҳонзода Махфузахон

магистранти курси 1-уми иқтисоси менеҷменти

Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон

дар шаҳри Хуҷанд

Шарҳи мухтасар: Соҳаи саноат дар рушди минбаъдаи мамлакат, ҳалли масъалаҳои иҷтимоиву иқтисодӣ ва таъмин намудани иҷрои ҳадафҳои стратегии миллӣ, аз ҷумла раванди саноатикунони босуръати кишвар аҳамияти бузург дорад. Маҳз зиёдиавии шумораи харидорони маҳсулоти саноатӣ метавонад рақобатпазирии корхонаи саноатиро дар фазои рақобат таъмин намуда ғоидаи соҳибқори онро зиёд гардонад.

Калидвожаҳо: саноатикунонӣ, сегменти бозор, корхонаҳои саноатӣ, рақобатпазирии маҳсулот, молҳои саноати бофандагӣ.

МЕТОДЫ ОЦЕНКИ СОСТОЯНИЯ ТЕКСТИЛЬНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

Саидкамолова Шахноза Эҳсонҷоновна

*ассистент кафедры менеджмента и маркетинга
Института экономики и торговли
Таджикского государственного университета коммерции
в городе Худжанде
shahnoza.saidkamolova@mail.ru*

Бурхонзода Махфузахон
*магистрантка 1-го курса специальности “Менеджмент”
Института экономики и торговли
Таджикского государственного университета коммерции
в городе Худжанде*

Аннотация: Промышленный сектор имеет большое значение в перспективном развитии страны, решении социальных и экономических проблем, обеспечении реализации национальных стратегических целей, в том числе процесса ускоренной индустриализации страны. Именно увеличение числа покупателей промышленной продукции способно обеспечить конкурентоспособность промышленного предприятия в конкретной среде и увеличить его предпринимательскую прибыль.

Ключевые слова: индустриализация, сегмент рынка, промышленные предприятия, конкурентоспособность продукции, товары текстильной промышленности.

METHODS FOR ASSESSING THE STATE OF THE TEXTILE INDUSTRY IN THE DIGITAL ECONOMY

Saidkamolova Shahnoza Ehsondjonovna
*assistant of the department of management and marketing of
Institute of Economics and Trade of the State Trade University
of Tajikistan in the city of Khujand
shahnoza.saidkamolova@mail.ru*

Burhonzoda Mahfuzakhon
*Master student 1-st year management specialty of
Institute of Economics and Trade of the State Trade University of Tajikistan in the
city of Khujand*

Annotation: The industrial sector is of great importance in the future development of the country, solving social and economic problems and ensuring the implementation of national strategic goals, including the process of rapid industrialization of the country. It is precisely the increase in the number of buyers

of industrial products that can ensure the competitiveness of an industrial enterprise in a competitive environment and increase its entrepreneurial profits.

Key words: industrialization, market segment, industrial enterprises, product competitiveness, textile industry goods.

Бо назардошти аҳамияти соҳаи саноат дар ҳалли масъалаҳои иқтисодиву иҷтимоӣ ва таъсиси ҷойҳои корӣ саноатикунонии босуръати кишвар, аз тарафи Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ҳадафи чоруми миллӣ эълон карда шуд. [1, с.28 12. 2024]. Соҳаи саноат дар рушди минбаъдаи мамлакат, ҳалли масъалаҳои иҷтимоиву иқтисодӣ ва таъмин намудани иҷрои ҳадафҳои стратегии миллӣ, аз ҷумла раванди саноатикунонии босуръати кишвар аҳамияти бузург дорад. Ин нуктаро Президенти Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон имрӯз зимни ироаи Паёми хеш ба Маҷлиси Олӣ иброз намуданд.

Бинобарон бо мақсади самаранок истифода бурдани потенциали иқтисодӣ, корхонаҳои саноатӣ бештар дар самтҳои бофандагӣю ресандагӣ, коркарди ашёи хоми хоҷагии қишлоқ ва истеҳсоли маҳсулоти хӯрокворӣ аз тарафи соҳибкорон таъсис дода шудаанд.

Барои муайян намудани рақобатпазирии маҳсулоти истеҳсолнамудаи корхонаҳои саноатӣ, аз он ҷумла ҚДММ фабрикаи Ноҳид дар сегмент бозори интихобнамудаи он усули консентратсияро истифода менамоям (формулаи 1).

Пеш аз истифодаи формула, ҷадвали зеринро оиди ҳаҷми фурӯши маҳсулоти саноатӣ дар сегменти бозор молҳои саноати бофандагӣ тартиб медиҳем ва тавассути барномаи компютерии Ms Excel ҳиссаи корхонаҳои бофандагиро аз рӯи намуди маҳсулоти истеҳсолнамудаи онҳо муайян менамоям (ҷадв 1).

Ҷадвали 1. Ҳиссаи маҳсулоти истеҳсолнамудаи ҚДММ фабрикаи «Ноҳид» дар бозори молҳои бофандагӣ

№	Номгӯи корхона	Нишондиҳандаи вазни қиёсӣ
1.	ҚСП фабрикаи «Ҷавонӣ»	32,83
2.	ҚДММ фабрикаи «Ноҳид»	21,52
3.	ҚДММ «Атласи Хучанд»	16,11
4.	ҚСП фабрикаи «Текстил-сити»	13,36
5.	ҚСП фабрикаи «Сатн»	8,24
6.	ҚСП фабрикаи «Зиннат»	7,93
	Ҳамагӣ	100

Сарчашма: ҳисоби муаллиф аз омили солони вилояти Суғд. Хучанд, 2025. – 380 с.

Чй тавре, ки аз нишондиҳандаҳои ҷадвали мазкур ба мо маълум аст, ҶДММ фабрикаи «Ноҳид» аз рӯи истеҳсоли чор намуди маҳсулот дар бозор ҷои дуумро ишғол менамояд.

Аз рӯи ин нишондиҳанда мо наметавонем сатҳи рақобатпазирии корхонаро, бо назардошти маҳсулоти истеҳсолнамудаи он баҳодиҳӣ намоем. Бинобарон барои баҳодиҳии рақобатпазирии ҶДММ «Ноҳид», нишондиҳандаҳои меъёрии косентратсияи бозорро истифода намуда рақобатпазирии маҳсулоти истеҳсолнамудаи ҶДММ фабрикаи Ноҳидро баҳодеҳи менамоем (ҷадв. 2).

Бо истифода аз шартҳои ҷадвали мазкур, сатҳи консентратсия-рақобатпазирии маҳсулоти истеҳсолнамудаи ҶДММ фабрикаи «Ноҳид» муайян менамоем.

Ҷадвали 2. Нишондиҳандаҳои баҳодиҳии сегменти бозор вобаста аз сатҳи консентратсияи он [2, с.275].

№	Критерии	Тав-сиф	Бузургӣ				
			Рақоба-ти пурра	Рақобати монополӣ	Квазимо-нополия	Олиго-полия	Моно-полия
1.	Шумораи корхона	N	$N > 100$	30-100	10-30	2-10	1
2.	Индекс концентратсия	CR	0 – 0,2	0,2–0,4	0,4–0,6	0,6-0,8	0,8-1
3.	Индекс Херфиндалия-Хиршмана	HHI	0-500	500-1000	1000-2000	2000-6000	6000-10000
4.	Энтропия	E	0-0,2	0,2-0,4	0,4-0,6	0,6-0,8	0,8-(-1)
5.	Тағйиёбии миёнаквадратӣ	σ^2	$\sigma^2 < 0,30$	$0,30 \geq \sigma^2 \leq 0,45$	$0,45 \geq \sigma^2 \leq 0,55$	$0,55 \geq \sigma^2 \leq 0,8$	$0,8 \leq \sigma^2 \leq 0,1$

Усули зарибии консентратсия барои муайян намудани ҳиссаи корхонаи саноатӣ дар сегмент бозор истифода бурда шуда тавассути формулаи зерин ҳисоб карда мешавад: [3, с. 154].

$$CR_i = \sum_{i=1}^n \frac{q_i}{q_{i\text{sum}}} * 100\%, \quad (1)$$

Дар ин ҷо: q_i – ҳаҷми истеҳсоли мол дар сегменти бозор; $q_{i\text{sum}}$ – ҳаҷми умумии истеҳсоли маҳсулоти саноати дар сегменти бозор; n – шумораи корхонаҳои саноатӣ дар сегменти бозор. Бо истифода аз формулаи мазкур ҷадвали навбатиро таҳия менамоем (ҷадв. 3).

Ҷадвали 3. Зарибҳои консентратсияи N корхонаҳои саноатӣ

Индекс концентратсия CR_n	Ҳисоби нишондиҳандаҳо	Бузургӣ
CR_3	$0,33+0,22+0,16$	0,70
CR_4	$0,33+0,22+0,16+0,13$	0,83

CR ₅	0,33+0,22+0,16+0,13+0,09	0,92

Ҳисоби муаллиф

Натиҷаи таҳлили консентратсияи бозор шаҳодат аз он медиҳад, ки маҳсулоти истеҳсол намудаи ҶДММ фабрикаи «Ноҳид» («А», «В», «С» ва «D») дар сегменти интиҳобнамудаи бозор рақобатпазир мебошанд.

Усули навбатии таҳлили рақобатпазирии корхонаи таҳқиқшаванда, усули Ҳерфиндалия Ҳиршман ном дорад, ки тавассути формулаи зерин ҳисоб карда мешавад:

$$HHI = \sum_{i=1}^n S_i^2, (2)$$

Дар ин ҷо: S_i – ҳиссаи корхонаи таҳқиқшаванда дар сегменти муайяни бозор, ки ҳиссаи он аз рӯи ҳаҷми гардиши молиии он дар бозор ифода карда мешавад. S_R , - ҳаҷми умумии маҳсулоти саноатии бофандаги дар бозор:

$$HHI = \sum_{i=1}^n \left(\frac{S_i}{S_R} * 100 \right)^2 \leq 10\,000, (3)$$

Индекси Ҳерфиндалия Ҳиршман имкон медиҳад, ки ҳиссаи ҳамаи корхонаҳои саноатиро таҳлил намуда мавқеи онҳоро дар бозор муайян намоем. Бузуригии индекси Ҳиршман аз 0-10 000 мебошад. Чӣ қадаре, ки ба 10 000 наздик шавад, маънои онро ифодат мекунад, ки ҳиссаи корхона дар сегменти интиҳоб намудаи бозор бузург нест ва ин сегменти бозор олигаполи номида мешавад. Аз тарафи дигар маҳсулоти истеҳсолнамудаи корхона рақобатпазир намебошад. Дар ҳолати ба «0» наздик шудан маънои онро ифодат мекунам, ки ҳиссаи корхона дар сегменти интиҳобнамудаи бозор бузург мебошад ва сифати маҳсулоти истеҳсолнамудаи он баланд мебошад. Формулаи Ҳиршманро истифода намуда ҳиссаи корхонаи таҳқиқшавандаро дар сегменти интиҳобнамудаи бозори он муайян менамоем:

$$HHI \leq 259,30$$

Натиҷаи таҳлили гузаронидашуда, шаҳодат аз он медиҳад, ки индекси Ҳиршман дар сегменти интиҳобнамудаи бозори корхона 259,30 нишондиҳандаро ташкил медиҳад. Ин маънои онро ифода менамояд, ки сегменти бозори интиҳобнамуда дар сатҳи пасти консентратсионӣ қарор дорад, яъне ҳиссаи корхона дар он хеле паст буда, аз сифати номувофиқи маҳсулоти пешниҳодшуда шаҳодат медиҳад.

Барои боз дақиқ намудани рақобатпазирии маҳсулоти истеҳсол намудаи ҶДММ фабрикаи «Ноҳид» усули энтропияро истифода менамоем.

Усули зариби энтропия, усулест, ки ҳиссаи миёнаи корхонаҳои амалкунандаро дар сегменти бозор (бо назардошти бузургии баръакси онҳо) бо ҳисоби логарифми натуралӣ ҳисоб менамояд: [4, с.198].

$$E = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n q_i \ln \left(\frac{1}{q_i} \right), (4)$$

E – зариби энтропия; q_i – ҳиссаи истеҳсоли корхонаи i – юм дар сегменти бозор; n – шумораи корхонаҳои саноатӣ дар сегменти бозор.

Барои муайян намудани нишондиҳандаи рақобатпазирии маҳсулот, моро зарур аст, ки логарифми ҳиссаи корхонаҳои саноатиро аз рӯи истеҳсоли чор намуди маҳсулот («А», «В», «С» ва «D») муайян намоем. Дар аввал чадвали ёрирасонро тартиб дода бо воситаи барномаи компютерии Ms exel логарифмаи вазни қиёсии истеҳсоли 5 корхонаи саноатиро ҳисоб менамоем (ҷадв. 4).

Маълумотҳои коркард намудаи чадвали мазкурро истифода намуда нишондиҳандаи энтропияи рақобатпазирии маҳсулоти корхонаро муайян менамоем:

$$E = 0,292$$

Натиҷаи ҳосилгардида маънои онро ифода мекунад, ки индекси энтропия ба 0,292 баробар мебошад. Ин шаҳодат аз он медеҳад, ки маҳсулоти истеҳсолнамудаи ҶДММ фабрикаи «Ноҳид» дар сегменти бозори молҳои саноатӣ рақобатпазир мебошад.

Ҷадвали 4. Маълумотҳо оиди логарифмаи 4 корхонаи саноати аз рӯи истеҳсоли чор намуди маҳсулот дар сегменти бозор, соли 2020

Номгӯи корхона	S_i	$\frac{1}{S_i}$	$\ln \left(\frac{1}{S_i} \right)$	$S_i * \ln \left(\frac{1}{S_i} \right)$
ҶДММ фабрикаи «Чавонӣ»	0,3283	3,045995	1,113827	0,36567
ҶДММ фабрикаи «Ноҳид»	0,2152	4,64684	1,536187	0,330588
ҶДММ «Ноҳид»	0,1611	6,207325	1,82573	0,294125
ҶСП фабрикаи «Текстил-сити»	0,1336	7,48503	2,012905	0,268924
ҶДММ фабрикаи «Сатн»	0,0824	12,13592	2,49617	0,205684

Ҳисоби муаллиф

Усули дигари баҳодиҳии рақобатпазирии корхона ва маҳсулоти истеҳсолнамудаи он дар сегменти бозори маҳсулоти саноатӣ, усули тағйирёбии миёнакватратӣ мебошад, ки барои пурра муайян намудани натиҷаи тадқиқоти гузаронидашуда истифода шуда, тавассути формулаи зерин ҳисоб карда мешавад:

$$\sigma^2 = \frac{\sigma_i}{\sigma_{i \max}} = \frac{\sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n \left(S_i - \frac{1}{n}\right)^2}{n}}}{\sqrt{\frac{n-1}{n^2}}}, (5)$$

Дар ин ҷо: S_i – вазни қиёсии корхонаи таҳқиқшаванда дар ҳаҷми умумии маҳсулоти пешкашгардидаи корхонаҳои саноатӣ дар сегменти бозор, сомонӣ; σ_i – тағйирёбии миёнаквадратӣ ҳаҷми гардиши молӣ дар сегменти бозори таҳқиқшаванда; $\sigma_{i \max}$ – тағйирёбии максималии миёнаквадратии гардиши молӣ дар сегменти бозори таҳқиқшаванда; n – шумораи корхонаҳои таҳқиқшаванда дар сегменти бозорӣ маҳсулоти саноатӣ.

Он гоҳ, бо истифода аз формулаи мазкур натиҷаи зеринро метавон пайдо намуд:

$$\sigma^2 \approx 0,51$$

Натиҷаи ҳосилгардида дар муқоиса бо меъёрҳои дар ҷадвали 1 овардашуда, маънои онро ифода мекунад, ки мавқеи корхонаи саноатии таҳқиқшаванда дар ҳолати квазиконкурентӣ қарор дорад. Маҳсулоти пешкашнамудаи корхонаи таҳқиқшаванда дар ин сегменти бозор нисбатан рақобатпазир мебошанд. Аммо бо ин корхонаи таҳқиқшаванда як корхонаи дигаре муҳорибаи шадид намуда истодааст. Бинобарон натиҷаи таҳлили гузаронидашуда шаҳодат аз он медиҳад, ки корхонаи саноатии таҳқиқшавандаро зарур аст, сифати маҳсулоти истеҳсолнамудаи худро боз ҳам баланд бардошта, гуногунии истеҳсоли маҳсулотро бо назардошти критерияи талаботи харидорон ба роҳ монад, то онки талаботи харидоронро бо назардошти имкониятҳои молиявии онҳо қонеъ гардонада шумораи онҳоро зиёд намояд. Маҳз зиёдшавии шумораи харидорони маҳсулоти саноати метавонад рақобатпазирии корхонаи саноатиро дар фазои рақобат таъмин намуда ғолибдориро онро зиёд гардонад.

Адабиёт:

1. Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ш. Душанбе, 28 декабри соли 2024. – 26 с.
2. Фатхутдинов РА Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление / РА Фатхутдинов. - М.: ИНФРА-М. - 2000. – 312 с.
3. Исоков А.А., Ниёзов Д.С. совершенствование системы управления конкурентоспособностью предприятий розничной торговли. – Душанбе: Ирфон, 2019. – 212 с.

4. Грибанова Н.Н. Планирование и прогнозирование деятельности предприятия промышленного сектора. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 283 с.

Истифодабарии технологияҳои рақамӣ дар истеҳсоли маҳсулот ва хизматрасонӣ;

ТАШАККУЛИ СИСТЕМАИ МОЛИЯИ РАҚАМИИ САБЗ ҲАМЧУН ОМИЛИ РУШДИ УСТУВОРИ ИҚТИСОДИЁТИ МИЛЛӢ

Исмоилова Д. М.

*н.и.и., дотсенти кафедраи молия ва қарзи Донишқадаи иқтисод ва савдои
Донишгоҳи давлатии тижорати Тоҷикистон
ismoilovad76@gmail.com*

Шарҳи мухтасар. Мушкилоти глобалии муосир – захираҳои маҳдуди иқтисодӣ, тағирёбии иқлим, афзоиши аҳоли ва тағйироти сохторӣ дар иқтисодиёти ҷаҳонӣ – тақозо мекунанд, ки стратегияҳои иқтисодии миллиро барои ноил шудан ба Ҳадафҳои Рушди Устувор тақозо кунанд. Рушди, модернизатсия ва рақамикунони бахши молиявӣ, ки ҳамчун механизми асосии таъмини рушди устувори иқтисодӣ хизмат мекунад, аҳамияти хоса дорад.

Калидвожаҳо: молияи рақамии сабз, рушди устувор, рақамисозии молия, лоиҳаҳои экологӣ, зеҳни сунъӣ, блокчейн, Тоҷикистон, низоми молиявӣ, вомбаргҳои сабз, қарзҳои сабз, платформаҳои сармоягузорӣ, хавфҳои экологӣ, ҳадафҳои рушди устувор (SDG).

ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ ЗЕЛЁНЫХ ЦИФРОВЫХ ФИНАНСОВ КАК ФАКТОРА УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Исмоилова Д. М.

*к.э.н., доцент кафедры финансов и кредита Института экономики и
торговли Таджикского государственного университета коммерции
ismoilovad76@gmail.com*

Аннотация. Современные глобальные вызовы — ограниченность экономических ресурсов, изменение климата, рост населения и структурные сдвиги в мировой экономике — обуславливают необходимость переориентации национальных экономических стратегий в направлении достижения Целей устойчивого развития, утверждённых ООН. В этой связи особое значение приобретает модернизация и цифровизация финансового

сектора, выступающего основным механизмом обеспечения устойчивого экономического роста.

Ключевые слова: Зелёные цифровые финансы, устойчивое развитие, цифровизация финансов, экологические проекты, искусственный интеллект, блокчейн, Таджикистан, финансовая система, зелёные облигации, зелёные кредиты, инвестиционные платформы, экологические риски, цели устойчивого развития (ЦУР).

FORMATION OF A SYSTEM OF GREEN DIGITAL FINANCE AS A FACTOR OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY

Ismoilova D.M.

Ass. prof. of the Department Finance and Credit, Institute of Economics and Trade of the Tajik State University of Commerce
ismoilovad76@gmail.com

Annotation. Contemporary global challenges—limited economic resources, climate change, population growth, and structural shifts in the global economy—demand a reorientation of national economic strategies toward achieving the UN Sustainable Development Goals. In this regard, the modernization and digitalization of the financial sector, which serves as the main mechanism for ensuring sustainable economic growth, is of particular importance.

Keywords: Green digital finance, sustainable development, digitalization of finance, environmental projects, artificial intelligence, blockchain, Tajikistan, financial system, green bonds, green loans, investment platforms, environmental risks, sustainable development goals (SDGs).

Активное внедрение цифровых технологий во все сферы хозяйственной деятельности требует комплексного изучения их влияния на финансовую систему. В статье раскрывается содержание понятия «зелёные цифровые финансы» и рассматривается их роль в формировании устойчивой модели экономического развития Республики Таджикистан [3, с. 101-118].

Ранее разделяемые категории «зелёные финансы» и «цифровые финансы» сегодня формируют единое направление, обеспечивающее устойчивое развитие финансовой системы и экономики в целом. Автор выделяет ключевые преимущества интеграции зелёных цифровых инструментов для банковского сектора, бизнеса и государственного управления. Особое внимание уделено влиянию цифровых технологий на совершенствование механизмов зелёного финансирования, а также анализу возникающих рисков и перспектив сотрудничества [2, с. 45-58]. К числу

перспективных направлений относятся создание цифровых инвестиционных платформ для устойчивых проектов, использование продвинутых аналитических систем для формирования новых финансовых продуктов и поиск инновационных решений в ответ на вызовы, обусловленные глобальным потеплением и ограниченностью ресурсов.

Охарактеризованы проблемы, с которыми сталкивается Республика Таджикистан в процессе распространения таких финансовых продуктов [5, с. 59-76]. Автор предлагает ряд рекомендаций для ускорения внедрения «зелёных цифровых финансов», включая усиление государственной поддержки, развитие международного сотрудничества, консультирование бизнеса и активную цифровизацию всех секторов экономики.

Реализация эффективных реформ в финансовом секторе Республики Таджикистан является основой для обеспечения устойчивого развития экономики страны [8, с. 212-230]. В условиях глобальных изменений внимание акцентируется на поиске инновационных подходов, которые соответствуют международным концепциям развития и цифровизации [9, с. 25-30]. Влияние ограничений традиционной финансовой системы ускоряет процесс цифрового перехода, что открывает новые возможности для трансформации финансового сектора.

Блокчейн, Интернет вещей (IoT), искусственный интеллект и облачные технологии предоставляют инструменты для сбора и обработки данных окружающей среды, что играет важную роль в поддержке устойчивого развития финансовой системы [3, с. 101-118]. Эти технологии также способствуют созданию устойчивых цифровых финансовых продуктов. В совокупности они формируют основу для концепции «зелёных цифровых финансов», которая интегрирует социальные и экологические аспекты, предлагая эффективные решения для их решения в рамках финансовых рынков [6, с. 45-67].

Концепция «зелёных цифровых финансов» рассматривается как важное направление для устойчивого экономического развития, о чём свидетельствуют работы таких ученых, как Махмадали Б. Н., Дронова А. М. и других [6, с. 45-67]. Несмотря на относительную новизну темы, её значение становится всё более актуальным в свете быстрых изменений в цифровых технологиях. Цель работы — раскрытие потенциала «зелёных цифровых финансов» в решении проблем устойчивого развития [2, с. 45-58].

Исследование направлено на:

- Определение понятия «зелёных цифровых финансов»;
- Оценку их влияния на устойчивость экономики;
- Выявление проблем, мешающих их развитию в Таджикистане;

– Разработку рекомендаций для улучшения внедрения в экономику.

Цели устойчивого развития, установленные ООН, требуют от развивающихся стран ежегодных инвестиций на уровне 4 триллионов долларов. В условиях глобальной нестабильности «зелёное» финансирование и цифровизация финансов становятся важными инструментами достижения этих целей. Однако существуют проблемы, такие как недоверие инвесторов и высокая стоимость сертификации. В тоже время, технологии, такие как искусственный интеллект и блокчейн, могут обеспечить устойчивость роста, способствуя решению экологических и социальных проблем.

Цифровые технологии создают как новые возможности, так и угрозы для устойчивого финансирования, включая непредсказуемые последствия для окружающей среды [1, с. 120-134]. Разные страны разрабатывают подходы для эффективного использования цифровых технологий в целях устойчивого роста [9, с. 25-30]. В связи с этим, исследователи предлагают интегрировать «зелёное» финансирование с цифровыми технологиями для устойчивого развития [(5, с. 59-76].

Ключевыми инструментами «зелёных» финансов являются:

- **Зелёные облигации** — средства, от которых направляются на экологические проекты [6, с. 45-67].
- **Зелёные паевые фонды** — инвестиции в возобновляемые источники энергии [3, с. 101-118].
- **Зелёные лизинг и аренда** — финансирование покупки оборудования для экологических проектов [4, с. 100-115].
- **Зелёные кредиты** — кредиты для реализации «зелёных» проектов.

Цифровизация может повысить эффективность этих инструментов, например, через создание инвестиционных цифровых платформ [2, с. 45-58].

Это особенно важно для привлечения молодого поколения, которое при выборе продуктов ориентируется на устойчивое развитие показаны в рис 1.

Рисунок 1. Ключевые элементы модели «зеленых цифровых финансов»

Источник: составлено автором

Интеграция цифровых технологий и устойчивого развития в финансовые организации требует значительных изменений, включая внедрение новых технологий и обновление устоявшихся практик.

«Зелёные» цифровые финансы выполняют комплексную роль в экономике:

- интегрируют цифровые технологии в финансовые процессы, обеспечивая экологизацию финансовых решений;
- способствуют развитию инноваций, стимулируя предприятия оптимизировать использование ресурсов;
- привлекают новые источники капитала через участие граждан и инвесторов, ориентированных на устойчивое развитие;
- создают возможности для новых бизнес-моделей, повышая коммерческую эффективность инвестиций в экологически чистые проекты

Основываясь на вышеизложенном, концепцию «зелёных цифровых финансов» можно представить как следующий интегрированный процесс: внедрение «зелёного цифрового финансирования» способствует привлечению инвесторов, заинтересованных в поддержке экологически устойчивых проектов, что, в свою очередь, оказывает позитивное воздействие на устойчивое развитие экономики.

Цифровизация «зелёных» финансов усиливает приток капитала в проекты, связанные с зелёной энергетикой и другими экологически ориентированными инициативами. В то же время цифровые технологии предоставляют гражданам возможность более активно участвовать в финансовых процессах, создавая новые источники финансирования и обеспечивая расширенный доступ к ним.

Эти преимущества и воздействие «зелёного цифрового финансирования» на устойчивое развитие экономики представлены на рисунке 2.

Множество стран находятся на начальной стадии внедрения «зелёных цифровых финансов». В Республике Таджикистан основными препятствиями для реализации данной концепции являются:

- недостаточная информационная база, отсутствие консалтинговой поддержки, субсидий и льгот для участников рынка;

- недостаточное развитие понятийного аппарата в данной сфере и слабая нормативно-правовая база;
- сложности с методологией оценки рисков, связанных с «зелёными» финансами;
- риски, связанные с инвестициями в экологические проекты;
- проблемы с обеспечением кибербезопасности и другие технические и организационные сложности.

На основе проведённого исследования можно заключить, что для успешного развития «зелёного» цифрового финансирования в Республике Таджикистан необходимы: активная государственная поддержка, сотрудничество с международными организациями в данной области, развитие соответствующей инфраструктуры и консалтинговая поддержка бизнеса. Важным шагом также является стимулирование процессов цифровизации, подготовка квалифицированных специалистов, внедрение принципов Целей устойчивого развития (ЦУР) в организационную культуру и стратегические цели предприятий.

Исследование и внедрение «зеленого» цифрового финансирования в экономику страны является важным этапом достижения ее устойчивого развития. Использование банками цифровых технологий для улучшения качества услуг, создания новых устойчивых продуктов для клиентов имеет большой потенциал для развития.

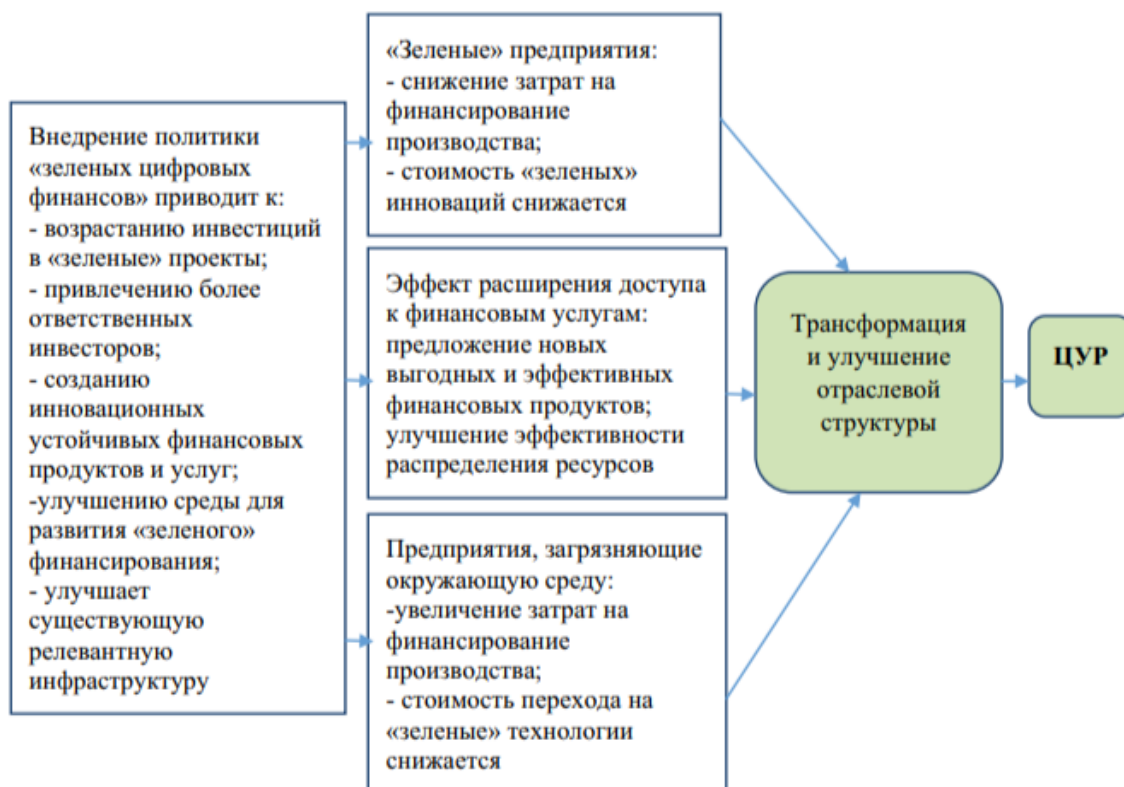

Рисунок 2. Преимущества и влияние концепции «зеленых» цифровых финансов на устойчивое развитие экономики

Источник: составлено автором

Фокусировка на «зеленые» проекты и цифровые технологии, в комбинации, могут принести дополнительную прибыль и улучшить репутацию финансовых учреждений. Изучение зарубежного опыта и передовых технологий в данной сфере, на наш взгляд, позволит им эффективно развивать «зеленые» цифровое финансирование в Республике Таджикистан, что особенно важно в условиях ограниченности ресурсов.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ЛИТЕРАТУР

1. Всемирный банк. (2020). *Green Finance and Digitalization for Sustainable Development: A Global Perspective*. Всемирный банк, стр. 120–134.
2. Григорьев С. М. (2020). *Методология оценки рисков в зеленом финансировании для Таджикистана*. Журнал "Финансовый анализ", том 15, № 5, стр. 45-58.
3. Иванов И. И., Петров П. П. (2018). *Роль цифровых технологий в зеленом финансировании: Применение в Республике Таджикистан*. Душанбе: Издательство "Финансовый обзор", стр. 101-118.
4. Карпов В. П. (2019). *Проблемы и перспективы внедрения зеленых цифровых финансов в развивающихся странах, включая Таджикистан*. Конференция по зеленому финансированию, стр. 100-115.
5. Кузнецова М. Л. (2020). *Цифровизация и устойчивое развитие: Влияние технологий на экономику Таджикистана*. Журнал "Устойчивое развитие", том 8, № 2, стр. 59-76.
6. Махмадали Б. Н., Дронова А. М., Главина С. Г., Санникова Л. В., Хоффман К., Нассири Д. (2019). *Зеленые цифровые финансы: концепция и развитие*. Душанбе: Издательство "Экофин", стр. 45-67.
7. ООН. (2015). *Цели устойчивого развития (ЦУР)*. Доклад ООН. Доступно на сайте: www.un.org/sustainabledevelopment
8. Петров К. А. (2017). *Инвестиции в экологические проекты в условиях цифровой трансформации: Пример Таджикистана*. Мировые тренды в зеленой экономике, стр. 212-230.
9. Смирнова Е. В. (2021). *Кибербезопасность в сфере зеленого цифрового финансирования в странах СНГ, включая Таджикистан*. Журнал "Цифровая экономика", том 3, № 4, стр. 25-30.

НАҚШИ МАРКЕТИНГИ ҲУДУДӢ ДАР ҲАВАСМАНДГАРДОНИИ РУШДИ ИҚТИСОДИИ МИНТАҚА

Бобочонова М.С.

ассистенти кафедраи менеҷмент ва маркетинги ДИС ДДТТ

Аннотатсия. *Ин мақола нақши маркетинги ҳудудӣ дар ҳавасмандгардонии рушди иқтисодии минтақаро баррасӣ мекунад. Тадқиқот мафҳумҳо ва мафҳумҳои асосии маркетинги ҳудудӣ, воситаҳо ва усулҳои он ва таъсири стратегияҳои муосир дар ташаккули симои минтақа ва ҷалби сармояро баррасӣ мекунад. Дар ҳуҷҷат нишондиҳандаҳои асосии фаъолият ва дурнамои эҳтимолии истифодаи маркетинги ҳудудӣ барои рушди устувори иқтисодии минтақавӣ таъкид шудааст. Натиҷаҳои таҳқиқот метавонанд барои мақомоти минтақавӣ, бозориносон ва стратегҳо муфид бошанд, ки мехоҳанд ҷолибияти ҳудудҳои худро баланд бардоранд ва рушди иқтисодии онҳоро ҳавасманд кунанд.*

Калидвожаҳо: *маркетинги ҳудудӣ, ҷолибияти иқтисодии минтақа, муҳити дохилӣ ва хориҷӣ, минтақа, рақобатпазирӣ, сармоягузорӣ, самаранокӣ, ҳудуд*

РОЛЬ ТЕРРИТОРИАЛЬНОГО МАРКЕТИНГА В СТИМУЛИРОВАНИИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА РЕГИОНА

Бабаджанова М.С.

Ассистент кафедры менеджмента и маркетинга ИЭТ ТГУК

Аннотация. *Данная статья посвящена изучению роли территориального маркетинга в стимулировании экономического роста региона. В процессе исследования рассмотрены основные понятия и концепции территориального маркетинга, его инструменты и методы, а также влияние современных стратегий на формирование имиджа региона и привлечение инвестиций. В работе подчеркнуты ключевые показатели эффективности и потенциальные перспективы использования территориального маркетинга для устойчивого экономического развития регионов. Результаты исследования могут быть полезны для региональных властей, маркетологов и стратегов, стремящихся повысить привлекательность своих территорий и стимулировать их экономический рост.*

Ключевые слова: *территориальный маркетинг, экономической привлекательности региона, внутренняя и внешняя среда, регион, конкурентоспособность, инвестиции, эффективность, территория*

THE ROLE OF TERRITORIAL MARKETING IN STIMULATING REGIONAL ECONOMIC GROWTH

M.S. Babadzhanova

Lecturer, Department of
“Management and Marketing”

Abstract. *This article examines the role of territorial marketing in stimulating regional economic growth. The study examines the key concepts and concepts of territorial marketing, its tools and methods, and the impact of modern strategies on shaping a region's image and attracting investment. The paper highlights key performance indicators and potential prospects for using territorial marketing for sustainable regional economic development. The study's findings may be useful for regional authorities, marketers, and strategists seeking to enhance the attractiveness of their territories and stimulate their economic growth.*

Keywords: *territorial marketing, economic attractiveness of the region, internal and external environment, region, competitiveness, investment, efficiency, territory*

Рушди ҳар як кишвар ба як қатор омилҳо, аз ҷумла берунӣ ва дохилӣ вобаста аст. Омилҳои дохилӣ ба омилҳои гуногун, аз ҷумла ба сатҳи рушди воҳидҳои гуногуни ҳудудии кишвар вобастаанд. Ба ибораи дигар, рушди кишвар бештар аз сатҳи рушди ҳудуд ё минтақаҳои он вобаста аст. Рушди минтақавӣ таваҷҷӯҳи афзояндаи ҷомеаи илмӣ ватаниро ба худ ҷалб мекунад ва ин мавзӯ дар хориҷи кишвар ба таври васеъ мавриди баррасӣ ва омӯзиши фаъолона қарор дорад. Маркетинги минтақавӣ як унсури муҳим ва воситаи муассири рушди минтақа мебошад.

Муҳимияти омӯзиши маркетинги минтақавӣ ҳамчун воситаи баланд бардоштани ҷолибияти иқтисодии минтақа дар иқтисодии бузурги он ва манфиатҳои он ҳам барои ҳуди минтақа ва ҳам барои кишвар мебошад. Дар баробари ин доираи маркетинги минтақавӣ ба ҳамаи гурӯҳҳои аҳолии минтақа фаро гирифта, ба сатҳи зиндагӣ ва бисёр нишондиҳандаҳои иҷтимоию иқтисодии минтақа таъсири мусбӣ мерасонад.

Зарурати истифодаи маркетинги минтақавӣ барои баланд бардоштани ҷолибияти иқтисодии минтақа дар робита ба истиқлолияти афзояндаи минтақаҳо дар таъмини фаъолияти ҳаётан муҳим ва идоракунии захираҳои мавҷуда ба миён меояд. Афзоиши мустақилияти минтақавӣ рақобати байни муассисаҳои гуногуни маъмурии кишварро пурзӯр кард. Ин талаб мекунад, ки роҳҳои самарабахши амалӣ ва нигоҳ доштани бартариҳои гуногуни иҷтимоию иқтисодии ҳар як минтақа ва таҳияи стратегияи ягона, вале мустақили рушди минтақавӣ. Қисми ин стратегия маркетинги ҳудудӣ мебошад.

Мафҳуми «маркетинги минтақавӣ»-ро муҳаққиқони зиёде мавриди таҳқиқ қарор додаанд ва барои муайян кардани моҳияти он равишҳои гуногун мавҷуд аст. Маркетинги минтақавӣ метавонад ҳамчун маҷмӯи стратегияҳои мушаххасе муайян карда шавад, ки ба пешбурди минтақа ба истеъмолкунандагони беруна равона карда шудаанд, маҷмӯи чораҳо барои беҳтар кардани обрӯи минтақа ва василаи беҳтар кардани дарки ҷомеа дар бораи минтақа. [1, 8, 15]. Баъзе муҳаққиқон маркетинги минтақавиро ҳамчун концепсияи рушди минтақавӣ, ки барои мусоидат ба таъсири минтақавӣ, паҳн кардани иттилоот ва рушди сайёҳӣ равона шудаанд, медонанд[5]. Аммо ин таъриф комилан дуруст ба назар намерасад, зеро рушди минтақаро танҳо тавассути воситаҳои маркетинги минтақавӣ кафолат дода наметавонад. Яке аз равишҳо ин аст, ки маркетинги минтақавӣ ҳамчун роҳи муайян кардан ва нигоҳ доштани мавқеи ягонаи минтақа дар муқоиса бо минтақаҳои дигар[9].

Ҳамин тариқ, моҳияти маркетинги минтақавӣ дар таҳлили вазъи кунунии минтақа аз рӯи параметрҳои муайян ва амалӣ намудани маҷмӯи чорабиниҳои мушаххаси маркетингӣ, ки ба ташаккули муносибати мусоид ба минтақа дар байни ҳамаи ҷонибҳои манфиатдор нигаронида шудааст, иборат аст.

Ҳангоми муайян кардани мафҳуми «маркетинги минтақавӣ» бояд ҳадафи он муайян карда шавад. Муҳаққиқон мақсадҳои зерини маркетинги минтақавиро муайян мекунад: баланд бардоштани ҷолибияти минтақа барои сайёҳон ва сармоягузoron, беҳтар намудани нишондиҳандаҳои иқтисодии минтақа, беҳтар намудани мавқеи минтақа нисбат ба дигар минтақаҳо ва ғайра [14, 15]. Бо вучуди ин, ин ҳадафҳо умумӣ нестанд. Маркетинги минтақавӣ як қисми стратегияи рушди минтақавӣ мебошад, аз ин рӯ ҳадафи он бо ҳуди стратегия мувофиқат мекунад: баланд бардоштани сатҳи зиндагии сокинони як минтақа.

Чунин ба назар мерасад, ки ин ҳадаф аз маркетинги ҷуғрофӣ хеле дур аст, аммо он чизест, ки ҳамаи ҳадафҳои мушаххаси дар боло зикршударо муттаҳид мекунад ва онҳоро ҳамчун ҷузъҳо ҳамаҷониба ҷамъбааст мекунад. Баланд бардоштани сатҳи зиндагии сокинони минтақа ҳадафи асосии тамоми фаъолияти ҳукумати минтақа дар ҳама соҳаҳо, аз ҷумла маркетинги минтақавӣ мебошад. Аз ин рӯ, ҳадафи маркетинги минтақавӣ баланд бардоштани сатҳи зиндагии сокинони минтақа мебошад.

Ҳадафҳои маркетинги минтақавӣ аз рӯи табиат ва ҳадафи беназири он муайян карда мешаванд. Ҳамчун воситаи баланд бардоштани ҷолибияти иқтисодӣ, маркетинги минтақавӣ ҳадафҳои зеринро иҷро мекунад:

1.Ошкор, таблиғ ва таблиғи бартариҳои маҳсулоти минтақавӣ дар бозорҳои дохилӣ ва байналмилалӣ;

2.Чалби сайёҳон, шарикони тичоратӣ ва сармоягузoron ба минтақа барои пешбурди сайёҳӣ, сармоягузорӣ ва рушд;

3.Ҳифз ва рушди мероси фарҳангӣ. Гузаронидани чорабиниҳои мақсадноки маркетингӣ барои чалби сайёҳон;

4.Нигоҳдорӣ ва рушди захираҳои инсонии минтақа;

5.Ба минтақа чалби захираҳои молиявӣ тавассути иштироки тарафҳои манфиатдори беруна (сармоягузoron, истеъмолкунандагон) ва маблағҳои буҷети ҷумҳуриявӣ. Ин тавассути эҷод ва рушди симои мусбати минтақа, таъкид бар бартарии он нисбат ба дигар минтақаҳо ба даст меояд.

Тавре, ки шумо мебинед, аксарияти вазифаҳои маркетинги минтақавии номбаршуда бевосита ба рушди иқтисодӣ ва ҷолибияти минтақа алоқаманданд. Дар ниҳоят, маҳз ҷолибияти иқтисодӣ тавассути фаъолиятҳои маркетингии минтақавӣ ба вучуд меояд, ки ба масъалаҳои иқтисодӣ, инчунин ҳифзи арзишҳои фарҳангӣ таърихӣ ва ҳалли мушкилоти иҷтимоии марбут ба рушди муносибатҳои тичоратӣ, истеҳсолӣ, савдо ва сайёҳӣ асос ёфтааст. Маркетинги минтақавӣ метавонад қисман ба ҳалли мушкилоти дарёфти захираҳои молиявӣ барои ноил шудан ба ҳадафҳои иҷтимоӣ ва иқтисодии минтақа мусоидат кунад.

Ҳамин тариқ, дар асоси ҳадафҳо ва вазифаҳои маркетинги ҳудудӣ онро ҳамчун як қисми сиёсати минтақавӣ оид ба воситаҳои пешбурди ҳудуд муайян кардан мумкин аст, ки ба ташаккули андешаи мусбии ҳамаи ҷонибҳои манфиатдор дар бораи иқтидори минтақа нигаронида шудааст ва имкон медиҳад, ки барои ҳалли масъалаҳои иҷтимоӣ ва иқтисодӣ ба минтақа захираҳои иловагии молиявӣ ҷалб карда шаванд.

Барои баланд бардоштани ҷолибияти иқтисодии минтақа тавассути маркетинги минтақавӣ, бо ҷонибҳои манфиатдори беруна ҳамкорӣ кардан лозим аст. Ҷонибҳои манфиатдори маркетинги минтақавӣ, тибқи таъриф, сармоягузoron, сокинони минтақаҳои дигар, муассисаҳои давлатӣ ва созмонҳои гуногунро дар бар мегиранд.

Ҳамин тариқ, сармоягузoron гурӯҳи асосии ҳадафи аксари фаъолиятҳои маркетингии минтақавӣ мебошанд, ки ҳоло дар минтақаҳои гуногуни мамлакат гузаронида мешаванд. Ҷолибияти иқтисодии минтақа бештар аз чалби сармоягузории он вобаста аст. Гузашта аз ин, сармоягузoron имкони чалби сармояи назаррасро ба минтақа доранд, ки ҷолибияти иқтисодии онро инъикос мекунад.

Маркетинги минтақавӣ ҳамчун воситаи баланд бардоштани ҷолибияти иқтисодии минтақа бояд ба таҳлили ҳамаҷонибаи вазъи кунунии минтақа асос ёбад [2]. Ин аз воситаҳои мушаххаси маркетинг, ки дар микроиқтисодиёт маълуманд, ҷудонашаванда аст. Гузаронидани таҳлили пешакии вазъи кунунии минтақа бо мақсади муайян кардани ҷолибияти ибтидоии иқтисодии

он мархилаи мураккабтарини банақшагирии маркетинг буда, кори васеи омодаги ва таҳлилиро талаб мекунад.

Ҳамин тариқ, таҳлили ретроспективӣ ва тамоюл ба мо имкон медиҳад, ки ҷолибияти кунунии иқтисодии минтақаро арзёбӣ кунем. Ин намуди таҳлил омӯхтан ва коркарди маълумоти гуногуни омори марбут ба минтақаро дар тӯли як давраи мушаххас дар бар мегирад. Кайд кардан зарур аст, ки доираи нишондиҳандаҳои статистикӣ ҳар кадар васеътар бошад ва муҳлати таҳлил ҳар кадар дарозтар бошад, натиҷаҳо ва хулосаҳо ҳамон кадар дурусттар мешаванд.

Барои арзёбии ҷолибияти иқтисодӣ нишондиҳандаҳое ба монанди ММД-и минтақа, шумораи корхонаҳо ва нишондиҳандаҳои молиявии онҳо, ҳаҷми содирот, ҳаҷми воридот, сармоягузориҳои инфрасохторӣ зарур аст. Ин таҳлил ба мо имкон медиҳад, ки дар бораи тараққиёти иқтисодии минтақа дар давраи таҳлил хулоса барем. Ин бозёфтҳо метавонанд барои таҳияи меёриҳои гуногун ва баланд бардоштани ҷолибияти иқтисодии он тавассути воситаҳои маркетинги минтақавӣ истифода шаванд.

Усули дигари таҳлилие, ки дар маркетинги минтақавӣ истифода мешавад, таҳлили SWOT мебошад, ки имкон медиҳад ҷиҳатҳои қавӣ ва заъфи рушди минтақа ва ба таври объективӣ арзёбии таҳдидҳои беруна ва имкониятҳои эҳтимолӣ дошта бошад [2, с. 5]. Ғайр аз он, муқоисаи ҷиҳатҳои қавӣ ва заъфи минтақа бо имкониятҳо ва таҳдидҳои он ба кас имкон медиҳад, ки на танҳо стратегияи ҳамаҷонибаи маркетинги минтақавӣ таҳия карда шавад, балки барои нигоҳ доштани ҷолибияти иқтисодии он тадбирҳои мушаххас пешниҳод карда шавад.

Дар маркетинги минтақавӣ таҳлили рутбаҳо инчунин барои таҳлили ҳолати ибтидоии рушди минтақа ба таври васеъ истифода мешавад [10]. Ин усули таҳлилӣ нисбатан содда ва амалӣ аст, зеро он имкон медиҳад, ки сатҳи рушди минтақа дар асоси як ё якчанд хусусиятҳо зуд муайян карда шавад. Ин усул ба маълумоти омории асос ёфтааст ва коркарди минбаъдаро талаб намекунад. Таҳлили рутбаҳо мавқеи минтақаро нисбат ба минтақаҳои дигар дар асоси меёриҳои интихобшуда муайян мекунад ва ба ин васила сатҳи нисбии рушди онро зуд муайян мекунад. Ғайр аз он, таҳлили рутбаҳо ба маркетинги минтақавӣ комилан мувофиқ аст, зеро он муайян кардани мавқеи минтақаро нисбат ба минтақаҳои рақобаткунанда дар асоси меёриҳои мушаххас дар бар мегирад. Воқеан, маркетинги минтақавӣ метавонад рақобатпазирии минтақаро нисбат ба дигарон афзоиш диҳад. Аз ин рӯ, рейтингҳоро дар маркетинги минтақавӣ васеъ истифода бурдан мумкин аст. Агар маркетинги минтақавӣ ҳамчун воситаи ташаккул ва баланд бардоштани ҷолибияти иқтисодии минтақа баррасӣ шавад, пас нишондиҳандаҳои иқтисодӣ бояд ҳамчун меёри таҳлили рейтингҳо хизмат кунанд.

Ҳамин тариқ, маркетинги минтақавӣ як қисми сиёсати минтақавӣ мебошад, ки ба таҳкими симои мусбати байналмилалӣ минтақа ва баланд бардоштани сатҳи зиндагии сокинони он нигаронида шудааст. Яке аз ҳадафҳои он нигоҳдорӣ ва баланд бардоштани ҷолибияти иқтисодии минтақа мебошад. Воситаҳои маркетинги минтақавӣ стратегияҳои брендинги минтақавӣ, сиёсати имидж, робитаҳои ҷамъиятӣ ва коммуникатсияро дар бар мегиранд. Таҳияи стратегияҳои маркетинги минтақавӣ ба арзёбии вазъи кунунии минтақа асос ёфтааст, ки онро метавон бо истифода аз усулҳо, аз қабили таҳлили ретроспективӣ, таҳлили SWOT ва рейтинг анҷом дод.

Татбиқи тадбирҳои маркетингии минтақавӣ ба баланд бардоштани ҷолибияти иқтисодии минтақа, бахусус тавассути баланд бардоштани ҷолибияти сармоягузорӣ, рушди захираҳои инсонӣ ва таҳкими инфрасохтори иқтисодӣ дар бозорҳои миллӣ ва байналмилалӣ мусоидат мекунад. Баланд бардоштани ҷолибияти иқтисодии минтақа тавассути стратегияҳои маркетингӣ ба худтаъминкунии он мусоидат мекунад ва ҳам шартӣ ҳатмӣ ва ҳам натиҷаи ҷалби захираҳои иловагии иқтисодӣ мебошад. Рушди минтақавӣ, таҳкими ҷолибияти иқтисодӣ ва ҳамгироии маркетинги минтақавӣ ба стратегияи рушди минтақавӣ ба ҳамдигар вобастаанд ва бояд барои расидан ба ҳадафи ягона равона карда шаванд.

РҶҲАТИ АДАБИЁТИ ИСТИФОДАШУДА:

- 1.Анисимова П. М. Понятие территориального маркетинга и его возникновение // Сельское, лесное и водное хозяйство, 2015. № 3 (42). С. 8-11.
- 2.Биглова А. А., Гастенова Е. В. Территориальный маркетинг как фактор повышения инвестиционной привлекательности // Науковедение, 2015. Том 7. № 6. С. 1-7.
- 3.Бодрова Ж. А., Логинов М. П. Территориальный маркетинг как инструмент привлечения инвестиций // Маркетинг в России и за рубежом, 2015. № 4. С. 107-112.
- 4.Бударина О. А. PR как инструмент привлекательности регионов // Вестник Московского государственного университета культуры и искусств, 2014. № 2 (58). С. 125-132.
- 5.Горбатов С. А. Территориальный маркетинг страны // Политика, государство и право, 2014. № 10 (34). С. 19-22.
- 6.Егоров К. Ю. Оценка эффективности реализации стратегии социально экономического развития региона // Вестник Самарского государственного экономического университета, 2010. № 10 (72). С. 10-15.
- 7.Климова Т. Б., Вишневская Е. В. Событийный маркетинг: новый вектор развития территорий // Сетевой научно-практический журнал

БАХШИ БОНКӢ ДАР АСРИ РАҚАМИКУНОӢ: МУШКИЛОТ ВА ИМКОНИЯТҲОИ РУШД

Коситова Умеда Одилбоевна

*н.и.и., дотсенти кафедраи молия ва қарзи ДИС ДДТТ,
zaza_76@inbox.ru*

***Аннотатсия.** Дар мақола масъалаҳои асосӣ ва имкониятҳои рушди баҳши бонкӣ дар шароити рақамисозӣ баррасӣ карда мешаванд. Равандҳои татбиқи технологияҳои муосири рақамӣ, аз қабili зеҳни сунъӣ, технологияҳои молиявӣ, инчунин таъсири онҳо ба самаранокӣ, бехатарӣ ва сифати хизматрасониҳои бонкӣ таҳлил карда мешаванд. Ба хатарҳои киберамният, тағйирёбии рафтори истеъмолкунандагон ва зарурати мутобик қардани бонкҳо ба талаботи нави бозор диққати махсус дода мешавад. Дар хотима самтҳои ояндадори табдили рақамии низоми бонкӣ нишон дода шуда, тавсияҳо оид ба баланд бардоштани рақобатпазирии он пешниҳод карда шуданд.*

***Калидвожаҳо:** баҳши бонкӣ, рақамисозӣ, технологияҳои молиявӣ, киберамният, табдили рақамӣ.*

БАНКОВСКИЙ СЕКТОР В ЦИФРОВУЮ ЭПОХУ: ПРОБЛЕМЫ И ВОЗМОЖНОСТИ РАЗВИТИЯ

Коситова Умеда Одилбоевна

*к.э.н., доцент кафедры финансов и кредита ИЭТ ТГУК,
zaza_76@inbox.ru*

***Аннотация.** В статье рассматриваются ключевые проблемы и возможности развития банковского сектора в условиях цифровизации. Анализируются процессы внедрения современных цифровых технологий, таких как искусственный интеллект, финансовые технологии, а также их влияние на эффективность, безопасность и качество банковских услуг. Особое внимание уделяется рискам кибербезопасности, изменению потребительского поведения и необходимости адаптации банков к новым требованиям рынка. В заключение обозначены перспективные направления цифровой трансформации банковской системы и предложены рекомендации по повышению её конкурентоспособности.*

***Ключевые слова:** банковский сектор, цифровизация, финансовые технологии, кибербезопасность, цифровая трансформация.*

THE BANKING SECTOR IN THE DIGITAL ERA: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR DEVELOPMENT

Kositova Umeda Odilboevna

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Finance and Credit at the Institute of Economics and Technology of TSUK,
zaza_76@inbox.ru*

Annotation. *The article discusses the key challenges and opportunities for the development of the banking sector in the context of digitalization. It analyzes the processes of introducing modern digital technologies, such as artificial intelligence and financial technologies, and their impact on the efficiency, security, and quality of banking services. Special attention is given to the risks of cybersecurity, changes in consumer behavior, and the need for banks to adapt to new market requirements. In conclusion, the article outlines promising areas for the digital transformation of the banking system and provides recommendations for improving its competitiveness.*

Keywords: *banking sector, digitalization, financial technologies, cybersecurity, digital transformation.*

В современный период инновации оказывают существенное воздействие на сферу банковского обслуживания [3, 12]. Внедрение цифровых технологий в процесс взаимодействия с клиентами предоставляет кредитным организациям, прежде всего банкам, возможность разрабатывать и предлагать инновационные банковские решения, ориентированные на широкие группы пользователей [6, 36]. При этом клиент рассматривается как индивидуальность с уникальными потребностями, которые предварительно анализируются банком [9, 45]. На основе этого анализа формируется персонализированное ценностное предложение.

Достижение высокого уровня качества обслуживания способствует укреплению доверия клиента и выбору конкретного банка в качестве постоянного партнёра [12, 18]. Это обеспечивает взаимные преимущества: банк получает лояльного клиента, а клиент — более комфортные и выгодные условия обслуживания.

Инновационная система, в свою очередь, формирует фундамент для развития финансовых технологий. Эффективный механизм её применения позволяет сопоставлять и учитывать различные требования, способствующие развитию научно-технологических и инновационных процессов в банковской сфере.

В настоящее время в банковской сфере активно развиваются следующие направления финансовых технологий:

- цифровые и одноранговые платежи (*peer-to-peer payments*);
- одноранговое кредитование (*peer-to-peer lending*);
- краудфандинг и краудинвестинг (*equity crowdfunding*);
- риск-менеджмент;
- анализ больших данных (**Big Data**) и прогнозное моделирование (*predictive modeling*);
- технологии обеспечения безопасности (*security tech*).

Принципы построения инновационной деятельности банков основываются на пяти ключевых положениях: **целостность системы, взаимосвязанность и взаимодействие элементов, иерархичность, управляемость и прозрачность** [19, 510]. На их основе формируются структурные элементы инновационной модели, представленные на рисунке 1.

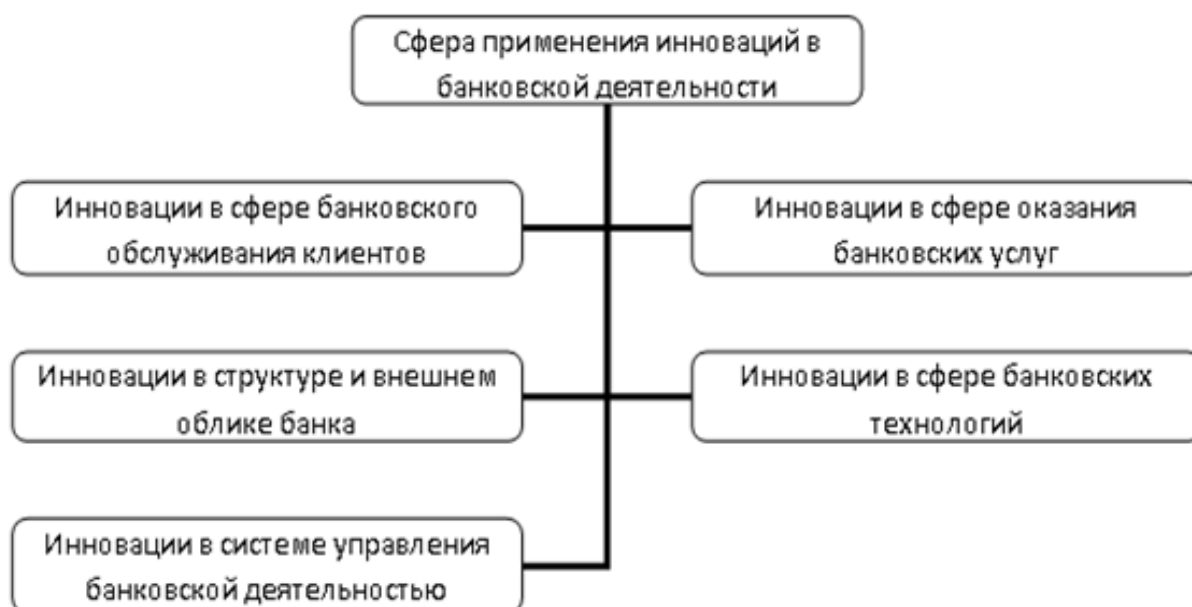

Рисунок 1 Сравнительные элементы инновационной модели банка*

*Составлено автором на основании сайта studwood.net

Интеграция перечисленных технологических компонентов в деятельность банков способствует формированию новой модели банковского обслуживания, которая представляет собой экосистему обмена ценностями. Основные различия между этой инновационной моделью и традиционной системой банковского бизнеса приведены в таблице 1.

Таблица 1

Сравнительная характеристика традиционной и цифровой моделей банковского обслуживания*

Отличительные признаки	Традиционная модель	Новая модель
Временные рамки осуществления обслуживания	Ограниченные. Ограниченные: операции выполняются в установленные часы работы	Неограниченные. предоставляется круглосуточный доступ к

	банка	услугам
Скорость обслуживания	Зависит от квалификации и загруженности сотрудников	Практически мгновенная за счёт автоматизации процессов
Подход к обслуживанию	Гибкий, но ограничен количеством и типом каналов взаимодействия с клиентом	Гибкий и многоуровневый, осуществляется через любые удобные для клиента каналы (мобильное приложение, интернет-банк и др.)
Стоимость обслуживания	Относительно высокая из-за расходов на персонал и содержание филиалов	Низкая; ряд услуг предоставляется бесплатно благодаря автоматизации
Масштабы обслуживания	Ограничены филиальной сетью и кадровыми ресурсами	Практически неограниченные, выходят за рамки географического расположения банка
Статус операциониста в процессе обслуживания	Функции операциониста выполняет сотрудник банка	Клиент самостоятельно выполняет операции через цифровые сервисы
Порядок ознакомления с новыми услугами и акциями	Требует времени и финансовых затрат на рекламные кампании	Осуществляется оперативно через цифровые каналы (SMS, push-уведомления, e-mail)
Расходная компонента функционирования системы обслуживания	Основные затраты связаны с содержанием персонала и филиальной сети	Основные затраты направлены на приобретение, поддержку серверов и программного обеспечения

*Источник: составлено автором на основе анализа литературы.

В современных условиях эффективная деятельность кредитных организаций немыслима без использования финансовых технологий, которые пронизывают все сферы банковского бизнеса [11, 45].

С одной стороны, внедрение инновационных технологий способствует модернизации банковского обслуживания, повышению доступности и скорости предоставления услуг [7, 78]. Это, в свою очередь, увеличивает спрос на банковские продукты и способствует росту прибыльности кредитных организаций за счёт оптимизации маржи и сокращения операционных расходов [15, 112].

С другой стороны, стремительный переход операций в цифровое пространство и усиление зависимости банков от технологических решений

сопровождается ростом киберрисков и уязвимостей, что требует совершенствования систем защиты и управления рисками [5, 59].

Цифровизация банковской деятельности, а также цифровая трансформация общества, бизнеса и государства в целом формируют предпосылки для возникновения нового технологического уклада и необходимости разработки принципиально новой концепции взаимодействия участников финансовой экосистемы.

Процессы цифровизации развиваются под воздействием множества факторов. Для большинства стран информатизация всех сфер общественной жизни становится объективной необходимостью, обусловленной возрастающей ролью информационных систем, которые определяют характер и динамику экономических отношений XXI века. Таким образом, развитие национальной инновационной системы находится в тесной взаимосвязи с прогрессом сектора информационно-коммуникационных технологий, выступающего ключевым драйвером цифровой экономики.

Для выработки практических рекомендаций, направленных на формирование конкурентоспособной цифровой экономики в Республике Таджикистан, необходимо провести анализ качественных характеристик моделей цифровой трансформации зарубежных стран, продемонстрировавших высокий уровень эффективности в реализации политики информатизации экономики и получении так называемых «цифровых дивидендов» для общества.

На основании методики **оценки уровня цифровой трансформации финансового сектора** был составлен **рейтинг стран по индексу цифровизации финансового сектора** (см. таблицу 2).

Таблица 2

Рейтинг стран по Индексу цифровизации финансового сектора* [16, 5-17]

Группа I			Группа II		
Страна	Позиция в рейтинге	Индекс	Страна	Позиция в рейтинге	Индекс
Австралия	1	0,71	Норвегия	17	0,564
Швеция	2	0,68	Чехия	18	0,563
Франция	3	0,627	Бельгия	19	0,560
Канада	4	0,617	Эстония	20	0,556
Италия	5	0,615	Швейцария	21	0,549
Финландия	6	0,609	Дания	22	0,548
Люксембург	7	0,607	Ирландия	23	0,546
Великобритания	8	0,602	Польша	24	0,540
Новая Зеландия	9	0,595	Латвия	25	0,536
Германия	10	0,588	Австрия	26	0,521

США	11	0,585	Словакия	27	0,518
Испания	12	0,582	Япония	29	0,505
Группа III			Группа IV		
Бразилия	34	0,464	Грузия	52	0,387
Словения	35	0,463	Мексика	53	0,381
Литва	36	0,461	Вьетнам	54	0,376
Малайзия	37	0,455	Молдова	55	0,373
Сербия	38	0,450	Кыргызстан	56	0,344
Португалия	39	0,445	Иордания	57	0,328
Уругвай	40	0,444	Индия	58	0,325
Венгрия	41	0,443	Индонезия	59	0,324
Израиль	42	0,44	Аргентина	60	0,322
Беларусь	43	0,434	Филипины	61	0,316
Румыния	44	0,430	Перу	62	0,314
Китай	50	0,391	Азербайджан	65	0,274

Все исследуемые государства условно разделены на четыре группы в зависимости от уровня их доходов [4,12]:

Первая группа — страны с высоким уровнем дохода: *Великобритания, Швеция, Финляндия, Люксембург, Германия, США;*

Вторая группа — страны с уровнем дохода выше среднего: *Норвегия, Бельгия, Япония, Россия, Австрия* [10, 66];

Третья группа — страны со средним уровнем дохода: *Бразилия, Китай, Венгрия, Португалия;*

Четвёртая группа — страны с уровнем дохода ниже среднего: *Грузия, Кыргызстан, Аргентина, Азербайджан.*

Для целей анализа страны выборки были разделены на четыре группы в зависимости от значения **Индекса цифровизации финансового сектора (ИЦФС)**:

- **Первая группа:** ИЦФС от 0,71 до 0,57;
- **Вторая группа:** ИЦФС от 0,56 до 0,48;
- **Третья группа:** ИЦФС от 0,47 до 0,39;
- **Четвёртая группа:** ИЦФС от 0,38 до 0,13.

В таблице 3 представлены данные по компонентам индекса цифровизации финансового сектора для отдельных стран, что позволяет провести детальный анализ уровня цифровой трансформации их финансовых систем.

В разрезе групп стран средние значения **Индекса цифровизации финансового сектора (ИЦФС)** составляют:

- **Первая группа:** 0,61;
- **Вторая группа:** 0,53;
- **Третья группа:** 0,43; **Четвёртая группа:** 0,30.

К числу лидеров по всей выборке относятся **Швеция, Канада, Сингапур и Южная Корея** [18, 57]. Во вторую группу входят **Норвегия, Эстония, Польша, Япония и Россия**.

С использованием этих показателей, позволяющих оценить уровень цифровизации финансового сектора, в таблице 4 представлены результаты расчёта для **Республики Таджикистан**, что позволяет определить, к какой из четырёх групп относится наша страна.

Как видно из данных, приведённых в таблице, **Индекс цифровизации финансового сектора (ИЦФС) Таджикистана составил 0,25**.

По результатам расчётов было установлено, что уровень цифровизации финансового сектора Таджикистана соответствует странам с низким доходом, относящимся к **четвёртой группе**, для которой значения ИЦФС ниже 0,30. Это свидетельствует о значительном отставании страны от развитых государств и подчёркивает необходимость разработки и внедрения эффективных мер, направленных на стимулирование цифровой трансформации финансового сектора.

Таблица 3

Группировка некоторых стран по Индексу цифровизации финансового сектора*

Страна (рейтинг)	Стимулирующий характер банковского о регулирува- ния	Цифровая финансо- вая вовлечен-ь	Развитие финансово- го посредни- чества	Разви- тие ИКТ	Доступность банковской инфраструк- туры и платежных услуг	ИЦФ С
Страны с высоким уровнем доходов						
Австралия (1)	0,22	0,17	0,08	0,15	0,09	0,71
Швеция (2)	0,20	0,18	0,06	0,14	0,09	0,68
Норвегия (17)	0,13	0,19	0,03	0,14	0,08	0,56
Эстония (20)	0,15	0,13	0,05	0,15	0,07	0,56
Страны с доходами выше среднего						
Россия (33)	0,16	0,09	0,08	0,08	0,06	0,48
Бразилия (34)	0,16	0,07	0,05	0,11	0,07	0,46
Беларусь (43)	0,15	0,12	0,03	0,08	0,06	0,43
Азербай- джан (65)	0,10	0,04	0,02	0,10	0,01	0,27
Страны с доходами ниже среднего						

Украина (49)	0,14	0,07	0,06	0,09	0,05	0,4
Гана (45)	0,13	0,06	0,12	0,10	0,02	0,42
Молдова (55)	0,10	0,06	0,07	0,10	0,01	0,34
Кыргызстан (56)	0,11	0,04	0,10	0,08	0,01	0,33
Страны с низким уровнем доходов						
Руанда (66)	0,13	0,04	0,02	0,06	0	0,25
Уганда (67)	0,11	0,05	0,01	0,07	0,01	0,24

*Источник: составлено автором на основе анализа литературы.

Таблица 4

Методика расчета цифровизации финансового сектора*

№	Показатели	2023	Экспертные оценки значимости каждого из показателей, включенных ИЦФС
1	Стимулирующий характер банковского регулирования:	0,11	0,252
	Осуществление банками небанковской деятельности	0,0184	0,049
	Осуществление новых видов деятельности	0,025	0,053
	Полномочия агентства по защите прав потребителей	0,017	0,030
	Механизмы регулирования финансовых инноваций	0,026	0,054
2	Цифровая финансовая вовлеченность:	0,05	0,252
	Оплата счетов мобильным телефоном	0,0142	0,055
	Интернет – шопинг	0,0128	0,055
	Онлайн-доступ к счету в банке	0,013	0,068
3	Развитие финансового посредничества:	0,01	0,160
	Кредит частному сектору к ВВП, %	0,005	0,058
	Депозиты банков к ВВП, %	0,0042	0,058
	Доступность финансовых институтов	0,0008	0,044
4	Развитие ИКТ:	0,07	0,172
	Доля домашних хозяйств, имеющих доступ к интернету	0,023	0,047
	Развитие регулирования сферы ИКТ	0,019	0,073
	Пользователи мобильной связи на 100 чел.	0,028	0,052

5	Доступность банковской инфраструктуры и платёжных услуг:	0,01	0,164
	Кол-во платёжных терминалов на 100 тыс. чел.	0,0035	0,071
	Наличие платёжных сервисов ApplePay, GooglePay, Samsung Pay	0,0013	0,047
	Доля населения, имеющего платёжную карту	0,0052	0,047
	Общее значение ИЦФС	0,25	1

*Источник: рассчитано автором на основе собранной статистики.

ИЦФС формируется на основе показателей, систематизированных по пяти категориям:

1. Стимулирующий характер банковского регулирования;
2. Цифровая финансовая вовлечённость;
3. Развитие финансового посредничества;
4. Развитие информационно-коммуникационных технологий;
5. Доступность банковской инфраструктуры и платёжных услуг.

Благодаря комплексному подходу, данный индекс позволяет не только оценивать позиции стран в рейтинге и проводить межстрановые сопоставления, но и выполнять детальный анализ для каждой конкретной страны. Эти данные могут использоваться в качестве основы для разработки мероприятий по стимулированию цифровой трансформации финансового сектора (UNDP, 2023, с. 48).

Список использованной литературы:

1. Асаул В. В., Михайлова А. О. Обеспечение информационной безопасности в условиях формирования цифровой экономики // *Теория и практика сервиса: экономика, социальная сфера, технологии*. - 2018. - № 4 (38). - С. 5–9.
2. Богушов И. А. Организация эффективного взаимодействия финансового и реального секторов экономики России в современных условиях: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.10 / И. А. Богушов; Гос. ун-т упр. - М., 2013. - 193 с.
3. Всемирный банк. *World Development Indicators 2024: Classification of Economies by Income*. - Washington, D.C.: The World Bank, 2024.- 320 с.
4. Гордеев А. Н. Кибербезопасность в банковской сфере: современные угрозы и методы противодействия // *Банковское дело*. - 2023. - № 6.- С. 55–61.
5. Кириллова Е. А. Инновации и цифровизация банковских услуг в России // *Вестник финансового университета*. - 2022. - Т. 26, № 4. - С. 75-82.
6. Корсунова Н. Н. Периодизация финтех и её роль в банковском обслуживании корпоративных клиентов // *The Scientific Heritage*. - 2021. - № 65. - С. 31–34.

7. Мировой банк данных. *Global Economic Prospects 2024: Growth and Income Distribution*. - Washington, D.C.: The World Bank, 2024. - 290 с.

8. Морозова И. В. Финансовые технологии в банковском секторе: тенденции и перспективы развития // *Деньги и кредит*. - 2021. - № 9. - С. 42-49.

**ТАҲЛИЛИ МУФАССАЛ ВА АРЗЁБИИ ВАЗЪИЯТИ КУНУНӢ
ВА ТАМОЮЛҲОИ РУШДИ МУНОСИБАТҲОИ ТИҶОРАТӢ
ВА ИҚТИСОДӢ БАЙНИ РУСИЯ ВА КИШВАРҲОИ
ИТТИҲОДИ ИҚТИСОДИИ АВРУОСИЁ**

Ёқубова Нигина Ёқубовна

*номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсенти кафедраи “Молия ва қарз”
Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон
дар ш.Хучанд
yakubova0880@gmail.com*

Аюбзода Мирюсуф

*донишҷуи курси 2-юми Донишқадаи магистратура аз руи самти
иқтисодиёт, ихтисоси иқтисодиёти байналмиллалӣ
Донишгоҳи давлатии иқтисодии Санкт-Петербург
miryusuf2001@mail.ru*

Аннотатсия: Дар ин мақола мафҳуми ҳамкориҳои тиҷоратӣ-иқтисодӣ, ҷанбаҳои асосӣ ва ҳадафҳои он баррасӣ шудаанд. Таҳлили муфассал ва арзёбии вазъияти кунунӣ ва тамоюлҳои рушди муносибатҳои тиҷоратӣ-иқтисодӣ байни Русия ва кишварҳои Иттиҳоди иқтисодии АвруОсиё пешниҳод шудааст.

Калимаҳои калидӣ: таҳлил, арзёбӣ, ҳамкориҳои тиҷоратӣ ва иқтисодӣ, рушд, тамоюл, тиҷорати хориҷӣ, сармоягузорӣ.

**ДЕТАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ И ОЦЕНКА СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ
И ТЕНДЕНЦИЙ РАЗВИТИЯ ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ
РОССИИ И СТРАН ЕАЭС**

Якубова Нигина Якубовна

*кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов и кредита
Института экономики и торговли Таджикского
государственного университета коммерции
yakubova0880@gmail.com*

Аюбзода Мирюсуф

*студент 2-го курса Института магистратуры по направлению
«Экономика, специализация международная экономика»
Санкт-Петербургского государственного экономического университета
miryusuf2001@mail.ru*

Аннотация: В статье рассмотрены понятие торгово-экономического сотрудничества, основные аспекты и цели торгово-экономического сотрудничества. Проведен детальный анализ и дана оценка современного состояния и тенденций развития торгово-экономических связей России и стран ЕАЭС.

Ключевые слова: анализ, оценка, торгово-экономическое сотрудничество, развитие, тенденция, внешняя торговля, инвестиции.

A DETAILED ANALYSIS AND ASSESSMENT OF THE CURRENT STATE AND DEVELOPMENT TRENDS OF TRADE AND ECONOMIC RELATIONS BETWEEN RUSSIA AND THE EAEU COUNTRIES

Yakubova Yakubovna Nigina

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Department of Finance and
Credit Institute of Economy and trade,
Tajik State University of commerce in Khujand
yakubova0880@gmail.com*

Ayubzoda Miryusuf

*second-year student at the Institute of Master's Degrees in Economics,
specializing in International Economics
St. Petersburg State University of Economics
miryusuf2001@mail.ru*

Abstract: This article examines the concept of trade and economic cooperation, its main aspects, and its objectives. A detailed analysis and assessment of the current state and development trends of trade and economic relations between Russia and the EAEU countries are provided.

Key words: analysis, assessment, trade and economic cooperation, development, trend, foreign trade, investment.

Торгово-экономическое сотрудничество — это совокупность направлений, форм и методов взаимодействия между государствами в сфере торговли и экономики, включая внешнюю торговлю, инвестиции, научно-техническое сотрудничество и другие аспекты. Оно направлено на укрепление стабильности международных экономических отношений,

обеспечение национальных интересов и совершенствование правовых механизмов.

Основными аспектами торгово-экономического сотрудничества являются внешняя торговля, инвестиции, научно-техническое сотрудничество, кредитные отношения, кооперирование в области природных ресурсов, увеличение объемов взаимной торговли, создание благоприятных условий для привлечения иностранных инвестиций, повышение конкурентоспособности и улучшения уровня жизни населения [1, с.46].

Важнейшим направлением расширения торгово-экономических связей и внешней торговли России по-прежнему остается постсоветское пространство. Оценка хода интеграционных процессов на нем не является и не может быть однозначной. С одной стороны, за годы, прошедшие после распада СССР, бывшие союзные республики сильно дистанцировались друг от друга национальные стратегии развития и выработали собственные приоритеты во внешней и внешнеэкономической политике. Значительно выросли объемы торговли со странами вне региона, инвестиции и финансовые потоки из внешних источников. Центробежные тенденции в СНГ усиливаются из-за расположения региона между двумя крупнейшими центрами силы – КНР и ЕС, реализующими масштабные программы экономической экспансии и усиления политического влияния на постсоветском пространстве [2, с.89].

Евразийский экономический союз (ЕАЭС) – одна из самых молодых организаций на экономической карте мира. Довольно быстро были введены дополнительные правила и положения, касающиеся сотрудничества и свобод, характерных для общего рынка. В настоящее время кажется, что темпы интеграции замедлились, что, однако, не означает, что этот проект не развивается. В настоящее время ЕАЭС объединяет всего пять стран (Россия, Казахстан, Беларусь, Киргизия, Армения), но сильно подчеркивается стремление расширить эту организацию за счет включения в нее других стран.

Евразийский экономический союз (ЕАЭС) создан для модернизации, координации и повышения конкурентоспособности экономик государств-членов, для повышения инновационности и сотрудничества между национальными экономиками, а также для поддержки устойчивого развития в целях повышения уровня жизни народов государств-членов. Он действует как таможенный союз с 2011 года, а как экономический союз с 2015 года. Помимо геополитических целей, он основан на четком долгосрочном экономическом плане, чтобы помочь его государствам-членам максимально использовать внутрирегиональные экономические связи, модернизировать национальные экономики и создать условия, способствующие повышению их

глобальной конкурентоспособности. ЕАЭС также был усилен дополнительной интеграционной инфраструктурой [2, с.101].

На территории этого интеграционного объединения происходит свободное движение товаров, услуг, капитала и рабочей силы. Преимуществом ЕАЭС, безусловно, является географическая зона, поскольку он расположен между двумя экономическими блоками - Европой и Восточной Азией. Он также может в некоторой степени устранить китайское влияние, которое в некоторых случаях использовало сферу для связи с европейским рынком. Все остальные государства-члены меньше и беднее, и, в основном, сильно зависят от российской торговли и поставок сырья, а также от рабочих мест.

Роль России в сообществе очевидна - для государств-членов она является гарантом безопасности, долгосрочным союзником и крупнейшим торговым партнером, без которого экономикам отдельных государств-членов сложно было бы функционировать.

Рынок Евразийского экономического союза объединяет 182 миллиона потребителей, а общий валовой ВВП составляет около 2 триллионов долларов США. Крупнейшие экономики - Россия и Казахстан. Успех евразийской интеграции зависит от успешного развития взаимной торговли, взаимных инвестиций и экономической миграции. Конечная цель в долгосрочной перспективе (до 2025г.) состоит в том, как усилить интеграцию в рамках единого рынка. Важнейшим вопросом программы ЕАЭС является унификация и устранение нетарифных барьеров (НТБ) во взаимной торговле товарами и услугами. Нетарифные барьеры являются существенным бременем для взаимных потоков товаров и услуг между странами ЕАЭС, снижая общую эффективность общего рынка.

Большинство товаров, ввозимых в ЕАЭС, облагаются ввозными пошлинами, которые исчисляются, в основном, процентом от таможенной стоимости товара. Для некоторых товаров таможенные пошлины рассчитываются по объему, весу или количеству. В среднем тарифная нагрузка на импортируемые товары составляет около 8,3%, при этом средний тарифный диапазон составляет от 0% до 10%.

Темпы прироста совокупного ВВП государств – членов ЕАЭС достигли 3,8%, превысив среднемировые, что было обусловлено устойчивым ростом внутреннего спроса. Показатели инфляции государств-членов сблизились, базовая инфляция в отдельных государствах-членах увеличилась, учитывая высокий внутренний спрос. Финансовые условия улучшились: кредитование устойчиво росло, волатильность взаимных обменных курсов национальных валют снизилась.

Экономики государств-членов в декабре 2023 года находились в фазе подъема экономической активности. Рост внутреннего спроса и инвестиционной активности, а также увеличение взаимной торговли в регионе и налаживание логистических путей сообщения способствовали переходу экономик Беларуси и России в течение 2023 года из фазы восстановления в фазу подъема. По оценке ЕЭК в течение 2023 года в Казахстане и Кыргызстане наблюдалось преимущественно ускорение экономического роста, в то время как в Армении во второй половине 2023 года деловая активность замедлилась, при этом темпы роста оставались наиболее высокими по сравнению с остальными государствами-членами (рисунок 1). **Примечание:** на основе данных о совпадающих и опережающих индикаторах экономического развития государств – членов ЕАЭС по данным за декабрь 2022 года и 2023 года

Рис. 1. Изменение деловой активности в государствах – членах ЕАЭС в 2022-2023 годах

Источник: национальные статистические службы, расчеты ЕЭК.

В ЕАЭС в 2023 году по сравнению с 2022 годом наблюдался рост большинства макроэкономических показателей. Объемы промышленного производства выросли на 3,7% (при росте обрабатывающей промышленности составил 7,4%), а розничной торговли – на 6,6% (в 2022 году снизился на 5,7%). Объем выполненных строительных работ увеличился на 8,6%, перевозки пассажиров всеми видами – на 6,1%, что связано с восстановлением отложенного спроса на туристические путешествия, развитием региональной маршрутной сети. Высокая база 2022 года и спад урожайности из-за аномальных погодных условий негативно сказались на производстве продукции сельского хозяйства в 2023 году, которое по сравнению с 2022 годом снизилось на 1,1% (рисунок 2).

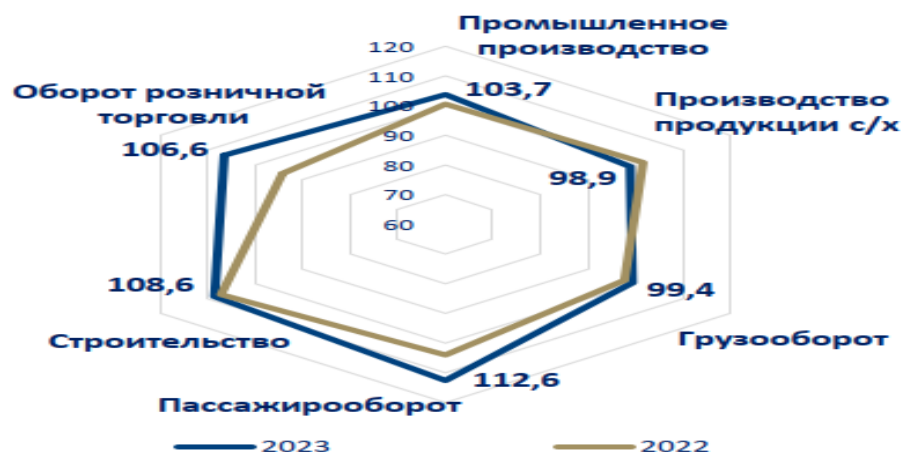

Рис. 2. Основные экономические показатели ЕАЭС, в % к предыдущему году

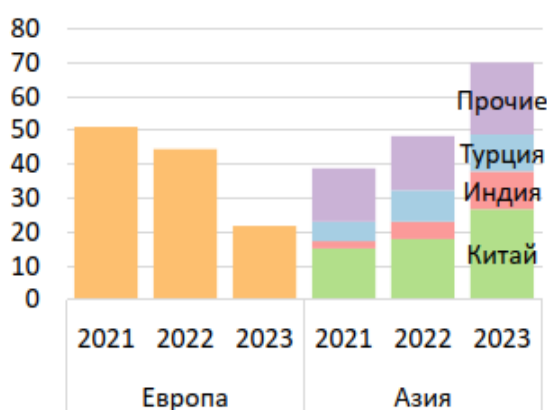
Реализованы мероприятия, направленные на эффективное использование транзитного потенциала и координацию развития транспортной инфраструктуры евразийских транспортных коридоров. Начиная с 2022 года началась ускоренная переориентация транспортно-логистических цепочек на обслуживание грузопотоков в направлении стран Азии, Среднего и Ближнего Востока. Это в свою очередь выявило ряд проблем (недостаточная пропускная способность действующих транспортных коридоров), которые продолжили оказывать негативное влияние на восстановление отрасли в 2023 году. Так, грузооборот по сравнению с 2022 годом сократился на 0,6%. В этой связи государствами-членами активизирована работа по выстраиванию единой транспортной системы, в том числе по проекту крупнейшего международного коридора «Север – Юг», который может иметь значимый экономический эффект для развития и диверсификации внешней торговли. Усиление транспортной связанности также будет содействовать дальнейшему росту взаимной торговли.

Динамика ВВП государств-членов сблизилась. В соответствии с основными ориентирами на 2022-2023 годы предполагалось создание условий для выхода в перспективе на траекторию ежегодного прироста ВВП ЕАЭС темпами 4,5% – 5,5% за счет использования имеющегося экономического, производственного и научно-технического потенциала. При этом темпы прироста ВВП уже были выше ориентира на перспективу: в 2022 – 2023 годах: в Армении (12,6% и 8,7% соответственно) и Кыргызстане (9,0% и 6,2%); в 2023 году – в Казахстане (5,1%).

Основным драйвером роста в регионе в 2023 году стал внутренний спрос. Рост экономик почти во всех государствах – членах ЕАЭС обусловлен повышением потребительской и инвестиционной активности. Повышение реальных доходов населения, а также увеличение кредитования

поддержали рост потребления домашних хозяйств. Также внутренний спрос поддерживался ростом расходов сектора государственного управления во всех государствах-членах. Увеличение оборота розничной торговли наблюдалось во всех государствах – членах ЕАЭС: в Армении по сравнению с 2022 годом прирост составил 11,1%, в Беларуси – 8,2%, Казахстане – 7,7%, Кыргызстане – 11,5%, в России – 8,0%. Опережающий рост внутреннего и ослабление внешнего спроса привели к сокращению чистого экспорта и его отрицательному вкладу в формирование ВВП.

Основным источником финансирования инвестиций в основной капитал в ЕАЭС остаются собственные средства предприятий и организаций. Их доля составляет более 50% от общего объема. В Армении данный показатель составляет 55%, в Беларуси – 43,3%, в Казахстане – 73,6%, в Кыргызстане – 36,5%, в России – 57,5%. В Кыргызстане также существенная доля приходится на средства населения – 33,9%. В связи с ограниченным доступом на мировой финансовый рынок государств – членов ЕАЭС суммарная доля средств иностранных инвесторов и кредитов иностранных банков в структуре источников финансирования в ЕАЭС не превышала 5% в рассматриваемый период, а в 2023 году она снизилась до менее 1%.

Источник: данные ЕЭК, МВФ, расчеты ЕЭК

Рис. 3. *Изменение географической структуры внешней торговли ЕАЭС (экспорт товаров), %*

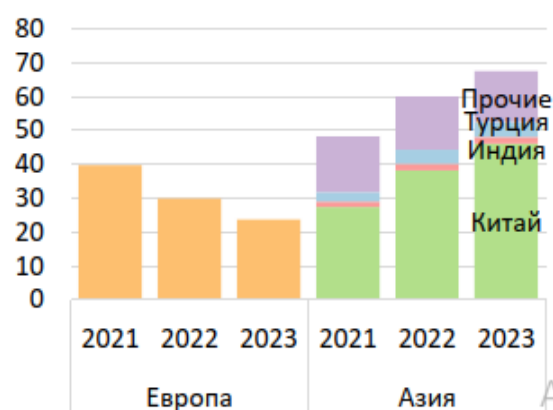

Рис. 4. *Изменение географической структуры внешней торговли ЕАЭС (импорт товаров), %*

В целом по ЕАЭС экспорт товаров в страны вне ЕАЭС сократился на 26,9%, что связано с замедлением роста мировой экономики, снижением мировых цен на ряд экспортируемых товаров, переориентацией на удовлетворение внутреннего спроса, ограниченным доступом на рынки ряда стран в результате ограничительных мер в отношении Беларуси и России и другими факторами. Исключением выступили Армения и Кыргызстан, чей

экспорт за пределы ЕАЭС увеличился. Рост импорта товаров из стран вне ЕАЭС на 16,5% был связан с ростом внутренней потребительской активности, а также усилением инвестиционного спроса, направленного на развитие собственных производств (рисунок 3 и 4).

Торгово-экономическое сотрудничество России и стран ЕАЭС, включая Беларусь, Казахстан, Армению и Кыргызстан, демонстрирует значительный потенциал для роста и углубления интеграции. Взаимная торговля товарами растёт, но уровень связанности между странами неоднороден. Существует потенциал для дальнейшего развития, особенно в сферах, где отсутствует общая граница между странами-участницами.

Торгово-экономическое сотрудничество России и стран ЕАЭС обладает значительным потенциалом для дальнейшего роста и укрепления интеграционных связей. Реализация потенциала требует совместных усилий по углублению интеграции, снятию барьеров, развитию цифровой экономики и реализации совместных проектов.

Список использованной литературы:

1. Булгадарян А.Г. Торгово-экономическое сотрудничество стран ЕАЭС. «Журнал Инновации и инвестиции» №5, 2023г.
2. Кадочников П.А. Диссертация на соискание доктора экономических наук «Эволюция и перспективы участия России в международных торгово-экономических связях». Москва 2022г.
3. Кадочников, П. А. О перспективах развития Евразийского экономического союза / П. А. Кадочников // Экономическое развитие России. – 2020. – № 3. – С. 13-21.
4. Годовой доклад за 2023. ЕЭК. Об итогах и перспективах социально-экономического развития государств-членов Евразийского экономического союза и мерах, предпринятых государствами-членами в области макроэкономической политики. Москва 2024.
5. Globalization in transition: the future of trade and value chains [Электронный ресурс]. // McKinsey Institute: [сайт]. – 2019.
6. Measuring the Digital Transformation: A Roadmap for the Future [Электронный ресурс] // OECD: [сайт]. – 2019.

НАҚШИ МАРКЕТИНГ ДАР ИҚТИСОДИЁТИ РАҚАМӢ

Ҳамроев Бахтиёр Абдунабиевич,

муаллими калони кафедраи менеҷмент ва маркетинги ДИС ДДТТ

(Тоҷикистон, Хуҷанд)

E-mail: hamroevb@mail.ru

Аннотатсия: Мақола нақши интернет-маркетингро дар рушди иқтисоди рақамӣ таҳлил мекунад. Он ба ширкатҳо имкон медиҳад муштариёро ҷалб ва нигоҳ доранд, обрӯи брендро баланд бардоранд ва сатҳи фуруширо афзоиш диҳанд. Мақола хусусиятҳои муҳити интернет, стратегияҳои интернет-маркетинг (контент-маркетинг, рекламаи контекстӣ, SEO, SMM) ва принципҳои асосии маркетинг дар иқтисоди рақамӣ, аз ҷумла сегментатсия, мавқеъгирӣ ва каналҳои паҳнкунро баррасӣ мекунад.

Калидвожаҳо: иқтисоди рақамӣ, интернет-маркетинг, тиҷорати электронӣ, контент-маркетинг, стратегияҳои маркетинг, бозори электронӣ, рақобатпазирӣ, платформаҳои рақамӣ

РОЛЬ МАРКЕТИНГА В ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ

Хамроев Бахтиёр Абдунабиевич,

Старший преподаватель кафедры менеджмента и маркетинга Института экономики и торговли ТГУК (Таджикистан, Худжанд)

E-MAIL: hamroevb@mail.ru

Аннотация: Статья анализирует роль интернет-маркетинга в развитии цифровой экономики. Он позволяет компаниям привлекать и удерживать клиентов, повышать узнаваемость бренда и увеличивать уровень продаж. В статье рассматриваются особенности интернет-среды, стратегии интернет-маркетинга (контент-маркетинг, контекстная реклама, SEO, SMM) и основные принципы маркетинга в цифровой экономике, включая сегментацию, позиционирование и каналы распространения.

Ключевые слова: цифровая экономика, интернет-маркетинг, электронная коммерция, контент-маркетинг, стратегии маркетинга, электронный рынок, конкурентоспособность, цифровые платформы

THE ROLE OF MARKETING IN THE DIGITAL ECONOMY

Hamroyev Bakhtiyor Abdunabiyevich, senior

lecturer of the department of management and marketing under the Institute of Economy and Trade attached to the Tajik State University of Commerce (Tajikistan, Khujand)

E-MAIL: hamroevb@mail.ru

Abstract: The article analyzes the role of internet marketing in the development of the digital economy. It enables companies to attract and retain customers, enhance brand recognition, and increase sales. The article discusses the characteristics of the internet environment, internet marketing strategies (content

marketing, contextual advertising, SEO, SMM), and the core marketing principles in the digital economy, including segmentation, positioning, and distribution channels.

Keywords: *digital economy, internet marketing, e-commerce, content marketing, marketing strategies, electronic market, competitiveness, digital platforms*

Дар заминаи иқтисоди рақамӣ технологияи иттилоотӣ ба бахшҳои анъанавии иқтисод, тиҷорат ва идоракунии давлатӣ ворид гардида, унсури маркетинг низ ба як соҳаи рақамии фаъолият табдил меёбад. Интернет-маркетинг нақши калидӣ дар рушди иқтисоди рақамӣ мебозад, зеро он ба ширкатҳо имкон медиҳад муштариёни навро зуд ва самаранок ҷалб намоянд, муштариёни мавҷударо нигоҳ доранд, обрӯи брендро баланд бардоранд ва сатҳи фурӯшро афзоиш диҳанд. Илова бар ин, интернет-маркетинг хароҷоти реклама ва пешбурди молу хизматрасониҳоро кам мекунад, ки ин хусусият онро барои ширкатҳои нав ва дар рушд аҳамиятнок мегардонад.

Интернет на танҳо имкони дастрасии фаврӣ ба миллионҳо харидорони эҳтимолӣ дар саросари ҷаҳонро фароҳам меорад, балки имкони ташкили моделҳои нави бизнесро низ таъмин мекунад. Ин раванд тамоми марҳилаҳои ташкили тиҷорат ва расонидани арзиши истеъмолиро суръат мебахшад. Бо ворид кардани маҳсулот ва хизматрасониҳои нав ба бозор, ширкатҳо метавонанд алоқаи мутақобиларо бо истеъмолкунандагон ба роҳ монанд ва маҳсулоти худро босуръат такмил диҳанд.

Рушди технологияҳои иттилоотӣ, ки Интернет мақоми хоса дорад, асоси пайдоиши тиҷорати электронӣ ва ба вучуд омадани самти нав дар маркетинги ҳамкориҳо — интернет-маркетингро ташкил медиҳад. Бо густариши интернет, бозори электронӣ ба вучуд омад, ки аз бозори анъанавӣ фарқ мекунад. Дар ин бозор истеҳсолкунанда ва истеъмолкунанда дар як муҳити рақамӣ қарор гирифта, ҳукуқи ягона барои истифодаи шабакаи интернетро доранд [1, с. 10-16.]. Шабакаи ҷаҳонии Интернет ба истеҳсолкунандагон ва корхонаҳои тиҷоратӣ имконият медиҳад, ки аудиторияи бисёрмиллиона ба харидорони эҳтимолӣ бо хароҷоти кам дастрасӣ пайдо кунанд. Арзиши реклама тавассути Интернет нисбат ба дигар воситаҳои анъанавӣ даҳҳо маротиба арзонтар буда, имкони иртиботи шахсиро бо ҳар истифодабаранда фароҳам меорад.

Истифодаи истилоҳи «интернет-маркетинг» ба назария ва методологияи ташкили маркетинг дар муҳити фароҳи Интернет дахл дорад. Хусусиятҳои муҳити Интернет аз воситаҳои анъанавии маркетинг ба кулӣ фарқ мекунанд. Яке аз хосиятҳои муҳити интернет ин васеъии он мебошад, ки бо самаранокӣ дар пешниҳоди иттилоот ва азхудкунии он фарқ мекунад ва имконияти

тақвияти муносибатҳои байни корхона ва истеъмолкунандагонро хеле баланд мекунад.

Дар интернет-маркетинг низ унсурҳои маъмулии маркетинг (5P: маҳсулот, нарх, ҷой, реклама, одамон) истифода мешаванд, аммо ҳар як унсур хусусиятҳои хос дорад [2, с. 221]. Интернет на танҳо шабакаи нави фурӯш ё робитаи маркетингӣ, балки бозори қомилан нав мебошад. Нақши интернет дар ин раванд на танҳо коммуникатсионӣ аст, балки имконияти анҷоми амалиёти додугирифт, харид ва пардохтро низ фароҳам меорад, ки ин ба бозори электронӣ хусусияти бозори пурра ва мукамал медиҳад.

Қисми бозори электронӣ аз ҷониби фурӯшандагони анъанавии молҳои воқеӣ ташкил карда мешавад. Онҳо Интернетро барои муаррифии молҳо ба гурӯҳҳои нави истеъмолкунандагон, гузаронидани таҳлили маркетингӣ, ҷамъбасти ва идоракунии пардохт истифода меkunанд. Бо ин ҳол, молҳои электронӣ (информационӣ, рақамӣ) хусусиятҳои хос доранд ва равандҳои махсуси маркетингиро талаб меkunанд. Маҳсулоти воқеӣ низ метавонад дар шакли рақамӣ мавҷуд бошад ва бо ин тарз ба маҳсулоти электронӣ табдил меёбад, мисоли он воситаҳои электронии пардохт, ВАО-и интернетӣ (рӯзнома ва маҷаллаҳо), маълумот дар бораи нархҳо ва ғайра мебошанд [4, с. 207-228].

Истифодаи Интернет дар муқоиса бо маркетинги анъанавӣ бартариҳо ва хусусиятҳои нав фароҳам меорад. Гарчанде ки мақсадҳо ва принсипҳои маркетинг тағйир намеребанд, механизми ташкилии фаъолияти маркетингӣ аз захираҳо, технологияҳо ва шароити иқтисодӣ вобаста аст. Имрӯз вебсайтҳо, почтаи электронӣ, шабакаҳои иҷтимоӣ, рекламаи онлайн, мундариҷаи интерактивӣ ва SEO ҳамчун платформаҳои асосӣ барои муаррифии молҳо ва хизматрасониҳо истифода мешаванд. Усулҳои анъанавӣ, ба монанди реклама дар телевизион ва радио, нашрияҳои ҷопӣ ва ҷорабиниҳои таълимотӣ, низ боқӣ мемонанд.

Дар иқтисоди рақамӣ маркетинг ба қарордиҳандагон маҳорати қор бо барномаҳо ва платформаҳои рақамӣ, тақсироти вақлатҳо барои қабули қарорҳои маркетингӣ, ташкили системаҳои мониторинг ва ташвиқоти қарордиҳандагон, ҳамчунин идоракунии портфели брендҳо, назорати қарорҳои маркетингӣ ва сиёсати маҳсулот ва нархгузирӣ рақамиро талаб мекунад.

Барои рушди муваффақонаи ширкат дар шароити рақамизатсияи иқтисод вазифаи асосӣ на танҳо ҷустуҷӯ ва истифодаи платформаҳо барои ҷойгиркунии реклама мебошад, балки интихоби модели маркетингӣ (стратегия) низ муҳим аст. Интернет-маркетинг маҷмӯи усулҳо ва технологияҳо буда, ширкатҳоро имконият медиҳад бренди худ, молҳо ва хизматрасониҳояшонро дар фазои интернет пешбарӣ кунанд.

Стратегияҳои асосии интернет-маркетинг ҷунинанд [3]:

1. Контент-маркетинг – пешбурди бренд, маҳсулот ё хизматрасониҳо тавассути эҷод ва паҳн намудани мундариҷаи баландсифат ва арзишманд.

2. Рекламаи контекстӣ – эълонҳои вебсайти ва мобилӣ бо асоси калимаҳои калидӣ ва рафтори корбар нишон дода мешаванд, бо назорати буҷет ва мувофиқати баланд.

3. SEO (Search Engine Optimization) – беҳтар намудани намоёбӣ ва рейтингҳои вебсайт дар системаҳои ҷустуҷӯ ва ҷалби муштарӣ нав.

4. SMM (Маркетинг дар шабакаҳои иҷтимоӣ) – маркетинг дар шабакаҳои иҷтимоӣ барои пешбурди маҳсулот ва хизматрасониҳо, эҷоди мундариҷаи шахсисозӣшуда ва беҳтар намудани муошират бо муштарӣ.

Принсипҳои умумӣ, ки ба ҳар стратегия хосанд, инҳоянд [5, с. 474-477]: сегментатсияи бозор, мақсади, стратегияҳои маҳсулот, муқарраркунии нарх, каналҳои паҳнкунии, таҳлили муҳити рақобатӣ, мутобиксозии фарҳангӣ ва мониторинг.

Ҳамин тариқ, рушди иқтисоди рақамӣ фаъолияти маркетингро тағйир медиҳад, ки он на танҳо абзори пешбурди молу хизматрасониҳо, балки воситаи ҷалб ва нигоҳ доштани муштарӣ ва баланд бардоштани рақобатпазирии ширкатҳо низ мебошад. Бо афзоиши шумораи корбарони Интернет ва рушди технологияҳо, интернет-маркетинг таҳаввул мекунад ва барои нигоҳ доштани рақобатпазирӣ бояд ҳамеша методҳо омӯхта, мутобик ва такмил дода шаванд.

Адабиёт:

1. Баклыкова, А. Н. Интернет-маркетинг как инструмент развития цифровой экономики / А. Н. Баклыкова, З. Б. Мирзалиева, Е. Тепавчевич // Бизнес и дизайн ревю. - 2023. - № 2 (30). - С. 10-16.

2. Бозоров Ш.Ш. Маркетинг (китоби дарсӣ барои донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ). - Душанбе: «ЭР-граф», 2017. -424 с.

3. Брайан Халлиган, Дхармеш Шах Маркетинг в Интернете: как привлечь клиентов с помощью Google, социальных сетей и блогов — М.: Диалектика, 2010. – 215 с.

4. Костин, К. Б. Влияние цифровой экономики на выбор международной маркетинговой стратегии / К. Б. Костин, Ю. В. Малевич, И. В. Андреев // Экономика, предпринимательство и право. - 2024. - Т. 14, № 2. - С. 207-228.

5. Мальцевич, И. В. Маркетинг в условиях развития цифровой экономики / И. В. Мальцевич // Формирование организационно-экономических условий эффективного функционирования АПК : сб. науч. ст. XII Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 28-29 мая 2020 г. / Белорус. гос. аграр. техн. ун-т. - Минск, 2020. - С. 474-477.

АРЗЁБИИ РАҚОБАТ ДАР БОЗОРИ МОЛҲОИ ИСТЕЪМОЛ Ё: САМТҲОИ АФЗАЛИЯТНОК

Цамолиддинов Сухроб Рустамҷонович,
*унвоҷӯи кафедраи назарияи иқтисоди Донишқадаи иқтисод ва савдои
Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон*
Суроға: 735700, Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳри Хуҷанд, хиёбони Раҳмон
Набиев 45
Телефон: (+992) 92 739 93 85, E-mail: dzhamol77@mail.ru

Дар мақола масъалаҳои назариявӣ амалӣ оид ба баланд бардоштани рақобатпазирии бозори молҳои истеъмолии Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди таҳлил ҳарор дода шудаанд. Муаллиф моҳият, сохтор ва омилҳои асосии таъсиррасон ба рақобатпазирии бозори молҳои истеъмолиро баррасӣ намуда, самтҳои афзалиятноки таҳкими мавқеи истеҳсолоти ватанӣ дар шароити иқтисоди бозорӣ муайян менамояд. Таҳқиқ нишон дод, ки рақобатпазирии насти молҳои ватанӣ асосан бо сатҳи нокифояи технология, маҳдудияти захираҳои молиявӣ ва наст будани сатҳи сифати маҳсулот алоқаманд аст. Дар асоси натиҷаҳои таҳқиқот зарурати таҳияи сиёсати самараноки давлатӣ оид ба дастгирии истеҳсолкунандагони ватанӣ, рушди инфрасохтори бозорӣ ва татбиқи стандартҳои байналмилалӣ сифат асоснок мегардад.

Калидвожаҳо: рақобатпазирӣ, бозори молҳои истеъмоли, сиёсати иқтисодӣ, самтҳои афзалиятнок, муҳити рақобат.

ОЦЕНКА КОНКУРЕНЦИИ НА РЫНКЕ ПОТРЕБИТЕЛЬСКИХ ТОВАРОВ: ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ

Джамолиддинов Сухроб Рустамджанович,
*соискатель кафедры экономической теории Института экономики и
торговли Таджикского государственного университета коммерции*
Адрес: 735700, Республика Таджикистан, город Худжанд, проспект
Рахмона Набиева, 45
Телефон: (+992) 92 739 93 85, E-mail: dzhamol77@mail.ru

В статье рассмотрены теоретические и практические аспекты повышения конкурентоспособности рынка потребительских товаров Республики Таджикистан. Автор исследует сущность, структуру и основные факторы, влияющие на конкурентоспособность потребительского рынка, и определяет приоритетные направления укрепления позиций

национального производства в условиях рыночной экономики. Проведённый анализ показывает, что низкая конкурентоспособность отечественных товаров обусловлена недостаточным уровнем технологий, ограниченностью финансовых ресурсов и низким качеством продукции. На основе полученных результатов обосновывается необходимость разработки эффективной государственной политики по поддержке национальных производителей, развитию рыночной инфраструктуры и внедрению международных стандартов качества.

Ключевые слова: конкурентоспособность, рынок потребительских товаров, экономическая политика, приоритетные направления, конкурентная среда.

ASSESSMENT OF COMPETITION IN THE CONSUMER GOODS MARKET: PRIORITY AREAS

Jamoliddinov Sukhrob Rustamjanovich,

head of the department of economic theory at the Institute of Economics and Trade of the Tajik State University of Commerce

Address: 45 Rahmon Nabiev Avenue, Khujand city, 735700, Republic of Tajikistan

Phone number: (+992) 92 739 93 85, E-mail: dzhamol77@mail.ru

The article examines the theoretical and practical aspects of enhancing the competitiveness of the consumer goods market in the Republic of Tajikistan. The author analyzes the essence, structure, and key factors influencing market competitiveness and identifies priority directions for strengthening the position of domestic production under market economy conditions. The analysis shows that the low competitiveness of domestic goods is mainly due to insufficient technological development, limited financial resources, and low product quality. Based on the research results, the paper justifies the need to develop an effective state policy to support national producers, improve market infrastructure, and implement international quality standards.

Keywords: competitiveness, consumer goods market, economic policy, priority areas, and competitive environment.

Дар шароити рушди иқтисоди бозаргон ӣ ва ҳамгирии Тоҷикистон ба низоми иқтисодии ҷаҳон ӣ, масъалаи баланд бардоштани рақобатпазирии бозори молҳои истеъмол ӣ аҳамияти ғавқулдда касб намудааст. Бозори молҳои истеъмол ӣ яке аз бахшҳои асосии иқтисод мебошад, ки сатҳи неқӯаҳволии аҳол ӣ ва устувории иқтисоди миллиро муайян мекунад.

Дар ин бобат дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Ол ӣ хеле ба маврид қайд шуда буд, ки “Шиддат

гирифтани рақобати тичорат ӣ ... моро вазифадор месозад, ки дар самти пешгӯии хавфҳо ва коҳиш додани таъсири онҳо ба иқтисоди милл ӣ, инчунин, баланд бардоштани рақобатнокии маҳсулоти истеҳсоли ватан ӣ тадбирҳои зарур ӣ андешем”[6].

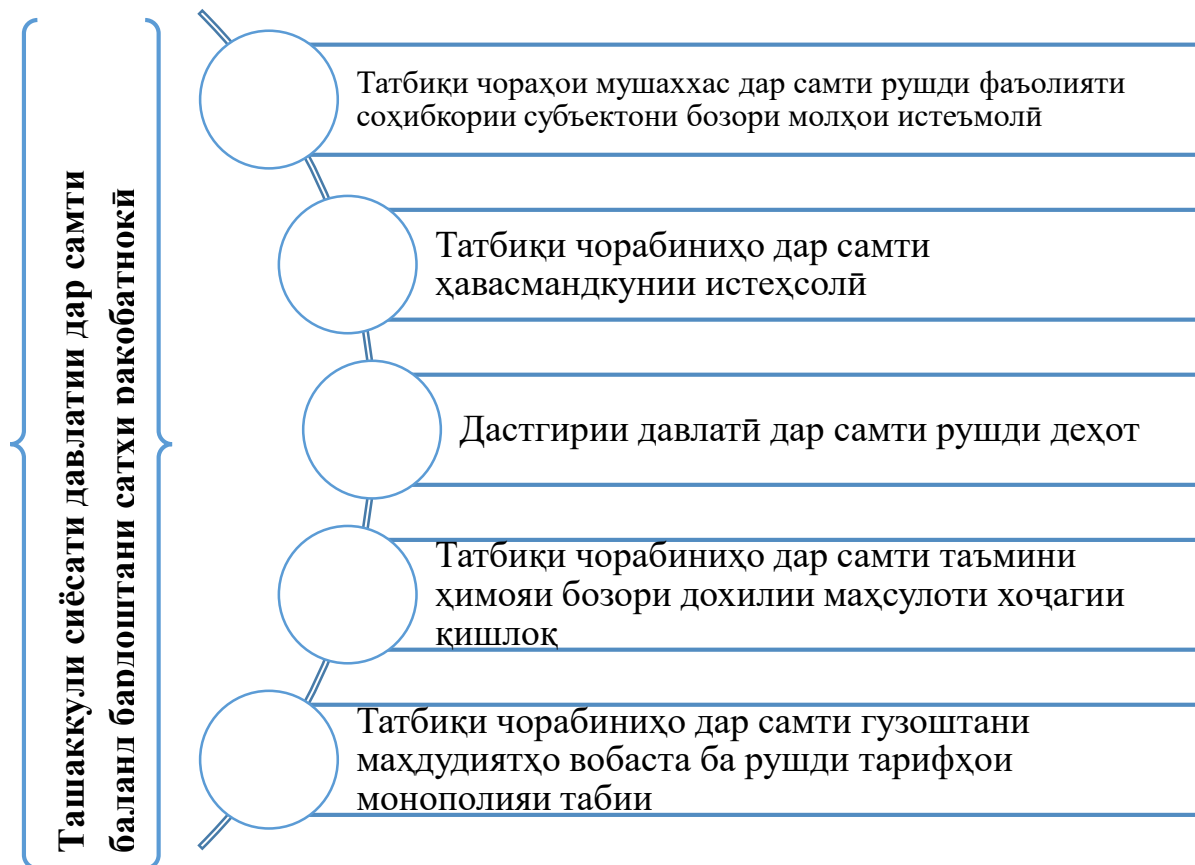
Имрӯз рақобат дар бозор на танҳо байни ширкатҳои маҳалл ӣ, балки байни истеҳсолкунандагони ватан ӣ ва хориҷ ӣ низ сураат мегирад. Баланд бардоштани рақобатпазир ӣ на танҳо масъалаи иқтисод ӣ, балки унсури муҳимми амнияти иқтисод ӣ низ ба шумор меравад. Зеро, маҳз рақобатпазирии баланди маҳсулоти ватан ӣ имконият медиҳад, ки ҷойҳои нави кор ӣ таъсис ёбанд, сатҳи даромадҳои аҳол ӣ афзоиш ёбад ва тавозуни савдои хориҷ ӣ беҳтар гардад.

Дар ин замина, таҳқиқи самтҳои афзалиятноки баланд бардоштани рақобатпазирии бозори молҳои истеъмолии Тоҷикистон - яке аз масъалаҳои калидии илми иқтисод ва сиёсати давлатии рушди устувор ба ҳисоб меравад, ки дар мақолаи илм ӣ аз ҷониби муаллиф баррас ӣ мешаванд.

Самти якум - тақмили сиёсати давлат ӣ дар муносибат ба баланд бардоштани сатҳи рақобатнок ӣ дар бозори молҳои истеъмол ӣ.

Қайд кардан бамаврид аст, ки бо роҳи расонидани таъсири ғайолонаи давлат ӣ ба вазъи ба миён омадаи бозори истеъмол ӣ ҳалли як қатор масъалаҳои иҷтимо ӣ - иқтисод ӣ, махсусан дар ноҳияҳои дурдаст имконпазир мегардад. Бинобар ин, дастгирии соҳибкорони ватании истеҳсолкунандаи молҳои истеъмол ӣ аз ҷониби давлат яке аз роҳҳои қобили қабули баланд бардоштани сатҳи рақобатпазир ӣ ва раҳо ӣ аз вазъи ба миён омада ба ҳисоб меравад (ниг. ба расми 1).

Аз ин рӯ, дастгирии давлат самти муҳими рушди бозори соҳав ӣ ба шумор меравад. Такони хеле саҳти давлат ӣ зарур аст, ки фишори манфиро ба рушди бозори молҳои истеъмол ӣ, аз ҷумла, соҳаи савдо истисно созад. Зимнан давлат набояд ёрии бебозгашт расонад, балки бояд шароитро барои инкишофи соҳаҳои бозори истеъмолии иқтисодиёти милл ӣ таъмин кунад. Дар акси ҳол, метавонад вобастаг ӣ пайдо шавад.

Расми 1. Сиёсати давлат ӯ дар муносибат ба баланд бардоштани сатҳи рақобатнок ӯ дар бозори молҳои истеъмол ӯ (таҳияи муаллиф)

Ба ақидаи мо, зинаи ибтидои рушди соҳаҳои бозори молҳои истеъмол ӯ инкишофи инфрасохтор мебошад. Сухан дар бораи ба вуҷуд овардани пойгоҳи мувофиқи рушд дар самтҳои зерин меравад: таъминоти моддию техник ӯ, инкишофи пойгоҳи сохтмон ӯ, нақлиёт, роҳҳо ва алоқа. Аз ҷумла, дар бораи муҳимияти инфрасохтор дар адабиёти илм ӯ қайд шудааст, ки “инкишоф ва истифодаи самараноки инфрасохтори бозори озуқавор ӯ ва иқтисоди илмию техник ӯ танҳо дар асоси сиёсати ягонаи мувофиқашудаи инноватсион ӯ, ки бо сиёсатҳои молиявии қарз ӯ, андоз ӯ, агросанот ӯ ва иқтисоди берунии мамлакат алоқаманд карда шудааст, имконпазир аст. Сиёсати давлатии инноватсион ӯ бояд на танҳо ба истеҳсоли маҳсулоти нави рақобатпазир равона карда шавад, балки он ҳамчунин механизми ҳавасмандкунандаи ҳаракати босуръати маҳсулоти мазкурро дар ҳамаи марҳилаҳои сикл дар бар гирад (ғояи илм ӯ - таҳқиқоти бунёд ӯ - коркарди техник ӯ - такмили конструктиви навоар ӯ - маркетинги бозор ӯ - нақшагирии бозор - истеҳсолоти таҷрибав ӯ - санҷиши бозор ӯ - истеҳсолоти тичорат ӯ - истеъмолгар)” [5, с.14].

Таҳқиқот нишон дод, ки яке аз муаммоҳои бузурги ширкатҳои фаъолияткунандаи соҳаи савдо дар бозори молҳои истеъмол ӯ, ки ба таъмини рақобатпазирӣ соҳа монеъа мегарданд, логистикаи заиф мебошад. Бинбар ин, ақидаи олимро дар ин бобат ҷонибдор ӯ намуда таъкид мекунем, ки

низоми самараноки логистик ӯ имкон медиҳад барои паст шудани нарх мусоидат намуда пешсафии нархиро таъмин намояд, зиёдшавии доимии талаботро нигоҳ дорад ва чун афзалияти рақобат ӯ дар бозор баромад кунад. Аз ҷумлаи афзалиятҳои рақобатии истифодаи стратегияи самараноки логистик ӯ инҳоро номбар кардан мумкин аст:

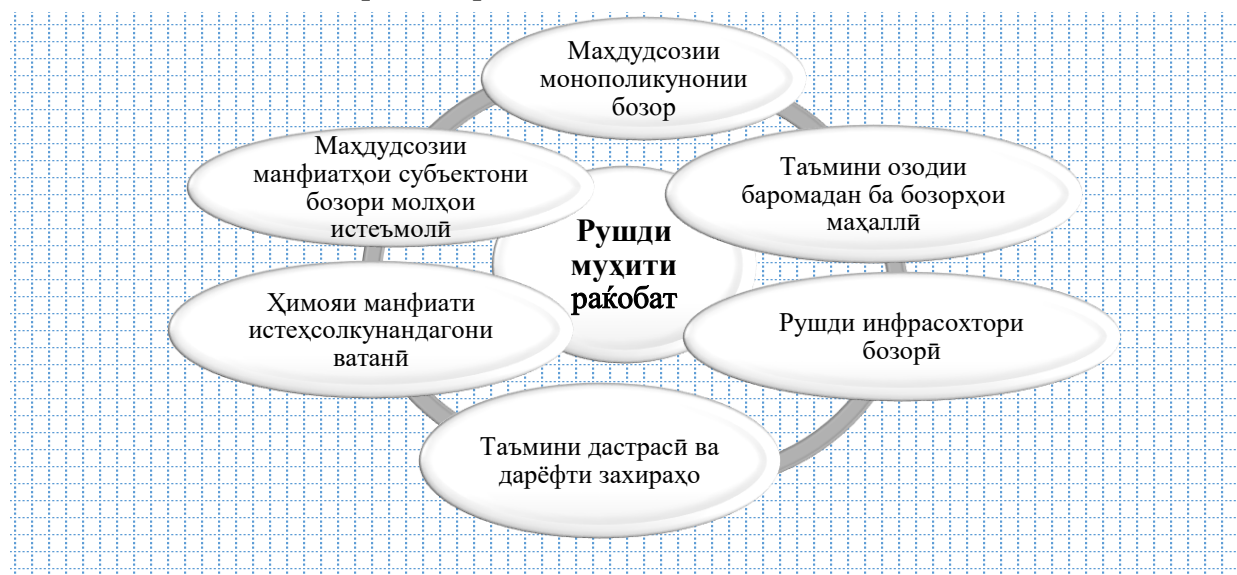
- муайян намудан ва барҳам сохтани зинаҳои нолозимаи логистик ӯ;
- ихтисори роҳи ҳаракати мол аз истеҳсолкунанда то ба истеъмолкунанда;
- кам кардани интиқоли бесамар;
- тавассути такмили хатсайрҳо ташкили ҳаракати бефосилаи мол;
- истифодаи технологияҳои рақам ӯ дар раванди ҳаракати мол - назорати рафҳо, мувофиқати мол бо нарх, ҷойгиркун ӯ, пайгирии пуркун ӯ тариқи автомат ӯ [3].

Самти дуюм - рушди муҳити рақобат. Муҳити рақобат ва ташаккули он маънои дар бозори молҳои истеъмол ӯ мавҷуд будани шумораи зиёди корхонаҳо ва таъсиси корхонаҳои нави соҳав ӯ ва миқдори зиёди иштирокчиёни муносибатҳои бозори дорад, ки барои ташаккули фазои рақобат шароити муосид фароҳам меоваранд. Рушди босуръати иқтисодиёт ва ҷаҳонишавии он иштирокчиёни бозори соҳавиро водор сохта истодааст, ки асосан ба омилҳои стратегии муваффақиятҳои рақобат ӯ таъя намоянд. Аз ин нуктаи назар, ч ӯ хеле, ки олим таъкид мекунад “корхонаҳо бояд самтҳои гуногуни стратегии рушди дарозмуддатро дошта бошанд ва онро баҳо дода тавонанд, инчунин иттифоқҳоро дар асоси робитаҳои самараноки тичорат ӯ ва хоҷагидор ӯ ташкил намоянд” [2, с.266].

Ташаккули муҳити рақобат ба рушди рақобат дар бозори соҳав ӯ мусоидат намуда ба пайдошудани талаботҳои нав нисбат ба ҳамаи иштирокчиёни бозор замина мегузорад. Баланд бардоштани сатҳи сифати молҳо ва хизматрасониҳо, таъмини самаранокии идоракун ӯ дар фаъолият, тавассути баланд бардоштани сатҳи рақобатпазир ӯ ноил шудан ба ҳадафҳо устувории бозигаронро дар муборизаи рақобат таъмин мекунад (ниг. ба расми 2).

Ақидаи В.В. Кучеровро дар бобати ин масъала ҷонибдор ӯ намуда таъкид мекунем, ки дар асоси марказонидани истеҳсолот ва сармоя рақобат монополияро ба вучуд меорад ва он аз байн бурда намешавад, балки вобаста аз ҳолат дар муҳити рақобат тағйир меёбад. Чи хеле ки таҷриба нишон медиҳад, бо баробари дар марҳилаи дарозмуддат аз даст додани динамикаи рушд ва самаранок ӯ мавқеи монопол ӯ низ коста мегардад ва имконияти ба даст овардани меъёри фоидаи аз миёна баланд субъектҳои навро ҷалб мекунад. Хоҳиши ишғол кардани мавқеи бартаридоштаи монопол ӯ дар бозор

бозигарони навро водор месозад, ки қудрат ва маҳорати худро дар рақобати шадид исбот намоянд[4, с.13].

Расми 2. Рушди муҳити рақобат дар бозори соҳавӣ (таҳияи муаллиф)

Самти сеюм - баланд бардоштани рақобатпазирии маҳсулот ва хизмат дар бозори молҳои истеъмолӣ. Махфи нест, ки дар фазои рақобати бозори истеъмолӣ маҳсулот ва хизмат бо назардошти дар сатҳи олии қонун намудани талаботи истеҳсолкунанда бояд рақобатпазир бошанд. Рақобатпазирӣ бошад на танҳо қобилияти мубориза бурда тавоништан бо рақибон, балки маҳорати қанорагирӣ аз муқовимат бо онҳо тавассути рушди бозорҳои нави маҳсулоти фарқкунанда, тавассути истифодаи усули самараноки истеҳсолот таъмини хароҷоти пасти истеҳсоли маҳсулот, имконияти пешбини вазъи бозор барои оянда дар асоси таҷриба, малака ва пешвоии зеҳнӣ, имконият дар шароити муносири бозор барои пешбурди фаъолияти хоҷагӣ, ки аз ҳисоби истифодаи оқилонаи воситаҳои ташкилӣ, идоракунӣ, иқтисодӣ, илмӣ, техникӣ, технологӣ, маркетингӣ, истеҳсолӣ ва дигар воситаҳои пешбурди тиҷорат ба даст меояд, инчунин таъкид ба он оварда мешавад, ки рақобатпазирии маҳсулотро омилҳои зерин муайян мекунанд: нарх, хароҷоти истифода ё истеъмол, хидмати пешниҳодшуда, реклама, имидж ва эътибори ширкат, таносуби байни талабот ва пешниҳод.

Дар таҷрибаи муосир якҷанд роҳҳои самарабахши таъмини рақобатпазирии маҳсулот ва хизмат истифода мешаванд, ки аз ҷумлаи инҳо: татбиқи автоматизатсия дар истеҳсолот, эҷоди молҳои босифат ва хизматрасониҳои нав, истеҳсоли молҳои инноватсионӣ, пешниҳоди мол бо нархи ҷандир, истифодаи низоми идоракунӣ сифат, тамаркуз ба хидмати муштарӣ [7].

Бо назардошти гуфтаҳои дар боло зикр карда шуда, мо ҷонибдори ақидае ҳастем, ки рақобатпазирӣ на танҳо дар сифат ё нарх инъикос мегардад, балки як ҷараёни бисёрсамта буда, навҷорисозӣ, стратегияи самаранок ва

дарки рафтори истеъмолкунандагонро дар бозори молу хизмат ифода менамояд. Маҷмӯи хусусиятҳои беҳтарини маҳсулот ва хизмат буда ҷаззобияти онро барои истеъмолкунанда дар шароити рақобати шадиди бозор таъмин мекунад. Дар баробари ин, мувофиқат намудан ба интизориҳои истеъмолкунанда, аз рӯи параметрҳои дар боло зикр гардида аз рақибони худ пешбудани бозигарони бозори истеъмоли, пешакардани стратегияҳои самараноки рақобат ва таваҷҷӯҳи доимӣ ба тақмили маҳсулот ва хизмат муваффақияти ширкатҳои ватаниро дар фазои рақобат таъмин менамояд.

Дар пайравии ақидаҳои олимон, омӯзиши адабиётҳои илми иқтисод дар ин самти таҳқиқот роҳҳои зерини баланд бардоштани рақобатнокии маҳсулот ва хизмат дар бозори молҳои истеъмоли пешниҳод карда мешавад:

- паст кардани арзиши маҳсулот тавассути автоматикунонии истеҳсолот;
- ҷустуҷӯи эҷодии роҳҳои баланд бардоштани сифати маҳсулот ва хизмат;
- тағйирдодани (ассортименти) номгӯи маҳсулот ва хизмат тавассути таҳия ва татбиқи стратегияи навҷорисозӣ;
- таъмини чандирии нархи маҳсулот ва хизмат;
- кам кардани хароҷоти муомилот.

Хулоса, маҳсулот ва хизматрасоние, ки дар бозори рақобат истодагарӣ карда метавонанд барои ҷалби сармоя омили муҳим арзёбӣ мегарданд. Доштани мавқеи устувор барои рушди минбаъдаи бозигарон дар бозор эътимоднокии бештар ва имкониятҳои зиёд муҳайё месозанд. Эътибори доимии махсус ба арзёбии рақобатпазирии маҳсулот, инчунин татбиқи аслии стратегияи рақобат дар ин самт ҷараёни ба муҳити тағйирёбандаи бозор мутобиқ шуданро суръат бахшида бартариятҳои устувори рақобатиро таъмин менамояд, ки дар натиҷа мавқеи ишғолнамуда дар бозор нафақат нигоҳ дошта мешавад, балки он устувортар мегардад ва фаъолияти бомуваффақро бар марҳилаи дарозмуддат нигоҳ медорад.

Дар шароити иқтисоди бозорӣ, баланд бардоштани рақобатпазирии бозори молҳои истеъмоли ба яке аз самтҳои калидии рушди устувори иқтисоди миллӣ мубаддал гаштааст. Таҳқиқоти анҷомдодашуда нишон доданд, ки рақобатпазирӣ на танҳо сифати маҳсулотро, балки самаранокии фаъолияти субъектҳои бозор ва сатҳи қонеъгардии талаботи аҳолиро низ муайян менамояд. Аз натиҷаи таҳқиқоти илмӣ хулосаю пешниҳодҳои зеринро баровардан мумкин аст:

1. Дар шароити рушди иқтисоди бозорӣ ва ҷаҳонишавии равандҳои иқтисодӣ, баланд бардоштани сатҳи рақобатнокӣ дар бозори молҳои истеъмоли ҳамчун омили муҳими таъмини устувори иқтисодӣ ва беҳбудии сатҳи зиндагии аҳоли баромад мекунад. Дар раванди таҳқиқот муайян карда

шуд, ки дар Тоҷикистон рақобат дар бозори молҳои истеъмоли то ҳол ба таври кофӣ рушд накардааст. Сабабҳои асосии он аз норасоии танзими муассири давлатӣ, набудани инфрасохтори рақобатпазир, монополия ва воридоти бенизони молҳо иборатанд. Тавсия дода мешавад, ки барои тақмили сиёсати давлатӣ дар ин самт бояд чораҳои зерин амалӣ гарданд:

- рушди заминаҳои ҳуқуқии танзими бозор бо мақсади пуштибонии рақобати озод;

- таъмини шаффофият дар фаъолияти субъектҳои бозорӣ ва маҳдуд намудани таъсири ширкатҳои монополистӣ;

- пуштибонии истеҳсолкунандагони маҳаллӣ тавассути сиёсати андозбандӣ, дастгирии молиявӣ ва дастрасӣ ба технологияҳои нав;

- беҳтарсозии механизмҳои назорат ва мониторинги бозор тавассути ташкилотҳои дахлдори давлатӣ;

- қорӣ намудани стандартҳои сифат ва ҳавасмандгардонии истеъмолкунанда ба интихоби молҳои ватанӣ.

2. Дар шароити ҷаҳонишавии равандҳои иқтисодӣ ва болоравии рақобати глобалӣ, рушди муҳити солими рақобат яке аз омилҳои калидии таъмини рушди устувори иқтисодӣ, инноватсионӣ ва баланд бардоштани самаранокии фаъолияти субъектҳои хоҷагидорӣ маҳсуб меёбад. Бинобар ин, муаллиф самтҳои баланд бардоштани рақобатпазирии субъектҳои бозори молҳои истеъмолиро пешниҳод менамоям, ки чунинанд:

- самти якум - тақмили сиёсати давлатӣ дар муносибат ба баланд бардоштани сатҳи рақобатнокӣ дар бозори молҳои истеъмоли;

- самти дуюм - рушди муҳити рақобат;

- самти сеюм - баланд бардоштани рақобатпазирии маҳсулот ва хизмат дар бозори молҳои истеъмоли.

Таҳқиқот нишон дод, ки муҳити рақобатии бозори истеъмоли дар Тоҷикистон дар марҳилаи ташаккулёбии нокифоя қарор дорад. Сабабҳои асосии ин ҳолат аз шумори маҳдуди субъектҳои бозорӣ, мавҷудияти унсурҳои монополӣ, дастрасии маҳдуд ба захираҳо ва технологияҳо, сатҳи пасти ҳавасмандсозии соҳибкорӣ ва нокифоя будани механизмҳои танзими давлатӣ мебошанд. Заминаҳои назариявии фаҳмиши муҳити рақобат ва унсурҳои ташкилдихандаи он таҳлил карда шуда, муайян гардид, ки рушди муҳити рақобат на танҳо тавассути озолии иқтисодӣ, балки бо роҳандозии сиёсати давлатии фаъол ва самаранок имконпазир аст. Дар асоси таҳқиқи гузаронидашуда, самтҳои асосии рушди муҳити рақобатро дар тақмили механизмҳои ҳуқуқии танзими рақобат, маҳдудсозии фаъолияти сохторҳои монополистӣ, таъмини дастрасии баробар ба инфрасохтор ва захираҳои иқтисодӣ, дастгирии давлатии соҳибкории хурду миёна, ташкили фазои муносиб барои ҷалби сармоягузорӣ ва воридоти технологияҳои рақобатпазир

ва рушди институтҳои ҳифзи ҳуқуқи истеъмолкунанда ва таъмини шаффофияти бозор, мебинем.

АДАБИЁТ

1. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» аз 26.12.2019 // [Манбаи электронӣ]. URL: www.president.tj (санаи мурочиат: 01.02.2020).

2. Ахмадова П.И. Формирование конкурентной среды как приоритетное направление совершенствования сферы торговли в регионе. П.И. Ахмадова, ГОУ ВПО «Кабардино-Балкарский государственный университет имени Х.М. Бербекова», г. Нальчик. С-226

3. Бостоганашвили Е.Р. Перспективы повышения конкурентоспособности российских компаний розничной торговли в условиях цифровизации с учетом опыта американских компаний: дисс. канд. экон. наук. - Москва, 2022. - 288 с.

4. Кучеров В.В. Монополизм в трансформационной экономике России: автореф. дисс. ... канд. экон. наук: 08.00.01. - Орел, 2005. С-13

5. Нуралиев С.У. Регулирование рынка продовольственных товаров и внешнеторговой деятельности. Монография / С.У. Нуралиев. - Астрахан: ВНИЭСХ, 2004. - С. 14

6. Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030. Бо қарори маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 декабри соли 2016 № 636 тасдиқ шудааст. - Душанбе -2016 - 99с. // [Манбаи электронӣ]. <https://investcom.tj/uploads/strateg2030.pdf>. (санаи мурочиат: 28.10.2024).

7. <https://investfuture.ru> (санаи мурочиат: 20.11.2024).

РАҚАМИКУНОНӢ ВА РУШДИ ОН ДАР БИЗНЕСИ ШИРКАТҲОИ САӢӢӢИ ҶУМӢУРИИ ТОӢИКИСТОН

Почоева Матлюба Абдуманоновна

муаллими калони кафедраи менеҷмент ва маркетинг

Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии

тиҷорати Тоҷикистон дар шаҳри Хуҷанд

E-mail: shukrona 8585@mail.ru

Шарҳи мухтасар. Дар мақола мавқеи таблиғот ва рушди бизнеси сайёҳии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳқиқ карда шудааст. Яке аз роҳҳои самаранокии ҷалби сайёҳони хориҷӣ ва рушди равандҳои рақамикунонии

бизнеси сайёҳии ҷумҳурӣ ин иштироки ширкатҳои сайёҳӣ ба намоишгоҳҳо дар хориҷии кишвар ба шумор меравад.

Калидвожаҳо: мавқеъ, таблиғот, рушд, бизнеси сайёҳӣ, ширкат, хизматрасонӣ.

ЦИФРОВИЗАЦИЯ И ЕЁ РАЗВИТИЕ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТУРИСТИЧЕСКИХ КОМПАНИЙ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

Почоева Матлюба Абдуманоновна

*старший преподаватель кафедры менеджмента и маркетинга
Института экономики и торговли Таджикского государственного
университета коммерции в городе Худжанде*

E-mail: shukrona 8585@mail.ru

Аннотация. В статье рассматриваются позиции по продвижению и развитию туристического бизнеса Республики Таджикистан. Одним из эффективных способов привлечения иностранных туристов и развития процессов цифровизации туристического бизнеса республики является участие туристических компаний в выставках за рубежом.

Ключевые слова: позиция, реклама, развитие, туристический бизнес, компания, услуга.

DIGITALIZATION AND ITS DEVELOPMENT IN THE ACTIVITIES OF TOURISM COMPANIES IN THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

Pochoeva Matlyuba Abdumanonovna-

*Senior Lecturer, Department of Management and Marketing
Institute of Economics and Trade, Tajik State University
of Commerce in Khujand*

E-mail: shukrona 8585@mail.ru

Annotation. This article examines the promotion and development of the tourism industry in the Republic of Tajikistan. One effective way to attract foreign tourists and develop the digitalization of the country's tourism industry is through the participation of tourism companies in international exhibitions.

Keywords: position, advertising, development, tourism business, company, service.

Тоҷикистон соҳиби навгонӣ ва арзишҳои аслии бештар буда, шабакаи интернет имкониятҳои васеи баробарро барои ҳама ҳатто бо захираҳои маҳдуд фароҳам меорад. Истифода намудани таҷрибаи пешқадами тахассуси маркетингӣ, ҳангоми таҳияи бренд ниҳоят муҳим мебошад.

Дар ибтидо бренди сайёҳии Тоҷикистонро тавассути амалигардонии чорабиниҳо атрофи таҳияи бренд бо ҷалби аҳолии маҳаллӣ ва хориҷиён муайян намудан мумкин аст. Ба бренд метавон бо мурури ворид шудани маълумоти нави иловагӣ аз сайёҳони воқеӣ ва эҳтимолӣ тағйирот дохил намуд, ки ин ба фикрронии дуруст оид ба ҷӣ гуна муаррифӣ намудани мамлакат мусоидат менамояд. Унсурҳои таркибии бренд, хусусият ва услуби тарғиби онро муайян менамоянд.

Сабади имконпазири маҳсулот барои Тоҷикистон маҳсулоти зерини сайёҳиро дар бар мегирад, ки ширкатҳои сайёҳӣ барои ҷалби сайёҳон ва рушди равандҳои рақамикунонии бизнеси сайёҳӣ истифода мебаранд, чунинанд:

- ✓ Сайёҳии экологӣ;
- ✓ Сайёҳии табобатӣ ва солимгардонӣ;
- ✓ Сайёҳии куҳнавардӣ ва саргузаштӣ;
- ✓ Сайёҳии таърихӣ фарҳангӣ;
- ✓ Воҳӯриҳо, маросимҳо, конфронсҳо ва рӯйдодҳо (ВМКР).

Асоси ин кӯшишҳои тарғиботиро бояд сомонаи фарогири миллии сайёҳӣ ташкил намояд. Имрӯзҳо бахшҳои давлатӣ ва хусусӣ дар ҳалли масъалаи зерин бо ҳамдигар ҳамкории зич намуда истодаанд. Сомонаи миллии сайёҳӣ дар маркази таваҷҷуҳи мақомоти давлатии сайёҳӣ қарор дорад. Сомона имконияти якрангро барои ҳамаи ширкатҳои сайёҳии мамлакат кафолат медиҳад.

Сомонаи миллии сайёҳӣ инчунин пайвандҳоро (линк) бо ширкатҳои сайёҳии хориҷӣ, ширкатҳои ҳавопаймоя, меҳмонхонаҳо, ширкатҳои дигари дар Тоҷикистон ба фаъолияти сайёҳӣ машғулбуда ва доираи васеи шабакаҳои иҷтимоӣ таъмин менамояд. Сомонаи миллии сайёҳии Тоҷикистон бо суроғаи **www.traveltajikistan.tj** дар шабакаи интернет фаъол аст.

Яке аз роҳҳои самараноки ҷалби сайёҳони хориҷӣ ва рушди равандҳои рақамикунонии бизнеси сайёҳӣ ба ҷумхурии ин иштироки ширкатҳои сайёҳӣ дар намоишгоҳҳои сайёҳӣ дар хориҷи кишвар ба шумор меравад. Вале, на ҳамаи ширкатҳои ватанӣ имконияти ширкат намудан дар чунин намоишгоҳҳоро доранд.

Дар шароити имрӯза ширкатҳои сайёҳӣ кӯшиш менамоянд, ки бозори молу хизматрасониҳо, яъне бизнеси сайёҳии худро рушд диҳанд. Дар айни замон Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз мамлакати рушддиҳандаи соҳаи сайёҳӣ ва меҳмонхонадорӣ шинохта шудааст.

Тазакур бояд дод, ки дар кишвари мо миқдори меҳмонхонаҳои дараҷаи олии хориҷӣ ва ватанӣ зиёд шуда истодааст. Тибқи маълумотҳои расмӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2023 миқдори умумии то 300 меҳмонхонаҳои хурду калон расонда шудааст, аз ҷумла меҳмонхонаҳои 6-то панҷситорадор,

17-тоаш чорситорадор, 19-тоаш сеситорадор, ки дар онҳо низоми PMS (Property Management System) барои идоракунии автоматии меҳмонхонаҳо ҷорӣ карда шудааст.

Қоршиносони байналмилалӣ сиёсати пешгирифтаи 140 кишвари ҷаҳонро дар самти «Саёҳат ва туризм» мавриди таҳлили ҳамаҷониба қарор дода, Тоҷикистонро ҳамчун самти туристӣ ояндадор арзёбӣ кардаанд. Маврид ба ёдоварист, ки соли 2023 ба Тоҷикистон 1151,9 ҳазо нафар шаҳрванди хориҷӣ ташриф овардааст, ки аз ин шумора 999,3 ҳазор нафарашон ҳамчун сайёҳ ба кишвари мо сафар карданд [5, с.360]. Тибқи маълумотҳои оморӣ Агентии омор теъдоди сайёҳон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 000 000 нафар гузаштааст. Бағайр аз ин дар кишвар ҳар сол конфронсҳои гуногуни илмӣ, чорабиниҳои сатҳи байналмилалӣ, вохуриҳои сарони давлатҳои Созмони Ҳамкории Шанхай дар Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронида мешавад, ки ба рушди соҳаи меҳмонхонадорӣ таъвият мебахшад. Маълумотҳои дар боло оварда аз муҳимияти мавзӯи интиҳоб кардаи мо шаҳодат медиҳад.

Аз маълумотҳои расмӣ бармеояд, ки дар нимсолаи аввали соли 2023 ба Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 135 мамлакати ҷаҳон сайёҳон омадаанд. Маълумоти оморӣ барои давраҳои муайян дар ҷадвал 1 оварда шудаанд. Масалан агар соли 2022 296,3 нафар сайёҳон ба Тоҷикистон сафар карда бошанд, соли 2023 теъдоди онҳо ба 1000000 нафар расидааст [5, с.360].

Даромад аз пешниҳоди хизматрасониҳои сайёҳӣ низ назаррас аст. Соли 2022 даромад 12789,9 ҳазор сомони ро ташкил дод бошад, соли 2023 ширкатҳои сайёҳӣ 22818,8 ҳазор сомонир даромад гирифтаанд, 50% -ин даромади меҳмонхонаҳоро ташкил медиҳад.

Ҷадвали 1. Нишондиҳандаҳои асосии омили соҳаи сайёҳӣ (туризм)

№	Нишондиҳандаҳо	2019	2020	2021	2022	2023
1.	Ҷамъи шаҳрвандони хориҷие, ки тибқи маълумоти мақомоти сарҳади давлатӣ ба ҷумҳурий ворид шудаанд, ҳаз. нафар	1154	1319	410,1	517,6	1151,9
2.	Теъдоди шаҳрвандони хориҷие, ки тибқи маълумоти мақомоти сарҳади давлатӣ ҳамчун сайёҳ ворид шудааст. ҳаз. нафар	1035	1257	350,6	296,3	999,3
3.	Шумораи ширкатҳои сайёҳӣ, адад	146	161	224	235	242
4.	Даромад аз пешниҳоди хизматрасониҳои сайёҳӣ. ҳаз. сомонӣ	16928,1	24497,9	7677,0	12789,9	22818,8

Сарчашма: Маҷмӯаи омили вилояти Суғд-2024. Сарраёсати Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вилояти Суғд. с. 355

Чи хеле, ки аз ҷадвали 1. маълум гашт, соли 2023 теъдоди шаҳрвандони хориҷие, ки тибқи маълумоти мақомоти сарҳади давлатӣ ба ҷумҳурӣ ворид шудаанд нисбат ба соли 2019- 2,1 ҳаз. нафар кам гаштааст. Теъдоди шаҳрвандони хориҷие, ки тибқи маълумоти мақомоти сарҳади давлатӣ ҳамчун сайёҳ ворид шудааст дар соли 2023 нисбат ба соли 2019 -35,7. ҳаз. нафар кам шудаанд. Шумораи ширкатҳои сайёҳӣ дар соли 2023 нисбат ба соли 2019 - 96 адад зиёд гаштаанд. Даромад аз пешниҳоди хизматрасониҳои сайёҳӣ дар соли 2023 нисбат ба соли 2019 - 5890,7 ҳаз. сомонӣ зиёд гаштаанд.

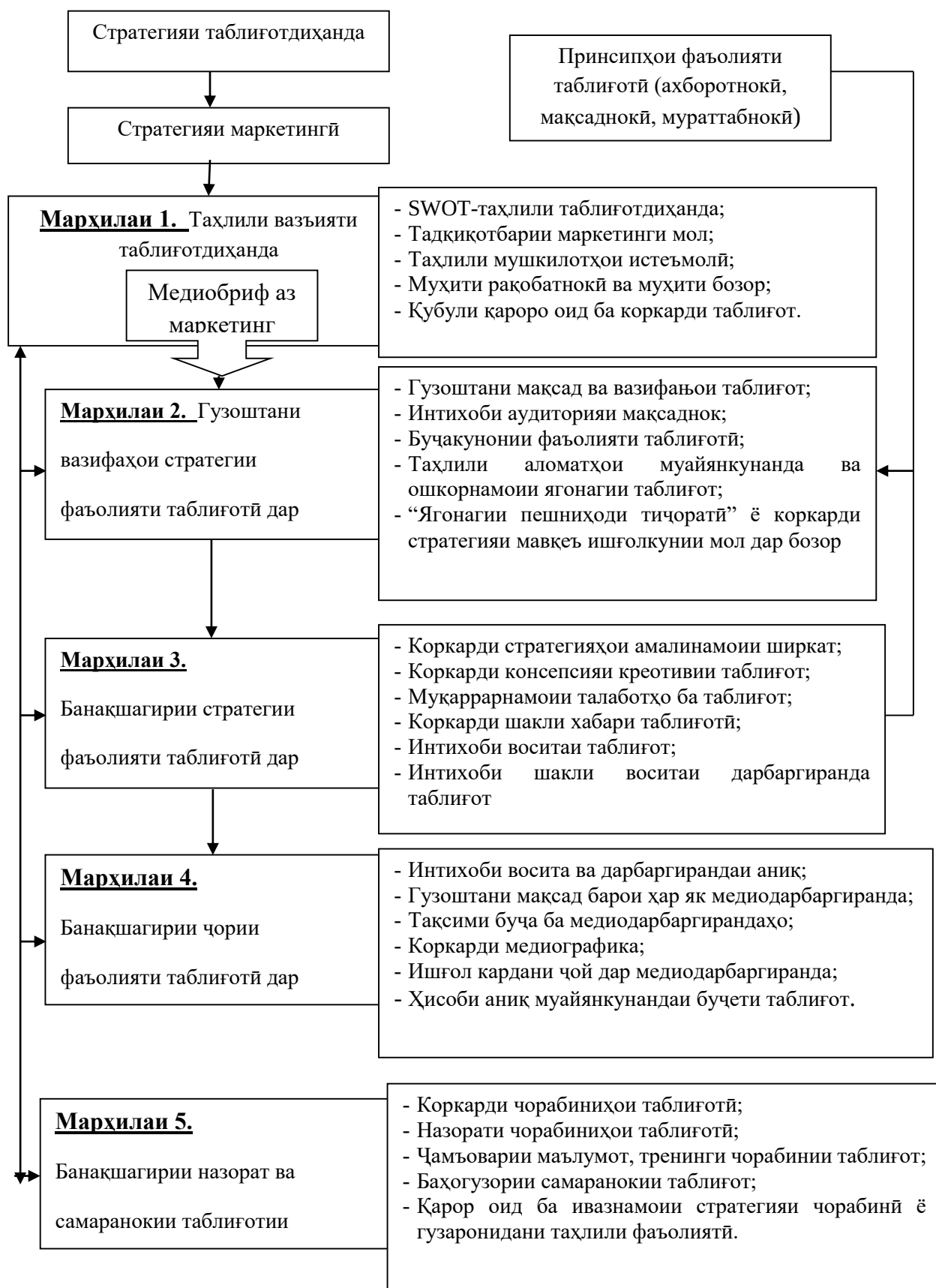
Субъектҳои асосии чараёни фаъолияти таблиғот метавонанд низоми кор ва иҷрои нақшаи истеҳсоли ва хизматрасониҳояшон пурра аз ҳамдигар фарқкунанда бошанд. Барои мушоҳидаҳои алоқамандӣ ва нақши алоҳидаи субъектҳои алоҳидаи фаъолияти таблиғот тамсилаи сохтори ташкили фаъолияти онҳоро ҳаҷун чараёни аз ҳам вобаста омӯхтани лозим аст.

Дар фаъолияти ширкатҳои сайёҳӣ низоми гуногуни банақшагирии чорабиниҳои таблиғотӣ пешниҳод шудаанд, ки тартиби корбарии таблиғотро шарҳ медиҳанд. Яке аз сарчашмаҳои бозътимод, ки моҳияти банақшагирии фаъолияти чорабиниҳои таблиғотиро дар марҳилаҳои гуногун низоми банақшагирии онҳоро дида баромадан мумкин аст, ки аз рӯи алгоритми пешниҳоднамудаи Василев Г.А., нишон дода шудааст, дар расми 1. оварда шудааст [6, с.102].

Дар ин росто, барои сафар ба Тоҷикистон таъмин намудани дастрасии осон ва камхарҷ ҳаётан муҳим мебошад, зеро дар мавриди баръакс сайёҳ имкон дорад, ки мамлакати дигарро барои саёҳат интихоб намояд. Дар чараёни фаъолияти таблиғотӣ ҳар як корманди ширкатҳои сайёҳӣ нақш ва функцияҳои худро доранд, ки самаранокии чорабиниҳои таблиғотӣ аз онҳо вобаста буда метавонанд.

Дар фаъолияти таблиғот навіҳои зерини субъектҳоро иштирокчиҳои асосӣ мешуморанд, ки инҳо ба шумор мераванд:

- ✓ таблиғотдиҳанда;
- ✓ оҷонсии таблиғотӣ;
- ✓ воситаҳои ахбори омма (ВАО);
- ✓ ёридиҳандаҳе, ки таблиғотдиҳанда ва оҷонсии таблиғотиро дар омода намудани маводҳои таблиғотӣ (марказҳои аксбардорӣ, киностудияҳо, нашрияҳо ва ғайраҳо) ёрӣ медиҳанд.

Расми 1. Низоми гуногуни банақшагирии ҷорабиниҳои таблиғотӣ

Гузоштани мақсадҳо ояндаи истифодаи таблиғотро дар ширкатҳои сайёҳӣ муайян намуда ва ҳамчунон барои баҳогузори самаранокии он шароит фароҳам меоранд. Коркарди мақсадҳои таблиғот зерсохторҳои ширкатро дар маҷмӯъ ӯҳдадор менамояд, ки дар якҷоягӣ амал намоянд. Маҳз

дар ҳамин асос зарурияти банақшагирии чараёни таблиғот ё чорабиниҳои он пайдо мешавад. Дар ҳолати коркарди нақшаҳо оиди таблиғот мақсадҳои аввалиндараҷа ва дуюмдараҷа аз якдигар фарқ мекунад. Мақсадҳои аввалиндараҷа дар шакли қайдкардашуда пешниҳод мешаванд. Чунин зарурият дар он асос меёбад, ки ҳангоми фаъолияти банақшаگیرӣ зуд-зуд мушкилотҳо омӯхта мешавад ва аз ин рӯ ҳатогҳои амалӣ кам рӯҳ медиҳанд. Бе дурусту дақиқ интиҳоб ва гузоштани мақсад имконияти босуботи ташкил намудани фаъолияти таблиғотӣ ғайриимкон аст.

Дар алгоритми пешниҳодшуда тарзи банақшагирии чорабиниҳои таблиғотӣ аз рӯи хусусият ва низоми фаъолияти субъектҳои алоҳидаи он иҷрои вазифаҳои гуногун нишон дода шудаанд. Шакли мазкури банақшаگیرӣ, низоми умумии баргузориҳои чорабиниҳои таблиғотиро нишон медиҳад, ки бо дарназардошти омӯхтани ҳар як марҳилаи он ба мақсадҳои ниҳии таблиғотӣ ва дар маҷмӯъ маркетингӣ ноил шуданро кафолат медиҳад.

Таҷрибаи хориҷӣ ва ватанӣ дар соҳаи таблиғот нишон медиҳад, ки мунтазам ва маҷмӯан гузаронидани чорабиниҳои таблиғотии дар асоси стратегияи маркетингӣ коркардашуда дар муқоиса бо таблиғотҳои, ки ҷудогона ва ё дар як вақт коркард мешаванд, самаравӣ нисбатан зиёдтар медиҳад. Ширкатҳои сайёҳии мо низ имрӯз барои ҷалби сайёҳон ва рушди бизнеси худ барои таблиғот намудани молу хизматрасониҳои сайёҳӣ таҷрибаҳои хориҷиро истифода бурда самаравӣ хубро ба даст оварда истодаанд. Барои он ки дар фаъолияти ширкати сайёҳӣ таблиғот вазифаашро самаранок иҷро намояд, мол ва ё хизматрасониҳои ширкатҳои сайёҳӣ бояд маҷмӯи хусусиятҳо ва манфиатҳои дошта бошад, ки талаботҳои муайяни истеъмолкунандагонро яъне сайёҳонро қонеъ карда тавонад. Таблиғот бояд маълумотҳоро оид ба манфиатҳои асосӣ ва хусусиятҳои диққатҷалбкунандаи молу ҳадамот паҳн намояд. Инчунин, маълумотҳо бояд дақиқ бошанд ва манфиатнокиҳои ҳақиқии мол ё инки хизматрасониро дарбар гиранд.

Хуллас таблиғот на танҳо оиди мол, хизматрасонӣ ва ширкат ба истеъмолкунандагон иттилоот медиҳад, балки образ ва асосҳои иҷтимоӣ-психологӣ онро ташаккул дода мавқеи онро дар муҳити рақобатпазир таъмин мекунад. Асоси ҳама намудҳои таблиғоти фаъолро ду қисмати муҳими нақшавӣ ташкил медиҳад: концепсияи рекламаи мулоҳизакардашуда ё стратегияи таблиғот ва стратегияи эҷодии таблиғот мебошад, ки ширкатҳои сайёҳӣ бояд барои пешравии бизнеси сайёҳии худ ин ду қисматро самаранок истифода баранд.

Ҳамин тавр, таблиғот имрӯзҳо яке аз соҳаҳои инкишофёфтаи бизнеси сайёҳӣ ба ҳисоб меравад. Вай натавонад маълумотҳои заруриро оид ба молу хизматрасониҳои сайёҳӣ паҳн намоинад, балки яке аз воситаи коммуникатсионии низоми иқтисодӣ мебошад. Илова ба дигар вазифаҳои

асосии ба таблиғот дахл дошта, таблиғот одатан ба коркард ва паҳн намудани маълумот оид ба мол, нигоҳдории обрӯи ширкат равона карда шудааст. Иттилооти таблиғотӣ аз дигар иттилоот бо он фарқ менамояд, ки он вазифаи панддихиро иҷро намуда, истеъмолкунандаро яқин менамояд, ки молу хадмоти ин ё он ширкатро харидорӣ намояд.

Рӯйхати адабиёти истифодашуда:

1. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 28.12.2024., ш. Душанбе.-26 с.

2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳифзи ҳукуки истеъмолкунандагон» (10 сентябри, № 72), Душанбе, соли 2004;

3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи туризм» Душанбе аз 19.05.2009, № 5, мод.337.

4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи савдо ва хизматрасонии маишӣ», бо тағйири иловаҳо (14 март, № 1075), Душанбе, соли 2014.

5. Маҷмӯаи омили вилояти Суғд - 2024. Сарраёсати Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вилояти Суғд, 432 с.

6. Абдуалимов А., Қодирова М.И. Иқтисодиёти туризм, дастури таълимию методӣ барои донишҷӯёни донишқадаю донишгоҳҳои олий. Душанбе-2012 . 174 саҳ

ТАЪСИРИ РАҚАМИСОЗИИ ИДОРАКУНИ БА РАҚОБАТПАЗИРИИ МАРКЕТИНГИИ КОРХОНАҲОИ ДОРОИ ШАКЛИ МОЛИКИЯТАШОН МУХТАЛИФ

Юсуфӣ Ғолиб Ғанизода

ассистенти кафедраи моликиноӣ ва фаъолияти гумрукии

Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии

тиҷорати Тоҷикистон дар шаҳри Хуҷанд

E-mail: ve2020929569848@mail.ru

Шарҳи мухтасар: Мақола таъсири татбиқи технологияҳои рақамиро дар идоракунии корхонаҳо ва натиҷаҳои он ба рақобатпазирии маркетинг дар шаклҳои гуногуни моликият таҳлил мекунад. Ҷавобҳои гуногуни таъсир вобаста ба шаклҳои моликият (давлатӣ, хусусӣ, кооперативӣ) омӯхта шудаанд. Муаллиф нишон медиҳанд, ки рақамисозӣ на танҳо самаранокӣ таҳлил ва қабули қарорҳоро зиёд мекунад, балки робита бо муштариёро беҳтар намуда, мавқеи бозориро таҳким мебахшад. Мақола ҳамчунин мушкилоти татбиқи рақамисозиро муайян мекунад ва пешниҳодҳои сиёсӣ ва амалии рушди рақамии маркетингро дар Тоҷикистон таҳлил менамояд.

Ҳадафи мақола таъмини фаҳмиши илмӣ ва амалӣ дар самти афзоиши рақобатпазирии корхонаҳо тавассути технологияҳои рақамӣ мебошад.

***Калидвожаҳо:** рақамисозии идоракунӣ маркетинг рақобатпазирӣ шакли моликият корхонаҳои давлатӣ ва хусусӣ таҳлили иттилоотӣ CRM ва платформаҳои рақамӣ.*

ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ УПРАВЛЕНИЯ НА МАРКЕТИНГОВУЮ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЙ С РАЗЛИЧНЫМИ ФОРМАМИ СОБСТВЕННОСТИ

Юсуфи Голиб Ганизода

*ассистент кафедры товароведения и таможенной деятельности
Института экономики и торговли Таджикского государственного
университета коммерции в г. Худжанде
E-mail: ve2020929569848@mail.ru*

***Аннотация:** В статье анализируется влияние внедрения цифровых технологий в систему управления предприятиями и их результаты на маркетинговую конкурентоспособность организаций с различными формами собственности. Изучены различия в проявлении данного влияния в государственных, частных и кооперативных предприятиях. Автор отмечает, что цифровизация не только повышает эффективность анализа и принятия управленческих решений, но и улучшает взаимодействие с клиентами, укрепляя рыночные позиции компаний. В работе также определены проблемы, возникающие при реализации цифровизации, и предложены политические и практические меры по развитию цифрового маркетинга в Республике Таджикистан. Цель статьи — обеспечить научное и практическое понимание повышения конкурентоспособности предприятий посредством цифровых технологий.*

***Ключевые слова:** цифровизация управления, маркетинг, конкурентоспособность, форма собственности, государственные и частные предприятия, аналитическая обработка данных, CRM и цифровые платформы.*

THE IMPACT OF MANAGEMENT DIGITALIZATION ON THE MARKETING COMPETITIVENESS OF ENTERPRISES WITH DIFFERENT FORMS OF OWNERSHIP

Yusufi Golib Ganizoda

*assistant of the department of management and marketing of
Institute of Economics and Trade of the State Trade University*

Annotation: The article analyzes the impact of implementing digital technologies in enterprise management systems and their outcomes on the marketing competitiveness of organizations with different forms of ownership. The study examines the varying effects observed in state-owned, private, and cooperative enterprises. The author highlights that digitalization not only enhances the efficiency of analysis and decision-making but also improves customer relations, thereby strengthening the market position of companies. The paper also identifies challenges in the process of digital transformation and offers policy and practical recommendations for the development of digital marketing in Tajikistan. The main goal of the study is to provide both scientific and practical insights into improving enterprise competitiveness through the use of digital technologies.

Key words: management digitalization, marketing, competitiveness, form of ownership, state and private enterprises, data analytics, CRM, and digital platforms.

Дар шароити рушди босуръати иқтисоди ҷаҳонӣ ва афзоиши рақобати бозорӣ, ворид намудани технологияҳои рақамӣ ба фаъолияти идоракунӣ ва маркетинг яке аз омилҳои асосии баланд бардоштани самаранокии корхонаҳо маҳсуб меёбад [2]. Дар даҳсолаи охир равандҳои рақамисозӣ дар иқтисодиёти ҷаҳонӣ ба воситаи таҳлили маълумотҳои калон, автоматизатсияи равандҳо ва татбиқи стратегияи маркетингӣ ба як қувваи асосии ташаккули рақобати бозор табдил ёфтаанд [4].

Рақамисозӣ на танҳо воситаи осонкунии раванди идоракунӣ, балки механизми таъсиррасон ба самаранокии маркетинг, робита бо мизоҷон ва эҷоди арзиши нав дар бозор мебошад [5]. Дар Тоҷикистон низ татбиқи технологияҳои рақамӣ барои баланд бардоштани рақобатпазирии корхонаҳо аҳамияти калон дорад. Дар Паёми ҷамъасолаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ–Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон, борҳо ба масъалаҳои таҷдиду навсозии техника ва технология, таҳкими пойгоҳи молиявии корхонаҳои ватанӣ, ҷалби сармоягузорӣ ва баланд бардоштани рақобатпазирии молистеҳсолкунандагони ватанӣ ва рақамикунонии иқтисодиёт таъкид мегардад. Аз ин лиҳоз солҳои 2025-2030 ҳамчун «Солҳои рушди иқтисодиёти рақамӣ ва иноватсия» эълон гардид [1].

Маркетинг ҳамчун ҷузъи муҳими системаи идоракунӣ ва воситаи асосии робита бо бозор бо ҷорӣ кардани технологияҳои рақамӣ шакли нави амалиётӣ гирифта, самаранокии равандҳои фурӯш ва таҳлилро зиёд мекунад

[2]. Рақамисозии идоракунии маъноӣ истифодаи васеи технологияҳои иттилоотӣ, шабакаҳои иҷтимоӣ, системаи CRM, маълумотҳои калон ва алгоритмҳои зехни сунъиро дорад, ки дар маҷмӯъ самаранокии қабули қарорҳо ва идоракунии равандҳои маркетингиро баланд мебардоранд [2].

Маркетинг дар муҳити рақамӣ на танҳо воситаи таблиғ, балки воситаи таҳлил ва идоракунии муносибатҳои муштарӣ мебошад. Рақамисозӣ имконият медиҳад, ки корхонаҳо рафтори истеъмолкунандагонро пешгӯӣ намоянд, стратегияи нархгузорӣ ва таблиғро зуд мутобиқ созанд ва сатҳи қаноатмандии муштарӣро баланд бардоранд [4]. Таъсири рақамисозӣ вобаста ба шакли моликияти корхонаҳо гуногун аст. Дар корхонаҳои давлатӣ асоси рақамисозӣ баланд бардоштани шаффофият ва самаранокии хизматрасонӣ мебошад. Маркетинг дар ин бахш хусусияти иттилоотӣ дошта, ба беҳтар намудани робита бо шахрвандон равона мешавад [5]. Ҷорӣ намудани системаҳои иттилоотӣ давлатӣ ва порталҳои хизматрасонии электронӣ имконият медиҳад, ки робитаи муассиса бо шахрвандон беҳтар гардад ва сатҳи қаноатмандии онҳо афзоиш ёбад [6].

Дар баҳши хусусӣ рақамисозӣ ҳамчун воситаи асосии рақобат истифода мешавад. Корхонаҳои хусусӣ тавассути маркетинги рақамӣ, таблиғи онлайн, маркетинги иҷтимоӣ, таҳлили маълумотҳои калон ва автоматизатсияи равандҳо метавонанд мавқеи бозори худро тақвият бахшанд [3]. Истифодаи системаҳои CRM ба онҳо имкон медиҳад, ки муносибати фардӣ бо муштарӣро нигоҳ доранд, таблиғоти мақсаднок анҷом диҳанд ва содиқати муштарӣро баланд бардоранд [2].

Корхонаҳои хурд ва кооперативӣ, ки захираҳои маҳдуд доранд, бештар аз воситаҳои арзонтарини рақамӣ истифода мебаранд, мисли фурӯши онлайн тавассути шабакаҳои иҷтимоӣ, маркетинги мундариҷавӣ ва рекламаи ҳадафнок [4]. Гарчанде сатҳи рақамисозии онҳо пасттар аст, таъсири он ба рақобатпазирӣ назаррас мебошад, зеро онҳо метавонанд мустақиман ба бозор бароянд ва муштарӣро нав пайдо намоянд [3].

Рақамисозӣ ба фаъолиятҳои маркетингӣ аз якҷанд ҷиҳат таъсир мерасонад:

- он имкони таҳлили амиқи бозорро фароҳам меорад, ки бо истифода аз маълумотҳои калон ва абзорҳои таҳлилии рақамӣ корхона метавонад талабот ва рафтори истеъмолкунандагонро дақиқ муайян намояд [2].

- рақамисозӣ равандҳои қабули қарорҳоро суръат мебахшад, ки дар муҳити рақобатии имрӯза муҳим мебошад [3].

- рақамисозӣ таҷрибаи муштарӣро беҳтар менамояд.

Воситаҳои рақамӣ, мисли чат-ботҳо, барномаҳои мобилӣ ва хизматрасонии онлайн сатҳи қаноатмандии муштарӣро зиёд мекунанд [4]. Бо вучуди ин, татбиқи рақамисозӣ бо як қатор мушкилот рӯ ба рӯ аст. Дар

Тоҷикистон норасоии инфрасохтори рақамӣ, сатҳи пасти саводи рақамии кормандон, камбуди мутахассисони соҳавӣ ва набудани механизмҳои ҳавасмандгардонии молиявӣ чараҳои рақамисозиро маҳдуд мекунад [2]. Дар баъзе корхонаҳо равандҳои идоракунӣ ва маркетинг бо усулҳои анъанавӣ сурут мегиранд, ки самаранокии онҳо ро қоҳиш медиҳад [5].

Барои рушди самараноки рақамисозӣ ҳамкориҳои байни давлат, бахши хусусӣ ва муассисаҳои илмӣ муҳим аст. Давлат метавонад тавассути ҳавасмандгардонии андозӣ ва грантҳои инноватсионӣ шароити мусоид фароҳам оварад, дар ҳоле ки соҳибкорон бояд сатҳи кадрҳои рақамӣ ва стратегияи рақамисозии маркетингро тақвият бахшанд [3]. Дар натиҷа, рақамисозии идоракунӣ ҳамчун механизми муосири баланд бардоштани рақобатпазирӣ метавонад нақши муҳим дар рушди устувори иқтисодӣ ва самаранокии маркетингӣ бозад. Он на танҳо самаранокии фаъолияти маркетингиро афзоиш медиҳад, балки имкониятҳои нав барои эҷоди арзиши иловагӣ, қалби муштариён ва тавсеаи бозор фароҳам меорад [2]. Танҳо бо тақмили инфрасохтор, таълими кадрҳо ва сиёсати ягонаи давлатӣ рақамисозӣ метавонад ба таври воқеӣ ба баланд бардоштани рақобатпазирии маркетингӣ дар корхонаҳои дорои шакли моликияти гуногун мусоидат намоад [3].

Рӯйхати адабиёти истифодашуда:

1. Паёмҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ». – Душанбе, 28.12.2023.
2. OECD. *Digital Transformation in Enterprises*. – Paris, 2022.
3. Давлатов А.Ш. Иқтисоди рақамӣ ва дурнамои он дар Тоҷикистон. – Душанбе, 2023.
4. Котлер, Ф., Келлер, К. *Marketing Management*. – Pearson Education, 2022.
5. Лейдон, К., Травер, С. *E-Commerce: Business, Technology, Society*. – Pearson, 2021.
6. Портер, М. *Competitive Advantage in the Digital Era*. – Harvard Business Review, 2021.

ИСТИФОДАИ ТЕХНОЛОГИЯИ РАҚАМИ ДАР ИСТЕХСОЛИ МАҲСУЛОТУ ХИЗМАТРАСОНИ

Мирзошехова Дилбар Иркинҷоновна

муаллими калони кафедраи иқтисод ва соҳибкорӣ

Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии тижорати Тоҷикистон

Суроға: 735700, Тоҷикистон, Хуҷанд, хиёбони 1, к. 169

Телефон: 92-726-77-47

***Аннотасия:**Технологияҳои рақамӣ барои баланд бардоштани самаранокии фаъолияти соҳибкорӣ ва таъмини даромади устувор дар дурнамои стратегӣ тарҳрезӣ шудаанд. Натиҷаҳо нишон доданд, ки технологияҳои рақамӣ ба таври умум бо рушди иқтисодии ширкатҳо ва минтақаҳо дар адабиёти мавҷуда алоқаманданд. Марҳилаҳои асосии рушди рақамӣ аз таҳияи стратегияи расмӣ, таъини марказҳои масъулият ва таҳияи харитаи роҳ барои рақамисозии корхонаи саноатӣ иборатанд. Таъсиси системаи ҳавасмандгардонии ғайримолиявӣ ва омӯзиши кормандон, инчунин таъмини навоарӣ дар асоси қарорҳои рақамӣ.*

***Калидвожаҳо:** Рақамисозӣ, рушди иқтисодӣ, рушди саноат, корхонаҳои саноатӣ, назария, марҳилаҳои рушд, технологияҳои иттилоотӣ.*

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЦЕФРАВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОИЗВОДСТВЕ ПРОДУКЦИИ И УСЛУГ

Мирзошехова Дильбар Иркинджановна

*Старший преподаватель кафедры экономики и предпринимательства
Института экономики и торговли Таджикского государственного
университета коммерции*

Адрес: 735700, Таджикистан, г. Худжанд, проспект I, кв. 169.

Телефон: 92-726-77-47

***Аннотация:** Цифровые технологии призваны повысить операционную эффективность бизнеса и обеспечить устойчивые потоки доходов в стратегической перспективе. Результаты показали, что цифровые технологии в существующей литературе, как правило, устойчиво ассоциируются с экономическим ростом компаний и регионов. Ключевыми этапами цифрового развития является создание формальной стратегии, назначение центров ответственности и разработка дорожной карты цифровизации для промышленного предприятия. Создание системы нефинансовой мотивации и обучения сотрудников, а также обеспечение инноваций на основе цифровых решений.*

***Ключевые слова:** цифровизация, экономический рост, развитие промышленности, промышленные предприятия, теория, этапы развития, информационные технологии.*

USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE PRODUCTION OF PRODUCTS AND SERVICES

Mirzoshekhova Dilbar Irkinjanovna

Senior Lecturer, Department of Economics and Entrepreneurship

Annotation: *Digital technologies are designed to improve business operational efficiency and ensure sustainable revenue streams in a strategic perspective. The results showed that digital technologies are generally consistently associated with economic growth in companies and regions in existing literature. Key stages of digital development include the creation of a formal strategy, the assignment of responsibility centers, and the development of a digitalization roadmap for an industrial enterprise. Creating a system of non-financial motivation and training for employees, as well as ensuring innovation based on digital solutions.*

Keywords: *digitalization, economic growth, industrial development, industrial enterprises, theory, stages of development, information technology.*

Цифровизация представляет собой внедрение прогрессивных компьютерных информационных технологий в повседневную жизнь компаний и общества в целом для решения самых разнообразных текущих и стратегических задач. В настоящее время практически все отрасли промышленности находятся под влиянием современного этапа развития цифровых технологий, которые принято называть в литературе Индустрией. Современный мир развивается стремительными темпами, появляются новые цифровые технологии, которые все больше охватывают деятельность людей, используются во всех видах бизнеса, промышленности. Происходит цифровизация всех систем и отраслей, повышается степень использования высоких технологий в промышленности, что положительно влияет на эффективность деятельности и производительность труда в отраслях. Так, существует прямая зависимость эффективности деятельности промышленных предприятий и применения на них цифровых технологий.

Современными авторами отмечается значительное количество преимуществ и элементов ценностного предложения, которые несут в себе технические и социальные элементы Индустрии. Цифровая трансформация как важный этап преобразования внутренних бизнес-процессов с учетом внедрения перспективных информационных и компьютерных технологий, которые создают значительную добавленную стоимость в современных условиях, является перспективным направлением, не только улучшающим текущие операционные показатели бизнеса, но и способным поддержать его конкурентоспособность в долгосрочном периоде. Таким образом, предполагается, что цифровизация создает ценность для всех стейкхолдеров,

при этом однако она является Интеллектуальные бизнес-процессы в промышленности 318 технически и организационно сложным процессом, который реализуется в несколько стадий. Примечательно, что на практике не всегда становится очевидным, какие именно факторы должны быть рассмотрены руководством предприятия и внешними стейкхолдерами, например, инвесторами или финансовыми посредниками, для того чтобы определить уровень развития и необходимость дальнейших инвестиций во внутренние проекты по формированию информационной и компьютерной среды, соответствующей конкурентной обстановке.

Технологическое развитие является одним из существенных факторов экономического роста, который рассматривается в значительном количестве исследований. Технологические факторы должны исследоваться наряду с интеллектуальным, физическим и человеческим капиталом как особая форма нематериальных ресурсов, которые доступны компаниям для поддержания их конкурентоспособности. Улучшение в технологических возможностях обеспечиваются путем поддержания высококачественного инвестиционного климата и благоприятной для инноваций финансовой политики. В дополнение к этому необходимо влияние конкурентной среды, стимулирующее компании внедрять новые технологии и идентифицировать новые факторы роста, относящиеся к цифровым решениям в зависимости от уровня доходов населения в экономике. Цифровизация приносит явные выгоды бизнесу, несмотря на то, что внедрение новых подобных технологий всегда связано с первоначальным существенным оттоком капитала и необходимостью дополнительных организационных нефинансовых вложений: времени сотрудников, структурных преобразований и культурной трансформации.

Важным индикатором цифровой зрелости промышленного предприятия является наличие формализованной стратегии, которая бы отражала приоритеты инновационного и цифрового развития. Все планы должны быть задокументированы и доведены до сотрудников для наиболее эффективной их реализации. Очевидно также, что система внутренних планов по внедрению и использованию цифровых технологий в производственных финансовых и управленческих процессах должна являться частью общей стратегии и соответствовать существующей архитектуре бизнес-процессов внутри компании. Для этого всем компаниям необходимо будет осуществить планы по реструктуризации внутренней среды и формированию бизнес-подразделений, которые ответственны за проведение трансформации. Стратегия должна наметить важные точки трансформации, которые затронут технологии индустрии 4.0 в ближайшие годы в первую очередь. Для большинства производственных компаний такая сфера относится к основным бизнес-процессам, то есть изготовлению продуктов и оказанию услуг. Не

менее часто цифровизации подвергаются вспомогательные бизнес-процессы, такие как транспортировка материальных ценностей и сбор данных о внешней рыночной среде или внутренних бизнес-процессов. Вторым рассмотренным фактором является наличие центров ответственности и должностей, отвечающих за цифровизацию и инновационное развитие промышленного бизнеса.

Для формирования адекватных центров ответственности должно быть сформировано устойчивая непрерывная цепочка, вертикальная интегрирующая усилия сотрудников внутри компании от высшего руководства до менеджера среднего звена и линейных руководителей, также начальников подразделений, мастеров в цехах и иных специалистов, которые имеют сотрудников в подчинении. Центры ответственности должны транслировать необходимые культурные ценности и организовать бизнеспроцессы в соответствии с намеченной ранее стратегией цифровой трансформации. Интеграция всех бизнес-процессов в подразделениях для выполнения общей стратегией цифровой трансформации является важнейшим залогом для получения стабильных и предсказуемых результатов, что способно снизить финансовые негативные последствия от неэффективных действий сотрудников на первых этапах внедрения цифровых технологий.

Результаты показали, что цифровые технологии в существующей литературе, как правило, устойчиво ассоциируются с экономическим ростом компаний и организаций. Ключевыми этапами цифрового развития является создание формальной стратегии, назначение центров ответственности и разработка дорожной карты цифровизации для промышленного предприятия, создание системы нефинансовой мотивации и обучения сотрудников, а также обеспечение инноваций на основе цифровых решений и должного уровня компьютерной безопасности.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Ибрагимова, Р. С. Стратегический маркетинг: Учебное пособие / Р. С. Ибрагимова. – Иваново. Ивановский государственный университет, 2014. – 560 с.
2. Ҳабибов С.Ҳ., Фақеров Ҳ.Н., шаропов Ф.Р., Мирзоалиев А.А. Менеҷмент. Душанбе, “Ирфон”- 2005. 308с.
3. Калюжнова, Н. Я. Современные модели маркетинга: учебное пособие для вузов / Н. Я. Калюжнова, Ю. Е. Кошурникова ; под общей редакцией Н. Я. Калюжновой. – 2-е изд., испр. и доп. – Москва: Издательство Юрайт, 2024. – 170 с.

4. Карпова, С. В. Маркетинг: теория и практика: учебное пособие для вузов / С. В. Карпова. – Москва: Издательство Юрайт, 2024. – 383 с.
5. Ансофф И. Стратегическое управление –М.: Экономика, 2010-427с.
6. Международный маркетинг : учебник и практикум для вузов / А. Л. Аббаев [и др.] ; под редакцией А. Л. Аббаева, В. А. Алексунина. — Москва : Издательство Юрайт, 2020. — 362 с.

БАХШИ 4
МУАММОҲОИ ТАШКИЛ ВА ТАДБИҚИ
ҲУКУМАТИ ЭЛЕКТРОНӢ ДАР ШАРОИТИ
МУОСИР

ТАШАККУЛ ВА САМТҲОИ АСОСИИ СИЁСАТИ ДАВЛАТӢ ДАР ТАДБИҚИ ҲУКУМАТИ ЭЛЕКТРОНӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Мӯминова Нигина Равшановна

номзади ишлмҳои иқтисодӣ, дотсенти кафедраи менеҷмент ва маркетинги

Донишқадаи иқтисод ва савдои

Донишгоҳи давлатии Тиҷорати Тоҷикистон дар ш. Хуҷанд

nigina.muminova.81@mail.ru

Каримҷонзода Миҷгона

магистранти курси I-уми ихтисоси менеҷменти Донишқадаи иқтисод ва

савдои Донишгоҳи давлатии Тиҷорати Тоҷикистон дар ш. Хуҷанд

Шарҳи мухтасар: Дар мақолаи мазкур таҷрибаи муосир ва рушди ҷараёнҳои ҳукумати электронӣ мавриди омӯзиши қарор гирифтааст. Ҳадафи асосии ташаққули ҳукумати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда шуда, дар асоси он муаллифон самтҳои асосии тақомули ҳукумати электрониро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод менамоянд.

Калидвожаҳо: ҳукумати электронӣ, рақамикунонӣ, технологияи иттилоотӣ, интернет, низоми ягона.

ФОРМИРОВАНИЕ И ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ ПО ВНЕДРЕНИЮ ЭЛЕКТРОННОГО ПРАВИТЕЛЬСТВА В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

Муминова Нигина Равшановна

Кандидат экономических наук, доцент

кафедры менеджмента и маркетинга

Института экономики и торговли Таджикского государственного

университета коммерции в г. Худжанде

nigina.muminova.81@mail.ru

Каримджонзода Миҷгона

магистрант I-го курса специальности менеджмент Института экономики и

торговли Таджикского государственного университета торговли в г.

Худжанде

Аннотация: В данной статье рассматривается современный опыт и развитие процессов электронного правительства. Определена основная цель формирования электронного правительства в Республике Таджикистан, и на

этой основе авторами предлагаются направления совершенствования электронного правительства в Республике Таджикистан.

Ключевые слова: электронное правительство, цифровизация, информационные технологии, интернет, единая система.

FORMATION AND MAIN DIRECTIONS OF STATE POLICY FOR THE IMPLEMENTATION OF ELECTRONIC GOVERNMENT IN THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

Muminova Nigina Ravshanovna

Candidate of economic sciences, Associate professor of the Department of management and marketing Institute of economics and trade Tajik state university of commerce, Khujand nigina.muminova.81@mail.ru

Karimjonzoda Mijgona

graduate student of the 1-st course, Institute of economics and trade Tajik state university of commerce, Khujand

Annotation: This article examines current practices and the development of e-government processes. The primary goal of developing e-government in the Republic of Tajikistan is identified, and based on this, the authors propose areas for improving e-government in the Republic of Tajikistan.

Key words: e-government, digitalization, information technology, Internet, unified system

Нақши муассири технологияи муосири иттилоотӣ дар пешбурди фаъолияти мақомоти давлатӣ чихати расонидани хизматрасониҳои иҷтимоӣ ба унвони як муҳаррики бузург арзёбӣ гардида, дар шароити муосири ҷаҳонишавӣ ва глобализатсияи иқтисоди ҷаҳон аҳамияти ба худ хос касб менамояд.

Худи мафҳуми «electronic government» нахуст, дар ИМА ва Канада дар нимаи дуюми асри XX ки замони ба рушду инкишофи интернет ва технологияҳои информатсионӣ ҷиққати махсус меоданд, ба истифода даромад [4, с. 39]. Намунаи русии «электронное правительство» ҳамчун тарҷумаи тахтулафз ӣ аз забони англисӣ ӣ гирифта шудааст. Дар таҷрибаи кишварҳои хориҷӣ тахти мафҳуми «хукумати электронӣ» маҷмуи ҷорабиниҳои ташкиливу техникаи додугирифтӣ (мубодилаи, муносибати) давлат ва шаҳрвандон дар ҷабҳаҳои хизматрасонии давлатӣ, тичорат ва шоҳаҳои алоҳидаи ҳокимият фаҳмида мешавад.

Ин аст, ки дар Паёми наватӣ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии

Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон таъкид намуданд, ки: “Дар соли 2025-ум доир ба масъалаҳои пешгирӣ кардани таъсири хавфҳои эҳтимоли ба иқтисоди миллӣ, ташаккули «иқтисоди сабз», рақамикунонии хизматрасониҳои давлатӣ ва истифодаи васеи ҳисоббаробаркуниҳои ғайринақдӣ тадбирҳои мушаххас андешида шаванд” [1].

Мақсади асосии таъсиси «ҳукумати электронӣ» ва истифодаи имзои электронии рақамӣ дар он аст, ки фаъолияти мақомоти давлат ӣ манфиатнок ва барои шаҳрвандон бештар дастрас гардад. «Ҳукумати электрон ӣ» таъминкунандаи идоракунии давлатӣ бо истифода аз компютер ва технологияи коммуникатсионӣ буда, дар натиҷаи роҳандозии он самаранокии фаъолияти мақомоти давлатӣ якчанд маротиба боло рафта, имкониятҳои шаҳрвандон низ дар тамос бо мақомоти давлат ӣ зиёд мешавад ва он барои рушди муносибатҳои ҷамъиятӣ ва иқтисодӣ мусоидат мекунад.

Ҳукумати электронӣ - ҳуҷҷати электронӣ, мафҳуме мебошад, ки дар охири асри XX пайдо шуда то имрӯз барои бисёриҳо як чизи дар назар оддӣ, вале то дараҷаи зарурӣ ҳанӯз номафҳум боқӣ мондааст. Мушоҳидаҳо нишон медиҳанд, ки шаҳрвандон дар бораи мафҳумҳои «ҳукумати электронӣ» маълумоти кофӣ ӣ надоранд, ҳатто ҳолатҳое мешавад, ки шаҳрвандон чунин саволҳо медиҳанд: «Агар ҳукумати электронӣ таъсис дода шавад, пас ҳукумати асл ӣ чи кор мекунад ва кучо мешавад?». Чунин саволҳо ва сатҳи фаҳмиш зарурати оммафаҳм ва бозкушоии мафҳумҳое аз қабili «ҳукумати электрон ӣ» ва «имзои электронии рақамӣ» пеш меорад, зеро дар асри навин тақрибан тамоми кишварҳои ҷаҳон ҳукумати электронӣ таъсис додаву аз бартариятҳои комили технологияҳои муосир истифода мебаранд.

Ҳукумати электрон ӣ имконоти нави идоракунии давлат ӣ мебошад, ки тавассути истифода аз технологияи иттилоотию коммуникатсион ӣ (минбаъд ТИК) дар кори идораҳо ва муассисаҳои давлат ӣ ба нафъи шаҳрвандон ва тижорат сурат мегирад.

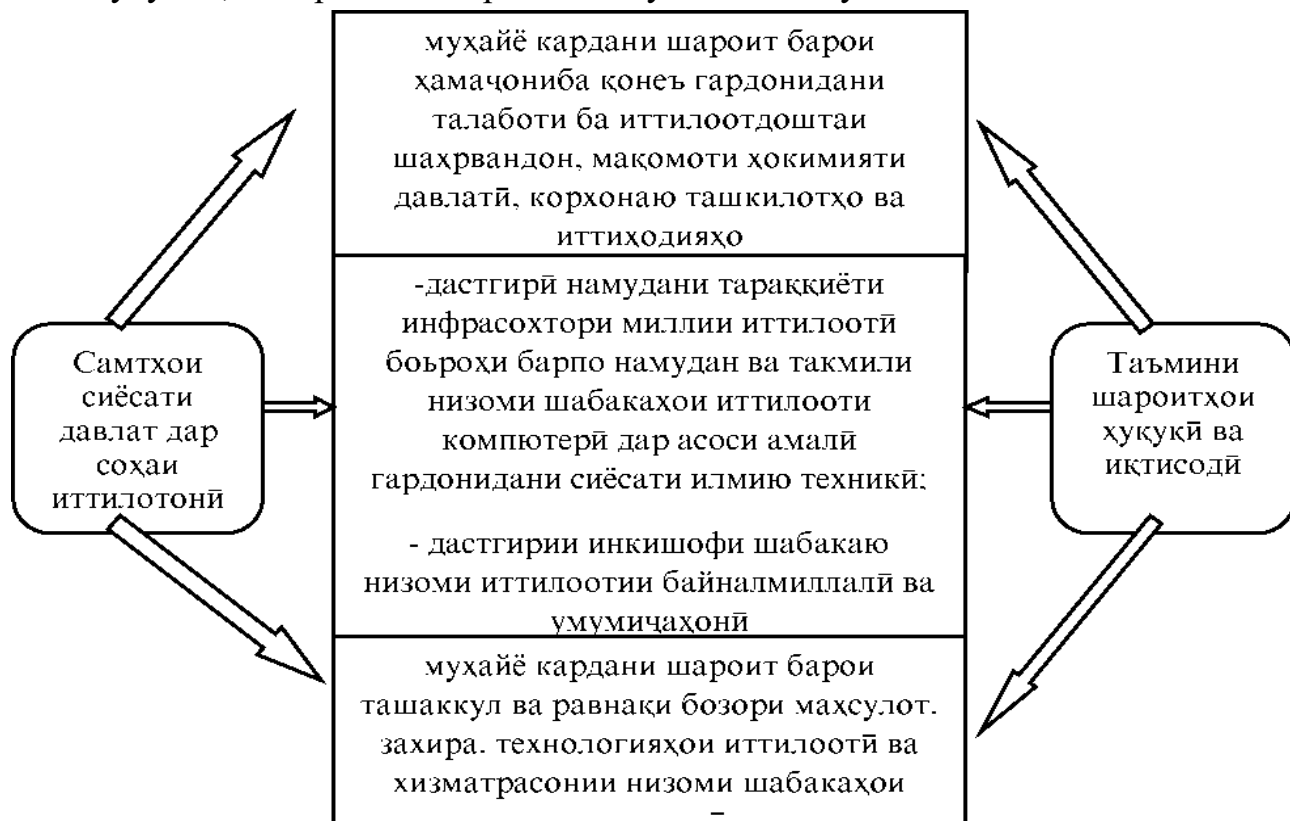
Ҳукумати электрон ӣ низоми гардиши санадҳои электронии идоракунии давлат ӣ буда, дар худкорсозии тамоми равандҳои мудирӣ дар миқёси кишвар асос ёфтааст.

Самтҳои асосии сиёсати давлатӣ дар соҳаи иттилоотонӣ дар расми 1 оварда мешавад.

Ҳукумати электрон ӣ ҷойгузин ва такмилдиҳандаи давлат нест, балки тарзи нави ҳамкории давлат ва ҷомеаҳо бо истифода аз технологияҳои информатсионии коммуникатсиониро муайян мекунад, то ки самарабахшии хизматрасониҳои давлатиро афзоиш диҳад.

Дар замони муосир ҳукумати электронии “равзанаи ягона” аҳамияти бештар пайдо мекунад. Иттилооти технология имконоти коммуникатсияи

сиёсиро хеле вусъат мебахшад ва барои дастрасӣ ба шаклҳои нави ҳамгироии байни ҳукумат, тиҷорат ва шаҳрвандон мусоидат мекунад.

Афзалияти ҳуҷчатгузории электронӣ дар он аст, ки суръати ҳуҷчатгузорӣ тезонида шуда, зарурати ҳароҷоти маблағи зиёд барои харидорӣ ва нигоҳдории воситаҳои чопкунӣ, қоғаз ва дигар мавод аз байн меравад. Ҳуҷчати расмӣ аз ҳисоби ғавран гузаштан аз як компютер ба компютери дигари коргузори давлатӣ ба зудӣ аз зинаҳои дафтарсолорӣ (бюрократӣ) ба боло мебарояд. Ба шарофати пурра худкорсозии тарзи қабули аризаҳо ва пардохти маблағҳо тавассути хазинаҳои электронӣ имконоти шахсони ришвахору ғасодзада маҳдуд мегардад. Шаҳрвандон метавонанд ба осонӣ ҳуҷҷатро пешниҳод намуда, рафти иҷрои онро назорат намоянд.

Расми 1. Самтҳои асосии сиёсати давлатӣ дар соҳаи иттилоотӣ

Чӣ ҳақиқат дигари мусбати он боз дар ин аст, ки ҳоҷати ба дигар шаҳрвандонҳо сафар кардан ва ё умуман аз муассиса ба берун баромадан аз байн меравад.

Технологияи иттилоотӣ - коммуникатсионӣ метавонад ғайрияти давлатро барои шаҳрвандон шаффофтар гардонад. Ҳукумат метавонад технологияи иттилоотӣ ва коммуникатсиониро барои беҳбудии кори шӯъбаҳои худ истифода барад [6 с. 115]. Масалан, интернет метавонад барои паҳн кардани иттилоот ба мардум ва барои расонидани хизматҳои лозимӣ ба

аҳоли муфид бошад. Ҳукумати электронӣ ин воситаи расонидани иттилоот ва хизматрасониҳои мавҷудаи давлатӣ барои шаҳрвандон, соҳибкорон ва дигар шохаҳои ҳокимияти давлатӣ ва кормандони давлатӣ мебошад. Дар ин сурат, муроҷиатҳои шахсӣ хеле кам шуда, тавассути технологияи иттилоотӣ - коммуникатсионӣ ба мақомоти дахлдор муроҷиат мекунанд:

Ҳукумат-бо-Шаҳрванд (G2C) - дар байни давлат ва шаҳрвандон;

Ҳукумат-бо-Бизнес (G2B) - дар байни давлат ва бизнес;

Ҳукумат-бо-Ҳукумат (G2G) - дар байни шохаҳои гуногуни ҳокимияти давлатӣ;

Ҳукумат-бо-Кормандон (G2E) - дар байни давлат ва хизматчиёни давлатӣ.

Таҷрибаи пешрафтаи мамлакатҳои хориҷа гувоҳӣ медиҳад, ки дар асри навин қариб тамоми кишварҳои ҷаҳон ҳукумати электронӣ таъсис дода, аз бартариятҳои комили технологияи муосири иттилоотӣ истифода мебаранд [4. с.157].

Ҷумҳурии Тоҷикистон низ ҳамқадам бо давлатҳои дигари ҷаҳони дар пайи тараққӣ ва рушдҳои ин соҳаи басо муҳим тадбирҳо андешида, бо роҳандозии барномаҳои давлатӣ сол то сол ба натиҷаҳои дилхоҳ ноил мегардад. Имрӯз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон низ санадҳои меъёрии ҳукукии танзимкунандаи соҳаи зикргардида қабул гардида, масъулин барои татбиқи онҳо камар бастаанд.

Бо мақсади таъсиси ҳукумати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон як қатор чорабиниҳо гузаронида шуда, санадҳои меъёрии ҳукукии танзимкунанда қабул ва мавриди татбиқ қарор дода шудааст.

Ташкили ҳукумати электронӣ дар кишвар аз барномаҳои давлатии тасдиқшуда таҳти унвони “Технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ барои рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон” (2003) ва “Рушд ва татбиқи технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон” (2004) сарчашма мегирад. Барои амалисозии ин барномаҳо тадриҷан қорҳои муҳиме анҷом дода шуданд. Ин барномаҳо, аз ҷумла ташаккули шабакаи корпоративии давлатии интернет, афзоиши нуқтаҳои дастрасии оммавӣ ба шабакаи интернет дар саросари ҷумҳурӣ, таъсиси портали ҳукуматӣ ва вебсайтҳои мақомоти давлатиро дар бар мегиранд.

Дар айни замон, барои рушди соҳаи мазкур дар Тоҷикистон санадҳои зерин низ дар шакли қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилоотӣ», «Дар бораи ҳуҷҷати электронӣ», «Дар бораи иттилоот», «Дар бораи ҳифзи иттилоот» ва «Дар бораи имзои электронии рақамӣ» ва ғайра, қабул гардидаанд.

Санадҳои меъёрии номбурда барои дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис додани технологияҳои иттилоотӣ, шабакаҳо ва низомҳои автоматии иттилоот

ӣ, ҳамчунин ба танзим даровардани тартиби истифодаи ҳуҷҷатҳои электронӣ, мубодилаи иттилоот тариқи каналҳои электронӣ ва татбиқи имзои электронии рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон равона карда шудаанд.

Бояд қайд намуд, ки баъд аз қабули қонунҳои номбурда истифодаи ҳуҷҷати электронӣ ҳанӯз ҳам рушди зарурии худро наёфтааст ва дар марҳилаи ҳозира дар кишвари мо ин воситаҳо ба таври пурра ва бояду шояд истифода намешаванд.

Яке аз ташаббусҳои муҳими Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти чорӣ намудани барномаи ҳукумати электронӣ ва гузаштан ба рақамикунории идоракунии давлатӣ ва кор бо технологияи информатсионӣ-коммуникатсионӣ - ин қабули қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Консепсияи ташаккули ҳукумати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» [3] асоси воқеӣ дар самти таъсиси ҳукумати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Консепсияи мазкур ба ҳадафҳои ҳукумати электронӣ, инчунин ҳалли вазифаҳои зерин кўмак менамояд:

- кор карда баромадан ва чорӣ намудани системаҳои иттилоотии таҳлилии вазифавӣ (минбаъд СИТ), ки чараёни қабул гардидани қарорҳои идоракуниро дар доираи мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатиро дар назар дорад;

- худкоркунонии ҳамкориҳои байниидоравӣ дар чараёни қабули қарорҳои идоравӣ;

- баланд бардоштани дараҷаи шаффофият ва ошкорбаёнӣ иттилоот дар бораи фаъолияти мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ, васеъ намудани имконоти дастрасӣ ва иштироки бевоситаи шаҳрвандон, муассисаҳо ва созмонҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ба чараёнҳои ташаккул ва ташҳиси қарорҳое, ки дар ҳама сатҳҳои идоракунии давлатӣ қабул карда мешаванд;

- баланд бардоштани сифати чараёнҳои маъмурию идоракунӣ;

- таъмини фаврият ва назорати натиҷаҳои фаъолияти мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ;

- таъмини сатҳи зарурии амнияти иттилоотии ҳукумати электронӣ ҳангоми фаъолияти он;

- рушд ва истифодаи васеи васоити таъмини дастрасии шаҳрвандон ва муассисаҳо аз минтақаҳои дурдаст ба иттилоот дар бораи фаъолияти мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ;

- бартараф намудани “нобаробарии рақамӣ” (нобаробарӣ дар байни шаҳрвандон дар истифодаи технологияҳои информатсионӣ-коммуникатсионӣ, ки ба асоси тафовути иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва мавқеияти ҷуғрофӣ ӯ муайян карда мешавад), ки яке аз вазифаҳои марказии таъмини самаранокии ҳукумати электронӣ буда, аз тариқи рушди ТИК – инфрасохтор (рушди шабакаҳои алоқавӣ худудӣ, баланд бардоштани сифати алоқа,

компьютеркунонии аҳолӣ, рушди интернет дар саросари кишвар) амалӣ карда мешавад [3].

Аз ҷумла масъулони Хадамоти алоқаи назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таъкид менамоянд, ки тамоми вазорату идораҳои давлатӣ бо шабакаи ягонаи электронӣ пурра омода карда шудаанд ва вазорату идораҳо аз ин шабака дар сатҳи зарурӣ истифода мебаранд. Дар ҳолати дуруст истифода намудан аз барномаи ҳукумати электронӣ коргузори дар ин ҷо он соҳа ба тадриҷ пеш рафта, истифодаи хуччатгузори коғазии зиёд аз байн меравад. Муддати чанде аст, ки байни вазорату идораҳои мамлакат алоқаи ягона суръат гирифта, интиқоли дилхоҳ маводи истифодашаванда дар қўтоҳтарин муҳлат тариқи шабакаи ягонаи иттилоотӣ анҷом дода мешавад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон бо шарофати истиқлоли давлатӣ имрӯз узви чандин ташкилоту созмонҳои бонуфузи байналмилалӣ буда, бо аксарияти кишварҳои пешрафтаи минтақа ва ҷаҳон робитаҳои фарҳангӣ, иқтисодӣ ва сиёсӣ дорад. Дар самти ташкили ҳукумати электронӣ ҳам мутахассисони кишвар таҷрибаи давлатҳои пешқадамро омӯхтаанд ва аз ин таҷриба дар таъсиси ҳукумати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода намудаанд.

Дар замони муосир техника ва технология дар пешрафти тамоми соҳаҳои ҳаёти мардум нақши асосиро касб мекунад. Кишварҳое, ки дар татбиқи технологияҳои информатсионӣ -коммуникатсионӣ ва ҳукумати электронӣ ба пешравии назаррас ноил гардидаанд, пеш аз ҳама, ба масъалаҳои омода намудани кадрҳои баландсавбодҳои ин соҳаи муҳим, рушди инфрасохтори иттилоотӣ, зина ба зина баланд бардоштани сатҳи дониши хизматчиёни давлатӣ ва ҷорӣ намудани усулҳои нави техникӣ диққати зарурӣ медиҳанд. Дар раванди ҷаҳонишавӣ, асосан кишварҳое муваффақ мешаванд, ки дар бозори ҷаҳонӣ ҳамчун истеҳсолкунанда иштирок менамоянд ва ҷилави ин равандро низ ба даст гирифта, дар татбиқи технологияҳои информатсионӣ коммуникатсионӣ ва рушди ҳукумати электронӣ нақши назаррас мегузоранд.

Рӯйхати адабиёти истифодашуда

1. Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 28 декабри соли 2024 ш. Душанбе.

2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилоотӣ». Душанбе, 2001с., № 40

3. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Консепсияи ташаккули ҳукумати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 30 декабри соли 2011, № 643.

4. Альгин А. П. Государственная политика и управление в 2 ч. Часть 2. Уровни, технологии, зарубежный опыт: учебник для вузов / 2-е изд., стер. – Москва: Издательство Юрайт, 2021. – 484 с.

5. Киселов А. С. История зарождения и формирования идеи электронного управления государственными делами в России и за рубежом: сравнительно-правовой аспект. С. 39-44 cyberleninka.ru

6. Муллоев Д. Назарияи идораи давлатӣ. “Эр-граф”. Душанбе 2013. – 256 с.

АСОСҶОИ НАЗАРИЯВИИ СИЁСАТИ ГУМРУКӢ ДАР ШАРОИТИ ИҚТИСОДИЁТИ КУШОД

Игамназаров Нурбекҷон Имомназарович

*номзади илмҳои иқтисод, дотсент мудири кафедраи молиносии ва
фойдолияти гумрукӣ Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии
тиҷорати Тоҷикистон дар шаҳри Хуҷанд
Igamnazarov83@mail.ru*

Анотатсия: *Ин мақола асосҳои назариявии сиёсати гумрукиро дар иқтисоди кушод бахшида шудааст. Равишҳои асосии назариявӣ, аз қабili назарияи афзалиятҳои муқоисавӣ, назарияи ҳифзи бозори дохилӣ ва консепсияҳои муосири сиёсати тағйирпазир ва стратегияи гумрукӣ баррасӣ мешаванд. Дар мақола таҳлилҳо ва тамоюлҳои муосири марбут ба ҷаҳонишавӣ ва ҳамгироӣ ба иқтисоди ҷаҳонӣ, инчунин роҳҳои баланд бардоштани самаранокии танзими гумрукӣ дар иқтисоди кушода таҳлил шудааст.*

Калидвожаҳо: *Сиёсати гумрукӣ, сиёсати иқтисодӣ, иҷтимоиёт, тариф, танзими иқтисодӣ, робитаҳои иқтисодии хориҷӣ, танзимкунандаҳои иқтисодӣ, давлат, содирот ва воридоти мол, назорати содироту воридот*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ТАМОЖЕННОЙ ПОЛИТИКИ В ОТКРЫТОЙ ЭКОНОМИКЕ

Игамназаров Нурбекджон Имомназарович

*кандидат экономических наук, доцент, заведующий
кафедрой товароведения и таможенного дела*

*Института экономики и торговли Таджикского государственного
университета коммерции в г. Худжанд*

Аннотация. *Данная статья посвящена изучению теоретических основ формирования таможенной политики в условиях открытой экономики. Рассматриваются основные теоретические подходы, такие как теория*

сравнительных преимуществ, теория защиты внутреннего рынка, а также современные концепции гибкой и стратегической таможенной политики. В работе анализируются современные вызовы и тенденции, связанные с глобализацией и интеграцией в мировую экономику, а также пути повышения эффективности таможенного регулирования в условиях открытой экономики.

Ключевые слова: Таможенная политика, экономическая политика, социальная политика, тариф, экономическое регулирование, внешнеэкономические связи, экономические регуляторы, государство, экспорт и импорт товаров, экспортно-импортный контроль.

THEORETICAL FOUNDATIONS OF CUSTOMS POLICY IN AN OPEN ECONOMY

Igamnazarov Nurbekjon Imomnazarovich

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Head of the Department of "Commodity Studies and Customs Activities" Institute of Economics and Trade of the Tajik State University of Commerce in Khujand

Abstract. This article examines the theoretical foundations of customs policymaking in an open economy. Key theoretical approaches, such as the theory of comparative advantage, the theory of domestic market protection, and modern concepts of flexible and strategic customs policy, are discussed. The paper analyzes contemporary challenges and trends associated with globalization and integration into the global economy, as well as ways to improve the effectiveness of customs regulation in an open economy.

Keywords: Customs policy, economic policy, social policy, tariff, economic regulation, foreign economic relations, economic regulators, state, export and import of goods, export-import control

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯзҳои аввали соҳибистиқлолӣ ислоҳотро дар ҳама бахшҳои тиҷорату иқтисод амалӣ гардонида истодааст ва дар ин раванд батакмили бомароми фаъолияти гумрукӣ низ таваҷҷуҳи пайваста зоҳир менамоянд [2].

*Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат,
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон*

Давлат тӯли қарнҳо арзи вучуд дошта, масъалаҳои гуногуни иқтисодию ижтимоиро, ки дар чорчӯбаи қонуниятҳои айнии таърихию ҷамъиятӣ ва иқтисодӣ суръат мегиранд, ба манфиати инсон ва ҷомеа истифода мекунад.

Қисмати гузашта ва ҳозираи иқтисод, доираи амалиёт, мақсаду вазифа, тарз ва услуби инкишофу таҳаввули он яқинан набуда, зери нуфузи

субъектҳои асосии он одамон, давлат, корхонаҳо бо тадриҷ тақмил ва густариш меёбад. Дар ин ҳалқа таъсири давлат дар чехраи (шахсияти) ҳукумат нисбатан бузург буда, самт ва тамоюли пешрафт, рушду нумӯъ, мақсаду вазифа, тактика ва стратегияи онро муайян менамояд.

Сиёсати иқтисодии давлат ин чораҳои мақсадноки давлат дар соҳаи идораи иқтисодиёт мебошад[4]. Мувофиқи ақидаи профессор Райзберг сиёсати иқтисодии давлат ин хати амали давлат оид ба таъмини иҷрои мақсаду вазифаҳо ва муаммоҳои иҷтимоию иқтисодӣ мебошад[5].

Сиёсати иқтисодӣ ҳамчун кулли тадбир ва амалиётҳои иқтисодие мебошанд, ки давлат бо воситаи онҳо мақсад ва вазифаҳои дар пешистодаи худро дар амал тадбиқ намуда, масъалаҳои иқтисодӣ ва иҷтимоии мамлакатро тибқи дархост, имконият ва манфиати худ ҳаллу ҷалб менамояд.

Сиёсати иқтисодӣ мустақиман аз сатҳ ва дараҷаи сиёсати пештара ва ҳозираи давлат, вазъ ва ҳолати иқтисодиёт, қарору қарордодҳои пештара ва амалкунанда, вазъи дохилӣ ва бурунмарзии мамлакат, ҳолати хоҷагӣ ва бозор, дараҷаи ғайриқарбдорӣ иқтисодӣ, тамоили рушд ва касодии иқтисод, тақозои арза ба молу ҳадамот ва ғайра вобастагӣ дорад.

Азбаски ҳаёти иқтисодию иҷтимоии мамлакат қадам ба қадам зерӣ таъсири силсилаҳои иқтисодӣ (бӯҳрон, рукут, ҷунбиш, раванг) тағир меёбад, бинобар ин сиёсати иқтисодӣ низ вобаста ба хусусиятҳои ҳар яке аз ин марҳилаҳо ҳарҳела суръат мегирад.

Сиёсати иқтисодӣ бевосита бо сиёсати дохилӣ, байналхалқӣ, идиологияи давлат ва сиёсати ҳарбӣ алоқаманд мебошад. Дар он фикру зикри сиёсӣ ва иҷтимоии ҳукумат, ғояҳо ва ақидаҳои сиёсии давлат инъикос гардида, барои ташаккули низоми иқтисодӣ ва таҳкурсии он заминаҳои моддӣ муҳайё мекунад.

Мақсади сиёсати иқтисодӣ мустақиман бо мақсади танзими иқтисодӣ ва сиёсати иҷтимоӣ ҳамроҳанг буда, дар ягонагӣ мақсади давлати ба иқтисоди бозории иҷтимоӣ рӯовардари муайян мекунад. Ба ҷумлаи ингуна давлатҳое, ки иқтисодашон афзалиятан ба манфиати иҷтимоӣ нигаронида шудааст ИМА, Германия (Олмон), Япония ва ғайраро номбар мекунам.

Ба сифати меъёрҳои муайянкунандаи мақсади иҷтимоии сиёсати давлат озодии иқтисодӣ, адолати иқтисодӣ, ҳифзи иҷтимоӣ, самаранокии иҷтимоию, иқтисодӣ, муозинати умуми иқтисодӣ, истиқрори нарх, дараҷаи баланди шуғли аҳоли, рушди иқтисод, тавозунии амалиётҳои савдои хориҷӣ ва ғайра пешкаш карда мешаванд.

Озодии иқтисодӣ маҷмӯи тадбирҳое, ки давлат бо воситаи онҳо ҳададу ҳуқуқ, меъёр ва доираи амалиёти субъекти иқтисодиро перомуни интиҳоби озодонаи шакл ва намуди ғайриқарбдорӣ иқтисодӣ, соҳибкорӣ корҷаллонӣ ва истифодаи воситаҳои худӣ, харидан ва фурӯштани объекти моликият ҳуқуқ

атвори тавлидгарон, миёнаравон, фурушандагон ва истеъмолгарон дар бозор, нақш ва мақоми коллективҳои меҳнатӣ ва иттифоқи касаба дар иқтисод муайян мекунад суръат мегирад.

Яке аз вазифаҳои давлат таъмин кардани адолати иқтисодӣ мебошад. [3]. Он ҳамчун узви таркибии мақсади сиёсати иқтисодӣ дар низомҳои гуногуни иқтисодӣ ҳархела ба роҳ монда мешавад. Дар шароити сотсиализм таҳти адолати иқтисодӣ муносибатҳои тақсими баробар тибқи меҳнати баробар, муносибатҳои якхела нисбат ба неъматҳои моддӣ фаҳмида мешавад. Дар шароити бозор бошад он ҳамчун муносибатҳои давлат оид ба рафтору кирдори нек нисбат ба фаъолияти субектҳои иқтисодӣ, ба ҳисоб гирифтани манфиат ва имконияти онҳо оид ба тавлид ва тақсими неъматҳову ҳадамот, таъмини шароитҳои якхела оиди истифодаи захираҳои иқтисодӣ ва омилҳои истеҳсолот мувофиқи қобилият ва ғайра тасаввур карда мешавад, ки онҳо ҷавҳари асосии иқтисоди бозорӣ мебошанд.

Робитаҳои иқтисодии хориҷӣ дар зерӣ таъсири танзикуниҳои гуногун яъне фишангҳое, ки ба бавучудоии робитаҳо таъсир мерасонанд ва рушди онҳоро дар системаи ягонаи самараноки сиёсӣ иқтисодӣ, ки манфиати давлатро ҳимоя мекунад равона менамоянд, ташаккул ва амалӣ мешавад. Танзимкунандаҳои робитаҳои иқтисодии хориҷӣ иқтисодӣ ва ташкилию амрдиҳанда шуда метавонанд.

Танзимкунандаҳои иқтисодӣ ба манфиатҳои иқтисодии бавучудой ва амалии робитаҳои мазкур таъсир мерасонанд. Ба онҳо дохил мешаванд: таносуби талабот ва пешниҳод; таносуби нархҳои ва дохилӣ (ватанӣ), таруфаҳо, қурбҳои асбобҳо, фоизи қарз, таносуби сатҳи рушди истеҳсоли молҳои (қор, хизмат) ҷаҳонӣ ва милли аз рӯи ҳажм, сифат ва самаранокии онҳо, ҳавасмандии иқтисодӣ, пешгӯиҳо, нақшаҳо, барномаҳо ва ғ. Бояд дар хотир дошт, ки дар иқтисодиёти бозорӣ нақша директивӣ намебошад. Инҳо ҳамчун муайянкунандаи мақсадҳои рушд ва маълумкунандаи муҳими ҳиссаҳои макроиқтисодӣ мебошад.

Танзимкунандаҳои ташкилию амрдиҳанда – ин танзимкунандаҳои хусусияти ҳукумфармоию маъмурӣ дошта мебошанд. Онҳо таъсири мақсадноки мустақими давлат ва мақомотҳои онро дар ташкил ва рушди робитаҳои иқтисодии хориҷӣ бо воситаи санадҳои директивӣ дар назар дорад. Ба онҳо дохил мешаванд: ҳиссақунонӣ ва ҷавозномақунонии содирот ва воридоти мол (қору хизмат); ҷавозномақунонии фаъолиятҳои махсус; механизми фуруши ҳатмии қисми даромади асбобӣ аз содироти мол (қору хизмат); низомҳои гумрукӣ; барасмиятдарории гумрукии воридот ва содироти молҳо; назорати асбобӣ; назорати гумрукӣ; назорати содиротӣ; назорати воридотӣ ва ғ[3].

Аз тарафи давлат танзими фаъоли робитаҳои иқтисодии хориҷӣ мақсади асосии сиёсати иқтисодии хориҷӣ ба ҳисоб меравад.

Сиёсати иқтисодии хориҷии давлат – ин фаъолияти мақсадноки давлат оиди ташкил ва истифодаи робитаҳои иқтисодии хориҷӣ барои пурқувваткунии иқтисоди худ (сиёсӣ, иқтисодӣ, ҳарбӣ, иҷтимоӣ, экологӣ ва ғ.) ва иштироки самаранок дар иқтисоди ҷаҳонӣ мебошад. Сиёсати иқтисодии хориҷӣ бештар аз ҳолати тавозуни пардохт вобаста аст[6].

Сиёсати иқтисодии хориҷии ҚТ аз принтсипҳои мазкур асос меёбад:

1) гузариши субъектони хоҷагидорӣ ва соҳибкорӣ аз созишҳои якмаротибаи иқтисодии хориҷӣ ба доимӣ;

2) нигаронидани (самтгирӣ) фаъолияти иқтисодии хориҷӣ (ФИХ) ба ояндаи дур;

3) ҳимояи бозори миллий ва ҳавастмандгардонии иқтисодиёти миллий;

4) ҳисобидани сиёсати иқтисодии хориҷӣ ҳамчун қисми асосии сиёсати хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Сиёсати иқтисодии хориҷӣ дорои ҷиҳатҳои мӯҳлатӣ ва ҳудудӣ мебошад.

Ҷиҳати мӯҳлатии сиёсати иқтисодии хориҷӣ амали давлатро аз рӯи ташаккул ва истифодаи робитаҳои иқтисодии хориҷӣ дар мӯҳлати ҷорӣ ва дар мӯҳлати дур (оянда) муайян менамояд. Бинобар ин сиёсати иқтисодии хориҷӣ сиёсати ҷорӣ ва сиёсати ояндаи дурро дар бар мегирад.

Сиёсати иқтисодии хориҷии ҷорӣ дар танзими ғаврии ФИХ амалӣ мешавад.

Қисмати гузашта ва ҳозираи иқтисод, доираи амалиёт, мақсаду вазифа, тарз ва услуби инкишофу таҳаввули он яқоҳанг набуда, зери нуфузи субъектҳои асосии он – одамон, давлат, корхонаҳо бо тадриҷ такмил ва густариш меёбад. Дар ин ҳалқа таъсири давлат дар ҷеҳраи (шахсияти) ҳукумат нисбатан бузург буда, самт ва тамоюли пешрафт, рушду нумӯъ, мақсаду вазифа, тактика ва стратегияи онро муайян менамояд.

Сиёсати гумрукӣ – ин қисми таркибии сиёсати дохилӣ ва берунии давлат, системаи чораҳои ба рафтори иштирокчиёни ФИХ таъсиррасон, ки ба рушди иқтисодиёти миллий нигаронида шудааст, танзими савдои хориҷӣ, ҳалли вазифаҳои тичоратию сиёсӣ оид ба ҳимояи бозори дохилӣ, таъмини беҳатарии иқтисодӣ ва миллии давлат мебошад.

Сиёсати гумрукии ҳар кадом давлат бо принтсипҳои ягонагӣ, мӯътадилӣ, мустақилиятӣ, баробарҳукукӣ, кушод ташкил карда мешавад.

Объектҳои сиёсати гумрукӣ ин иштирокчиёни ФИХ, дигар гурӯҳҳои иҷтимоие, ки манфиати онҳо бо сиёсати гумрукӣ вобастааст мебошанд.

Мундариҷаи сиёсати гумрукӣ бо таъсири омилҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ муайян мешавад.

Ба омилҳои сиёсии ба сиёсати гумрукӣ таъсиррасон инҳо дохил мешаванд:

- сиёсати давлатӣ ва ҷаъолияти мақомоти ҳокимияти давлатӣ, ки манфиат ва мақсадҳои рушди давлатро муайян менамоянд;

- сиёсати дохилӣ – системаи принципҳо, самтҳо ва шаклҳои ҷаъолияти давлат ва ниҳодҳои он, ки сохти сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии бадастовардашударо нигоҳ ва инкишоф медиҳанд;

- сиёсати иқтисодӣ – системаи чораҳо ва амалҳо дар соҳаи иқтисодиёт, ки ба самти протсессии иқтисодӣ мувофиқи мақсад, вазифа ва манфиатҳои давлат таъсир мерасонанд;

- сиёсати иқтисодии хориҷӣ – системаи чораҳо ва ҳаракатҳо дар соҳаи рушд ва танзими муносибатҳои иқтисодӣ бо дигар мамлакатҳо, аз он ҷумлаи ташкилдиҳандаҳои ин сиёсат – сиёсати тижоратӣ, сиёсати инвестисионӣ, сиёсати асбӯрӣ;

- сиёсати иҷтимоӣ – муносибатҳои гурӯҳҳои иҷтимоӣ оид ба нигоҳдорӣ ва тағйирдиҳии умумии мавқеи иҷтимоии аҳоли ва табақаҳои он.

Омилҳои муҳими иқтисодие, ки мундариҷаи сиёсати гумрукии давлатро муайян мекунанд:

- суръати афзоиши маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ;

- динамикаи ҷаъолнокии инвестисионӣ ва инноватсионӣ, иқтисодии илмӣ ва техникаӣ;

- сатҳи таваррум;

- ҳолати системаи молавӣ;

- ҳолати системаи қарзӣ ва банків;

- ҳаҷм ва динамикаи сектори иқтисодиёти пинҳонӣ;

- ҳаҷми қарзи дохилиро берунӣ давлат;

- ҳаҷм ва сохтори содироту воридот ва ғайра.

Омилҳои асосии иҷтимоӣ, ки ба мундариҷаи сиёсати гумрукӣ таъсир мерасонанд:

- вазъи иҷтимоии аҳолии мамлакат, аз он ҷумла тафриқаи он аз рӯи аломати амвол;

- ояндаи рушди иҷтимоӣ;

- сатҳи зинадагии аҳоли;

- сатҳи бекорӣ ва ғайра.

Ҳангоми коркард ва татбиқи сиёсати гумрукӣ инчунин омилҳои берунӣ ба назар гирифта мешаванд, ки ба онҳо дохил мешаванд:

- ҳолат ва тамоюли рушди савдои байналхалқӣ ва туризм;

- узвияти мамлакат ба ташкилотҳои байналхалқӣ ва минтақавӣ;

- иштирок дар иҷрои талаботи шартномаҳо, муоҳидаҳо (конвенсияҳо), созишномаҳои байналхалқӣ дар соҳаи ФИХ, ҷаъолияти гумрукӣ ва ғайра.

Дар самти асосии сиёсати гумрукӣ марҳилаи рушди муносири Ҷумҳурии Тоҷикистон аз таркибҳои сиёсии зерин иборатанд:

- сиёсати гумрукию тарифӣ;
- сиёсат дар самти танзими ғайритарифии ФИХ;
- сиёсати мукамалгардонии назорати гумрукӣ;
- сиёсати ҳавасмандгардонии ФИХ дар асоси истифодаи қонуни қоидаҳои гумрукӣ;
- сиёсати рушди прогресси илмӣ-техникӣ;
- сиёсати самараноки кадрӣ хадмоти гумрук;
- сиёсат бар зидди паҳншавии корупсия дар сохторҳои гумрук ва ғайра.

Сиёсати гумрукӣ бо усули танзими гумрукию тарифии ФИХ бо воситаи истифода намудани намудҳои мухталифи тарифҳо ва пардохтҳои гумрукӣ, методологияҳои ситонидани пардохтҳои гумрукӣ, шартҳои пешниҳоди имтиёзҳо ва сабукиҳо нисбати молҳои мамлакатҳои суствараққикарда ва тараққикардаи стода татбиқ мегардад.

Рӯйхати адабиёти истифодашуда:

1. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон.- Душанбе: Қонуният, 2017.- 136с.
2. Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмон. – Душанбе: Шарқи озод, 2020. – С.13.
3. Тафсири Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон / зери таҳрири генерал-майори хадмоти гумрук Раҳматов Неъматбой Сангиневич – Душанбе, 2020. - 805 саҳифа
4. http://www.tinlib.ru/delovaja_literatura/yeconomicheskaja_teorija_konspekt_lekcii/p12.php (санаи ташриф ба сомона 19.10.2025)
5. Курс экономики: Учебник / Под ред. Б.А. Райзберг.—ИНФРА-М, 1997.—С. 286
6. Внешнеэкономические связи: Учеб. пособие. – М.: Финансы и статистика, 2000. – С. 18

ТАКМИЛИ МАЪМУРИКУНОНИИ АНДОЗ ДАР САМТИ АНДОЗБАНДИИ ДАРОМАДҲОИ ШАХСОНИ ВОҶЕӢ ДАР ҶУМӢУРИИ ТОӢИКИСТОН

Бобоев Фарухзод Маҳкамович

муаллими калони кафедраи молиносоӣ ва фаъолияти гумрукии МДТ

«Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии

тиҷорати Тоҷикистон дар шаҳри Хучанд»

E-mail: farukhzod1983@mail.ru

Аннотатсия: Мақолаи мазкур ба масъалаи такмили маъмурикунонии андоз дар самти андозбандии даромадҳои шахсони воқеӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида шудааст. Дар таҳқиқ мушкилоти асосии татбиқи низоми амалкунандаи андозбандӣ, сатҳи пасти иҷрои уҳдадориҳои андозӣ ва зарурати боло бурдани саводнокии андозии аҳоли баррасӣ мегарданд. Муаллиф пешниҳод менамояд, ки барои баланд бардоштани самаранокӣ бояд усулҳои рақамии маъмуркунӣ ҷорӣ, механизмҳои ҳисобу пардохт содда ва меъёрҳои андоз ба шароити иҷтимоиву иқтисодии кишвар мутобиқ гарданд. Таҷрибаи давлатҳои пешрафта нишон медиҳад, ки такмили маъмурикунонии андоз ба таъмини адолат, шаффофият ва устувории молиявии давлат мусоидат мекунад.

Калидвожаҳо: маъмурикунонии андоз, низоми андоз, андозбандӣ, буҷет, шахсони воқеӣ, унсурҳои андозбандӣ ва андоз аз даромад

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НАЛОГОВОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ В НАПРАВЛЕНИИ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ ДОХОДОВ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

Бобоев Фарухзод Маҳкамович

*старший преподаватель кафедры товароведения
и таможенной деятельности*

*Института экономики и торговли Таджикского государственного
университета коммерции» в г. Худжанд*

E-mail: farukhzod1983@mail.ru

Аннотация: Статья посвящена вопросам совершенствования налогового администрирования в сфере налогообложения доходов физических лиц в Республике Таджикистан. В исследовании рассматриваются проблемы действующей системы налогообложения, низкий уровень налоговой дисциплины и необходимость повышения налоговой грамотности населения. Автор предлагает внедрить цифровые механизмы администрирования, упростить процедуры учёта и уплаты налогов, а также адаптировать налоговые ставки к социально-экономическим условиям страны. Использование международного опыта позволит повысить эффективность налоговой системы и укрепить финансовую устойчивость государства.

Ключевые слова: налоговое администрирование, налоговая система, налогообложение, бюджет, физические лица, элементы налогообложения, налог на доходы.

IMPROVEMENT OF TAX ADMINISTRATION IN THE AREA OF PERSONAL INCOME TAXATION IN THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

Farukhzod Mahkamovich Boboev

*Senior Lecturer, Department of Commodity Science and Customs Activities, State
Institution "Institute of Economics and Trade" of the Tajik State University of
Commerce in Khujand*

Email: farukhzod1983@mail.ru

Annotation: *The article focuses on improving tax administration in the field of personal income taxation in the Republic of Tajikistan. The study examines the main challenges of the current taxation system, low tax compliance, and the need to enhance taxpayers' literacy. The author suggests implementing digital administration tools, simplifying tax reporting and payment mechanisms, and aligning tax rates with the country's socio-economic conditions. Drawing on international experience, the paper concludes that improving tax administration contributes to fairness, transparency, and the financial stability of the state.*

Key words: *tax administration, tax system, taxation, budget, individuals, elements of taxation, income tax.*

Дар шароити рушди иқтисоди ҷаҳонӣ ва афзоиши муносибатҳои бозорӣ, масъалаи пурзӯр намудани низоми идоракунии андоз яке аз самтҳои калидии сиёсати иқтисодии ҳар як давлат маҳсуб меёбад. Маъмурикунонии самараноки андоз воситаи асосии таъмини даромадҳои устувори буҷет ва рушди иҷтимоию иқтисодӣ мебошад. Дар ин замина, андозбандии даромадҳои шахсони воқеӣ - ҳамчун яке аз манбаъҳои муҳими ташаккули даромади буҷет - нақши калидӣ дорад. Самаранокии ҷамъовариҳои ин намуди андоз аз сатҳи ташкилӣ, ҳуқуқӣ ва техникаӣ маъмурикунонӣ вобаста аст.

Маъмурикунонии андоз маҷмӯи тадбирҳои, ки аз ҷониби мақомоти андоз ҷиҳати таъмини ҷамъовариҳои пурраи андозҳо, назорати иҷрои қонунгузорӣ ва баланд бардоштани интизоми андозсупорӣ амалӣ мегардад. Ҳамин тавр, маъмурикунонии андозро метавон ҳамчун низоми идораи давлатӣ дар соҳаи андоз муайян кард, ки ҳадафаш ташкил ва нигоҳдории муносибатҳои мушаххас байни давлат, махсусан мақомоти андоз ва андозсупорандагон мебошад, то самаранокии низоми андозро таъмин ва баланд бардорад [5, с. 10].

Дар Тоҷикистон асоси ҳуқуқии ин раванд Кодекси андоз (бо тағйироту иловаҳои солҳои 2021–2023) ва қонунҳои соҳавӣ мебошанд. Мақомоти андоз ваколатдор мебошанд, ки назорати андоз ва мониторинги фаъолияти соҳибкоронро ба роҳ монанд. Дар айни замон, татбиқи технологияҳои рақамӣ,

аз ҷумла низоми ҳисоботи электронӣ, имконият медиҳад, ки раванди маъмурикунонии андоз шаффофтар ва самараноктар шавад.

Дар иқтисодиёти муосир сиёсати андозии давлат ба идоракунии босифат ва оқилонаи маъмурикунонии андоз равона шудааст, ки самаранокии фаъолияти низоми андозӣ ба он вобаста мебошад. Аз ин рӯ, масъалаҳои идоракунии низоми андоз дар маркази таваҷҷуҳи муносибатҳои андозӣ қарор доранд, ки ба ташаккул ва ғанигардони қисми даромадии буҷет тавассути маъмурикунонии андозҳо ва пардохтҳо равона шудаанд. [6, с.4].

Андозбандии шахсони воқеӣ на танҳо унсури муҳими низоми андози кишвар мебошад, балки ҷузъи муҳимми сиёсати иҷтимоии давлат низ ба ҳисоб меравад. [8, с.64].

Андозбандии шахсони воқеиро дар якҷоягии хусусиятҳои иқтисодӣ, молиявӣ ва сиёсӣ дида баромадан мумкин аст. Моҳияти иқтисодии он чун ба ғоидаи давлат гирифтани қисми моликияти шахсии андозсупоранда муайян карда мешавад. Моҳияти молиявии он чун ҳатмӣ будани пардохти андоз ба шакли пулӣ ва ғайригардонидани буҷетҳои маҳаллӣ ва марказӣ мебошад. Моҳияти сиёсии он аз барқароркунии низоми ҳокимияти давлатӣ ва мутобикати ҳавасмандии ҳамаи табақаҳои ҷамъият мебошад.

Дар қонунгузори андози Ҷумҳурии Тоҷикистон унсури андозбандии даромадҳои шахсони воқеӣ чунин инъикос ёфтааст:

Ҷадвали 1. - Намудҳои андоз ва объектҳои андозбандишавандаи шахсони воқеӣ*

№	Намуди андоз	Объекти андозбандишаванда
1	Андоз аз даромад	Даромади андозбандишаванда
2	Андоз аз суди саҳмияҳо	Суди саҳмияҳо
3	Андоз аз ғоизҳо	Даромад аз амонати дар бонк гузошташуда
4	Андоз аз объектҳои ғайриманқул	Биноҳои истиқоматӣ, ғайриистіқоматӣ ва иморатҳои ёрирасон
5	Андози замин ва андози ягонаи кишоварзӣ	Қитъаи замин
6	Андоз аз воситаҳои нақлиёт	Воситаҳои нақлиёт
7	Андозбандии фаъолияти соҳибкорони инфиродӣ тариқи патент ва шаҳодатнома	Фаъолияти соҳибкорӣ
9	Андозбандии фаъолияти соҳибкорони инфиродӣ дар низоми махсус	Даромади умумӣ
10	Андози иҷтимоӣ	Музди меҳнат, подошпулӣ ва дигар даромадҳо
11	Андоз аз даромад барои иҷораи молу мулкҳои ғайриманқул	Даромад аз иҷора

*Сарчашма: коркарди муаллиф дар асоси Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон. ҚСП “Нашриёти муосир” Душанбе 2024с.

Тавре ки аз чадвали 1 бармеояд, андозҳои аз шахсони воқеӣ ситонидашаванда доираи васеӣ объектҳои иқтисодиро дар бар мегиранд. Риояи дақиқи меъёрҳои ҳуқуқӣ ва истифодаи низоми электронии назорат имкон медиҳад, ки ҷамъовариҳои ин намуди андоз самараноктар гардад.

Меъёри андозҳо барои шахсони воқеӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқи муқаррароти Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2024 чунии муайян карда шудааст: (ниг. ба чадвали 2)

Ҷадвали 2. - Меъёрҳои андоз барои шахсони воқеӣ*

№	Маблағи даромади андозбандишаванда (дар як моҳ)	Меъёри андоз
1	Даромади андозбандишавандаи шахси воқеӣ-резидент аз ҷойи кори асосӣ зиёда аз тарҳи шахсӣ андозбандӣ карда мешавад.	12%
2	Даромади андозбандишавандаи шахси воқеӣ-ғайрирезидент аз кори кироӣ, ки аз манбаъҳои дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба даст оварда шудааст	20%
3	Даромади андозбандишавандаи шахсони воқеӣ берун аз ҷойи кори асосӣ, ба истиснои андози иҷтимоии суғурташаванда	15%
4	Андоз аз суди сахмияҳо	12%
5	Андоз даромади ғоизӣ	12%
6	Андоз аз объектҳои ғайриманқул	Мутобиқи қисми 1, моддаи 348 КА ҚТ
7	Андози замин ва андози ягонаи кишоварзӣ	Мутобиқи фармоиши Раиси Кумитаи андози назди Ҳукумати ҚТ №19 аз 09.01.2024
8	Андоз аз воситаҳои нақлиёт	Мутобиқи моддаи 360 КА ҚТ
9	Андоз аз даромади соҳибкорони инфиродӣ (патент ва шаҳодатнома бо шартҳои махсус)	Мутобиқи фармоиши Раиси Кумитаи андози назди Ҳукумати ҚТ №1-Ф аз 17.01.2024
10	Андоз аз даромади соҳибкорони инфиродӣ (шаҳодатнома дар низоми махсус)	6%
11	Андози иҷтимоӣ	1% ё 2%

*Сарчашма: коркарди муаллиф дар асоси Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон. ҚСП “Нашриёти муосир” Душанбе 2024с

Додаҳои ҷадвали 2 шаҳодат медиҳанд, ки меъёрҳои андоз барои шахсони воқеӣ вобаста ба манбаи даромад ва мақоми ҳуқуқии онҳо фарқ мекунанд. Ҳамзамон, андоз аз ғайрииҷтимоӣ соҳибкорони инфиродӣ ва андози замин тибқи фармоишҳои Кумитаи андози назди Ҳукумати ҚТ танзим

мегарданд, ки ин имконият медиҳад, низоми андозбандӣ бештар ба воқеияти иқтисодӣ мутобиқ гардад.

Воридоти андозҳо аз даромадҳои шахсони воқеӣ ба буҷети давлат ҳиссаи назаррас дошта барои ҳалли талаботҳои буҷетӣ ва иҷрои вазифаҳои давлат саҳми басо созгор мегузорад.

Ҷадвали 3.-Воридоти андозҳо ба буҷети давлатӣ (дар солҳои 2021-2023* млн. сомонӣ)

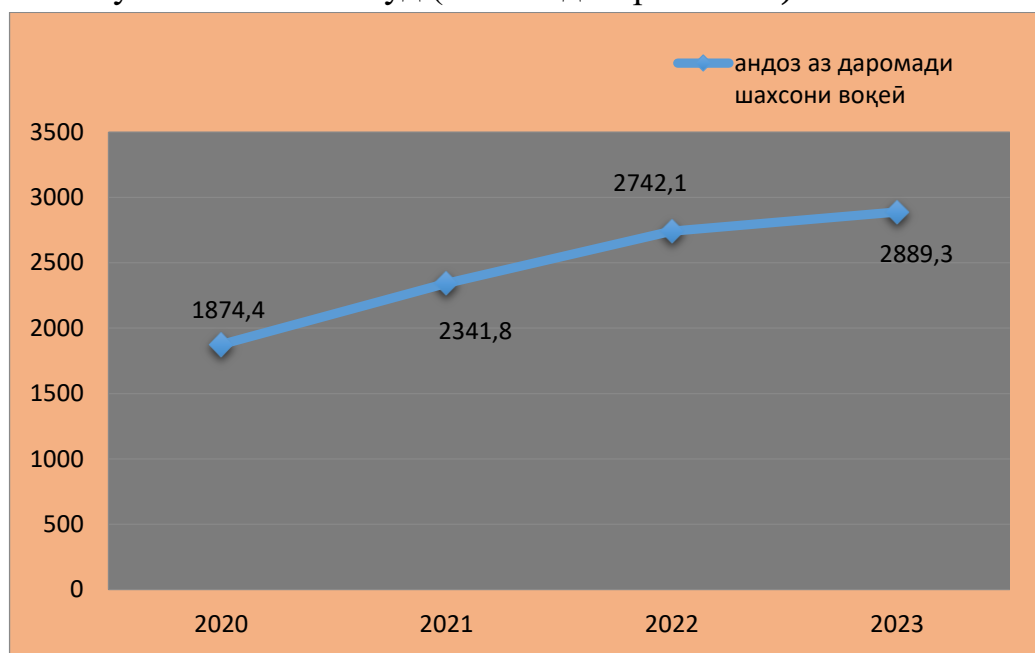
Нишондиҳанда	Солҳо					
	2021		2022		2023	
	Нақша	Иҷроиш	Нақша	Иҷроиш	Нақша	Иҷроиш
Воридоти андозҳо ба буҷети давлатӣ	18811,2	19666,4	20 489,4	21 814,0	24 105,2	25 766,8
Андоз аз даромади шахсони воқеӣ	2 341,3	2 341,8	2 710,7	2 742,1	2 889,3	2 702,9
Андоз аз даромади шахсони ҳуқуқӣ	2 113,9	2 335,9	2 554,8	3 049,5	3 364,4	3 520,1
Андози иҷтимоӣ	1951,0	2031,9	2 051,0	1 990,2	2205,0	2 250,0
Андоз аз молу мулкӣ	434,0	456,6	813,4	869,5	954,0	1019,1
Андоз аз фурӯш	12,1	12,1	12,1	14,1	22,1	22,4
Андоз аз арзиши иловашуда	8103,9	8218,3	8 589,6	8 949,0	9774,8	10619,3
Низомҳои махсуси андозбандӣ	667,8	708,8	830,9	849,4	902,0	934,3
Аксизҳо	687,6	745,2	836,1	902,0	1068,6	1253,6
Дигар даромадҳои берунӣ	686,0	907,5	910,0	1 093,0	1230,0	1547,0
Андозҳо барои захираҳои табиӣ	909,2	962,0	1 008,9	1 052,0	1252,8	1037,6
Дигар андозҳои дохилӣ	363,8	390,3	172,0	188,1	195,6	220,8
АИРА	540,7	525,1	0	0	0	0
Ҷоизи иҷроиши андоз аз даромади шахсони воқеӣ	100	110,5	100	101,2	100	106,5
Ҷоизи иҷроиши воридоти андозҳо ба буҷет	100	105,2	100	106,5	100	106,9

*сарчашма: коркарди муаллиф: дар асоси ҳисоботи Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, низоми дастраскунӣ – www.moliya.tj.

Барои муайян намудани маблағи воридшуда аз ҳисоби андозҳо аз даромади шахсони воқеӣ моро зарур омад аз маълумоти оморӣ ва сарчашмаҳои гуногун истифода намоем, то ки таҳлил возеҳ ва амиқтар гардад.

Аз маълумоти дар ҷадвали овардашуда аён аст, ки нишондиҳандаҳои қисми даромади буҷети давлатӣ аз ҳисоби андозҳо ҳамасола афзоиш ёфта истодааст, аз ҷумла, воридоти андозҳо ба буҷети давлатӣ дар соли 2023 нисбат ба соли 2021 – ба маблағи 6955,6 млн. сомонӣ ё ин ки бештар аз 36 фоиз, афзудааст.

Тамоюли афзояндаи воридоти андозҳо дар давраи солҳои 2021 - 2023 дар кишвар аз тамоюли афзояндаи маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ, рушди соҳибкорӣ ва ҷалби ҳарчи бештари сармоягузорӣ ба соҳаҳои мухталифи иқтисодӣ ҷумхурӣ вобаста мебошад. Ин тағйиротро метавон дар диаграмма чунин иникос намуд (ниг. ба диаграммаи 1).

Диаграммаи 1. - Динамикаи воридоти андоз аз даромад ба буҷети давлатӣ (млн. сомонӣ).*

* Сарчашма: коркарди муаллиф дар асоси маълумотҳои ҷадвали 2

Ҳиссаи андоз аз даромади шахсони воқеӣ дар қисми даромадҳои андозии буҷети давлатӣ дар соли 2021 11,9%, 2022 12,5% ва 2023 10,4%-ро ташкил намудааст. Танҳо дар соли 2020 воридоти андоз аз даромади шахсони воқеӣ бо сабаби бемории сироятии COVID 19 иҷро нагардидааст.

Дар соли 2022 тағйироти кулли дар қисми даромади буҷет дида мешавад зеро андоз аз даромади шахсони воқеӣ 12,5%-и даромадҳои андозиро ташкил намуда нисбат ба тамоми солҳои сипаришуда ҳиссаи бештар дорад (ниг. ба диаграммаи 2)

Аз таҳлилҳои дар боло зикргардида бар меояд, ки андоз аз даромадҳои шахсони воқеӣ дар қисми даромади буҷети давлатӣ ҳиссаи назаррас дошта доим дар ташаккулёбӣ ва зиёдшавӣ қарор дорад.

Таҳлили амалияи андозбандии даромадҳои шахсони воқеӣ нишон медиҳад, ки як қатор мушкилоти сохторӣ ва идоравӣ мавҷуданд: нокифоягии манбаи иттилоотӣ, камбудӣҳо дар назорати фосилавӣ, сатҳи пасти маърифатнокии андозии аҳоли ва мавҷудияти равандҳои бюрократӣ. Ин мушкилот нишон медиҳад, ки барои баланд бардоштани иқтидори андоз ва таъмини адолати андозбандӣ зарурати ислоҳоти ҷиддӣ дар самти маъмурикунонии андоз вучуд дорад.

Диаграммаи 2. Вазни қиёсии андоз аз даромад дар воридотҳои андозии буҷети давлатӣ (бо %)*

***сарчашма:** коркарди муаллиф: дар асоси ҳисоботи Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, низоми дастраскунӣ – www.moliya.tj.

Бо дарки муҳимияти мавзӯ, дар шароити муносири рушду таҳкими тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷомеа ва дар ин ҷода вусъат бахшидан ба раванди рақамикунонии иқтисоди миллӣ ва рушди равандҳои инноватсионии кишвар, бо ибтиқори навбатии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон зимни ироаи паёмашон солҳои 2025-2030 «Солҳои рушди иқтисоди рақамӣ ва инноватсия» эълон гардид.

Ҳамин тариқ дар сурати рушди иқтисоди рақамӣ объектҳои нави андозбандӣ ба вучуд меоянд, ки дар ин замина мақомоти андоз низ ҷораҳои андозбандии онҳоро ба роҳ мондааст.

Хизматрасонии фосилавӣ тавассути майдони электронии савдо, яъне вебсомона, интернет-портал, шлюз, мағозаи интернетӣ, платформаи савдо ё платформаи дигари шабехро дорад, ки идоракунӣ он ба таври электронӣ амалӣ гардида, тавассути он таҳвилкунандаи ибтидоӣ хизматрасонии фосилавиро тавассути шахси дигар (оператори майдони савдо) ба шахси сеюм (қабулкунанда) анҷом медиҳад, вале фаъолияти коркарди пардохтҳоро дар

бар намегирад, бо андоз аз арзиши иловашуда ва андоз аз даромад андозбандӣ мешавад [1, б. 43 КА ҚТ].

Барои дар сатҳи зарурӣ ҷамъоварӣ намудани андозҳо аз шахсони воқеӣ муаммоҳои зиёде мавҷуданд, ки онҳо бояд бартараф шаванд. Пеш аз ҳама муаммоҳои маъмурикунонии андозбандии шахсони воқеӣ:

1. Дар самти андозбандии объектҳои ғайриманкул ва андоз аз воситаҳои нақлиёт бо ҳисобкунаки андоз. Мутобиқи КА ҚТ барои биноҳои ёрирасони шахсони воқеӣ ҳамчун манбаи андоз бояд 50% масоҳати онҳо андозбандӣ шаванд, аммо дар ҳисобкунаки андоз ин муқаррарот пешбанӣ нагардидааст. Барои андозбандии воситаҳои нақлиёт бошад дар қисми 57 дастурамали тартиби ҳисоб ва пардохти андоз аз воситаҳои нақлиёт оварда шудааст, агар иқтисодии муҳаррики воситаи нақлиёт 286 қувваи асп бошад, пас 250 қувваи асп бо меъёри 7,5% ва 36 қувваи асп бо меъёри 10% бояд андозбандӣ шавад, аммо дар ҳисобкунаки андоз 286 қувваи асп бо меъёри 10% андозбандӣ мешавад.

2. Дар раванди андозбандии андози ягонаи кишоварзӣ, аз ҷониби мақомоти андоз талаб намудани ҷалби на кам аз ду коргари кироӣ, ҳол он ки супорандаи андози ягонаи кишоварзӣ соҳибкори инфиродӣ мебошад ва кормандони кироӣ ӯ метавонанд аъзои оилаи ӯ бошанд.

3. Дар раванди андозбандии фаъолият бо патент бештари номгӯи фаъолияти соҳибкорони инфиродӣ бо патент ба шаҳодатнома бо шартҳои махсус гузаронида шудааст ва аз ҳар яки онҳо ҷалби на кам аз ду коргари кироӣ талаб карда мешавад.

4. Ташкили курсҳои омӯзишӣ дар самти маъмурикунонии андоз барои андозсупорандагон дар сатҳи зарурӣ нест.

5. Дар раванди андозбандии андоз аз даромади шахсони воқеӣ, вазъи моддии табақаҳои гуногуни аҳоли аз мадди назар дур аст, яъне дар умум сарватмандон нисбат ба камбизоатон бештар андоз пардохт менамоянд, аммо дар таносуби ҶОИ баръакс.

Натиҷаҳои таҳқиқот нишон медиҳанд, ки барои такмили низоми андозбандии шахсони воқеӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ намудани ислоҳоти мақсаднок зарур аст. Пеш аз ҳама, баланд бардоштани маърифатнокии андозии аҳоли тавассути гузаронидани семинар-машваратҳо ва ворид намудани унсурҳои таълими андоз ба барномаҳои таҳсилоти миёна аҳамияти калон дорад. Ҳамзамон, мутобиқ гардондани меъёрҳои амалкунанда ва тарҳҳои шахсӣ ба шароити иқтисодии кишвар муҳим мебошад. Омӯзиш ва татбиқи таҷрибаи кишварҳои пешрафта, аз ҷумла Ҷумҳурии Ўзбекистон ва ИМА, дар самти додани имтиёзҳои иқтисодӣ ва истифодаи коэффисиентҳои танзимкунанда ҳангоми ҳисоб ва пардохти андоз аз даромад,

метавонад ба баланд бардоштани самаранокӣ ва одилонаи низоми андоз мусоидат намояд.

Адабиёти истифодашуда:

1. Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон. ҚСП “Нашриёти муосир” Душанбе 2024с.
2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бучети давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон». – барои солҳои 2020-2023.
3. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон №295 «Дар бораи такмили маъмурикунонии андоз». – Душанбе, 2023.
4. Алиев Б.Х., Сомоев Р.Г., Джафарова З.К. Основы налогового администрирования: Учебное пособие. - Махачкала: ФОРМАТ, 2019. – 418 с.
5. Бадалов Л.М. Антимонопольное регулирование национальной экономики, учебное пособие. М., 1999.100 с.
6. Романова И. Б. Налоговое администрирование: учеб. пособие. - Ульяновск : УлГУ, 2018. – 54 с.
7. Раҳматов Б.Б., Бобоев Ф.М., Юсупов Ғ.Ғ. Андоз ва андозбандӣ/ маҷмааи – таълимӣ - методӣ/. Хучанд; ЧДММ “МТХ-Даврон”, 2023.-323 сах.
8. Тихонова А.В. Перспективы развития налогообложения физических лиц в России с учетом передового зарубежного опыта // Теоретическая и прикладная экономика. 2023. № 3. С. 64-84.

ИДОРАКУНИИ ЗАХИРАҶОИ ИНСОНӢ ДАР ХИЗМАТИ ДАВЛАТИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Ҳусайнова Муҳаббат Каримҷоновна

*муаллими калони кафедраи менеҷмент ва маркетинги
Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии
тиҷорати Тоҷикистон E-mail: mukhabbat.khusainova.74@mail.ru*

Шарҳи мухтасар. Ҳар як давлати дунё Конститутсия ё қонуни асосии худро дорад ва мутобиқ ба он сиёсати дохилӣ ва хориҷии худро амалӣ менамояд. Дар мақола муаллиф саъй намудааст, ки оид ба идоракунии захираҳои инсонӣ дар хизмати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон маълумот дода, баъзе аз паҳлуҳои онро таҳлил намояд.

Ба ақидаи муаллиф ҳадаф аз идоракунии захираҳои инсонӣ ҳалли вазифаҳои наву умдаи ҷамъиятиву давлатӣ, банақшагирии сармояи инсонӣ, тарбияи мутахассисони лаёқатманд, рушди қобилияти шахсӣ ва баланд бардоштани дараҷаи ихтисоси кормандон мебошад.

Калидвожаҳо: захираҳои инсонӣ, идоракунӣ, қобилияти зеҳнӣ, қобилияти шахсӣ, сармояи инсонӣ, рушди шахсият, неруи зеҳнӣ, тадқиқоти

илмӣ, Пешвои миллат, ваҳдати миллӣ, банақшагирӣ, стратегияи умумӣ, хизмати давлатӣ, волоияти қонун, шаффофият, талаботи таҳассусӣ, арзишҳои фарҳангӣ, одоби маъмурӣ, истиқлолияти давлатӣ.

УПРАВЛЕНИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМИ РЕСУРСАМИ НА ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЕ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

Хусаинова Мухаббат Каримджоновна

*старший преподаватель кафедры менеджмента и маркетинга
Института экономики и торговли Таджикского государственного
университета коммерции
E-mail: mukhabbat.khusainova.74@mail.ru*

Каждая страна в мире имеет свою конституцию или основной закон и осуществляет свою внутреннюю и внешнюю политику в соответствии с ней. В статье автор попытался представить информацию об управлении человеческими ресурсами на государственной службе Республики Таджикистан и проанализировать некоторые его аспекты.

По мнению автора, целью управления человеческими ресурсами является решение новых и крупных социальных и государственных задач, планирование человеческого капитала, подготовка талантливых специалистов, развитие личностных способностей, повышение уровня специализации работников.

Ключевые слова: *человеческие ресурсы, управление, интеллектуальные способности, личностные способности, человеческий капитал, развитие личности, интеллектуальная сила, научные исследования, Лидер нации, национальное единство, планирование, общая стратегия, государственная служба, верховенство права, прозрачность, квалификационные требования, культурные ценности, административная этика, государственная независимость.*

HUMAN RESOURCE MANAGEMENT IN THE CIVIL SERVICE OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

Khusainova Mukhabbat Karimdzhonovna

*Senior Lecturer, Department of Management and Marketing, Institute of
Economics and Trade, Tajik State University of Commerce
E-mail: mukhabbat.khusainova.74@mail.ru*

Annotation: *Every country in the world has its own constitution or basic law and carries out its domestic and foreign policy in accordance with it. In the article,*

the author tried to present information about human resource management in the civil service of the Republic of Tajikistan and analyze some of its aspects.

According to the author, the goal of human resource management is to solve new and major social and state problems, planning human capital, training talented specialists, developing personal abilities, and increasing the level of specialization of workers.

Key words: *human resources, management, intellectual abilities, personal abilities, human capital, personal development, intellectual power, scientific research, leader of the nation, national unity, planning, overall strategy, civil service, rule of law, transparency, qualification requirements, cultural values , administrative ethics, state independence.*

Мафҳуми «захираҳои инсонӣ» дар муқоиса бо мафҳумҳои «захираҳои меҳнатӣ» ва «захираҳои кадрӣ» васеу доманадор буда, пайваста мавриди таҳқиқу омӯзиш ва баҳсу мунозироти муҳаққиқони илмҳои идоракунии назариявӣ ва ташкилӣ, раваншиносон, ҷомеашиносон, ҳуқуқшиносон, сиёсатшиносон ва ғайра қарор дорад.

Дар адабиёти муосири илмӣ истилоҳи «захираҳои инсонӣ», дар маҷмӯъ, тавсифоти иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва хусусиятҳои рӯҳиву равонии шахсиятҳоро ифода намуда, таҷассумгари нақш ва мавқеи бузурги инсон дар фаъолияти меҳнатӣ идоракунӣ ба шумор меравад.

Ба ибораи дигар, захираҳои инсонӣ сармояи дониш, малака ва ҳавасмандии шахсиятҳо буда, бо ҳамин тавсифоти худ аз дигар намудҳои захираҳо фарқ мекунад. Захираҳои инсонӣ дар худ ғановати тафаккур, ҷаҳонбинӣ, таҷрибаву қобилияти зехнро ғунҷониш додааст, ки онҳоро барои ташкили дигар арзишҳои моддӣ маънавӣ истифода бурдан мумкин аст.

Ҳадаф аз идоракунии захираҳои инсонӣ ҳалли вазифаҳои наву умдаи ҷамъиятиву давлатӣ, банақшагирии сармояи инсонӣ, тарбияи мутахассисони лаёқатманд, рушди қобилияти шахсӣ, баланд бардоштани дараҷаи ихтисоси кормандон мебошад. Ташкили идоракунии захираҳои инсонӣ ба мақсадҳои нигаронида шудааст, ки ниёзмандии шахс дар доираи талаботи ба қувваи қарор доштаи ташкилоту муассисаҳо ҳарчи бештару беҳтар қонеъ гардонида шавад. Дар ин раванд, шахс ҳамчун обекти рушди муассиса, корхона ва ташкилот мақоми аввалиндараҷа ишғол мекунад.

Ҳар як шахс дар зиндагӣ ва дар тамоми намудҳои фаъолият ҳамчун сармояи инсонӣ шинохта шудааст. Шахсиятҳо намудҳои муайяни фаъолият – меҳнати фикрӣ ё ҷисмонӣ, истеҳсолӣ ё ғайриистеҳсолиро интихоб карда, барои пайдо намудани мавқеъ дар ҷамъият ва ба саришта қардани рӯзгор дар назди худ мақсадҳои муайян мегузоранд. Идоракунии рушди шахсият бевосита аз ҷониби кормандони хидмати идоракунӣ ба амал оварда мешавад.

муайянкуниҳои зерин таъмин карда мешавад: қобилияти муносибат бо одамон, иҷрои вазифаҳои маъмурӣ, санъати ҳукмфармоӣ, малакаҳои роҳбарӣ ва мақоми идоракунии. Мавқеи шахс ҳамчун захираи асосии ҷамъият ва ташкилоту муассиса ба омилҳои инсонӣ саҳт марбут аст.

Омилҳои инсонӣ дар раванди ташаккули гурӯҳ, коллектив ва бахшҳои дигари ҷамъияти меҳнатӣ зухур меёбанд. Корманди ботаҷриба кӯшиш ба ҳарч меҳнат, ки ҳамкориҳои қавиро бо ҳамкасбон ва ҳамфикронаш ба роҳ монда, дар ин замина қобилияти шахсӣ ва натиҷаҳои меҳнатии худро ба коллектив бубахшад.

Назар ба ақидаи муҳаққиқони ватанию хориҷӣ ба захираҳои инсонӣ шахсоне шомил мешаванд, ки дар истеҳсоли неъматҳои моддию маънавӣ бо дастовардҳои миқдорию сифатии худ қонеъ нагашта, бо навҷӯиву ихтироъкорихояшон пешрафти мутассили қорхоро таъмин менамоянд ва дар ин самт нақши пешоҳангиро мебозанд. Онҳо бо истифода аз неруи зеҳнӣ ва рушди тафаккур дар ин ё он соҳа ҷаҳиш ва таҳаввулоте ба миён меоранд.

Дар шароити муосир раванди ҳамқадам будан бо ҷомеаи умумибашарӣ ҳамин мақсадро дар соҳаи идоракунии ба миён мегузорад ва маҳз ҳадафи мазкур истифодаи самараноки сармояи инсониро дар идоракунии хизмати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон тақозо менамояд. Барои тақвияти фикр зарур аст, ки қабл аз ҳама ба чунин суҳанони ҳидоятгар ва раҳнамунсози Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат - Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон рӯ оварем: «Сармояи инсонӣ ҳамчун муҳаррики пуриқтидор ба пешрафти инноватсия ва технологияҳои нав мусоидат мекунад ва бинобар ин, илми муосири ватанӣ бояд ҷавононро бештар ба илмомӯзӣ, татбиқи лоиҳаҳои инноватсионӣ ва таҳқиқи масъалаҳои иқтисодии рақамӣ сафарбар намояд.

Махсусан, вусъат додани раванди ихтироъкорӣ, азхудкунии технологияҳои инноватсионӣ ва ҷорӣ кардани онҳо дар истеҳсолоти вазифаи аввалиндараҷаи олимони кишвар маҳсуб меёбад» [1].

Таърихи инсоният борҳо собит намудааст, ки бе ривоҷи илму фарҳанг ва аз худ намудани дастовардҳои навин ба рушди соҳаҳои гуногуни хоҷагии халқ ноил гаштан мумкин нест. Ҳадафу мароми давлату ҳукумати ҷумҳурӣ низ аз он иборат аст, ки илму дониш дар кишвари мо ба арзишҳои воло табдил ёфта, аз ҷониби олимони баҳусус олимони ҷавон ихтирооти нав ба нав ба вуҷуд ояд.

Ёдовар бояд шуд, ки дар солҳои истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон эҳтиром ва арҷгузориҳои давлату ҳукумат ба заҳмати олимони, ба таъриху фарҳанг хеле боло рафтааст. Истифодаи неруи зеҳнӣ, таҳия ва қабули лоиҳаву барномаҳои мушаххас оид ба тадқиқоти илмӣ аз муҳимтарин талаботи замони муосир маҳсуб меёбад. Ин нукта пайваста дар суҳанронҳои

Пешвои миллат таъкид меёбанд. Чунончи, Роҳбари давлат ҳанӯз 01 сентябри соли 2020 ҳангоми мулоқот бо олимону омӯзгорон ва донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии касб ё дар Донишгоҳи миллии Тоҷикистон чунин баён додштанд: “Агар мо хоҳем, ки Ватани азизамон – Тоҷикистонро дар оянда ободу осуда ва пешрафта бинем, имрӯз бояд барои наврасону ҷавонони соҳибистеъдоди ҷӯянда, ихтироъкорону эҷодкорони асил ҳамаи шароитҳоро муҳайё созем, то ки онҳо тавонанд ба корҳои сермаҳсули илмию эҷодӣ ва наоварӣ машғул шаванд” [2, с. 93].

Дар доираи иҷрои ин дастурҳои Роҳбари давлат сафи зиёиёни кишвар ҳамчун табақаи пешоҳангу ғаёл сол то сол рӯ ба афзоиш мениҳад. Маҳз зиёиён дар таблиғи арзишҳои инсонӣ-таҳкими пояҳои давлатдорӣ, манфиатҳои милливу давлатӣ, ваҳдати миллӣ, ҳифзи дастовардҳои истиқлолият, баланд бардоштани дарки ватандорӣю ватандӯстӣ, ҳудодоҳию худшиносӣ ва ҳаҷми бориз мегузоранд. Зиёиён ҷавҳари сармояи инсониро ташкил медиҳанд.

Дар робита ба ин, идоракунии захираҳои инсонӣ ва мустақиман ба иқтисодии захираҳои инсонӣ ва сиёсати кадрӣ ва таъсир мерасонад. Маҳз идоракунии захираҳои инсонӣ ва барои гурӯҳи ташкилотҳои меҳнатӣ ва имкон фароҳам меорад, ки ғаёлияти муваффақонаи ҳудуд ба ғаёлияти пешбаранда табдил диҳанд. Зеро инсон қодир аст, ки мунтазам неруи ақлӣ ва ҳиссиюнии ҳудуд рушду тақдир диҳад, яъне имкониятҳо ва ташаббускорӣҳои инсон беҳадду қаноат аст.

Бо дарназардошти ҳаҷми, банақшагирии захираҳои инсонӣ ва дар қисми банақшагирии захираҳои меҳнатӣ ва захираҳои кадрӣ ва ба доираи нисбатан ҳаҷми масоили ҷалби одамон алоқаманд мебошад. Ба ақидаи олимони банақшагирии захираҳои инсонӣ ва дар қисми муносибатҳои маъмулии банақшагирии захираҳои кадрӣ ва ба доираи ҳаҷми ҷалби одамон марбут аст. Чунин тарзи муносибат ба он асос ёфтааст, ки банақшагирӣ ва дар идоракунии сармояи инсонӣ аз боло ба поён сурат мегирад, ки дар ин маврид метавон усулҳои сифатӣ ҳаҷми ҳудуд санҷидашударо бо мақсадҳои баҳодихии дарозмуҳлат ба талабот ва пешниҳодот мавриди баҳрабардорӣ қарор дод.

Раванди банақшагирии сармояи инсонӣ ва ба азнавташкिल्кунии стратегияи умумӣ ва тобеъ бошад. Бинобар ин, банақшагирии талабот ба захираҳои инсониро аслан нақшаи рушди ташкилоти талабкунанда барои давраи минбаъда бояд ташкил диҳад. Аз ин рӯ, банақшагирии дурусти захираҳои инсонӣ ва барои ноил гаштан ба мақсадҳои мусоидат менамояд, ки ташкилоти ба сармояи инсонӣ ва ниёзманд дар назди ҳудуд гузоштааст. Дар ин замина банақшагирии захираҳои инсонӣ ва ба омӯзиши бозори меҳнат, интиҳоби ҷойҳои қорӣ, тақмили усулҳои ҳавасмандгардонии меҳнат, тақмили ихтисоси қорандон ва ғ. алоқаманд мебошад.

Азбаски фаъолияти ҳама гуна идорақун ӣ ба омилҳои инсон ӣ асос ёфтааст, ба низом даровардани раванди ҷалб ва истифодаи захираҳои инсон ӣ ногузир хоҳад буд. Ҳадафи идорақунии захираҳои инсон ӣ қабл аз ҳама истифодаи самараноки меҳнати фикрию ҷисмонии одамон барои ноил гаштан ба дастовардҳои ҳарчи бештари моддиву маънав ӣ ба шумор меравад. Раванди мазкур на фақат ба ташкили ҳаёти миқдор ӣ ва сифатии кормандон, балки ҳамчунин ба малакаю маҳорати истифодаи тарзу усулҳои рӯҳию равон ӣ нигаронида шудааст. Бинобар ин, аксар муҳаққиқони ватанию хорич ӣ бар он ақидаанд, ки дар идорақунии сармояи инсон ӣ мафҳуми «захираҳои инсон ӣ» аз мафҳумҳои «захираҳои меҳнат ӣ» ва «захираҳои кадр ӣ» бояд куллан аз ҳамдигар фарқ кард. Чунончи, тибқи моддаи 26 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлат ӣ» муқаррар гардидааст, ки «захираи кадрҳои хизмати давлатӣ бо мақсади таъмини хизмати давлатӣ бо кадрҳо, болоравии мансабии хизматчиӣ давлатӣ дар асоси дастовардҳои хизматӣ, қобилият, истеъдод ва тайёрии касбӣ, сари вақт ишғол намудани мансабҳои холии маъмурии категорияҳои сеюм, дуюм, якум, олӣ ва мансабҳои сиёсӣ ташкил карда мешавад» [4, с. 7]. Захираҳои инсон ӣ бошанд, умуман ба мақсадҳои иҷрои умдатарин вазифаю барномаҳои ояндабин ӣ пешбин ӣ шудаанд.

Истифодаи самараноки сармояи инсон ӣ дар санъати идорақун ӣ, бахусус идорақунии хизмати давлат ӣ, аз ҷанбаҳои муҳими ноил гаштан ба ҳадафҳои сиёс ӣ, иҷтимоию иқтисод ӣ ва фарҳангии давлату ҳукумат ба шумор меравад ва дарку риояи ин талабот ба ҳар як хизматчиӣ давлат ӣ шарту зарур мебошад. Хизматчиӣ давлатиро зарур аст, ки мунтазам дараҷаи ихтисоси худро баланд бардорад, технологияи навинро аз худ намояд, малакаю маҳораташро такмил дода, қору фаъолияти худро мукамал ва самаранок гардонад. Қобилияту истеъдоди соҳибкасбии хизматчиӣ давлат ӣ дар таҷриба ташаккул ва такмил меёбад. Аз ин вачҳ, ба ҳисоб гирифтани қобилият ва имкониятҳои ҳар як нафар корманд, дар доираи коллектив оқилона истифода бурдани эътибор, таҷриба, сину сол, фаҳму идрок ва сифатҳои шахсии вай яке аз шартҳои муҳими шомил будани хизматчиӣ давлатӣ ба захираҳои инсон ӣ ба шумор меравад. Ин нуктаро, ҳамчун гавари пойдории давлат ва некуаҳволии мардум Пешвои миллат гаштаю баргашта таъкид намуда, роҳбарони мақомоти идорақунии давлатиро ба иҷрои содиқона ва муваффақонаи вазифаю уҳдадорихояшон ҳидоят месозад.

Чунончи, Роҳбари давлати мо ҳанӯз 24 декабри соли 1994 дар суҳанронии худ дар машварати нахустин бо роҳбарони ноҳияҳою вилоятҳо ва вазорату кумитаҳои кишвар чунин иброз дошта буд: «Асоси фаъолияти ҳам мақомоти марказию ҳам мақомоти маҳаллиро бояд принсипҳои қонуният, интернационализм, эҳтироми ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шахрванд ва дигар

меъёрҳои умумибашарӣ ташкил диҳад. Ман шумоёнро бо таъя ба ваколате, ки халқ бароямон додааст, ба вазифаҳои гуногуни давлатӣ таъин кардам. Меҳроҳам ҳар яки мо аз рӯйи инсоф, аз рӯйи вичдон ва мувофиқи ақлу хирад амал намуда, Тоҷикистони азизи худро ба яке аз давлатҳои тараққикарда табдил диҳем» [3, с. 312].

Дар идоракунии хизмати давлатӣ, чун дар дигар соҳаҳои хоҷагии халқ, банақшагирии захираҳои инсонӣ ва нақши халқунанда мебошад. Бо ин мақсад сараввал ба инобат гирифтани чунин омилҳо – ҳолатҳои зоҳириву ботинии шахс, мавқеи ӯ дар ҷамъият, истифодаи усулҳои ҳавасмандгардонӣ, тақмили ихтисоси кормандон, ташаккули зеҳнӣ ва муҳим аст. Дар ин замина талабот нисбат ба иҷрои вазифаю уҳдадорихои хизматчиӣ давлатӣ ба миён меояд. Вазифаю уҳдадорихои хизматчиӣ давлатӣ дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» амиқ муайян карда шудаанд. Чунончи, дар моддаи 7 Қонун принсипҳои зерини асосии хизмати давлатӣ ва муқаррар гардидааст:

- волоияти Конститутсия ва қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- афзалияти ҳукуку озодиҳои инсон ва шаҳрванд;
- ягонагии низоми хизмати давлатӣ, новобаста аз таҷзияи ҳокимияти давлатӣ ба ҳокимияти қонунгузор, иҷроия ва судӣ;
- садоқат ба Ватан ва ба халқи Тоҷикистон;
- инсондӯстӣ ва адолати иҷтимоӣ;
- хусусияти дунявӣ доштани хизмати давлатӣ;
- ғайриҳизбӣ будани хизматчиёни давлатии мақомоти дахлдори давлатӣ, ки тибқи Конститутсия ва қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян гардидаанд;
- шаффофият дар хизмати давлатӣ, ба ҷуз фаъолият, ки сирри давлатӣ ва дигар сирри бо қонун ҳифзшавандаро ташкил медиҳад;
- касбият ва салоҳиятнокии хизматчиӣ давлатӣ;
- ихтиёрӣ ва дастрас будани хизмати давлатӣ;
- ҳисоботдиҳанда будани хизматчиӣ давлатӣ;
- устувории ҳаёти шахсии мақоми давлатӣ;
- баландравии мансабии хизматчиӣ давлатӣ дар асоси қобилият, истеъдод, тайёрии касбӣ ва талаботи тахассусӣ;
- баҳодихӣ ба фаъолияти хизматчиӣ давлатӣ дар асоси дастовардҳои хизматӣ [4, с. 4].

Иҷрои ин муқаррарот масъулияти азимеро ба зиммаи хизматчиӣ давлатӣ мегузорад. Тибқи моддаи 7¹ ҳамин қонун Кодекси одоби хизматчиӣ давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул ва аз ҷониби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ гардидааст.

Ба таърихи башарият ва осори безаволи мутафаккирони гузаштаву муосир назар меафканем, мебинем, ки мақсаду мароми асосии фалсафии онҳо тарбияи инсонии ҳамаҷониба рушдёфта мебошад. Чунин шахсиятҳо кӯшиш ба харҷ медиҳанд, ки худро аз ҳама айбу нуқсон ва унсурҳои зишт ҳифз намоянд, дониши мукаммал, ҷаҳонбинии васеъ дошта, арзишҳои умумии инсонӣ, ахлоқи ҳамида, сабру таҳаммул, меҳру муҳаббат, садоқат, дӯстию ваҳдат ва дигар хислатҳои неки инсониро пешаи зиндагӣ қарор диҳанд ва бад-ин васила дар таъмини низоми муътадили кишвару ҷаҳон, беҳдошти ҳаёти моддию маънавии мардум ва муносибатҳои байниҳамдигарии одамон нақши муассир дошта бошанд, зеро обрӯю эътибори давлат бевосита аз сифатҳои ахлоқии амалдорон – повичдонӣ, ҳақгӯӣ, ҳақҷӯӣ, фидокорӣ дар хизмат нисбат ба ҳимояи манфиатҳои давлатӣ вобаста аст.

Аз ин рӯ, донишандӯзӣ, шинохти арзишҳои фарҳангӣ, мутоилаи доимии осори суҳанварон, ки ғазилатҳои неки инсониро таҷассум ва тараннум мекунанд, ҷиҳати ташаккули одоби касбии хизматчиӣ давлатӣ дар мадди аввал меистад. Хизматчиӣ давлатиро зарур аст, ки пайваста илм омӯзад, китоб хонад, то ки дар ҷаҳонбинӣ ва рушди тафаккури ӯ таҳаввулоти амиқ ба вуқӯъ пайвандад.

Раванди муосири ҷаҳонишавӣ, пешрафти босуръати техникаву таҷҳизоти иттилоотӣ муосир талаб менамоянд, ки ба сафи хизматчиёни давлатӣ ҳарчи бештар донишмандон ва зиёиёни равшанфикр ҷалб карда шаванд. Яъне, хизматчиӣ давлатӣ ҳар қадар донишманд, интизомнок, хушодоб, хушмуомила, таҳаммулпазир ва ҳар қадар фидокори халқу давлат бошад, ҳамоно қадар дарки масъулиятшиносии ӯ баланд мегардад.

Одоби маъмурӣ дар он ҷанбаҳои ахлоқии шуур ва кирдори хизматчиёни давлатӣ ифода меёбад, ки муносибатҳои рӯҳӣ-ахлоқии дохилиидоравӣ ва муносибати байни мақомоти давлатӣ, муассисаҳо ва дигар созмонҳои иҷтимоию шахрвандони алоҳидаро дар бар мегирад. Сарчашмаи одоби маъмуриро ҳуқуқи асил ташкил медиҳад, ки ифодагари талабот ва қоидаҳои рафтору кирдори шахс дар ҷомеа ва муассисаю ташкилот ба ҳисоб меравад. Ҳамин талаботро бояд хизматчиӣ давлатӣ дар иҷрои самаранокии вазифаҳои худ ба роҳбарӣ гирад.

Ҳифзи манфиатҳои давлату ҷомеа, эҳтирому риояи қатъии қонуният, хушмуомилагӣ талаботи афзалиятноки ахлоқӣ арзёбӣ мешаванд. Ҷаҳаннамӣ қадар мураккабу масъулиятнок будани интиҳоб ва ҷалби хизматчиёни давлатӣ дар идоракунии давлат низ аз ҳамин мафҳумҳо бармеояд. Ниҳоят, муҳим будани дарки ин маъниҳоро дар эъмори ҷомеаи муосири дунявӣ ҳуқуқбунёд Пешвои миллат гаштаю баргашта дар суҳанронихояш чунин таъкид менамояд: «Таҳкими раванди худшиносӣ ва ҳудудҳои ӯ дар ҷомеаи Тоҷикистон барои густариши тафаккури навини миллӣ замина фароҳам

овард, ки чавҳари онро ҳифзи истиқлолу яқпорчагии давлат ва сарчамъиву ваҳдати тоҷикон дар пояи андешаи миллӣ ва ташкил медиҳанд» [5, с. 240].

Принсипҳои одоби хизматчиӣ давлатӣ дар банди 2, боби 2 Кодекси одоби хизматчиӣ давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон зикр ёфтаанд. Аз ҷумла, муқаррар карда шудааст, ки хизматчиӣ давлатӣ бояд дорои чунин арзишҳои баланди инсонӣ бошанд: ҳифз ва мусоидат намудан ба татбиқи ҳукуку озодиҳои инсон ва шаҳрванд, ки арзиши олӣ мебошанд; инсондӯстӣ ва адолати иҷтимоӣ; шаффофият дар хизмати давлатӣ; таҳаммулпазирӣ - эҳтиром ва дуруст дарк намудани фарҳангҳои мухталиф, рафтор, одат, ақида, динҳо, дар муносибат бо ҳамкорон, мурочиаткунандагон, тобеон ва дигарон; поквирдонӣ ва бегаразӣ; касбият ва салоҳиятнокӣ, яъне доштани донишу малакаи касбӣ, сифатҳои ташкилотчиӣ, ташаббускорӣ, масъулиятшиносӣ, қобилияти идоракунии, маҳорати роҳбарӣ ва таҷриба, ки онҳо асоси иҷрои муваффақонаи вазифаҳои хизматӣ ва уҳдадорӣҳои мансабӣ хоҳанд буд [6, с. 2].

Бояд гуфт, ки ахлоқ – ин тарзи хоси дарки ботинӣ ва зоҳирии ҷаҳон аст, ки дар худ муносибатҳои махсуси арзишноки омиронро ба ҳастӣ таҷассум намуда, таърихан нахустин воситаи танзими иҷтимоӣ, таъминкунандаи мувофиқати амали ашхоси алоҳида ва мутобиқати арзишманди манфиатҳои шахсӣ бо манфиатҳои иҷтимоӣ ба шумор меравад. Дар ахлоқу одоб ягонагии маънавӣ ва амалӣ инъикос ёфтааст. Меъёрҳои ахлоқ – қоидаҳои амиқи рафтор буда, муайян менамоянд, ки инсон дар муносибат бо ҷомеа, бо атрофиён ва дар муносибат бо ҳеш бояд чӣ гуна амал намояд. Меъёрҳои ахлоқ ба ҳамаи ҷанбаҳои муносибатҳои байниҳамдигарии одамон дахл мекунанд. Муносибатҳои самимонаи инсон бо аҳли ҷамъият, бо давлат, бо табиат аз меъёрҳои ахлоқу одоб маҳсуб ёфта, дар ин замина дарки ватандӯстӣ, худшиносии худогоҳӣ, ифтихор аз дастовардҳои халқу миллат, фарҳангдӯстӣ ва дигар хислатҳои ҳамидаи инсониро ба вучуд меоранд.

Дар мавзуи идоракунии захираҳои инсонӣ дар хизмати давлатӣ суҳанронда, набояд аз чунин мафҳумҳои бунёдӣ, амсоли қонуният ва адолати иҷтимоӣ, ҳифзи озодиҳои инсон ва шаҳрванд, демократия, ошкорбаёнӣ, ба эътибор гирифтани афкори омма, мустақилият, иштироки шаҳрвандон дар худидоракунии маҳаллӣ, фаромӯш кард. Зеро бе донишҷӯи чунин мафҳумҳо дар ҷалби сармояи инсонӣ самаранокии фаъолияти хизмати давлатиро таъмин кардан мумкин нест.

Мавриди зикр аст, ки мақомоти худидоракунии шаҳраку деҳот, иштироки шаҳрвандон дар худидоракунии шаҳраку деҳот ва дастгирии давлатии онҳо яке аз сарчашмаҳои муҳимми дарёфти сармояи инсонӣ ба хотири таҳкими давлатдорӣ ва пешрафти соҳаҳои мухталифи хоҷагии халқӣ кишвар арзёбӣ мешавад.

Дар даврони истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади рушди идоракунӣ ва дар фаъолияти ҷамоатҳои деҳот ислоҳоти куллӣ ворид карда шуд, ки раванди мазкур ба як қатор санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, аз ҷумла Стратегияи ислоҳоти системаи идоракунӣ давлатӣ асос ёфтааст, ки бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 15 март соли 2006 тасдиқ гардидааст. Дар моддаи 6, банди 1 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақомоти худидоракунӣ шаҳрак ва деҳот», ки 5 августи соли 2009, таҳти №549 бо имзои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон қабул карда шуда, аз 5 боб ва 47 модда иборат мебошад, омадааст: «Мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва дар ташкил, инкишоф ва фаъолияти самараноки мақомоти худидоракунӣ шаҳрак ва деҳот шароити зарурии ҳуқуқӣ, ташкилӣ, моддӣ, молиявӣ муҳайё намуда, барои амалишавии ҳуқуқи шаҳрвандон ба худидоракунӣ маҳаллӣ мусоидат мекунанд» [7, с. 9].

Дар заминаи иҷрои ин талабот барои дар амал татбиқ намудани ҳадафҳои давлату ҳукумат оид ба рушди иқтисодию иҷтимоии маҳалли зист ва бемайлони баланд бардоштани сатҳи сифати зиндагии мардум фазои мусоид фароҳам оварда мешавад. Чунончи, ваколатҳои ҷамоатҳо дар соҳаҳои ҳифзи иҷтимоӣ, муҳити зист, ободонӣ ва имкон медиҳанд, ки ҳалли масъалаҳои зерин мақсаднок таъмин карда шаванд: оилаҳои камбизоат, маъҷубон ва дигар табақаҳои ниёзманди аҳоли ва ҳамаҷониба дастгирӣ ёфта, шароитҳои моддӣ, маишӣ онҳо мунтазам рӯ ба беҳбудӣ оварад; бо ҷалби аҳоли ва созандагӣ бунёдгариҳо, аз ҷумла ободонӣ, майдону гулгаштҳо, сабзу хуррамгардони кӯчаҳо, хиёбонҳо, оромгоҳҳо пайваста вусъат пайдо намуда, ҳолати санитарии маҳалҳо, манбаъҳои бообтаъминкунӣ, муассисаҳои таърихӣ фарҳангӣ, тандурустӣ ва дигар иншоот таҳти назорати доимӣ қарор дода шаванд.

Ҳамин тариқ, мафҳуми «идоракунӣ захираҳои инсонӣ» дар шароити кунунии ҷомеаи дунявӣ ҳуқуқбунёд истилоҳи нав буда, ба нақшу мақоми инсон дар намудҳои мухталифи фаъолияти меҳнатӣ марбут аст. Истилоҳи мазкур, тибқи иттилои расонаҳои хабарӣ, дар солҳои 70-уми асри гузашта дар соҳаи илм ва таҷрибаи идоракунӣ ИМА ба ҷойи мафҳумҳои «идоракунӣ захираҳои меҳнатӣ» ва «идоракунӣ захираҳои кадрӣ» мавриди истифода қарор гирифт [8] ва метавон гуфт, ки чунин маънидодкунӣ идоракунӣ захираҳои инсонӣ ба қарорҳои конституционӣ давлатҳои мутараққии ҷаҳон дар хусуси арзиши олии будани ҳуқуқи озодиҳои инсон мутобикат мекунад. Ин маъно дар моддаи 5 Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин ифода ёфтааст: «Инсон, ҳуқуқ ва озодиҳои он арзиши олии мебошанд. Ҳаёт, кадр, номус ва дигар ҳуқуқҳои фитрии инсон дахлнопазиранд. Ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шаҳрвандро давлат эътироф, риоя ва ҳифз менамояд» [9, с.3].

Дар воқеъ, истифодаи самараноки сармояи инсон ӣ дар шароити давлати соҳибхитӣ, демократ ӣ, ҳуқуқбунёд, дуняв ӣ ва ягона ногузир аст. Аз он ҷумла, барои халқи Тоҷикистон, ки тибқи Конституция “қисми ҷудонашавандаи ҷомеаи ҷаҳон ӣ буда, ҳудро дар назди наслҳои гузашта, ҳозира ва оянда масъул ва вазифадор дониста, таъмини соҳибхитирии давлати худ ва рушду камолоти онро дарк намуда, озод ӣ ва ҳуқуқи шахсро муқаддас шумурда, баробарҳуқуқ ӣ ва дӯстии тамоми миллату халқиятро эътироф карда, бунёди ҷомеаи адолатпарварро вазифаи худ қарор додааст” [9, с. 2] ба қор бурдани захираҳои инсон ӣ дар идоракунии давлат ва ҷамъият дорони аҳамияти беназир хоҳад буд.

Умуман, мафҳуми захираи сармояи инсон ӣ ҷанбаи фалсаф ӣ дошта, ба ғавқулдда бузург будани неруи инсон ишора мекунад. Инсон бо ақлу заковати худ дар офариниши неъматҳои моддиву маънав ӣ бемислу монанд, захираҳои инсон ӣ беҳадду қанор аст. Ин мавзӯро файласуфони ҳар даври замон баррас ӣ намуда, дар асарҳои беаҳоли худ мафҳуми “инсонии қулл”-ро хеле зиёд қор фармудаанд. Аз ҷумла мутафаккирони бузурги Шарқ низони ягонаи ҷаҳонбинии инсонро маҳаки муттаҳидқунандаи ҷамъият донистаанд, ки он меъёрҳои ягонаи ахлоқ ӣ – ҳуқуқиро дар бар мегирад. Файласуфон “инсонии қулл”-ро ҳамчун ҷанбаи асосии таълимоти башардӯстона интиҳоб намуда, пешниҳодоти илмии ҳудро дар назди ҳукуматдорон меғузоштанд, то ки онҳо арзиши ол ӣ будани ҳуқуқу озодиҳои инсон, дахлнопазир будани ҳуқуқҳои ғитрии ўро эътироф намуда, назарияи мазкурро дар идоракун ӣ мавриди амал қарор диҳанд.

Бештари олимони Шарқ ба масъалаҳои сиёс ӣ, табиатшинос ӣ, забоншинос ӣ, назарияи идрок, педагогика, санъату мусиқ ӣ рӯ оварда, ҷонибдори илми дуняв ӣ буданд. Онҳо дар тадқиқоти худ дар омӯзишу баррасии мавзӯи инсон ва ақлу заковати ў асосҳои мантиқиро таҳия намудаанд. Ҷунончи, аз сарчашмаҳои илм ӣ бармеояд, ки мутафаккири барҷастаи тоҷик Абуал ӣ Ибни Сино дар баробари дастовардҳои бузургаш дар илми тиб, дар назарияи мантиқии худ таълимоти мутафаккирони Юнони Қадимро ба асос гирифта, дар бораи инсон ҳамчун қуллаи рушди ҷаҳони ҷисмон ӣ ва табиати зинда ғояҳои барои замон худ пешқадам ба миён гузошт ва ба ғояҳои атиқавии он замон умри дубора бахшид. Ба ақидаи ҷунин мутафаккирон маҳз ба инсон неруи ол ӣ ва қобилияти ҳаракати босуръат ба қуллаи қамолот хос аст. Инсондӯст ӣ, аз рӯи фаҳмиши мутафаккирони Шарқ, дар ҳаллу пешниҳоду проблемаҳои ахлоқу одоб, мавзӯҳои сохти мувофиқи ҷамъият ӣ, беҳдошти ҳаёти инсон, дастовардҳои адолатнок ӣ ва ғайра ифода меёбад. Яъне дар таълимоти файласуфони бузург ғояи инсон ҳамчун арзиши ол ӣ, захираҳои инсон ӣ бошанд, ғавқулдда бузург арзёб ӣ мешаванд.

Аз гуфтаҳои боло бармеояд, ки идоракунии захираҳои меҳнатӣ ҳамчун маҳаки баҳодихӣ ба арзишҳои инсонӣ раванди мутассил рушдбанда буда, вобаста ба пешрафти ҷомеаи муосир, мутобиқи меъёрҳои ҳуқуқӣ ва дар заминаи тадқиқоти баррасиҳои донишмандони соҳа пайваста тақмил меёбад.

Адабиёти истифодашуда:

1. Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Душанбе, – 2024.
2. Эмомалӣ Раҳмон. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. Иборат аз 20 ҷилд. – Ҷ.11. – Душанбе: Ирфон, 2011. – 512 с.
3. Эмомалӣ Раҳмон. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. – Ҷ.1 – Душанбе: Ирфон, 2002. – 313 с.
4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ». Душанбе, 5 март соли 2007, №233.
5. Мафҳумҳои бунёдии назарияи сиёсии Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон. – Душанбе: Контраст. – 2018, 240 с.
6. Кодекси одоби хизматчиӣ давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2015.

МАСЪАЛАҲОИ ТАШАККУЛ ВА РУШДИ ИҚТИСОДИ ИННОВАТСИОНИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Саидкамолова Шаҳноза Эҳсонҷонова

ассистенти кафедраи менеҷмент ва маркетинги

Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон

дар шаҳри Хуҷанд

shahnoza.saidkamolova@mail.ru

Ниёзов Ҷамолиддин Сафарович

н.и.и., дотсенти кафедраи назарияи иқтисодиёт ва менеҷмент

“донишқадаи байналмилалӣ хуҷанд”-и Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибқорӣ Тоҷикистон, janashi@mail.ru

Шарҳи мухтасар: Дар мақола масъалаҳои мубрами ташақкул ва рушди иқтисодиёти инноватсионӣ, дастгирии фаъолияти инноватсионӣ бо мақсади баланд бардоштани рақобатпазирии иқтисодиёти Тоҷикистон баррасӣ шудааст. Дар ин мақола роҳҳои асосии баланд бардоштани фаъолияти инноватсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ карда мешавад.

Калидвожаҳо: системаи миллии инноватсионӣ, иқтисодиёти инноватсионӣ, рақобатпазирии кишвар, ҳавасмандгардонӣ ва дастгирии фаъолияти инноватсионӣ, сиёсати навоварона, сармояи инсонӣ.

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

Саидкамолова Шахноза Эхсонджоновна
ассистент кафедры менеджмента и маркетинга
Института экономики и торговли
Таджикского государственного университета коммерции
в городе Худжанде
shahnoza.saidkamolova@mail.ru

Ниёзов Джамолиддин Сафарович
к.э.н., доцент кафедры экономической теории и менеджмента
Худжанского международного института Международного университета
туризма и предпринимательства Таджикистана

Аннотация: В статье рассматриваются актуальные проблемы формирования и развития инновационной экономики, поддержки инновационной деятельности с целью повышения конкурентоспособности экономики Таджикистана. В данной статье рассматриваются основные пути повышения инновационной активности в Республике Таджикистан.

Ключевые слова: национальная инновационная система, инновационная экономика, конкурентоспособность страны, стимулирование и поддержка инновационной деятельности, инновационная политика, человеческий капитал.

PROBLEMS OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ECONOMY OF THE REPUBLIC OF TALIKISTAN

Saidkamolova Shahnoza Ehsondjonovna
assistant of the department of management and marketing of
Institute of Economics and Trade of the State Trade University
of Tajikistan in the city of Khujand
shahnoza.saidkamolova@mail.ru

Niyozov Jamoliddin Safarovich
Candidate of economic sciences, docent of the Department of Economic Theory
and Management "Khujand International Institute", International University of
Tourism and Entrepreneurship of Tajikistan, candidate of economic sciences,
associate professor of the accounting, analysis and audit, janashi@mail.ru

Annotation: The article examines current issues of formation and development of an innovative economy, support of innovative activity in the

Republic of Tajikistan. This article discusses the main ways to increase innovation activity in the Republic of Tajikistan.

Key words: *national innovation system, innovation economy, country's competitiveness, stimulation and support of innovative activities, innovation policy, human capital.*

На современном этапе основным фактором устойчивого роста экономики, обеспечения конкурентоспособности страны в условиях глобализации и ускоряющегося научно-технического прогресса, а также повышения уровня жизни населения становится переход на инновационный путь развития. В связи с этим проблема формирования и развития инновационной экономики актуальна и для Республики Таджикистан. В научных публикациях большинство авторов под инновационной экономикой понимают экономику, основанную на знаниях. Как полагает Б. Мильнер, образование, повышение профессиональной подготовки и квалификации работников, поддержка развития новаторского мышления имеют существенное значение для экономического и технического прогресса, для формирования инновационного общества, основанного на знаниях [8, с. 294]. Т.А. Исмаилов и Г.С. Гамидов считают инновационной экономикой, основанную на знаниях и инновациях, на восприятии новых идей, систем и технологий, на готовности к их практической реализации в различных сферах человеческой деятельности [4, с. 43]. Как отмечает Г. Лыч, под инновационной экономикой понимается «закономерный этап эволюции мировой экономики, который приходит на смену отживающей традиционной экономике, кардинально изменяя существующие представления о форме и структуре национального богатства, критериях эффективности накопления и общественного воспроизводства» [7, с. 24]. По мнению А.А. Голубева, инновационная экономика – это тип хозяйственной деятельности, основанный на применении достижений науки и техники в производстве и распределении товаров и услуг [1, с. 4]. Инновационная экономика, как отмечает Г.М. Мутанов, представляет собой тип экономики, основанный на потоке инноваций, постоянном технологическом совершенствовании, производстве и экспорте высокотехнологичной продукции с высокой добавленной стоимостью и на технологиях, где прибыль в основном создается за счет интеллекта новаторов и ученых [9]. На наш взгляд, инновационная экономика представляет собой экономику, основанную на знаниях и инновациях, генерация, распространение и использование которых является движущей силой социально-экономического развития страны и повышения конкурентоспособности производимой страной продукции.

Опыт развитых стран показывает, что начальной стадией построения инновационной экономики является создание национальной инновационной системы (НИС) как современной институциональной модели генерации, распространения и использования знаний. Впервые данный термин ввел английский экономист К. Фриман в 1987 г., исследуя инновационную систему Японии [3]. По его мнению, НИС представляет собой совокупность взаимосвязанных организаций (структур), занятых производством и коммерческой реализацией научных знаний, технологий в пределах национальных границ, а также комплекс институтов правового, финансового и социального характера, обеспечивающих инновационные процессы и имеющих прочные национальные корни, традиции, политические и культурные особенности [2, с. 145]. Основу НИС составляет генерация знаний, обеспечиваемая совокупностью институтов по производству и трансформации научных знаний (фундаментальные, прикладные исследования и разработки) в конкурентоспособные продукты и услуги.

Сегодня идеология НИС широко распространена в большинстве развитых стран. Однако до сих пор нет четкого определения этого термина, а также не разработана методология успешного формирования НИС. Тем не менее страны, которые являются лидерами инновационного развития, реализовывали свои собственные национальные программы в рамках НИС.

Для Республики Таджикистан приоритетной задачей является формирование НИС, способствующей непрерывному инновационному обновлению, формированию и развитию инновационной экономики на основе эффективного использования интеллектуального потенциала страны. В связи с этим в последние годы для формирования и развития инновационной экономики правительством Республики Таджикистан осуществляются реформы в научно-технологическом и производственном секторах. Принимается и улучшается законодательство, ведется работа по развитию производства конкурентоспособной продукции, разрабатываются государственные отраслевые программы и стратегии развития. И все же проблема инновационного развития остается крайне актуальной, поскольку стране еще не удалось добиться значимых результатов в данной сфере.

Анализ мирового опыта свидетельствует о том, что на пути формирования и развития инновационной экономики возникает немало сложных проблем. В нашей стране это связано, во-первых, с низким уровнем инвестиций в инновации. За последние десять лет в Таджикистане реализовано более 90 государственных инвестиционных проектов на общую сумму 12 млрд сомони. В настоящее время реализуются 63 других проекта более чем на 19 млрд сомони [10, с. 112]. Однако этого недостаточно для модернизации и диверсификации экономики. Одной из основных проблем

современного производства Таджикистана остается низкий уровень технического вооружения предприятий и изношенность парка оборудования. Обновление основных фондов в промышленности происходит медленно, степень износа этих фондов составляет более 70%, срок их эксплуатации превышает 25–30 лет. Инвестиции в инновации позволили бы обеспечивать непрерывное обновление технической и технологической базы производства, снижать себестоимость и выпускать конкурентоспособную на мировом рынке продукцию. Следовательно, для нашей страны актуальным является поиск и привлечение нетрадиционных источников инвестиций.

Во-вторых, хотя нашим правительством и была принята Программа инновационного развития Республики Таджикистан на 2011–2020 гг., но в ней не ничего не сказано о механизмах и инструментах стимулирования инновационной деятельности. Прежде всего следует иметь в виду, что инновационное развитие невозможно без грамотной налоговой политики государства. В развитых странах налоговая политика направлена на стимулирование инновационных процессов, на создание благоприятных условий для бизнеса с помощью налоговых льгот и преференций. С целью активизации и поддержки предпринимательства в 2012 г. был принят новый Налоговый кодекс Республики Таджикистан (уменьшился на 42 статьи). Число налогов было сокращено с 21 до 10, предусматривается ряд льгот, а также преференций, сумма которых за последние шесть лет составила 20 млрд сомони [8]. Эти средства переданы в распоряжение предпринимателей. К сожалению, проблема заключается в том, что в Налоговом кодексе Республики Таджикистан не отражены вопросы поддержки инновационной деятельности за счет предоставления налоговых льгот.

В-третьих, нет четко сформулированного проекта по формированию инновационной системы. В последние годы в стране были приняты важные нормативно-правовые акты: Закон Республики Таджикистан «О технологическом парке», Программа инновационного развития Республики Таджикистан на 2011–2020 гг., Закон Республики Таджикистан «Об инновационной деятельности», а также законы, программы, стратегии в области предпринимательства, науки и образования. Однако при этом данные нормативно-правовые акты в значительной степени выполняются формально.

В-четвертых, в стране не развита инфраструктура инновационной деятельности, что является серьезным препятствием для перехода к инновационной модели. Для формирования и развития инновационной экономики должны создаваться технопарки, инновационные центры, бизнес-инкубаторы, центры трансферта технологий, где инновационные предприятия получали бы поддержку. К сожалению, эта инфраструктура в Таджикистане отсутствует. Опыт развитых стран, таких как США, Япония, Южная Корея,

Финляндия, Китай, показывает, что в современных условиях жесткой конкуренции инновационная инфраструктура предопределяет темпы развития экономики страны. Выигрывает тот, кто имеет развитую инфраструктуру создания и реализации инноваций.

В-пятых, в республике имеется много серьезных проблем в сфере образования, науки и подготовки кадров. Исследования показывают, что в последнее время произошли определенные позитивные сдвиги в области образования и науки: увеличилось финансирование данных сфер науки; создан ряд исследовательских институтов; компьютеризированы школы. Для выхода из создавшегося положения прежде всего необходимо разработать государственную инновационную политику и проводить ее в тесной увязке с инвестиционной политикой страны, развивать те направления, в которых уже есть какие-то заделы. Как показывает зарубежный опыт, это возможно посредством формирования и развития современной национальной инновационной системы.

Ключевыми для формирования и развития инновационной экономики в Республике Таджикистан являются проблемы науки, системы образования и подготовки высококвалифицированных специалистов. Именно человек с высоким уровнем образования, отвечающим современным требованиям, необходимой квалификацией и опытом формирует инновационную экономику, знания становятся важнейшим фактором развития, а сфера образования является звеном системы генерации, передачи и практического применения знаний [3].

Эффективность инвестиций в образование и науку подтверждена многочисленными исследованиями и расчетами. Подсчитано, что рост продолжительности образования в стране на один год ведет к росту ВВП на 5–15% [9]. А рост совокупных расходов на НИОКР в ВВП на 1 процентный пункт обеспечивает прирост ВВП на 0,78 процентных пункта [4]. Подсчитано также, что доллар, затраченный на исследования и разработки, приносит в восемь раз больше прибыли, чем доллар, вложенный в технику [5].

Однако для подготовки высококвалифицированных специалистов необходимо обеспечивать процесс передачи, освоения и реализации получаемых знаний. В связи с этим в Республике Таджикистан следует разработать Программу по повышению уровня образования, которая, в свою очередь, потребует повышения качества преподавания естественных, точных и технических наук, повышения престижа технико-инженерных профессий, а также подготовку кадров узкой специализации для инновационной экономики.

Одной из особенностей развития экономики инновационного типа является неразрывная связь образования, науки с производственной

деятельностью. Чтобы наладить связь промышленности с наукой, нужно создать в стране инновационную инфраструктуру (технопарки, конструкторские бюро, специальные экономические зоны). По нашему мнению, надо создать в стране современный технологический парк на базе одного из университетов, который мог бы отвечать современным требованиям. Суть в том, что технопарки вне университетов являются коммерческими структурами, главная задача которых – получить прибыль. Мы должны сосредоточить в одном месте всю необходимую инфраструктуру для развития наукоемкого бизнеса (научно-исследовательские лаборатории, изобретателей, бизнес-консультантов, финансовые учреждения) и предоставить молодым ученым и малым предприятиям возможность коллективно использовать данную инфраструктуру на максимально льготных условиях. Нужно также освободить такой технологический парк от всех видов налогов. Также считаем необходимым создать конструкторские бюро для индустриализации и инновационного развития страны, которые могли бы обслуживать предприятия по сегментам – сельскохозяйственному, электротехническому, транспортному. Такие отраслевые конструкторские бюро будут оказывать услуги по улучшению используемого оборудования, повышению качества выпускаемой продукции и созданию опытно-промышленных образцов.

Учитывая вышеизложенное, необходимо развивать механизмы коммерциализации технологий и повышать их эффективность. Для успешного формирования системы коммерциализации результатов интеллектуальной деятельности в Таджикистане необходимо создать благоприятные условия, прежде всего совершенствовать патентное законодательство и улучшить механизмы правовой защиты результатов интеллектуальной деятельности.

По разным оценкам, на долю научных и инновационных факторов приходится от 70 до 95% прироста ВВП в развитых странах [3]. Опыт развитых стран показывает, что на сегодняшний день значительную долю финансирования НИОКР осуществляет не частный бизнес, а государство. В этой связи необходимо развивать венчурную систему инвестирования. Исследования показали, что инновации чаще всего рождаются на предприятиях малого и среднего размера, а важнейшим источником средств для них является венчурный капитал, который представляет собой особую форму начального финансирования. Если сравнить американские компании, финансируемые венчурным капиталом, с другими компаниями, не получающими такого финансирования, выясняется, что эти компании созрели раньше других (анализ SDC Venture Economics), выводят продукцию на рынок быстрее [10, с. 421–426], [5]. Ссылки на их патенты

делаются чаще, чем на патенты фирм, не получающих венчурного финансирования [6, с. 174–182]. Инновационные компании, получающие венчурное финансирование, не только внедряют инновации лучшего качества, но и работают в высокотехнологичных отраслях. Так, свыше 75% стоимости всей индустрии программного обеспечения США приходится на продажи, генерируемые компаниями, которые в период своего роста получали венчурное финансирование [10, с. 84]. В связи с этим государство совместно с местными инвесторами (банками, страховыми компаниями) на принципах государственно-частного партнерства должно создать «Национальный венчурный фонд».

Инвестиционная политика фонда должна быть направлена на поиск и привлечение проектов в перспективных отраслях, имеющих достаточный экспортный потенциал. Цель такого сотрудничества заключается в том, чтобы получать в будущем доступ к передовым западным технологиям для последующего трансфера их в Таджикистан. Также венчурные фонды – это возможность выхода на ведущие технологические компании мира и создания информационной системы для обмена знаниями, опытом и технологиями в сотрудничестве с венчурными фондами мира.

Опыт развитых стран свидетельствует о том, что ни одна страна не может одновременно развивать все ключевые факторы развития инноваций. Для ликвидации тактических пробелов, а также для изучения реального инновационного процесса надо создать карту развития инноваций в регионе. Например, действующая в Европе «Карта европейского инновационного пространства» – это система индикаторов, составляемая исследователями для изучения динамики и развития инноваций. Идея создания карты, на наш взгляд, позволит лучше оценить ситуацию, анализировать динамику развития, формировать шкалу оценок по районам (и в целом по стране), выявить возможности для экономического роста и стимулирования инновационной деятельности, составлять прогнозы инновационной деятельности в рамках инновационной политики страны.

Республике Таджикистан, учитывая сложившуюся ситуацию в инновационной сфере, необходимо принять свою стратегию инновационного развития. Не умаляя значения социальных вопросов, необходимо произвести изменения в структуре расходов государственного бюджета. Как показывают официальные источники, ежегодно более 50% бюджета страны расходуются в этом направлении. В стратегии инновационного развития нужно сделать ставку на модернизацию реального сектора экономики страны и на повышение конкурентоспособности ее продукции в условиях глобализации, чтобы развивать, производить товары «завтрашнего дня» и увеличить доли наукоемких товаров в структуре производства и экспорта.

Для реализации вышеназванных задач нужна четкая инновационная политика, способная объединить в рамках инновационной системы разных участников процесса, определить их роли, обязанности, мотивировать их для последовательных действий. Здесь ключевую роль играет государство. Вмешательство государства в инновационные процессы, по опыту развитых стран, необходимо для того, чтобы в частном секторе создать стимулы к инновациям и внедрению новых технологий. Необходимость государственного вмешательства в процесс внедрения инноваций объясняется также длительностью научно-производственного цикла, высокими затратами и неопределенностью конечного результата [6]. Нужно предоставлять компаниям прямую поддержку в ситуациях, когда рыночные механизмы не срабатывают. Считаем, что проведение активной государственной инновационной политики будет способствовать формированию и развитию высоко-технологичного и наукоемкого сектора, который существенно повысит конкурентоспособность страны и обеспечит устойчивое развитие экономики Республики Таджикистан.

Таким образом, на основе проведенного исследования можно сделать вывод о том, что государственная инновационная политика способствует формированию и развитию высоко-технологичного и наукоемкого сектора, существенно повысит конкурентоспособность и обеспечит устойчивое развитие экономики страны в целом. Для этого необходимо увеличить инвестицию в человеческом капитале и составить стратегий развития инновационной экономики.

Литература:

- 1.Голубев А.А. Экономика и управление инновационной деятельностью: Учебное пособие. СПб: СПбГУ ИТМО, 2012– 119 с.
- 2.Иванова Н.И. Национальные инновационные системы. М.: Наука, 2002. – 244 с.
- 3.Комаров И. Интеллектуальный капитал / И. Комаров // Персонал. 2000. № 5.
- 4.Комилов С. Дж. «Инновационная система Таджикистана: проблемы формирования и развития», Трансформация экономики Таджикистана.
- 5.Мильнер Б.З. Теория организации. М.: Инфра-М. 2005.
- 6.Мутанов Г.М. Инновации: создание и развитие. Алматы: Казак университет, 2012. – 224 с.

НАҚШИ ИҚТИСОДИЁТИ РАҚАМӢ ДАР ҶАҲОНИ ХОЗИРА

Валиев Азиз Баходирович

муаллими калони кафедраи иқтисодиёт ва соҳибкорӣ, Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон дар шаҳри Хуҷанд

Аннотатсия. трансформатсияи рақамӣ ба ҷомеа дар сатҳҳои гуногун, асосан дар сатҳи иқтисод ва менеҷмент таъсир расонд. Ин мақола таъсири иқтисоди рақамиро ба механизмҳои идоракунии иҷтимоӣ баррасӣ мекунад. Натиҷаҳои тадқиқот нишон доданд, ки иқтисодиёти рақамӣ ба механизми идоракунии иҷтимоӣ таъсири судманд мерасонад.

Калидвожаҳо: иқтисодиёти рақамӣ, рақамизатсия, технологияҳои рақамӣ, муносибатҳои муносири иқтисодӣ.

РОЛЬ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

Валиев Азиз Баходирович

старший преподаватель кафедры экономики и предпринимательства, Института экономики и торговли Таджикского государственного университета коммерции в г. Худжанде

Аннотация: цифровая трансформация повлияла на общество на разных уровнях, в основном на уровне экономики и управления. В данной статье исследуется влияние цифровой экономики на механизмы социального управления. Результаты исследования показали, что цифровая экономика оказывает благоприятное влияние на механизм социального управления.

Ключевые слова: цифровая экономика, цифровизация, цифровые технологии, современные экономические отношения.

THE ROLE OF THE DIGITAL ECONOMY IN THE MODERN WORLD

Valiev Aziz Bahodirovich

Senior Lecturer at the Department of Economics and Entrepreneurship, Institute of Economy and Trade of Tajik State University of Commerce in Khujand

Abstract: digital transformation has affected society at different levels, mainly at the level of economics and management. This article examines the impact of the digital economy on the mechanisms of social management. The results of the study showed that the digital economy has a beneficial effect on the mechanism of social management.

Keywords: digital economy, digitalization, digital technologies, modern economic relations.

Многочисленные внедрения цифровых технологий в последнее время стимулировали огромный трансформационный процесс, называемый цифровизацией. Цифровизация помогла обществу обрабатывать, производить, передавать и делиться всеми видами данных и информации. Однако цифровая трансформация не произошла в одночасье, несмотря на ее быстрые темпы.

Согласно Avotra et al, это происходило постепенно и было вызвано тремя различными волнами технологической революции и инноваций [1]. Первая волна цифровизации поддерживается внедрением усовершенствованных технологий, таких как системы управления информацией, автоматические системы отчетности и мониторинга эффективности бизнеса, широкополосная связь, голосовая связь, в том числе фиксированная и мобильная. Все эти технологии помогли получить доступ к информации удаленно. Кроме того, появление Интернета и его соответствующих расширений, таких как электронные рынки и поисковые системы, положило начало второй волне оцифровки. Вторая волна позволила большой сети «доткомов» соединить потребителей и предприятия на новом уровне для покупки, продажи и распространения услуг. Следовательно, вторая волна трансформировалась в третью, повлекшую за собой более продвинутые технологии, такие как интернет вещей, искусственный интеллект, робототехника и датчики. Все эти передовые разработки были направлены на улучшение обработки информации, автоматизацию повседневных задач в коммерческих организациях, а также в правительстве, а также на повышение точности процесса принятия решений для организаций [2].

Т. Бергер и К.Б. Фрей предполагают, что цифровая трансформация повлияла на общество на разных уровнях, в основном на экономическом [3].

Автоматизация различных бизнес-операций, таких как увеличение производства, снижение затрат и совершенствование операционных рамок, принесла предприятиям огромные преимущества в области устойчивого развития. Цифровая экономика открыла новые возможности для бизнеса и рынка труда. Широкий и разнообразный спектр услуг, предлагаемых цифровой экономикой, создал множество новых рабочих мест, которые повлияли как на предпринимательский рынок, так и на рынок труда. Цифровая экономика использует огромное количество данных и информации для своей операционной структуры, которая помогает более эффективно предоставлять одни и те же государственные услуги, такие как здравоохранение и образование. Устойчивая цифровая экономика также повлияла на механизмы социального управления, повысив качество взаимодействия между правительствами и их гражданами. Впоследствии в

середине 1990-х годов произошел бум Интернета, что привело к расширению цифрового пространства, которое изменило то, как обычно работают предприятия, наряду с передовыми методами транзакций между потребителями и предприятиями. Именно тогда компьютеры появились во всем мире и активно вошли в мировую экономику. Новая мировая экономика стала зависеть от интернет-технологий, как никогда раньше. Было так, что в 2015 году более 75% американцев были зарегистрированы как постоянные пользователи Интернета по сравнению с 2000 годом, когда их было всего 44% [4].

Влияние цифровой экономики уже много раз изучалось и не является новой идеей. На протяжении более двух десятилетий министерства торговли разных стран, Бюро экономического анализа (БЭА) и другие агентства исследуют и публикуют множество отчетов, измеряющих влияние цифровой экономики на различные механизмы социального и политического управления.

Тем самым цифровая экономика играет ключевую роль в трансформации общества, способствуя экономическому росту за счет повышения эффективности, создания новых бизнес-моделей и расширения доступа к услугам. Она оптимизирует бизнес-процессы, открывает новые источники дохода, создает более персонализированный клиентский опыт и делает образование более доступным. Также цифровая экономика способствует повышению качества государственных услуг и укреплению информационной безопасности.

Цифровые технологии значительно облегчают общение. Социальные сети, мессенджеры и видеоконференции позволяют людям поддерживать связь независимо от географического положения, что способствует укреплению личных и профессиональных отношений. Возникновение новых социальных структур:

Цифровая экономика способствует появлению новых социальных структур и сообществ, основанных на общих интересах и профессиональных связях.

Платформы для совместной работы и обмена знаниями создают новые возможности для сотрудничества и коллективного творчества. Социальное неравенство: Хотя цифровая экономика открывает множество возможностей,

она также может усугублять социальное неравенство. Доступ к цифровым технологиям и интернету все еще остается ограниченным для некоторых групп населения, что приводит к цифровому разрыву и социальному исключению. Кибербезопасность и приватность: Развитие

цифровой экономики также поднимает вопросы кибербезопасности и защиты личных

данных. Угрозы киберпреступности и нарушения приватности требуют внимания со стороны как правительств, так и компаний, чтобы обеспечить безопасность пользователей. Таким образом, цифровая экономика не только изменяет экономические модели, но и в значительной степени трансформирует социальные отношения, создавая как новые возможности, так и вызовы для общества. Влияние на экономику. Повышение эффективности и продуктивности: Интеграция цифровых технологий, таких как интернет вещей (IoT), большие данные, искусственный интеллект (AI) и блокчейн, оптимизирует бизнес-процессы, снижает затраты и ускоряет принятие решений. Новые бизнес-модели: Цифровая экономика способствует появлению новых бизнес-моделей, таких как платформы для совместного потребления (Uber, Airbnb) и цифровые маркетплейсы (Amazon, Alibaba), что расширяет рынок и создаёт новые возможности для предпринимательства.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Avotra AARN, Chengang Y, Wei X, Ming J, Marcelline TRS. Struggling with business consumer purchase intention. Front Public Heal. (2021) 9:1250. doi: 10.3389/fpubh.2021.726727
2. Sarwar S, Streimikiene D, Waheed R, Mighri Z. Revisiting the empirical relationship among the main targets of sustainable development: growth, education, health and carbon emissions. Sustain Dev. (2021) 29:419–40. doi: 10.1002/sd.2156
3. Иванов, А.А. (2020). Роль цифровых технологий в современном образовании. Москва: Издательство "Просвещение".
4. Петров, В.Б. (2019). Влияние цифровой экономики на образование. Журнал "Информационные технологии в образовании", 10(2), 45-56.

БАХШИ 5
УСУЛҲОИ ИДОРАКУНИИ КОРМАНДОН
ДАР КОРХОНАВУ ТАШКИЛОТҲО ДАР
ШАРОИТИ ИҚТИСОДИЁТИ РАҚАМӢ

УСУЛҲОИ ИДОРАКУНИИ КАДРҲОИ КОРХОНАҲО ВА ТАШКИЛОТҲО ДАР ШАРОИТИ ИҚТИСОДИЁТИ РАҚАМӢ

Абдусаттарова Дилдора Баходировна

*доценти кафедраи "Андоz ва андоzбандӣ" Донишгоҳи давлатии иқтисодии
Тошканд d.abdusattarova@tsue.uz*

Аъзамхонов Исламджон Аъзамхонович

Донишҷӯи донишгоҳи илмҳои амалии Тошканд

Аннотатсия *Ин мақола таҷрибаҳои кунунии идоракунии кадрҳоро дар созмонҳо ва корхонаҳо дар заминаи рушди иқтисоди рақамӣ баррасӣ мекунад. Он ба он нигаронида шудааст, ки чӣ гуна равишҳои анъанавӣ дар идоракунии кадрҳо таҳти таъсири технологияҳои рақамӣ, автоматизатсия ва зехни сунъӣ тағир меёбанд. Воситаҳо ба монанди ҷалби онлайн, омӯзиши фосилавӣ, системаҳои арзёбии фаъолият ва платформаҳои рақамии корпоративӣ баррасӣ мешаванд. Қайд карда мешавад, ки истифодаи қарорҳои рақамӣ маҳсулноки, муоширатро беҳтар мекунад ва ҳавасмандии кормандонро баланд мебардорад. Бо вуҷуди ин, мушкилоти марбут ба мутобиқсозии кормандон ба шароити нав ва зарурати рушди салоҳиятҳои рақамӣ дар байни мутахассисони кадрҳо муайян карда шуданд.*

Калидвожаҳо: *идоракунии кадрҳо, иқтисодиёти рақамӣ, технологияҳои HR, қабули электронӣ, ҳавасмандкунӣ, ҳосилнокии меҳнат, рақамисозӣ, идоракунии захираҳои инсонӣ.*

МЕТОДЫ УПРАВЛЕНИЯ ПЕРСОНАЛОМ ПРЕДПРИЯТИЙ И ОРГАНИЗАЦИЙ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

Абдусаттарова Дилдора Баходировна

*доцент кафедры налогов и налогообложения
Ташкентского государственного экономического университета
d.abdusattarova@tsue.uz*

Аъзамхонов Исламджон Аъзамхонович

Студент Ташкентского университета прикладных наук

Аннотация *В работе исследуются актуальные методы управления персоналом в организациях и на предприятиях в условиях развития цифровой экономики. Основное внимание уделено изменению традиционных подходов к управлению человеческими ресурсами под воздействием цифровых технологий, автоматизации и искусственного интеллекта. Рассматриваются инструменты, такие как онлайн-рекрутинг,*

дистанционные формы обучения, системы оценки эффективности труда и корпоративные цифровые платформы. Отмечается, что использование цифровых решений повышает производительность, улучшает коммуникации и усиливает мотивацию работников. Вместе с тем выявлены трудности, связанные с адаптацией персонала к новым условиям и необходимостью формирования цифровых компетенций у специалистов в сфере управления кадрами.

Ключевые слова: *управление персоналом, цифровая экономика, HR-технологии, электронный рекрутинг, мотивация, производительность труда, цифровизация, управление человеческими ресурсами.*

METHODS OF HR MANAGEMENT OF ENTERPRISES AND ORGANIZATIONS IN THE CONDITIONS OF THE DIGITAL ECONOMY

Dildora Abdusattarova

Associate Professor of the Department of Tax and Taxation, Tashkent State University of Economics
d.abdusattarova@tsue.uz

Azamkhonov Islamjon Azamkhonovich

Student of Tashkent University of Applied Sciences

Annotation *This paper examines current HR management practices in organizations and businesses in the context of the evolving digital economy. It focuses on how traditional approaches to HR management are changing under the influence of digital technologies, automation, and artificial intelligence. Tools such as online recruiting, distance learning, performance appraisal systems, and corporate digital platforms are considered. It is noted that the use of digital solutions increases productivity, improves communication, and enhances employee motivation. However, difficulties related to staff adaptation to new conditions and the need to develop digital competencies among HR specialists have been identified.*

Keywords: *personnel management, digital economy, HR technologies, electronic recruitment, motivation, labor productivity, digitalization, human resource management.*

Современная экономика находится в стадии глубокой цифровой трансформации, охватывающей все направления деятельности предприятий и организаций. В новых условиях управление персоналом приобретает иное содержание и форму, поскольку активное внедрение информационно-коммуникационных технологий существенно влияет на структуру трудовых

процессов, требования к профессиональной подготовке работников и способы взаимодействия в коллективе.[1]

Если ранее акцент в управлении кадрами делался преимущественно на административных и мотивационных механизмах, то сегодня центральное место занимают цифровые инструменты и технологии аналитики данных, обеспечивающие эффективное управление человеческим капиталом. Электронный документооборот, онлайн-набор сотрудников, дистанционное обучение и автоматизированные системы оценки труда становятся важнейшими элементами современной HR-деятельности.[2]

Цель данного исследования заключается в изучении методов управления персоналом в условиях цифровой экономики, определении их преимуществ и недостатков, а также выявлении направлений дальнейшего развития цифровых практик в сфере кадрового менеджмента.

Применение цифровых технологий в управлении человеческими ресурсами способствует повышению эффективности внутренних процессов, ускорению коммуникаций и росту конкурентоспособности организаций, что подтверждает актуальность и практическую значимость рассматриваемой темы.

Развитие цифровой экономики оказывает глубокое воздействие на систему управления персоналом, вызывая трансформацию устоявшихся методов и формирование новых подходов, основанных на применении искусственного интеллекта, технологий анализа больших данных и автоматизации бизнес-процессов. В современных реалиях цифровизация становится ключевым элементом, способствующим росту эффективности управления человеческими ресурсами.[3]

Основные направления исследования включают:[4]

1. Эволюцию и преобразование методов управления персоналом;
2. Применение цифровых инструментов и технологий в кадровом менеджменте;
3. Особенности мотивации и оценки результативности труда в цифровой среде;
4. Основные проблемы и вызовы, возникающие в процессе цифровизации управления персоналом;
5. Перспективы дальнейшего развития и совершенствования цифровых HR-практик.

Проведённый анализ показал, что интеграция цифровых технологий в систему управления персоналом оказывает всестороннее влияние на все направления кадровой деятельности — начиная от подбора и адаптации сотрудников и заканчивая их мотивацией, обучением и оценкой результатов труда. Цифровизация не только повышает производительность и гибкость

управленческих процессов, но и формирует новую философию взаимодействия между работодателем и работником.[5]

Прежде всего, цифровые инструменты значительно ускоряют выполнение кадровых задач. Применение электронного рекрутинга, автоматизированных систем отбора и онлайн-собеседований позволяет компаниям оперативно реагировать на изменения на рынке труда и эффективно привлекать квалифицированные кадры.

Кроме того, развитие дистанционных форм обучения и повышения квалификации стало одним из ключевых преимуществ цифровой эпохи. Онлайн-платформы, системы электронного обучения (LMS) и виртуальные тренинги обеспечивают непрерывное развитие персонала, что особенно важно в условиях динамичного технологического прогресса.[6]

Также цифровизация совершенствует процессы оценки и мотивации сотрудников. Использование аналитических систем и KPI-инструментов даёт руководству объективную картину эффективности труда, способствует формированию прозрачной системы вознаграждения и стимулирует сотрудников к профессиональному росту.

Однако исследование выявило и ряд проблем, сопровождающих процесс цифровой трансформации. Среди них:[7]

- ограниченный уровень цифровой грамотности у части работников и HR-специалистов;
- сложности адаптации персонала к новым технологиям;
- риск снижения уровня личных коммуникаций и обезличивания трудовых отношений;
- необходимость защиты персональных данных и обеспечения кибербезопасности.

В целом результаты анализа подтверждают, что успешное внедрение цифровых технологий в сферу управления персоналом требует системного подхода, включающего развитие цифровых компетенций, формирование современной корпоративной культуры, модернизацию управленческих моделей и совершенствование нормативно-правовой базы.

Следовательно, цифровизация открывает перед организациями широкие возможности для повышения эффективности работы с человеческими ресурсами. При этом решающим фактором успеха становится не только использование современных технологий, но и гармоничное сочетание инновационных инструментов с традиционными принципами управления, направленными на развитие, мотивацию и вовлечённость персонала.

В условиях бурного развития цифровой экономики управление персоналом приобретает особое значение, превращаясь в один из главных

факторов конкурентоспособности предприятий и организаций. Цифровизация радикально изменяет традиционные подходы к работе с человеческими ресурсами, смещая акцент на применение современных технологий, аналитических инструментов и автоматизацию HR-процессов.

Проведённый анализ показал, что использование цифровых решений в управлении персоналом повышает эффективность деятельности организаций, ускоряет обмен информацией, улучшает качество подбора, оценки и развития сотрудников. Одновременно с этим возникают определённые вызовы, связанные с необходимостью адаптации работников к новым условиям, обеспечением информационной безопасности и изменением корпоративной культуры.

Для успешного внедрения цифровых технологий в сферу управления кадрами требуется системная работа по развитию цифровых компетенций у всех участников трудового процесса, внедрение инновационных инструментов мотивации, а также формирование культуры постоянного обучения и гибкости мышления.

Следовательно, цифровая трансформация управления персоналом представляет собой долгосрочную стратегическую тенденцию, определяющую будущее организаций. Устойчивый успех в цифровую эпоху возможен лишь при гармоничном сочетании технологических инноваций с человеческим потенциалом, который остаётся главным ресурсом любого предприятия.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Базаров Т. Ю., Ершова И. В. Цифровая трансформация управления человеческими ресурсами. // Менеджмент в России и за рубежом. - 2021.- №3. - С. 15- 23.
2. Белов А. А. Инновационные технологии управления человеческими ресурсами. - М.: Экономика, 2021. - 198 с.
3. Друкер П. Ф. Эффективный управляющий. - М.: Вильямс, 2020. - 320 с.
4. Кибанов А. Я. Менеджмент персонала: теория и практика. - М.: Инфра-М, 2022.- 512 с.
5. Маслов Е. В. Управление персоналом в цифровой экономике. - М.: Инфра-М, 2021. - 284 с.
6. Рофе А. И. Цифровая трансформация организаций: вызовы и возможности. - М.: Дашков и К°, 2022. - 344 с.
7. Садыкова Н. Ш. Тенденции цифровизации торговых процессов и их влияние на развитие рынка услуг // Управление экономическими системами. – 2023. – № 4. - С. 15-23.

ТРУДОВЫЕ РЕСУРСЫ И ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ В ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ СФЕРЕ

Баратова Н.Б.

к.э.н., доцент кафедры экономической теории ИЭТ ТГУК

Трудовые ресурсы – та часть населения, обладающая физическим развитием и интеллектуальными (умственными) способностями.

В последние годы основными объектами управления трудом являются: процесс общественного труда как целесообразная деятельность и её результативность которые входят: поиски и реализация новых методов и инструментов управления, а также предопределяет необходимость внедрения цифровых и инновационных решений на уровне предприятий занимающихся производственной деятельностью.

Ключевые слова: *труд, общественный труд, занятость, производственная деятельность, цена труда, результативность, собственность, факторы производства.*

Захираҳои меҳнатӣ ин қисми аҳолии дорои рушди ҷисмонӣ ва қобилияти зеҳнӣ (ақлӣ) мебошанд.

Солҳои охир ҳадафҳои аввалиндараҷаи идоракунии меҳнат раванди меҳнати ҷамъиятӣ ҳамчун як фаъолияти мақсаднок ва самаранокӣ он буданд, ки ҷустуҷӯ ва татбиқи усулҳо ва воситаҳои нави идоракунӣ, инчунин зарурати татбиқи қарорҳои рақамӣ ва инноватсиониро дар сатҳи корхонае, ки ба фаъолияти истеҳсолӣ машғуланд, дар бар мегирад.

Калидвожаҳо: *меҳнат, меҳнати ҷамъиятӣ, шугл, фаъолияти истеҳсолӣ, арзиши меҳнат, самаранокӣ, моликият, омилҳои истеҳсолот.*

Labor resources are that portion of the population possessing physical development and intellectual (mental) abilities. In recent years, the primary objectives of labor management have been the process of social labor as a purposeful activity and its effectiveness, which includes the search for and implementation of new management methods and tools, as well as the need to implement digital and innovative solutions at the enterprise level engaged in production activities.

Keywords: *labor, social labor, employment, production activity, labor value, effectiveness, property, factors of production.*

Трудовые ресурсы являются важным фактором производства, не зависимо от форм собственности и хозяйствования. При рыночной экономике они играют основную роль в производственном процессе.

Переход к новым технологиям, повсеместная цифровизация, необходимость постоянного повышения конкурентоспособности, как на микро- так и на макроуровнях обуславливают наблюдаемые изменения.

В последние годы основными объектами управления трудом являются: процесс общественного труда как целесообразная деятельность и её результативность которые входят: поиски и реализация новых методов и инструментов управления, а также предопределяет необходимость внедрения цифровых и инновационных решений на уровне предприятий занимающихся производственной деятельностью.

Основными объектами управления трудом являются:

- отношения между людьми по поводу их участия в общественном труде (трудовые отношения) и их совершенствование:
- развитие человека труда и трудовых коллективов: расширенное воспроизводство рабочей силы».

Трудовые ресурсы – та часть населения, обладающая физическим развитием и интеллектуальными (умственными) способностями.

Термин «трудовые ресурсы» впервые были сформулированы и использованы в одной из своих статей ученым академиком С. Струмилиным в 1922 году.

В литературе зарубежных стран трудовые ресурсы часто используют термин «человеческие ресурсы». В состав трудовых ресурсов, по мнению ученых - экономистов Республики Таджикистан включают трудоспособное население, занятое трудом в сферах общественной и индивидуальной трудовой деятельности, независимо от возраста. Также в состав трудовых ресурсов включаются лица, занятые в личном подсобном и дехканском (фермерском) хозяйстве, на учебе и на военной службе, часть трудоспособного, физически развитого населения, которая имеет образование и профессиональные навыки и может трудиться в общественной полезной работе, действующие и потенциальные работники.

В экономической литературе, этой проблеме, посвящены работы экономистов, такие как, Шлендер П.Э., Кокина Ю.П., Каюмов Н.К., Маджидов А.А., Саидмурадов Х., Хоналиев Н. А. , и др., они считают, что понятия «трудовые ресурсы» находится между понятием категорией «трудовым потенциалом» и «совокупной рабочей силы».

Они считают, что «Трудовые ресурсы» как «трудоспособной части населения, обладающая физическими или интеллектуальными способностями для создания материальных благ и предоставления услуг, часть населения страны, которая способна принимать участие в народного хозяйства при данном уровне развития производительных сил и в рамках данных производственных отношений

Для Республики Таджикистан нет более насущного и злободневного вопроса, как проблема воспроизводства, приватизации, цифровизации, новой технологии и эффективного использования трудовых ресурсов.

Для более рационального решения задач, связанные с трудовыми ресурсами необходимо разработать конкретные мероприятия по обеспечению занятости населения и использования трудовых ресурсов в экономики страны, особенно, в отраслях реальной экономики. Современный рынок труда Республики Таджикистан выделяется не только низкой степенью занятости трудовых ресурсов, но и ее неэффективного использования, выражающиеся в росте занятости в неформальных секторах экономики

Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан и результаты обследования Международных организаций имеются большие отклонения по части занятости в неформальном секторе экономики и лица участвующих во внешней трудовой миграции. Расширение границ трудоспособного возраста в Республике Таджикистан обострила напряженность рынка труда. Законом определена нижняя планка – 15 лет, а верхняя: для мужского пола – 63 года, а для женского пола – 58 лет.[6. С.303]

В ближайшие три года численность трудовых ресурсов Таджикистана приблизится к 6 млн. человек. Об этом говорится в Прогнозе основных макроэкономических показателей Республики Таджикистан на 2023-2024 годы.(Avesta.Tj. 19.05.2024)

Согласно документу, к 2024 году общее количество трудовых ресурсов достигнет 5 млн. 962,2 тыс. человек. Этот показатель в текущем году составляет 5 млн. 742,3 тыс. человек.[6.С.466]

Количество трудового населения через три года достигнет более 2,5 млн. человек. По прогнозу, за этот период количество трудовых мигрантов составит 637 тыс. человек, хотя по разным оценкам количество таджикских трудовых мигрантов превышает 1 млн. человек.

Статистические данные о количестве трудовых мигрантов из Таджикистана в России, приводимые профильными ведомствами двух стран, разнятся.

В частности, таджикские официальные лица заявляют о том, что количество таджикских мигрантов в России не превышает 500 тыс. человек. Однако, российские власти называют цифру более чем 1 млн.

В настоящее время в промышленной отрасли заняты трудом столько лиц, сколько было в 60-е годы. Основными причинами деятельности производства республики являются:

- отсутствия государственного заказа на продукции отрасли из других стран;
- нехватка оборотных средств, в частности энергоносителей;

- рост цен на импортное и местное сырьё;
- моральный и физический износ основных фондов;
- отток квалифицированных кадров предприятий;
- пополнение рынка продовольственными и промышленными товарами низкого качества, в результате происходящих глобализационных процессов;
- недостаточное привлечение внутренних и иностранных инвестиций для создания новых рабочих мест;
- не эффективное разгосударствление предприятий, низкая ответственность частных предприятий;
- высокий уровень коррупции и другие причины.

Из-за высоких процентных ставок банковского кредита, предприятия лишены использовать кредитные ресурсы коммерческих банков. Большинство из них, воспользовавшиеся кредитными ресурсами банков впоследствии стали банкротами.

Исходя из проведенного анализа, мы пришли к выводу, что цифровизация и применение новых технологий в Республика Таджикистан нуждается в реформе рынка труда.

Для этого необходимо:

- разработать конкретные мероприятия по повышению уровня занятости, путём создания новых рабочих мест, подъёма престижа труда и достойной заработной платы;
- развивать прогрессивных отрасли экономики с использованием цифровизации, прежде всего в трудоемких, наукоемких отраслях;
- сбалансировать рабочие места и трудовые ресурсы, обеспечивать нуждающихся в трудоустройстве на более гибких условиях труда;
- предотвратить массовую безработицу регионов страны, путём разработки социально-экономических программ развития регионов.

Реализация вышеперечисленных мероприятий сможет, на наш взгляд, смягчить остроту проблем трудовых ресурсов и создаст предпосылки для эффективного использования их в будущем.

Список литературы:

1. Послание Президента Республики Таджикистан, Лидера нации Э.Рахмона. Маджлиси Оли Республики Таджикистан 28.12. 2024 г.
2. Агапова Т.А., Серегина С.Ф. Макроэкономика, изд. «Дело сервис». Москва – 2010.
3. Баратова Н. Малое и среднеепредпринимательство: проблемы развития и их решение. Вестник ТГУПБП. Худжанд. № 3 (3) 2018. С.38-44.

4. Баратова Н. Общественная среда, необходимая для развития малого и среднего бизнеса. Экономика и развитие общества. Сборник статей профессорско – преподавательского состава, ИЭТ при ТГУК на тему: «Формирование и развитие экономики Республики Таджикистан», Худжанд. – 2020. - С.255-257.

5. Комилов С. Формирование человеческого капитала и развитие интеллектуальной собственности в условиях перехода к инновационной экономики. Таджикистан и современный мир. Душанбе, 2015, с.21.

6. Статистический ежегодник Республики Таджикистан. Душанбе, 2024.

ТАЪЛИМИ ФОСИЛАВӢ ҲАМЧУН ЯКЕ АЗ ШАКЛҲОИ АФЗАЛИЯТНОКИ ТАҲСИЛ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Шогунбеков Мазамбек Вафобекович

*Номзади илмҳои иқтисодӣ, танзимгари таълими ғоибона, дотсенти
кафедраи менеҷмент ва маркетинги Донишқадаи иқтисод ва савдои
Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон дар шаҳри Хучанд
shogunbekov_58@mail.ru*

Анотатсия; Дар мақолаи мазкур яке аз шаклҳои афзалиятноки таҳсилот, омӯзиши фосилавӣ (DL) ва аҳамияти он дар соҳаи маориф дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо назардошти талаботи бозори меҳнат ва талаботи афзоянда ба таҳсилоти олии бармеояд, баррасӣ мешавад. Масъалаҳои дастрасӣ ба таҳсилоти анъанавӣ низ мавриди таҳлил қарор гирифтаанд. Таъкид мешавад, ки таълими фосилавӣ тавассути истифодаи технологияҳои интернетӣ қисман мушкилоти зиёдеро ҳал карда, имкони таҳсил дар макони мувофиқ ва тибқи ҳадвали инфиродӣ фароҳам меорад. Дар мақола таҷрибаи татбиқи таҳсили фосилавӣ дар донишгоҳҳои Тоҷикистон, аз ҷумла натиҷаҳои таҷрибаҳои васеъмиқёси соли 2007 оварда шудааст, ки самаранокӣ ва талаботро ба ин шакли таълим нишон дод.

Калидвожаҳо: Таълими фосилавӣ, таҳсилоти олии, технологияҳои иттилоотӣ дар таълим, таҳсилоти ғоибона, рушди маориф, навоарӣ дар соҳаи маориф, омӯзиши электронӣ, ислоҳоти маориф.

ДИСТАНЦИОННОЕ ОБУЧЕНИЕ КАК ОДНО ИЗ ПРЕИМУЩЕСТВЕННЫХ ФОРМ ОБУЧЕНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

Шогунбеков Мазамбек Вафобекович

Кандидат экономических наук, методист дистанционного обучения

доцент кафедры менеджмента и маркетинга
Института экономики и торговли Таджикского государственного
университета коммерции в городе Худжанде
shogunbekov_58@mail.ru

Аннотация; В данной статье рассматривается одна из преимущественных форм обучения, как дистанционное обучение (ДО), ее актуальность в сфере образования в Республике Таджикистан, обусловленная потребностями рынка труда и растущим спросом на высшее образование. Анализируются проблемы доступности традиционного образования. Подчеркивается, что ДО, благодаря использованию интернет-технологий, частично решает многие проблемы, обеспечивая возможность обучения в удобном месте и по индивидуальному графику. Представлен опыт внедрения ДО в вузах Таджикистана, включая результаты широкомасштабного эксперимента 2007 года, который показал эффективность и востребованность этой формы обучения.

Ключевые слова: Дистанционное обучение, высшее образование, информационные технологии в образовании, заочное обучение, развитие образования, инновации в образовании, электронное обучение, реформа образования.

DISTANCE LEARNING AS ONE OF THE PREFERRED FORMS OF EDUCATION IN THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

Shogunbekov Mazambek Vafobekovich

Candidate of Economic Sciences, distance learning methodologist, Associate
Professor, Department of Management and Marketing, Institute of Economics and
Trade, Tajik State University of Commerce, Khujand
shogunbekov_58@mail.ru

Annotation This article examines one of the preferred forms of education, distance learning (DL), its relevance in the field of education in the Republic of Tajikistan, due to the needs of the labor market and the growing demand for higher education. The problems of accessibility of traditional education are analyzed. It is emphasized that distance learning, through the use of Internet technologies, partially solves many problems, providing the opportunity to study in a convenient location and according to an individual schedule. The article presents the experience of implementing distance learning in universities in Tajikistan, including the results of a large-scale experiment in 2007, which demonstrated the effectiveness and demand for this form of education.

Key words: *Distance learning, higher education, information technology in education, correspondence education, development of education, innovations in education, e-learning, education reform.*

"Обучение - это двигатель технологического прогресса"

Билл Гейтс[1]

Изменения в экономическом плане в Республике Таджикистан приводят к тому, что люди вынуждены менять профессию, которую выбирают. В следствии этого, повышение квалификации или доступ ко второму высшему образованию играют весьма важную роль. Несмотря на такую необходимость, все таки, существуют нерешенные проблемы, которые выступают барьером на пути к обучению.

В процессе поступления в высшие учебные заведения учащиеся могут сталкиваться сопредельными трудностями, в том числе с теми, которые заставляют их прерывать учебу. Высокий уровень конкуренции или высокая стоимость обучения в некоторых высших учебных заведениях могут лишить студентов возможности поступить на выбранную профессию. Сочетание работы и учебы или учебы и семейной жизни также может быть слишком сложным.

Соответственно именно по возникшей задаче, может обучение посредством сети Интернета, по-другому называемое дистанционным обучением, которое частично заменяет традиционное высшее образование. Сегодня человек делает много ежедневной работы в Интернете. Через Интернет вы можете работать, играть, делать покупки, заниматься бизнесом и многое другое. Онлайн обучение также становится все более популярным и активно применяется в вузах нашей страны.

Дистанционное обучение - форма получения образования, при которой в образовательном процессе используются традиционные и специфические методы, средства и формы обучения, основанные на компьютерных и телекоммуникационных технологиях. В основе дистанционного обучения лежит интенсивная и целенаправленная самостоятельная работа студента.

А учиться, возможно, в удобном месте, по индивидуальному графику, с применением специальных средств обучения, а также согласовывая деятельность с преподавателем по электронной почте, телефону и возможно очно [1, с. 65].

Мнение о необходимости практики такой формы обучения самые различные, а часто и совершенно противоположные. С целью проверки целесообразности внедрения дистанционного обучения в 2007 году был проведен широкомасштабный эксперимент среди вузов Республики

Таджикистан. За годы проведения эксперимента были развиты кейс-технологии, телевизионные и сетевые (Интернет) методы дистанционного обучения, вузами развернуто создание учебно-методического обеспечения, ориентированного на применение дистанционных технологий.

В результате общество преодолело предубеждение против дистанционных и электронных методов обучения, и было показано достаточно высокое качество дистанционного образования [3, с. 4-28]. Таким образом, эксперимент показал, что дистанционное обучение имеет смысл практиковаться в вузах.

Согласно результатам анализа сектора высшего образования Республики Таджикистан, проведенного в 2014 году Департаментом человеческого развития Всемирного банка, в начале 2000-х годов перед Правительством Республики Таджикистан возникла серьезная проблема, связанная с растущим спросом на высшее образование. Возросла нагрузка на высшие образовательные учебные заведения. Количество студентов очных программ обучения постепенно увеличивалось, начиная с 2005/06 года. Противоположная тенденция отмечается в случае студентов заочных программ обучения. В период между 2008/09 и 2011/12 годами количество студентов заочных программ обучения сократилось на 22%, до уровня 2005/06 года. При этом тенденция увеличения очной нагрузки происходила с уклоном на центральные и ведущие вузы республики[2].

Одной из причин недоверия студентов к традиционной системе заочного образования явилось его несоответствие современным требованиям образования. В условиях развития коммуникационных технологий в Республике Таджикистан, а также их глубокого внедрения практически во все отрасли хозяйствования, включая сферу образования, выходом из ситуации явилось внедрение системы дистанционного обучения.

Понимая важность данной проблемы, Основатель мира и национального единства, лидер нации Эмомали Рахмон сделал рекомендации о переходе на дистанционное обучение. Понятие «дистанционного обучения» (ДО) было закреплено в Законе «Об образовании Республики Таджикистан». Коллегия министерства образования и науки РТ в 2017 году приняла постановление «Об утверждении Устава дистанционного обучения в высших профессиональных учебных заведениях РТ», на основе которого в ряде вузов РТ были организованы отделения дистанционного обучения. Процесс обучения в рамках ДО во вновь организованных отделениях или центрах дистанционного обучения, был установлен согласно «Регламенту дистанционного обучения, в высших профессиональных учебных заведениях», утвержденный Коллегией Министерства образования и науки РТ от 29 мая 2017 г.

Сегодня система дистанционного обучения в Таджикистане является одной из самых активно развивающихся и набирающих популярность среди студентов в вузах страны. Ее актуальность была также отмечена в период мировой пандемии, связанной с вирусом СОУГО-19.

Несмотря на все преимущества, предлагаемые дистанционным обучением, у него есть и ряд недостатков и особенностей, которые обладают как общими характеристиками, так и возникающими индивидуально при внедрении СДО в образовательные системы конкретных стран.

Чтобы объяснить эту позицию более подробно, необходимо объяснить преимущества этой формы обучения. К преимуществам дистанционного обучения можно отнести [3, с. 339]:

1)Технологичность. Благодаря использованию современного программного и аппаратного обеспечения дистанционное обучение становится более эффективным, поэтому передаваемая информация представляется студентам в яркой и динамичной форме.

2)Доступность и открытость. Студенты имеют возможность учиться без обучения. Он покидает свой дом или офис по своему усмотрению. Очень важно, чтобы стоимость такого обучения была ниже, чем в традиционных формах из-за более низких организационных расходов на проезд, проживание и сам курс.

3)Свобода и гибкость, доступ к качественному образованию. Появляется больше возможностей для выбора университета, направления, специальности. Становиться более доступным параллельное обучение в нескольких вузах или обучение за рубежом. Для людей с ограниченными возможностями дистанционное обучение дает возможность получить образование в любом выбранном вузе.

4)Индивидуальность систем дистанционного обучения. Студенты выбирают расписание и ритм своего обучения и имеют возможность остановиться и проводить больше времени на сложных темах. Эта форма развивает навыки самообразования.

Несмотря на ряд положительных моментов, дистанционное обучение имеет ряд недостатков. Во-первых, наличие персональных компьютеров и постоянный доступ к Интернету. Этот недостаток в современном обществе встречается все реже, так как практически в каждом доме и офисе есть компьютер с доступом в Интернет. Во-вторых, сложность мотивации студента. Выбирающий такую форму обучения студент обязательно должен обладать самодисциплиной и сознательностью. В-третьих, возникает сложность с проверкой знаний, а именно невозможность наблюдать за добросовестным выполнением самостоятельных заданий.

Преподаватель видит лишь результат, представленный студентом, и не может отследить процесс выполнения задания. Также студенты могут столкнуться с недостаточностью общения с преподавателем и недостатком практических занятий.

Например, занятия по психологии требуют очного общения и проведения групповых занятий с группой. Видеоконференции частично решают эту проблему [4, с. 170].

Таким образом, дистанционное обучение сегодня динамично развивающаяся форма образования. Такая форма, безусловно, имеет место быть в современном обществе, но, несмотря на все очевидные достоинства, ещё требует доработки

Список использованных источников

1. Закон Республики Таджикистан «О высшем и послевузовском профессиональном образовании» от 19 мая 2009 года № 531.
2. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий. – М.: ИКАР, 2009. – 448 с.
3. Ашуров, С.Б. Открытые образовательные ресурсы в Республике Таджикистан. Аналитический отчет. / С.Б. Ашуров. - Душанбе, 2017. - 23 с. [Электронный ресурс] - Режим доступа: https://iite.unesco.org/wp-content/uploads/2019/02/Analiticheskij_otchet_OOR_Tajikistan.pdf.
4. Итоги эксперимента в области дистанционного образования и перспективы дистанционных образовательных технологий. – 2007. – №5. – С. 4-28.
5. Поляков И.В. Современные дистанционные занятия как наиболее популярный способ самообразования // Конференциумасоу: сборник научных трудов и материалов научно -практических конференций. – 2017. – №1. – С. 337-340.
6. Сорокина Л.В. «Плюсы» и «Минусы» дистанционной и кредитной технологии обучения / Статистика, учет и аудит. – 2012. – Т. 2. – №45. – С. 167-172.
7. Хуторский А.В. Типы учебных взаимодействий в дистанционном профильном обучении / А.В. Хуторский, Г.М. Кулешова, Е.В. Шерстова // Центр дистанционного образования «Эйдос». – 2015. – №1. – С. 14-18.

ОБРҶИ КОРӢ ВА НАҚШИ ОН ДАР РАҚОБАТПАЗИРИИ БОНКИ ТИҶОРАТӢ

Хусаинов Манон Қамарович

*доктори илмҳои иқтисодӣ, профессори кафедраи менеҷмент ва маркетинг
Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон
дар шаҳри Хуҷанд
mkhusainov@mail.ru*

Абдусатторова Раъно Шокирҷоновна

*муаллими калони кафедраи менеҷмент ва маркетинг
Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон
дар шаҳри Хуҷанд
abdusattarova@rambler.ru*

Шарҳи мухтасар: *Ин мақола обрӯи тиҷоратии бонки тиҷоратиро баррасӣ мекунад. Ин таҳлил бо он фарқ мекунад, ки обрӯи тиҷоратӣ барои муассисаи қарзӣ, корпоратсия ё ширкат бо омили рақобати ғайринархӣ баробар карда мешавад.*

Муаллифон пешниҳод мекунанд, ки нақши обрӯи тиҷоратӣ ва эътирофи бренд дар бозори рақобатпазири афзоянда афзоиш меёбад ва таъкид мекунанд, ки дар замони ҷаҳонишавӣ ва рушди технологияҳои иттилоотӣ обрӯ барои ҳамаи аудиторияҳои мақсаднок шаффоф мегардад.

Калидвожаҳо: *обрӯи тиҷоратӣ, обрӯи тиҷоратии муассисаи қарзӣ, омилҳои ғайринархӣ рақобат, эътирофи бренд, обрӯи тиҷоратӣ ҳамчун дорони ғайримоддӣ, таъсири ҷаҳонишавӣ ба обрӯи тиҷоратӣ, хароҷоти нигоҳ доштани обрӯи тиҷоратӣ, масъулияти иҷтимоии тиҷорат, хатарҳои обрӯ.*

ДЕЛОВАЯ РЕПУТАЦИЯ И ЕЕ РОЛЬ В КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ КОММЕРЧЕСКОГО БАНКА

Хусаинов Манон Камарович

*доктор экономических наук, профессор
кафедры менеджмента и маркетинга
Института экономики и торговли
Таджикского государственного университета коммерции
в городе Худжанде
mkhusainov@mail.ru*

Абдусатторова Раъно Шокиржоновна

*старший преподаватель кафедры «Менеджмент и маркетинг» Института
экономики и торговли Таджикского государственного университета
коммерции в городе Худжанд
abdusattarova@rambler.ru*

Аннотация: *Статья посвящена изучению деловой репутации
коммерческого банка, особенность данного рассмотрения в том, что деловая
репутация приравнивается к фактору неценовой конкуренции кредитной
организации, корпорации или фирмы.*

*Авторы выдвигают тезис о том, что возрастает роль деловой
репутации, узнаваемости бренда в условиях усиливающейся конкуренции на
рынке, подчеркивая также, что в период глобализации мировой экономики и
развития информационных технологий репутация становится прозрачной
для всех групп целевых аудиторий.*

Ключевые слова: *деловая репутация, деловая репутация кредитной
организации, неценовые факторы конкуренции, узнаваемость бренда, деловая
репутация как нематериальный актив, влияние глобализации на деловую
репутацию, расходы на поддержание деловой репутации, социальная
ответственность бизнеса, репутационные риски.*

BUSINESS REPUTATION AND ITS ROLE IN THE COMPETITIVENESS OF A COMMERCIAL BANK

Khusainov Manon Kamarovich

*Doctor of economic sciens professor of the department management and
marketing Institute of economics and trade of the Tajik state university of
commerce in the city of Khujand
mkhusainov@mail.ru*

Abdusattarova Rano Shakirjanovna

*Senior lecturer of the department management and marketing Institute of
economics and trade of the Tajik state university of commerce in the city of
Khujand
abdusattarova@rambler.ru*

Abstract: *The article is devoted to consideration of the business reputation of
commercial bank, the feature of the consideration that goodwill is equal to the
factor of non-price competition in credit organizations, corporations or firms.*

*The authors put forward the thesis that the role of business reputation, brand
recognition amid intensifying market competition, emphasizing that in the period of*

globalization of world economy and information technology development business reputation becomes transparent to all groups of target audiences.

Business reputation is also considered by the authors as an intangible asset with inherent features of other intangible assets.

Keywords: *business reputation, business reputation of a bank, non-price competition factors, brand awareness, business reputation as an intangible asset, the impact of globalization on business reputation, expenses for maintaining business reputation, social responsibility of business, reputation risks.*

«Заработайте репутацию, и она будет работать на вас» Джон Дэвисон Рокфеллер[1]

«На сегодняшний день в практике зарубежных развитых стран понятие деловой репутации довольно распространено, и тем самым широко применимо, но в практике российского предпринимательства данное понятие стало применяться совсем недавно. Исследователям представленной научной статьи анализ указанного понятия кажется связанным в логичном смысле с приходом и участием иностранного капитала» [3, с.6] в сфере национального экономического сектора.

Одними из первых, кто стал применять это понятие, были коммерческие банки. Поскольку российская банковская система со всеми ее специфическими особенностями и типично национальными российскими чертами переживает те же проблемы, с которыми сталкиваются все участники мировой банковской системы, только с некоторым временным лагом, то и все эволюционные и законодательные тенденции, проявляющиеся в функционировании мировой банковской системы, конечно же находят свое отражение в деятельности российской национальной банковской системы. Далее понятие деловой репутации постепенно стало применяться и у других участников экономического рынка.

Важно отметить, что глобальное использование этого понятия в любых видах деятельности, в нашем случае, в сфере банковской деятельности, экономике, в общем, также создает важность соблюдения и применения в условиях национального рынка.

«Мы не ошибемся, если будем утверждать, что понятие деловой репутации способно создавать конкурентные преимущества не только для российских клиентов- потребителей услуг» [3, с.7] и производимой продукции национального масштаба. Деловая репутация имеет место и в отношениях с конкурентами, контрагентами, экспортерами и импортерами, «иностранными банками и мировыми рынками капитала, иностранными корпорациями, инвесторами, банковской инфраструктурой, обществом» [3,

с.7], рейтинговым и рекламным сектором. В общем, как видим, она затрагивает абсолютно все сферы деятельности человека.

«Но при этом присутствует еще один аспект, который сразу не бросается в глаза» [3,с.9], несмотря на это, тем не менее, значительно влияет на конкуренцию и, соответственно, объем продаж. Все дело в том, что «чем лучше работает основной рыночный механизм, чем сильнее экономические стимулы, чем стабильнее становится финансовый сектор по всему миру, тем менее эффективным становится воздействие жестко регулирующих» [3,с.9] деятельность экономических субъектов ограничений, что принуждает их «гораздо в большей степени руководствоваться именно более мягкими и гибкими экономическими методами воздействия» [3,с.10] на рыночные отношения, конкуренцию, отношение потребителей к производственным и торговым маркам и брендам.

На сегодняшний день в деятельности крупных банков и фирм, занимающихся предоставлением сервиса, надежность предприятия, который их обслуживает, соответственно имеет важное значение, в целях успешного существования. В глазах клиентов доверие вызывают те предприятия, которые обеспечивают надежность, стабильность и современный уровень услуг. Значит ясно, что деловая репутация начинает привлекать клиентов, тем самым привлекая прибыль, как основу для развития и стабильного функционирования банка и фирмы.

Соответственно, поддержание деловой репутации требует увеличения вложения средства на предоставление информации обществу о банке, фирме, корпорации. Кроме того, банки с «высокой деловой репутацией могут позволить себе отпускать услуги по более высоким ценам без оттока клиентов» [3,с.15] в более дешевые, но имеющие более низкую деловую репутацию банки. Именно это понимается, когда говорят о повышении стоимости брэнда.

В данном контексте стоит привлечь внимание к тому, что получается своеобразная финансовая карусель, схема, в которой вложенные инвестиции на создание деловой репутации привлекают другие средства через реализацию услуг на рынке. Таким образом, вложение средств в деловую репутацию, становится одной из выгодных инвестиций в настоящее время. И невозможно не согласиться с тем, «что деловая репутация является результатом длительной, тщательной и дорогостоящей работы». [3,с.15]

Возрастают требования к деловой репутации, она более уязвима теперь, любой небольшой промах или даже компромат, заказанный конкурентами, через средства коммуникации может быть известным обществу, целевой аудитории. Фирма должна быть прозрачной, честной, известной и легко узнаваемой. Заметим, что российские особенности ведения бизнеса, в

частности, нелегальный бизнес, мошенничество, теневая экономика затрудняет распространение подобной практики, но развитие глобализации берет свое. Крупные структуры, заинтересованные в международном экспорте и импорте, высоких оборотах, уже начали распространять положительный процесс.

Для наиболее успешного процесса увеличения деловой репутации в условиях глобализации, условиях «технологических нововведений, а также развитого маркетинга достигается в результате консолидации и пространственной экспансии в крупных транснациональных промышленно-финансовых структурах. Поэтому активизируется деятельность банков по созданию филиалов, отделений и других банковских учреждений, в том числе и в других странах. Наблюдаются постоянно такие явления, как взаимное слияние, присоединение, поглощение одного банка другим. Иногда имеет место недружелюбное поглощение» [4,с.9].

«Самое большое внимание привлечено к структурам, имеющим наиболее высокую деловую репутацию. Не надо упоминать, что слияния и продвижения должны быть продуманы в высшей степени тщательно, иначе такая работа приведет к обратному эффекту- потере уровня репутации» [3,с.19] .

В период кризисов и спадов клиенты хотят работать с надежными партнерами, имеющими высокий имидж, тем самым заработавших положительную деловую репутацию.

«Так можно создать реальные финансовые результаты от лояльности, приверженности к бренду. Если проследить действующие актуальные тенденции в мировом банковском поле, то одна из них связана с возрастающей банковской конкуренцией и обуславливает рост издержек по пассивным операциям, в частности, увеличение стоимости привлечения клиентских средств. В этой ситуации деловая репутация может значительно повлиять на снижение затрат на привлечение клиентов» [3,с.21].

Однако в настоящее время единицы фирм и банков помещают информацию о деловой репутации в деловые документы, предназначенные для широкого ознакомления, как например, годовые отчеты. Возможно, это связано с тем, что пока не существует формальных правил, измеряющих или определяющих деловую репутацию. Или еще нет регламентирующих норм, обязательности приобретения деловой репутации.

«По мнению авторов, некоторые позитивные изменения в банковской инфраструктуре, равно и в номенклатуре оказываемых услуг, позитивно повлияли на деловую репутацию российских банков. К таким изменениям мы сочли возможным отнести создание АРКО, БКИ, развитие карточного бизнеса, розничного и автокредитования, ипотеки» [3,с.24] на национальном

банковском рынке, поскольку в советской командной экономике этих направлений не существовало.

Здесь можно привести в пример вопрос о том, какие банки могут считать, что достигли желаемого уровня узнаваемости и деловой репутации, который уже заслужил доверие населения России. Мы рассмотрели мнение исследовательского холдинга Ромир (Research Rethink React), который составил рейтинг, опирающийся на опросы общественного мнения россиян по поводу авторитетной международной методики измерения деловой репутации Global Reputation Index (GRI). Они пишут, «По данным рейтинга лидерство в узнаваемости и в доверии россиян удерживает Сбербанк. Кроме него в пятерку наиболее заметных и хорошо узнаваемых потребителями вошли Внешторгбанк/ВТБ24, Альфа-Банк, Росбанк и Газпромбанк. Кроме Сбербанка, индекс доверия к которому составил почти 87,7 пунктов по 100-бальной шкале, фаворитами рейтинга стали ВТБ-24 и Альфа-Банк, набравшие 73,5 и 67,6 пунктов соответственно, и занявшие второе и третье места. Также в пятерку лидеров вошли Газпромбанк (66,1 пункт) и Росбанк (63,9). Помимо указанных компаний, в топ-10 по узнаваемости и доверию вошел также Россельхозбанк, набравший 65,1 пункт индекса заметности и 61,9 пунктов в индексе доверия. При том, что ранее он не являлся активным игроком в сегменте банковских услуг для физических лиц, и не включался в исследование». [2,с.9]

В результате проведенного анализа, Сбербанк заслуженно признан лидером репутационного рейтинга. Для современного российского потребителя банковских услуг безусловно важны его качества, такие, как размер, период присутствия на рынке, активное продвижение услуг, постоянная реклама, и главное - поддержка государства, особенно на фоне активной реорганизации банковской системы Центробанком в последние несколько лет.

Стоит упомянуть, цель управления риском потери деловой репутации банка может получить реализацию на основе подхода, системного и соответственно комплексного, обеспечивающий при этом обеспечивающий решение следующих задач:

- получение оперативных и объективных сведений о состоянии и размере репутационного риска;
- выявление и анализ репутационного риска, возникающего у Банка в процессе деятельности;
- качественная и количественная оценка (измерение) репутационного риска;

- установление взаимосвязей между отдельными видами рисков с целью оценки воздействия мероприятий, планируемых для ограничения одного вида риска, на рост или уменьшение уровня других рисков;

- создание системы управления репутационным риском на стадии возникновения негативной тенденции, а также системы быстрого и адекватного ситуации реагирования, направленной на предотвращение достижения репутационным риском критически значительных для Банка размеров (минимизацию риска).

Возникновение репутационного риска может быть обусловлено как внутренними, так и внешними факторами (причинами).

К внутренним причинам возникновения репутационного риска относятся:

- несоблюдение кредитной организацией законодательства Российской Федерации,

- учредительных и внутренних документов Банка, обычаев делового оборота, принципов профессиональной этики;

- неисполнение договорных обязательств перед кредиторами, вкладчиками и иными клиентами и контрагентами;

- отсутствие во внутренних документах механизмов, позволяющих эффективно регулировать конфликт интересов клиентов и контрагентов, учредителей (участников), органов управления и (или) сотрудников, а также минимизировать негативные последствия конфликта интересов, в том числе предотвращение предъявления жалоб, судебных исков со стороны клиентов и контрагентов и (или) применение мер воздействия со стороны органов регулирования и надзора;

- неспособность кредитной организации, ее аффилированных лиц, а также реальных владельцев эффективно противодействовать легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем, и финансированию терроризма, а также иной противоправной деятельности, осуществляемой недобросовестными клиентами и контрагентами и (или) сотрудниками;

- недостатки в управлении банковскими рисками кредитной организации, приводящие к возможности нанесения ущерба деловой репутации;

- недостатки кадровой политики при подборе и расстановке кадров;

- выявление фактов хищения, подлогов, мошенничества, использование служащими в личных целях полученной от клиентов и контрагентов конфиденциальной информации;

- возникновение конфликта интересов с учредителями (участниками), клиентами и контрагентами, а также другими заинтересованными лицами;

К внешним факторам, влияющих на возникновение репутационного риска относятся:

- несоблюдение аффилированными лицами, дочерними и зависимыми организациями, реальными владельцами законодательства Российской Федерации, учредительных и внутренних документов, обычаев делового оборота, принципов профессиональной этики;

- неспособность аффилированных лиц, а также реальных владельцев эффективно противодействовать легализации доходов, полученных преступным путем, и финансированию терроризма;

- публикация негативной информации о кредитной организации или ее сотрудниках, учредителях (участниках), членах органов управления, аффилированных лицах, дочерних и зависимых организациях в средствах массовой информации.

Важно, выявление и оценка уровня репутационного риска необходимо осуществлять постоянно. При этом, по нашему мнению, обязательным является процесс проведения выявления причин возникновения риска потери деловой репутации в следующем порядке:

- служащие кредитной организации передают сведения, свидетельствующие об изменении соответствующего параметра, используемого для выявления и оценки репутационного риска в подразделение управления рисками;

- полученные данные сотрудник подразделения управления рисками использует для аналитического учета в отчетах кредитной организации;

- оригиналы документов, на основании которых были внесены сведения, хранятся в подразделении управления рисками или в документах подразделения кредитной организации, направившего данные подразделения управления рисками;

- результаты анализа показателей репутационного риска на основании мотивированного суждения формируются в следующие отчеты;

- о выявленных причинах возникновения репутационного риска информируется руководитель кредитной организации». [5, с.14]

«Создание и управление деловой репутацией банка – долгосрочный и трудоемкий процесс. Учитывая неопытность банковской системы нашей страны, а также негативный опыт, связанный с банковскими кризисами прошлых лет, любая ошибка в этой работе может нанести непоправимый ущерб репутации банка.» [6, с.30]

Как было отмечено, «исследуя полезность действий по повышению деловой репутации, можно прогнозировать повышение уровня доверия клиентов к банку, который создает благоприятный для данной социальной группы имидж. Авторы зарубежных исследований упоминают тот факт, что

потребители вообще и клиенты банков в частности, прежде всего, обращают внимание на репутацию. А в практической деятельности компаний к деловой репутации начинают относиться как к стратегическому активу». [3, с.26]

Также и исследователи отмечают, что деловая репутация, выступает нематериальным активом банка. Так как банковская сфера имеет предрасположенность к репутационным рискам, особое внимание необходимо уделять повышению качества управления деловой репутацией банка путем маркетинговых мероприятий.

К примеру можно сказать о том, что появление в средствах массовой информации о негативной стороне деятельности кредитной организации (финансовое положение, нарушение обязательных экономических нормативов, ухудшение балансовых показателей, снижение позиций в рейтингах и рэнкингах, юридические вопросы (нарушения законодательства, судебные иски и пр.), публичные скандалы, серьезные организационные изменения, смена владельцев, руководства, названия, репутации собственников, громкий конфликт с конкурентами или масс медиа и иные события) способны вызвать массовые волнения среди клиентов и соответственно изменения деловой репутации не в лучшую сторону.

Таким образом, мы выявили, что адекватно оценить деловую репутацию компании возможно при системном изучении и анализе особенностей, интересов и потребностей целевой аудитории. Так как, именно удовлетворение этих потребностей и составит основу для формирования должного уровня деловой репутации компании.

Сделаны выводы, о том, что в условиях усиливающейся конкуренции на рынке банковских услуг и уменьшения доходности банковских операций все большую роль начинают играть неценовые факторы конкурентной борьбы. Следовательно, формирование стратегии кредитной организации на основе повышения деловой репутации повышает привлекательность кредитной организации для целевых аудиторий, служит основой для поддержания высокого рейтинга и привлекательности для клиентов, инвесторов и СМИ.

Значит, можно с уверенностью сказать о важности и необходимости внимательного, грамотного и систематического анализа состояния деловой репутации банка, так как именно этот нематериальный актив зачастую составляет большую часть рыночной стоимости банка. При помощи применения собственного бренда и грамотного управления деловой репутацией есть возможность наладить продвижение банковских продуктов и услуг по выгодной конкурентной цене и добиться ожидаемых результатов с наименьшими затратами и вложениями, нежели у конкурентов.

Список использованной литературы

1. Письмо Банка России от 30.06.2005 N 92-Т (с изм. от 12.10.2016) "Об организации управления правовым риском и риском потери деловой репутации в кредитных организациях и банковских группах"
2. Банки не оправдали надежд россиян //РБК daily. 2011-10-05 <http://www.rbcdaily.ru/2011/10/05/finance/562949981663051>
3. Минина Т.И. К вопросу о деловой репутации коммерческих банков // Актуальные проблемы современной науки, 2017 №3. С.33-35
4. Минина Т.И., Скалкин В.В. Вызовы новой реальности в социальной ответственности бизнеса. // Экономика. Налоги. Право. 2016 №5. С.56-62
5. Никитина Н.В., Шабаетова А.А. Управление риском потери деловой репутации в кредитной организации // Novainfa.ru, 2014 №28-1, с.308-313.
6. Оленев А.Н. Управление деловой репутацией коммерческих банков посредством интегрированных маркетинговых коммуникаций : диссертация ... кандидата экономических наук : 08.00.05. - Москва, 2006. - 195 с.

ИДОРАКУНИИ ЗАХИРАҶОИ МЕҲНАТӢ ДАР КОРХОНАҶОИ САНОАТИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Почоева Матлюба Абдуманоновна

муаллими калони кафедраи менеҷмент ва маркетинг

Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии тижорати

Тоҷикистон дар шаҳри Хуҷанд

E-mail: shukrona 8585@mail.ru

Шарҳи мухтасар. Мақолаи мазкур доир ба идоракунии кормандон дар корхонаҳои саноатии Ҷумҳурии Тоҷикистон навишта шудааст. Дар шароити имрӯзаи пешрафти иқтисодӣ соҳаи саноат яке аз соҳаҳои муҳимми иқтисоди миллӣ маҳсуб ёфта, таъмин намудани рушди он яке аз вазифаҳои афзалиятнок ба шумор меравад. Дар мақола оиди “Стратегияи миллии рушд барои давраи то соли 2030” ва “Барномаи миёнамуҳлати рушд барои солҳои 2016-2020” бо мақсади баланд бардоштани қобилияти рақобати маҳсулоти ватанӣ, ворид намудани технологияҳои муосир, тақвияти нерӯи кадрӣ дар ин самт ва тақмили минбаъдаи заминаҳои меъёрии ҳуқуқии бахши саноат чораҳои мушаххас пешбинӣ гардидаанд, таҳлилҳо оварда шудааст.

Калидвожаҳо: ташаккул, иқтидор, саноат, иқтисодиёт, корхонаҳои истеҳсолӣ, идоракунии кормандон, ҳосилнокии меҳнат.

УПРАВЛЕНИЕ ТРУДОВЫМИ РЕСУРСАМИ НА ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

Почоева Матлюба Абдуманоновна-
*старший преподаватель кафедры менеджмента и маркетинга
Института экономики и торговли Таджикского государственного
университета коммерции в городе Худжанде*
E-mail: shukrona 8585@mail.ru

Аннотация. Данная статья написана об управлении работниками промышленных предприятий Республики Таджикистан. В современных условиях экономического прогресса промышленность считается одной из важнейших отраслей национальной экономики, а обеспечение ее развития считается одной из приоритетных задач. В этой статье «Национальная стратегия развития на период до 2030 года» и «Среднесрочная программа развития на 2016-2020 годы» в целях повышения конкурентоспособности отечественной продукции, внедрения современных технологий, укрепления кадрового потенциала в этой сфере и дальнейшего совершенствования в нормативно-правовой базе запланированы конкретные мероприятия для промышленного сектора, представлены анализы.

Ключевые слова: развитие, потенциал, промышленность, экономика, производственные предприятия, управление персоналом, производительность труда.

LABOR RESOURCES MANAGEMENT AT INDUSTRIAL ENTERPRISES OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

Pochoeva Matlyuba Abdumanonovna-
*Senior Lecturer, Department of Management and Marketing
Institute of Economics and Trade, Tajik State University of Commerce in Khujand*
E-mail: shukrona 8585@mail.ru

Annotation. This article is written about the management of employees of industrial enterprises of the Republic of Tajikistan. In modern conditions of economic progress, industry is considered one of the most important sectors of the national economy, and ensuring its development is considered one of the priorities. In this article, “National Development Strategy for the period until 2030” and “Medium-term development program for 2016-2020”, in order to increase the competitiveness of domestic products, introduce modern technologies, strengthen human resources in this area and further improve the regulatory framework specific activities for the industrial sector, analyzes are presented.

Keywords: development, potential, industry, economics, manufacturing enterprises, personnel management, labor productivity.

Дар шароити имрӯзаи пешрафти иқтисодӣ соҳаи саноат яке аз соҳаҳои муҳимми иқтисоди миллӣ маҳсуб ёфта, таъмин намудани рушди он яке аз вазифаҳои афзалиятнок ба шумор меравад.

Дар “Стратегияи миллии рушд барои давраи то соли 2030” ва “Барномаи миёнамуҳлати рушд барои солҳои 2016-2020” бо мақсади баланд бардоштани қобилияти рақобати маҳсулоти ватанӣ, ворид намудани технологияҳои муосир, тақвияти нерӯи кадрӣ дар ин самт ва тақмили минбаъдаи заминаҳои меъёрии ҳукукии бахши саноат чораҳои мушаххас пешбинӣ гардидаанд.

Соҳаи саноат ва инноватсия яке аз манбаъҳои муҳимтарини рушди минбаъдаи кишвар ба ҳисоб рафта, пешрафти он имкон медиҳад, ки сарчашмаҳои иловагии даромади буҷети давлатӣ пайдо гардида, барои аҳоли ҷойҳои нави корӣ фароҳам оварда шаванд.

Дар низоми имрӯзаи иқтисодиёт, ки яке аз рукнҳои асосии он рақобати озоди соҳибкорӣ ба ҳисоб меравад, истехсол намудану содироти маҳсулоти босифат масъалаи муҳими таъминоти рақобатпазирии корхонаҳои истехсоли ба ҳисоб меравад.

Соли 1991 дар корхонаҳои саноатии Тоҷикистон 215 ҳазор нафар кормандон ё 13 Ҷоизи аҳолии дар иқтисодиёт машғул Ҷаъолият доштанд ва ҳаҷми истехсолоти соҳаи мазкур 25,4 Ҷоизи маҷмӯи маҳсулоти дохилиро ташкил медод. Дар соли 2018 ин рақамҳо мутаносибан ба 85,6 ҳазор нафар ё 3,5 Ҷоизи аҳолии дар иқтисодиёт машғул ва ҳиссаи соҳа дар маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ 17,3 Ҷоизро ташкил намуд. Дар соли 1991 ҳиссаи саноати сабук ва ҳӯрокворӣ дар таркиби соҳа якҷо 70,6 Ҷоиз ва саноати вазнин 29,4 Ҷоизро ташкил медод, ки ин нишондиҳандаи афзалият доштани соҳаҳои коркард дар кишвар буд.[3, 14.10.2019]

Дар давраи ҷанги шаҳрвандӣ дар қатори дигар соҳаҳо саноати кишвар ба зарбаи шадид дучор гардид. Дар натиҷа соли 1997 ҳаҷми истехсоли маҳсулоти саноатии кишвар 32,3 Ҷоизи ҳаҷми соли 1990-умро ташкил кард. Иқтисодии корхонаҳои истехсоли нахи пахта 3 баробар, пойафзол, шохиворӣ, қолинҳо 30-40 баробар ва маҳсулоти ширӣ 90 баробар коҳиш ёфт ва садҳо ҳазор нафар бекор монданд. Соли 2020 - 300 коргоҳу корхонаи нави саноатӣ бо беш аз 6500 ҷойи корӣ ташкил карда шуданд.

Дар зарфи солҳои истиқлоли давлатӣ амалисозии нақшаву барномаҳои рушди соҳаи саноат имкон дод, ки дар кишвар беш аз 3 ҳазор корхонаи саноатӣ бо 54 ҳазор ҷойи корӣ сохта, ба истифода дода шавад.

Бо дарназардошти аҳамияти бузурги соҳаи саноат дар рушди минбаъдаи мамлакат солҳои 2022 – 2026-ро «Солҳои рушди саноат» эълон гардид. Ҷиҳати амалисозии ин иқдом тайи ду соли охир дар кишвар беш аз 1200 коргоҳу корхонаи нави истехсоли бо 11 ҳазор ҷойи корӣ таъсис дода шудааст.

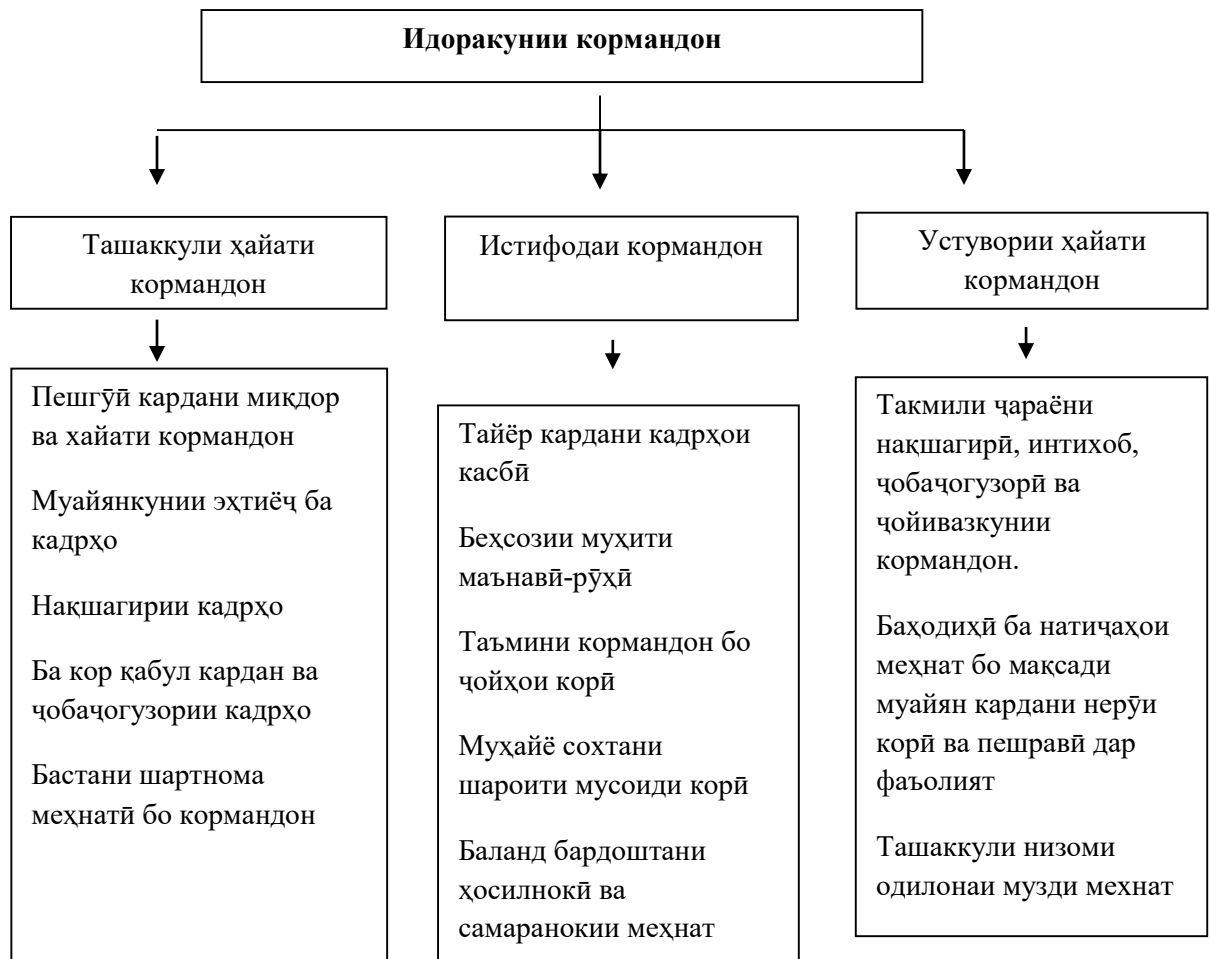
Идоракунии кормандон яке аз бахшҳои таркибии менеҷмент буда, маҷмӯи шарту усулҳо ва тарзу воситаҳои таъсиррасонӣ ба рафтор ва фаъолияти кормандон, самарабахш истифода бурдани нерӯи корӣ ва қобилияти зеҳнии онҳоро дар бар мегирад.[6, с. 235]

Моҳияти идоракунии кормандон дар истифодаи усулҳои бо ҳам алоқаманди иқтисодӣ, ташкилӣ ва иҷтимоӣ муайян мегардад, ки самаранокии меҳнат ва қобилияти рақобатпазирии корхонаро ба мақсаднок мувофиқ мегардонанд. Низоми идоракунии кормандонро се қисмати таркибӣ, яъне ташаккул, истифода ва устувории ҳайати кормандон ташкил медиҳад (нигаред ба нақшаи 1).

Чунончӣ дар нақшаи 1. таҳлил гаштааст, ташаккули ҳайати кормандон яке аз бахшҳои асосии идоракунии кормандон ба шумор меравад. Моҳияти он дар муайян кардани миқдори кормандон, ҳайати онҳо, нақшагирии кадрҳо, ба қор қабул кардан, ҷобачогузорӣ, бастанӣ шартномаҳо ва ғайра ифода меёбад.

Истифодабарии кормандон мунтазам тайёр кардани кадрҳои касбӣ, ба ҷои қор таъмин намудани онҳо, беҳсозии муҳити маънавӣ-рӯҳӣ ва муҳайё сохтани шароити мусоиди қориро инъикос менамояд.

Устувории ҳайати кормандон бештар ба масъалаҳои такмил додани ҷараёни идоракунӣ ва баҳодихӣ ба натиҷаҳои меҳнати онҳо алоқаманд мебошад.

Нақшаи 1. Низоми идоракунии кормандон

Ташаккули кадрҳои корхонаҳо тавассути як қатор амалиёту марҳилаҳои бо ҳам пайванд амалӣ мегардад, ки ин:

1. Муайян намудани эҳтиёҷ ба кадрҳо
2. Нақшагирии кадрҳо
3. Омӯзиш ва таҳлили вазъи бозори меҳнат.
4. Ҷалби номзадҳо ба корхона.
5. Интиҳоб ва ба қор қабул кардани кадрҳо.
6. Баҳодиҳӣ ба натиҷаи қори кормандон ва аттестатсияи онҳо.

Истифодаи самараноки меҳнати кормандони корхонаҳо то андозае бо коркарди низоми ҷорабиниҳо доир ба баланд бардоштани ҳосилнокии меҳнат таъмин гардонида мешавад. Ҳосилнокии меҳнат гуфта, таносуби байни натиҷаҳои асосии фаъолияти корхонаҳо ва хароҷоти меҳнати кормандон дар давраи муайян фаҳмида мешавад.

Ҷустуҷӯ ва баҳодиҳии захираҳои имконпазири афзоиши ҳосилнокии меҳнати кормандон дар ҳар як корхона вучуд дорад. Ҳалли ин вазифа бо истифода аз усулҳои таҳлил амалӣ мегардад. Дар ҷараёни гузаронидани чунин таҳлил системаи нишондиҳандаҳои асосӣ ва ёрирасони ҳосилнокии меҳнат истифода мешаванд. Дар ҷараёни ҷустуҷӯи захираҳои имконпазирӣ баланд

бардоштани ҳосилнокии меҳнат бояд дар назар дошт, ки он зимни риояи шартҳои зерин ба даст меояд:

- натиҷаҳои фаъолияти кормандон баланд мегардад, хароҷоти меҳнат кам мешавад;
- натиҷаҳои фаъолияти ниҳоии кормандон меафзояд, вале хароҷоти меҳнат тағйир намеёбад;
- натиҷаи фаъолияти кормандон меафзояд, хароҷоти меҳнат низ меафзояд, вале бо суръати пасттар;
- натиҷаҳои меҳнат тағйир намеёбанд, хароҷоти меҳнат паст мешавад;
- натиҷаҳои меҳнат паст мешавад, хароҷоти меҳнат низ паст мешавад, вале бо суръати баландтар ва ғ.

Пас аз истиқлолияти давлатӣ дар ҷумҳурӣ ислоҳоти иқтисодӣ оғоз гардид. Дар асоси қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ислоҳоти замин» соли 1992 марҳилаи қисман тақсим намудани заминҳои минтақаҳои кӯҳӣ ва наздикӯҳӣ оғоз гардид. Инчунин бо фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 9 октябри соли 1995 №342 ва аз 1 декабри соли 1997 №874 75 ҳазор гектар замин барои истифода ба аҳолии деҳот тақсим карда шуд, ки ин амал барои таъмин намудани аҳоли бо озуқа мусоидат намуд. Бо мақсади истифодаи пурсамар ва оқилонаи захираҳои замин ва об, афзун намудани истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 25 июни соли 1996, №522 «Дар бораи таҷдиди корхонаҳо ва ташкилотҳои кишоварзӣ» қабул гардид. Дар ин раванд супориши давлатӣ (Госзаказ) ва нархи маҳсулоти кишоварзӣ озод эълон карда шуд, ки ин ба соҳибхитиёрии деҳқон барои парвариши маҳсулот мусоидат намуд.[2, 11.03.2019]

Иқтисодиёти кишвар дар соли 2020-ум 4,5 фоиз афзоиш ёфта, ҳаҷми маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ ба 82,5 миллиард сомонӣ баробар гардид. Дар ин давра 9,7 фоиз афзоиш ёфтани ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ, кишоварзӣ 8,8 ва гардиши савдои хориҷӣ 0,8 фоиз, аз ҷумла содирот дар ҳаҷми 19,8 фоиз заминаи рушди иқтисоди кишварро ба вучуд овард.

Хусусан, истеҳсоли маҳсулоти озуқа нисбат ба соли 2019-ум 28,3 фоиз афзоиш ёфт, ки ба беҳтар таъмин гардидани бозори дохилӣ бо маҳсулоти истеҳсоли ватанӣ мусоидат намуд[1, 26.01.2021]

Ислоҳоти гузаронидашуда дар соҳаи кишоварзӣ, ба хоҷагиҳои деҳқонӣ (фермерӣ) озодии интихоби истеҳсол ва фурӯши зироатҳои кишоварзиро дод. Гузариш ба шакли нави муносибатҳои иқтисодӣ ва ташкил намудани шаклҳои нави хоҷагидорӣ, хусусигардонии амвол ба тағйироти кулӣ дар соҳаи кишоварзӣ оварда расонид.

Бояд қайд кард, ки дар ҷумҳурӣ барои тараққиёти корхонаҳои давлатӣ дар соҳаи саноат захираҳо ва имкониятҳои зиёд мавҷуданд. Чунончи, маҳсулоти истеҳсолшударо агар аз рӯи шаклҳои корхонаҳо таҳлил намоем аён

мегардад, ки барои корхонаву ташкилотҳои давлатӣ дар нақшаи стратегӣ имконияти зиёд мавҷуд аст. Зеро, агар аз рӯи ҳаҷми маҳсулоти истеҳсолшуда таҳлил намоем маълум мегардад, ки ҳанӯз дар солҳои 2000 - 79,8 фоизи маҳсулот аз ҷониби корхонаҳои давлатӣ истеҳсол мешуд (нигаред ба ҷадвали 1).

Ҷадвали 1. Истеҳсоли маҳсулот аз рӯи шаклҳои моликият (млн.сомонӣ)

Солҳо / Соҳаҳо	2020	2021	2022	2023
Ҳамагӣ	9952	10535	12196	15090
Корхонаҳои давлатӣ	3577	4502	3153	1572
аз он ҷумла:				
ҷамъиятҳои саҳомӣ	410	1233	1247	3237
корхонаҳои муштарақ	619	711	987	1519
сектори ғайридавлатӣ	6375	6033	9043	13519
Таносуби корхонаҳои давлатӣ дар ҳаҷми умумӣ, %	35,9	43,4	25,9	10,4

Сарчашма: Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон - 2024. Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Нашриёт ҚДММ “ТоРус”, ш. Душанбе, с. 85

Чӣ тавре, ки аз ҷадвали 1. ба мо маълум гашт истеҳсоли маҳсулот аз рӯи шаклҳои моликият дар солҳои 2020 - 2024 тағйироти кулӣ фарогир аст. Ҳамагӣ нишондиҳандаҳо ба ҳамаи соҳаҳо дар соли 2020 - 9952 млн.сомонӣ бошад, ин нишондод дар соли 2024- 15090 млн.сомониро дар бар гирифт, ки нисбат ба солҳо 5138 млн.сомонӣ аз ҷиҳати мусбӣ зиёд аст.

Барои корхонаи амалкунанда бошад, муваффақияти коркарди стратегияи тараққиёт ба қобилияти баҳодихии воқеии ҷиҳатҳои манфию мусбии фаъолияти корхона вобастагӣ дорад. Бо ин мақсад ба вазъияти молиявии корхона ва дараҷаи қобилияти пардохтии он баҳо дода мешавад.

Стратегияи рушди корхонаҳоро аз рӯи шаклҳои моликият дар ҷумҳурӣ таҳлил намуда, ҳулоса баровардан мумкин аст, ки то ҳол қисми асосии маҳсулоти мамлакат аз тарафи сектори давлатӣ истеҳсол мешавад. Корхонаҳои давлатӣ асосан дар соҳаҳои истеҳсоли фаъолиятро қатъ намуда, дар соҳаҳои иҷтимоии мамлакат афзуда истодаанд.

Ҳамин тариқ, муқаррар намудани вазъи иқтисодӣ ва дараҷаи ривоҷи корхона имкон медиҳад, ки коркарди стратегияи тараққиёти он бо назардошти ояндадорӣ фаъолияти соҳибкорӣ ва баҳои дурнамои он сурат гирад, то корхона сатҳи зарурии рақобатпазиро соҳиб шавад.

Барои баланд бардоштани самаранокии чараёни идоракунии кормандон аз ҳаллу фасли чунин вазифаҳо бояд истифода кард ба монандӣ:

- таъмини талаботи корхона бо нерӯи корӣ;

- ба даст овардани таносуби оптималӣ дар байни сохторҳои ташкилию техникии иқтисодии истеҳсолӣ;
- самаранок истифода бурдани потенциали меҳнатӣ;
- таъмини шароити мусоид барои ба даст овардани сатҳи баланди ҳосилнокии меҳнат;
- таҳкими тартиботу интизоми меҳнат;
- тақомули низоми ҳавасмандгардонии меҳнат;
- асоснок намудани сиёсати кадрҳо дар корхона, ҷалби қисмати ҳарчи бештари тобеон ба ҷараёни идоракунӣ дар корхона;
- амалисозии нияту орзуҳо, талабот ва хоҳишу дархостҳои иҷтимоии кормандон бо назардошти манфиатҳои корхона ва давлат;
- боло бардоштани сатҳи самаранокӣ ва идоракунӣ кормандон, расидан ба мақсадҳои ниҳонии фаъолияти хоҷагии корхона.

Мақсади асосии идоракунӣ ҳосилнокии меҳнат дар корхонаҳо дарёфт ва амалӣ гардонидани захираҳои имконпазири афзоиши сатҳи он мебошад. Барои расидан ба ин мақсад, роҳбарияти корхона бояд чунин вазифаҳоро ба пуррагӣ амалӣ намоянд:

- муайян намудани он нишондиҳандаҳое, ки ҳосилнокии меҳнати кормандони корхонаро ифода менамоянд;
- ҳам натиҷаҳо ва ҳам хароҷоти меҳнат дар корхона бо нишондиҳандаҳои гуногун инъикос ёфта метавонанд;
- ба қатори нишондиҳандаҳои асосии баҳодиҳии натиҷаҳои меҳнат дар корхона инҳо дохил мешаванд: ҳаҷми фурӯши мол, ҳаҷми фурӯши гурӯҳҳои алоҳидаи молҳо, ҳаҷми пешниҳоди хизматҳои пулакӣ, сатҳи ҳосилнокӣ ва самаранокӣ меҳнат ва ғ.

Барои баҳо додан ба хароҷоти меҳнат чунин нишондиҳандаҳо, ба монанди шумораи миёнаи кормандони категорияҳои алоҳида, маблағи умумии фонди музди меҳнат ва ғ. дар корхонаҳои саноатӣ истифода бурдан мумкин аст.

Ҳамин тавр, барои идоракунӣ кормандони корхона бояд шароит муҳайё сохт. Ҳар як корманди ба кор қабулгашта аз рӯи таҳассус ҷобачогузори карда шавад ва дар оянда барои рушди корхонаҳои саноатӣ мусоидат хоҳад кард.

Рӯйхати адабиёти истифодашуда:

1. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» 26.01.2021, ш. Душанбе.

2.Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 28 октябри соли 1997, № 874 [Манбаи электронӣ]. URL: http://www.adlia.tj/show_doc.fwx.rgn=24434 (санаи мурочиат: (11.03.2019)

3.Суханронии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар мулоқот бо кормандони соҳаи саноати кишвар 14.10.2019.

4. Омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон - 2024. Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Нашриёт ҚДММ “ТоРус”, ш.Душанбе, 2024. - 419с.

5.Бозоров Ш.Ш. Асосҳои соҳибкорӣ.Китоби дарсӣ барои макотиби олий. – Душанбе: “ЭР-граф”, 2018. – 428 с.

6.Усмонов И.У.,Шарипов М.М. Менеджменти ташкилот (дастури таълимӣ барои низоми кредитии таҳсилот). Душанбе.2011. - 352с.

ИДОРАКУНИИ ИҚТИДОРИ КАДРӢ ДАР ШАРОИТИ РАҚАМИСОЗӢ

Ҷураева Нуринисо Абдувосидовна

Муаллими калони кафедраи иқтисодиёт ва соҳибкорӣ

Донишқадаи иқтисод ва савдои донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон

Тел. 92 -707-99-37

dzhurayeva.1974@bk.ru

Аннотатсия: *Имрӯз рақамикунонӣ тавассути ҳамгироии технологияҳои рақамӣ ба соҳаҳои гуногуни ҳаёт ва беҳтар кардани сифати онҳо босуръат рушд мекунад.*

Дар воқеияти иқтисодии имрӯза, рақамикунонӣ ҳам ба ҳаёти инфиродӣ ва ҳам ба муҳити тиҷорат, аз ҷумла ба соҳаҳои гуногуни функционалии он, босуръат ворид мешавад. Татбиқи роҳҳои ҳалли рақамӣ дар системаи идоракунии захираҳои инсонӣ барои кормандони ширкат имкониятҳоро барои сарфаи захираҳои вақт, инчунин шароити беҳтаринро барои ноил шудан ба натиҷаҳои муассир бо хароҷоти ҳадди ақали нерӯи меҳнатӣ фароҳам меорад.

Калидвожаҳо: *Сармояи инсонӣ, иқтидори захираҳои инсонӣ, идоракунии захираҳои инсонӣ, рақамикунонӣ, технологияҳои рақамӣ дар идоракунии кадрҳо, системаҳои электронӣ дар идоракунии.*

УПРАВЛЕНИЕ КАДРОВЫМ ПОТЕНЦИАЛОМ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ

Джураева Нуринисо Абдувосидовна

*старший преподаватель кафедры экономики и предпринимательства
Института экономики и торговли Таджикского государственного
университета коммерции в г. Худжанда
Тел. 92 -707-99-37
dzhurayeva.1974@bk.ru*

Аннотация: На сегодняшний день процесс цифровизации развивается активными темпами через внедрение цифровых технологий в разные сферы жизнедеятельности, повышение их качественных характеристик.

В современных экономических реалиях процесс цифровизации стремительно проникает как в жизнедеятельность отдельной личности, так и в бизнес-среду, ее отдельные функциональные направления. Реализация цифровых решений в системе управления кадровым потенциалом открывает для сотрудников компании возможности сохранения временных ресурсов, а также оптимальные условия для достижения эффективных результатов деятельности при наименьших затратах трудового потенциала.

Ключевые слова: человеческий капитал, кадровый потенциал, управление человеческими ресурсами, цифровизация, цифровые технологии в управлении персоналом, электронные системы в управлении.

HUMAN RESOURCES MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION

Dzhurayeva Nuriniso Abduvosidovna

*Senior lecturer, department of economics and entrepreneurship
Institute of economics and trade, tajik state university of commerce in khujand
Тел. 92 -707-99-37
dzhurayeva.1974@bk.ru*

Annotation: Today, digitalization is rapidly developing through the integration of digital technologies into various spheres of life and the enhancement of their quality.

In today's economic reality, digitalization is rapidly penetrating both individual life and the business environment, including its various functional areas. Implementing digital solutions in the human resources management system opens up opportunities for company employees to conserve time resources, as well as optimal conditions for achieving effective results with minimal expenditure of labor potential.

Key words: Human capital, human resources potential, human resource management, digitalization, digital technologies in personnel management, electronic systems in management.

Цифровая среда и применяемые инструменты актуализируют положительный опыт применения ресурсного подхода к управлению субъектов бизнеса.

На сегодняшний день процесс цифровизации развивается активными темпами через внедрение цифровых технологий в разные сферы жизнедеятельности, повышение их качественных характеристик.

В современных экономических реалиях процесс цифровизации стремительно проникает как в жизнедеятельность отдельной личности, так и в бизнес-среду, ее отдельные функциональные направления.

К таким сферам деятельности также относится система управления человеческими процессами и ее отдельные элементы:

- система планирования ресурсов предприятия;
 - программное обеспечение, через которое протекает процесс управления финансами и другими элементами компании;
 - система управления отношениями с клиентами.
 - цифровой ресурс, предназначенный для выстраивания связей с потенциальными потребителями;
- ИТ-систем – автоматизированное управление бизнес-процессами;
- кадровая система
 - прикладное программное обеспечение для автоматизации управления персоналом.

Существует несколько точек зрения на проблему оптимизации и трансформации кадрового потенциала бизнеса в условиях цифровизации:

- оценка изменений и тенденций, связанных с трансформацией организационных подходов и концепций к управлению человеческими ресурсами;

Исследование требований к цифровым навыкам и компетенциям сотрудников компаний, обусловленных применением цифровых решений и подходов в различных функциональных областях деятельности

Построение цифровой организационной среды взаимодействия персонала компаний и выполнения сотрудниками своих обязанностей

Реализация цифровых решений в системе управления кадровым потенциалом открывает для сотрудников компании возможности сохранения временных ресурсов, а также оптимальные условия для достижения эффективных результатов деятельности при наименьших затратах трудового потенциала.

К примеру, сотрудник ООО «Фаровон» при создании личного кабинета в электронном формате может оформить служебную поездку для выполнения деловых задач или спланировать отпускные дни через готовый шаблон, где он может получить всю необходимую информацию

Также благодаря прогрессивным цифровым технологиям каждый сотрудник может получить дополнительное профессиональное образование, повысить уровень своей квалификации или приобрести новые навыки через удаленный формат обучения, находясь при этом в любой удобной ему локации.

Документ, подтверждающий завершение образовательного процесса, будет представлять действующий электронный сертификат

При процессе поиска необходимых трудовых человеческих ресурсов, обладающих необходимыми компетенциями, через использование цифровых решений сохраняются финансовые и материальные ресурсы компании.

Для того чтобы сотрудники компании легко приняли факт цифровой трансформации их деятельности, необходимо сформировать оптимальные условия для привлечения персонала в данный процесс, применяя лояльность и формы поощрения, полноценного информирования, проведения обучающих курсов и другие меры.

При этом процесс цифровой трансформации деятельности и внедрения современных инновационных решений должен протекать поэтапно для того, чтобы сотрудники компании могли постепенно адаптироваться к новым условиям.

Также следует отметить, что период кризиса в 2020 году, вызванный пандемией коронавируса, способствовал упрочению и активизации цифровых решений разного формата, что связано с переводом большинства сотрудников на дистанционный формат деятельности.

Необходимо подчеркнуть основные элементы в управлении кадровым потенциалом в рамках внедрения цифровых технологий: компания «Фаровон» должна разработала собственную стратегию управления человеческими ресурсами.

- развитие цифровых технологий способствует стремительному развитию благодаря системной интеграции различных функций и информационных областей субъекта бизнеса;
- формирование внутренней цифровой среды бизнеса есть первоочередная задача в развитии управления человеческими ресурсами;
- необходимость навыков формулирования и описания задач, которые целесообразно решать с помощью современных технологий;
- формирование следующих преимуществ за счет реализации цифровых решений: снижение расходов, повышение безопасности, маневренность, гибкость, доступность и прочие.

Сегодня прогрессивные цифровые программы, созданные для облегчения процесса управления кадровым потенциалом, способны помочь менеджменту компании прогнозировать возможное увольнение сотрудника и

рассчитать вероятность прохождения испытательного срока. Современные цифровые программы также способны интегрировать информацию о каждом сотруднике компании в общую базу данных, где управляющий может получить необходимые сведения о сотруднике, связанные с интересами, навыками, образованием, компетенциями и опытом

Такие цифровые приложения представляют в некотором роде контент, в котором содержится полная информация о специалистах компании. В настоящее время цифровая трансформация позволяет сотрудникам организации быть более независимыми.

В компаниях начинают работать виртуальные цифровые помощники, задача которых заключается в содействии новым сотрудникам адаптироваться к новым условиям, а также работают персональные помощники, предоставляющие разные данные по процессу текущей деятельности организации.

Стоит обратить внимание на наиболее распространенные цифровые системы в управлении кадровым потенциалом компании:

1.Электронные системы стратегического управления кадровыми ресурсами.

Система управления персоналом – это объект конфигурации управления человеческим капиталом, в которую входит электронная база данных для хранения и поиска следующей информации: перечень выполненных работ, данные по окладам и компетенциям, данные о мерах дисциплинарного взыскания и медицинском обслуживании сотрудников.

Через такую систему повышается уровень результативности процесса и снижаются расходы в результате его автоматизации, совершенствуется скорость бизнес-процессов, результаты деятельности каждого отдела компании интегрируются в общую базу, что способствует повышению эффектов использования трудовых ресурсов, которые гармонично сочетаются с потребностями в индивидуальных условиях работы и оценке перспектив продвижения

2) электронный рекрутинг, соответствующий традиционной функции, адаптированной к цифровой среде. В качестве примере можно привести LinkedIn – эта социальная сеть для делового общения, поиска сотрудников и открытых вакансий в настоящее время является самой востребованной во всем мире. Сеть LinkedIn дает возможность сотрудникам компании получать в удаленном формате все необходимые данные от профессиональных и успешных соискателей со всех уголков страны.

В настоящее время область поиска наемных рабочих занимает лидирующие позиции по инвестициям в развитие цифровых технологий. Для поиска наиболее подходящей кандидатуры и анализа предыдущей

деятельности компании, как правило, используют следующие методы: процесс в поисковой системе, популярные соцсети, разные объединения, автоматизированная система оценки документа, содержащего информацию о навыках, опыте работы, образовании потенциального кандидата, использование программ, имитирующих реальный разговор с пользователем в форме собеседования;

3) электронное обучение – система обучения при помощи информационных и электронных технологий, к примеру, такие программы, как Edx.org – проект, ориентированный на бесплатное обучение слушателей во всем мире, Udacity.com – проект для специалистов в сфере информационных технологий. Дополнительное образование и новые навыки можно получить, используя виртуальную обучающую среду, находясь в любой удобной локации. Данная система относительно недорогая, удобная, легко усваиваемая и к тому же постоянно обновляется;

4) цифровые платежные ведомости – система данных о трудовом стаже, налогах, зарплатах и пособиях сотрудников, которые можно получить по необходимости в открытом доступе.

Развитие электронной системы платежных ведомостей способствует росту ключевых показателей эффективности, сохранению конкурентоспособности компании в развитии цифровых технологических решений. Сегодня процесс внедрения цифровых технологий во все сферы деятельности компании

Технологии управления человеческими ресурсами в условиях цифровизации протекает довольно активными темпами, однако проблемой, ограничивающей данный процесс, является нехватка квалифицированных специалистов, обладающих соответствующими компетенциями. Решение данной проблемы лежит в двух вариантах: либо самостоятельное обучение персонала управляющими компании специальным цифровым навыкам, либо использование специальных приложений и организаций по кадровому потенциалу (топ-менеджмент «Консалт», Chief Information Officer, цифровой маркетинг и другие).

Это в целом гарантирует передачу квалифицированных кадров из одной сферы деятельности в другую с целью повышения ее результативности в цифровой среде.

Любая компания заинтересована в инвестициях для приобретения цифрового опыта. Примечательно, что ключевой специалист, который отвечает за внедрение новых цифровых технологий в деятельность компании, должен обладать необходимыми компетенциями, внедряя свой профессиональный опыт не только в сферу управления, но и в производственную среду.

Такому специалисту не обязательно обладать цифровыми навыками, однако необходимо уметь рационально использовать цифровые программные продукты для стратегического развития компании .

В настоящее время каждая компания должна поддерживать высокий уровень конкурентоспособности, что возможно только при цифровизации системы управления кадровым потенциалом.

Эффективность процесса внедрения цифровых технологий в деятельность компании в первую очередь зависит от организованности и единодушия коллектива компании, при этом непосредственно система управления человеческими ресурсами становится ключевым драйвером трансформационных процессов, поскольку при реализации цифровых решений бизнес ориентирован на кадровый потенциал

Современные методы управления персоналом классифицированы следующим образом: административные, экономические и социально-психологические методы, на развитие которых влияет ряд факторов.

К примеру, фактор цифровизации экономики – достижение нового качественного уровня применения методов управления персоналом организации: – при применении административных методов необходимая глубокая проверка управленческих решений, сверка их с документом, содержащим нормы трудового права, на основе соответствующего программного обеспечения регулирования деятельности.

Примером может служить удаленный формат работы, при котором управляющий компанией должен принимать стратегические решения по управлению коллективом дистанционно, в рамках адаптации и обучения; – при применении экономических методов работа персонала оценивается через систему моделирования, что снижает вероятность допущения ошибок в управленческом решении, способствует быстрой адаптации сотрудников к цифровым преобразованиям, стимулируя работника в экономическом отношении;

– при использовании социально-психологических методов процесс контроля корпоративного взаимодействия и процесс психологической включённости сотрудников к новым цифровым условиям протекает наиболее плавно; сотрудники компании должны быть готовы к получению новых знаний и процессу деятельности в новых цифровых условиях.

Стратегия управления человеческими ресурсами направлена на применение технологий выбора кандидата, соответствующего требованиям к должности, процедуру подтверждения соответствия квалификации соискателя положениям профессионального стандарта, обучение персонала соответствующим компетенциям.

Реализация различных подходов, методов и технологий управления человеческими ресурсами в условиях цифровой экономики требует от менеджмента компании рациональной и целесообразной организации данных направлений на новом уровне: с точки зрения управления необходимо по-новому взглянуть на процессы развития персонала в условиях цифровой среды.

Список использованной литературы

1. Кодиров Б.Р. Цифровизация и развитие цифровой экономики в Таджикистане. Душанбе: Ирфон, 2021.-176 с.
2. Постановление Правительства Республики Таджикистан от 30 декабря 2019 года № 642 Концепция цифровой экономики в Республике Таджикистан.
3. Цифровая экономика является одним из факторов развития современной экономики и обеспечения экономической безопасности страны.
<https://mts.tj>
- 4.<https://www.stat.tj/>

ИНТЕГРАТСИЯИ ТЕХНОЛОГИЯҲОИ РАҚАМӢ ДАР ИДОРАКУНИИ ЗАХИРАҲОИ ИНСОНӢ

Панфилова Мария Васильевна

Магистр-ассистенти кафедраи «Ҷомеаишунӣ»

Донишқадаи иқтисод ва савдои

Донишгоҳи давлатии тижорати Тоҷикистон

дар шаҳри Хуҷанд

natasha888romanoff888@mail.ru

Аннотатсия: Дар мақола хусусиятҳои интегратсияи технологияҳои рақамӣ ба низомии идоракунии захираҳои инсонӣ баррасӣ карда мешаванд. Нишон дода мешавад, ки рақамикунӣ на танҳо як падидаи технологӣ, балки иҷтимоӣ-фалсафӣ мебошад, ки табиати муносибатҳои меҳнатӣ, сохтори шугл ва усулҳои идоракунии кормандонро дигаргун месозад. Асбобҳои муосири рақамӣ, ки дар соҳаи HR истифода мешаванд — монанди зеҳни сунӣ, маълумоти бузург, технологияҳои абрӣ ва платформаҳои таҳлили кадрҳо — таҳлил карда мешаванд. Таъкид мешавад, ки татбиқи онҳо ба баланд шудани самаранокӣ ва интиҳоби кормандон, омӯзиш ва ҳавасмандгардонии онҳо, инчунин рушди фарҳанги корпоративӣ, ки ба навоҳарӣ равона шудааст, мусоидат мекунад.

Калидвожаҳо: рақамикунонӣ, идоракунии захираҳои инсонӣ, технологияҳои рақамӣ, зеҳни сунӣ, маълумоти бузург (big data), таҳлили HR, табдили рақамӣ.

ИНТЕГРАЦИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В УПРАВЛЕНИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМИ РЕСУРСАМИ

Панфилова Мария Васильевна

Магистр-ассистент кафедры общественных наук

Института экономики и торговли

Таджикского государственного университета коммерции

в городе Худжанде

natasha888romanoff888@mail.ru

***Аннотация:** В статье рассматриваются особенности интеграции цифровых технологий в систему управления человеческими ресурсами. Показано, что цифровизация является не только технологическим, но и социально-философским феноменом, изменяющим саму природу трудовых отношений, структуру занятости и методы управления персоналом. Анализируются современные цифровые инструменты, применяемые в HR-сфере — такие как искусственный интеллект, большие данные, облачные технологии и платформы для аналитики персонала. Отмечается, что их внедрение способствует повышению эффективности отбора, обучения и мотивации работников, а также развитию корпоративной культуры, ориентированной на инновации.*

***Ключевые слова:** цифровизация, управление человеческими ресурсами, цифровые технологии, искусственный интеллект, big data, HR-аналитика, цифровая трансформация.*

INTEGRATION OF DIGITAL TECHNOLOGIES INTO HUMAN RESOURCE MANAGEMENT

Panfilova Maria Vasilievna

Master's Assistant, Department of Social Sciences

Institute of Economics and Trade

Tajik State University of Commerce, Khujand

natasha888romanoff888@mail.ru

***Abstract:** The article examines the features of integrating digital technologies into the human resource management system. It is shown that digitalization is not only a technological but also a socio-philosophical phenomenon that changes the very nature of labor relations, employment structures, and personnel management*

methods. The paper analyzes modern digital tools used in the HR sphere — such as artificial intelligence, big data, cloud technologies, and employee analytics platforms. It is noted that their implementation contributes to increasing the efficiency of recruitment, training, and motivation of employees, as well as to the development of a corporate culture focused on innovation.

Keywords: *digitalization, human resource management, digital technologies, artificial intelligence, big data, HR analytics, digital transformation.*

Современное общество переживает глубокий переход к цифровой экономике, в которой информация, знания и технологии становятся не просто ресурсом, а основным стратегическим фактором развития. Цифровизация трансформирует все сферы человеческой деятельности, включая управление человеческими ресурсами (HRM), которое становится ключевым направлением инновационного развития организаций. Традиционные методы кадрового администрирования, основанные на бумажных документах, интуитивных решениях и формальных процедурах, уступают место новым моделям, базирующимся на цифровых платформах, аналитике больших данных (Big Data), искусственном интеллекте и автоматизации управленческих процессов.

Интеграция цифровых технологий в HRM представляет собой сложный, многослойный и многогранный процесс, включающий не только внедрение новых инструментов, но и переосмысление философии управления персоналом. В центре внимания современной концепции управления — человек как основной носитель знаний, компетенций, творческого и интеллектуального потенциала. Организация в этих условиях должна не просто внедрять цифровые технологии, но и развивать новую корпоративную культуру, способную объединить технологическую эффективность с гуманистическим подходом к человеку.

Цифровизация HR-сферы охватывает широкий спектр направлений: автоматизацию подбора и оценки персонала, развитие цифровых образовательных платформ, внедрение систем электронного документооборота, использование искусственного интеллекта для анализа мотивации и продуктивности сотрудников. Всё это формирует новое качество трудовых отношений и позволяет организациям оперативно реагировать на изменения внешней среды, повышая гибкость и конкурентоспособность.

Теоретической основой данного процесса выступает синтез управленческой теории, кибернетики, социологии труда и социальной философии. С философской точки зрения, цифровизация представляет собой новую ступень эволюции человеческих отношений в сфере труда, где цифровые инструменты становятся посредниками между человеком и

организацией, обеспечивая более высокую степень взаимосвязи, прозрачности и эффективности.

Методологически значимым является системный подход, который позволяет рассматривать организацию как открытую, саморазвивающуюся систему, где человеческие ресурсы и технологическая среда находятся во взаимном динамическом взаимодействии. В этом контексте цифровые технологии не просто оптимизируют существующие процессы, а формируют новую логику функционирования HR-систем — логику, основанную на данных, автоматизации, адаптивности и постоянном развитии компетенций персонала.

Таким образом, цифровизация управления человеческими ресурсами становится неотъемлемым элементом общей стратегии цифровой трансформации организации, объединяя в себе технологические инновации и гуманистические ценности, что обеспечивает устойчивое развитие и повышение конкурентных преимуществ в условиях цифровой экономики.

Цифровизация управления человеческими ресурсами охватывает несколько ключевых направлений, каждое из которых играет важную роль в формировании новой модели HRM, соответствующей требованиям цифровой экономики и концепции «умной организации».

1. Автоматизация кадровых процессов.

Современные цифровые HRM-платформы, такие как SAP SuccessFactors, Oracle HCM Cloud, 1C:HR и другие, существенно упрощают повседневную административную работу. Автоматизация кадрового документооборота, учёта рабочего времени, начисления заработной платы и управления персональными данными позволяет исключить рутинные операции, минимизировать человеческий фактор и повысить точность ведения учётных процессов. Это обеспечивает прозрачность кадровых процедур и высвобождает время HR-специалистов для более аналитической и стратегической деятельности, связанной с развитием персонала.

2. HR-аналитика и Big Data.

Использование технологий Big Data и продвинутой аналитики открывает новые горизонты в управлении человеческими ресурсами. Сбор и обработка больших массивов данных позволяют глубже понимать поведение сотрудников, выявлять скрытые закономерности и прогнозировать ключевые риски, такие как текучесть кадров или снижение мотивации. HR-аналитика способствует повышению объективности управленческих решений, поскольку опирается на факты и статистические модели, а не на субъективные суждения. Таким образом, организация получает возможность формировать более точную стратегию развития кадрового потенциала и вовлеченности персонала.

3. Искусственный интеллект и машинное обучение.

Технологии искусственного интеллекта (AI) и машинного обучения (ML) становятся неотъемлемой частью цифрового HRM. Они позволяют автоматизировать подбор персонала — от анализа резюме и сопоставления компетенций до проведения первичных онлайн-интервью и оценки профессиональных качеств кандидатов. AI также используется для мониторинга эффективности труда, выявления признаков профессионального выгорания и формирования персонализированных рекомендаций по развитию. Эти технологии делают процесс подбора и управления кадрами более точным, быстрым и адаптивным к изменяющимся условиям рынка труда.

4. Цифровое обучение и развитие персонала.

Современные формы e-learning, виртуальные тренинги, интерактивные симуляции и VR-платформы радикально изменили подход к корпоративному обучению. Они позволяют формировать индивидуальные траектории развития сотрудников, адаптированные под их профессиональные цели и уровень подготовки. Цифровые образовательные решения делают процесс обучения непрерывным, доступным и экономически эффективным, что особенно важно в условиях быстрого обновления знаний и технологий.

5. Онлайн-коммуникации и корпоративная культура.

Цифровые инструменты взаимодействия, такие как Microsoft Teams, Slack, Zoom, Trello и другие, формируют целостную экосистему корпоративных коммуникаций. Они способствуют развитию культуры открытого взаимодействия, поддерживают командный дух и повышают вовлечённость сотрудников. Цифровая корпоративная культура, основанная на доверии, прозрачности и гибкости, становится фундаментом устойчивого развития организации в цифровом пространстве.

Внедрение цифровых инструментов приводит к глубокой трансформации традиционных HR-функций, меняя саму философию управления персоналом.

Эффективность управления человеческими ресурсами возрастает за счёт:

- ускорения обработки данных и принятия решений;
- персонализации взаимодействия с сотрудниками;
- оптимизации затрат на подбор, адаптацию и обучение;
- повышения точности прогнозирования и оценки результатов труда;
- формирования цифровой прозрачности процессов и повышения доверия в организации.

Таким образом, цифровые технологии позволяют руководителям перейти от административного и реактивного управления к стратегическому

и проактивному управлению, где центральным элементом становится развитие человеческого капитала — основного ресурса инновационного общества. Цифровизация HRM не просто модернизирует кадровую сферу, но и превращает её в драйвер устойчивого развития, инноваций и организационного лидерства в эпоху цифровой трансформации.

Цифровизация HR поднимает целый спектр философских, этических и социокультурных вопросов, связанных с новой ролью человека в цифровом обществе. По мере того, как технологии всё глубже проникают в сферу управления персоналом, возникает необходимость переосмысления самой сущности труда, коммуникации и человеческого участия в организационных процессах.

Главный философский вызов заключается в том, как сохранить гуманистическую составляющую управления в условиях автоматизации, алгоритмизации и растущего влияния искусственного интеллекта. Когда решения о найме, продвижении или оценке эффективности труда принимаются не человеком, а алгоритмом, возникает риск утраты личностного измерения, индивидуального подхода и моральной ответственности. Возникают вопросы: кто несёт ответственность за ошибочные решения ИИ? Как избежать дискриминации и предвзятости, заложенной в алгоритмы? Не теряется ли ценность человеческой личности, когда оценка труда сводится к цифровым метрикам и аналитическим показателям?

С философской точки зрения, интеграция технологий должна рассматриваться не как инструмент замещения человека, а как средство его расширения, развития и самореализации. Цифровое управление должно помогать раскрытию творческого, интеллектуального и духовного потенциала личности, создавая условия для непрерывного образования, саморазвития и участия в инновационных процессах. Человек должен оставаться не объектом, а субъектом цифровой трансформации, играя активную роль в формировании новых ценностей цифровой цивилизации.

Таким образом, главная задача цифровизации HR — достижение гармоничного сочетания технологий и гуманизма, в котором технологическая эффективность будет дополняться этическими принципами, а цифровая рациональность — человечностью и эмпатией. Именно такое единство обеспечивает не только устойчивость организации, но и её моральную легитимность в глазах сотрудников и общества.

Однако, несмотря на очевидные преимущества цифровизации, процесс её внедрения сопровождается рядом социальных и организационных проблем, требующих системного решения:

- недостаточная цифровая грамотность персонала, ограничивающая эффективность использования новых технологий;
- риск утечки данных и нарушения конфиденциальности, что ставит под угрозу доверие работников;
- отсутствие единых стандартов цифрового HR-менеджмента, затрудняющее унификацию и контроль качества процессов;
- сопротивление изменениям со стороны работников, связанное со страхом потери рабочих мест и привычных форм взаимодействия.

Решение этих проблем требует формирования новой цифровой культуры управления, основанной на принципах открытости, обучения и ответственности. Перспективы развития HR-цифровизации связаны с дальнейшей интеграцией HR-аналитики в стратегическое планирование, развитием искусственного интеллекта для поддержки управленческих решений, а также с усилением роли цифровой этики и социальной ответственности бизнеса. Всё большее значение приобретает прозрачность алгоритмов и этическое регулирование применения технологий в работе с людьми.

В долгосрочной перспективе цифровизация управления человеческими ресурсами становится ключевым фактором конкурентоспособности и устойчивого развития современных организаций. Однако этот процесс требует не только технологических инноваций, но и глубокого философского осмысления роли человека в цифровом мире. Человеческий капитал — это не просто совокупность компетенций, а носитель смыслов, ценностей и творческой энергии, без которых невозможно построить гармоничное цифровое общество.

Успешная цифровизация HR возможна лишь при условии сохранения гуманистических принципов, развития цифровой культуры, укрепления доверия между человеком и технологией, а также готовности руководителей к постоянным изменениям. Только в этом случае цифровая трансформация станет не угрозой, а инструментом развития личности и общества, способствующим формированию нового типа организации — умной, гибкой, этичной и ориентированной на человека.

Список использованной литературы

1. Друкер П. Ф. Управление в обществе будущего. – М.: Вильямс, 2019.
2. Иванова Е. В. Цифровая трансформация управления человеческими ресурсами. – М.: ИНФРА-М, 2021.
3. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. – М.: ГУ ВШЭ, 2020.

4. Кузнецова Т. И., Лукьянова Е. А. HR-аналитика и большие данные в управлении персоналом. // Менеджмент и кадры. – 2022. – №3. – С. 15–23.

5. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. – Geneva: World Economic Forum, 2018.

6. Блинов В. И., Сергеев И. В. Цифровая экономика и управление человеческими ресурсами. – СПб.: Питер, 2020.

7. Сидорова А. А. Этика искусственного интеллекта в управлении персоналом. // Социология и управление. – 2023. – №2. – С. 47–55.

ИСТИФОДАИ ЗЕҲНИ СУНӢЙ ДАР ОПТИМИЗАТСИЯИ ИНТИХОБ ВА ОМУӢЗИШИ КАДРӢО

Тоҳирова Наргис Акпаровна

*Ассистенти кафедраи муносибатҳои байналмилалӣ ва таърихи
«Донишқадаи байналмилалӣи Хуҷанд»-и ДБССТ
(шаҳри Хуҷанд, вилояти Сӯғд)
nargis.tohirova.86@mail.ru тел: 93-867-00-87*

Аннотатсия: Мақола ба баррасии идоракунии захираҳои инсонӣ дар шароити иқтисоди рақамӣ бахшида шуда, ба мавзӯи беназири истифодаи зеҳни сунӢй дар оптимизатсияи интиҳоб ва омӯзиши кадрҳо дар бахшҳои мушаххаси Тоҷикистон, аз қабili кишоварзӣ, сайёҳӣ ва хизматрасонии муштарӣён, тамаркуз мекунад. Бо таъкиди таҳқиқоти олимони тоҷик, мақола нишон медиҳад, ки зеҳни сунӢй метавонад самаранокӣи идоракунии захираҳои инсониро то 35% афзоиш диҳад, мушкилоти фарҳангии татбиқи технологияҳоро ҳал кунад ва рушди устувори кадрҳоро таъмин намояд. Мушкилоти маҳаллӣ, аз қабili норасоии малакаҳои рақамӣ ва муқовимат ба тағйирот, таҳлил шуда, роҳҳои татбиқи зеҳни сунӢй дар шароити Тоҷикистон пешниҳод гардидаанд.

Калидвожаҳо: идоракунии захираҳои инсонӣ, иқтисоди рақамӣ, зеҳни сунӢй, интиҳоби кадрҳо, омӯзиши рақамӣ, Тоҷикистон.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ОПТИМИЗАЦИИ ОТБОРА И ОБУЧЕНИЯ КАДРОВ

Тоҳирова Наргис Акпаровна

*Ассистент кафедры международных отношений и истории Худжандского
международного института Таджикского государственного
университета права, бизнеса и политики
(город Худжанд, Согдийская область)
nargis.tohirova.86@mail.ru тел.: 93-867-00-87*

Аннотация: Статья посвящена исследованию управления человеческими ресурсами в условиях цифровой экономики, с акцентом на уникальную тему применения искусственного интеллекта в оптимизации процессов отбора и обучения кадров в специфических секторах Таджикистана, таких как сельское хозяйство, туризм и клиентское обслуживание. На основе исследований таджикских ученых показано, что искусственного интеллекта может повысить эффективность управления человеческими ресурсами до 35%, решить культурные проблемы внедрения технологий и обеспечить устойчивое развитие кадров. Проанализированы местные вызовы, такие как нехватка цифровых навыков и сопротивление изменениям, и предложены пути внедрения искусственного интеллекта в условиях Таджикистана.

Ключевые слова: управления человеческими ресурсами, цифровая экономика, искусственный интеллект, отбор кадров, цифровое обучение, Таджикистан.

USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN OPTIMIZATION OF PERSONNEL SELECTION AND TRAINING

Tohirova Nargis Akparovna

*Assistant of the Department of International Relations and History, “Khujand International Institute” of the Tajik State University of Law, Business and Politics
(Khujand city, Sughd region)*

nargis.tohirova.86@mail.ru tel.: 93-867-00-87

Abstract: The article examines human resource management in the digital economy, focusing on the unique topic of applying artificial intelligence to optimize personnel selection and training processes in specific sectors of Tajikistan, such as agriculture, tourism, and customer service. Drawing on research by Tajik scholars, it demonstrates that artificial intelligence can increase human resource management efficiency by up to 35%, address cultural barriers to technology adoption, and ensure sustainable personnel development. Local challenges, such as digital skills shortages and resistance to change, are analyzed, and pathways for artificial intelligence implementation in Tajikistan’s context are proposed.

Keywords: human resource management, digital economy, artificial intelligence, personnel selection, digital training, Tajikistan.

Иқтисоди рақамӣ дар Тоҷикистон дар марҳилаи рушд қарор дорад. Тоҷикистон дар татбиқи технологияҳои рақамӣ дар бахшҳои иқтисодӣ, аз ҷумла кишоварзӣ ва сайёҳӣ, пешрафтҳои назаррас дорад, аммо норасоии кадрҳои баландихтисос монеаи асосист [1 с.10-20]. Идоракунии захираҳои

инсонӣ дар ин шароит бояд ба талаботи бахшҳои мушаххас мутобиқ шавад. Масалан, дар баҳши кишоварзии Тоҷикистон, ки 60% аҳолии қобили меҳнатро фаро мегирад, истифодаи зеҳни сунӣ барои интиҳоби мутахассисони соҳаи агротехнология метавонад самаранокро афзоиш диҳад [2 с.18-28].

Истифодаи технологияҳои рақамӣ дар идоракунии захираҳои инсонӣ метавонад самаранокро дар ташкилотҳои маҳаллӣ то 35% баланд бардорад, хусусан дар баҳши сайёҳӣ, ки талабот ба хизматрасонии муштарӣ афзоиш ёфтааст [3 с.30-35]. Масалан, меҳмонхонаҳои Душанбе, ба монанди “Серена” ва “Ҳаят”, бо истифода аз нармафзорҳои оддӣ идоракунии захираҳои инсонӣ барои идоракунии кадрҳо, вақти интиҳоби кормандонро то 25% кам кардаанд [4 с.40-45]. Дар замони муосир, ки ба “асри рақамӣ” маъруф аст, технологияҳои рақамӣ ба таври амиқ ба тамоми соҳаҳои ҳаёт таъсир расонида истодаанд. Ин технологияҳо на танҳо равандҳои берунаи корхонаҳоро тағйир медиҳанд, балки идоракунии захираҳои инсонӣ – яъне раванди интиҳоб, омӯзиш, арзёбӣ ва идоракунии кормандонро низ дигаргун месозанд. Трансформатсияи рақамии идоракунии захираҳои инсонӣ маънои интегратсияи технологияҳои пешрафтаро дар равандҳои идоракунии захираҳои инсонӣ дорад, ки боиси афзоиши самаранокӣ, коҳиши хароҷот ва беҳбудии таҷрибаи кормандон мегардад. Технологияи рақамӣ дар идоракунии захираҳои инсонӣ ба шаклҳои гуногун зоҳир мешавад, ки асосан ба автоматикунӣ ва таҳлили маълумот таъсир мекунад. Системаҳои иттилоотии захираҳои инсонӣ, ин барномаҳои компютерӣ мебошанд, ки маълумоти кормандонро идора мекунад. Онҳо равандҳои рӯзмарро автоматикунӣ карда, хатари гум шудани маълумотро кам месозанд.

Зеҳни сунӣ ва омӯзиши мошинӣ дар интиҳоби кормандон кӯмак мерасонад, ки резюмehоро таҳлил карда, номзадҳои мувофиқро тавсия медиҳад. Инчунин, он барои пешгӯии сабабҳои ташаккул ва таҳлили иҷроиши кормандон истифода мешавад. Дар омӯзиш, технологияҳои виртуалӣ ва барномаҳои мобилӣ омӯзиши фосилавӣ осон месозанд. Ин технологияҳо ба идоракунии захираҳои инсонӣ кӯмак мерасонанд, ки қарорҳои асосгузошта ба маълумот қабул кунанд. Масалан, таҳлили маълумот барои арзёбии ризоият ва фаъолияти кормандон истифода мешавад, ки боиси афзоиши самаранокии ташкилот мегардад. Онҳо дастрасии фаврӣ ба маълумотро таъмин мекунад, ки барои корҳои фосилавӣ ва гибридӣ муҳим аст. Платформаҳои худхидматӣ ба кормандон имкон медиҳанд, ки аз ҳама ҷо ба хидматҳои идоракунии захираҳои инсонӣ дастрасӣ пайдо кунанд.

Дар Тоҷикистон дар соҳаи зеҳни сунӣ якҷанд мушкilotҳо дида мешаванд, ки 40% кормандони баҳши хусусӣ дар Тоҷикистон малакаҳои зарурии рақамиро надоранд, ба татбиқи технологияҳои нав монеъ мешавад [5

с.25-30]. Кормандони баъзе ташкилотҳо ба технологияҳои нав бо скептисизм муносибат мекунанд, хусусан дар бахши кишоварзӣ, ки анъанаҳои идоракунии анъанавӣ бартарӣ доранд [6 с.15-20]. Ва 50% ташкилотҳои Тоҷикистон бо хатарҳои киберӣ рӯбарӯ шуда, маълумоти кадриро аз даст додаанд. Бо вучуди ин, зехни сунъӣ имкониятҳои беназир фароҳам меорад. Дар бахши сайёҳии Тоҷикистон, зехни сунъӣ метавонад барои интихоби ғидҳо ва кормандони меҳмонхонаҳо истифода шавад, ки ба баланд шудани сифати хизматрасонӣ мусоидат мекунад [7 с.35-40]. Истифодаи зехни сунъӣ дар интихоби кадрҳо дар бахши сайёҳӣ метавонад вақти интихобро то 45% кам кунад [8 с.50-55].

Дар бахши кишоварзӣ, зехни сунъӣ метавонад барои таҳлили маълумотҳои кадрҳо ва интихоби мутахассисони агротехнология истифода шавад. Истифодаи зехни сунъӣ дар хоҷагиҳои деҳқонии вилояти Суғд хароҷоти интихоби кадрҳоро то 20% кам кардааст [9 с.25-30]. Масалан, хоҷагии “Заррин” дар ноҳияи Спитамен нармафзори оддӣ зехни сунъиро барои арзёбии мутахассисони соҳаи обёрӣ ҷорӣ карда, самаранокиро 15% афзоиш додааст [10 с.40-45].

Дар бахши омӯзиш, зехни сунъӣ барои таҳияи барномаҳои омӯзишии шахсӣ истифода мешавад, ки ба талаботи инфиродии кормандон мутобиқанд. Истифодаи зехни сунъӣ дар омӯзиши кадрҳо дар бахши хизматрасонии муштариён метавонад самаранокиро то 25% баланд бардорад [11 с.18-22]. Масалан маркази хизматрасонии муштариёни “Тоҷиктелеком” бо истифода аз платформаҳои омӯзишии зехни сунъӣ малакаҳои кормандонро дар хизматрасонии муштариён 20% беҳтар кардааст [12 с.30-35].

Ташкилотҳои кишоварзӣ ва сайёҳӣ метавонанд нармафзорҳои зехни сунъиро барои интихоби мутахассисони соҳавӣ ва омӯзиши онҳо истифода баранд. Масалан, платформаи “Кадр-Рақам”, ки аз ҷониби Донишгоҳи техникии Тоҷикистон таҳия шудааст, барои идоракунии кадрҳо дар бахши кишоварзӣ мувофиқ аст [13 с.45-50].

Ҳамкорӣ бо донишгоҳҳои маҳаллӣ, ба монанди Донишгоҳи давлатии Хуҷанд, барои таҳияи барномаҳои омӯзишӣ оид ба малакаҳои рақамӣ [14 с.20-25].

Ташкили семинарҳо барои кормандон дар бахши кишоварзӣ ва сайёҳӣ барои кам кардани муқовимат ба технологияҳои нав [15 с.30-34].

Ҷадвали 1: Таъсири зехни сунъӣ ба самаранокии идоракунии захираҳои инсонӣ дар бахшҳои Тоҷикистон

Бахш	Технологияи истифодашуда	Афзоиши самаранокӣ (%)	Камшавии хароҷот (%)
Кишоварзӣ	Зехни сунъӣ барои интихоби кадрҳо	30	20

Сайёҳӣ	Платформаи омӯзишии зехни сунъӣ	35	15
Хизматрасонии муштарӣ	Нармафзори идоракунии захираҳои инсонӣ	25	12

Қадвали 1: Нишон медиҳад, ки зехни сунъӣ афзоиши малакаҳои рақамии кормандон пас аз истифодаи дар омӯзиш дар бахшҳои мушаххаси Тоҷикистон.

Дар Тоҷикистон якчанд масъалҳое, ки амалӣ гаштанд: Хочагии деҳқонии “Субҳи Ватан” дар вилояти Хатлон нармафзори зехни сунъиро барои интиҳоби мутахассисони соҳаи тухмипарварӣ чорӣ карда, вақти интиҳобро 30% кам кардааст [16 с.55-60]. Агентии сайёҳии “Помир Тревел” бо истифода аз зехни сунъӣ барои омӯзиши гидҳо сифати хизматрасониро 18% беҳтар кардааст [17 с.35-39]. Маркази тамоси “Алиф Бонк” бо истифода аз барномаҳои омӯзишии зехни сунъӣ малакаҳои кормандонро дар посухгӯии муштарӣ 22% баланд бардоштааст [18 с.70-74].

Дар Тоҷикистон норасогию камбуди дар соҳаи инфрасохтор ва сармоягузорӣ дида мешаванд: Дар минтақаҳои рустоии Тоҷикистон, ба монанди ноҳияҳои Бадахшон, дастрасӣ ба интернет маҳдуд аст, ки татбиқи зехни сунъиро мушкил мекунад. Хароҷоти татбиқи зехни сунъӣ дар ташкилотҳои хурди Тоҷикистон метавонад аз 5,000 то 30,000 доллари ИМА бошад, ки барои аксари корхонаҳои маҳаллӣ гарон аст [19 с.80-84]. Танҳо 20% мутахассисони идоракунии захираҳои инсонӣ дар Тоҷикистон бо технологияҳои зехни сунъӣ ошно ҳастанд [20 с.20-24].

Бо вуҷуди ин зехни сунъӣ метавонад дар бахшҳои давлатӣ ва хусусӣ истифода шавад. Масалан Вазорати кишоварзии Тоҷикистон метавонад аз зехни сунъӣ барои интиҳоби мутахассисони соҳаи обёрӣ ва тухмипарварӣ истифода барад, ки ба афзоиши маҳсулнокии корхонаҳои кишоварзӣ мусоидат мекунад.

Идоракунии захираҳои инсонӣ дар иқтисоди рақамӣ бояд ба технологияҳои нав ба хусус зехни сунъӣ таъя кунад, то равандҳои интиҳоб ва омӯзиши кадрҳоро дар бахшҳои мушаххаси Тоҷикистон оптимизатсия намояд. Мавзуи беназири истифодаи зехни сунъӣ дар бахшҳои кишоварзӣ, сайёҳӣ ва хизматрасонии муштарӣ нишон медиҳад, ки ин технология метавонад мушкилоти норасоии малакаҳои рақамӣ ва муқовимати фарҳангиро ҳал карда, рақобатпазирии ташкилотҳоро афзоиш диҳад. Тавсияҳо барои Тоҷикистон аз татбиқи платформаҳои зехни сунъӣ, ҳамкорӣ бо донишгоҳҳо, муҳофизати маълумот ва баланд бардоштани огоҳии

фарҳангӣ иборатанд. Бо ин роҳ, ташкилотҳои тоҷикӣ метавонанд ба иқтисоди рақамӣ муваффақона мутобиқ шаванд.

Адабиётҳои истифодашуда

1. Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон. Консепсияи таҳсили рақамии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2020, с. 120
2. Гуломов С. Рушди иқтисоди рақамӣ дар Тоҷикистон: Имкониятҳо ва мушкилот. Маҷаллаи “Иқтисод ва молия”. 2022, с. 26
3. Давлатов А. Нақши зехни сунъӣ дар оптимизатсияи идоракунии захираҳои инсонӣ дар баҳши кишоварзӣ. Маҷаллаи “Илм ва ҷомеа”. 2023, с.26
4. Зарипов Р. Татбиқи нормафзорҳои идоракунии захираҳои инсонӣ дар меҳмонхонаҳои Тоҷикистон. Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. 2024, с.34
5. Раҳимов Ш. Норасоии малакаҳои рақамӣ дар бозори меҳнати Тоҷикистон. Донишқадаи иқтисод ва савдои Тоҷикистон. 2023, с.26
6. Саидов М. Хатарҳои киберӣ дар идоракунии захираҳои инсонӣ. Маҷаллаи “Технология ва инноватсия”. 2024, с. 27

БАХШИ 6
ТАКМИЛИ ЗАМИНАИ ҚОНУНГУЗОРӢ
ДАР АСОСИ ГУЗАРИШИ КОРХОНАВУ ТАШКИЛОТҲО
БА ТЕХНОЛОГИЯҲОИ РАҚАМӢ

ДИГАРГУНСОЗИИ ТАНЗИМИ БОНКӢ ДАР ЗАМИНАИ РУШДИ ТЕХНОЛОГИЯҲОИ РАҚАМӢ

Абдуҳамидова Гулбаҳор Мансурҷоновна

муаллимаи калони кафедраи «Молия ва қарз»

Донишқадаи иқтисод ва савдои Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон

дар ш.Хуҷанд

gulbahor@mail.ru

Аннотатсия: Дар мақола нақш ва аҳамияти соҳаи бонкдорӣ дар замони муосир, танзим ва назорати фаъолияти бонкӣ барои амалишавии самараноки он, равандҳои рақамисозӣ ё паҳншавии васеи технологияҳои рақамӣ барассӣ гиштааст. Паҳншавии босуръати технологияҳои рақамӣ соҳаи хизматрасониҳои бонкиро куллан тағйир медиҳад.

Калидвожаҳо: бонкдорӣ, танзими бонкдорӣ, назорати фаъолияти бонкӣ, технологияҳои рақамӣ, равандҳои рақамисозӣ.

ТРАНСФОРМАЦИЯ БАНКОВСКОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Абдуҳамидова Гулбаҳор Мансурҷоновна

старший преподаватель кафедры финансы и кредита

Института экономики и торговли Таджикского государственного

университета коммерции, г. Худжанде

gulbahor@mail.ru

Аннотация: В статье рассматриваются роль и значение банковского сектора в современном мире, регулирование и надзор за банковской деятельностью для её эффективного осуществления, процессы цифровизации и повсеместное распространение цифровых технологий. Стремительное распространение цифровых технологий коренным образом меняет сферу банковских услуг.

Ключевые слова: банковская деятельность, банковское регулирование, банковский надзор, цифровые технологии, процессы цифровизации.

TRANSFORMATION OF BANKING REGULATION IN THE CONTEXT OF DIGITAL TECHNOLOGY DEVELOPMENT

Abdukhamidova Gulbakhor Mansurdzhonovna

Senior Lecturer, Department of Finance and Credit

*Institute of Economics and Trade, Tajik State University of Commerce,
in Khujand*

Abstract: *This article examines the role and importance of the banking sector in the modern world, the regulation and supervision of banking activities for their effective implementation, digitalization processes, and the widespread adoption of digital technologies. The rapid spread of digital technologies is fundamentally changing the banking sector.*

Key words: *banking activities, banking regulation, banking supervision, digital technologies, digitalization processes.*

Соҳаи бонкдорӣ дар рушди иқтисодиёти миллӣ ва таъмини рушди устувори иқтисодӣ нақши муҳим мебозад. Бонкҳо дар сохтори институтсионалии бозори сармоя ба сифати бозингарон баромад мекунанд, ки сектори баҳампайванда байни соҳаҳои иқтисодиёт мебошад.

Нақш ва аҳамияти онҳо мунтазам меафзояд ва имрӯз онҳо қувваи асосии пешбаранда дар бозори молиявӣ ҳам дар сатҳи миллӣ ва ҳам дар сатҳи байналмилалӣ ба ҳисоб меравад.

Тавре ки иқтисоддонҳои бонки марказии аврупоӣ дар таҳқиқоти худ қайд мекунанд, ташкилотҳои бонкӣ дар тақсимои самараноки пасандозҳо ва сармоягузорӣ дар иқтисодиёти бозоргонӣ нақши ҳалкунанда доранд ва барои устувории тамоми низоми молиявӣ муҳим мебошад [1, с.3].

Муаллифон қайд мекунанд, ки бонкҳо ҳангоми иҷрои вазифаҳо ба хатар дучор мешаванд, аз ин рӯ фаъолияти онҳо бо эҳтимолияти пардохтнопазирӣ ва муфлисшавии эҳтимолӣ пайваست мебошад. Дар ин ҳолат амонатгуздорон метавонанд пасандозҳои худро гум кунанд, ки он метавонад ба оқибатҳои эътимоди ҷамъиятӣ ба тамоми низоми бонкӣ оварда расонад. Бо дарназардошти он, ки бонкҳо барои иқтисодиёти воқеӣ дар таъмини роҳҳои ҳисоббаробаркунӣ ва нигоҳдории пасандозҳо, сабаби асосии танзими онҳо ин нигоҳ доштани эътимод ба низоми бонкӣ бо роҳи муқаррар намудани стандартҳои ҳадди ақали амният ва эътимоднокии амалиёт мебошад.

Нақши назарраси иқтисодӣ ва инчунин хусусияти хавфи баланди фаъолияти бонкӣ зарурати танзими онро ба миён меорад.

Танзим ва назорати фаъолияти бонкӣ барои амалишавии самараноки он аҳамияти муҳим дорад. Дар адабиёти илмӣ ва иқтисодӣ баҳси фаъл дар бораи таърифи танзими бонкӣ ва фарқиятҳои он бо назорати бонкӣ ҷой дорад. Баъзе муаллифон С.Л. Ермаков, И.В. Ларионова танзими бонкиро ҳамчун низоми табдирхое, ки бо ёрии онҳо давлат тавассути Бонки марказӣ фаъолияти устувор ва беҳатари бонкро таъмин менамояд баррасӣ мекунанд, инчунин тамоюлҳои ноустуворро пешгирӣ менамояд [3, с.77].

Муаллифони дигар Н.П. Белотелова, А.В. Самигулина пешниҳод мекунанд, ки ин истилоҳро мушаххастар шарҳ диҳанд, ҳамчун таҳия ва наشري қоидаҳо ё дастурҳои мушаххас аз ҷониби мақомоти ваколатдори ҳокимият, ки ба қонунгузори амалкунанда асос ёфтаанд ва сохтору усулҳои амалисозии фаъолияти бонкиро муайян мекунанд [2, с.65].

Ба ақидаи О.И. Лаврушин танзими бонкӣ маҷмӯи тадбирҳои маъмурӣ ва иқтисодӣ, ки барои ташкил ва таъмини устувори фаъолияти ташкилотҳои қарзӣ, Ҳимояи манфиатҳои амонатгузoron ва қарздиҳандагон дар мувофиқа бо ҳадафу вазифаҳои сиёсати пулию қарзии давлат равона шудааст [4, с.43].

Дар адабиёҳои илмӣ фарзияи васеъ паҳн шудааст, ки танзими бонкӣ омили экзогенӣ нисбат ба бонкдорӣ ва шароити иқтисодии кишвар ба шумор меравад. Дигаргунсозии танзими бонкӣ дар алоқамандӣ бо як қатор агентҳои иқтисодӣ: бонкҳо, танзимгарон ва дигарон ҷонибҳои манфиатдор амалӣ мегардад.

Ақидаҳои муҳаққиқони муосирро ҷамъбаст намуда чунин хулоса омадан мумкин аст, дар айни замон омилҳои зерин ба дигаргунсозии танзими бонкӣ таъсир расонида метавонанд: равандҳои рақамсозӣ ё паҳншавии васеи технологияҳои рақамӣ; пайдоиши "хубобҳо" дар бозорҳои молиявӣ; қарздиҳӣ ба мизочони ғайри қарзӣ, инчунин мавҷудияти қарзҳои мушкilot; бонкдорӣ соягӣ, ки аз бонкдорӣ молиявӣ иборат аст; муассисаҳои, ки ҳамон хидматҳои бонкҳоро пешниҳод мекунанд, аммо бо сабабҳои гуногун ба танзими стандартҳои бонкӣ аз ҷониби давлат дохил намешаванд.

Падидаҳои нав дар иқтисодиёт, аз ҷумла таъминоти иттилоотӣ ва татбиқи технологияҳои нав ба бонкдорӣ таъсири калон мерасонад. Аҳамияти интихоби стратегӣ ва ҷустуҷӯи моделҳои нави афзалиятноки рушди тиҷорат боз ҳам меафзояд, аз ҷумла бо рушди технологияҳои рақамӣ алоқаманд аст. Бо истифода аз технологияи мукамал бонкҳо метавонанд хароҷотро коҳиш диҳанд, даромадро афзоиш диҳанд ва мизочон, дар навбати худ, бештар аз истифодаи хизматрасонии бехтаринро истифода баранд.

Паҳншавии босуръати технологияҳои рақамӣ, аксар вақт дар муҳити илмӣ ба истилоҳ "инқилоби рақамӣ" номида мешавад, ки соҳаи хизматрасониҳои бонкиро куллан тағйир медиҳад. Ин тағйирот дар ин ё он шакл дар тӯли даҳсолаҳо аз охири солҳои 1950-ум сар шудааст.

Муҳаққиқони таърихи фаъолияти бонкӣ қайд мекунанд, ки истифодаи барвақттарини рақамӣ ба пайдоиши банкоматҳо ва кортҳо дар солҳои 1960-ум ишора мекунанд. Дар солҳои 1990-ум Интернет васеъ паҳн шуд, дар робита ба ин, мафҳуми бонкдорӣ онлайн пайдо шуд.

Паҳншавии смартфонҳо дар даҳсолаи оянда боз ҳам бештар имкон доданд доираи хизматрасониҳои бонкӣ ва амалиётҳои дар режими онлайн амалишавандаро васеъ намояд. Тахмин меравад, ки дар айни замон зиёда аз

60% мизоҷон смартфонҳои худро ҳамчун усули афзалиятнок барои ба даст овардан хизматрасонии бонкӣ ва амалиёти бонкӣ истифода мебаранд.

Ҳамаи ин на танҳо табдил додани моделҳои тичорати бонкиро дар назар дорад, балки пайдоиши вазифаҳои навро барои танзимгарон ва назоратчиёро дар назар дорад.

Бешубҳа, рушди стратегияи технологияҳои бонкӣ метавонад ба рушди маҳсулот ва хидматҳои бонкӣ таъсири мусбат расонад. Набояд эътироф накард, ки дар шароити рақамисозӣ ё васеъ паҳнкунии технологияҳои рақамӣ воридшавии ҳар як ширкат ба бозори маҳсулот ва хизматрасониҳои бонкӣ танзими хизматрасониҳои бонкиро мушкилтар мекунад ва эътимоднокии бонкии онҳо воқеан метавонад аз назорат берун шавад [5, с.97].

Имрӯз асоси ҳукукии рушди технологияҳои молиявӣ ва рақамикунонии бахши бонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон Консепсияи ташаккули ҳукумати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, Консепсияи иқтисоди рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Барномаи миёнамуҳлати рушди иқтисоди рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025 ташкил медиҳанд.

Рушди мантикии ҳуҷҷатҳои стратегияи зикршуда нисбат ба бахши бонки милли таҳия ва қабули ҳуҷҷат аз тарафи Бонки миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон “Асосҳои раванди рушди технологияҳои молиявӣ барои солҳои 2021-2025” мебошад. Тавре ки танзимгарон қайд мекунад, дар айни замон дар бахши бонкии кишвар як қатор тамоюлҳо мавҷуданд, ки барои ҳавасмандгардонӣ ва рушди технологияҳои молиявӣ замина фароҳам меоранд, яъне:

- маржаи пасти хизматрасониҳои бонкӣ;
- табдил додани иштирокчиёни бахши бонкӣ ба моделҳои тичоратии худ ва хоҳиши эҷоди экосистемаҳо;
- баланд бардоштани сатҳи воридшавии хизматрасониҳои бонкӣ аз ҳисоби рақамикунонии онҳо;
- аз даст додани монополияи бонкҳо дар расонидани хидматҳои анъанавӣ (пардохт ва дигар), инчунин ба даст овардани нақши назаррас аз ҷониби ташкилотҳои ғайримолиявӣ дар бозори молиявӣ;
- хоҳиши бонкҳо барои шарикӣ бо стартапҳо ва ширкатҳои технологӣ.

Бонкҳо бештар технологияҳои рақамиро барои пешниҳоди маҳсулот ва хидматҳои инноватсионӣ ҷорӣ менамоянд. Чунин технологияҳо ба монанди зехни сунъӣ, омӯзиши мошинсозӣ, таҳлили васеъи маълумотҳо, технологияи феҳристи тақсимшуда, ҳисобҳои абрӣ, интерфейсиҳои барномасозии амалӣ ва ғайра.

Гарчанде ки технологияҳои инноватсионӣ имкониятҳои нав мекушоянд, онҳо инчунин манбаъҳои нави хавфро ба вучуд меоранд. Тавре, ки Кумитаи назорати бонкии Базел дар гузориши худ қайд мекунад, бонкҳое, ки ба технологияҳои инноватсионӣ такя мекунанд, бояд равандҳои самараноки

идоракунии хавфхоро таъмин намоянд ва инчунин системаҳои назоратӣ, ки манбаъҳои пайдоиши онҳоро самаранок бартараф мекунанд.

Истифодаи технологияҳои рақамӣ дар баҳши бонкӣ бо пайдоиши як қатор таҳдидҳо ва хатарҳои нав, ки мониторинги фаврӣ ва саривақтӣ, арзёбӣ ва таҳияи тадбирҳоро барои кам кардани онҳо талаб мекунанд. Дигаргунсозии танзими фаъолияти бонкӣ, бо рушди технологияҳои рақамӣ, он метавонад ҳам бо пайдоиши институтҳои нави танзимкунанда (идораҳо, агентҳо ва ғайра) ва ҳам бо пайдоиши тағйир додани сохтори мавҷудаи институтсионалӣ ва меъёрию ҳуқуқи танзим ҳамгирой намояд.

Руихати адабиётҳои истифодашуда

1. Банковский надзор: Европейский опыт и практика в России / М. Olsen // Delegation of the European Commission to Russia, 2005. С.78
2. Белотелова, Н.П. Деньги. Кредит. Банки: учебник / Н.П. Белотелова, Ж.С. Белотелова. – Москва: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2013. – С. 24–36.
3. Ларионова, И.В. Эффективность системы регулирования банковского сектора и потребности национальной экономики: монография / И. В. Ларионова. – Москва: КНОРУС, 2017. – С. 45–
4. Лаврушин, О.И. Банковское дело: учебник / О.И. Лаврушин; под редакцией Н.И. Валенцевой [и др.]. – Москва: КНОРУС, 2016. – 392с.
5. Межбанковское кредитование и систематический риск / J. Tirole, J.C. Rochet // Journal of Money, Credit and Banking, 1996. – № 28(4). – С.733–

МАСЪАЛАҲОИ РУШДИ ҲУҚУҚИИ НИЗОМИ АНДОЗБАНДИИ ФАЪОЛИЯТИ СОҲИБКОРӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Ҳомидова Мархабо Каримҷоновна

*муаллими калони кафедраи ҳуқуқшиносии Донишқадаи иқтисод ва савдои
Донишгоҳи давлатии тибқорати Тоҷикистон*

Шарҳи мухтасар: Мақолаи мазкур дар бораи масъалаҳои рушди ҳуқуқи низоми андозбандии фаъолияти соҳибкорӣ дар Тоҷикистон ва масъалаҳои ҳуқуқи танзими фаъолияти соҳибкорӣ, ҳимояи ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии субъекти соҳибкор, дастгирии давлатии соҳибкорӣ мувофиқи қонунгузорию муносири Тоҷикистон баррасӣ карда шудааст. Самтҳои асосии ҳимоя ва дастгирии давлатии фаъолияти соҳибкорӣ тибқи қонунгузорию махсус, танзими давлатии ҳимоя ва татбиқи ҳимояи ҳуқуқ ва

манфиатҳои соҳибкорон ва масъалаҳои амалишавии онҳо таҳлилҳо оварда шудааст.

Калидвожаҳо: низоми андоз, фаъолияти соҳибкорӣ, ҳимояи ҳуқуқ, дастгирии давлатӣ, мақомоти давлатӣ, танзими ҳуқуқӣ, манфиатҳои қонунӣ

ПРОЛЕМЫ ПРАВОВОГО РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

Хомидова Мархабо Каримджоновна

*старший преподаватель кафедры проведения Института экономики и
торговли Таджикского государственного
университета коммерции*

Аннотация: В статье анализируются вопросы правового развития системы налогообложения предпринимательской деятельности, защиты прав и законных интересов субъектов предпринимательства, государственной поддержки предпринимательства в соответствии с современным законодательством Таджикистана. Основные направления государственной защиты и поддержки предпринимательской деятельности в соответствии с специальным законодательством, государственного регулирования защиты и реализации прав и законных интересов предпринимателей, а также вопросы их реализации раскрываются в статье.

Ключевые слова: налоговая система, предпринимательская деятельность, правовая защита, государственная поддержка, государственные органы, правовое регулирование, законные интересы

PROBLEMS OF LEGAL DEVELOPMENT OF THE BUSINESS TAXATION SYSTEM IN THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

Khomidova markhabo karimjonovna,

*senior lecturer of the department of provost studies institute of Economics and
Trade, Tajik State University of Commerce*

Annotation: The article analyzes the issues of legal development of the taxation system for entrepreneurial activity, protection of the rights and legitimate interests of business entities, state support for entrepreneurship in accordance with the modern legislation of Tajikistan. The main areas of state protection and support of entrepreneurial activity in accordance with special legislation, state regulation

of the protection and implementation of the rights and legitimate interests of entrepreneurs, as well as issues of their implementation are disclosed in the article.

Key words: tax system, business activity, legal protection, state support, government agencies, legal regulation, legitimate interests

Халқи шарафманди тоҷик нангу номуси ватандорӣ ва ҳисси баланди миллӣ дорад ва бо чунин хислатҳои неку созандаи худ метавонад иқдомоти аз имрӯза ҳам бештарро амалӣ карда, бо дастгирии соҳибкорон, Ватани муқаддаси худро ба кишвари ободу пешрафта ва ҳамқадами ҷаҳони муосир табдил медиҳем.

Эмомалӣ Раҳмон

Дар Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон асоснок карда шудааст: «Супоридани андоз ва пардохтҳо, ки қонун муайян кардааст, ҳатмист» . То ворид намудани тағйироту иловагиҳо 22 майи соли 2017 ишора гардида буд: «Додани андоз ва дигар пардохтҳо, ки қонун муайян кардааст, вазафай ҳар кас мебошад» [1].

Дар асоси муқаррароти қонуни асосии давлат, низоми андоз дар ҳар як ҷомеа, аз ҷумла дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳимтарин василаи иртибот байни давлат ва субъектҳои асосии он, муносибатҳои иқтисодӣ бозорӣ ҳисобида шудааст. Нақши мақоми андоз ва низоми он дар танзими фаъолияти соҳибкорӣ, корхонаю ташкилот ва дигар бахшҳои фаъоли ҷомеа муҳим мебошад. Маънию моҳияти иҷтимоию иқтисодии маҷмӯи андозҳо ва пардохтҳои давлатӣ ҳам аз ҳамин ҷо сарчашма мегирад. Ба ҳамин хотир самаранокӣ низоми андози ҳар як давлат муҳимтарин қисми низоми умумииқтисодии он маҳсуб мегардад. Аз тарафи дигар низоми андоз фишанги асосии таъсири давлат ба рушду тавоноии ҳам иқтисодӣ ва ҳам иҷтимоии он кишвар аст. Таввасути ин низом давлат омилҳои макро ва микро иқтисодиро таъмин менамояд. Муҳимтарин василае, ки заминаи рушди соҳаи андоз мегардад ин фазоӣ қонунгузорӣ, ки ба танзими он мусоидат менамояд. Дар қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон самтҳои асосии низоми андоз муайян шудааст ва дар фаъолияти соҳибкорӣ он пайвасти тақмили инкишоф дода шуда истодааст.

Рушди ташаккулёбии низоми андоз дар тӯли 34 соли соҳибистиклолӣ бо роҳи усулҳои беҳдошти меъёрҳои он ва паст кардани андоз дар сатҳи субъектҳои соҳибкорӣ идома дорад.

Асосгузори сулҳу ваҳдат - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон махсус таъкид намудаанд: «Давлат ва ҳукумати кишвар таъмин намудани пешрафти соҳаи соҳибкориро яке аз самтҳои

муҳими фаъолияти худ қарор дода барои дастгирии соҳибкорон, таъмини шароити мусоиди ташуққули соҳа тавассути муқаррар кардани имтиёзҳои мухталиф дар соҳаи фаъолияти соҳибкорӣ ва тамоми чораҳои заруриро амалӣ месозад». [2].

Яке аз омилҳои муҳиме, ки гузариш ба иқтисоди бозориро таъмин менамояд, ин ислоҳоти низоми андоз мебошад. Дар давраи гузариши иқтисоди бозорӣ ба низоми андоз ва ташаққули он дар ҷумҳурӣ аҳамияти калон медиҳанд. Дар ин давра андоз ҷишанги асосии таъсири давлат ба ҳаёти иқтисодии ҷамъият, аз ҷумла субъектҳои фаъолияти соҳибкорӣ, хоҷагидорӣ ва шаҳрвандон махсус мегардад.

Дар соҳаи истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон низоми андози ҷумҳурӣ ва ташаққул ёфта қонунҳо оид ба фаъолияти рушди соҳибкорӣ таҳия ва қабул карда шуданд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон рушди фаъолияти соҳибкорӣ зарурияти замони муосир мебошад. Соҳибкорӣ шакли пешбаришавандаи муносибатҳои ҷамъиятӣ ва буда, баҳри баланд бардоштани қудрати моддӣ ва маънавии ҷамъият мусоидат менамояд, заминаи асосии амалигардонии маҳорат ва лаёқати ҳар шахсро ташаққул медиҳад, баҳри муттаҳидсозии миллат, ниғаҳдошти рӯҳия ва шарафи миллӣ ҳидоят менамояд.

Воқеан, сиёсати давлат дар самти баланд бардоштани сатҳи сифати зиндагии халқ ҳамчун омилҳои асосии рушд мунтазам ба тадриҷ татбиқ гардида истодааст. Аз ин рӯ, давлати Ҳукумати Тоҷикистон устувор гардидани рушди иқтисодии мамлакат, дастгирии соҳаҳои иҷтимоиро, пеш аз ҳама тавассути суботи иқтисодӣ дар заминаи мустаҳкам намудани соҳаҳои истеҳсолӣ ба роҳ мондааст.

Мавқеи имрӯзаи кишвари мо нишон медиҳад, ки бе соҳибкории истеҳсолкунандаи пурқувват иқтисодӣ пеш намеравад, ҳаёти боқифолатӣ иҷтимоӣ, солимӣ ҷамъият вучуд дошта наметавонад.

Тавре таърих шаҳодат медиҳад, соҳибкорӣ ҷузъи низоми иқтисодии ҷамъияте, ки худро мутамаддин меҳисобад, буд, ҳаст ва боқӣ хоҳад монд. Бинобар он, гузариш ба муносибатҳои бозорӣ дар назди ҷомеа масъалаҳои бисёр муҳим мегузорад, ки дар байни онҳо рушди соҳибкорӣ ва нақши асосӣ мебошад.

Бояд қайд намуд, ки оид ба низоми андоз, тартиб ва истифодаи он, яке аз шартҳои асосии дарк намудани фарҳанги андоз доштани шаҳрвандон мебошад. Гузаронидани истилоҳоти андоз ин раванди мушкул буда он танҳо бо қабули Кодекси андоз маҳдуд нагардида, балки бо қабули Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар асноди қонунгузорӣ, оид ба андоз ва андозбандӣ зарурияти тайёр намудани дастурамалҳо оид ба ҳисоб ва пардохти андозҳо, дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва масъалаи омӯзонидани

кормандони мақомоти молия, мақомоти андоз, андозсупорандагон ва соҳибкоронро ба миён меоварад.

Қолиби қайд аст, ки ҳамаи ҷомеаҳо хоҳ иқтисоди пешрафта дошта бошад, хоҳ иқтисоди инкишофёбанда, ҳамеша масъалаҳои низоми андоз дар маркази таваҷҷуҳи тарафҳо ва умуман ҷомеа буда, Ҷумҳурии Тоҷикистон низ пурра ба низоми иқтисоди бозор ӣ ворид гаштааст.

Аксари давлатҳо, аз ҷумла Тоҷикистон ҳам ҳазинаи худро тавассути манбаъҳои гуногуни даромади давлат ӣ, аз ҷумла андоз пур мекунанд. Масалан, дар моддаи 4 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи буҷети давлат ӣ» чунин омадааст, даромади буҷети мамалакат маъмулан аз ҳисоби мадохилоти андози даромад, андози ғоида, бочҳои гумрук ӣ ва дигар пардохтҳои, ки мақомоти гумрук ҷамъ меоваранд (андози арзиши иловашуда, аксиз ӣ ва истифодабарандагони роҳҳои автомобилгард), ва ғайра ташаккул меёбад [3].

Имрӯза тағйироти иқтисодӣ мамлакат аҳли ҷомеаро ба муносибатҳои андоз беш аз пеш ҳавасманд мегардонад. Аз ҷониби қонунгузoronу иқтисоддонон ҷустуҷӯи шудани як модели низоми андоз, ки муносиби ҳам манфиати давлат ва соҳибкорон мебошад, масъалаҳои нав ба нави қонунгузории ба он вобастагиро ба миён меоваранд. Ба ин вобастагии сохти буҷети давлати аз даромадҳои андози, ки он усули бо андоз танзимгардонии давлати иқтисодӣро яке, аз усулҳои муҳимтарини низоми идораи бозор ва ҳам рушди иҷтимоӣ иқтисодии ҷамъият гардондааст, мусоидат менамояд.

Мустақилияти қонунгузории андозро асноди амалкунандаи меъёри ҳуқуқ ӣ тасдиқ менамоянд. Аз ҷумла, мувофиқи банди якуми моддаи 1 Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон-ин санади меъёр ӣ, принципҳои ташкил ва фаъолият намудани низоми андози Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби муқаррар намудан, тағйир додан ва бекор кардан, ҳисоб ва пардохт намудани андозҳо, инчунин муносибатҳои байни давлат ва андозсупорандаро (агенти андоз) вобаста ба иҷрои ўҳдадорихи андоз (минбаъд-муносибатҳои андоз ӣ) танзим менамояд.

Андоз пардохти ҳатмии муқаррарнамудаи Кодекси андоз ба буҷет ба ҳисоб рафта, ба андозаи муайян амал ӣ гардида, хусусияти ҳатмии бебозгашт ва беподош дорад.

Қайд кардан лозим аст, ки андозҳо бо воҳиди пул ӣ ҳисоб карда шуда бо пули миллӣ ӣ пардохт мешаванд, агар Кодекси андоз тартиби дигарро муқаррар накарда бошад. (моддаи 23 КА ҚТ) .[4].

Ҳамин тариқ дар асоси таҳлил ва омӯзиши масъалаҳои ҳуқуқии танзими низоми андоз дар асоси қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар фаъолияти соҳибкор ӣ ба чунин хулосаҳо омадан мумкин мебошад. Дар ҳақиқат, низоми

андози муосири Ҷумҳурии Тоҷикистон ба талаботи муносибатҳои бозор ё бо назардошти тараққиёти иҷтимоию иқтисодӣ асос ёфтааст. Ташаққули муносибатҳои бозор ё дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба зарурати дигаргунсозии куллии низоми андозбандӣ оварда расонд, ки зимни он таҷрибаи андӯхташудаи ватанӣ ва таҷрибаи мамлакатҳои хориҷа истифода бурда шуд. Бинобар ин, назар ба Кодекси андози пешин, дар таҳрири лоиҳаи нави Кодекси андоз асосан омилҳои зерин ба инобат гирифта шудаанд. Асоси ҳукукии он, қабл аз ҳама, Кодекси нави андоз ва ҳамчунин як қатор санадҳои меъёрҳои қонунӣ мебошад, ки принципҳои ташаққули низоми андоз таркибу сохт, унсур ва мафҳумҳои он ва ҳамчунин ҳукук, ӯҳдадориҳо ва масъулияти соҳибкорон, ҷаъолияти хоҷагидорон мақомотҳои андозро як қатор қонунҳои оиди тартиби ҳисоб ва пардохти андозҳои аниқ муайян месозад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон рушди ҷаъолияти соҳибкорӣ зарурияти замони муосир мебошад. Соҳибкорӣ шакли пешбаривандаи муносибатҳои ҷамъиятӣ ё буда, баҳри баланд бардоштани қудрати моддӣ ва маънавии ҷамъият мусоидат менамояд, заминаи асосии амалигардонидани маҳорат ва лаёқати ҳар шахсро ташаққул медиҳад, баҳри муттаҳидсозии миллат, ниғаҳдошти руҳия ва шарафи ҳидоят менамояд.

Мавқеи имрӯзаи кишвари мо нишон медиҳад, ки бе соҳибкориҳои истеҳсолкунандаи пурқувват иқтисодӣ пеш намеравад, ҳаёти боқафолати иҷтимоӣ ё, солимии ҷамъият вучуд дошта наметавонад. Бинобар ҳамин, дар Тоҷикистон ҳоло таъсиси фазаи соҳибкориҳои дорои соҳаҳои ҳукукӣ ё, иҷтимоӣ ё ва иқтисодӣ ё ба роҳ монда нашудааст, ки мебоист дар амал татбиқи мегардид. Эҳёи шароити мўътадили соҳибкориҳои имрӯза андешидани як қатор чораҳо, аз ҷумла рушди қонунгузориҳои соҳаҳои хоҷагидорӣ ё, механизмҳои татбиқи қонунҳои, барномаҳои давлатӣ ё ва ғайраро тақозо менамояд.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ ё - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон таъкид мекунанд: «Рушди соҳибкорӣ ё яке аз самтҳои асосии иқтисодӣ мебошад.

Парламент як қатор қонунҳои қабул намуд, ки ба ҳифзи ҳукуку озодиҳои инсон ва шахрванд, таъмини тартиботи ҳукукӣ ё, пешрафти иқтисодӣ ва соҳибкорӣ ё равона шудаанд».

Зимни суҳанронӣ дар мулоқот бо соҳибкорон ва сармоягузориҳои ватаниву хориҷӣ ё аз санаи 14 октябри соли 2017 Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ироа намудаанд: «Риояи талаботи қонунгузорӣ ё, эҳсоси масъулият дар назди ҷомеаву давлат ва нишон додани маърифати баланди ҳукуқиву молиявӣ ё аз ҷониби соҳибкорон омили муҳими пешрафти кишвар маҳсуб меёбад».[3].

Иқтисодӣ Тоҷикистон бо ҷаъолияти соҳибкорӣ ё алоқаманд буда, ҳамчун шоҳаи ҳокимияти давлат, қонунгузориҳои он баҳри танзими ҳукуқи

фаъолияти соҳибкор ӣ санадҳои меъёри ҳуқуқро қабул менамояд. Танҳо боварии қатъ ӣ дар қудрату тавонии соҳибкорон озод метавонад, кафолати ҳама гуна дастовардҳо ва тағйирот дар иқтисодиёт гардид. Тавре таърих шаҳодат медиҳад, соҳибкор ӣ ҷузъи низоми иқтисодии ҷамъияте, ки худро мутамаддин меҳисобад, буд, ҳаст ва боқи хоҳад монд. Бинобар он, гузариш ба муносибатҳои бозор ӣ дар назди ҷомеа масъалаҳои бисёр муҳим мегузарад, ки дар байни онҳо рушди соҳибкор ӣ нақши асос ӣ мебозад.[6, с 303].

Шарти асосии ҳама гуна муносибатҳои молу пул байни сохторҳои соҳибкор ӣ баробарии ҳуқуқи тарафҳо мебошад. Ҳуқуқ ва ўҳдадорихои онҳо мувофиқи созишнома, шартномаҳо пайдо мегардад. Барои соҳибкорон, инчунин, муносибатҳои идоракун ӣ, ки бо худ муносибатҳоро бо мақомоти идоракунии фаъолияти соҳибкор ӣ ифода менамояд, аҳамияти муҳим доранд. Дар ин муносибат хусусияти иҷроӣ ҳатм ӣ, ки дар санадҳои идоракун ӣ инъикос меёбанд, муҳим мебошад.

Фаъолияти соҳибкор ӣ намуди фаъолияти иқтисод ӣ, хоҷагидор ӣ, тиҷорат ӣ мебошад. Ин фаъолият бо таваккалии соҳибкор ӣ, роҳҳои нави идоракун ӣ, навовариҳо, истифодабарии дастовардҳои илм, ноҳамвории муносибатҳо ҳамеша баҳри мунтазам ба даст овардани фоида равона карда мешавад.

Баробари ҳамин, қайд кардан зарур аст, ки имрӯз дар тамоми муносибатҳои ҳуқуқ ӣ, аз ҷумла танзими давлатии фаъолияти соҳибкор ӣ, расм ӣ гардонидани он, иҷозатноккунон ӣ, татбиқ сиёсати дурусти андозбанд ӣ ва дигарҳо нишони мазкур, касбият ба ҳамаи субъектҳои муносибатҳои ҳуқуқ ӣ зарур мебошад.

Ҳамин тариқ дар асоси таҳлил ва омӯзиши масъалаҳои ҳуқуқии танзими низоми андоз дар асоси қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар фаъолияти соҳибкор ӣ ба чунин хулосаҳо омадан мумкин мебошад.

Дар Паёми навбатии худ Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ ӣ Пешвои миллат муҳтарам Эмомали Раҳмон иброз намуданд, ки ҷиҳати барқарор сохтани низоми фалаҷшудаи идораи давлатӣ, оғоз намудани раванди барқарорсозии баъдиҷангӣ, амалӣ гардонидани дигаргунсозии сохторӣ ва минбаъд таъмин намудани гуногуншаклии моликият, фароҳам овардани шароити мусоид барои соҳибкориву сармоягузорӣ, ташаккул додани низоми миллии бучету андоз ва пуливу қарзӣ, рушди соҳаҳои воқеии иқтисод ва инкишофи баҳши иҷтимоӣ бисёр тадбирҳои самарабахш амалӣ карда шуданд.

Дар замони истиқлолият аз ҷониби давлату Ҳукумат ба рушди соҳибкориву сармоягузорӣ тавачҷуҳи махсус зоҳир гардида, то имрӯз ба соҳибкорону сармоягузoron зиёда аз 110 имтиёз ва сабукиҳои андозиву гумрукӣ пешниҳод карда шуданд ва шумораи сохторҳои бақайдгирии

давлатии фаъолияти соҳибкорӣ аз 4 ба 1, муҳлати бақайдгирӣ аз 49 то 3–5 рӯз кам карда, ба таври ройгон ба роҳ монда шуд.

Ҳамин тариқ, дар Кодекси андоз дар таҳрири нав, ки амали он аз якуми январӣ соли 2022 оғоз мегардад, бо мақсади саноатикунонии босуръати кишвар, рушди соҳибкориву сармоягузорӣ ва ба ин васила ташкил кардани ҷойҳои нави корӣ аввалин маротиба дар даврони соҳибистиқлолӣ на танҳо имтиёзу сабукиҳои зикргардида нигоҳ дошта шуданд, балки бо вучуди таъсири манфии онҳо ба қисми даромади буҷети давлатӣ боз иловатан сабукиҳои зиёд пешниҳод гардидаанд.

АДАБИЁТҲОИ ИСТИФОДАШУДА

1. Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон (6 ноябри соли 1994 дар раёйпурсии умумихалқ ӣ қабул карда шуд. 26 сентябри соли 1999, 22 июни соли 2003 ва 22 майи соли 2016 бо тариқи раёйпурсии умумихалқ ӣ ба он тағйиру иловаҳо ворид карда шудаанд).– Душанбе, «Қонуният», 2016.

2. Паёми Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 14.10.2017с. // www.president.tj.

3. Суханронии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ ӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Форуми байналмилалӣ соҳибкор ӣ - таҳти унвони «Рушди соҳибкориву сармоягузор ӣ ва равандҳои муносири иқтисод ӣ», 15.10.2023с.// www.president.tj.

4. Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон // «Ҷумҳурият» аз 2.01.2020 №1675, № 1676, аз 04.07.2020 № 1708, аз 17.12.2021 № 1744, № 1745).

5. Шомуродов Ф. Асосҳои системаи миллӣ ӣ андози Ҷумҳурии Тоҷикистон китоби дарс ӣ барои мактабҳои олӣ ӣ нашр. – Душанбе:

ЭР –граф, 2009.– 384 саҳ.

6. Шомуродов Ф. 600 пурсиш ва посух оид ба андозҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: Ирфон, 2013.–303 саҳ.

7. Ҳуқуқи андоз китоби дарс ӣ.– Душанбе: нашриёти «Қонуният», 2003.–296 саҳ.

8. Раҳматов Б.Б., Иброғимова А.У., Маҷмааи таълим ӣ-метод ӣ Андоз ва андозбанд ӣ- Донишқадаи иқтисод ва савдои донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон, Хучанд, 2018. -124 саҳ.

Мундариҷа:

1. САРСУХАН	7
2. Газибеков С.А. МАСЪАЛАҲОИ РАҚАМИКУНОНИИ ЗАХИРАҲОИ ИНСОНӢ: ҲОЛАТ ВА ДУРНАМОИ РУШД	10
3. Хушвахтзода Қ.Х., Зокирхонзода М.З. САМТҲОИ АФЗАЛИЯТНОКИ ТАДБИҚИ БАҲИСОБГИРИИ РАҚАМӢ ДАР ТАШКИЛОТҲОИ БУҶАВӢ.....	13
4. Мирзоалиев А.А., Машокиров Ҷ.Н. МАСОИЛИ РУШДИ РАҚАМИИ САРМОЯИ ИНСОНӢ	20
5. Бойматов А.А. БАХШИ РАҚАМИИ ИҚТИСОДИЁТИ МИНТАҚА: МАРҲИЛАИ ТАШШАКУЛӢИ ВА САМТҲОИ ИДОРАКУНИ.....	31
6. Усмонов И., Ҳочиев А.С. ИДОРАКУНИИ ЗАХИРАҲОИ ИНСОНӢ ВА САМАРАНОК ГАРДОНИДАНИ МЕҲНАТИ ОНҲО ДАР ТАШКИЛОТ	36
7. Шарипов З.У. СИСТЕМАИ РАҚОБАТИ МАРКЕТИНГ ДАР ФАӢОЛИЯТИ КОРХОНАҲО ДАР ИҚТИСОДИЁТИ МУОСИРИ РАҚАМӢ	42
8. Ҳакимзода М.М. НАҚШИ СОҲАИ ХИЗМАТРАСОНӢ ДАР УСТУВОРИИ КОМПЛЕКСИ ОЗУҚАВОРИИ МИНТАҚА ДАР ШАРОИТИ ИҚТИСОДИЁТИ РАҚАМӢ	50
9. Бобочонова М.М. ТАҒЙИРӢБИИ ХАРАКТЕРИ МЕҲНАТ ДАР БОЗОРИ ТАҒЙИРПАЗИРИ ШАРОИТИ РАҚАМИКУНОНӢ	58
10. Бобозода М. ТАЪМИНИ РАҚОБАТНОКИИ МИНТАҚА: САМТҲОИ АФЗАЛИЯТНОК ВА ТАНЗИМИ ДАВЛАТӢ.....	64

БАХШИ 1

РАҚАМИКУНОНИИ ИҚТИСОДИЁТ: МОҲИЯТ ВА МӢҲТАВО

11. Комарова Г. Б., Пулотов Т. И. СОҲАҲОИ ЭҚОДӢ ҲАМЧУН ОМИЛИ ИННОВАТСИОНӢ ВА РАҚАМИИ ИҚТИСОДИЕТИ КИШВАРҲОИ ҶАҲОН	79
12. Мӯминова Н.Р., Каримчонзода М. ТАШКИЛИ ИДОРАКУНИИ ЗАХИРАҲОИ ИНСОНӢ ДАР ШАРОИТИ РАҚАМИКУНОНИИ ИҚТИСОДИЁТ..	86
13. Шокирзода Ш.У., Қулбобоев Ҷ.А. РАҚАМИКУНОНИИ ЗАХИРАҲОИ ИНСОНӢ ДАР САМТИ РУШДИ МИНТАҚАВӢ	91
14. Ҷонназарова Д.Х. АСОСҲОИ ФАЛСАФӢИ ВА МЕТОДОЛОГИИ ИДОРАКУНИИ ЗАХИРАҲОИ ИНСОНӢ ДАР ДАВРАИ БИСЁРҚУТБИИ РАҚАМӢ	100
15. Назруллозода М.Н., Амонатзода М.А. ИСТИФОДАИ РАҚАМИСОЗӢ ДАР БАЛАНД БАРДОШТАНИ САМАРАНОКИИ ЗАХИРАҲОИ МЕҲНАТӢ.....	107
16. Рустамзода Ф.М. ТАШАККУЛ ВА РУШДИ САРМОЯИ ИНСОНӢ ДАР ШАРОИТИ ИҚТИСОДИЁТИ РАҚАМӢ	114
17. Ёқубова Н.Ё. МУАММОҲОИ РУШДИ САРМОЯИ ИНСОНӢ ДАР БОЗОРИ КИШОВАРЗИИ ИИАО ДАР ШАРОИТИ РАҚАМИКУНОНӢ	121
18. Абдулло-заде Н.Р. РАҚАМИКУНОНӢ БА РУШДИ САРМОЯИ ИНСОНӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН	129

БАХШИ 2

ТАЪСИРИ РАҚАМИКУНОНӢ БА РУШДИ САРМОЯИ ИНСОНӢ

ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

19. **Рустамзода Ф.М.** ТАҲАВУЛОТИ НАЗАРИЯИ САРМОЯИ ИНСОНӢ ВА АҲАММИЯТИ ИҚТИСОДИИ ОН 135
20. **Ҳусайнова М.К.** ИДОРАКУНИИ ЗАХИРАҶОИ ИНСОНӢ ДАР САМТИ ИДОРАКУНӢ, ИҚТИСОДИЁТ ВА СИЁСАТ 141
21. **Анварӣ Р.Х.** ТЕХНОЛОГИЯИ РАҚАМӢ ВА СТРАТЕГИЯИ ИДОРАКУНИИ ЗАХИРАҶОИ ИНСОНӢ ДАР ҶАҶОНИ ИҚТИСОДИ РАҚАМӢ 148
22. **Зокирова Г.Ю.** РАҚАМИСОЗИИ ИДОРАКУНИИ ЗАХИРАҶОИ ИНСОНӢ: ИМКОНИЯТҶО, МУШКИЛОТ ВА ОЯНДАИ РУШД 153

БАҲШИ 3

КОРКАРД ВА ТАДБИҚИ ТЕХНОЛОГИЯҶОИ РАҚАМӢ ДАР КОРҶОНАҶОИ ШАҚЛИ МОЛИКИЯТАШОН ҶУНОҶУН

23. **Ҷоҷаев П.Д.** БАЪЗЕ ҶАНБАҶОИ ИННОВАЦИА ВА ИДОРАКУНӢ ДАР ИҚТИСОДИ РАҚАМИИ МУОСИР 159
24. **Ҷозибеков С.А.** МЕНЕҶМЕНТ ҶАМЧУН РОНАНДАҶОНИ СОҶИБКОРӢ ДАР ИҚТИСОДИЁТИ РАҚАМИИ МУОСИР 166
25. **Владимирова О.Н., Норматова Ш.М.** ИСТИФОДАИ ҶОРАҶОИ ДАСТҶИРИИ МИЛЛӢ БАРОИ ТАЪМИНИ МУТАВОЗИН 172
26. **Сухроб Б., Ашурова Л.У.** ПЕШРАФТИ ИҚТИСОДИ РАҚАМӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН 184
27. **Коситова У.О.** ТАЪСИРИ ТАБАДДУЛОТИ РАҚАМИИ СОҶАИ БОНКӢ БА РУШДИ ИҚТИСОДИ ВА БАЛАНД БАРДОШТАНИ САМАРАНОКИИ ОН 191
28. **Ашуров У.З.** МАСЪАЛАҶОИ ТАШКИЛИ ИДОРАКУНИИ КОРҶОНАҶОИ БАҲШИ ҶАМБИЯТӢ ВА САҶМИ ОН ДАР ВУСЪАТДИҶИИ ИҚТИСОДИЁТИ РАҚАМӢ ШАРҶИ МУХТАСАР 198
29. **Бузрукова С.Ф.** ҶАЪОЛИЯТИ ИННОВАТСИОНИИ КОРҶОНАҶО ДАР ШАРОИТИ РАҚАМИКУНОНИИ ИҚТИСОДИЕТ 204
30. **Саидкамолова Ш.Э., Бурхонзода М.** УСУЛҶОИ АРЗЁБИИ ҶОЛАТИ БОЗОРИ САНОАТИ БОҶАНДАҶӢ ДАР ШАРОИТИ ИҚТИСОДИЁТИ РАҚАМӢ 211
31. **Исмоилова Д. М.** ТАШАККУЛИ СИСТЕМАИ МОЛИЯИ РАҚАМИИ САБЗ ҶАМЧУН ОМИЛИ РУШДИ УСТУВОРИ ИҚТИСОДИЁТИ МИЛЛӢ 218
32. **Бобочонова М.С.** НАҚШИ МАРКЕТИНГИ ҶУДУДӢ ДАР ҶАВАСМАНДҶАРДОНИИ РУШДИ ИҚТИСОДИИ МИНТАҚА 225
33. **Коситова У.О.** БАҲШИ БОНКӢ ДАР АСРИ РАҚАМИКУНОНӢ: МУШКИЛОТ ВА ИМКОНИЯТҶОИ РУШД 231
34. **Ёкубова Н.Ё., Аюбзода М.** ТАҶЛИЛИ МУҶАССАЛ ВА АРЗЁБИИ ВАЗЪИЯТИ КУНУНӢ ВА ТАМОЮЛҶОИ РУШДИ МУНОСИБАТҶОИ ТИҶОРАТӢ ВА ИҚТИСОДИ БАЙНИ РУСИЯ ВА КИШВАРҶОИ ИТТИҶОДИ ИҚТИСОДИИ АВРУОСИЁ 240
35. **Ҷамроев Б.А.** НАҚШИ МАРКЕТИНГ ДАР ИҚТИСОДИЁТИ РАҚАМӢ 247

36. **Чамолиддинов С.Р.** АРЗЁБИИ РАҚОБАТ ДАР БОЗОРИ МОЛҲОИ ИСТЕЪМОЛ
Ҳ: САМТҲОИ АФЗАЛИЯТНОК 252
37. **Почоева М.А.** РАҚАМИКУНОНӢ ВА РУШДИ ОН ДАР БИЗНЕСИ ШИРКАТҲОИ
САӢЁҲИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН 260
38. **Юсуфӣ Ғ.Ғ.** ТАЪСИРИ РАҚАМИСОЗИИ ИДОРАКУНӢ БА РАҚОБАТПАЗИРИИ
МАРКЕТИНГИИ КОРХОНАҲОИ ДОРОИ ШАКЛИ МОЛИКИЯТАШОН
МУХТАЛИФ 267
39. **Мирзошехова Д.И.** ИСТИФОДАИ ТЕХНОЛОГИЯИ РАҚАМИ ДАР
ИСТЕХСОЛИ МАХСУЛОТУ ХИЗМАТРАСОНИ 271

БАҲШИ 4

МУАММОҲОИ ТАШКИЛ ВА ТАДБИҚИ ҲУКУМАТИ ЭЛЕКТРОНӢ ДАР ШАРОИТИ МУОСИР

40. **Мӯминова Н.Р. Каримҷонзода М.** ТАШАККУЛ ВА САМТҲОИ АСОСИИ
СИЁСАТИ ДАВЛАТӢ ДАР ТАДБИҚИ ҲУКУМАТИ ЭЛЕКТРОНӢ ДАР
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН 278
41. **Игамназаров Н.И.** АСОСҲОИ НАЗАРИЯВИИ СИЁСАТИ ГУМРУКӢ ДАР
ШАРОИТИ ИҚТИСОДИЁТИ КУШОД 285
42. **Бобоев Ф.М.** ТАКМИЛИ МАЪМУРИКУНОНИИ АНДОЗ ДАР САМТИ
АНДОЗБАНДИИ ДАРОМАДҲОИ ШАХСОНИ ВОҶЕЙ ДАР ҶУМҲУРИИ
ТОҶИКИСТОН 291
43. **Ҳусайнова М.К.** ИДОРАКУНИИ ЗАХИРАҲОИ ИНСОНӢ ДАР ХИЗМАТИ
ДАВЛАТИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН 300
44. **Саидкамолова Ш.Э. Ниёзов Ҷ.С.** МАСЪАЛАҲОИ ТАШАККУЛ ВА РУШДИ
ИҚТИСОДИ ИННОВАТСИОНИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН 311
45. **Валиев А.Б.** НАҚШИ ИҚТИСОДИЁТИ РАҚАМӢ ДАР ҶАҲОНИ ХОЗИРА 320

БАҲШИ 5

УСУЛҲОИ ИДОРАКУНИИ КОРМАНДОН ДАР КОРХОНАВУ ТАШКИЛОТҲО ДАР ШАРОИТИ ИҚТИСОДИЁТИ РАҚАМӢ

46. **Абдусаттарова Д.А., Аъзамхонов И.А.** УСУЛҲОИ ИДОРАКУНИИ
КАДРҲОИ КОРХОНАҲО ВА ТАШКИЛОТҲО ДАР ШАРОИТИ ИҚТИСОДИЁТИ
РАҚАМӢ 325
47. **Баратова Н.Б.** ТРУДОВЫЕ РЕСУРСЫ И ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ В
ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ СФЕРЕ 330
48. **Шогунбеков М.В.** ТАЪЛИМИ ФОСИЛАВӢ ҲАМЧУН ЯКЕ АЗ ШАКЛҲОИ
АФЗАЛИЯТНОКИ ТАҲСИЛ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН 334
49. **Ҳусайнов М.Қ., Абдусатторова Р.Ш.** ОБРӢИ КОРӢ ВА НАҚШИ ОН ДАР
РАҚОБАТПАЗИРИИ БОНКИ ТИҶОРАТӢ 340
50. **Почоева М.А.** ИДОРАКУНИИ ЗАХИРАҲОИ МЕҲНАТӢ ДАР КОРХОНАҲОИ
САНОАТИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН 349
51. **Ҷураева Н.А.** ИДОРАКУНИИ ИҚТИДОРИ КАДРӢ ДАР ШАРОИТИ
РАҚАМИСОЗӢ 357

52. **Панфилова М.В.** ИНТЕГРАТСИЯИ ТЕХНОЛОГИЯҲОИ РАҚАМӢ ДАР ИДОРАКУНИИ ЗАХИРАҲОИ ИНСОНӢ 364
53. **Тоҳирова Н.А.** ИСТИФОДАИ ЗЕҲНИ СУНӢӢ ДАР ОПТИМИЗАТСИЯИ ИНТИХОБ ВА ОМУӢЗИШИ КАДРҲО 371

БАҲШИ 6

ТАКМИЛИ ЗАМИНАИ ҚОНУНГУЗОРӢ ДАР АСОСИ ГУЗАРИШИ КОРХОНАВУ ТАШКИЛОТҲО БА ТЕХНОЛОГИЯҲОИ РАҚАМӢ

54. **Абдуҳамидова Г.М.** ДИГАРГУНСОЗИИ ТАНЗИМИ БОНКӢ ДАР ЗАМИНАИ РУШДИ ТЕХНОЛОГИЯҲОИ РАҚАМӢ 378
55. **Ҳомидова М.К,** МАСЪАЛАҲОИ РУШДИ ҲУҚУҚИИ НИЗОМИ АНДОЗБАНДИИ ФАӢОЛИЯТИ СОҲИБКОРӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН 382

ИДОРАКУНИИ ЗАХИРАҶОИ ИНСОНӢ ДАР ШАРОТИ ИҚТИСОДИЁТИ РАҚАМӢ

**МАҶМУАИ МАҚОЛАҶОИ КОНФЕРЕНСИЯИ БАЙНАЛМИЛАЛИИ
ИЛМӢ-АМАЛӢ**

11- НОЯБРИ СОЛИ 2025

Мухаррири матн:	Рачабзод Н. Камолов Ф.А.
Мухаррири техникӣ:	Бузрукова С.Ф. Каҳоров Ф.Қ.

**Ба матбаа 31.10.2025с супорида шуд. Қоғази офсет. Ба чоп имзо шуд
01.11.2025с. Андозаи 60x84 1/16. Ҷузъи чопӣ 24,5. Ҳуруфи Times New Roman.
Супориши №4. Теъдод 100 нусха.**

**Матбааи Парки технологии ДИС ДДТТ
Ҳиёбони Исмоили Сомонӣ 169.**